

Glenn-Land-12

728

PAVLI
OROSII
PRESBYTERI
HISPANI, ADVERSVS PA-
GANOS HISTORIARVM
LIBRI SEPTEM.

VETVSTORVM LIBRORVM AVXILIO

*à mendis vindicati, & Annotationibus ex viriusq,
lingua historicis illustrati, opera & studio*
FRANC. FABRITII MARCODVRANI.

*Addita nunc demum IVDOVICI LAVTII NOTÆ, &
R. P. ANDREÆ SCHOTTI è Societate Iesu
Sacerdotis Recensio.*

Quibus etiam accessit eiusdem OROSII Apologeticus
contra Pelagium, de arbitrij libertate.

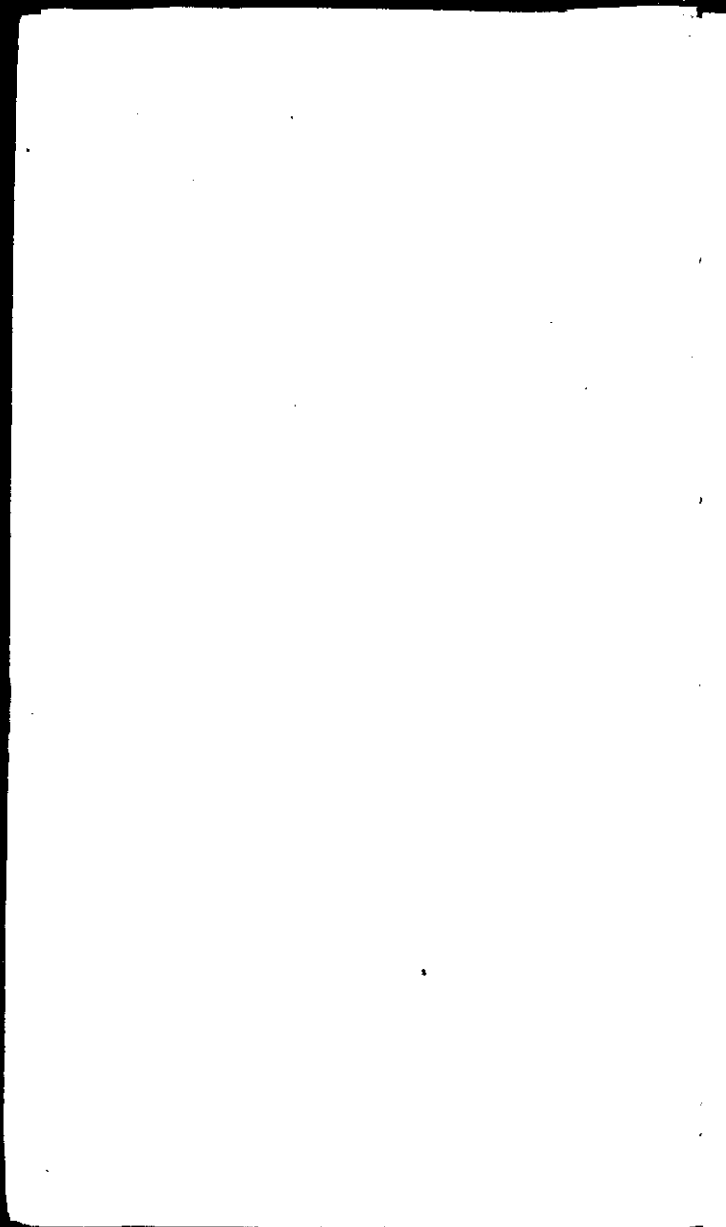

MOGVNTIÆ.

Sumptibus Petri Cholini.

ANNO M. DC. XV.

Cum Gratia & Priuilegio Sac. Cas. Maiest.

AND. SCHOTTVS
ANTVERP. S. I. PETRO CHO-
LINO TYPOGRAPHO COLONIÆ
Agrippinæ, in Vbijs, Sal.

 *Vi de legenda Historia, hominum vita longè vil-
lissima, vipote morū magistra, præcepta parentum
memoria tradiderunt, ijs fere ab Epitomis atque
Compendijs inchoandum esse, commodius arbi-
trati sunt, ducendumque censent initium, vel à C. Floro in
Rom. Historia, vel à Scriptore de Viris Illustribus; vel deniq;
in Græca Latinaque historia ab hoc PAVLO OROSIO auspi-
candum existimant, gradumque paulatim faciendum ad va-
stos illos Historicos, maiorum genium Romanæ Reip. scripto-
res, T. Liuitum, Dionysium Halicarnassæum, Plutarchum, Ap-
pianum, Dionem, Polybium, ac ceteros. De Epitomis L. Iulium
Florum siue in L. Annaei Senecæ labor est, (vi Vinetius putat,
& membranæ, nomen illud præferunt) doctorum hominum
Cōmentarij illustrarum, Ioānnis Cameris, Eliæ Vincii, Io. Smi-
dij, Gruteri, Electæque Iusti Lipsij V. C. In Auctorem de vi-
ris Illustribus Urbis Romæ, vicinque notarunt olim Domini-
cus Machanaus, Philippus Pucherius, & in Germania Lyco-
sthenes: nos denique CORN. NEPOTI manum addidimus,
volumus quidem certe, adornando. In OROSIVM vero,
quem iam quartum aut eo amplius, optime Choline, tuis typis
extrudere paras, vt mihi per epistolam Mylius noster significa-
uit, ita est à Franc. Fabricio, homine eruditissimo, illustra-
tus Commentario, vt non modo Paulo Orosio, sed Historiæ
adeo vniuersæ Græcorum, Romanorumque lucem præulisse
videatur. Eos tamen libros FII. denuo ad membranas suas
& Colonienfium Lodonicus Lauius Belga olim contulit.
Quas Notas ino potissimum rogati recensui, & magnam pœ-*

EPISTOLA

rum documentis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem historiam suis laudibus exornans, eam MAGISTRAM VITAE nominat. estq; magna gratia rerum gestarū scriptoribus habēda, qui suo studio effecerunt, ut rebus præteritis cognoscendis, quid in vita hominum laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendar, tanquam in speculo intueremur. Quamquam non eodem loco omnes, qui historias scripserunt, habendos, neq; eandem utilitatem ex omnium illorum scriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus est, qui nesciat. Sed cum eorum alij rerum priscarum narratione, aures tantum quasi voluptate quadam perfundere, verborumque illecebris captare voluerint, alij res sapienter, iuste, piè, fortiter, moderateque gestas, sint splendida & illustri oratione persecuti; alij neglecto verborum ornatu res, viles illas quidem, sed orationis luminibus non illustratas proposuerint: deligendi sunt imprimis omniq; studio evoluenti, qui non modo linguam excolere, verum etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia instruere possunt. Quod si tamen eos non aspernamur, à quibus præter verborum ornatum nihil omnino suppeditatur, certe valde lauti sunt, qui ab illis abhorrēt, qui breui simpliciq; oratione res cognitione dignissimas comprehenderunt, præsertim si constet, eos veritatis cancellos ita sibi circum dedisse, ut extra illos nunquam sint egressi, nulla gratia, nulla similitudine in scribendo sint permoti. Quod quidem ut de PAULO OROSIO in hoc tempo e pluribus verbis plura faciam, necessarium esse non arbitror: sed ea quæ adolescentes de hoc nostro auctore scire laborabunt, mini-

DEDICATORIA.

me prætermittam. Vita eius descripta breuiter à Gennadio in Catalogo illustrium virorum extat: quæ etiam in scriptis exemplaribus initio huius inuenitur, sicut à nobis est edita. Fuit is Christianus, in Hispania natus & educatus: sed discendi cupidus, suos patriamq; reliquit. atq; vt ea, quæ in religione enodatus scire cupiebat, plane cognosceret, in Africam ad Aurelium Augustinum traiecit. Fuit hoc circa annum Christi CCCC. cum apud Augustinum esset, consuluit eum de Priscillianistis, & de quibusdam Originis sensibus. Cui consultationi ille respondit libro, qui extat ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, & magnam Romani cladem accipiunt: causamque hostes Christianæ religionis in eam cõferunt. aduersus illos tum Orosius Augustini iussa hos septem libros historiarum conscripsit. de quibus Gelasius primus cum LXX. episcopis sententiam tulit, eiusque decreti verba sunt hæc: *Orosium virum eruditissimum collaudamus, qui valde necessaria aduersus paganorum calumnias ordinauit, miraq; breuitate contexuit.* Augustini deinde consilio; vt ipse ad Euodium scribit, Orosius Bethleemum ad Diuum Hieronymum profectus est, cum hac eius commendatione: *Ecce venit ad me religiosus iuuenis, catholica pace frater, atate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtilis vas in domo domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosasq; doctrinas, quæ animas Hispanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trun-*

EPISTOLA

cidarunt, &c. Non hic commemorabo, quàm sæpe, quamque libenter homines eruditi, huius scriptoris auctoritate ac testimonio utantur, quia in multarum rerum memoria in *OROSIO* extet, quæ apud alios post tantam l. uij. facili atque aliorum historicorum iacturam factam non inueniantur. hoc dico, dolendum fuisse, tanti viri tam fructuosam historiam adeò mendosè hæcenas in manibus versari. Contuleram eam cum aliquot manuscriptis exemplaribus ante annos XXXV. Gerardus Bolfuinge: laboravit deinde in eadem emendanda doctus vir Ioannes Cæsius: sed profecto necesse est, ut vel eorum exemplaria non fuerint diligenter satis descripta, vel ipsi parum accurate opus perspexerint. Tot menda relicta ab illis deprehendi, postquam eorum libros cum tribus manuscriptis conferre cœpi. Neque vero satis habui vetustos libros ad huius tam præclaræ historiz emendationem aduocare: sed cum iampridem multorum Græcorum & Latinorum Auctorum collatione, didicissem, ipsos libros scriptos multis sæpe mendis foedatos esse, conduxì, & quasi cõuocauì in vnum locum omnes, quos de his rebus, quas *Orosius* attingit, scripsisse aliquid potui recordari. Qui autem illi, & quot fuerint, *EXANNOTATIONIBVS* nostris apparebit: in quibus non tantum hanc editionem fulcire, sed & Historiâ Rom. illustrare sum conatus: ut adolecentes, qui cuperent ea, quæ *OROSIVS* breuiter complexus est, plenius cognoscere, hac nostra ad adiunctionem instructi fierent, vnde illa essent petenda, eorumque lectione fieri a sum explerent. At quod hoc quidem ego in hoc conatu studioque, quid vero si non conatus, aliorum

DEDICATORIA.

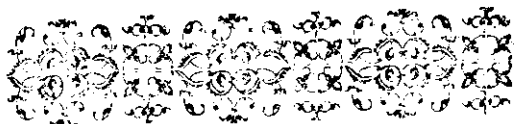
rum iudicio lebens permitto. In quibus vultu,
 patrone ampliffes mihi instar omnium. Tuae mihi
 benevolentia, tuum iudicium. horum virginum
 fructus erit. uberrimus. Illi si quidem in hono-
 ris non modo acceptione, verum etiam molli-
 tione ac perfectione, publicam studentis verita-
 tem mihi propositam, sed in te totam simul, cum
 OROSIO operam darem, cum gratia eisdem
 beneficiorum tuorum in me recordatione spectari
 nec id sine causis enim ab eo remitti, quo me
 primum complexus es, tibi o mihi, ea ne pro-
 ficereantur, deleri ita ut quare ea non formid-
 ea voluntas esse debet, postquam tuorum
 à sacro sancto baptisate fides, et maxime
 nolentis significatione voluit. Quod si tuum
 nis vinculum, quando Italiam Imperatoris
 sanctione arctissimam habetur, ego illi gratissi-
 mum opus obsequii mihi imponam. Illi
 Cuius talem Orosium hoc tempore aduocare
 quem in tuo nomine merito appropinquabo,
 quod tu, qui in humanitatem praestantissimam
 altissimo dignitatis gradu positus, patre et
 lecti bene comites & praesides, te digne
 cogitatione a te te te inchoasti, tuum
 ac confirmasse non dubitasti, ne non quod
 pertransieris. Resp. occupat quod hanc, et
 comitatus. et in. Figere comitatus, quod cum
 non cognoscit, sed recordandi, et si fieri
 comitatus, quam quod hanc, et si fieri
 clarum, et in ac populum, et in
 vero cum OROSIO, et in ac populum, et in
 testimonio, et in ac populum, et in
 arbitror, et in ac populum, et in

EPIST. DEDICAT.

nec dubito, quin tibi satis commendatus sit is, qui
 Historiam ab initio mundi exorsus, ad sua tempora
 per quinque millia annorum supra DC ferè dedu-
 xit: confido etiam te nostrum laborem approba-
 turum: unde, vt Timanthes Agamemnonis dolorè,
 sic nos amorem & obseruantiam erga te nostram,
 æstimandam relinquimus. Christum Opt. Max.
 precamur, vt te patriæ, nobisque diu incolumem
 cōseruet. Vale patrone mihi imprimis obseruande.
 Dusseldorpij. post idie Idus Mart. Anno à Christo.
 nato M. D. LXI.

PAVLE

PAULI OROSII
PRESBYTERI VITA EX
CATALOGO ILLUSTRIVM VI-
RORVM GENNADII.

OROSIVS Presbyter Hispani generis, vir
eloquens & historiarum cognitor, scripsit
aduersum querulos & in famatere Chri-
stiani nominis, qui dicunt defectum Romane Resp.
Christi doctrina inuectum, libros septem, in quibus
totius perẽ mundi calamitates & miseras bello-
rumq; inquietudines replicãs, ostendit magis Chri-
stiana obseruantia esse, quod contra meritum suum
Resp. Romana adhuc duraret, & pace cultura Dei
pacatum retineret imperium. Sane in primo li-
bro descripsit positionem Orbis, Oceani interfusio-
ne, Tanaium itibus intercisum, suum locorum, no-
mina urbium, moresq; gentium, qualitates regio-
num, initia bellorum & tyrannidũ, exordia fortis-
simum sanguine dedicata. Hic est OROSIVS,
qui ab Augustino pro discenda anime ratione ad
Hieronymum missus, rediens reliquit Basilianũ
primi martyris, tunc nuper inuentas, primum
Occidenti: Claruit extremo Honorij imperato-
ris tempore.

IN PAVLI OROSII
ORCHESTRÆ LIBROS VII.
NOTA IUDOVICI LAVTII.

LIBRO PRIMO.

*Ant. Oros. Epistolar. Utane esse veram
hanc editionem hanc. & horum in-
scriptis declarat. & bibliotheca Metropo-
litana Colonien. vetustissimi codices
confirmat auctoritas.*

*Peritineat. vulgo: Peritineat; sed illud præ hoc re-
censu puto.*

CAP. I.

*Inter ceteros scripti. &que. Fabulones habent auctores.
sed istam seditionem vel in eis. probo. & S. Hieronimus: Quā-
quam par gloria sequatur scriptorem. & auctorem rerum.
prodest bona. ita & nulla. In p. ita in cā glossam
necio quo. & p. ita.*

*In quantum ad cognitionem vacare. fassercro. Vulgati &
manufer p. omnes. vacare. ventur. sed ut inoptum. Und
vetem. in lat. in illum. vacare. mutatem. monuit me
doctissimus Palmerius, cui propter egreg. um in aucto-
ritas. test. tuend. s. iudiciam. habens. merem. pelli. & si
non Orosio. suam. vocem. saltem. teneat. a. dedi.*

CAP. II.

*Qui de latere incipiens maris. Olim litore legebatur.
quo quid audiri.*

*Qu. m. relique prope fontem barbeyi Duran. Auxi-
lium. Colon. hoc loco medic. nam. loc. Pius erat:
quem relique. propter. sine inoptum. probo. ut hoc et. re
te. p. m. m. & ceteri. vero. acc. ita. Nu. hui. vol. ant. Prope. fontem
ergo. d. e. t. vbi. or. ant.*

*In qu. n. m. cognitione. hominis. consensit. Ant. e. de-
bent. cognitione. in. ed. ut. & c. o. n. e. l. it. in. scriptis. v. de
h. in. c. l. t. onem. pro. g. n. u. ita. era. & n. d. i. fallor. ea. ma-
x. m. e. cum. proxima. d. it. one. congruit.*

*Tempore. &que. tempore. vulgo. celi. ois-
que. Tautologia. patuit.*

CAP.

CAP. III. 4

Exm post fabricam, ornatumque mundum hincbo na quem
rectum atque immaculatū fecerat Deus, morte subito au-
ferat proinde humanum genus libidinis depravatum percais
funditus obfurdasset. Aliud mori subitū pfecte Venustus
Oratio reddidit. Similiter & illius famulus, cunctis vero
Marcodaranus. Ego ex obfurbisset & obfurbisset ten,
obfurdisset. Re Rē fortasse. Pōuer & obfurbisset ne ta n
ede, vel obfurdisset.

Extinctio & collectura.] Sic lego ex hac Cod. Colon.
no. *coniectura.*

CAP. IV.

Non lacte iam pecudum, sed sanguinem hominum libere]
Codex Colon. habet sic optimè. Et non vitare in, pel-
serunt olim, & pro sanguinem sanguine, aduertunt, veter-
um loquendi morem, quo lacte, accubant colu vlt. p-
tur non potuerunt.

CAP V.

Tantumque de rebus, ut putatur, parvis divina in-
dignationis accensum est. In quibus etiam, non est in-
dignum accensum est. alius, furor accensus est, quod retinet
quoque Manoduratus, puto ut unguentis, obsecran-
dam glossemate in, cum streptu. Quod propter La-
tine & eleganter, iubente etiam Celso, Bodice eredi.

CAP. VI

*Patria profugi ignaque rectam. credentes quæ jē Vulgo,
credentes quia je, filie vna. sententia, & pro matrona inep-
tissime.*

CAP. X.

Et inoffensis pelagi rursus provocati. Sic mutavi codicem
Parmentieri provocante, qui habebat, *inoffensis pelagi rursus
provocatis.* Et elicit hac semper nota, et non est, sed antichristus,
quibus erat: *inoffensum ipse liminum provocati.*
Quousque visus admittitur. Edit orbes & tempus, *admittitur*,
barbarum, sed Oros. forte, *admittit* possint, quod Latinum est.

CAP. XI

Profugum egentemque ex eperant Præter Colon. Cod.
omnes habent, *insuperant*, ineleganter.

CAP. XV.

Europam maximam partem domuisset.] Sic Colon. *Latine*. Quidam hic, *maxima ex parte* legerunt.

Geta, qui & nunc Gothi] Sic B. Hieronymus in Genesin *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* appellatos fuisse restatur, Claudianus etiam passim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit : & *Getas* trans AEmum, apud Danubium sedes habuisse auctor est Diod. lib. V. Sed Græci rerum Ecclesiasticarum scriptores illos *γέτας* vocant.

At totis viribus tot Roma:] feci ex *toti Roma*.

CAP. XVII.

Seipfos ac pericula] Vulgo, *ad pericula*.

CAP. XIX.

Ludi literalis discipline] pro *ludi literarij*. Dein *inustum pro inustum*, omnes veteres libri recte agnoscunt.

Fatorum ignoti Thraces.] Colon. *fractorum* Materni lib. *factorum*, vterque male, ex historia. Verum illud, *ignoti*, pro, *ignari*, quamvis multi suo loco turbarunt, Latine tamen a nobis est restitutum Plautus Pseudolo: *Scio, notis prædicas*.

CAP. XX.

Cui fabre ianuam] Editiones, *adsabre*, sed vetus illud vocabulum quoniam Colon. codex retinet, etiam nos malimus.

LIBRO SECVNDO.

CAP. II.

Descendente autem Arballo] Cod. duo veteres, & loci natura monent ita fuisse legendum pro *discedente*.

In mundo, & cardine] Poterat tolerari prius *ordine*; nisi, quod melius est, *cardine* Materni liber habuisset.

CAP. IV.

Sine more raptas.] Probat hanc lectionem Virgilius: etiam si hic scripti libri *sine mora* habeant.

Cum ferentibus prælium adhuc parvo nomine, sed iam magnus viribus agitata est.] Quia omnes libri hic *parvo nomine* legunt, nihil mutavi, tamen facile adducar, ut credam Io. Guilielmo Suntzio legendum esse *momino pro momento*: vel *molimine*. Is enim ingeniosissimus,

& no-

& nostri litterarumque studiosissimus adolescens, dum
tortè mecum hæc legit, offensus antithesi hac, *parus*
momine, sed iam magnis viribus, coniecit, in Orosio repo-
nendum esse momine. Et certe quod postea Romani
cum Verentibus gesserunt, mominis maioris fuit, anno
scilicet, C C C. L X V I.

C A P. V.

Spirabat, minitaretur] Si restitui: hoc ex *meditaretur*,
& *imitaretur*: & imitatio est Sallustiana.

C A P. V I.

Alui partibus interfecit] Sic vnus Colon. quem prop-
ter phrasis elegantiam libenter sequor. *Interficere siccum*
aiuum, pro exficcare dici, Plautus Latiniſ auctor est:
Ego si oscepso, illi puto animam omnem intertraxero: non ta-
men sententiam amiseris, si iter retineas.

C A P. V I I I.

Ceremonias ac templa Deorum polluit] Ex notis veteris
lib. Colon. sic conieci legendum; vulgatum erat, *deposuit*.
Sed ibi *de* in modum contractionis scriptum, suspicio-
nem mouit; & facile ex, *posuit* fit *polluit*, mutatione lite-
ræ, s. in l.

C A P. X.

Et ingum captiuitatis suæ, vinctum ponte portassent] Hæc
ab ingenio sunt Andreæ Papij, quo in *Dionysij orbe* ver-
tendo & castigando tam feliciter versatus est. Editi &
scripti partim: *Vincto Ponto*, item: *Visto Ponto*; partim *in-*
ſto. Cassæ glandes.

C A P. X I I I I.

Quidquid vis perpei] Ita Colon. Alij heic *Quiduis*. Sic
apud Varronem venustè & vetustè: *Quotquot annis*, &
Quotquot Kal. pro *Quotannis* & *Quot Kalendis* est.

Et lugubribus pannis induti] Non male illud *pannis* in-
terijcit Venetus codex, pro ipsis squaloribus. Terent.
Pannis annisque obsitus.

C A P. X V.

Alcibiades dux primum] Excusi *pridem*: malè arguit hoc
particula, *mox*, quæ sequitur.

C A P. X V I.

Classemque numero prouebit Numerò aduerbium hic est, pro celeriter: aut certe, clāssus numerus deest.

CAP. XVII.

Verum etiam spem recipiendi meditarentur Ita cod. Colon. pro quo trāne editiones uerbum *recuperandi* occupant. In Iure & Pandectis Fortē, frequens est *recipere*, quo ueteres utebantur pro reparare: sicuti *reciprocare*, pro, *reprocare*: & apud Gellium *reciperatores*.

LIBRO TERTIO.

CAP. II.

Lacedæmonij inquieti magis quam strenui, & furore potius, quam uirtute intolerabiles. Ita cod. Colon. & Martini perferre, præ illo quod editur: *Lacedæmonij inquieti magis, quam uirtute intolerabiles.*

CAP. IV.

Autumni diuitis indigesta illecebra Colon. diuitijs fortē legendū: *Autumni diuitijs ingesta illecebra.* Sed nihil efficit.

CAP. V.

Tassōq; prærupti. Sic lego ex *præruptē* & *prærupti*, quorum neutrum satis intelligo.

Marcus Curtius eques. Impressi: *vir eques*, à schælijs inuicem mutatum vir.

Inopinatam sasteruem. Colon. codex *inopinam*, ex quo recte, eo *opinam* si tamen docti probantur.

CAP. VI.

Otio & lenitudine sic pono, adiutus duobus m. ss. contra quam fuit in vulgatis, *lenitudine*.

CAP. VII.

Quamuis prius uisum Impressi *uictam*. Sed quis historiam nouit, & non uidet verum sit melius?

CAP. VIII.

Particam pacem. benè: & contra vulgatam. *Partam* Suet. non habet.

CAP. X.

In te quoque. Nisi hoc benè pro illo *infecto*que & *impleto*que: pro illo restitui nihil usquam uiderim.

Et si moribus confectum. Paulò latinus est, hoc in lib.

ib. Colon. quam in alijs quibus legitur: *in his facinorosis*. malim tamen: *huius facinoris consciarum*.

CAP. XII.

Infanas concertationes] hoc verum verbum esse, non *incurfationes*, quod heic tamen tanquam cerberus obsecerat: etiam si scriptus Colon. non diceret, tamen facile arguant, quæ sequuntur: *conventiones bellorum fomites*.
Qui pecunia sua] Ita Colon. nec muto illud in *pecora*. Ut enim nunc genu dicimus, sic veteres *pecu*. Ergo ut nunc *pecunia*, ita tunc *pecu*.

CAP. XVI.

Multa metu soluit] Impressi, *multo metu*: scripsi, *multa metu*. Ex quibus de historia illud reposui.

Regibus cum insulis occur] Editi, *insulis*: quod forte, ut apud Nobiliss. & Ornatiss. iuvenem Petrum à Broich Agrippinensem legi: ecquis, inquit, tandem cum insulis occurrebant? Aut insulas, & Regum insigne putabit Orosius, ridendo sane perferre.

Patri incesti.] Sic scripti. Sed ut tolleretur quod vulgatum olim est, *incerti*, quis non hoc convenire melius *adultera matri* dixerit?

CAP. XVII.

Efferi, & in sepulchris maiorum sepeliri precepit.] Vulgares, *referri in sepulcra*, barbarè. Colon. *efferti in sepulchra*, unde quod in textu est reposui: nec sane Apolio consulendus vitrum bene.

CAP. XIX.

Et cum murum exscendisset] Impressi, *adscendisset*. Scripti *lib. extendisset*: ex quo rectè ne opem attuli Orosio, ut suum illi verbum antiquum redderetur, alij iudicabunt.

CAP. XX.

Hofles Romania sunt] Scipit heic Fabricius, *Romanis sunt*, reititus opinor, absurdate vocis *Romania*. Sed cura Colon. liber sic habeat, non veritus sum pro Orosiano agnoscere; præsertim cum l. b. VII. etiam sic loquatur: *Essetque ut vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuisset*.

CAP. XXIII.

Diversis artibus] Ita huic loco, medicinam feci: ex
* * *
Colon.

Coloni libro in quo erat, *diuersis partibus*, rectè opinor
quia alij clàm alij palam. Vulgo, *diuersa parti* editi *Romani*
Iterum societate passa. Editi omnes, *fassa*, de quo *io orbis*
viderint.

LIBRO QVARTO

CAP. I.

Ninibu
librar

Inuisti funere viri] Versus vti in textu reposui, indi
biè Enniani sunt, male prius cum reliquis confusi. *Quo ian*
uere autem profuere, antiquum, qualia multa elegans *egrot*
in suis Spicilegijs Palmerius noster doctissime eruit.
Quippe XXXII. eorum] Ita conieci legendum, ali *Gallos*
quin vt Orosius intelligatur fieri non potuit. Excusdide
calamo exarati: *corā idem turbo prostrant. semineces reliq* *pronis*
tinus,

CAP. VI.

Nec mora morboſis] Sic me monuit legendum esse, *esse: i*
morbu is, præstantissimus Franciscus Modius, cuius *dico*.
ctinam & in auctoribus sanādis dexteritatem, in *Cu Exere*
tio nuper ab eo edito miramur. *basur.*

Vrhem Regi vendidisset.] Sic feci ex *vindicasset & vstruen*
disset. Simile est apud Iustinum, vbi hoc verbum osium
fur, atur, pro *vendidisset*: nec dubito quin etiam prob
bit lector. *Philop*

Nihil non subſcium, nihil non vulnerosum. [Editi, in *v* *ue eff*
nu suum, quod in sensum, & in figuram, qua reliq vid
omnia, quæ in eadem periodo dicuntur, peccat: sed disti
lud *subſcium* seu *subſecium* quid sibi hic velit nesci. Sic
Neque enim puto Orolium intelligere cum Franc. *figura*
bricio, quod Græcis est *ωάγρον* & quod vere figuoc
ficat *superfluum*; tamen sic in omnibus libris constanti
legitur. *do ce*

CAP. VII.

Ann ex in fractis.] Vulgo, *ex infractis*, quod textus *Subſ*
ferec agnat. *Dij*

CAP. IX.

Adurati ſele.] Hoc quod M. SS habebant, Fabriciam
ad *adurati* in *adurati* erat, præ quo retinebat vul
t *adurati* ferri tempra lectio potest, si *malle* *Græc*
tuo. *as.*

Adurati inhumanas inhumanas *ag*

CI

CAP. XII.

Romana continens:] sic Colon. & quidem Orofiane
orbis Romanum. Vulgo, *Roma continens.*

CAP. XIV.

Niubus conclusus] alias, *naubus.* Quod quidem si à vi-
 librariorum non fuerit, miror unde sit.

CAP. XV.

Quo iam diu egerat.] Colon. *egerat*, ex quo Fabri-
 nis *egrotauerat.*

CAP. XVI.

Gallos missus] Sic Latine erat in M. SS. tamen impres-
 dididerant, *pugnare*, nescio cur.

proprini Gracchus Proconsule] Semel monuisse satis sit,
 tinos, & Orofium passim nominandi [casu, *Proconsule*
 esse: idq; in M. SS. omnes tueri: & ita imprimendum
 deo.

CAP. XVII.

Exercitus augebatur.] Sic malo ex Colon. quam
batur.

instruens] Nolim hic tam munificus esse voluisset in
 mofum, qui *instruens* fecit.

CAP. XX.

Philopomenes Dux Achiuorum à Messanis captus, occi-
dae est. In Sicilia tunc.] Demitor Marcoduranum hic
 vidisse vitium, quando turbatissime hunc locum
 sed distinctionibus ediderit: *à Messanis captus, occisus quo-*
in Sicilia.

pugna recepit.] Non dubia coniectura ex *pugnare co-*
 quod in Colon. Veneto erat. Fabricius posuerat, *pug-*
 tan *cepit.*

LIBRO QUINTO.

CAP. IV.

Subsidij & ritibus] Scripti & excusi omnes habent:
Dij & ritibus. Sed me non prius temeritatis argu-
 quam viderint quomodo illi suam tueantur sen-
 briciam.

CAP. XVI.

Græcatione disceptant] Alij libri, *differtant* malum ta-
deceant.

numa aquor.] Ita Colon. disertè; quodq; huius locum oc-
 eupabat,

eupabat. in *equos campos*, à mera glossa profectum est.
[*Quamvis vixissent*] Non placet hæc lectio; tamen ut si-
ne opibus codicum scribam, *Si viri essent*, non ausim,
præsumquam codices, doctique iubeant.

CAP. XVII.

Tribunus plebi] Ita Colon & non semel Liuius, pro
plebs.

CAP. XVIII.

Insuperatus oppressus] *Insuperatus* malè ex historia.

Respirante ciuitate] Vox ciuitate nescio qua ratione ab
omnibus, præterquam libro Coloniensi tam diu ab-
fuerit.

CAP. XIX.

Sexcenteni] Hoc solus Colon ex historia integrè
scripsit, pro *sexcenti*.

Adpendenda] meo periculo hoc pro *appendenda* textus
recipiat. Scilicet, ut verum verbum dem Actionem iniu-
ria um à Prætorè postuler.

CAP. XXIV.

Coacertaque] sic confilenter, hæc laudante Palmerio
posui, pro vulgari *coacernata*, nec adhuc duſſido, quoniam alij
quoque sunt probatum.

[*Exeatque in se ipsa, nec putes se incomparabiliter dilacerari.*]
Monstrum Herculis hic sonat. Sed pro omnes: *Ex se atque
in se incomparabiliter dilacerantiam*, quibus quid confu-
ſio? Sed tam à ut mihi tribuam, fecisse, *exeatque in se
ipsa* de *Ex se atque in se ipsa* ita Veneto libro illud: *nec pu-
tet se, merito adeo*.

LIBRO SEXTO

CAP. I.

Tanetsi cum labore potui] Addidit Fabricius, *delibe-
rare non rectè*. Absolute enim illud verbum eleganter
posuit P. Virg. lib. II. *Aeneid*.

Hæc enim tota seror potui.

CAP. V.

Et quoniam cumque] *Et* quandoque sed *quandocumque* ve-
ritatem. Sed hoc est absolute pro, *quocumque tempore*, &c.

Et in loco qui est] Sic Colon. plenius paulò
quam

quam alij, qui duo prima verba omittunt.

CAP. X.

Suis maximi periculi] Editi, *sui maximè*, quod - ollem.

CAP. XI.

Acciuerat] Ita rursus hoc potius sequendum dixi è lib. Colon. quam ex impressis, *adsciuerat*.

CAP. XII.

Vt etiam hac estas quæ] Colon. & Materni optimè inserunt hanc vocem, *reitas*.

CAP. XIII.

Auctaque] vulgo *arte quæ*: sanè vulgò.

CAP. XV.

Si ut sibi fatentur] S. ne modo hæc prius confusa legabantur sic: *Nem finget esuriens? nam sicut ipsi. Fovit*] Sic teci ex nouit. vouit. S. lib. VII. *oculso sedere vouens*, restitue, *fovens*. forte nihil temere sit mutandum si *vouendi* variam consideres notionem.

Emendatum exilio] Venetijs impressus legit *multatum*. Bene hercè, sed illud tamen non alienum abs Orosio.

CAP. XIX.

Violati patris] Hoc feci in locum *violata patris*, & quis hoc non præferat, qui intelligit Cassium ex Iulij coniuratis fuisse?

CAP. XX.

et fuisse fons] Sic rectè liber Materni, inter quæ alicunde hæc irrepierant: *in diebus ipsius*, quæ quod post etiam fiat: insequantur, relegauit. nunc. vnde venerant.

CAP. XXII.

In quodam Minio] Contra omnes scriptos feci hæc. Fabricius à *quodam* quasi *Minio* non penade fabulam atque ætorem significaret.

Pura serenoque.] Editi, *pura serenoque celo*, inconsiderate præsertim cum cap. I. vitinæ lib. etiam Orosius sic loquatur: *delicitarum sereno assuefacti*, & à M. SS. etiam ablit S. c. Verg.

Heu nimium celi consise sereno.

LIBRO SEPTIMO.

CAP. IV.

Eadem die Lunam celi interiectu] Sic optimè Colon.

pro ea die Lunam tota celi regione interiecta, quod nescio &
qua Philosophia est.
porum intumescens] Hoc vocabulum, demiror non
alibi quam in Colon. esse.

CAP. V.

Venenorum pocula continens] Duo hæc verba posteriora
in vn oveneto lib. erāt, desiderantur autē in omnib.

CAP. VI.

Indicium illud] Olim, Biduum illud: sed Veneram hanc
restitutionem probant, quæ sequuntur illico: omniumq;
factorum, distorumque in eo veniam, & oblivionem sanxit.

Professionem] ita in Colon. inveni, & non ambigo,
quin Orofius ita scripserit, pro profectu.

Redditos] rectissime Colon. & Maternus, pro red-
ditos. At qui hoc verbum non recipiet, illum ad Iurif.
consultos relego.

CAP. VII.

Cerices] Editi Ceritos, & scenicos: quod vt genuinum
sit, ita illud bene repositum est. Græcis enim ὑπόκριται
operæ theatrales sunt.

Rerum vassarum] Sic ex Veneto: alijs omnibus sua-
rum scribentibus; quod satius esse clamat Historia.

CAP. VIII.

Ac tumulum dedit.] Vulgares tumulum dedit. Sanè illi
dederunt.

CAP. XVII.

Creatus mansu, annis sex] Editi, mansitque in eo annis sex.
Quisquilæ.

CAP. XXII.

Pauperes sedes, Colon. & Matern. sex: libri editi, ades.
Verum vt Strellioni illa rumpantur. Orofius probat
legendum esse, sedes cum dicit: Ex quibus nos quoque in
Hispania Tarraconem posuimus. Tarraconensis itaque di-
tionis, hoc est Citerioris Hispaniæ fuit Orofius.

CAP. XXV.

Composuit] Melius hoc quadrat cum confusa manu,
quam prius, composuisse.

CAP. XXVII.

Exhalata est] Colon. exhaltata. Ex quo Fabricius fabri-
cauerat

cauerat, exaltata, minus fabrè.

Seuientes] sic ex vestigijs libri Colon. scripsi. Nam illud, *seuientes* quod hic erat quo pertinet?

CAP. XXII X.

Rursus in sinum eius, dum.] Libri plerique: *reuersus in sinum eiusdem*, in quibus dum sensum quero, nec inuenio, sic immutauit. Audacter inquires, audacter sanè, sed nec minus commodè.

CAP. XXXIII.

Valens Catholica fidei normam, quam prius habuerat derelinquens, peruerso Arianorum dogmati sese illexit] Miror & demiror, hæc cum optimè in Venerijs expresso libro reperiantur, ab omnibus alijs exfulare.

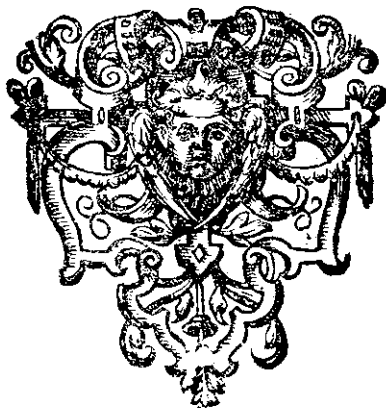
CAP. XXXIV.

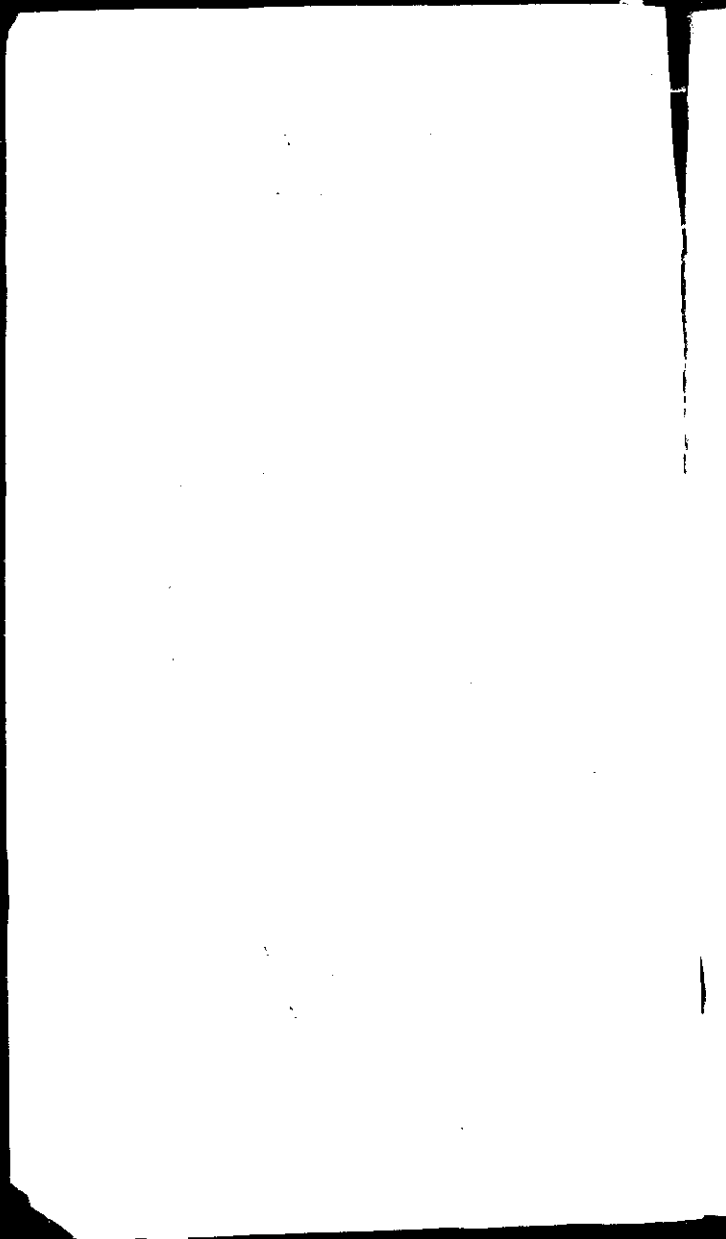
Confessionem] Hic confuse omnes, *confusionem* legébant.

CAP. XXXV.

Victoria dedit, ac se] Addidit Marcoduranus: *ac signo Crucis signum prælio dedit*, quod nec in Colon. erat, nec in Materni codicibus.

Per magnum inane portata] Colon. & editi: *manni in ere reportata*, ex quibus verbis legendum illud collegi: si malè, aliorum esto iudicium.

PAVLI ORO-
SII PRESBYTERI
HISPANI, HISTO-
RIARVM

Liber primus.

AD AVRELIVM AV-
gustinum.

Ræceptis tuis parui, beatissime
pater Augustine: atque vtinam
tam efficaciter quam libe-
ter. Quanquam ego in vtram-
uis partem parum de explicito
mouear, recte ne an secus egerim: tu enim
iam isto iudicio laborasti, vtrum ne hoc,
quod præciperes, possem: ego autem solius
obedientiæ, si tamen eam voluntate conatu
que decorauim, testimonio contentus sum.
nā & in magna magni patris familias domo,
cum sint multa diuersi generis animalia, ad-
iumento familiaris rei commodum non est ta-

A

men

id, quod

mē canum cura postrema: quibus solis natura infitum est, voluntariē ad id ad quod præparantur vgeri, & per ingēitam quandam obedientiæ formulam, sola disciplinati timoris expectatione suspendi, donec ad peragendi licentiam nutu signōue mittantur. Habent enim proprios appetitus quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes, hoc est, discernere, amare, seruire. Nam discerentes inter dominos atque extraneos, non eos quos infestantur, oderunt: sed his, quos amant, zelant & amantes dominum ac domum, non quasi ex natura apti corporis vigilant, sed ex conscientia solliciti amoris inuigilant. Unde etiam mystico sacramento in euangelis, quod edant micæ catelli sub mensa dominorum suorum, & Chananæa non erubuit dicere, & dominus non fastidiuit audire: Beatus etiam Tobias, ducem angelum secutus, canem comitem habere non spreuit. Ergo tui generalis amoris tuo speciali amore cōnexus, voluntas tua volens parui. Nam cum subiectio mea præcepto paternitatis tuæ factū debeat, totumque tuum sit, quod ex te ad te redit, opus meum hoc solo meo cumularius readdi, quod libens feci. Præceperas mihi uti aduersus vaniloquam prauitatem eorum, qui alieni à ciuitate Dei ex loco, um agestium compitis & pagis pagani vocantur, siue gentiles, quia

tene-

terrena sapiunt: qui cum futura non quærāt,
præterita autem aut obliuiscantur, aut nesci-
ant, præsentia tantum tempora veluti malis
extra solium * infestissima, ob hoc solum,
quod creditur Christus, & colitur Deus, ido-
la autem minus coluntur, infamant: præcepe-
ras ergo, ut ex omnibus, qui haberi d præ-
sens possunt, historiæ atque annalium fa-
ctis, quæcunque aut bellis grauiæ, aut corrupta
moribus aut calamitatibus, aut terrarum
motibus terribilia, aut inundationibus a-
quarum insolita, aut eruptionibus ignum
metuenda, aut ictibus fulminum plagisque
grandinum sæuæ, vel etiam patricidis flagi-
tiosisque misera, per transacta sæcula re-
perissem, ordinato breuiter voluminis tex-
tu explicarem: maxime cum reuerentiam
tuam perficiendo aduersum hos ipsos paga-
nos undecimo libro insistentem (quorum
iam decem * orientes radii, mox ut de specu-
la ecclesiasticæ claritatis elati sunt, toto orbe
fulserunt) leui opusculo occupari non oport-
teret: & sanctus filius tuus Iulianus Cartha-
ginensis, seruus Dei, satis fieri super hac
re petitioni * tuæ eadem fiducia, qua po-
poscisti, exigeret, dedi operam, & me ipsum
in primis confusione pressi, cui plerun-
que reputandi supra modum exæstuauiſſe
præsentium clades temporum videbantur.
Nactus sum enim præteritos dies non solum

* infestissima

* orientales

* sua

æque ut hos graues, verum etiam tanto atrocius miseros, quanto longius à remedio veræ religionis alienos: ut merito hac scrutatione claruerit, regnasse mortem auidâ sanguinis, dum ignoratur religio, quæ prohiberet à sanguine: ista conlucescente, illam constupuisse: illam concl di, cum ista i. m præualeret, illam penitus nullam futuram, cum hæc sola regnabit. Exceptis videlicet semotisque illis diebus nouissimis sub fine sæculi, & sub apparitione Antichristi, vel etiam sub concl sione iudicii: quibus futuras angustias, quales ante non fuerint, dominus Christus per scripturas sanctas, sua etiam contestatione prædixit: cum non secundum ipsum quidem, qui & nunc & semper est, modum, verum a pertiore ac grauiore discrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, sanctos probatio, impios perditio consequetur.

C A P V T I.

*Vnde cateri historias exorsi sint, & unde ipse
eam exordiri, quatenusque prosequi velit,
ostendit: admiscens interim de primis tem-
poribus origineque seu causa malorum.*

ET quoniam omnes propemodum tam
apud Græcos quam apud Latinos stu-
diosi ad scribendum viri, qui res gestas regū
populorumq; ob diuturnam memoriam ver-
bis propagauerunt, initium scribendi à Nino
Beli filio, rege Assyriorum, fecere: qui cum o-
pinione cæca mundi originem creaturamq;
hominum sine initio credi velint, cœpisse ta-
men ab hoc regna bellatq; definiunt: quasi ve-
ro eatenus humanum genus ritu pecudum
vixerit, & tunc primam veluti ad nouam
providentiam concussam suscitatumq; eu-
gilarit: ego initium miseriq; hominū ab initio
peccantis hominis ducere institui, paucis dū-
taxat, iisdemq; breuiter delibatis. Sunt autē
ab Adam primo homine vsque ad Ninū, ma-
gnū (vt dicunt) regem, quando natus est A-
braam, anni tria millia * CLXXXIV. qui ab ^{Hebræi}
omnib; historiographis vel omissi, vel igno- ^{huc a Græcis}
rati sunt. A Nino autem vel Abraam vsque ^{disident, vt}
ad Cæsarem Augustum, id est, vsque ad Nati- ^{de August.}
uitatem Christi, quæ fuit anno imperij Cæsa- ^{de ciu. Dei}
ris XLII. cum, facta pace cū Parrhis, Iani por- ^{lib. ii. c. 50.}
ta clausæ sunt, & bella toto orbe cessarunt,
colliguntur anni duo millia XV. in quibus se
inter * auctores scriptoresq; omnium oria ne- ^{* Actores}

Sallustius,
*Per gloria se-
 quitur scri-
 ptorem & a-
 ctorem rerū.*
 Luc. I aut.

*ita & iusta
 est

gotiaq; trinerunt. Quapropter res ipsa exigite
 ex his libris quam breuissime vel pauca con-
 tingere eorum, qui originem mundi loquen-
 tes, præterit eorum fidē annuntiatione futuro
 rū, & post subsequa probatione fecerunt: nō
 quod auctoritatem eorum cuiquam videamur
 ingerere, sed quod operapretium sit de
 opinione vulgata, quæ nobis cum omnibus
 communis est, commonere. Primum, quia si
 diuina providētia, quæ, sicut bona, * (ita pia)
 & iusta est, agitur mundus & homo: hominē
 aut, qui conuertibilitate naturæ & libertate
 licentiæ & infirmus & cōtumax est, sicut piē
 gubernari egenum opis oportet, ita iuste cor-
 ripi immoderatum libertatis necesse est: iure
 ab initio hominis per bona malaq; alternan-
 tia, exerceri hunc mundum sentit, quisquis
 per se atq; in se humanum genus videt: dein-
 de cum ab ipso primo homine peccatum pu-
 nitionemq; peccati cœpisse doceamur: por-
 rō aut cum etiam isti de medijs temporibus
 inchoantes, quamuis superiorum nusquam
 inuenerint, nihil nisi bella cladesq; descri-
 pserint (quæ bella quid aliud dicenda sunt,
 ubi urgentia in alterutrum mala: mala au-
 tē huiusmodi quæ tunc erant, sicut & nunc
 sunt, in quantum sunt, sine dubio, aut mani-
 festa peccata sunt, aut occulte punitiones pec-
 catorum quid inpedimenti est, nos eius rei
 caput patere cuius illi corpus expresserint?
 & prima illi scicula, quæ multo numerosio-
 ra monstrabimus, vel tenuissime testari rela-
 tumulos inferas perculisse? Dicturus igitur
 ab or-

ab orbe condito vsque ad urbem conditam,
dehinc vsq; ad Cæsaris principatum, natiui-
tatemq; Christi, ex quo sub potestate vrbis
orbis permansit imperium: vel etiam vsq; ad
dies nostros, in quantum ad cognitionē * va- * Sic Pal-
care suffecero, conflictationes generis huma- mer. alii vbi
ni & veluti per diuersas partes ardentem ma 6.176.
lis mundum, face cupiditatis incēsum, è spe-
cula ostentaturus, necessariū reor, vt primū
ipsum terrarum orbem, quem inhabitat hu-
manū genus, sicut est à maioribus trifariam
distributus, deinde regionibus prouincijsq;
determinatus: expediam: quo facilius cū lo-
cales bellorum morborumq; clades ostenta-
buntur, studiosi quique non solum rerum ac
temporum, sed etiam locorum * scientiam * notitiam
consequantur.

C A P V T II.

*Maiores mundum in tres partes diuissse, qua-
rum situm, regiones, locaque cel. briora suc-
cincte admodum describit.*

MAiores nostri orbem totius terræ, Occi-
dentali limbo circumseptum, triquadrū
statuere: eiusque tres partes, Asiā, Euro-
pam, & Africā; vocauerunt: quamvis ali-
qui duas, hoc est Asiā ac deinde Africā in
Europam accipiendam putarint. Asia tribus
partibus Oceano circumcincta, per totam
transuersā plagā orientis extenditur. Hæc occi-
dum versus, a dextra sui, sub axe septentrio-
nis incipientem contingit Europam: à sini-

strā autem Africam dimittit: sub Aegypto vero & Syria mare nostrum, quod magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, ut dixi, sub plaga septentrionis à flumine Tanai, qua Riphæi montes, Sarmatico auerſi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui præteriens aras ac terminos Alexandri Magni, in Roxoianorum finibus sitos, Mæotidas auget paludes: quarum immensa exundatio iuxta Theodosiam urbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde iuxta Constantinopolim longe emittuntur angustiae, donec eas mare hoc quod dicimus nostrum, accipiat. Europæ in Hispania occidentalis oceanus terminus est, maxime ubi apud Gades insulas Herculis columnæ visuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani altus immittitur. Africæ principium est à finibus Aegypti vrbisque Alexandriæ, ubi Patætonium ciuitas sita est, super mare hoc magnum, quod omnes plagas terrasque medias interluit. Unde per loca quæ accolæ Catabathmon vocant, haud procul à castris Alexandri Magni, & super lacum Calcarium, deinde iuxta superiorum fines Aualitarum, in illa præterfluens per Aethiopica desertâ meridionum contingit oceanum. Termini Africa ad occidentem iidem sunt qui & Europe, id est, fauces Gadirani freti. Ultimus quædam cuspis est mons Atlas, & insulae quas barbari Atlas vocant. Ex qua breuiter generatæ insularum cibus diuisiones dedi, ipsarum quoque partium regeries, sicut pollicitus sum

sum, significare curabo. Asia ad mediam frō-tem orientis habet in oceano Eoo ostia fluminis Gangis, à sinistra promontorium Caligardamna, cui subiacer ad Eurus insula Taprobane: è qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet Imai montes, vbi Caucasus dēscit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem subiacent ostia fluminis Ortorogoræ: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India est, quæ habet ab occidente flumen Indum, quod rubro mari excipitur: à septentrione montem Caucasum. reliqua (vt dixi) Eoo & Iedico oceano terminatur. Hæc habet gentes quadraginta quatuor, absque insula Taprobane, quæ habet decem ciuitates: & absque reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod est ab oriente vsq; ad flumen Tigrim, quod est ad occasum, regiones sunt istæ: Aracolia, Parthia, Assyria, Persis & Media: situ terrarum montoso & aspero. Hæ à septentrione habent montem Caucasum, à meridie mare rubrum & sinum Persicum: in medio autem sui, flumina præcipua Hydaspem & Arhim. In his sunt gentes XXXII. Sed generaliter Parthia dicitur, quantumuis scriptura sancte vnuer- sam sæpè Mediam vocent. A flumine Tigris, vsque ad flumen Euphratem, Mesopotamia est, incipiens à septentrione inter montem Taurum & Caucasum: cum ad meridiem succedit Babylonia, deinde Caldea, nouissime Arabia eadē conon: quæ inter sinum Persicum & sinum Arabicum angusto terre tractu ori-

entem versus extenditur. In his sunt gentes viginti octo. A flumine Euphrate, quod est ab oriente, usque ad mare nostrum, quod est ab occasu, deinde à septentrione, id est, à ciuitate Dacusa, quæ in confinio Cappadociae & Armeniæ sita est, haud procul à loco ubi Euphrates nascitur, usque ad Ægyptum & extremum finem Arabicum, qui est ad meridiem, longo angustoque sulco saxis insulisque creberrimo à rubro mari, id est, ab oceano occasum versus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas provincias, Commagenam, Phœniciam & Palaestinam, absque Saracenis & Nabatæis, quorum gentes sunt duodecim. In capite Syriæ Cappadocia est, quæ habet ab oriente Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone Themisericos campos & mare Cymmericum: à meridie Taurum montem, cui subiacet Cilicia & Isauria usque ad Cilicum finem, qui spectat contra insulam Cyprum, Asia regio, vel (ut propriè dicam) Asia minor, absque orientali parte qua ad Cappadociam Syriamque progreditur, vndique circumdata est mari à septentrione ponto Euxonio, ab occasu Propontide atque Hellesponto, à meridie mari nostro ubi est mons Olympus. Ægyptus inferior ab oriente habet Syriam Palaestinam, ab occasu Libyam, à septentrione mare nostrum, à meridie montem, qui appellatur Clymax, & Ægyptum superiorem, fluiumque Nilum, qui de *litore incipientis maris rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Mosislon
em-

emporium : deinde diu ad occasum profu-
ens, faciens insulam nomine Meroen in me-
dio sui: nouissimè ad septentrionem inflexus
tempestiuus auctus incrementis, plana Ægy-
pti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud
procul ab Atlante habere fontem, & conti-
nuo arenis mergi: inde interiecto breui spa-
tio, vastissimo laco exundare, atque hinc oce-
ano tenus, orientem versus, per Æthiopica
deserta prolabi, rursusque inflexum ad lini-
stram, ad Ægyptum descendere. Quod qui-
dem verum est, esse huiusmodi fluium ma-
gnum, qui tali ortu, talique cursu sit, & re ve-
ra omnia Nili monstra gignet, quem vtrique
* propriè fontem barbari Dara nominant, * propè, re-
ceteri verò accolæ * Nuhul vocant. Sed hic cius.
in regione gētium, quæ Libyæ Ægyptijs vo- * Nuhul
cantur, haud procul ab illo fluuiio, quem à
* litore maris rubri prorumpere diximus im * latere,
mensio lacu acceptus absimitur: Nili forte Latius
occulto meatu in alueum eius, qui ab orien- melius,
te descendit, eructat. Ægyptus superior in
orientem per longum extenditur, cui est à se-
ptentrione sinus Arabicus, à meridie Ocea-
nus. Nam ab occasu ex inferiore Ægypto
incipit, ad Orientem rubro mari termina-
tur: * vbi sunt gentes viginti quatuor. Et quo * Ro-
niam meridianam partem vniuersæ Asiæ de-
scripsimus, superest vt ab Oriente ad septen-
trionem pars, quæ restat, expeditur. Mons
Caucasus inter Colchos, qui sunt super Cim-
mericum mare, & inter Albanos, qui sunt ad
mare Caspium, primum attollitur: cuius qui
dem

* Plinio, hic
Choarras di-
citur: Stra-
boni Para-
choatras di-
citur.

* portus

* Pelliadr

dem usque in ultimum orientem vnum vi-
detur iugum, sed multa sunt nomina: & mul-
ti hoc ipsum iugum Tauri montis credi vo-
lunt: quia re vera * Parchoatras mons Arme-
nie, inter Taurum & Caucasum medius, con-
tinuare Taurum cum Caucaso putatur: sed
hoc ita non esse, discernit fluvius Euphrates,
qui de radice Parchoatras montis effusus ten-
dens in meridiem, ipsum ad sinistram, Tau-
rum excludit ad dexteram. Itaque ipse Cau-
casus inter Colchos & Albanos, ubi & * por-
tas habet, mons Caucasus dicitur à portis Cas-
pijs usque ad Armenias pylas, vel usque ad
fontem Tigridis fluminis, inter Armeniam
& Iberiam, montes Acrocerauniae dicuntur:
à fonte Tigridis usque ad Carras ciuitatem,
inter Massagetas & Parthos, mons Arie bar-
nazanes: à Carris ciuitate usque ad oppidum
Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos,
mons Memarmali, ubi amomum nascitur:
à quo proximum iugum, mons Parthau di-
citur: ab oppido Cathippi usque ad vicum
Saphrim, inter Dahasac Araucas & Parthye-
nas, mons Oscobares, ubi Ganges fluuius o-
ritur, & Lafer nascitur: à fonte fluminis Gan-
gis usque ad fontes fluminis Ottorogoræ,
qui sunt à Septentrione, ubi sunt montani
Poropamisadae, mons Taurus: à fontibus Ot-
torogoræ usque ad ciuitatem Ottorogor-
ram, inter Hunnos & Scythas & Gandari-
das, mons Caucasus. Ultimus autem inter
Eoas & * Pelliadras, mons Imaus, ubi flumen
Chrysorrhoas, & promontorium Samara o-
rien-

orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao hoc est, ab imo Caucaſo, & dextra orientis parte, qua oceanus Sericus tenditur, vſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione, vſq; ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & vſque ad extentum Caucaſi iugum, quod eſt à meridie, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt quadraginta duę, propter terrarum inſecundam diſſuſionem latè oberrantes. Mare Caſpium ſub Aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius vtraq; circa oceanum littora, & loca deſerta incultaq; habentur: inde meridiem verſus, per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpatia dilatarum, Caucaſi montis radicibus terminetur. Ita q; à mari Caſpio quod eſt ad orientem, per oram oceanì ſeptentrionalis vſq; ad Tanaim fluuium & Mæotidas paludes, quę ſunt ad occaſum, per littus Cimmerici maris, quod eſt ab Africo vſq; ad caput & portas Caucaſi, quę ſunt ad meridiem, gentes ſunt triginta quatuor. Sed generaliter regio proxima Albania vltior, ſub mari & monte Caſpio, Amazonum nuncupatur.

Expliciti ſunt quam breuiſſime ſines Aſie: nunc Europam, in quantum * cognitione hominis conſcenditur, ſtylo peruagabor.

* al. cognitioni conceditur.

A montibus Riphæis ac flumine Tanai, Mæotidisque paludibus, quę ſunt ad orientem, per littus ſeptentrionalis oceanì vſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde vſque ad Danubium, quem

quem & Iſtrum vocant, qui eſt à meridie ad Orientem directus, ponto excipitur: ab Oriente Alania eſt, in medio Dacia, vbi & Gothia: deinde Germania eſt, vbi plurimam partem Sueui tenent: quorum omnium gentes ſunt quinquaginta quatuor. Nunc quicquid Danubius à barbarico ad mare noſtrum ſecludit, expediam. Moesia ab Oriente habet oſtia fluminis Danubij, ab Euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab Africo Dalmatiam ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubium.

Thracia habet ab Oriente Propontidis ſinum & ciuitatem Conſtantinopolim, quæ Byzantium prius dicta eſt: à ſeptentrione partem Dalmatiæ, & ſinum Euxini ponti, ab occaſu & Africo Macedoniam, à meridie Ægæum mare. Macedonia habet ab Oriente Ægæum mare, à borea Thraciam, ab Euro Euboeam & Macedonicum ſinum, à meridie Achaïam, à ſauonico montes Acroceraunios, in anguſtijs Adriatici ſinus, qui montes ſunt contra Apuliam & Brunditium ab occaſu Dalmatiam, à Circio Dardaniam, à ſeptentrione Moſiam. Achaia vndique propemodum cinſta eſt mari: nam ab Oriente habet Myrtoum mare, ab Euro mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab Africo & occaſu Cephaleniam & Caſſiopam iſulas, à ſeptentrione ſinum Corinthium, ab aquilone anguſtum terræ dorſum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Articæ, qui locus Iſthmos vocatur, vbi eſt Corinthus, habens

bens in Attica ad Boream non longè Athenas
ciuitatem. Dalmatia habet ab Oriente Ma-
cedoniam, ab aquilone Dardaniam: à septen-
trione Moesiam, ab occasu Istriam, & finum
Liburnicum, & insulas Liburnicas: à meridie
Adriaticum finum. Pannonia, Noricus, &
Rhetia habent ab Oriente Moesiam, à meri-
die Istriam, ab Africo Alpes Pœninas, ab oc-
casu Galliam Belgicam, a Circio Danubij fon-
tem, & limitem, qui Germaniam à Gallia
inter Danubium Galliamque fecernit, à sep-
tentrione Danubium & Germaniam. Italia
fitus à Circio in Eurum tenditur, habens ab
Africo Tyrrhenum mare, à Borea Adriaticum
finum: cuius ea pars qua continenti ter-
ra communis & contigua est, Alpium obici-
bus obstruitur: quæ à Gallico mari super Li-
gusticum finum exurgentes, primum Narbo-
nensium fines, deinde Galliam Rhetiamque
secludunt, donec in sinu Liburnico desigan-
tur. Gallia Belgica habet ab Oriente limitem
fluminis Rheni & Germaniam, ab Euro Al-
pes Pœninas, à meridie prouinciam Narbo-
nensem, ab occasu prouinciam Lugdunensē,
à Circio Oceanum Britannicum, à septentri-
one Britanniam insulam. Gallia Lugdunen-
sis ducta per longum, & per angustum inflexa,
Aquitanicam prouinciam semicingit.
Hæc ab Oriente habet Belgicam, à meridie
partem prouinciæ Narbonensis, qua Arelas
ciuitas sita est, & mari Gallico Rhodani flu-
men excipitur. Narbonensis prouincia, pars
Gallarum, habet ab Oriente Alpes Cottias,
ab oc-

ab occidente Hispaniam, à circio Aquitaniam, à septentrione Lugdunensem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod est inter Sardiniam & insulas Baleares, habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, insulas Stechadas. Aquitanica prouincia obliquo cursu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius est, in orbem agitur. Hæc à circio oceanum qui Aquitanicus sinus dicitur, ab occasu Hispanias habet, à septentrione & oriente Lugdunensem, ab Euro & meridie Narbonensem prouinciam contingit. Hispania vniuersa terrarum situ trigona est, & circumfusione oceani Tyrrhenique pelagi pene insula efficitur. Huius angulus prior spectans ad orientem, à dextris Aquitanica prouincia, à sinistris Balearico mari coartatus, Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus circumintendit: vbi Brigantia Caleciæ ciuitas sita, altissimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad speculam Britanniae erigit. Tertius eius angulus est, qua Gades insulae intentæ in africanum, Atlantem montem interiecto sinu oceani prospiciunt. Hispaniam citeriorem ab oriente incipientem, Pyrenæi saltus à parte septentrionis usque ad Cantabros Asturesque deducunt, atque inde per Vaccæos & Oretanos, quos ab occasu habet, posita in nostri maris littore Carthago determinat. Hispania vltior habet ab oriente Vaccæos, Celtiberos, & Oretanos, à septentrione oceanum, ab occasu oceanum, à

meridie Gaditanum oceani fretum . vnde mare nostrum , quod Tyrrenum vocatur , immittitur . Et quoniam oceanus habet insulas , quas Britanniam & Hiberniam vocant , quæ in auersa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt , breuiter explicabuntur . Britannia oceani insula , per longum in boream extenditur . A meridie Gallias habet , cuius proximum litus transiueanibus ciuitas aperit , quæ dicitur Rhutubi portus : vnde haud procul à Morinis in austro positos Menapios Batauosque prospectat . Hæc insula habet in longo millia passuum octingenta , in lato millia ducenta : à tergo autem , vnde oceano infinito patet . Orcadæ insulas habet , quarum viginti deserta sunt , tredecim coluntur . Deinde insula Thule , quæ per infinitum à ceteris separata , circum versus medio sita oceani , vix paucis nota habetur . Hibernia insula inter Britanniam & Hispaniam sita longiore ab africo in boream spatio porrigitur . Huius partes priores intentæ Cantabrico oceano , Brigantiam Callecix ciuitatem ab africo sibi in circum occurrētem , spatioso interuallo * pro- * prospectat : ab eo præcipuè promontorio , vbi Scenæ fluminis ostium est , & Velabri Lucenique consistunt . Hæc propior Britannix , spatio terrarum angustior : sed cœli * solisque temperie magis utilis , à Sco- * solique torum gentibus colitur . Huic etiam Me- * melius . uania insula proxima est , & ipsa spatio non parua , * solo commoda , æque à Scotorum * iele .

gentibus habitatur. Hi sunt fines totius Europæ. Africam, ut dixi, cum tertiam orbis partem maiores nostri accipiendam descripserint, non spatiorum mensuras, sed diuisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem magnum, quod ab occasu ex Oceano oritur, in meridiem magis vergens, angustiores inter se & Oceanum coartata Africæ limitem facit. Unde etiam aliqui, quam uis eam longitudine parem, tamen multo angustiores intelligentes, in uere secundum arbitrati sunt tertiam vocare partem, sed potius in Europa Africam deputantes, secundæ portionis portionem appellare maluerunt. Præterea cum multo amplius terræ in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit (quippe omnia penè animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedunt) ea scilicet causa est, Africam per omnia situ & populis minorem videri: quia & natura sui minus habeat spatij, & celi inclementia plus deserti: cuius descriptio per prouincias & gentes hæc est: Libya Cyrenaica & Pentapolis, post Ægyptum in parte Africæ prima est. Hæc incipit à ciuitate Perætonio, & montibus Catabathmôn: inde

* al. secundum mare. * secundo mari usque ad aras Philenorum extenditur. Post se habet usque ad Oceanum meridianura, gentes Libyæthiopum & Garamantum. * Hinc est ab Oriente Ægyptus, à septentrione mare Libycum, ab occasu

Syr-

Syrtes maiores & Trogloditæ, contra quos insula Calypso est: à meridie Æthiopicus Oceanus. Tripolitana prouincia, quæ & Subuentana, vel regio Arzugum dicitur, vbi Leptis magna ciuitas est, quamuis Arzuges per longum Africæ limitem generaliter vocentur, habet ab Oriente aras Philenorum inter Syrtes maiores & Troglodytas, à septentrione mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores, ab occasu Byzacium vsque ad lacum Salinarum, à meridie barbaros Getulos, Nothabres, & Garamantas, vsque ad Oceanum Æthiopicum perungentes. Byzacium, Zeugis, & Numidia. Zeugis autem prius non vnius conuentus, sed totius prouinciæ generale fuisse nomen inuenimus. Byzacium ergo, vbi Adrumetus ciuitas, Zeugis vbi Carthago magna, Numidia vbi Hippe regius & Rusiccada ciuitates sunt. habent ab Oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à septentrione mare nostrum, quod spectat ad Siciliam & Sardiniam insulas, ab occasu Mauritaniam Sitifensem, à meridie montes Vzara: & post eos Æthiopum gentes: peruagantes vsque ad Oceanum Æthiopicum.

Sitifensis & Cæsariensis Mauritania habent ab Oriente Numidiâ, à septentrione mare nostrum, ab occasu flumen Maluam, à meridie montem Astrixim, qui diuidit inter viam terram & arenas iacentes vsque ad Oceanum: in quibus & oberrant Gangines Æthiopes. Tingitana Mauritania vltima est A-

fricæ. Hæc habet ab oriente flumen Maluanum, à septentrione mare nostrum vsque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennem & Calpen duo contraria sibi promontoria coartatur: ab occidente Atlantem montem, & oceanum Atlanticum, sub africo Hesperium montem, à meridie gentes Aulolum, quas nunc Galaules vocant, vsque ad oceanum Hesperium contingentes. Hic est vniversus terminus Africæ. Nunc insularum quæ in nostro mari sunt, loca, nomina, & spatia dimetiatur. Insula Cypros ab Oriente mari Syrio, quem Issicum sinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à septentrione Aulone Cilico, à meridie Syriæ & Phœnices pelago cingitur: cuius spatium in longo tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum viginti quinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu & septentrione mari Cretico, à meridie Libyco, quod & Adriaticum vocant: habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, in lato quinquaginta. Insulæ Cyclades, quarum est ab oriente prima Rhodos, à septentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occasu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Asiæ, ab occidente mari Icario, à septentrione mari Ægeo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæ tenent à septentrione in meridiem millia passuum *quingenta * quinquaginta, ab oriente in occasum millia ducenta. Sicilia insula tria habet promontoria,

toria, vnum quod dicitur Pelorum, & aspicit
ad aquilonem, cui Messana ciuitas proxima
est: Secundum quod dicitur Pachynum, sub
quo ciuitas Syracusana respicit ad euronotum:
Tertium quod appellatur Lilybrum, vbi & ciuitas
eiusdem nominis sita est, dirigitur in occasum.
Hæc habet Peloro in Pachynum millia passuum
centum * quinquaginta nouem, à Pachyno in
Lilybrum centum septuaginta septem. Hæc ab
oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari
Africo, quod est contra Subuentanos & Syrres
minores: ab occidente & septentrione habet mare
Tyrrhenum: à borea vsque sub solanum, fretum
Adriaticum, quod diuidit Tauromenitanos Siciliæ,
& Bruttios Italiæ. Sardinia & Corsica insula
paruo freto, hoc est, millium viginti, diuiduntur:
ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam
Caralitanos: contra Corsicam insulam, hoc est septentrionem
versus, habet Vibientes: cuius in longo spatium tenet
millia passuum ducenta triginta, in lato millia
CCLXXX. Hæc habet ab oriente & à borea Tyrrhenicum
mare, quod spectat ad portum vrbis Romæ: ab occasu
mare Surdum, ab africo insulas Baleares longè positas,
à meridie Numidicum sinum, à septentrione (vt dixi)
Corsicam. Corsica insula multis promontorijs angulosa
est. Hæc habet ab oriente Tyrrhænicum mare, & portum
vrbis, à meridie Sardiniam, ab occasu insulas Baleares,
à circio & septentrione Ligusticum sinum. Tenet autem in longo mil-

*XLIX.

lia passuum centum sexaginta, in lato millia
vigintifex. Insulæ Baleares duæ sunt, ma-
ior & minor, quibus insunt bina oppida: ma-
ior Tarraconem Hispaniæ ciuitatem, minor
Barcinonem in septentrionem versus contra
se habet. Maiori subiacer insula Ebusus. Dein
de ab Oriente Sardiniam, ab aquilone mare
gallicum, à meridie & Africo Mauritanicum
pelagus, ab occasu Ibericum pelagus spectat.
Hæ sunt insulæ ab Hellesponto vsque ad O-
ceanum per totum magnum pelagus consti-
tutæ: quæ & cultu & memoria magis celebres
habentur. Percensui breuiter (vt potui) pro-
uincias & insulas orbis vniuersi: nunc locales
gentium * singularum miseras, sicut ab ini-
tio incessabiliter existerunt, & qualiter qui-
busq; exorta sunt, in quantum suffecero, pro-
feram.

* insula-
rumque.

C A P V T III.

De diluuio sub Noe.

Genes. 6.

1. Mors h
est hanc.
Et veni-
t in hunc
laborem
et per
fuerit.

Cum post fabricam, ornatumque mundi
huius, homo, quem ad imaginem suam
rectum atque immaculatum fecerat Deus,
et ac perinde humanum genus libidinibus de-
prauatum peccatis * obdormiſſet, continuo
inustam licentiam iusto punitio consecuta
est. Sententiam creatoris Dei & iudicis, pec-
canti homini ac terræ propter hominem de-
bitam, temperque dum homines terram
habitant, duram amonens, annūtiat,
aue

aut probamus negando, aut confitendo toleramus: obstinatisque mentibus testis sibi infirmitas sua inurit, quibus fidelis scriptura non suaserit. Deinde refuso in omnem terram mari, immissoque diluuiio, cum toto orbe contexto vnum spatium cœli esset ac pelagi, deletum fuisse vniuersum humanum genus, paucis in arca fidei suæ mento ad substituendam originem reseruatis, euidentissimè veracissimi scriptores doceant. Fuisse tamen etiam illi contestati sunt, qui præterita quidem tempora, ipsūque auctorem temporum nescientes, tamen ex indicio * & coniecturalapidum, quos in remotis montibus conchis & ostreis scabros, sæpe etiam cauatos aquis visere solemus, coniiciendo didicerūt. Et quamuis huiusmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri à nobis queant, tamen hæc veluti principalia duo de præuaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitæque eius, ac deinde perditione totius generis humani dicta sufficiant: tantum, vt si qua gentiles historici de nostris aliquo ordine contigerunt, hæc plenius cum cæteris ipso, quo incurrerint, ordine proferantur.

Gen. 7.
Eccl. 44.

* & collige
tura. Lud.
Lautius. ex
cod. Colon.

CAPVT IV.

De Nino & Semiramidæ, eorumque regnie.

ANte annos vrbs condita MCCC. Ninus rex Assyriorum, primus (vt ipsi volunt) propagandæ dominationis Ibbi-

dine arma foras extulit, cruentamque vitam
 quinquaginta annis per totam Afiam bellis
 egit : à meridie atque à rubro mari surgens
 sub ultimo septentrione, Euxinum pontum
 vastando perdomuit, Scythicamque barba-
 ricam, adhuc tunc & imbellem & innocentem
 torpentemque excitauit: sequitiam, vires suas
 nosse, & non lacte iam pecudum, sed sangui-
 ne hominem viuere, ad postremum vincere,
 dum vincit, edocuit. Nouissime Zoroastrem
 Bactrianorum regem, eundemque magicæ
 (vt ferunt) artis repertorem, pugna oppres-
 sum interfecit. Post ipse, dum deficientem à se
 oppugnat urbem, sagittæ ictu interijt. Huic
 mortuo Semiramis vxor successit, virum a-
 nimo, habitu filium gerens : auidosque iam
 vtu sanguinis populos, per duos & quadra-
 ginta annos cadibus gentium exercuit. Non
 contenta terminis mulier, quos à viro suo
 tunc solo bellatore, in quinquaginta annis ac-
 quisitos susceperat, Æthiopiam bello oppres-
 sam, sanguine interlitam, imperio adiecit.
 Indis quoque bellum intulit : quo præter
 illam & Alexandrum Magnum nullus intra-
 uit. Quodeo tempore ideo crudelius gra-
 uisque erat quam nunc est, persequi & tru-
 cidare populos in pace viuentes : quia tunc
 apud illos nec foris erant vlla incendia bel-
 lorum, nec domi tanta exercitia cupidita-
 tum. Hæc libidine ardens, sanguinem fi-
 tiens, inter incessabilia stupra & homici-
 dia, cum omnes quos regia arcessitos me-
 tetricæ habitos concubitu oblectasset, oc-
 cide-

cideret, tandem filio flagitose concepto, impiè expolito, incestè cognito, priuatam ignominiam publico scelere obtexit. Præcepit enim, vt inter parentes ac filios nulla delata reuerentia naturæ, de coniugijs appetendis vt cuique libitum esset, * liberum fieret. *licitum.

CAPVT V.

Pentapolim regionem ob nefanda libidinis scelera cælo tactam & exustam fuisse.

ANte annos vrbs conditæ MCLX. confinem Arabiæ regionem, quæ tunc Pentapolis vocabatur, aruisse penitus igne cælesti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait: Haud procul inde campi quos ferunt olim vberes, magnisque vibibus habitatos, fulminū iactu aruisse: sed manere vestigia, terramque ipsam specie solidam vim frugiferam perdidisse. Et cum hoc loco nihil de incensis propter peccata hominum ciuitatibus quasi ignarus expresserit, paulo post velut oblitus consilij, subiicit & dicit: Ego sicut in clytras quondam vrbes igne cælesti flagrasse concesserim: ita habitu lacus in hæc terram & corrumpi reor. Quo dicto, inuitus licet, de exustis vrbibus, quæ procul dubio peccatorum noxa conflagrauerunt, & scisse se & concessisse confessus, palam prodidit, non sibi cognitionis fidem defuisse, sed exprimendæ fidei voluntatem: quod nunc à me plenius proferetur. In confinio Arabiæ & Palestiniæ, qua dimissi altrinsecus montes, subiectis cā-

Gen 19.
Isai. 13.

pis excipiuntur, quinque ciuitates fuere, Sodomam, Gomorram, Adamam, Seboim, & Segor. sed Segor ex his parua illa amplae & magnae: quippe quibus & soli fecunditas suberat, & Iordanis fluuius per plana diffusus, ac per opportune diuisus augmentis vbertatis impendebatur. Huic vniuersae regioni bonis male vtenti, abundantia rerum causa malorum fuit. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria foeda libidines adoleuere: adeo, vt masculi in masculos operantes turpitudinem, ne consideratis quidem locis, conditionibus, & aetatibusque, prouerunt. Itaque iratus Deus, pluit super hanc terram ignem & sulphur, totamque regionem cum populis atque urbibus exustam, testem iudicii sui futuram, aeterna perditione damnauit: vt nunc quoque appareat quidem forma regionis, sed inueniatur regio cineris, mediamque conuallem quam Iordanis irrigauerat, nunc mare superfusum tegat. Tantumque de rebus (vt putatur) paruis diuinæ indignationis furor accensus est, vt propter hoc quod illi male vtentes bonis, fructus miseriarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quoque ipsa quae has habuerat ciuitates, primum exusta ignibus, post oppressa aquis, in aeternam damnationem communi periret aspectui.

11

CAP.

CAPVT VI.

Comparatio cladis Sodomitæ & Romanæ.

ITaque nunc, si placet, hi qui in Christum, quem nos iudicem seculorum ostendimus, quantum in ipsis est, sputa conijciunt, inter Sodomam & Romam discernant causas, & conferant pœnas: quæ à me vel maxime ob hoc retractandæ non sunt, quia omnibus notæ sunt. Et tamen quam libenter sententias eorum acciperem, si illi fideliter ita vt sentiunt faterentur: quanquam quid de temporibus Christianis rari, & hoc in angulis murmurent, non vsque adeo moleste accipiendum putem, cum totius populi Romani consona voce, parique iudicio sensus ac sermo sit cognitus. Adeo autem paruo quodam & leui motu hæsitasse erga se parumper consuetudinem voluptatum indubitatissime contestatus est, vt libere conclamaret, si reciperet Circum, nihil esse sibi factum: hoc est, nihil egisse Romæ Gotthorum enses, si concedatur Romanis spectare Circenses. Nisi forte (vt se habet apud plerosque hoc præcipuè tempore) qui ex longa requie vel paruam obortam sollicitudinem, intolerabilem laborem putant, has elementissimas admonitiones: quibus omnes aliquando perstringimur, aliorum punitio- nibus auditis lætisque præponunt: quos saltem de hoc ipso exitu Sodomorum & Go-
morro-

mortuorum moneo, vt discere atque intelligere queant, qualiter Deus peccatores punierit, qualiter punire possit, qualiter puni-
turus sit.

CAPVT VII.

De praelio inter Telchines & Carpathios & Phoroneum regem. Item de diluuiio Achaia.

ANte annos conditæ vrbis MLXX. Telchines & Carpathii perniciosum praelium aduersus Phoroneum regem Argiuorum, & Parapasio ancipiti spe sine fructu victoriæ gesserunt. Iidemque Telchines & Carpathii post paululum bello victi, patria profugi ignarique rerum, cedentes quo se penitus à congressu totius humanæ habitationis abstraherent, Rhodum insulam quæ Ophiussa antea vocabatur, quasi tuta possessione ceperunt. Ante annos vrbis conditæ MXL. in Achaia sæuum diluuium, vastatione plurima totius penè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij, qui tunc Eleusinae conditor & rex erat, temporibus effusum est, nomen loco ac temporis dedit.

CAPVT VIII.

De sterilitate & fame Aegypti, cui Ioseph solertia sua consuluit: & de vanitate Aegyptiorum sacerdotum.

ANte annos conditæ vrbis MVIII. fuisse apud Aegyptum primum insolitam famem audien-

stidiendamq; vbertatem, deinde iugem atq;
intolerabilem famē, cui Ioseph vir iustus &
sapiens diuina prouisione subuenerit, Pom-
peus historicus, eiusque breuiator Iustinus
docet: qui inter cætera sic ait: Minimus atra- Iusti. lib. 36.
te inter fratres Ioseph fuit, cuius excellens in-
genium fratres veriti, inceptum peregrini-
nis mercatoribus vendiderunt. A quibus de-
portatus in Aegyptum, cum magicas ibi ar-
tes solerti ingenio percepisset, breui ipsi regi
percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacis-
simus erat, & somniorum primæ intelligen-
tiam condidit: nihilque diuini iuris huma-
nique ei incognitum videbatur: adeo, vt et-
iam agrorum sterilitatem futuram ante mul-
tos annos prospiciens, fruges cōgregasset: Tā-
taq; experimenta eius fuerunt, vt non ab ho-
mine, sed à Deo responsa dari viderentur. Fi-
lius Ioseph Moyses fuit, quem præter paternæ
scientiæ hereditatem etiam formæ pulchri-
tudo commendabat. Sed Aegyptij cum sca-
biem & vitiliginē paterentur, responsō mo-
niti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serpe-
ret, terminis Aegypti pellunt. Hæc Iustinus.
Sed quoniam hæc idem Moyses, quem isti sa-
pientem scientemque fuisse attestantur, ple-
nius veriusque tanquam per se suosq; gesta
conscripsit, primum fide eius atque auctori-
tate, quam etiam isti probant, horum igno-
rantia supplenda est: dehinc sacerdotu Ae-
gyptiorum fallax malicia contutanda est, qui
vel aliu, quod manifestius est, euidentem inā-
misericiordiamque veri Dei memoriæ sub-
trahere

trahere conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum cum colendum merito oſtenderent, cuius conſilio annuntiata hæc mala & auxilio euitata docuiſſent; vel forte, vt indulgentius accipiamus, obliſi ſunt. Illius enim noſtri Ioseph, qui fuit veri Dei ſeruus, & pro creatura domini ſui pie intenteq; ſolicitus, promiſſione ipſi abundabant frugibus quali ſacerdotes: ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum cæteris eſurientibus non dolebant. Enimuero cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. Quam huius temporis argumentum hiſtorijs factisq; reticentibus, ipſa ſibi terra Aegypti æſtis pronuntiat: quæ tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaq; cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo uſque ad nunc quintæ partis inceſſabile vectigal exoluit. Fuit itaq; hæc fames magna ſub rege Aegyptiorum Diapoſita, cui nomen erat Amaliſ, quo tempore Baſeus Aſſyrios, Argiuos Apis regebat. Fuerunt autem ante annos famiſ ſeptem, præcedentes alij ſeptem vbertatis anni: quorū affluentiam tanto negligentius perituram, quanto vberius natam Ioseph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſeruauit. Acquiſiuit vniverſam Pharaoni pecuniam, & Deo gloriam reddens diſpenſatione iuſtiſſima, cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: omniumque pecora, terras, cenſusq; collegit: ipſos autem, qui ſemet cum terris ſuis accipiendæ ſtipis taxatione venderant, ſtatuta quintæ partis pactione laxauit.

tit: Hunc Ioseph, quem constituit Deus Aegyptiis conseruat & salutis auctorem, quis credat ita in breui eorum excidisse memoria, & filioseius atque vniuersam cognationē paulo post seruitio addixerint, laboribus⁺ affecerint, internecionibus profligarint. Quamobrem non est mirandum, si nunc quoq; aliqui reperiuntur, qui cum à ceruicibus suis impendentem gladium prætento Christiano nomine auerterint, ipsum nomen Christi, quo solo salui sunt, aut dissimulent, aut infament: grauarique se eorum temporibus asserant, quorum meritis liberantur.

CAPVT IX.

De inundatione sub Amphictyone & Deucalioneregibus, peste Aethiopica, Libere patre Indiam vastante.

ANno DCCCX. ante urbem conditam, Amphictyon Athenis tertius à Cecroperregnavit, cum temporibus aquarum illuvies maiorem partem populorum Thessaliae absumpsit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnasso, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad seratibus confluentes susceptos, per gemina Parnassi iuga locuit aluitq; à quo propterea genus humanum reparatum ferunt: Tunc etiam in Aethiopia pestes plurimas dirosq; morbos, pene usq; ad desolationem exstinguisse, Plato testis est. Et ne forte di-

te diuisa tempora credantur iræ Dei furoris-
que bellici, ea tempestate subactam Indiam
Liber pater sanguine madefecit, cædibus op-
pleuit, libidinibus polluit, gentem vtiq; nul-
li vnquam hominum obnoxiam, vernacula
tantum quiete contentam.

CAPVT X.

*De populo Dei in Aegypto afflicto, X plagis Æ-
gyptiorum, & transitu sinus Arabici, ac
reliquis eiusdem, de solis ardore quodam
insensio.*

ANno ante urbem conditam DCCCCV. in-
fanda Aegyptijs mala, atq; intolerabiles
plagas incubuisse, Pompeius Corneliusq; te-
statur: qui quidem, cum hæc ambo de Iudæis
referenda proponant, aliquantulum me pro
sua diuerſitate mouerunt. At enim Pompe-
ius, siue Iustinus, hoc modo: Aegyptij cum
scabiem & vitiliginem paterentur, responſo
moniti, Moſen cum ægris, ne peſtis ad plures
ſerperet, terminis Aegypti pellant. Dux igitur
exulum factus ſacra Aegyptiorum furto
abſtulit: quæ armis reperentes Aegyptij, domũ
redire tempeſtatibus compulſi ſunt. At vero
Cornelius de eadem re ſic ait: Plurimi aucto-
res conſentiunt, orta per Aegyptum tunc, quæ
corpora foedaret, regem Bocchorim adito
Ammonis oraculo remedium perentem, pur-
gare regnum, & id genus hominum, vt inui-
ſum diis, alias in terras auhere iuſſum: ſic

con-

conquisitum collectumque vulgus, postquã
vastis locis relictum sit, cæteris per lachry-
mas torpentibus, Moysen vnum exulũ mo-
nuisse, ne quam deorum hominũue o-
pem expectarent, ab vtrisque deserti, sed sibi-
met vt duci cælesti crederent, primo cuius
auxilio credentes, præsentis miserias pepul-
sent. Itaq; Cornelius dicit, quod ipsis Aegy-
ptijs cogentibus, Iudæi in deserta propulsi
sint: & postea subiungit incautẽ, quod ope
Moysi ducis in Aegypto miserias pepulissent. *notiam
Quare ostenditur, quædam, quæ per Moy-
sen strenue acta sunt, fuisse celata. Item Iusti-
nus asserit, pulsum æque cũ populo Moysen,
sacra Aegyptiorum fuisse furatum: quæ Ae-
gyptios armis recipere molientes, coactos tẽ-
pestatibus ac repullos domum redisse. Et hic
aliquid amplius, & si non totum, prodidit
quod ille celauit. Quapropter quia Moysi ma-
gno illi duci testimonium ambo dixerunt, ab
ipso sicut per eum & gesta & dicta sunt, pro-
ferentur. Cum populum Dei, hoc est, genus
Ioseph, Aegyptij, cuius ope salui erant, serui-
tio oppressum labore cruciarent, insuper et-
iam ad necandam sobolem suam, crudeli im-
perio cogerent, dimitti Deus populum suum
liberum, ad seruiendum sibi per Moysen nẽ-
cium iubet. contemptusq; durissimis contu-
maces supplicijs agit: qui decem plagis one-
rati ac protriti, tandem quos dimittere no-
luerant, etiam festinare coegerũt. Post aquas
in sanguinem versas, ardentibus siti graui-
ora afferentes pœnarum remedia quã pœnas
C post

post horridos ranarum squalores, per omnia munda immundaque reptantes: post ignitos ciniphes, & nusquā, se toto aere vibrantes, evitabiles: post muscas caninas, etiam per interiora membrorum horridis motibus cursitantes, acerbeque inferentes tam grauia tormenta quam turpia: post omnium pecorum & iumentorum repentinam ruinam, stragēque generalem: post vesicas effervescentes, hulnera atque manantia, & (ut ipsi dicere maluerunt) scabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: post grandinem cum igne permixtam, passim homines, armenta atque arbores proterentem: post locustarum nubes, exhaustis omnibus, ipsas quoque radices seminum persequentes: post tenebras imaginibus diras, crassitudine palpabiles, diuturnitate ferales: postremo post vniuniformem in tota Aegypto primitiuae sobolis necem, paremque per vniuersos orbitatum tempestatem, qui iubenti Deo non cesserant, cessere punienti: sed mox pessima poenitentia dimissos persequi ausi, vltima nefanda peruiacia expendere supplicia. Nam rex eorum vniuersum Aegypti exercitum, curribus atque equitibus instructum, in circum errantes egit: cuius numerum hoc solo vel maxime argumento conijcere possumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector depressorum, & vltor contumacium Deus diuisit subito rubrum mare, ac dilatatis vtrinque marginibus rigentium vndarum, in montis faciem latera erecta suspēdit,

dit, vt inoffensi speli mitis prouocati, pñ vram desperatæ salutis, impii foueam infperatæ mortis intrarent. Itaque Hebræis tuto per sicca gradientibus, refulis à terge aquarum astantium molibus, obruta est & interfecta cum rege suo vniuersa Aegypti multitudo: totaq; prouincia plagis ante cruciata, hac postremo interfectione vacuata est. Extant etiam nunc certissima horum monimenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumque orbitæ non solum in litore, sed etiam in profundo, quousq; visus admittitur, peruiidentur: Etsi forte ad tempus vel casu, vel curiositate turbantur, continuo diuinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur, vt quisquis non docetur timorem Dei pro palatæ religionis studio, iræ eius transactæ vltionis terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo iugis & grauis gñus incanduit, vt sol per deuia transuectus, vniuersum orbem nō calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: impressumq; feruorem & Aethiops plus solito, & insolitum Scythia nō tulerit: ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam suam, inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaetontis fabulam texuerunt.

C A P V T X I.

De parricidio Danaidum, de Busiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomena, & Perseo Asiam populante.

C :

Item

Item anno ante urbē conditā DCCLXXV.
inter Danaï atque Aegypti fratrum filios
quinquaginta parricidia vna nocte commis-
sa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fa-
bricator Danaus, regno, quod tot flagitijs ac-
quisierat, pulsus, Argos concessit. Ibi que in-
digne persuasis in facinus Argiuis, Sthene-
* exceperat lam; qui eum profugum egentemque * sus-
ceperat, regno expulit, atque ipse regnavit.

Busiridis in Aegypto cruentissimi tyrāni
crudelis hospitalitas, & crudelior religio tūc
fuit: qui innocentum hospitum sanguinem
dijs, scelerum suorum participibus propina-
bat: quod execrabile sine dubio hominibus
videretur. Tunc etiā Terei Prognæ & Philo-
melæ incesto parricidium adiunctum, atque
execrabilius utroq; convivium per infandos
cibos, additum est: cum propter sororis pu-
dicitia ereptam præcisamq; linguam filiū par-
vulum mater occidit, pater comedit. Hisdem
temporibus Perseus à Græcia in Asiam transf-
uectus, ibi barbaras gentes graui diuturno-
que bello domuit, & nouissime victor no-
men subiectæ genti dedit: namque à Perseo
Persæ sunt vocati.

C A P V T XII.

*Congeries multorum facinorarum per præteri-
tionem.*

AT ego nunc cogor fateri, me prospicien-
di finis commodo, de tanta malorum sæ-
culi circumstantia præterire plurima, cuncta
breuiat-

breuiare. Nequaquam enim tam densa aliquando filuam prætergredi possem, nisi etiam crebris interdum saltibus subuolarem. Nam cum regnum Afsyriorum per M C L X. annos vsque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum sit, & nunquam penè vel inferendis vel excipiendis vsque in id tempus bellis quieuerit, quis finis reperietur, si ea commemorare numerando, vt non dicam describendo conemur? præsertim cum & Græcorum prætereunda non sint, & Romanorum, vel maxime recensenda sint. Nec mihi nunc enumerare opus est Tantali & Pelopis facta turpia, & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois Dardaniorum regis filium cum flagitiosissimè rapuisset, maiore conserti certaminis fœditate detinuit, sicut Phanocles poeta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuisse commemorat: siue quia hunc ipsum Tantalum, vt pote affectam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari lenocinio præparasse, qui ipsum quoque filium Pelopem epulis eius non dubitauit impendere. Tædet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Troianos, quamlibet magna referre certamina: quæ, quia in fabulis celebrari solita sunt negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo, quæ de Persæo, Cadmo, Thebanis, Spartanisque per inextricabiles alternantium malorum recursus Pæligphato scribente, referuntur. Taceo flagitia Lemni-

dum, præmitto Pandionis Atheniensium regis flebilem fugam, Atrei & Thyestis odia. stupra & parricidia, cælo quoque inuisa, dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum suum. Silerimalo Eteoclem atque Polynicem mutuis laborasse concursibus, ne quis eorum parricida non esset. Nolo meminisse Medæ amore suo sauciæ, & pignorum paruulorum cæde gaudentis, & quicquid illis temporibus perpetratum conici datur: qualiter homines sustinuerint, quod etiam astra fugisse dicuntur.

C A P V T XIII.

*Certamen inter Cretenſes & Athenienſes,
Lapithas & Theſſalos.*

ANno ante urbem conditam D L X. atrocissimum inter Cretenſes & Athenienſes certamen fuit: ubi populis utrinque infelicitè proſugatis, cruentiorem victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobilium Athenienſium filios Minotauro, vtrum fero homini, an inhumanae beſtiæ aptius dicam neſcio, deuorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſis Græciæ luminibus ſaginabant. Iſdem diebus Lapithæ & Theſſali famoſis nimium certauere conſuctibus. Sed Theſſalos Palæphatus, in libro primo incredibilium, prodiit ipſos à Lapithis creditos dictosque fuiſſe centauros, eo quod

diſcur-

discurrentes in bello equites, veluti vnum corpus equorum & hominum viderentur.

CAPVT XIV.

Vesores rex Aegypti Scythas bello infestans, vincitur. Scythæ Asiam sibi subiciunt.

ANno ante urbem conditam CCCC. ALXXX. Vesores rex Aegypti meridiem & septentrionem, diuisas penè toto calo ac pelago plagas, aut miscere bello, aut regno iungere studens Scythis bellum primus indicxit, missis prius legatis, qui hostibus parendi leges dicerent. Ad quæ Scythæ legatis responderunt, stolidè opulentissimum regem aduersus inopes sumpsisse bellum, quod timendum ipsi magis versa vice fuerit, propter incertos belli euentus: nulla præmia, & damna manifesta. Porro sibi non expectandum, dum ad se veniatur, sed vltro prædæ obuiam ituros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur. Primum ipsum Vesorem territum refugere in regnum cogunt: destitutum vero exercitum inuadunt, omnemque belli apparatus capessunt. Vniuersam quoque Aegyptum populassent, nisi paludibus impediti, repulsi fuissent. Inde continuo reuerſi, perdomitam infinitis cædibus Asiam, vestigalem fecere: vbi per XV. annos sine pace immorati, tandem vxorum

flagitatione reuocantur, denunciantium, nū
redeant, sobolem se à finitimis quæsituras.

C A P V T X V.

Amazonum origo, mores & facinora.

Medio autem tempore, apud Scythas
duo regij iuuenes Plynos & Scolopy-
thus, per factionem optimatum domo pulsi,
ingentem iuuentutem secum traxere, & in
Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Ther-
modoontem confederunt, campis Themis-
scyrijs sibi subiectis: vbi diu proxima quæ-
que populati, conspiratione finitimorum
per insidias trucidantur. Horum vxores
exilio ac viduitate permotæ, arma sumunt,
& vt omnibus parex simili conditione ani-
mus fieret, viros qui superfuerant, interfici-
unt: atque accensæ in hostem, sanguine
suo vltionem cæcorum coniugum, finiti-
morum excidio consequuntur. Tunc pace
armis quæsitæ, externos concubitus ineunt,
editos mares mox enecant, feminas studiose
nutriunt, inuultis infantium dexterioribus
mamillis, ne sagittarum iactus impediren-
tur: vnde Amazones dictæ. Harum dux fue-
re reginæ, Marpesia & Lampetoo, quæ agni-
ne diuisæ in duas partes, vicissim curam bel-
li & domus custodiam fortiebantur. Igitur
cum Europam maxima ex parte domuis-
sent, Asiæ verò aliquantis ciuitatibus captis,
ipsæ Ephesum, aliasque vrbes condidissent,
præcipuam exercitus sui partem onustam o-
pulen-

pulentissima præda, domum reuocant. reliquæ ad tuendum Asiæ imperium relictæ cum Marpesia regina concursu hostium trucidantur. Huius locum capessit Orichyia filia, quæ singularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulauit. Hæc fama excitas gentes tanta admiratio & formido inuaserat, vt Hercules quoque cum iussus fuisset à Domino suo exhibere arma reginæ, quasi ad ineuitabile periculum destinatus, vniuersam Græciæ lectam ac nobilem iuuentutem contraxerit, nouem longas naues præpararit: ne tamen contentus examine virium, ex improviso aggredi, & insperatas circumuenire maluerit. Dux tunc sorores regno præerant, Antiope & Orithyia. Hercules mari aduectus. incautas inermesque & pacis incuria desides oppressit, inter cæsas captasque complurimas dux sorores Anthiopæ, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo retentæ. Sed Theseus Hippolyten matrimonio asciuit, Hercules Menalippen sorori reddidit, & arma reginæ pretio redemptionis accepit. Post Orithyiam Penthesilea regno potita est: cuius Troiano bello clarissima inter viros documenta virtutis accepimus.

C A P V T XVI.

Epilogus historiæ Amazonum: in quo præsentem Romanorum cæcitatem insciatur.

Proh dolor, pudet erroris humani. Multi-
eres patria profugæ Europam atque A-
siam, id est, plurimas fortissimasque mundi
partes intrauerunt, peruagatæ sunt, deleue-
runt, centum penè annis euertendo vrbes
plurimas, atque alias constituendo tenuerunt:
nec tamen miseræ hominum pressura
temporum deputata est. Modo autem Getæ
illi, qui & nunc Gothi, quos Alexander eui-
tandos pronuntiauit, Pyrrhus exhorruit,
Cæsar etiam declinauit, relictis vacuefactis-
que sedibus suis, ac totis viribus tot Roma-
nas ingressi prouincias, simulque ad terro-
rem diu ostentati societatem Romani fœde-
ris precibus sperant: quam armis vindicare
potuissent: exiguæ habitationis sedem, non
ex sua electione, sed ex nostro iudicio rogant:
quibus subiecta & patente vniuersa terra,
præsumere, quam esset libitum, liberum
fuit: semetipsos ad tuitionem Romani re-
gni offerunt, quos solos inuicta regna timu-
erunt. Et tamen cæca gentilitas, cum hæc Ro-
mana virtute gesta non esse videat, fide Ro-
manorum impetrata non credit, nec acqui-
escit, cum intelligat, confiteri beneficio Chri-
stianæ religionis (quæ cognatam per omnes
populos fidem iungit) eos viros sine prælio
sibi esse subiectos, quorum feminæ ma-
iorem terrarum partem immen-
sis cædibus deleue-
runt.

CAPVT XVII.

Deraptu Helenæ, & Troiæ excidio, cum admonitione ad Lectorem.

AT vero ante urbem conditam CCCC
XXX. anno, raptus Helenæ, coniuratio
Græcorum, & concursus millenauium, de-
hinc decennis obsidio, ac postremo famo-
sum Troiæ excidium prædicatur, In quo
bello per decem annos cruentissimè gesto,
quas nationes, quantosque populos idem
turbo inuoluerit, atque affligerit, Homerus
poëta, in primis clarus, luculentissimo car-
mine palam facit: nec per ordinem nunc re-
texere nostrum est, quia & operi longum &
omnibus notum videtur. Veruntamen qui
diuturnitatem illius obsidionis, euerfionis
atrocitatem, cædem, captiuitatemque di-
dicerunt, videant, si rectè isto, qualiscun-
que est, præsentis temporis statu offendun-
tur, quos hostes, occulta misericordia Dei,
cum per omnes terras instructis copijs bel-
lo persequi possint, pacis gratia præsentis
obsidibus per omnia maria sequuntur: &
ne forte hæc quietis amore facere credan-
tur, seipsos ad pericula sua pro Roma-
norum pace aduersus a-
lias gentes oste-
runt.

CAPVT XVIII.

Æneæ in Italiam aduentus, & variae clades eiusdem temporis.

PAUCIS præterea annis interuenientibus, Æneæ ex Troia profugi aduentus, in Italia quæ arma commouerit, qualia per triennium bella excitauerit, quantos populos implicuerit, odio excidioque affixerit, ludiliterarij disciplina nostræ quoque memoriæ
 * inustum. * inustum est. Horum præterea temporum medio interiacente, exilia naufragiaque Græcorum, Peloponensium clades Codro moriente, fatorum ignari Thraces, noua in bella surgentes, & generalis tunc per totam Asiam Græciamque commotio.

CAPVT XIX.

De Sardanapalo rege Assyriorum de Phraorte, Diocle, & Astyage regibus Medorum, de Cyro rege Persarum.

ANNO ante urbem conditam LXIII. nouissimus apud Assyrios regnauit Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter scortorum greges * femineo habitu purpuram colo tractans, à præfecto suo Arbato, qui tunc Medis præerat, visus atque execrationi habitus, mox etiam excitis Medorum populis ad bellum prouocatus, & victus, ardenti pyræ se iniecit. Exin regnum Assyriorum in Medos concessit. Deinde multis prælijs

lijs vndique scatescantibus, quæ per ordinem
differere nequaquam aptum videtur, per va-
rios prouentus ad Scythas Chaldaeosque, &
rursus ad Medos parili via redijt. In qua bre-
uitate pensandum est, quantæ ruinæ, clades-
que gentium fuere, quanta bella fluxerunt,
vbi toties tot & talia regna mutata sunt. Post
hæc Medis Phraortes imperitauit, qui cre-
berrimis Persarum Assyriorumque bellis vi-
ginti & duos regni sui annos consumpsit. Post
hunc Diocles regnauit, vir armis experien-
tissimus, semperque bellis immoratus, qui
auctum latè imperium moriens Astyagi de-
dit. Astyages virili prole vacuus. Cyrus ne-
potem ad Persas genitum habuit. Sed Cyrus,
mox vt adoleuit, congregata Persarum ma-
nu, auro certamen indixit. Porro Astyages ob-
litus sceleris sui, quod in Harpagum dudum
admiserat, cum filium eius vnicum & paru-
lum interfecit, epulandumque patri appe-
suit, ac ne quid infelicissimæ orbitati felix i-
gnorantia subtraheret, infames epulas, o-
stentis patri cum capite manibus, improp-
eravit. Huius ergo facti immemor, ipsi Harpa-
go summam belli committit, qui acceptum
exercitum statim Cyro per prodicionem tra-
dit. Quo comperto, Astyages raptis secum co-
pijs in Persas ipse proficiscitur, acriusque cer-
tamen instaurat, proposito suis metu, si quis
è prælio cedere moliretur, ferro exciperetur.
Qua necessitate instanter Medis pugnantibus,
pulsæ iterum Persarum acies, cum pau-
latim cederet, matres & vxores eorum obui-
am

am occurrunt, orant, in prælium reuertantur: cunctantibus, sublata veste, obscœna corporis ostendunt, quærentes, num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere. Quo facto erubescences in prælium redeunt: & facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Astyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque maxime Hyrcanorum genti præposuit. In Medos vero ipse reuerti noluit. Is finis imperij Medorum fuit. Sed ciuitates quæ tributariæ Medorum erant, à Cyro defece-
runt: quæ res Cyro multorum bellorum causa & origo extitit.

CAP V T XX.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitiis.

EA tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, omnia nefariè in innocentes agens, inuenit aliquando quem iustè puniret iniustus. Nam Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui ad fabre ianuam è latere composuit, quæ ad contruendendos damnatos receptui foret: vt cum inclusus ibidem subiectis ignibus torreretur, sonum vocis extortæ capacitas concaui æris augetet, pulsque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque spectaculo mu-

inugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factum amplexus, factorem execratur, & vltiori materiam præbuit, & crudelitati: nam ipsum opificem suæ inuentione puniuit. Fuerat etiam paulò superiore tempore apud Latinos rex Aremulus, qui per annos octodecim flagitijs impietatibusque crescens, ad postremum diuino iudicio fulmine interceptus, matura supplicia immatura ætate exoluit. Eligant nunc (si videtur) Latini & Siculi, vtrum in diebus Aremulæ & Phalaridis esse maluissent, innocentum vitas pœnis extorquentium, an his temporibus Christianis, cum imperatores Romani ipsa in primis religione compositi, post comminutas Reipublicæ bono tyrannides, ne ipsorum quidem iniurias exigunt tyrannorum.

C A P V T XXI.

Bellum inter Peloponenses & Athenienses: de Amazonum & Cimmeriorum in Asiam incurfu: de diutina obsidione & expugnatione Messina. Bellum Atheniensium contra Lacedæmonios: Peloponensium & Bæotiorum contra Athenienses.

ANNO ante urbem conditam XXX. Peloponensium Atheniensiumque maximū bellum totis viribus animisque commissum est: in quo mutuis cædibus ad hoc coacti sunt,

sunt, vt velut victi se ab alterutro subtraherent, bellumq; defererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Asiam repentinus incurfus plurimam diuulatè vastationem stragemque edidit.

Anno viceſimo ante urbem conditam Lacedæmonij contra Messenios propter spretas virgines suas in solenni Messeniorum sacrificio, per annos viginti indefesso furore bellantes, ruinæ suæ totas Græciæ vires implicuerunt: qui cum se magnis execrationibus deuouissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi Messena expugnata, nunquam esse redituros, ac per decem annos longa fatigati obsidione, nec tamen aliquem vincendi fructum adepti: porro autem & querelis vxorū super longa viduitate, & periculo sterilitatis contestantium permoti reuocarentur, consultatione habita, veriti ne intercepta spe solibus sibi magis hac perseuerantia, quā Messenijs perditio nutriretur, selectos in exercitueos, qui post iusiurandum in supplementum militiæ venerant, Spartam remittunt, quibus promiscuos omnium feminarum concubitus permissere, infami satis, nec tamen inutili licentia. Ipsi autem proposito insistentes expugnant fraude Messenios, victos seruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verbera & vincula perpeſsi, iugum excutunt, arma sumunt, bellum instaurant. Lacedæmonij Tyrtaum poetam Atheniensem ducem prælio legunt: qui tribus conflictibus fusi, amissum exercitum vocata in liber-

bertatem feruorum manu, suppleuerūt. Sed cum sic quoque desistendum certamini propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtaei poëta & ducis composito carmine & pro cōcione recitato, rursus accensi, mox in certamen ruunt: tantaq; vi animorum concurrunt, vt rarò vnquam cruentius prælium exarsit: ad postremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit. Tertio Messenii reparauere certamen. Nec Lacedæmonijs mora. Multas in auxilium copias vtrinq; duxerunt. Athenienses vero Lacedæmonios alibi intentos è diuerso aggredi parant. Nec Lacedæmonij quieuerunt: nam ipsi in Messenios occupati, Peloponnesenses immiserunt, qui Athenienses prælio exciperent. Athenienses autem missa in Ægyptum parua classe, impares viribus, naturali congressu facile vincuntur. Dehinc recepta classe, aucti etiam militum robore, victores in prælium vocant. Lacedæmonij quoq; omisis Messenijs, in Athenienses arma conuertunt. Diu graues & variæ pugnae, & anceps victoriæ status: ad postremum pendente euentu, vtrinq; discessum est. Sciendum tamen est, maximè ipsam esse Spartam, quam & Lacedæmoniam ciuitatem dicunt, atque inde Lacedæmonios, Spartanos dici. Igitur inde reuocati Lacedæmonij ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur, vt Bœotiorum imperium eis restituerēt, quod temporibus belli Persici amiserant, si illi Atheniensium bella susciperent. Tantus

furor Spartanorum erat , vt duobus bellis impliciti, suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Athenienses tanta bellorum tempestate permoti, duos duces delegerunt: Periclem spectatæ virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragædiarū: qui diuiso exercitu, & Spartanorum fines latè populati sunt , & multas Asiæ ciuitates Atheniensium imperio adiecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta semper victoria terra marique pugnatum est, donec Spartani & opibus imminutis & fide profligata, socijs quoque probro fuere. Sed hæc per tot ætatum volumina incubuisse Græciæ parui penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & impediri parumper libidines non sustinetur. Quanquam inter illius temporis homines atque istius hoc interest, quod illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant, quia in his nati & nutriti erant , & meliora non nouerant: isti autem perpetuo in vita sua tranquillitatum & deliciarum sereno assuefacti , ad omne vel modicum obductæ sollicitudinis nubilum commouentur. Atque vtinam ipsum depulso rem huius vel modicæ inquietudinis precarentur , cuius munere hanc ignoratam alijs temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam spondidisse memini, cum veluti articulis quibusdam dicendi ordinem definirem, dicturum me esse ab orbe condito vsque ad urbem conditam, huic volumini , quod ab orbe condito explicui-

mus,

mus, finis hic sit: ut ab vrbe condita sequens libellus incipiat, qui contextiora illorum temporum mala, exercitationibus quippe ad nequitiam atq; eruditionibus hominibus, continebit.

FRANC. FABRICII
MARCO DVRANI IN
Pauli Orosii Historiarum
Librum Pri
mum

Annotationes.

Sed his, quos amant, zelant. } His, non hos,
est in nostris manuscriptis. *Ἡ δὲ οὖν etiam in sacris literis cum dativo legitur* Catelli sub mensa. Legitur & de mensa. Apud Mattheum capite decimoquinto est, τὰ κρυφὰ γὰρ ἐστὶν ἃ πρὸ τῶν ἀνθρώπων τὰν κρυπτέων ἀπὸ τῆς γλώττης τῆς ἀνθρώπου αὐτῶν. Beatus etiam Tobias Tobie sexto. Adversum hos ipsos. Hinc cognoscitur, quo tempore hanc historiam conscripserit Orosius, nimirum post Romam captam sub Honorio Imperatore, anno Christi CC-CCX. qua de re dicemus libro vltimis capite vigesimo nono. Cum ergo Augustinus iam decimum de Civitate Dei perfectisset, atque iam vndecimum conscriberet, tum Orosius nos-
træ scribere aggressus est.

In Caput primum.

Anni tria millia CLXXXIV.] Hunc numerum nos in omnibus libris inuenimus, quod propter varietatem, quæ in primis temporibus inuenitur, testatum relinquere volumus. Varietatem, Hebræorum & Græcorum librorum diuersitas peperit: Leges præter alios August. de Ciuitate Dei libro decimo quinto capite decimo. Eusebius, Orosius, Cassiodorus & posteriores magis Græcos quàm Hebræos secuti sunt. Abraham, auctore Eusebio, natus est anno XLIII. imperij Nini regis.

In Caput secundum.

In hoc Capite, quo orbis terrarum summatim describitur, sunt nonnulla vocabula barbaræ, quæ apud alios scriptores non facile inuenias, in iis nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putauimus. In eo tamen quod hic legitur, In Roxolanorum finibus, impressam lectionem retinimus. Nam in manuscriptis est, Rhebascorum, ut alij quoque annotant. Super lacum Calcartium] Gerardus Holsuinge, qui primam Historipianam editionem ex vetustis libris emendauit, ex illis annotauit legi, Alearsum & Chalearsum, nos in manuscriptis, Halearzum, Calcarsum, & Calcartum, inuenimus. Promontorium Caligardamna. Sic est in vetustis, cum in vulgatis legatur, Calligicum. A ciuitate Dacusæ. Ita nos ex iisdem libris, pro quo vulgo, Dascuta, & Dagusa,

fa, legitur. Apud Plinium libro quinto capite vigesimo quarto. & libro sexto capite decimonono hoc oppidum, Dalcusa, nominatur. Libya Ægyptiæ.] In duobus manuscriptis, Libya ægyptiæ apud Plinium libro quinto capite septimo. Libya ægyptii eosque super Getulos habitare tradit. Parchoatras.] Hic Straboni est Parachoatras, Plinio Choatras. Dahas ac Arancas.] Ita Bosluinge scripsit. cum ante Dahastacaraucas, & Dachastauriocas legeretur. Nostri antiqui partim Daassacauracas, partim, Daassacataucas, habent. Montani Paropamisadæ. Vulgo legitur, montana Paropamisadæ: nos libros vetustos secuti sumus. Stephanus, παρὰ πύμους & πύμους ἑσθ' ἐν δεινῇ, ἀπ' ἡπείρου πύμους ἀδαι οἱ παρὰ πύμους. Απὸ πύμους, & ἑν δεινῇ παρὰ πύμους, ἀπ' αὐτῶν φησι τὸν & παρὰ πύμους, οἱ ἑν τῷ παρὰ πύμους παρὰ πύμους ἀδαι. Apud Arrianum hoc nomen modo vnicum σ, modo geminum & scribitur: sed apud Diodorum & Eustathium Dionysii interpretem vnicum σ habet. Montes Acroceraunios.] Legitur & Acrocetraunia, Horatius libro primo Carmin. Qui vidit mare targidum, & Infames scopulos Acroceraunia, Diodorus libro quadragesimo primo, ἐπὶ τῷ δαυτῷ τὰ ἀκροτὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῷ δαυτῷ. Vbi Brigantia Gallæciæ.) Ita scripsimus ex libro vetusto, pro quo in vulgato est, Gallæciæ. Diodorus libro trigesimo septimo, βεργάντιον πύμους ἀδαι, ἀδαι δαυτῷ. In auersa Galliarum parte. Auersa, non aduersa, recte est in manuscriptis. Regio Arzugum.] Azotum,

quod alij ascripserunt, nos in nullis antiquis inuenimus. Byzacium. Vulgo modo ē Byzantium legitur. De Byzacio Plinius libr. 5. capit. 4. In vetusto Indici Dignitatum & aduulserationum Romanarum, iam Byzacium, item insacium legitur. Rufinus. Apud Plinium libr. 5. capit. . . & Melam libr. 1. capit. 7 est, Rufinus. Inter Abennē & Calpen] Hauennē, Habeunenē & Abennē scriptum inuenitur. Intelligit duas columnas Herculis : quarum vna Europæa a Barbaris Calpe, à Græcis αἰόλα, nominatur: altera Libyca ab illis Abenne, ab his αὐχνη, dicitur, auctore Eustathio in Dionysium. A. Peloro in Pachynum milli passuum CLIX. In vno manuscripto est, CXLIX in aliis CLIX. Si Strabonis stadia sequamur, minor numerus verior videbitur.

In Caput tertium.

Ac perinde humanum genus.] Ante hæc verba in vulgatis additur, morti se subtrauisset: quæ quando in nullis libris antiquis inuenimus, tanquam supposititia, nihil tamen præiudicantes, deleuimus. Deinde recluso sub Noë. Due postrema voces in libr. vet. non leguntur, & possunt non incommode abesse. Ex indicio & coniectura lapidum.] Gen. 8. legimus arcæ Noë requiescentē super montes Ararath, id est Armeniæ, vbi, auctore Hieronymo, vsque hodie eius permanent vestigia. De Ararath idem vndecimo Commentariorum in Esaiam. Iosephus libr. 1. Antiquit. scribit Armenios loco, in quo Noë ex arca egressus est, αὐχνη, nomen fuisse.

In Caput quartum.

Ninus rex Assyriorum [Ninus non primus, sed tertius Assyriorum rex fuit, ut ex Beroso notum est. Sed quia Ninus est *ἡγεμὼν τοῦ βασιλείου* is: *ἡγεμὼν* *ἡγεμὼν* *ἡγεμὼν*, ut scribit Diodorus initio libr. 2. iccirco à Nino Historici, in quibus Ctesias, Diodorus, Eusebius, Iustinus, Orosius, Cassiodorus & alij, initium fecerunt. Torpentemque excitauit.] Hunc locum nos ex fide librorum manuscriptorum emendauimus, quamuis vulgata lectio ferri posse videretur. Nouissimè Zoroastrem. Zoroastrem hunc regem Trogius Pompeius nominauit, qui in Graecis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, *Ὀζοάστρας* appellatur, cum à Latino Interprete Zoroastres vocetur. Berosus libro quinto Camasesum nominat, qui in Bactrianis magno presidio regnum stabilauit, eumque non à Nino, sed Ninya Nini filio victum & interfectum scribit. Huic mortuo Semiramis successit. De Semiramide copiose Diodorus libro secundo. Indis bellum intulit. Præter Diodorum lege Augustinum in de Civitate Dei libr. 18. capit. 2 Strabo libr. 15. ex Megasthenes refert, Semiramidem prius quam ex India egredere-
tur, perisse.

In Caput quintum.

Inter alios etiam Cornelius. In alio mendo-
se legitur, inter alia. Locus est apud Tacitum libr. 21.
De hac regione legendus etiam Egesippus libr. 4. ca. 18.
Specie toliida. Vulgo legitur, toliida. In Tacito est,

terramque specie torridam. Ego sicut incly-
tas.] Inclytas est etiam in vetustis: At in Tacito est,
Iudaicas. In confinio Arabiæ. [De euerfione ha-
rum ciuitatum Moyses Genesis decimonono. Indigna-
tionis furor accensus.] Vulgo legitur, iudicium
accensum est. Vocem, iudicium, in nullis manu-
scriptis reperi: sed quod est in optimo libro Cornelij
Gualtheri reposui.

In Caput septimum.

Telchines & Carpathii.] Telchines, non
Telchifes, ideo scripsimus, quod ab his Rhodum oc-
cupatum Oraeus statim scribat: qui autem Rhodum
occuparunt, ñ à Græcis Telchines dicuntur, de qui-
bus præter Strabonem Diodorus libro quinto, τὴν δὲ
ῥῆσον τὴν ὀνομαζομένην ῥῆδον πρῶτοι κατέκταν οἱ
παραγορευόμενοι τελχίνες, id est, Rhodum in-
sulam priui tenuerunt qui Telchines appel-
lantur. In Eusebii Chronico hæc res ita descripta legi-
tur. Teltaphis & Carfatis aduersus Phorone-
um & Parrhasios instituunt bellum. In vno
manuscripto, Carfatis legitur. Aduersus Phoro-
neum. [Secundus hic Argiuorum rex fuit, auctore
Eusebio: cuius meminit Plato in Timæo. Pausanias li-
bro 2 scribit, hunc dispersos antè Argiuos, & seorsum
habuitantes in vnius ciuitatis ius compulisse. Apud
Dionysium Alicarnassum lib. I. legimus, αἱ ῥῆδον δὲ πο-
ρεῖα πρῶτος ἐν Πελοποννήσῳ ἐβασίλευσε Παπασίος.] A
linas perscrunt legietiam, Paphasios. Ego in vno
manuscripto, Parapafios, scriptum inueni: in aliis,
Parphasios, Quæ Ophiulla. Steph. ῥῆδον ἢ ῥῆσον

ἐπιφανεστάτην ἐκείνην δεινότητα 3. 2. 9. ca. Apud Strabonem, & Dionysii Africi interpres: ἐξείρεα legitur. Quod quia Ogygii [Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei capit. 3. artimer scriptores non conuenire quando Ogygius [desuerit, cuius temporibus diluuium fuit. Oroque eandem rationem cum Eusebio secutus est.

In Caput octauum.

Adeo vt etiam agrorum sterilitatem.] Apud Iustinum lib. 36. haec plinius ita leguntur, Adeo, vt etiam agrorum sterilitatem ante multos annos prouiderit, perissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu eius rex cado seruari per multos annos singes inisset. Scabiem & vitiliginem.] Sic etiam infra cap. 10. legitur, cum in vulgatis Iustini libris sit, scabiem & prunginem. Sed huiusmodi manuscriptum Iustini exemplar, in quo, scabiem & vitiliginem, mendose quidem legitur, sic vult, vt eia lectionis vestigia appareant. Cui placet obuietur.] Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena. Fuit itaque haec fames.] Haec temporis notatio ex Eusebij Chronico sumpta est, atque apud Augustin. quoque legitur lib. 18. de Ciuit. c. 4. Historia ipsa exat Gen. 44. & lib. 2. Antiq. Iosephi. Cuius etiam, veltigal.] Locus est apud Paulum ad Rom. 13.

In Caput nonum.

Amphycticon.] Vulgo hic, & 1. 2. Iustini mendose,

dose, Amphitryon scribitur, cum Amphictyon, legendum esse non modo è libris vet. verum etiā è Pausania lib. 1. constet: ubi scribit: Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum positum fuisse, quem Amphictyon per vim exiulerit. De hoc diluvio Augustinus de Ciui. Dei. lib. 18. c. 10. His temporibus, inquit, ut Varro scripsit, regnante Athenis Cranao successore Cecropis, ut autem nostri: Eusebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluvium fuit, quod appellatum est Deucalionis, eò quòd ipse regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum est. Tunc etiam in Aethiopia] Hec ex Eusebii Chronico descripta sunt. Subactam Indiam Liber pater.] Liberum patrem Indos subegisse Clitarchus quoque in suis historiis de Alexandro scripsit, ut refert Apollonii Rhodii Scholiastes lib. 2. Argonaut. Verum quis hic Liber pater, siue Διόυιος, fuerit, non sine causa querit Arrianus initio lib. 5.

In Caput decimum.

At vero Cornelius.] Hec sunt apud Cornelium Tacitum initio libr. 2. Quomodo autem nos locum descripsimus, ita in Taciti & Orosii manuscriptis libris legitur. Ab virisque deleti.] Hec verba, quāuis in nostris vetustis non legantur, tamen quia sunt apud Tacitum, reliquimus. Sicut per eum dicta.] Exposuit hac Moses in Exodo. Ridiculā Phaetontis fabulam] Cum hac narratione conueniūt quae Plato in Timaeo de Phaetonte scribit.

In Ca-

In Caput vndecimum.

Inter Danaï atque AEgyptii.] Dan. utitur no-
tum facinus est, de quo etiam Virg. lib. 10. Aen.

Impressumque nefas, vna sub nocte iugali
Cæsi manus iuuenum fœdè, thalamique
cruenti.

Sthenelam, qui eum profugum.] Sthelenum,
vulgò hic corrupte legitur, sicut & in Eusebii Chro-
nico hoc nomen deprauatum est. Caterum Pausanias
in Corinthiacis scribit, Danaum ex AEgypto veni-
entem, non Sthenelam, filium Gelinorem regno
expulisse. Busiridis in Aegypto] De Busiridis
ἔκτορος præter Isocratem, Diodorus in posteriore
parte lib. 1. Augustinus de Ciuit. Dei, lib. 18. c. 12. Illo,
inquit, tempore vel rex, vel potius tyrannus, Busiris
suis diis suos hospites immolabat. Quod execrabi-
le hominibus.] Hic locus aliter in libris impressis
legitur: sed nos religioni habuimus à veteri scriptura
vel vnguem discedere. Tere facinus notum cit ex O-
uidiana Metamorphosi lib. 6. hisdem temporibus
Perseus.] Perseus Iouis & Danacis filius profectus ad
Cepheum Belæ. F. eius filiam Andromedam vxorem
duxit, ex eaque filium Persen sustulit, a quo Perses,
qui antea Cephenes & Artai appellabantur, nomen
sortiti sunt. Herodot. lib. 7.

In Caput duodecimum.

Tantalus rex.] Quæ hoc capite de Tante
Cadmo, aliisq, dicuntur, de illis, cū in vulgus nota
sint.

sint, putidum est aliquid scribere. Medæ amore
 sæuo faucie.] Respicit illum locum Ennii ex Medea,

Nam nunquam hera errans mea domo
 effereit pedem

Medea animo ægra, amore sæuo faucia.

Qui locus extat libr. 2. Rhetoricorum ad Herennium,
 atque de illis Euripidianis expressus est:

Οὐδ' ἂν δέσποιν' ἐμὴν

Μήδεα πύργῳ γῆς ἐπ' αὐτὸν ἰωλκίδ'.

Εἶρωτι δὲ μὲν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσον'.

Meminit & Cicero in Cæliana.

In Caput decimum tertium.

Atrocissimum inter Cretenses.] Hoc bellum
 Minos rex Cretensium contra Athenienses movit pro-
 pter Androgei interitum, de quo, & Minotauro
 Diod. lib. 4. Plutarchus in Theseo, Pausanias libr. 1.
 Iisdem diebus Lapithæ.] De Lapithis & Cen-
 tauris præter Palæphatum, quem Orosius laudat, est
 legendus Diod. lib. 4.

In Caput decimum quartum.

Vesores rex Aegypti.] Libri veteres partim
 Vesozes, partim Vesoges, habent. In Iustini libris
 impressis est Vexores, in nostro manuscripto, Vizo-
 res, ut fortasse Vexores rectum sit. Quidam pu-
 tant hunc esse eum, quem Herodot. li. 2. σέτω -

σγιw nominat, & Scythas domuisse scri-

bit. Tu lege Iustinum

lib. 2.

In Cap.

In Caput decimumquintum.

Plynos & Scolopythus. *Posterius nomen varie hic & apud Iustin. a quo hæc desumpta sunt, scriptum inuenitur. Nam & Scolopythus, & Scolopitus, & Scolopefius, & Scolopetius in diuersis libris legitur. In Cappadociæ Ponticæ ora.] In Iustini libris est, In Cappadociæ ora. De Themiscyra præter alios Diodor lib. 2. & Stephanus, Σεμισκυρα πόλις, ἥ ἐστιν ἀντίον Σεμεδάρι τ' & ἡ οἱ δὲ κοῦντες τὴν χώραν Σεμισκύριοι. Viros qui iupetificerant.] Superfuerant, non, supererant, est in vetustis. Ephorus lib. 9 ut est in Scælis Argonauticorum Apollonij, scripsit Amazonas contumelias affectas à viris, cum illi ad bellum quoddam extra fines profecti essent, eos qui domi remanserant interfecisse, ceterosque redeuntes non recepisse. Laustis in dexterioribus mamillis. Sic Diodorus lib. 2 scribit, Ἀμαζονας, τῶν θηλυτέρων τὸ ἐξέειμαζ' ἐπαυμέν, ἵνα μὴ κατὰ τὰς μέγας τῶν σώματων ἐπαυμένον ἐτοχλῇ. ἀφ' ἧς αἰτίας συνέβηαι τὸ ἐθεῖος τῶν ἀμαζιῶν ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. Hoc est, Virginibus dextram mammam iniungere, ne in præliis timore suo corporis agilitatem impediat, eaque de causa factum. ut Amazonum gens hoc nomen inuenerit. Maupesia & Lampeto.] Ita sine vlla varietate in nostris manuscriptis libris Orosij & Iustini harum reginarum nomina descripta leguntur, non ut in vulgatis. Marthesia & Lampedo. Ipsæ Ephesus aliaque vires.] Ab*

Amazonibus, auctore Strab. lib. 11. conditas & cognominatas ferunt, Ephesum, Smyrnæ, Myrthinam & Paphon. Meminit Eustathius quoque in Dionysium. Huius locum capessit Orithyia.] Sic Iustinus scribit, in locum Marpesie filiam eius Orithyiam regno successisse. Hic tamen in vetustis libris est, Huius locum Sinope filia capessit.

Ut Hercules quoq; cum iussus, &c.] Hercules dominus fuit Eurystheus, qui illi duodecim labores exantlidos prescripsit. Hunc autem laborē Diodorus lib. 4. exponens ait: ἡρακλῆς ἡ λαβὼν πρὸς ἀγμά τὸ ἰππολύτης τῆς ἀμαζιῶν ἐερχεῖν ζωστῆρα, τὴν ἐπὶ τὰς ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. Id est, Cum Herculi mandatum esset, ut Hippolytæ Amazonis cingulum afferret, expeditionem contra Amazonas suscepit. Itaque Orosius per arma intelligit, ἰππολύτης ζωστῆρα πανάσιον, ut Apollonius lib. 2. Argon. vocat. Lege etiam doctissimum Commentarium Isacy Tzetze in Lycophronis Cassandra. Duas sorores Antiopæ.] Diodorus scribit, Herculem à captivis Antiopam Theseo donasse, Menalippam accepto baltheo liberasse. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donasse, ut Menalippam per insidias captam liberaret. Tzetzes mauult. Antiopam fuisse, (ex qua Theseus Hippolytum suscepit) quam Hippolytam, ut Lycophron scripsit: ἀλλὰ θαυμάσον ἐκ πρῶτα εἶν οὕτω παλαιῆς πλανήδαις ἐστίν, ait Plutarchus in Theseo de hoc ipso agens: quem lege. Post Orithyiam Pencheteia.] Pencheteia Ama-

zonum regina post Hectoris cadem Troianis auxilio venit: magnoque numero Græcorum occiso, tandem ipsa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diosdorus lib. 2. Dictys Cretensis lib. 4.

In Caput decimum sextum.

Getæ, qui & nunc Gothi. Sic Hieronymus in Genesin. Gothios ab eruditis antiquis Getæ nominatos esse testatur: Getas autem trans AEmum apud Danubium sedes habuisse auctor est Dio lib. 51. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum Γεταίων inscripserat, ut ex Suida cognoscitur. Claudianus etiam passim Getarum nomine Gothos intelligit. Sed Græcæ rerum ecclesiasticarum scriptores illos Γοτθους vocant. Quos Alexander euandans. Strabo lib. 7. scribit Alexandrum in ea expeditione, quam aduersus Thracas trans AEmum incolentes suscepit, ad Getas penetrasse, eorumque ciuitatem in suam potestatem redeisse.

In Caput decimum septimum.

CCCCXXX. anno. Ita scripsimus ex auctoritate librorum manuscriptorum, cum vulgo legatur. CCCCXXX. & amplius anno. De hoc numero plura dicemus libro sequente, cap. 4. Concursum ille nauium. Rotundus numerus classis Græcorum, ut apud Virg. 2. Aneid. & apud Ouid. 12. Metamor. mille carinæ. Apud Euripidem in Oreste Chorus Menelaum sic affatur. ω γαίοναίω

εἰς τὸν ἐπὶ τῶν αἰῶν γὰρ ὁ δὲ σὺν χαῖρ. Vbi in Scolijs notatur, ἀπὸ τῆς αἰῶν ἐξ ἧς τὰ τοιαῦτα γὰρ ὄντων αἰῶνες τῶν ἐπὶ ἡμῶν, γὰρ ἡμεῖς πρὸς ταῖς 5 Ergo ille voluit, naves fuisse, MCLV. Vide plura in Senecam Tragicum à Mart. Delrio è variis allata.

In Caput decimum octauum.

Aeneas ex Troia profugi.] Quod Orosius sua memoria laedi literary disciplina insitum de Aenea scribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoscunt. Codro moriente.] Nota historia est ex Eusebii Chronico, Iustini lib. 2. Vellij 1. à quibus nonnihil discipat Valerius Max. lib. 5. ca. 7. Elegantissime rem persecutus est Lycurgus in Leocrate Pausaniae lib. 1. scribit, Codrum non longe ab Ilisso à Peloponnesibus interfectum.

In Caput decimum nonum.

Sardanapalus. De Sardanapalo Iustin. lib. 1. Diodor. lib. 2. copiose & Velieus Paterculus lib. 1. A praefecto suo Arbato.] Vulgo hic Arbusto & Arbato, sicut lib. seq. cap. 2. Arbastus & Arbactus legitur, sed quod scripsimus, id est in libris manuscriptis utroque loco. Post haec Medis Phraortes.] Orosius hic secutus nescio quem, dissentit ab Herodoto & Eusebio, qui Phraortem Deionis, siue Deiocis filium faciunt, eique in regno Mediarum successisse tradunt. Apud Megasthenem & Diodorum sunt alia nomina horum regum. Post hunc Diocles.] Diocles est etiam in manuscriptis. In Eusebii Chronico Deio-

Deiocles legitur. ab Herodoto *δικτάς* nominatur.
 Altyages virili prole vacuus) Hæc historia scribitur
 ab Herodoto lib. 1. & Iust. item lib. 1. Per proditi-
 onem tradit.) Legitur & tradidit, ut est apud
 Iustinum, in cuius libris impressis mendose, deditio-
 nem, legitur, cum in antiquis recte sit, proditiōe.

In Caput XX.

Nam Perillus) Hic Perillus æris opifex Plutar-
 cho in Parallelis est, *περίλλος τῆ τέχνης χαλκίυρ-
 γος*. quæ Lucianus in Phalar. 1. *περίλαον* nominat.
 De eodem Plin. lib. 34 c. 8. Aremulus.) Fuit hic xij.
 rex Latinorum, qui in Liuij lib. dicitur, Romulus
 Silvius. Dio. *ἀλλὰ δὲ* nominat, deque illius impie-
 tate plura scribit.

In Caput XXI.

Propter spretas.) Apud Iust. lib. 3. vnde hæc de
 scripta sunt, legitur, propter stupratas vi-
 gines. Paus. lib. 4. scribit in ipso bello Caryatidas virgines,
 Diana, choros agitantes à Messenijs raptas fuisse,
 quas iunætas quidem vino calefacta stuprare voluit,
 sed Aristomenes dux integras suas reddidit. Tunc ei
 c. 111.) Hoc carmen alternis versibus longiusculis
 compositum fuit, quod ut armatis militibus Sparta-
 nis ad regis gubernaculum conuocatis recita-
 retur, lege sancitum fuit, ut ait Lycin-
 gus: *καὶ λεωκέρτας*, vbi car-
 men illud extat.

) :

E

P A V.

PAULI OROSII

Liber secundus:

CAPVT I.

De regnorum mutatione Dei pro uidentia facta

Nunc mihi e te hominē arbitror, quē latere possit, quod hominem in hoc mūdo Deus fecerit rectum. vnde ē peccante homine mundus arguitur, ac propter nostrā intemperantiam comprimendi cetera hęc, in qua uiuimus, defectu ceterorū animalū, & sterilitate suorū fructū castigatur. Itē si creatura Dei, merito & dispensatio uerūsumus, quis n. magis diligit, quā ille qui fecit? quis autem ordinatus regit, quā is qui & fecit & diligit? quis uero sapientius & fortius ordinare & regere facta pōt, quam qui & facienda prouidit, & prouisa perfecit? Quapropter omnem potestātē Deo esse, omnemq; ordinationem, & qui non legerunt sentiunt, & qui legerunt cognoscūt. Quod si potestates a Deo sunt, quanto magis regna, a quibus reliquę potestates progrediuntur? Si autē regna diuersa, quanto a quibus regna aliquod maximū, cui reliquorum regna & potestas & diuersa subijciuntur? quale a principibus Babilonū, & deinde Macedonicū fuit. postea Alexandrinū, & deinde Romanū, & deinde uicini huius mundi ceterorū, quod nunc

dines, quatuor regnorum principatus distinctis gradibus eminentes: ut Babylonium regnū ab Oriente, à meridie Carthaginense, à septentrione Macedonicum, ab occidente Romanum: quorum inter primum & nouissimum, id est, inter Babylonium & Romanum, quasi inter patrem senem ac filium paruum, Africanum & Macedonicum breuia & media, quasi tutor curatorque venerunt, potestate temporis, non iure hæreditatis, admissi. Quod utrum ita sit, apertissime expedire curabo.

CAPUT II.

Supradictorum quasi epilogus diuersorumque regnorum ac temporum collatio, deque consuetudine regnorum.

REx primus apud Assyrios, qui eminere cæteris potuit, Ninus fuit: Occiso Nino, Semiramis vxore eius, totius Asiæ regina, Babyloniam urbem instaurauit, caputque regni Assyrii ut esset instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit, sed cum Arbatus, quem alij Arbacem vocant, præfectus Medorum, idemque natione Medus, Sardapalum regem suum apud Babyloniam interfecisset, regni nomen & summam ad Medos transtulit. Ita Nini & Babylonis regum eo anno in Medos deriuatum est, quo anno apud Latinos Procas Amulij & Numitoris pater, auus autem Rheæ Syluæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit. Ut au-

tem omnia hæc ineffabilibus mysteriis & profundissimis Dei iudiciis disposita, non autem humanis viribus, aut incertis calibus accidisse perdoceam, omnes hystoriæ antiquæ à Nino incipiunt, omnes hystoriæ Romanæ à Proca * exoriuntur. Deinde à primo anno imperii Nini vsque quo Babylon à Semiramide instaurari cœpta est, interueniunt anni LXIV. Et à primo anno Procæ, cum regnare cœpit vsq; ad conditionem vrbis, factam à Romulo, inter sunt anni æque LXIV. Ita regnante Proca futuræ Romæ sementis iacta est, et si nondum germen appareret. Eodem anno regni ipsius Procæ, Babylonis regnum defecit, et si adhuc Babylon ipsa consistit. * Discedente autem Arbato in Medos, partem regni penes se retinere Chaldaei, qui Babyloniam sibi aduersum Medos vindicauerunt. Ita Babylonix potestas apud Medos, proprietas apud Chaldaeos fuit: Chaldaeï autem propter antiquam regis vrbis dignitatem, non illam suam, sed se illius vocare maluerunt: vnde factum est, vt Nabuchodonosor, cæterique post eum vsque ad Cyrum reges, quamuis Chaldaeorum viribus potentes & Babylonix nomine clari legantur, in numero tamen & * ordine regum non habentur illustrium. Babylon itaque eo anno sub Arbato præfesto dehonorata, quo Roma sub Proca rege (vt propriè dixerim) feminata est. Babylon nouissimè eo tempore à Cyro rege subuersa, quo primum Roma à Tarquiniorum regum dominatione libe-

tor hanc
in

tor hanc
in

tor hanc

liberata est. Siquidem sub vna eademque cō-
uenientia temporum illa cecidit, illa surre-
xit: illa tunc primum *alienigenarum perpes-
sa dominatum, hæc tum primum etiam suo-
rum aspernata fastidium: illa tunc quasi mo-
riens, dimisit hæreditatem: hæc vero pube-
scens, tunc se agnouit hæredem: tunc orientis
occidit imperium, & ortum est occidentis.
Et ne diutius verbis morer, committo me-
dentibus infantium, sed veritatis præfi-
dio liberandum.

C A P V T III.

*Simile pene initium, conditio & status regni
Babyloni & Romani, sed exitus diuer-
sus.*

Regnauit Ninus annis LII. Cui successit
(vt dixi) vxor sua Semiramis: quæ cum
& ipsa quadraginta & duobus annis regna-
ret, medio imperii sui tempore Babyloniæ
caput regni condidit. * Ita Babylon post an-
nos M. C. L. X. & propemodum quatuor, quã
cōdita erat, à Medis, & Arabato rege eorum,
præfecto autem suo, spoliata opibus & re-
gno, atque ipso rege priuata est: ipsa tamen
postea aliquandiu mansit incolumis. Simil-
ter & Roma post annos totidem, hoc est,
M. C. L. X. & ferè quatuor, à Gothis & Alarico
rege eorum, comite autem suo, irrupta & o-
pibus spoliata, non regno, manet adhuc, &
regnat incolumis: quamuis in tæta arcanis
statutis inter vtramq; urbem conuenientia,
totus ordo seruatus sit, vt & ibi præfectu e-
ius

ius Arbatus regnū inuaserit, & hic huius præfectus Attalus regnare tentauerit: tamen apud hanc solam merito Christiani imperatoris attentatio profana vacuata sit: Itaque hæc ob hoc præcipue commemoranda credidi, ut tanto arcano ineffabilium iudiciorum Dei ex parte patefacto, intelligāt hi, qui insipienter utique de temporibus Christianis murmurāt, vnum Deum disposuisse tempora, & in principio Babylonijs, & in fine Romanis, illius clementiæ esse, quod viuimus: quod autem miserè viuimus, intemperantiæ nostræ. Ecce similis Babylonix ortus & Romæ, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala, *tamen non similis exitus, similisue defectus. Illa enim regnum amisit, hæc retinet illa interfectione regis orbata, hæc incolumi imperatore secura est. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudine punita, hic Christianæ religionis continentissima equitas in rege seruata est: ibi absque religionis reuerentia, auiditatem voluptatis licentia furoris impleuit: hic & Christiani fuere qui parcerent, & Christiani quibus parcerent, & Christiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter desinant religionem lacerare, & lacessere pietatem Dei: propter quam habent, ut & hoc quoque impunitum habent, si aliquando desistant. Recolant sane memini maiorum suorum tempora bellis iniquitissimis, sceleribus execrabilibus, dissensionibus

*tamen

nibus fœda, miserijs continuatissima, quæ & merito possunt horrere, quia fœdere, & necessario debent rogare ne sint: eum sane rogare solum Deum, qui & tunc occulta iustitia permisit vt fierent, & nunc aperta misericordia præstet, vt non sint: quæ modo à me plenius, ab ipso vrbis exordio reuolutis per ordinem historijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno post euersionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Eli-dem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri solet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita est. Cuius regnum continuo Romulus paricidio imbuir. parique successu crudelitatis * sine more raptas Sabinas improbis nuptijs confederatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, urbemque constituit: regnum aui, muros fratris, templum fœderi sanguine dedicauit: sceleratorum manum promissa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta simul externa ciuiliæque bella nunquam defutura significans. Sabinorum, quos fœdere ludisque pellexerat, se munera tam inhone-

* Virgil. *Æn.*
hæc mori

stè præsumpsit, quam nefariè defendit. Du-
 cemeorū Titum Tatium senē, honestis pie-
 tatis causis insistentem, diu armis propulsa-
 tum, mox vt in societatem regni assumpsit,
 occidit. Cum Veientibus prælium adhuc par-
 uo * homine magnis viribus agitatū est. Cæ-
 ninenſium captum ac dirutum oppidum.
 Assumptis semel armis, nunquam quies fuit:
 quippe quibus egestas turpis, atque obscæ-
 na fames domi timeretur, si vnquam paci ac-
 quieuiſſent. Iam hinc incessabilia certamina,
 & iuxta quantitatem virium semper graua,
 quam breuissime strinxerim. Tullum Ho-
 ſtilium militaris rei institutorem, fiducia be-
 ne exercitæ iuuentutis Albanis intuliſſe bel-
 lum; & diu altrinsecus spe incerta, certa cla-
 de, tandem pessimos exitus & dubios euen-
 tus compendiosa Tergeminorum congres-
 sione finisse. Rursus pace dirupta, Mettū
 Fufetium Fidenate bello, meditata etiam
 prodicione * suspectum, curribus in diuerſa
 raptantibus duplicis animi noxam poena
 diuini corporis expendisse. Latinos Anco
 Martio duce sæpe congressos, aliquando su-
 peratos. Tarquinium Priscum omnes finiti-
 mos & potentes tunc XII. Tusciæ populos
 innumeris concidiſſe conflictibus. Veientes
 Ser. Tullio insistente, victos fuisse, nec do-
 mitos. Tarquinii Superbi regnum, occisi fo-
 ceris scelere assumptum, habitum cives cru-
 delitate detentum, flagitio ad akeratæ Lu-
 cretiæ amissum, & * intus domestica vitia,
 virtuteque forinsecus emicantes, id est, op-
 pida

* nomine
 Io. Gul.

* suspensū

* inter

pida valida in Latio per eum capta, Ardeam, Ocriculum, Sueffam Pometiam, & quicquid in Gabios vel fraude propria, vel pœna filij, vel Romanis viribus perpetravit. Sed Romani quanta mala per CCXL. & III. annos continua illa regum dominatione pertulerint, non solum vnus regis expulsio, verum etiam *abiuratio regij nominis & potestatis ostendit. Nam si vnus tantum superbia fuisset in culpa, ipsum solum oportuisset expelli, seruata regia dignitate melioribus. Igitur regibus vrbe propulsis, Romani consulendum sibi quam cuiquam suæ libertati dominandum rati, consules creauerunt: quibus veluti adulta rei publicę crescentis ætas, robustioribus aulis exercebatur.

CAPVT V.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Discessio plebis. Fames & pestilentia ingens Rom. æ. Veientum & Etruscorum bellum, quo familia illa Fabiorum interit.

ANNO post urbem conditam CCXLIV. Brutus primus apud Romanos consul, primum conditor, & regemque Romæ non solum ex æquare patrie dno, sed & vincere studuit, quippe duos filios suos adolescentes, totidemque vxoris suæ fratres Vitellios iuuenes, reuocandorum ex urbem regum placito inſimulatos, in concionem protraxit, virgis

* 10. 10. 11.

* in illo

* Manio Valerius, leg.
Dignus an-
natum h. 2.
an. V. 6. 10. 11.

* minitarentur, ut Sallustius.

cecidit, securiq; percussit. Ipse deinde Veientum Tarquinientiumq; bello Arunte Superbi filio, congresso sibi commortuoq; , procubuit. Porfena Rex Etruscorum, grauisissimus regij nominis suffragator, Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis trepidam urbem terruit, conciusit, obsedit. & nisi hostē vel Mucius constanti yrendæ manus patientia, vel virgo Cloelia admirabili transmeati fluminis audacia permouissent, profecto Romani compulsi * fuissent perpeti, aut captiuitatem, hoste insistente superari: aut seruitutē recepto rege subiecti. Post hæc Sabini corrahis vndiq; copijs, magno apparatu belli, Romam contendunt: quo metu consternati Romani dictatorem creant, cuius auctoritas & potentia consulem præiret: quæ res * illo tunc bello plurimum emolumenti tulit. Sequitur discessio plebis à patribus. Cum * M. Valerio dictatore delectum militum agente, varijs populus stimulatus iniurijs, Sacrum montem insedit armatus. qua pernicie quid atrocius, cum corpus à capite defectum perditionem eius, per quod spirabat, * meditaretur? actumq; de Romano nomine intestina pernicie foret, nisi maturata reconciliatio subrepisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret. Urget se atq; imminet sibi extra illas apertas bellorum clades successu misero clandestina pernicies: quippe T. Gaganio, & P. Minucio consulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames & pestilentia totā urbem corripuere. Cessatū est paulisper

si spera prælijs, cessatum tamen à mortibus non est. Veientes & Etrusci graues hostes, adiunctis sibi finitimorum copijs, in bella surgentes, obuijs M. Fabio, & Gn. Manlio consularibus excipiuntur: vbi post sacramentum iurationis, quo se Romani deuouerant, non nisi post victoriam ad castra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribusq; par forma, vt amisso plurimo exercitu, occisisq; in pugna Manlio consule & Fabio consulari, M. Fabius consul oblatum sibi à senatu triumphum suscipere recusaret, quia tantis reipublicæ detrimentis luctus potius debebatur. Gloriosissima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanum sortita certamen, quãtam reipublicæ orbitatem occasu suo intulerit, infamibus vsq; ad nunc vocabulis, testes sunt fluuius qui perdidit, & porta quæ emisit. Nam cum sex & CCC. Fabij verè clarissima Romani status lumina, speciale sibi aduersus Veientes decerni bellum expetiuissent, spem timere sumptæ expeditionis primis successibus firmauerunt: dehinc inducti in insidias, circumuentique ab hostibus, omnes ibidem trucidati sunt: vno tantum ad enuncian-
dam cladem reseruato, vt miserius audiret patria perditos, quàm perdidisset. Ad hæc nō Romæ tantum talia gercebantur, sed quæque prouincia suis ignibus aestuabat: & quod poetaprecipuum in vna vrbe descriptit, ego de toto orbe dixerim: Crudelis vbiq; luctus,

vbiq; pauor, & plurima mortis imago.

CAPVT VI.

Cyrus rex Persarum totum Orientem populatur, Babylonem urbem munitissimam capit. Cræsum vincit.

Igitur eodem tempore Cyrus rex Persarum, quem superius explicandæ historiæ causa commemoraueram, qui tunc Asiam, Scythiam, totumque Orientem armis perueniabat, cum Tarquinius Superbus urbem vel rex vel hostis aut seruitio premebat aut bello, Cyrus (vt dixi) cunctis, aduersum quos ierat, perdomitis, Assyrios & Babyloniam petit, gentem, urbemque tunc cunctis opulentiores: sed impetum eius Gyndes fluvius, secundæ post Euphratem magnitudinis, interceptit. Nam cum vnum regionum equitum candore formaque excellentem transmeandi fiducia, persuasum, qua per rapacem alueum offensi vado vortices attollebantur, abreptum, præcipitatumque merisset, rex iratus vlcisci in annum statuit, contestans eum qui nunc tam præclarum equitem vorauisset, foeminis vix genua tingentibus permeabilem relinquendum. Nec in peragendo segnior, totis copijs perpeti anno Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas, in CCCCLX. alueos comminuit. Eo opere prædoctis fossoribus, etiam Euphratem longè validissimum, & mediam Babyloniam interfluentem, deriuauit. Ac sic meabilibus vadis siccum, etiam patentibus aluci par-

partibus iter fecit : cepitque urbem, quam vel humano opere extrui potuisse, vel humana virtute destrui posse, vtrumque penè incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à Nemrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidère. Hæc campi planitie vndique conspicua, natura loci lætissima, castrorum facie moenibus paribus per quadrum disposita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas & magnitudo, id est, latitudine cubitorem quinquaginta, altitudine quater tanta. Cæterum ambitus eius CCCC LXXX. stadiis circumuenitur. Murus coctili latere atque interfusobitumine compactus, fossa extrinsecus late patens, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, C. portæ erant. Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum vtroque latere habitaculis defensorum æquè dispositis, media inter capedine sui * citas quadrigas capit. * act. 12.
Domus intrinsecus quater geminæ, habitatoris minaci proceritate mirabiles. Et tamen magna illa Babylon, illa prima post reparationem humani generis condita, nunc penè et iam minima moravi cta, capta subuersa est. Ibi tunc Cæsus rex Lydorum famosus opibus; cum ad auxiliandum Babylonij venisset, victus sollicitè in regnum refugit. Cyrus autem posteaquam Babyloniam vt hostis inuasit, vt victor euertit, vt rex disposuit, bellum transtulit in Lidiam. vbi contritum superiore iam prælio exercitum nullo negotio superauit. Ipsum etiam Cæsum cepit,

ca.

captumq; & vita & patrimonio donauit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum instabiles status non opus est: quicquid enim est opere & manu factum, labi & consumi vetustate, Babylon capta confirmat: cuius ut primum imperium ac potentissimum extitit, ita ut primum cecidit, & veluti quodam iure succedentis ætatis debita posteris traderetur hæreditas, ipsi quoque eandem tradendi formulam seruaturis. Ita ad proxima aduentantis Cyri tentamenta succubuit magna Babylon, & ingens Lydia, amplissima Orientis cum capite suo brachia, vnus præhæ expeditione ceciderunt: & nostri incircumspecta anxietate causantur, si potentissimæ illæ quondam Romanæ reipublicæ moles, nunc magis imbecillitate propriæ senectutis, quam alienis concussæ viribus contremiscunt.

CAPVT VII.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri Regina victus & occisus est.

IGitur idem Cyrus proximi temporis successu, Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere transitu Araxis fluminis posset, transire permisit. Primum propter fiduciam sui, de hinc propter opportunitatē ex obiectu fluminis hostis inclam. Cyrus itaque Scythiam ingressus, procul à transmissio fluminis castrametatus, imperastu eadem interducta vino epulisque dederat, quam tenebris retu-

gner.

gisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & filium adolescentulum ad persequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur: mox reuertente Cyro, vniuersi cum adolescente obtruncantur. Tomyris exercituae filio amisso, vel matris vel regine dolorē sanguine hostium diluere * promptius, quā * petita suis lachrymis parat. Simulat disidentiam desperatione cladis illatæ, paulatimque cedendo; superbum hostem in insidias vocat. Ibi quippe compositis inter montes insidijs, CC.M. Persarum cum ipso rege delecta: adiecta super omnia illius rei admiratione, quod ne nuntius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in vřrem humano sanguine oppletum coadijs iubet non muliebriter increpitans. Satiare, inquit; sanguine quem tituli, ceterius per annos triginta insatiabilis perleuerasti.

CAPVT VIII.

Darius rex Persarum Scythas infestans, fugatur: Asiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenenses cum Thejs multorumque discrimine aggrediuntur.

ANNO ab vrbe condita CCXLV. Darius Cyro apud Scythas interfecto, post aliquantum in euagium. Perse regnum

adeptus eſt. Regnavit enim medius eorum
 Cambyſes Cyri filius : qui deuiſta Ægypto,
 cunctam Ægypti religionem abominatus,
 cerimonias eius & templa depoſuit. Poſt hūc
 etiam Magi ſub nomine quem occiderant re-
 gis, regno obrepere auſi: qui quidem mox de-
 prehenſi & oppreſſi ſunt. Darius itaque vnus
 ex his qui Magorum audaciam ferro coërcu-
 erant, conſenſu omnium rex creatus eſt, qui
 poſtquam Aſſyrios ac Babyloniam à Perſa-
 rum regno deficientem, bello recuperavit,
 * Attyro regi Scytharū hac vel maxime cau-
 ſa bellum intulit, quod filia eius petitas ſibi
 nuptias non obtinuiffet. Magna ſcilicet neceſ-
 ſitas, pro vnus libidine hominis DCCM. vi-
 rorum periculo mortis exponi. Incredibili
 quippe apparatu cum DCCM. armatorum
 Scythiam ingreſſus, non facientibus hoſti-
 bus iuſtæ pugnae poteſtatem, inſuper repen-
 tinis incurſibus extrema copiarum dilacerā-
 ribus, metuens ne ſibi reditus interrupto pō-
 te Iſtri fluminis negaretur, amiſſis LXXX M.
 bellatorum, trepidus refugit, quamvis hunc
 amiſſorum numerum inter damna non du-
 xerit: & quem habendum vix quiſquam am-
 bire auſus eſſet perditum ille non ſenſit. Inde
 Aſiam Macedoniamque aggreſſus perdomu-
 it. Ionas quoque nauali congreſſione ſupera-
 uit. Deinde in Athenienſes quod Ionas aduer-
 ſum ſe auxilio iuiſſent, impetum fecit, at-
 que arma direxit. Porro Athenienſes, ubi ad-
 uentare Dariū compererunt, quamvis au-
 xilium à Lacedæmonijs popoſciſſent, tamen

* Antyro.

cum

cum detineri quatríduanæ religionis otio cō-
pertum haberent, spem occasione fumentes,
instructis tantum XM. armatorum ciuium,
& Platænsibus auxiliariis M. aduersum
DC. millia hostium campis Marathonij pro-
ruperunt. Miltiades ei tunc bello præfuit, qui
celeritate magis quam virtute fretus, alacri-
fatis expeditione prius hosti comminus in-
hæsit, quam posset * expedito sagittarum ia- * *expeditio.*
ctu propulsari. Tanta in eo bello diuersitas
certandi fuit, vt alia ex parte viri ad occiden-
dum parati, ex alia pecudes ad moriendum
præparatæ putarentur. CCM. Persarum ad
campos Marathonios ea tempestate cecide-
runt. Sensit Darius hoc damnum: nam victus
fugatusque arreptis nauibus, refugit in Per-
sas. Cum autem instauraret bellum, & vlcisci
in victores moliretur, in ipso apparatu conci-
dit, olympiade septuagesima quarta, hoc est,
post urbem conditam anno CCLXXV. quo
tempore Romæ Popillia virgo ob crimen stu-
pri viua defossa est.

CAPVT IX.

*Xerxes rex Persarum cum numerosissimo ex-
ercitu à Spartanis paucis duce Leonide, in-
gentem cladem accipit., astuque vinci-
tur.*

Xerxes Dario patri in regnum succedens,
bellum aduersus Græciam à patre susce-
ptum, per quinquennium instruxit: quod De-
maratus Lacedæmonius qui tunc forte apud

Xerxē exulabat, per tabellas primū scriptas, deinde ceratas, suis prodidit. Igitur Xerxes DCCM. armatorum de regno, & CCCM. de auxilijs, rostratas etiam naues MCC. onerarias autem tria M. numero habuisse narratur vt merito inopinato exercitui immensæque classi vix ad potum flumina, vix terras ad ingressum, vix maria ad cursum suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili temporibus nostris agmini, cuius numerum nunc difficilius est astrui, quàm tunc fuit vinci, Leonidas rex Spartanorum cum IV. M. hominum in angustijs Thermopilarum obstitit. Xerxes autem contemptu paucitatis obiectæ iniri pugnam, cōseri manum imperat. Porro illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathonij occubuerant, & certaminis simul & cladis exire principium. Deinde succedens sibi turba maior ac segnior, cum iam neque ad procurrendum libera, neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum prompta, solis mortibus subrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, sed cædes vnius populi fuit. Quarto autem die cum videret Leonidas vndique hostem circumfundi, hortatur auxiliares socios, vt subtrahentes se pugna, in cacumen montis euadant, ac se ad meliōra tempora referuent: sibi vero cum Spartanis suis aliam sortem esse subeundam: plus se patriæ debere quàm vitæ. Dimissis socijs, Spartanos admonet de gloria plurimum, de vita nihil sperandum: neque expectandum, vel hostem, vel diem, sed

Sed occasione noctis perumpenda castra, commiscenda arma, conturbanda agmina fore. Nusquam victores honestius, quam in castris hostium perituros. Persuasi igitur mori male, in ultionem futuræ mortis armantur, tamquam ipsi interitum suum & exigent & vindicarent. Mirum dictu, sexcenti viri castra sexcentorum M. irrumpunt. Tumultus totis castris oritur. Persæ quoque ipsi Spartanos adinuant mutuis cædibus suis. Spartani querentes regem, nec inuenientes: cædunt steruntque omnia, castra peruagantur vniuersa, & inter densas strues corporum raros homines vix sequuntur. Victores sine dubio, nisi mori elegendissent. Prælium à principio noctis in maiorem partem diei tractum: ad postremum vincendo fatigati, ubi quisque eorum, deficientibus membris visus est sibi mortis suæ ultione satiatus, ibi inter impedimenta cadauerum, campumque crasso & semigelato sanguine palpitantem, lassus, lapsus & mortuus est.

CAPUT X.

Xerxem Themistocles dux Atheniensium bello excepit. Dein, cum Ionas ab eo alienasset, fugat.

Xerxes bis victus in terra, nauale prælium parat. Sed Themistocles dux Atheniensium, cum intellexisset Ionas (quibus dū auxilium superiori bello præbet, in se Persarum impetum verterat) in auxilium Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos

* defides.

parti suę, hostique subtrahere statuit. Et quia colloquendi facultas negabatur, locis quibus Iones accessuri nauibus videbantur, proponi symbolos, saxisque affigi iubet, socios quondam & particeps periculorum, nunc autem iniuste * agentes apta increpatione corripit, atque ad antiquorum iura fœdorum religiosa adhortatione persuadens: præcipueq; admonens, vti commisso prælio cedentium vice inhibeant remos, seseque bello auferant. Igitur Rex partem nauium sibi detinens, spectator pugnae in litore manet. Contra autem

* Artemisia.

* Artemidora regina Alicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter duces primos accerrimè bello immiscetur, ita vt versa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia spectaretur. Cum autem anceps pugna esset, Iones iuxta præceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere cœperunt: quorum defectio Persas iam fugam circumspicientes, aperte fugere persuasit. In qua trepidatione multæ naues captæ, merseque sunt plures tamen scuitiam regis, velut immanitatem hostis timentes, domos dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius aggreditur, suadens regem in regnum redire oportere, priusquam auersa fama nouas res domi moliretur. Se autem, si residue sibi copiae traderentur, & ultionem ab hoste exacturum, & ignominiam domesticam propulsaturum aut si aduersa belli perseuerassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine regis infamia. Probato consilio, exercitus Mardonio tradi-

traditur. Rex Abydum, ubi pontem veluti vi-
ctor maris conseruerat cum paucis profici-
citur. Sed cum pontem hibernis tempestati-
bus dissolutum offendisset, piscatoria scapha
trepidus transit. Erat sane quod spectare hu-
manum genus & dolere debuerat, mutatio-
nes rerum hac vel maxime varietate perme-
tiens. exiguo contentum latere nauigio, sub
quo ipsum pelagus antè latuisset, & iugum
captiuitatis suæ iuncto ponte portasset vilis-
simo vnius seruuli egere ministerio. cuius po-
tentia, dum montes exciduntur, vales replè-
tur, amnes exhauriuntur, ipsa etiam rerum
natura celsisset. Pedestres quoque copia, quæ
ducibus commissæ fuerant, labore, fame, ac
metu ita distabuerunt, & crudescens mor-
bo, tanta pestis, tantaque fecditas morientium
exorta est, ut viæ cadaueribus replerentur:
diræ etiam alites atque improba beluæ, esca-
rum illecebris sollicitæ, moribundum se-
querentur exercitum.

C A P V T XI.

*Mardonius Xerxis præfectus, dum reliqua
belli exequitur, cepis amissis, aufugit. Xer-
xes dum à suis ut infortunatus contemni-
tur, occiditur.*

AT verò Mardonius, cui reliqua belli Xer-
xes commiserat, a filatus primum successu
breui, mox in extrema deiectione est. Olyn-
thum siquidem Græciæ oppidum expugna-

uit. Athenienses varia sollicitatione adducere in spem pacis aggressus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, incensa urbis parte, in Boeotiam omnem belli apparatus deducit. Illuc quoque eum centum millia Græcorum insecuta sunt, & commisso line mora prælio, Mardonium, deletis copiis ipsius, velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: castra regijs opibus referta ceperunt, non paruo quidem antiquæ industria damno. Nam post istius prædæ diuisionem, aurum Persicum prima Græciæ virtutis corruptio fuit. Urget igitur inceptus miseris extrema perditio. Nam fortè eodem die quo in Boeotia Mardonij copię deletę sũt, pars Persici exercitus in Asia sub monte Mycale nauali prælio dimicabat. Ibi nouus repente rumor, variusque classis & populi impleuit aures, Mardonij extinctas copias, Græcos extitisse victores. Mira diuini iudicij ordinatio, in Boeotia Oriente sole bellum fuisse commissum, in Asia meridianis horis sub eadem die, tanta spatijs maris terręque interiacentibus, nuntiatur? * qui rumor ei vel maxime rei astipulatus est, quod Persas, audita clade faciorum, primum dolore, dehinc desperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugę habiles reddidit. Atque ita consternatos profligatosque, constantior factus hostis successu felicitatis, inuasit. Xerxes bello in Græcia infelicer gesto, contemptibilis suis factus, per Artabanum præfectum suum in regia circumuentus occiditur. O tempora desiderio

* Cuius rumor
vel maxi-
me astipu-
latus est.

derio & recordatione dignissima: O dies illos inoffensæ serenitatis, qui nobis veluti è tenebris respiciendi proponuntur, quibus brevissimo interuallo de visceribus vnius regni decies novies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: vt ta-
ceam de infelicissima tunc Græcia, quæ totum hunc, de quo nunc hebescimus, numerum moriendo superavit. Leonidas ille clarissimus Lacedæmoniorum in bello isto aduersus Xerem, quod supremum ipsi atque hostibus fuit, cum sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixisset. Prandete tanquam apud inferos cenaturi. auxiliariis tamen, quos excedere bello iubebat, misericorditer suavit, vt se ad meliora tempora reseruarent. Ecce cum ille promissit futura meliora, istiasserunt meliora præterita, quid aliud colligatur, utroque in suis detestante præsentia, nisi aut semper bona esse, sed ingrata, aut numquam omnino futura meliora?

C A P V T XII.

Roma graui pestilentia, bellis intermissis, diuexata. De bello exulum & fugitivorum, item Equorum & Volscorum.

AT Romæ, vt ad id tempus redeam vnde digressus sum: (neque enim interuallo miseriarum ad alios transire compellor, sed sicut se quondam efferuescentia vbiq; mala ipsis actibus colligârunt, ita etiam permixta referuntur: nobis quippe conferre inter se tempora orbis, non cuiusquam partis eius

laboribus insultare propositum est) Romæ ergo post urbem conditam anno CCXC. suspensio ad modicum bello, grauis pestilentia, quæ semper ibi raras inducias aut factas intercepit, aut vt fierent coëgit, per vniuersam ciuitatem violenter incanduit, vt merito præcedente prodigio cœlum ardere visum sit, quando caput gentium tanto morborum igne flagrauit. Nam eo anno Æbutium & Seruilium ambos consules pestilentia consumpsit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, præcipueq; plebem fœda tabe deleuit: quamuis etiam superiore quarto anno oborta iam lues, eundem populum depopulata sit. Proximo de hinc anno ciues exules, seruique fugitiui, duce Herdonio viro Sabino, inuasērunt, incenderuntq; Capitolium: vbi fortissimè quidem Valerio consule & imperatore, obstitere iuniores: sed adeo atrox & graue discrimen prælij fuit, vt ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, & indignam de seruis victoriam insuper etiam sua morte fœdauerit. Sequitur annus, in quo cum victo exercitu consul obsessus est. Nam Minucium consulem congressum prælio Æqui Volsci que superarunt: & fugientem, in Algido fame ferroque cinxerunt: actumque infelicitè foret, ni Quintius Cincinnatus, præcipuus ille dictator, aratam obsidionem oppresso hoste soluisset: qui repertus ruri, ab aratro accersitus ad fasces, sumpto honore, instructoque exercitu, mox victor effectus, iugum bouum equis im-

imposuit, victoriamque quasi suam tenēs,
subiugatos hostes præ se primus egit.

CAPVT XIII.

*Fames & pestilentia Roma. Potestas Consul-
um in decem viros translata, perniciosa
reipublicæ. Cæbri in Italia terremotus. Fi-
denatiuum bellum.*

ANno, qui proximus trecentesimo ab v. c.
fuit, dum legati ad Athenienses propter
Solonis leges deferendas missi expectantur,
arma Romana fames pestilentiaque compe-
scuit. Ipso autē trecentesimo anno, hoc est, o-
lympiade * nonagesima quinta, potestas con-
sulum decemuiris tradita, constituendarum
legum Atticarum gratia magnam perniciem
Reip. inuexit: nam primus ex decemuiris, ce-
dentibus cæteris, solus Appius Claudius sibi
continauit imperium: statimq; aliorum cō-
iuratio subsecuta est, vt more contēpto, quo
insigne imperij penes vnum, potestas autem
communis erat, omnes omnia propriis libi-
dinibus agitarent. Itaque inter cætera quæ in-
solentissime cuncti præsumebant, repente
singuli cum duodenis fascibus cæterisq; * in-
perij insignibus processerunt: & nouo impro-
bæ ordinationis incepto ablegata religione
consulum, emicuit agmen tyrannorum dua-
bus tabulis legum ad decem priores additis,
agentes insolētissimo factu plurima die quo
deponere magistratus mos erat, cum inde
insignibus processerunt. Maxima etiam Ap-
*85.
*imperato-
nis.

pij Claudij libido auxit inuidiam, qui vt Vir-
ginia virgini stuprum inferret, prius seruitu-
tis causam intulit: quamobrem adactus Vir-
ginius pater dolore libertatis, & pudore de-
decoris, protractam ad seruitutem filiam, in
conspetu populi pius parricida prostrauit:
qua populus necessitatis atrocitate permo-
tus & periculo libertatis admonitus, montē
Auentinum occupauit armatus. Nec tueri li-
bertatem armis destitit, nisi postquam se cō-
iuratorum conspiratio ipsis quoque honori-
bus abdicauit. Tertia & quinta post centesi-
mam olympiade, per totum ferē annum tā
crebri, tamq; etiam graues in Italia terræmo-
tus fuerunt, vt de innumeris quassationibus
ac ruinis villarum oppidorumq; assiduis Ro-
ma nuntijs fatigaretur: Deinde ita iugis &
torrida siccitas fuit, vt præsentis tunc futuri-
que anni spem gignēdis terræ fructibus abne-
garit. Iisdemque temporibus, cum Fidenates
hostes maximorum auxiliorum manu sti-
pantes terribiles Romanis arcibus immine-
rent. Aemilius III. dictator, magnā mali mo-
lem ipsis Fidenis vix captis depulit, & sana-
uit: tanta in ipsis erat malorum animorum-
que contentio, vt vel domesticas clades su-
perfusa forinfecus bella obliterarent: vel post
damna bellorum inducias relaxatas diuer-
sæ pestes cœlo terraque excandef-
centes, incessabili infesta-
tione corrumpere-
rent.

CAPVT XIV.

*De Sicilia imperio, rebusque in
ea gestis.*

Sicilia ab initio patria Cyclopum, & * post * postea.
eos semper nutrix tyrannorum fuit. Sa-
pe etiam captiua feruorum, quorum primi
carnibus hominum, medij cruciatibus, so-
stremi mortibus pascebantur: excepto eo,
quod externis bellis aut præda habebatur,
aut præmium. Hæc ut quam brevissime ab-
soluam, requiem malorum, nisi nunc, necit:
imò ut euidentius diuersitates temporum
declarentur, sicut antea vel intestinos vel ex-
ternos tumultus perpeffa est inter omnes so-
la semper, ita nunc ex omnibus sola nunquã
patitur. Nam etiam (ut fileam de diuturnitate
vel illius calamitatis, qua pressa est, veli-
stius è contrario, qua fruitur, paucis) Astna
ipsa, quæ tunc cum excidio vrbium atque a-
grorum crebris eruptionibus æstuabat, nunc
tantum innoxia specie ad præteritorum fi-
dem fumat. Igitur ut prætermittam interim
de tyrannis, quorum mox qui fuit vltor, suc-
cessor effectus est, medio tempore, hoc est,
anno ab vrbe condita CCCXXXV. cum Rhe-
gini apud Siciliam discordia laborarent, ci-
uitasque per dissentionem citiã in duas
partes esset, pars vna veteranos ab Himera
vrbe Siciliæ in auxilium vocauit. Porro illi
pulvis ciuitate primum his, contra quos im-
plora-

plorabantur, deinde mox cæsis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerāt, urbem cum coniugibus & liberis sociorum occupauere, ausi facinus nulli tyranno comparandum; quippe cum Rheginis quiduis perpeti satius fuerit, quàm ut ultro inuitarent, quibus patriam, cōiuges, liberos ac penates, ipsi extorres ad prædam relinquerent. At etiam Catanenses, cum Syracusanos graues infestosque paterentur, ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. Sed Athenienses suæ magis quàm sociorum studio instructam classem, in Siciliam misere: cum & sibi propagare molirentur imperium, & Syracusanam classem nuper instructam Lacedæmoniis proficere vererentur. Et quoniā Athenienses qui missi erant, cæsis hostibus, prospera initia sumpserant, maiores copias robustioremque exercitum cum Lachete & Charœade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenses bellitædio permoti, cum Syracusanis fœdus ineunt, auxilia Atheniensium spernunt: Post autem Syracusanis, cōditiones pacis meditatione dominationis transgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque squalidi, & lugubribus induti, misericordiam atque auxilium & sermone & habitu precarentur. Igitur magna classis instruitur, ducibus Nicia & Lamacho: tantisque viribus Sicilia repetitur, ut suffragia sua & hi timerent, qui impetrauissent. Athenienses duas ilico pedestres pugnas secundis successibus faciūt, confertosque in vrbe hostes, & obiecta

iecta classe circumdatos, terra mariq; conclu-
dunt. At Syracusani fractis fessisq; rebus, au-
xilium à Lacedæmonijs petūt: à quibus mox
mittitur Gylippus solus quidem, sed in quo
omniū prædiorum instar præferebatur: qui
veniens, vt audiuit inclinatum iam belli sta-
tum, auxilijs partim in Græcia, partim in Si-
cilia cōtractis, opportuna bello loca occupa-
uit. Deinde duobus prælijs victus, nec terri-
tus, tertio congressu Lamachum occidit, ho-
stes in fugam vertit, socios oblidione libera-
uit. Hinc Athenienses terrestri prælio victi,
experimenta maris ineunt, & nauali certami-
ne congregi putant, quo cognito, Gylippus
classē instructā à Lacedæmonijs accersit:
æquē Athenienses in locum amissi ducis, De-
mosthenem & Eurymedonta cum supple-
mento copiarum mittūt. Peloponnesij quo-
que cum multarum vrbium consensu & de-
creto ingentia Syracusanis auxilia misere. Ita
sub specie socialis belli domesticos motus
exequuntur, & quasi placito de Græcia trās-
latum certamen in Siciliam fuerit, sic ex v-
traque parte summis viribus dimicatur. Igi-
tur: castra quoq; cum omni pecunia vel pu-
blica vel priuata, & cum vniuerso instructu
diuturnæ expeditionis amittunt, fractis opi-
bus & in angustum redactis, suadet Demost-
henes, dum nūdam omnino res perditę sūt,
quamlibet videantur afflicta, domum rede-
ant, Siciliaq; decedant. Nicias autem pudore
male gestarum rerum ab initio desperatior
redditus, manere contendit. Reparāt nauale
certa-

certamen: & mox per inscitiam in angustias Syracusani maris deducti, insidijs hostium circumueniuntur. Eurymedon dux primus occiditur: undecim naues incenduntur. Demosthenes & Nicias classem dimittunt, quasi tutius terrena expeditione fugituri. Gilyppus autem primum naues eorum relictas CXXX. inuadit: dehinc ipsos fugientes persequi aggressus capit, creditque quam plurimos. Demosthenes dedecus seruitutis voluntaria morte declinat; Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captiuitatis accumulat.

CAPVT XV.

Athenienses bello Lacedæmoniorum, adhortante seseque ob exilium vlciscente Alcibiade excipiuntur.

Igitur Athenienses biennio apud Siciliam non sine Lacedæmoniorum damno conflictati, alijs domi malis circumueniuntur. Alcibiades enim dux * pridem aduersus Syracusas pronunciatus, mox ad iudicium pro quadam insimulatione detentus, voluntario exilio Lacedæmonem se contulit, impulitque Spartanos, ut turbatis Atheniensibus nouo rursus bello insisterent: neque eis respirandi spacium, quin opprimerentur, relaxarent, cui incepto ita Græcia omnis astipulata est, quasi ad commune incendium restringendum, bono publico congestis viribus consuleretur. Darius etiam rex Persarum memor paterni autique in hanc urbem odij,
per

* primum.

per Thiffafernem præfectum Lydiæ cum Lacedæmonijs fœdus paciscitur, eisque sumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictum Athenienfium tantas ea tempestate opes fuisse, vt cum aduersus eos, hoc est aduersus vnam urbem Græciæ, Asiæ totiusque orientis viribus incursum sit, pugnando sæpe, nec vnquam cedendo, consumpti magis videantur fuisse quam victi. Principio enim Alcibiades omnes socios deficere ab his ad Lacedæmonios coegit: sed & ab his quoque per inuidiam insidijs appetitus aufugit, & ad Thiffafernem in Mediam concessit: cui statim accommodato ingenio & apti eloquij gratia familiar factus, persuadet, ne Lacedæmonios tam profusis opibus iuuet: eum potius istius certaminis arbitrum spectatoremque fieri debere, integrasque Lydiæ vires aduersus victorem referuâdas. Quamobrem Thiffasernes partem classis cum aliquanta manu deduci Lacedæmonem iubet, ne vel abundâtes suffragijs alieno tuti periculo dimicarêt, vel in totum destituti, susceptum certamen omitterent.

C A P V T XVI.

Atheniensium aduersus Lacedæmonios prælia grauiâ, horrendæque calamitates ac strages utrinque acceptæ.

A Pud Athenienses verò cum diu domestica discordia agitaretur, imminente periculo, summa imperij ad senatum populi voluntate

voluntate transfertur, quippe otio discordie
 nutriuntur: at ubi necessitas incubuit, post-
 positis priuatis causis atque odiis, in com-
 mune consulitur. Sed hoc ipsum, cum pro-
 pter infitam genti superbiam & tyrannicas
 libidines perniciosum foret; tandem Alcibia-
 des exul ab exercitu reuocatur, & dux classis
 constituitur. Quo comperto, principes pri-
 mo Spartanis urbem prodere moliti sunt:
 deinde cum id frustra cogitassent, in exilium
 sponte cesserunt. Igitur Alcibiades patria li-
 berata, classem in hostes dirigit. Commisso
 praelio, victoriam Athenienses cape-
 runt. Porro autem maior pars Spartani exercitus
 caesa, duces quoque pene omnes interfecti, &
 octoginta naues captæ, absque his, quæ in
 conflictu incensæ dimerseque perierunt:
 Rursus bellum in terram translatum, Spar-
 tanis æque infelicitè cessit: quibus rebus fra-
 cti Lacedæmonij, petiere pacem, nec tamen
 impetrare potuerunt. Præterea Syracu-
 sana præsidia in Siciliam, audita Carthagi-
 nensis belli infestatione, reuocata sunt. Quã-
 obrem Alcibiades classe victrici totam A-
 siam peruagatur, bellis, incendiis, cædibus
 rapit sternitque omnia. Vrbes quæ dudum
 à societate defecerant, capit, recipitque quã-
 plurimas. Sic Alcibiades magni nominis fa-
 ctus, Athenas cum admiratione & gaudio o-
 mnium, victor ingreditur. Paruo post inter-
 rex, aut clas uallo auget vires, exercitum classemque * nu-
 sis numerus mero prouehit, rursusque Asiam petit. La-
 cedaemonij vero Lyfandrum ducem, classi bello-

*pro celeri
 ter, aut clas
 sis numerus
 adest.

belloque præficiunt. Cyrus etiam filius Darrii in locum Thissiafernis, Ionix Lydiaque præpositus, magnis eos opibus auxiliisque confirmat. Lyfander itaque Alcibiadis exercitum prædæ intentum, ac per hoc ubique dispersum ac vagum, repentine incurfū opprimit, sine conflictu aliquo vincit, cæditque fugientem. Magna hæc clades Athenienfibus, & multo atrocius vulnus quam eudam inflixerant, fufceperunt: quo comperto, Athenienfes opinati funt Alcibiadem antiquum exilii fui dolorem, ifto scelere præditionis vindicare curaffe: ideoque in locum eius Cononem conftituunt, cui refiduam manum & fummam belli committunt, qui fupplere faltem numero exhaustas copias volens, fenef ac pueros legit, exercitumque confcribit. Sed huiufmodi manus moram bello non attulit: quippe quod robore, non numero confici folet. Itaque ftatim imbellis manus vel capta vel cæfa eft, tantaque ftrages occiforum illo prælio facta eft, vt deletum non folum regnum, fed etiam nomen Athenienfium videretur: At illi desperatis rebus, ftatuunt vr̄bem peregrinis dare; vt qui per totam Afiam paulo ante dominati funt, nunc ex hac collunie muros faltem libertatemque tueantur: & quamvis vel fuo iudicio ad hæc tuenda etiã obiectis muris non fufficiant: iterum tamen experire nauale prælium parant. Expers confilii furor, dolorem virtutem purat: quantumque meditatuf ira, tantum promittit audacia. Itaque omnibus partim captis, partim in

perfectis, de ipsis quoque reliquiis nihil reli-
qui factū est. Solus dux Conon superstes bel-
lo & populo, timens ciuium crudelitatem,
ad Cyprium regem concessit Euagoram. At
dux Lacedæmoniorum, ademptis omnibus
ciuitatibus, nihil Athenienſibus præter ina-
nem urbem reliquit, ne hoc diu: nam & i-
psam urbem postea obſidione circumdedit.
Agebat intrinsecus fames, desolatio & mor-
bus obsessos. Et cum post omnia miseriæ
abominamenta, quæ etiam dicere horror est,
nihil spei præter mortem occurreret, pacem
petiuere.

CAPVT XVII.

*Atheniensibus certis legibus ac conditionibus
pax datur, trigintaque retores constituun-
tur, qui cum tyrānidem exercerent, Thra-
sybuli industria eieciti sunt.*

Magna hinc inter Spartanos & socios de-
liberatio fuit, cum plurimi inquietissi-
mam ciuitatem sternendam solo, populū-
que infestissimum cum ipso nomine abolen-
dum pronuntiarent: Spartani negauerunt,
se permissuros, ut è duobus Græciæ oculis v-
nus erueretur: insuper etiam pacem promi-
serunt, si Piræci portus ducentia in urbem
munimina euerterentur, nauesque reliquas
vltro traderent: deinde si rectores sibi tri-
ginta lectos susciperent. Huic conditioni ad-
dictis & succumbentibus, Lacedæmonii Ly-
sandrum

sanarum ad componendas in vrbe parendi
leges constituerunt. Insignis hic annus & ex-
pugnatione Athenarum, & morte Darij Per-
sarum regis, & exilio Dionysij Sicilia tyran-
ni fuit. Igitur triginta rectores Athenien-
bus ordinati, triginta tyranni exortantur:
qui primo se tribus millibus satellitum dis-
pant, mox etiam septingentos milites victo-
ris exercitus lateribus suis circumponunt: cæ-
dem omnium passim futuram, occisio Alci-
biade auspiciantur: qui fugiens, in itinere clau-
sus cubiculo, viuis incensus est, quo inter-
fecto quasi sublato vitore securi, miseræ vr-
bis reliquias cædibus rapinisque exhauri-
unt. Theramenem quoque vnum ex nume-
ro suo, cui hæc displicere senserunt, in exem-
plum timoremque reliquorum trucidant.
Itaque omnes passim ex vrbe diffugiunt, sed
interdictu Lacedæmoniorum, cum per to-
tam Græciam exulibus negaretur hospiti-
um, omnes se Argos ac Thebas contulerunt:
vbi ita hospitalitatis obsequio soti sunt, vt
non solum dolorem amissæ patriæ lenirent,
verum etiam spem recuperandæ meditarē-
tur. Erat inter exules Thrasybulus vir itro-
nuus, & generis nobilitate inter suos clarius,
qui autor audendi pro patria fuit. Itaque
castellum Phylen Atticorum finium colle-
cti exules capiunt, multarumque ciuitatum
opibus adiuti, vires capeffant quibus Lykias
quoque Syracusanus orator, quasi in auxili-
um vrbis, quæ esset patria communis elo-
quentiæ, quingentos milites cum stipendiis
suis

*al. recipe-
rand.

* iudicium

suis misit. Atrox id praelium fuit, sed his pro
 propria libertate illis pro aliena dominatio-
 ne certantibus, animorum atque causarum
 ipsa quoque tulit pugna *iudicium: nam victi
 tyranni, in urbem refugerunt, omnesque quos
 ex Atheniensibus sibi prius satellites legerat,
 tunc suspectos proditoris urbis custodiam re-
 mouerunt. Thralybulum quoque ipsum te-
 tare corruptione ausi sunt: quod ubi frustra
 speratum est, accersitis à Lacedaemone auxi-
 liis, rursus in bellum ruunt, ubi duo fauissi-
 mi omnium longe tyrannorum trucidan-
 tur. Ceteros victos & in fugam versos, Thra-
 lybulus ubi vel maxime Athenienses esse in-
 telligit, clamore conlequitur, oratione reti-
 net, precibus ligat, proponens ante oculos eo-
 rum, quos fugere vel ad quos refugere vel-
 lent, sibi aduersus triginta dominos, non ad-
 uersus ciues miseros bellum esse susceptum.
 Quin potius omnes, qui se meminerint esse
 Athenienses, sequi oportere Atheniensium
 libertatis ultores. Itaque haec adhortatio ta-
 tum apud eos valuit, ut mox reuersi in ciui-
 tatem tyrannos arce decedere atque Eleusina
 migrare compulerint: qui postquam in so-
 cietatem urbis ciues suos, catenae exules rece-
 perunt, tyrannos in bellum amulatione fuscit-
 ant, quibus libertas aliorum quasi *ipsum
 seruitus videbatur. Tunc indicta pugna, cum
 prius quasi ad colloquium conuenirent, cir-
 cumuenti insidiis, veluti pacis victimae, tru-
 cidantur: ita reuocati in unum, post inexple-
 biles magnorum lachrymas gaudiorum, haec
 prima

* suorum.

prima fundamenta recuperata libertatis instaurant, proposita iurandi contestatione, uti discordie, cum hostitatesque præterites, in obliuionem perpetuam atque immortale silentium deducuntur. Quod pactionis genus quasi nouam vitæ institutionem, nouamque felicitatem status sui informantibus, Amnestiam vocauerunt. id est, abolitionem malorum. Sapientissima Atheniensium, præsertim post tanta miseriarum documenta, prouiso: si quo pacto res humanæ manente consensu hominum, ut ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, inter ipsa penè placiti verba corruptum est, ut vix intercedente biennio, Socrates ille clarissimus philosophorum adactus malis, veneno sibi apud eos vitam extorfit: deinde vix quadraginta annis interuenientibus, ut alia fileam, iidem Athenienses, adempta sibi penitus libertate, sub Philippo Macedonum rege seruierint. Verûtamen sapientissimi omnium Athenienses, etiam suis malis satis docti, concordia minimas res crescere discordia maximas labi. cunctaque vel bona, vel etiam mala, quæ foris geruntur, internis esse radicata & emissâ principis, domi absterfere odia, & foris bella præferunt: reliqueruntque posteris suis de ruina sui exemplum, de reparatione consilium. Ita men ob infirmitatē humanæ mentis mutabilitatem, quod in afflictis rebus consilium, in prosperis seruatur.

CAPVT XVIII.

*De bello ciuili inter Artaxerxem & Cyrum
filios Darii, quod parricidio finitum fuit.
De terramotu Sicilia, & Atalante insula
facta.*

Iisdem fere diebus bellum ciuile, immo etiam plusquam ciuile, vix parricidio terminatum, ad Persas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes, & Cyrus filii eius de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus, magnis prouinciarum ac populorum ruinis est vtrique certatum: in quo conflictu cum e diuerso concurrentes sibi ambo fratres mutuo casus obiectauisset, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitatem morti exemptus euasit. Cyrus autem mox a cohorte regia oppressus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda fraternæ expeditionis, & exercitu potitus, potestatem regni parricidio firmavit. Sic vniuersa Asia atque Europa, partim in se singula, partim * in se inuicem funeribus & flagitiis permiscebatur. Ecce paruissima pagina, verbisque paucissimis, quantos de tot prouinciis, populis atque vrbibus non magis explicui actus operum, quàm implicui globos miseriarum. Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut æquare lachrymis posset dolores? Verumtamen hæc ipsa, quia multo interiectu sæculorum exoleuerunt, facta sunt nobis exercitia ingemorum, & oblectamen-

* Inter.

ætamenta fabularum: quanquam si quis intētius adhibeat animum, seseque toto mentis affectu ipsis penē causis bellisque permisceat, ad rursus velut in arce spectaculi constitutus: vtrunque in suis qualitatibus tempus permeiatur, facile dixerim eum iudicaturum, neq; illa, nisi irato atque auersato Deo posse tā infelicititer perturbari ac permisceri, neq; ista sic, nisi propitio & miserante, cōponi. His deinde temporib. grauissimo motu terræ concussa Sicilia, insuper exæstuantibus Aetnæ montis ignib. fauillisque calidis, cū detrimento plurimo agrorū villarumq; vastata est. Tunc ēt Atalante ciuitas Locris adhærēs, terræ cōtigua, repentino maris impetu abscissa, atq; in insulā desolata est. Atheniensium quoq; miserabiles reliquias pestis inuasit, diuque populata est.

C A P V T X I X.

*Romanorum parum honesta ad Veios obsidio.
Vrbs à Gallis capta & vastata. Collatio istius excidii cum presenti Gothorum invasione.*

ANno ab vrbe condita CCCLV. obsidio Veiorum decem continuis annis magis obseffores quam obseffos detruit. Nam Romani repentinis saepe hostium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella sortiti, hyemare sub pellibus, postremo famem ac frigus in conspectu hostium perpeti coacti sunt: urbem nouissime sine ullo di-

gno Romanæ virtutis testimonio, cuniculis & clandestina obreptione ceperunt. Hanc vtilem magis quàm nobilem victoriam, primo Dictatoris Camilli, qui eam de Veientibus patrauit, exilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium vrbis insequitur: cui cladi audeat quisquam, si potest, aliquos motus temporis huius comparare: quamvis non æque pendat præteriti mali fabulam præsentis iniuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioso & robusto nimis, cum urbem Clusini, quæ nunc Tuscia dicitur, obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendæ inter eos pacis gratia venerant) in acie aduersum se videre pugnantes: quæ indignatione permoti, Clusini oppidi obsidione demissa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes Fabius cum exercitu consul excepit, nec tamen obstitit, immò potius hostilis ille impetus, quasi aridam segetem succidit, strauit & transijt. Testatur hanc Fabij cladem fluuius Alia, sicut Cremera Fabio- rum. Non enim facile aliquis similem ruinã Romanæ militiæ recenseret, etiam si Roma insuper incensa non esset. Patentem Galli urbem penetrat, trucidant rigentes simulacro- rum modo in suis sedibus senatores: eosque incendio domorum crematos, lapsu culmi- num suorum sepeliunt. Vniuersam reli- quam urbem, quam cõstat vix mille ho- minum tunc fuisse, in arce Capitolini mon- tis latitantem obsidione concludunt: ibique æchæas reliquias, fame, pelle, desperatione, forni-

formidine*terrent, subigunt, vendunt: nam mille libris auri discessionis premium paciscuntur: non quod apud Gallos Roma parui nominis fuerit, sed quod illam sciam ante detriuerint, ut amplius tunc valere non posset. Exeuntibus Gallis remanserat in illo quodam urbis ambitu informium ruinarum obscoena congeries, & vndique impedita errantium, & inter sua ignotorum offensa vocis imago respondens, trepidos suspendebat auditus. Horror quatiebat animos, silentia ipsa terrebant. Siquidem materia paucis est raritas in spatiis. Hinc illis mutare sedes, aliud incolere oppidum, altero etiam censeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum est. En tempora, quorum comparatione praesentia ponderantur, en quibus recordatio suspirat: en qua incutitur de electa, vel potius de neglecta religione poenitentia. Reuera pares sunt & conferuntur praeteritis haec captiuitates, illa sex mensium discessio, & tribus diebus illa transcursum. Galla exincto populo, vrbe deleta, ipsum quoque Romanum nomen in extremis cineribus persequentes, & Gothi relicta intentione praedandi, ad confugia salutis, hoc est, sanctorum locorum agmina ignara cogentes. Ibi vix quenquam inuentum senatorem, qui vel absente euaserit: hic vix quenquam requirit, qui sortis vltatens perierit. Recte sane comparamus, hunc fuisse ibi seruatorum numerum, cuius hic fuerit perditorum. Plane quod reprobatum satendum est, in hac clade praesenti plus Deum

sequisse, homines minus, cum peragendo ipse, quod illi non impleuissent, cureos miserit, demonstravit: quippe cum supra humanas vires esset, incendere æneas trabes, & subruere magnarum moles structurarum, ictu fulminum forum cum imaginibus vanis, quæ superstitione miserabili, vel Deum vel hominem mentiuntur, abiectum est: horumque omnium abominamentorum, quod immissa per hostem flamma non adiit, missas è cælo ignis euertit. Et quoniam vber dicendi materia est, quæ nequaquam hoc concludi libro potest, hic præsentis voluminis finis sit, ut in subsequentibus cetera * prosequamur.

*persequemur.
muse.

FRANC. FABRICII
MARCODVRANI IN
Pauli Orosii Librum
secundum.

Annotationes.

In Caput secundum.

ARbatus, quem alii Arbacen vocant,] Ita esse in libris antiquis iam diximus. Diodorus hunc lib. 2, ἀρβάτιον nominat, sicut & Eusebius in Chronico. Vnde impressi libri Velleij Paterculi sunt emendandi, in quibus scriptum est, Sardanapalum Pharnaces Medus imperio viraque prinauit,

cum

im sit legendum, Arbaces Medus. Ita Ni-
ni & Babylonis regnum.] Hæc ex Eusebii Chro-
nico aperte cognoscuntur. Partem regni penes se
Chaldæi.] Arbacem contra Sardanapalum iunxit
Belochus Babylonia præfectus. Itaque victo Sarda-
napalo Arbaces Medorum & Persorum regno poti-
tus est, Belochus Babylonem cum Assyria retinuit.

In Caput tertium.

Christiani imperatoris.] Nomen, Honorii,
vulgo additur, ex glossemate. ut puto, illius qui expri-
mere voluit, quis hic Imperator esset, de quo libro 7.
cap. 40.

In Caput quartum.

Anno post euerfionem Troiæ ~~CCCCX-~~
IV.] Hunc numerum restituiamus, non quod eum o-
mnino verum iudicemus, sed quia illum in omnibus
libris veteribus inuenimus, atque ab Orosio scriptum
non dubitamus. Nam cum Eutropius scripsisset, Ro-
mam conditam XL. Kal. Maias, Olympiadis sextæ,
anno tertio, CCCCXIX post Troiæ excidium: Dein-
de Paulus Diaconus subiecit, Siue, ut placet Oro-
sio, CCCCXIV. Scio hæc aliter & vulgo legi, & à
Schonhouio edita: sed sequor fidem mei libri antiqui,
in quo Eutropij historia ita descripta est. ut quæ Pau-
lus adiecit, illius nominis appositione sint separata,
Orosio igitur sua restituiamus: quanquam non si-
ne causa certiora indicamus, quæ sunt apud Dio-
nyfium

nys. Alicarnassem, & Solinum capit. 2 Interfecto
 auro Numitore] Hoc me alibi legere non memini.
 Sceleratorum matrem.] Nota res est de Asylo à
 Romulo ptesa. Ducem eorum Tirum Tati-
 um.] Non commemorabo ea quæ vel pueris nota sunt
 hoc tantum monebo, Tatium Laviniæ interfectum fu-
 isse, non à Romulo, sed ab ijs qui per illius propinquos
 rixati erant, Dionysius Livius & Plutarchus. Met-
 tum Fufetium.] Hæc nomina ita scripsimus, sicut ea
 in libris antiquis scripta invenimus. Tu lege, quæ de
 his Io. Pierius in libr. 8. Aeneid. & Sigonius libr. 1. E-
 mendat. cap. 52. doctissime scripserunt. Meditata
 proditiōe suspectum.] Suspectum, quod in li-
 bro veteri legitur, aptius visum est, sententiæ illius qui
 Regum scelera auget, quàm suspensum, quod in a-
 liis libris legitur. De hoc supplicio Livius & Dionysius
 lib. 3. Potentes tunc XII. Tusciæ populos.] Flo-
 rus libr. 1. capit. 5. de Tarquinio: XII. inquit, Tuscia
 populos frequentibus armis subegit. Ocricu-
 lum.] Stephanus, Οκρίκολα πόλις τῶν ἑλλήνων, διονύ-
 σιος δὲ τὴν καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀρχαιολογίαν, τὸ
 ἔθνη δὲν ὀκρίκων ἀνδρῶν, ὡς αὐτὸς φησιν. Sueffam Po-
 metiam.] Ita scripsimus ex auctoritate librorum
 antiquorum. Vulgo legitur Sinuessam Pometi-
 amque. Eutropius, Gabios civitatem & Suef-
 sam Pometiam subegit. Florus lib. 1. cap. 7. Sic
 valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, O-
 criculum, Gabii, Sueffa Pometia. Dionysius li-
 bro quarto, ἐπὶ τοῖς καλουμένοις ἡγετὴν δυνάμιν,
 οἱ πολὲν σούεσαν ἄλυσιν. Strabo libr. quinto σούεσαν

ἡ πόλις vocat. quanquam locus ille vulgo admodum corruptus est. Hac autem Sueſſa Pometia dicta est, ad differentiam illius, quæ in Campania Sueſſa Aurunca dicebatur. Mendose igitur apud Messallam legitur, Oppida Sueſſam & Pometiam expugnauit.

In Caput quintum.

Anno post urbem conditam CCXLIV. Idem numerus est apud Eutropium, Messallam, & Sex. Rufum. Sed Dionysius lib. 5. scribit, Romanos regio imperio paruisse annos CCXLIV. Liuius item libro 1. extremo ait, Regnatum Romæ ab urbe condita ad liberatam annos CCXLIII. Diuersitatis causam Sigonius indicauit. Porſena rex Etruscorum. Porſenæ nominis mediam syllabam Latini poetæ modo produxerunt, modo corripuerunt. Unde & variè scriptum inuenitur. Apud Græcos πορσινæ, & πορσινæ legitur. Tarquinium manu ingerens. Sic habent libri veteres, non, Tarquinienſium manum, ut est in vulgatis. Mucius constanti vrendæ manus. Hic est C. Mucius, cui postea Scauolæ à clade dextræ manus cognomen inditum, Liuius, & alij. Dictatorem creant. Eutropius, Nono anno post reges exactos &c. Liuius, & Cassiodorus scribunt, primum Dictatorem creatum Postumio Cominio & T. Lartio Coss. Tu lege Senij Comentarium doctissimum in Fastos. Cur. M. Valerio Dictatore. Huius Valerii prænomen est, non Marcus, sed Manius. ut ex fragmentis triumphorum cognoscitur.

cognoscitur. Dionysius etiam libro sexto illum appel-
 lat μέλιου οἰαλέριον ἀδελφὸν ποταμὸν ὃ πρὸ τοῦ πα-
 τεύσαντο. Tu lege Ciceronem in Bruto. T. Gega-
 nio & P Minucio.] Prioris Consulis nomen men-
 dosè erat in libris Orosii. Fecerunt hi Coss. an. ab v. c.
 CCLXI. Lege Dionysium initio li. 7. & Liniū in 2.
 Fluius qui perdidit, & porra] Fluius Creme-
 za fuit, portæ Carmentalis. Linius, Dionysius, &
 Quid libri. 2. Fast.

In Caput sextum.

Nam cum vnum regionum equitum] Hunc
 locum, vt in omnibus libris antiquis descriptum in-
 uenimus, sic imprimendum curauimus. Orosius rem
 ab Herodoto suscipit, qui de Gyge & Cyro ita scribit,
 ἐν ταῦτάοι τῶν τειρεῶν ἱππῶν τῶν λευκῶν ὑπὸ
 ὕδατος ἐσθλὰς ἐς τὸν ποταμὸν, διαβαίνειν ἐπειράτο
 ὃ δέ μιν συμψήσας ὑποβρύχιον οἰχόμενος φέρον. Hic
 vnus factorum equorum candore excellens
 præ ferocia flumen ingressus transire conaba-
 tur: quem flumen verticibus contorquens ab-
 ripuit & merisit. Contestans eum qui nunc,
 &c.] Herodotus, καὶ οἱ ἐπειρεῖσθε, οὗ τῶ δῆμιν ἀδο-
 κία ποιήσεν, ὥστε ὃ λοιπὸν καὶ γλυκὺς μιν ἐσθλὸς
 τὸ γόνυ μὴ βεργάζεσθαι διαβήσεσθαι. Minatus est
 se illud adeo debilitaturum, vt in posterum
 semine genua non tingentes facile sint transi-
 turi In 460 aluecs] Scribendum potius, in CC-
 CLX. Nam apud Herod. est, ἐς τρεῖς κοσίτας καὶ ἑξήκον-
 τὰ μιν διώγουσας διαλαβόν. Ac si meabilibus va-
 dis sic-

dis siccūm] Hæc scribit etiam Xenophon lib. 7. κού-
 ρα πειδείας. L. atitudine cubitorum L. Q. Cur-
 tius lib. 5. Murus instructus Paterculo coëtili
 bitumine interlitus, spatium XXX. & duo-
 rum pedum latitudinem amplectitur, qua-
 drigæ inter se occurrentes sine periculo com-
 meare dicuntur. Altitudo muri C. cubitorum
 eminet spatio: turres denis pedibus quam mu-
 rus altiores sunt. Totius operis ambitus CC-
 CLXVIII, stadia complectitur. Strab. libi 16.
 scribit, muros esse in crassitudinem pedum 32. in alti-
 tudinem cubitorum 50. Sed Orosius Horodotum se-
 quitur. Plin. lib. 6. cap. 26. scribit Babylonis muros es-
 se ducentos pedes altos, quinquagenos latos. Media ita
 tercapedine sui citas.] Ita scripsi ex antiquo li-
 bro Cornelij Gualteri. Herodot. ita, ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς
 τοῦ τετραμύχου ἐστὶν ἀλλήλα, τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων
 ἑλκὼν τεθριππῶ περιέλασιν. Valla: Super mu-
 rum circa oras extruxerunt diētas singularias,
 alitrinsecus conuersas, inter quas tantum in-
 tercapedinis relinquebatur, ut quadriga in-
 teragi posset. De rebus Cyri Persarum regis exce-
 ptam historiam ex Ctesia Persæis edidit H. Step. qua
 cum Xenophontis narratione magis quàm cum Hero-
 doti congruit.

In Caput septimum.

Tomyris regina.] Græcæ apud Herodotum li-
 bro primo ἐστὶ τὸμυρίς apud Lucian. in Charonte τὸμυ-
 ρίς.

μυαίς. Historia describitur etiam à Iustino lib. I. & Valerio Max lib 9 c. 10. Cum prohibere transitu Sic in manuscripto libro Iustini est. Cum prohibere eos transitu Araxis fluminis posset, transire permisit, cum vulgo aliter legatur. Filium adolectulum; Hic filius ab Herodoto σπασγάρωνος nominatur.

In Caput octauum.

Regnauit medius contra Cambyses] Cam-
byses regnauit annos septem, menses quinque. Herod.
lib. 3. In Ctesia excerptis Cambysis regno anni XVIII.
tribuntur. De hoc quoque Lucianus in Charonte.
Darius itaque uisus] De Dario Herod. lib. 3. & Iust.
lib. 1. extremo. Atcyro regi] In libris veterib. partim
Anthiro, partim, Antyro legitur. In impressis Iu-
stini (nam in nostro manuscripto nomen regis Scy-
tharum non inuenitur) rex: Lanthinus vocatur.
Herodot. lib. 4. hoc bellum copiose describens, regem
Scytharum Ἰσθίουροϋ nominat. ab aliis οὐδὲξενος
nominatur. Ionas nauali congressione.] De hoc
prelio nauali, quo Iones à Persis victi fuerant, lege
Herodotum libro sexto. Quod Ionas aduersum
se auxilio iuuissent. Hæc eadem Iustinus libro se-
cundo. Plato in Menexeno, ἀπὸ τοῦ Δαρίου ὁ Σαΐς
ἦν τὸν τοῦ Ἰσθίουροϋ οὐδὲξενος ἐπὶ τὴν ναυὶν περὶ
τοῦ ποταμοῦ, &c. Plutarchus in Arislide ait, Darium
huius belli contra Athenienses causam attulisse, οὐ
οὐδὲξενος ἐνέπενται. Cum detineri quatríduanæ
religionis otio. Fadum mendum hic infederat ad-
dita

dit a voce, Persas. Neque enim Persæ, sed Lacedæ-
monii quadridui religione tenebantur, ut scribit Ju-
stinus & Herodotus lib. 6. apertius his verbis. ἦν γὰρ
ἡμεῖς μὴδὲς εἰνάντη: εἰνάντη δὲ οὐκ ἐξέλειπα-
δαίεφασαν, μὴ οὐ πλήρεις ἐόντες & κίχας, id est,
Erat enim eo mente dies nonus lunæ, eo au-
tem die se exercitum aducturos negarunt, cum luna suum orbem nondum compleisset.
Lucianus de Astrologia de Lycurgo ait. ὁ νόμος σφί-
σιν ἐποίησεν αὐτοὺς μὴ ἀπὸ μὴδὲς ἐς πόλεμον προχωρεῖ-
ν, πρὶν τῆς σελήνης αὐτῶν πλήρως γενέσθαι. Legem
his scripsit, ne usquam ad bellum ante pleni-
lunium proficiscantur. Plato lib. 3. de legib. cur
tardius Lacedæmonia venerint, in causa fuisse putat
bellum cum Messeniis gestum. CCM. Persarum a-
pud campos Marathonios.] Nec est nobilis il-
la in Marathone Miltiadis auspiciis reportata vi-
ctoria, de qua multa passim apud omnes. Popillia
virgo.] Magna varietas est in huius Vestalis nomi-
ne. Quam enim Orosius hic Popilliam, Dionysius
lib. 8. ὁ ποπυλία, Livius lib. 2. Oppiam nominat. Da-
mnata incesti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coss. qui an-
nus Dionysio est post urbem conditam CCLXXI.

In Caput nonum.

Quod Demaratus Lacedæmonius.] Hoc præ-
ter Iustinum scribit Herodotus lib. septimo extremo.
Igitur Xerxes DCCM. Herodotus scribit pedestres
copias Xerxes fuisse ἑξήκοντα καὶ ἑπτὰ χίλια
id est, decies septies centena millia. Iphocrates in Pana-

thenaico ait, Xerxem habuisse ἐβδόμηκοντα μυριάδας
 τῶν μαχητῶν, id est. bellicosorum 1. 500. 000. 000. 000.
 Diod. lib. 11. ἡριθμῆθαι τὴν ἐκ πεζῆς δυνάμε-
 ως μυριάδας πλεον τῶν ἐξ ὀρέων, pedestrium
 copiarum supra octingenta millia numerata
 sunt. Rostratas etiam naues M DCC.] Lysias
 & Isocrates scribunt Xerxem in Graciam appulisse
 classē M. DCC. nauium. Apud Diod. lib. 1. nume-
 rantur eiusdem classis τῆς ὑπερσταυμαστῆς πλεί-
 οντος τῶν χιλιῶν δὲ διακισίων, naues omnes lon-
 geam huius MDCC. Sed de hac re ex Herodoto &
 Aeschilo plura diximus in Scholiis nostris in Lysia
 ὑπερσταυρωσίων. Onerarias autem tria M.] He sunt
 Διοδώρου τριπλῶντος τρισχίλια. Vix ad potum
 flumina] Notum est illud iuuenalis Satyr. 10.

—Credimus altos

Defecisse annes, epotaque flumina Medo
 Prædante.

Leonidas rex Spartanorum cum IV. M]
 Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de finib.]
 Leonidas rex Lacedæmoniorum se in Ther-
 mopylis trecentisque eos, quos eduxerat
 Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis,
 aut gloriosa mors, opposuit hostibus. Verum
 de ratione pugnae lege Herod. lib. 7. Diodorum 11 Pau-
 saniam 3. Conturbanda agmina fore] Quod
 fore, hic in esse, mutarunt, id equidem à Vallen-
 sibus factum credo, quasi vero optimi scriptores ita
 non sint locuti, atque adeo parens lingua latina. M.
 Tullius non dixit: Quali diuinarem fore mihi
 ali-

aliquando expetendum studium tuum, &c.
 Sexcenti viri castra] Verba sunt Iustini. Diod. scri-
 bit Leonidam secum habuisse, οὐ πλεον τῶν πεντα-
 κοςίων, id est, non amplius quingentos. Victores li-
 ne dubio] in vulgatis libris additur, non essent,
 quod in nullis manuscriptis inuenio.

In Caput decimum.

De praelio nauali, quod hoc capite describitur, con-
 sule Herodotum libro octauo. Aeschylum πέντατος.
 Diodor. vndecimo, Plutarch. in Themistocle, & a-
 lios. Proponi symbolos] Symbolos non sym-
 bola libri veter. quemodo est etiam in impressis Iu-
 stini libris. Plautus Bacchid. Eo praesente homini
 ex templo ostēdit symbolum, Quē tute dede-
 ras ad eum. Apud Herod. de Themistocle est, ἐν τῷ μ-
 νων ἐν τοῖς ναύοις γράμματα. &c. Plutarchus, ἐν
 χάρτε κτ' ἡδ' ἰδὼν ἐπαρῆν γράμματα τοῖς μὲν
 ἐνρίκων ἀπὸ τύχης τοῖς δὲ αὐτὸς ἰσὺς περὶ τὰ ναῦ
 λοχα] τὰς ἐδραζι. literas perspicuas lapid b. in
 sculpebar, quorum alios casu offendebat, a-
 lios ipse ad stationes & aquationes colloca-
 bat. Nunc autem iniuste agentes, Sic Herod. ἀν-
 δρες ἴωνες οὐ παύετε διγὰρ ἰσὺς iniuste agitis. Ve-
 rum in nostris manuscriptis est, iniuste desides. Ar-
 temidora regina Alicarnassi Artemidoræ no-
 mē, q̄ in omnibus libris inueni, reliqui. Ceterum non
 solum Her. verum etiam Iustin. & Pauj. in Lacennis
 hanc reginam Artemisiam nominat. Meminit &
 Plut. ἀρτεμισία in Themistocle. pōte portasse]

Ita scripsimus ex libro Cor. Gualtheri: quam veram esse lectionem alij quoque suspicati sunt. Vinculum ponte portasset. Andr. Papius.

In Caput undecimum.

Olynthum liquidem Gæciæ oppidum] Sequitur Orosius Iustinum: Herodotus autem libr. 8. scribit, Olynthum non à Mardonio sed altero præfecto Artabazo expugnatam esse. Incensa urbis parte. Partem illam intelligit, quam Athenienses iam re edificare coeperant, auctore Iustino, Herodotus & Diodorus scribunt, Mardonium incensis Athenis euerxisse quidquid murorum adiumque tam sacrarum quam profanarum reliquum erat. Mardonium deletis copiis ipsius, &c.] Vercor equidem, ne Iustinus in sua Epitoma deceptus, cum ea quæ Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Orosium quoque in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugisse, Mardonium in pugna ad Plaetas cecidisse, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, aliique omnes scribunt. Pausanias lib. 1. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuisse, Interfectorum Herodotus lib. 9. δειπνῶν. Plutarchus in Aristide δ' ἐμὰ τὸ νόμινα. Verum ab his dissentit Ctesias, qui Mardonium accepto vulnere fugisse tradit, ac deinde à Xerxe missum ad spoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppressum interfuisse Eum igitur Iustinus & Orosius sequuntur. Sub monte Mycale τὸν μὲν καλῶν τὸν ἰωνῖν, est apud Herodotum libro ultimo, ubi historia pluribus scribitur, sicut & apud Diodorum libro undecimo. Lege præterea Thucydidem libro primo.

In

In Asia Meridianis horis] *Herodotus* τὸ μὲν ἐν
 πλαταιῇσι, περὶ ἐστὶ τῆς ἡμέρας ἐχέτο τὸ δὲ ἐν
 μυκάλῃ, περὶ δειλῶν, id est, Res ad Platæas matu-
 tino tempore gesta est, ad Mycalen vesperti-
 no. *Orosius* *Iustinum* sequitur. Per Artabanum]
Artabanus *Xerxem* interfecit anno ante olympiadem
 septuagesimonono, vt scribit *Diodorus*. Prandere
 tanquam apud inferos] Hoc apophtegma refer-
 tur a *Plutarcho* & *M. Tullio* lib. i. *Tusc.*

In Caput duodecimum.

Anno CCXC.] Sic recte hic numerus descriptus
 est in manuscriptis, cum vulgo mendose sit impres-
 sum, CCLX. Nam etiam in antiquis fastis Romanis,
 annus, quo P. *Seruius* *Priscus* & L. *Aebutius* *Elua*
Coss. fuerunt post urbem conditam CCXC. numera-
 tur. De grauissima hac peste, *Liuius* libro tertio &
Dionysius libro nono vbi scribit eam cepisse ad K. Se-
 ptembr. ac toto illo anno durasse. Prexime dehinc
 anno] *Appianus* *Herdonius* *Capitolium* occupauit
 P. *Valerius* *Poplicola*, C. *Claudio* *Coss.* anno CCXCIII
Historia est apud *Liuium* & *Dionysium* libro decimo.
 Incenderuntque *Capitolium*] *Capitolium* hoc
 tempore conflagrasse nemo tradit: quare puto contra
 fidem etiam librorum, legendum, inscenderunt. Se-
 quitur annus] Is annus consules habuit L. *Miruci-*
um & C. *Nautium*. De *Quinctio* *Cincinnato* plura
 sunt omnia monumenta. Iugum bouum e-
 quis imposuit] Hunc locum *Dia-*
conus *Eutropius* in *histo-*
ria inseruit.

In Caput decimumtertium.

Anno qui proximus trecentesimo] *Annum ab vrbe condita CCXCIX. intelligit, Coss Sp. Tarpeio, & A. Aterio, quibus legatos in Græciam missos fuisse præter Liuium & Dionysius Cassiodorus scribit. Ipso autem tricesimo] Consulare imperium ad Decemuiros translatum esse anno ab vrbe condita CCC. altero Liuius & Eutropius, scribunt, CCCII. Auctores Fastorum Roman. Eusebius & Solinus. Olympiade XCV.] Varietatem numeri ab aliis notatam reliqui. In duobus manuscriptis XCV. inueni, in tertio XXC. Cum Orosius Eusebium in hac re fere auctorem sequatur, qui Decemuirum creationem confert in Olympiadem XXCII. vide num ita hic quoque scribendum sit. Dionysio Decemuiro creati sunt Olympiadis XXCII. anno secundo. Liodorus libro duodecimo: Olympiade octogesima quarta Appii Claudii libido] Nota res est ex Dionysii libro vnde cinto, Diodori duodecimo, Liuij tertio, Eutropij primo. Adactus Virginius pater] Legitur & adductus, Cicero libro secundo de finibus. L. Virginius sexagesimo anno post libertatem receptam, Virginiam filiam sua manu occidit potius, quàm ea Appii Claudii libidini, qui tum erat summo in imperio, d. deretur. Roma nuntiis fatigaretur] Nuntiis rectè est in manuscriptis. pro quo vulgo mendosè, intus, legitur. Liuius scribit his temporibus M. Cornelio, L. Papirio Coss. crebris motibus terræ in agris tecta corruisse, sed hi Consules*

fules aliis cadunt in annum secundum Olympiadis
 84. Diodorus in tertium Olympiadis 87. Ita iugis
 & torrida siccitas. Siccitate plurimum laboratum
 fuisse, A. Cornel. Coss. T. Quinctio Penno, Coss. anno
 325. Liui. lib. 4. scribit. Cum Fidenates hostes
 Legitur etiam Fidenas hostis: de quo Eutropius li.
 I An. CCCXV. ab v. c. Fidenates, contra Roma-
 nos rebellauerunt. Auxilium præstabant his
 Veientes, & rex Veientium Tolumnius, Cõ-
 iunxerunt se iis & Volsci, Pliera Liui. lib. 4. Emi-
 lius III. Dictator Mam. Aemilius Mancertinus Di-
 ctator primum an. CCCXV. cum Fidenatibus acer-
 rimè dimicauit & triumphans in urbem rediit. Idem
 Dictator tertium, an. CCCXVII. cum Fidenates i-
 terram rebellauerunt, Fidenas urbem cepit atque excidit
 Hac Liui. lib. 4. Domesticis clades. In vulgatis est
 domestica nostra lectioem ex libris antiquis ac-
 ceptam à videris comprobatur.

In Caput decimumquartum.

Quæ hoc capite ab Orofio explicantur, ea plenius
 à Iustino ex Trogo commemorantur lib. 1. Antiquis-
 simos esse in parte Siciliæ Cyclopas Thucydides in-
 tioli 6. scribit. Lachete & Charœide ducibus.]
 Hi duces extrema æstate anni quinti belli Peloponne-
 siaci in Siciliam missi fuerunt, auctore Thucydide l. 3.
 Apud Dio. lib. 12. mendose Charœus pro Charœade
 nominatur. Lugubribus induti.] Pannus, quod
 vulgo additur, in li. vet non legitur Ducibus Nicia
 & Lamach. 2. Terrius dux fuit Alcib. ad. sed is nō ta-

multò postquam in Siciliam peruenerat, domum re-
uocatus, in exilium abiit. Thucydides libr. sexto, Dio-
dorus libro decimotertio. Plutarchus in Alcibiade &
Nicia. Vnde historia plenior petenda. Demosthe-
nem & Eurymedonta] *Ἰσχυρὸς δὲ τὸν ἀλλοτρί-
ον, καὶ ἐν γυνέδασι τὸν ὁσπῆτα.* Thucyd. lib. 7. Eu-
rymedon rex prius occidit. Ita ex *Augusti-
niana* cum libro scripsimus. Nam reliqui ab impressis
non *conferantur*: quomodo in manuscripto nostro Iusti-
no Euclyochi nomen etiam pro Eurymedontis
legitur. Notum verò est ex Thucydides lib. 7. Dio dori
13. & Plutarch. Nicia: Eurymedontem, qui in de-
xtero cornu curabat, cum hostes circumuencire vellet,
interclusum à suis interisse. Undecim naues in-
cendantur. Ita quidem const. inter omnes libri Oro-
sii, apud Iust. a quo hæc desumpta sunt, legitur:
Tripartita naues, quibus præfuerat, incendun-
tur. Thucydides & Diodorus incendijs parati ab hosti-
bus meminerunt sed de numero nauium, quæ flam-
ma perierint, nihil scribunt. Naues eorum reli-
ctas C. XX. Idem numerus est in Iust. Thucydides
scribit, Atheniensibus reliquas fuisse naues circiter LX.
Dio. L. naues relictas ait. Demosthenes dedecus]
Hæc de re alij, præter Iustinum, nihil. Tantum Plu-
tarch. in Nicia hæc scribit: *ὁ δὲ δαίμων πα-
σάμεν τὸ ἐξ ἑσπέρης μὲν αὐτῶν, οὐ μὴν ἀπὸ θα-
λάσσης, ἀλλὰ τὸ ἐν τῇ περὶ τὴν ἀσπίδα, συλλαβῆται.*
Id est, Ipse Demosthenes iusto gladio se qui-
dem percussit, verum non interfecit, subito
ab hostibus circumuentus & captus. De morte

Demosthenis & Nicias Timocum discosa à Thucydide & Philisto tradidisse ibidem Plutarchus scribit.

In Caput decimum quintum.

Que hoc capite Orosius narrat, ea præter Iustinum Thucydides li. 8. Diodorus 13. Plutarchus in Alcibiade. Darius rex Persarum | Sextus hic Persarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno successit. Tissafernem præfectum Lydiæ | παραφέρνης βασιλεὺς δαρείω πρὸς ἀγλαζῆς ἐξ ἑστρατοῦ δὲ οὐκ ἔχοντος. Tissafernes rex s. Darii Artaxerxis filii præfectus in ora maritima erat, Thucydides. Ad Tissafernem in Mediam concessit | Thucydides ὑποχρῶν δὲ τοῖς πρὸς παραφέρνην, metu adductus clam se ad Tissafernem confert. Plutarchus, παραφέρνην δὲ τὸν βασιλέως σατράπην δότις ἐαυτοῦ ὑπὲρ τοὺς ἑσπέρους ἐστὶν πρὸς αὐτὸν πρῶτον ἔρχεται, ubi se Tissaferni, ut extra periculum esset dedit, statim apud eum summum locum obtinuit.

In Caput decimum sextum.

Summa imperii ad Senatum transferuntur | Quomodo summa imperii ad Senatum quadringentorum hominum translata fuerit, item de reditu Alcibiadis copiose Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis. Cornelli prælio. | Duplicem victoriam describit, unam navalem, alteram terrestrem, quas Athenienses ad Cyzicum de Spartanis

reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon lib. 1. de rebus Græcorum, Diod. libr. 13. Plutar. Alcibiade. Lacedæmonii petiere pacem.] Legationis de pace Athenas misit princeps fuit Endius: Athenis vero Cleophon maxime paci impedimento fuit. Lege Diod. Syraculana prælia.] Post Atheniensium cladem in Sicilia Agestæi socii Atheniensium pressi à Selinuntis & Syracusanis opem à Carthaginiensibus petierunt: hi que illis præsidium cum Annibale Gesconis F. duce miserunt: itaque Syracusani suos, quos auxilio Lacedæmonis contra Athenienses miserant, domum reuocarunt, Xenophon & Diod. Sic Alcibiades magni nominis.] Magnificum Alibiæ is reditum in patriam præter Xenophontem, Diodorum & Plutar. describit Iustinus libr. 5. Cyrus etiam filius Darii] Vulgo turpi errore legitur, Cyrus autem frater Darii. Lyfander itaque Alcibiadis] Hac clades absente Alcibiade, Antiochi, quem clasi præfecerat, temeritate accepta fuit Xenoph. lib. 1. Diod. 13. Plutarch. Alcibiade & Lysandro. Pausanias lib. 3. Itaque statim imbellis manus &c. Ultimum hoc prælium nauale inter Lacedæmonios & Athenienses bello Peloponnesiaco (quod xxvii. annos durauit) commissum fuit ad AEGOS fluctina, quo Atheniensium classis deleta est: de quo eosdem auctores consule, quos modo nominavi Statuunt urbem peregrinis dare] id est, peregrinos ciuitate donare. Dic ἐποιήσαντο πολίτας τοὺς μετοίκους, καὶ τῶν ἄλλων ξένων τοὺς βυλομένους σωμαγωνίσασθαι. Ad

Cyprium

Cyprium regem concessit Euagoram] Huius
 loci mendum alij quoque animaduerterant, ac sine
 ullo negotio ex Iustino emendari potuit. Xenoph. lib.
 2. Κόνων ὁκτὼ ναυσὶν ἀπέπεισε παρ' Εὐαγόρου
 ἔσσυ' ὄρει. Sed ne in re minime dubia testibus videar
 uti non necessarius, κόνωνα δ' τις ὁ. κ. δίδει, ὅτι δυσ-
 χιστάσης τ' ὁλέως ὥς Εὐαγόρου ἦλθε: ut ait Iso-
 crates in Euagora.

In Caput decimumseptimum.

Spartani negauerunt.] Sic quidem Iustini. at
 Xenophon lib. 2. ita λακεδαιμόνιοι δ' ἐκέφασαν πό-
 λιν ἐν τῷ. δα. ἀπολιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰργασ-
 μένῳ ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένῳ (Sic-
 nim legendum è vetustis non γενομένῳ ut est im-
 pressum.) τῇ ἐλλάδι. Lacedæmonii negarunt
 se Græcam urbem, quæ in summis Græciæ pe-
 riculis optime de illa esset merita, euerfuros.
 Si Piræei porrus) Iusti. Si demissa Piræeū ver-
 sus muri brachia deiecerint. ubi muri brachia
 vocat, quæ Græci μακρὰ σκέλη. μακρὰ τείχη. Darii
 Persarum regis] Darius non ita multo post pacem
 inter Athenienses factam mortuus fuit, cum annos
 XIX. regnasset, Diodorus libr. 13. Dionysius vero, ut
 idem scribit, non tam exalauit, quam in extremum
 discrimen amittenda tyrannidis venit. Occiso Al-
 cibiade.] Trogus, cuius sententiam Orosius sequi-
 tur, videtur scripsisse Alcibiadem à Trīginta
 viris occisum fuisse, quod illi, & præcipuè Cri-
 tias, ut est apud Plutarch. Lysandrum impulerint,

ut Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum cura-
ret. *Varia tamen eius necis cause commemorantur*
à Plutarcho & Diodoro li. 14. *Vivus incensus est*
Plutarchus scribit Alcibiadem in Phrygiæ quodam
vico deprehensum ab ijs, quibus Pharnabazus hanc
cedem mandauerat, qui cum ad eum ingredi non au-
derent, adibus circumfusi eas incenderunt, Alcibiades
sinistram manu pallio inuoluit, gladioque districto
integer à flamma erupit. & submotis intersectori-
bus eminens ab ijs telis oppressus est. Sed Ephorus lib. 7.
ut est apud Diodor. tradidit adibus incensis ipsum
quidem eruptionem tentasse verum flamma telisque
impeditum interiisse Theramenem quoque.]
Theramenis præclara mors non tantum à Xeno-
phonte eleganter describitur, sed & à Cicerone Tusc.
1. magnifice laudatur. Thraibulus vir strenuus]
Θρασυβουλὸς τριεὺς ὀνομαζόμενος, ὡν ἀθηνᾶς.
Dio. Castellum Phylen.] Vulgo mendose, Phy-
lenen, legitur, sicut apud Isocratem de pace τῶν φυ-
λακῶν καταλαβόντων, Apud Dionem lib. 44. οἱ τὴν
φυλακὴν καταλαβόντες, pro φυλῶν. Xenophon, φυλὴν
χρεῖον καταλαβάντες ἰσχυρόν. Diod. κατελάβετο
χρεῖον τῆς ἀττικῆς ὀνομαζόμενον φυλὴν, ἣν δὲ τὸ φρέ-
ειος ὀχυρόν τε σφίδρα καὶ τῶν ἀθηνῶν ἀπέχον σα-
δίας ἔκατόν, id est, Occupavit Atticæ castellum
Phylen nomine: quod & bene munitume-
rat, & Athenis aberat in Ilia passuū ferre XII.
Quibus Lysias quoque] Extant optimi huius O-
ratoris aliquot orationes quarum lepidissimam Fu-
nebrem nos ante annos aliquot auxilio libri manu

scripti

publicorum decreta est de exemplo Atheniensium, cuius etiam Tullius in Philippicis meminit. Hæc ideo pluribus, quod videam esse, qui affirmant, (ut Muretus in Varus lib. 2. c. 15) verbum illud, quod Cicero usurpauit, esse non ἀμυνσίαν, sed, μὴ μνηστειν. Socrates ille, Socrates ab Anyto & Melito impietatis accusatus, & condemnatus venenum bibit, anno primo Olympiadis xcv. Laertius li. 2. & Diodor. 14 Concordia minimas res crescere.] *Sententia Sallustiana ex Iugurthino.*

In Caput decimum octauum.

Bellum hoc inter duos fratres Cyrum & Artaxerxem gestum Xenophon eius particeps & socius septem libris κῶπῃ & ναβύσιος descripsit: quos bene latinos fecit doctissimus Rutilius Amasæus. De eodem Diodorus lib. 14. & Plutarch in Artaxerxe Quis enim cladem] παραδία Virgiliana è lib. 2. Aeneid. His deinde temporibus,] Hinc terremotus accidit an. tertio Olymp. xxcvii. anno quinto belli Peloponnesiaci, de quo Diod. lib. 12. πρὸς τοὺς δὲ σωῖν τοὺς σεισμὸς γενέσθαι, πολλὰ μέρη τῆς ἑλλάδος, ὡς καὶ πόλεις πρὸς ἐπιβλατίους, ἐπικλύσασαν τὴν θάλασσαν· διακτείναντες τὴν λοκίδα χερσονήσον καθέσθης ὅτι καὶ μὲν τὸ ἰσθμὸν, ποῆσαι δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην Ἀταλάντην, i. Tū in plerisque Græciæ partibus terra ita mouit, ut nonnullas vrbes maritimas super insula maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidū in
mare

mare proiectum continenti adhærebat, maris impetu abscissum in insulam abierit.

In Caput decimum nonum.

Anno ab V. c. CCCLV.] Cuspinianus vult in hoc numero errorem inesse, quem ego, qui puto Orosum respexisse non tempus capte obsidionis Veiorum, sed capte urbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, cuius diligentiam in perficiendis Fastis admiramur, annus capte urbis Veiorum est post R. cond., CCCLVII. De Veiorum obsidione & expugnatione copiose Li. lib. 5. Camilli exilium] N. Furius Camillus, die dicta ab L. Appulcio Tribunopl. ob prædæ Veientanam inique diuisam, in exilium abiit quinto anno postquam Veios ceperat, Livius, & Plutarchus in Camillo Vibem Clusini quæ nunc Tuscia.] Oroso hic suam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab aliis Clutium, oppidanos Clusinos dici notius est, quam ut sit admonendum. Fabius cum exercitu consul.] Nullus Fabius hoc tempore Consul fuit : sed eo anno, quo Roma capta est, tres Fabii Tribuni militum Consulari potestate fuerunt, Livius lib. 5. Diod. 14. Plutarchus in Camillo. Testatur hanc Fabii cladem.] Eodem die, nempe XV. Kal. Sext. utraque clades accepta fuit, isq. dies a posteriore Aliensis dictus est, Livius lib. 6. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. 8. Servius in VII. Aeneid. Et undique per impedita] Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolsuenge in margine arripit, nos in antiquis non inuenimus : sed quod in illis sine ulla differentia legi-

ius, non bona fide descripsimus. Hinc illis mutare
 1. deo. Intelligit consilium migrandi Veios: quo de
 Livius lib. 5. extremo. Illa sex mensibus deserta
 ens: Plutarchus Romanis septem mensibus in Gallorū
 potestate fuisse, his verbis in Camillo scribit, *τοῦτο μὲν
 ἔργον αὐτοῦ ἀλόγως ἢ ὡς, καὶ ἀλογώτερον, ἐς ὧν δι,
 μήναι ἴσαται τοῖς πάντας ὅσοι τοῖς βασιλέσιν γινο-
 μεν.*

PAULI OROSII

HISPANI PRESBYTE-

ri Historiarum

Liber tertius.

PRÆFATIO.

T superiore iam libro contesta-
 tus sum, & nunc necessitate repe-
 to, secundū præceptū tuum de
 antea actis conflictationib. sæcu-
 li, nec omnia nec per omnia pos-
 se quæ gesta, & sicut gesta sunt explicari, quo-
 niā magna atq; innumera copiosissime à plu-
 rimis scripta sunt. Scriptores autē etiam non eas-
 dē causas, easdem tamen res habuere propositas:
 quippe cū illi bella, nos bellorū miseriae evol-
 uamus. Præterea ex hac ipsa, de qua queror,
 abundantia, angustia oritur mihi, & cōcludit
 me sollicitudo nodosior. Si n. aliqua studio
 breuitatis omitto, putabuntur aut mihi nūc
 defuisse, aut in illo tunc tēpore non fuisse. Si
 verò

vero significare cuncta , nec exprimere studens, compendiosa breuitate succingo , obscura faciam:& ita apud plerosque erunt *du^{dicta}bia , vt nec dicta videantur: maxime cum è contrario nos vim rerum, non imaginem cõmendare curemus. Breuitas autem atque obscuritas, imò vt est semper obscura breuitas, etli cognoscendi imaginem præfert , aufert tamen intelligendi vigorem. Sed ego cum vtrumque vitandum sciam, vtrumque faciam, vt quocunque modo alterutra temperetur, si nec multa prætermittam, nec multum constricta videantur.

CAP V T I.

De pace iussu Artaxerxis regis per Græciam facta, deque variis bellis ante illam pacem à Lacedæmoniis cum rege & Thebanis gestis, ubi de Conone.

ANno ab vrbe condita CCC.LXIV. quem annum sicut grauissimum propter ignotam sibi captiuitatem Roma persensit , ita magnificum propter insolitam pacem Græcia habuit. Eo siquidem tempore, quo Galli Romani captam in censamque tenuerunt ac vendiderunt. Artaxerxes Rex Persarum discedere ab armis & quiescere in pace vniuersam Græciam per legatos præcepit , denuncians contradictorem pacis bello impetendum: quem ita iubentem potuissent vtiq; Græci tam constanter contemnere , quàm
I
fortiter

fortiter sæpe vicerunt, nisi porrectam vnde-
cunque occasionem, quàm auide desiderave-
rant, tam libenter hausissent: ostenderunt e-
nim quàm ægre admiscere illa quæ eatenus
gesserunt, quæ tam facile indigna etiam con-
ditione deposuerunt: nam quid tam indignū
liberis & fortibus viris, quam longè remo-
ti, sæpe etiam victi adhuc hostis, & deinde
minitantis imperio arma deponere, pacique
seruire, si non ipso tantum annuntiata pacis
sono per corda cunctorum ægra belli tabuis-
set intentio: & post diuturnas laborum
vigilias oscitantes ac stupefactos quies inopi-
nata laxasset, priusquam ipsam quietem vo-
luntas pacta componeret. Vnde autem tan-
ta fatigatio, omnium per totam Græciam
populorum corda corporaque oppresserit,
quæ efferos animos, ignoto acquiescere otio
tam facile persuasit, quam breuissimè osten-
dam: Lacedæmonij, utpote homines, & Græ-
ci homines, quo plura habebant, eo amplio-
ra cupientes, postquam Atheniensium poti-
ti sunt, vniuersam Asiam spe dominationis
hauserunt. Itaque toti orienti bellum mouē-
tes, Dercyllidam ducem in hanc militiam le-
gunt: qui cum sibi aduersus duos potentissi-
mos Artaxerxis Persarum regis Præfectos,
Pharnabazum & Thissafernem pugnādum
videret, prouiso ad tempus consilio, ut pon-
dus geminæ congressionis eluderet, vnum
denuntiato bello appetit, alterum pacta pace
suspendit. Pharnabazus Thissafernem apud
Artaxerxem, communem tunc regem defert

reproditorem , præsertim qui cum hoste belli tempore de fœderis conditione pepigisset : hortaturque regem vt in locum eius Cononem Atheniensem virum, qui tunc forte apud Cyprum exulabat. ducem nauali bello constituat. Acceptis igitur quingentis argenti talentis , Conon per Pharnabazum euocatur, classique præficitur: quibus compertis , Lacedæmonij & ipsi auxilia naualis belli, à rege Aegypti Hercinione per legatos petunt. à quo centum instructas triremes & sexcenta millia modium frumenti acceperunt: à sociis etiam vndique magna contraxere subsidia. Cui militiq; consensu omnium, Agefilatum ducem decreuerunt , viuum pede claudum, sed qui in difficillimo rerum statu mallent sibi regem claudicare, quàm regnum. Raro vnquam ita pares omni industria duces in vnū coiere bellū , qui acerbissimis inuicem præliis fatigati, & multo sanguine oblitī, velut inuicti ab alterutro recesserunt. Igitur Conon accepto iterum per se ipsum à rege magno stipendio reuersus ad classem, inuadit hostiles agros, turres, castella, ceteraque præsidia expugnat: & veluti effusa tempestas, quacunque incubuit, cuncta prostermit. Lacedæmonij verò domesticis malis circumuenti, externis inhiare desinunt, abiiciuntque spem dominationis, imminente periculo seruitutis: Agefilaum autem, quē cum exercitu in Asiam miserant, ad subsidium patriæ reuocant. Interea Pisander dux apud Spartam, per Agefilaum regem relictus,

maximam munitissimamque classem tunc instruxerat, motus emulatione virtutis Agefilai, ut illo pedestrem expeditionem agitante, ipse quoque nauali discursu oram maritimam peruagaretur. Conon vero suscepto negotio, duplicem curam impendebat, debens sociis sollicitudinem, patriæ fidem: ut huic exhiberet naturam, illis præberet industriam, in hoc propensior ciuibus, quod quieti libertatique eorum alieni sanguinis discrimen impenderet, & pugnaret aduersus insolentissimos hostes periculo regis, præmio patriæ. Conferunt itaque nauale certamen Perla Conone, Spartani Pisandro duce: milites, remiges, ipsique ductores vno pariter in mutuam eadem ardore rapiuntur. Magnitudine atque atrocitate belli istius inclinatus, ex hoc semper in posterum Lacedæmoniorum status prouit. Namque ex illo fluere ac retro sublapsa referri spes Spartanorum visa est, donec assurgendo, ægre ac misere recidendo confecta, & potestate careret, & nomine. Atheniensibus vero hæc eadem pugna initium recuperandæ potentia, sicut Lacedæmonijs amittendæ, fuit. Primi igitur Thebani, auxilio Atheniensium fulti, superiore clade saucios ac trepidos aggrediuntur, multa animati fiducia propter virtutem atque industriam Epaminondæ ducis sui, cum quo sibi facile obtinere posse imperium rotius Græciæ videbantur. Fit itaque terrestre prælium, Thebanis minimo negotio vincentib.

* Pisander. Vincitur etiam hoc conflictu * Lysander & occi-

occiditur. Pausanias quoque dux alter Lacedæmoniorum, infimulatus prodicionis, in exilium truditur. Thebani autem victoriam potiti, collecta vniuersi exercitus manu, Spartam contendunt, putantes se vacuam præsidio ciuitatem, nullo intraturos negotio, cuiusiam omnes penè copias cum ipso rege delessent, atq; ab omnibus socijs desituros viderent. Lacedæmonij periculo ciuitatis impulsæ, habito in exercitatu militis qualicunque delectu, obuiam hosti procedunt. Sed victis semel, aduersus victores obstitendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur cædes vnus tantum penè partis ageretur, repente Rex Ageilaus accersitus ex Asia, improvisus bello superuenit: Thebanos iam successu duplicis victoriæ latiores segnioresque aggreditur: nec difficile superat, maxime cum adhuc apud ipsum penè integræ vires haberentur. Ipse tamen Ageilaus grauius vulneratur. At vero Athenienses, cum comperissent insperata Lacedæmonios victoria subleuatos, pristinae seruitutis, de qua tunc respirare vix cuperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Bæotij in auxilium adiungunt, contra illum Iphicrati duci, qui adolefcens admodum, vix dum ætatis viginti natus, inûrmitatem ætatis maturitate animi muniebat. Conon quoque vir quidem Atheniensis, dux autem Persici exercitus, audito Ageilai reditu, ad populandos Lacedæmoniorum agros reuertitur. Ita Spartani strepitu circumsonantium undique

hostium clausi atque exterriti, vltima pro-
pmodum desperatione tabuerunt Sed Co-
non postquam vaila hostilis soli populatio-
ne satiatus est, Athenas pergit, in maximo
gaudio ciuium ipse tristis, quippe cum videret
urbem populo quondam cultuque orna-
tissimam, nunc miserabili ruinarum ac de-
solationis squalore confectam. Itaque ma-
gnam pietatis miserationisque monumentum
in reparatione eius operatus est. Namque eam
à Lacedæmonijs exinanitam, Lacedæmo-
niorum prædis repleuit. Persis incendenti-
bus concrematam, Persis ædificantibus refor-
mauit. Interea Artaxerxes rex Persarum, sic-
ut principio dictum est, vniuersis Græciæ po-
pulis per legatos, vt ab armis discederent, &
paci acquiescerent, imperauit: non quod mi-
sericorditer fessis consuleret, sed ne se in Aeg-
ypto bellis occupato, aliqua in regnum suum
tentaretur irruptio.

CAP V T II.

*De Lacedæmoniorum offensione in Arcadia.
Victoria Thebanorum, Epaminonda mor-
to, cum Epilogo dictorum.*

Cvntis igitur Græcis optatissima quie-
re resolutis, domesticoque otio torpen-
tibus, Lacedæmonij inquieti magis quàm
strenui, & furore potius, quàm virtute into-
lerabiles, post bella deposita tentant furta
belloꝝ. Nam speculati absentiam Arca-
dum,

dum, castellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades verò exciti iniuria, iūcto sibi Thebanorum auxilio, amissa furto, bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi suos iam ut victos videret, occisorum corpora per præconem ad sepulturam poscit: quod signum victoriæ traditæ inter Græcos haberi solet. Thebani autem hac confessione cōtenti, dato parcendi signo, finem dedere certamini. Paucis deinde interuenientibus induciarū diebus, Lacedæmoniis ad alia bella conuersis, Thebani cum Epaminonda duce, de inuadenda Lacedæmonia quasi secura & destituta, cepere fiduciam. Taciti in tempesta nocte, Lacedæmonem veniunt: sed non ita incautam vel indefensam sicut rebantur, offendunt. Armati enim senes cum reliqua turba imbellis ætatis, præcognito aduentu hostiam, in ipsiis se portarum angustiis obiecerunt, & aduersus quindecim millia militum, vix centum confecti duo homines proruperunt. His itaque tantam molem belli sustinentibus, iuuentus superueniens, congregi aduersus Thebanos aperto certamine incunctanter decreuit. Commisso prælio, cum Lacedæmonij vincerentur, repente Epaminondas dux Thebanorum, incautius dimicans vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio stupor nascitur, veluti ex consensu tacito vtrinque discessum est. Epaminondas autem grauitius cius, cum de victoria suorum comperisset,

scutumque exosculatus esset, remota manu
quæ vulnus occluserat, egressum sanguinis
ac mortis parefecit introitum: cuius mortē
sic Thebanorum perditio subsecuta est, vt
non perdidisse ducem, sed ipsi cum eo tunc
perisse viderentur. Contextui indigestæ histo-
rię inextricabilem cratem, atq; incertos bel-
lorum orbis huc atque illuc lymphatico fu-
rore gestorum verbis è vestigio secutus im-
plicui: quoniam tanto (vt video) inordinati-
us scripsi, quanto magis ordinem custodiui.
Improba dominandi Lacedæmoniorum cu-
piditas, quantis populis, qualibus vrbibus,
quibus prouinciis, cuiusmodi odiorum mo-
tus, quātas causas certaminū suscitauit, quis
vel numero, vel ordine, vel ratione dispo-
nat? cum ipsi quoque non plus afflictī bellis
quam bellorum confusione referatur: siqui-
dem tracto per aliquot ætates hoc continuo
bello, Athenienses, Lacedæmonij, Arcades,
Bœotij, Thebani, postremo Græcia, Asia, Per-
sis, atque Aegyptus cum Lybia, in fulisq; ma-
ximis, nauales simul pedestresque conflictus
indiscretis egere discursibus. Referre caesa ho-
minum millia non possem, etiam si bella nu-
merarem. At nunc increpet hæc tempora, at-
que ille collaudat, quicumq; nescit hosce om-
nes istarum vrbium prouinciarumq; popu-
los, ita nunc in solis ludis ac theatris conse-
nescere, sicuti tūc in castris maxime prælijs-
que rabuisse Florentissima illa, & totius tūc
imperium orientis affectans Lacedæmonio-
rum ciuitas, vix centum habere potuit senes:
ita in-

ita incessabilibus circumuenta malis, immaturas miserè expendebat ætates: & queruntur nunc homines, quorum referta pueris & senibus ciuitates, secuta iuuenum peregrinatione ditantur, pacificisque exercitijs stipendia domesticæ voluptatis acquirunt? nisi forte (vt affolent humanæ mutabilitati omnia sordere præsentia) nouitates rerum actu audituque prurientibus, ipsa etiam vita fastidio est.

C A P V T III.

*Terræmotus Achaia collatus cum Constanti-
nopolitano. Romani ciuitates aliquot capi-
unt.*

ANno ab vrbe condita CCCLXXVI. senis-
simo terræmotu Achaia vniuersa concus-
sa est, & duæ tunc ciuitates, id est, Bura & He-
lice, abruptis locorum luvibus deuoratae
sunt. At ego nunc è contrario poteram simili-
lia in diebus nostris apud Constantinopo-
lim, æque modo principem gentium, prædi-
cta & facta, sed non perfecta narrare, cum
post terribilem denuntiationem conscientia-
eque mali sui præsciam, subter commota
funditus terra tremere, & desuper fusa ec-
clitus flamma perderet, donec orationibus
Arcadij principis & populi Christiani, præ-
sentem perditionem Deus exoratus auerte-
ret: probans se solum esse & conseruatorem
humiliam, & punitorem malorum. Sed hæc
vt commemorata sint magis quam explica-

ta, verecundiæ concesserim, vt & qui scit, recolat, & qui nescit, inquirat. Interea Romani, qui per septuaginta annos ab vrbe Volscorum, præterea Faliscorum; Æquorum, & Sutrinorum, subacti & attriti assiduus bellis conficiebantur, tandem in superscriptis diebus Camillo duce easdem cepere ciuitates, & rediuiuo finem dedere certamini. Prænestinos etiam eodem tempore, qui vsque ad portam Romæ bellando & cædendo peruenerant, ad flumen Aliam T. Quintio pugnante, vicerunt.

CAPVT IV.

De pestilentia grauissima, eiusque expiatione.

ANno ab vrbe condita CCCLXXXIV.L. Genucio, & Q. Seruilio Consulibus, ingens vniuersam Romam pestilentia corripuit: non (vt assolet) plus minusve solito temporum turbata temperies, hoc est, aut intempestiua siccitas hyemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æstatis, vel autumnii diuitis indigesta illecebra, in super etiam expirata de Calabris saltibus aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum afferret transcurfus, sed grauis diuturna que in nullo dispar sexu, in nulla ætate dissimilis, generali cunctos per biennium iugiter tabe confecit: vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictosque dimiserit. Conquerentur hoc (vt arbitror)

tror) loco obtreñtatores temporis Christiani, si forte silentio præterierim, quibus tunc cerimonijs Romani placuerint deos, & sedauerint morbos, cum pestilentia indies crudeſceret. Auctores ſuaſere pontifices, vt ludicri dijs expetentibus ederentur: & ita pro depellenda temporali peſte corporum, accerſitus eſt perpetuus morbus animorum. Vber nunc quidem mihi iſte doloris atque increpationis locus eſt, ſed in quo iam reuerentia tua ſtudio ſapientiæ & veritatis exercuit, mihi ſuper eo audere fas non eſt. Commonuiſſe me ſatis ſit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remiſſe.

CAPVT V.

Ingens terra hiatus medio Romæ apparuit, quem Marcus Curtius præcipitio ſui auerſit.

Sequitur hanc miſeram luena, miſerioresque eius expiationem proximo anno ſatis triſte prodigium. Repente ſiquidem medio vrbiſ terra diſſiluit, vaſtoque præruptè hiantia ſubito inferna patuerunt. Manebat diu ad ſpectaculum terroremque cunctorum patenti voragine impudens ſpecus, neſariamque viui hominiſ ſepulturam diis interpretibus expetebat. Satiſfecit improbis faucibus præcipitio ſui Marcus Curtius, vir eques armatus: iniecitque crudeli terræ inopinatam ſacietatem, cui parum eſſet, quod ex tanta peſtilentia mortuos per ſepul-

sepulchra susciperet, nisi etiam viuos scissa
forberet.

CAPVT VI.

*Galliarum ingentem multitudinem Roma-
ni sternunt ac fugant. Tusci superan-
tur. Galli tertio irruentes trucidan-
tur.*

ANNO ab vrbe condita C C CL XXXVIII.
Iterum terribilis Gallorum inundatio iu-
xta Anienem fluuium, ad quartam ab vrbe
lapidem confedit, facile sine dubio, pondere
multitudinis & alacritate virtutis perturba-
tam occupatura ciuitatem, nisi otio & lenti-
tudine torpuisset: vbi atrocissimam pugnam
Manlius Torquatus singulariter inchoauit,
T. Quinctius Dictator cruentissima congres-
sione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi
Galli, instauratis iterum copijs in bellum ru-
entes, à C. Sulpicio Dictatore superati sunt.
Post paululum quoque Tuscorum pugna sub
C. Marcio consecuta est: vbi conijci datur,
quantum hominum cæsum sit, quando octo
millia sunt capta Tuscorum.

* alias de-
st. ab.

Tertia autem in ijsdem diebus Galli se in
prædam per maritima loca, subiectosque
campos * ab Albanis montibus diffuderunt:
aduerum quos nouo militum delectu ha-
bito, conscriptisque legionibus decem, sexa-
ginta millia Romanorum, negatis sibi Lati-
norum auxilijs, processerunt. Confecit
hanc pugnam, M. Valerius, auxiliante cor-

uo alite, vnde postea Coruinus est dictus. Occiso enim prouocatore Gallo, hostes territis sparsimque fugientes, grauius trucidati sunt.

CAPVT VII.

Fœdus Romanorum cum Carthaginensibus complurium malorum causa. Inter alia mira veris lapidibus pluit. Alexander Magnus nascitur. Rex Persarum Iudæos captiuos abducit.

Numerandum etiam inter mala censeo, primum illud * ictum cum Carthaginensibus fœdus, quod iisdem temporibus fuit præsertim ex quo tam graua orta sunt mala, vt exin coepisse videantur. Anno siquidem ab vrbe condita CCCCII. legati à Carthagine Romam missi sunt, fœdusque pepigerunt. Quem ingressum Carthaginensium in Italiam malorum grandinem secuturam, continuarumque miseriarum tenebras iuges, historiarum ndes, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea gesta sunt, protestantur. Tunc etiam nox vsque ad plurimam diei partem tendi visa est: & saxeæ de nubibus grando descendens, veris terram lapidibus verberauit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, magnus verè ille gurges miseriarum, atque atrocissimus turbo totius Orientis est natus. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes, post transactam in Ægypto maximum diuturnumque bellum plurimos

Iudæorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare præcepit: quos ibi vsque in hodiernum diem amplissimis generis sui incrementis consistere, atque exinde quandoque erupturos, opinio est. Cuius etiam belli tempestate, transcurrens & Sidonem opulentissimam Phœnicis prouinciæ urbem deleuit: & Ægyptum quâuis prius victam tunc tamen subactam, comminutamque ferro Persarum subiecit imperio.

C A P V T VIII.

Breuitè comprehendit sequentium bellorum à Romanis gestorum clades: & de Iani portis clausis.

Iam hinc statim à Romanis aduersum Samnitas, gentem opibus armisque validam, pro Campanis & Sidicinis bella suscepta sūt. Samniticum bellum ancipiti statu gestum, Pyrrhus vel maximus Romani nominis hostis, excepit. Pyrrhi bellum mox Punicum cūsecutum est: & quamuis numquam post mortem Numæ à bellorum cladibus fuisse cessatum, semel patentes Iani portæ indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto impressus cœlo malorum feruor incanduit. Porro autem inchoato semel bello Punico vtrum aliquando bella, cædes, ruinæ atque omnia infandarum mortium genera, nisi Casare Augusto imperante cessauerint, inquirat, inueniat,

ueniat, prodat, quisquis infamanda Christiana tempora putat. Absque illo tamen, inter bella Punica vnus anni, veluti auis præteruolantis excurfu, Romani propter Iani portas clausis inter febres morbosque rei publicæ adhuc breuissimo pacis signo, velut tenuissimo aquæ gelidæ haustu illecti sunt, vt in peius recalescentes, multo grauius vehementiusque affligerentur. At vero si indubitatissime constat, sub Augusto primum Cæsare, post * partam pacem vniuersarum terrarum orbem positis armis, abolitisque discordijs, generali pace & noua quiete compositum, Romanis paruissse legibus, Romanaiura quàm propria arma maluisse, spretisque ducibus suis, iudices elegisse Romanos: postremo omnibus gentibus, cunctisque prouincijs, innumeris ciuitatibus, infinitis populis, totis terris vnâ fuisse voluntatem, libero honestoque studio inseruire paci, atque in commune consulere: quod prius ne vna quidem ciuitas, vnusve populus ciuium, vel quod maius est, vna domus fratrum iugiter habere potuisset: quod si etiam cum imperante Cæsare ista prouenerint, in ipso imperio Cæsaris illuxisse ortum in hoc mundo Domini nostri Iesu Christi, liquidissima probatione est manifestum, inuiti licet illi, quos in blasphemiam vrget inuidia, cognoscere faterique coguntur, pacem istam totius mundi & tranquillissimam serenitatem non magnitudine Cæsaris, sed potestate filij Dei, qui in diebus Cæsaris apparuit, extitisse, nec vnus vrhis

im-

imperatorii. sed creatori orbis vniuersi, orbem ipsum generali cognitione paruisse: qui sicut sol Oriens diem luce perfundit, ita adueniens misericorditer, extenta mundum pace vestierit. Quod plenius cum ad ipsum perficiente Domino ventum fuerit, profereamus.

CAPVT IX.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia vestalis virgo incesti damnata.

IGitur anno ab vrbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure consulibus: in quo bello vnus consul interfectus est, alter extitit parricida. Manlius enim Torquatus filium suum, iuuenem victorem, interfectoremque Metij Tusculani nobilis equitis, & tum præcipuè prouocantis atque insultantis hostis occidit. Alius verò consul, cū iterato conflictu illud cornu cui præerat, cecidit atque affligi videret, in confertissimos hostes spontè prolapsum, occubuit. Manlius quamuis victor, occursum tamen nobilium iuuenum Romanorum, qui legitimè exhiberi solet, triumphans parricida non meruit. Anno autem post hunc subsequente Minucia virgo Vestalis ob admissum incestum damnata est, viuaque obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

)?(

CAP.

CAPVT X.

Permultæ matronæ Romanæ veneficii accusatæ & damnatæ sunt.

AT vero paruo exin tempore interiecto, horresco referre quod gestum est : nam Claudio Marcello & Valerio Flacco consulibus, incredibili rabie & amore scelerum Romanæ matronæ exarserunt. Erat utique scœdus ille ac pestilens annus, inflictæque iam vndique cateruatim strages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre simplex credulitas erat, cum existentæ quadâ ancilla indice & conuincente, primum multæ matronæ ut biberent, quæ coxerant venena, compulsæ: deinde simul ut hausere, consumptæ sunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum, ut trecentæ septuaginta damnatæ ex illis simul fuisse referantur.

CAPVT XI.

Alexander rex Epirotarum à Samnitibus victus & occisus est.

ANNo ab vrbe condita CCCCXXII. Alexander rex Epirotarum, Alexaudri illius magni auunculus, traiectis in Italiam copijs cum bellum aduersus Romanos pararet, & circa finitimas Romæ vrbes firmare vires exercitus sui, auxiliaque vel sibi acquirere vel hostibus subtrahere studens bellis exer-

ceretur, à Samnitibus, qui Lucanæ genti suffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occisus est. Sed quoniam aliquantum Romanas clades recensendo progressus sum, vel Alexandri istius mentione commotus, de Philippo Macedonum rege, qui Olympiadem huius Alexandri Epirotæ fororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucissimis annis retro repetitis, magna paruis, in quantum potero colligam.

CAPUT XII.

Philippi regis Macedonia res gesta, & quas gentes seu vrbes subegerit.

ANNO ab vrbe condita CCCC. Philippus Amyntæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctasque malorum moles struxit. Hic primum ab Alexandro fratre obses Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam strenuissimum imperatorem, & summum Philosophum eruditus est. Ipso autem Alexandro scelere Eurydices matris occiso, quamvis ea iam commissio adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigisset, compulsus à populo regnum, quod paruo occisi fratris filio tuebatur, suscepit, qui cum foris concursu exurgentium undique hostium, domi autem deprehenfarum fax-
pe in-

pe infidiarum metu fatigaretur, primum bellum cum Athenienſibus geſſit. Quibus victis, arma ad Illyrios tranſtulit, multisque millibus hoſtium trucidatis, Lariffam urbem nobiliſſimam cepit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriæ, quàm ambitione habendorum equitum Theſſalorum, quorum robur ut exercitui ſuo admiceret, inuaſit. Ita Theſſalis ex improviſo præoccupatis atque in poteſtatem redactis, iungendo equitum peditumque fortiſſimas turmas & copias inuictiſſimum fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubiectiſque Theſſalis, Olympiadem Arubæ regis Molofforum ſororem duxit uxorem. Qui Aruba per hoc quod ſocietatem Macedonum affinitate regis paciſcebatur, imperium ſuum ſe dilaturum putaret, per hoc deceptus amiſit, priuatusque in exilio conſenuit. Deinde Philippus cum Methonam urbem oppugnaret, ictu ſagittæ oculum perdidit. Ipſam vero urbem mox expugnauit, & cepit. Exin Græciam totam prope, conſilijs præuentam, viribus domuit. Quippe Græciæ ciuitates, dum imperare ſingulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum in mutuum exitium ſine modo ruunt, omnibus perire, quod ſingulæ amitterent, oppreſſæ demum ſeruientesque ſenſerunt: quarum dum inſanas* conſurſationes Philippus, veluti è ſpecula obſeruaret, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex foueret, vi-

* concertationes.

ctos sibi pariter victoresque subiecit. Huic autem ad obtinendam totius Græciæ dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedæmonios ac Phocenses, cædibus etiam rapinisque confectos, cum insuper in communi Græciæ concilio tanta pecuniæ multa onerauissent, quantam illi soluerè nullo modo possent, ad arma confugere coëgerunt. Itaque Phocensis Philomelo duce & auxiliis Lacedæmoniorum Atheniensiumque fulti, commissa pugna, hostibusque fugatis, Thebanorum castra ceperunt. Sequenti prælio inter immensas vtriusque populi strages Philomelus occisus est: in cuius locum Phocenses Onomarchum ducem creauerunt. Porro autem Thebani & Thessali omisso delectu ciuium, Philippum Macedonia regem, quem hostem prius repellere laborabant, vitro sibi ducem expetiuerunt. Commisso prælio, & Phocensibus penè ad internecionem cæsis, victoria ad Philippum concessit. Sed Athenienses, audito belli euentu, ne Philippus transfret in Græciam, angustias Thermopylarum pari ratione sicut aduentantibus ante Persis, occupauere. Igitur Philippus ubi exclusum se ab ingressu Græciæ, præstructis Thermopylis videt, paratum in hostes bellum, vertit in socios: nam ciuitates quarum paulò ante dux fuerat ad gratulandum ac fuscipiendum parentes, hostiliter inuadit, crudeliter diripit: omnique societatis conscientia penitus abolita, coniuges liberosque omnium

um sub corona vendidit, templa quoque vni-
uersa subuertit, spoliauitque, nec tamen vn-
quam per viginti quinque annos quasi iratis
dijs victus est. Post hæc in Cappadociam trā-
siit, ibique bellum pari perfidia gessit, captos
per dolum finitimos reges interfecit, totam-
que Cappadociam imperio Macedonia sub-
didit. Inde post cædes, incendia deprædatio-
nesque in socijs vrbibus gestas, parricidia in
fratres conuertit, quos patri ex nouerca geni-
tos cum cohæredes regni vereretur, interfi-
ce aggressus est. Cum autem vnum ex his oc-
cidisset, duo Olynthum confugerunt: quam
mox Philippus hostiliter aggressus urbem
antiquissimam & florentissimam, cædibus
ac sanguine repletam, opibus hominibusque
vacauit, abstractos etiam fratres supplicio
& neci dedit.

Dein cum excidio sociorum & parricidio
fratrum elatus, licere sibi omnia, quæ cogi-
tauisset putaret, auraria loca in Thessalia, ar-
genti metalla in Thracia inuasit: ac ne quod
ius vel fas inuiolatum prætermitteret, præ-
occupato mari & classe dispersa, piraticam
quoque exercere instituit. Præterea cum
eum fratres duo Thracia reges, de regni ter-
minis ambigentes, iudicem ex consensu præ-
optauissent, Philippus more ingenij sui ad iu-
diciū tanquam ad bellum, cum instructo
exercitu ingressus, incios iuuenes vitare-
gnoque priuauit. Athenienses verò, qui prius
Philippi ingressum Termopylarum muni-
tione repulerant, ultro pacem citus expeten-

tes, fraudulentissimum hostem de neglecta introitus custodia commonuerunt. Ceteræ etiam Græciæ ciuitates, vt intentius ciuilibus bellis vacarent, sub specie pacis & fœderis, sponte se externæ dominationi subiecerunt: maxime, cum Thessali Bœotijque poscerent Philippum, vt professum se aduersum Phocenses ducem exhiberet, susceptumque bellum gereret: contra Phocenses, adhibitis secum Atheniensibus & Lacedæmonijs, vel differri bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus Tacitè vtrisque diuersa promisit, Phocensibus pacem & vniam se daturum sacramento confirmanz. Thessalis vero affuturum se mox cum exercitu spondet: bellum tamen ab vtrisque parari vetat. Igitur Philippus instructis copijs, angustias Thermopylarum securus ingreditur, easque occupatas dispositis prædijs emunijt. Tunc primum se non Phocenses soli, sed & omnis Græciæ captam esse persensit: siquidem primos Phocenses Philippus, rupta fide calcatoque sacramento, infandæ dilacerationi dedit. Inde omnium vrbes finesque populus, cruenta præsentia effecit, vt etiam absens timeretur. Vbi verò in regnum redijt, more pastorum, qui pecora sua nunc per æstiuos, nunc per hybernos saltus circumducunt, populos & vrbes, vt illi replenda vel relinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda vbique facies, & atrocissimum miseriarum genus obuersabatur, perpeti excidium sine irruptione, si-

ne, sine bello captiuitatem, sine crimine exilium, sine victore dominatum. Premit miseros inter iniuriarum stimulos superfusus pa-
uor, ipsaque dissimulatione dolor crescit: hoc altius demissus, quo minus profiteri licet, timentibus, ne ipsæ quoque lachrymæ pro contumacia accipiantur. Alios populos auul-
sos à sedibus suis, finibus hostium opponit: alios in extremis regni terminis statuit: quos-
dam emulatione virium, ne possint quod posse creduntur, in supplementa exhaustarum urbium diuidit. Ita gloriosissimum illud quondam florentis Græciæ corpus in multas laceratasque particulas, extincta pri-
mum libertate, concidit.

C A P V T XIII.

*Byzantium Philippus frustra obsidet. Scythi-
am bello aggreditur, & vincit. Triballi
pradam ei eripiunt.*

SEd hæc cum per aliquantas Græciæ ciui-
tates exercuisset, & tamen omnes metu
premeret, coniiciens ex præda paucorum, o-
pes omnium, ad perniciendam æqualem in v-
niuersis vastationem, utili emolumento ne-
cessariam maritimam urbem ratus Byzan-
tium, nobilem ciuitatem, aptissimum iudi-
cauit, vt receptaculum sibi terramarique fie-
ret, eamque obsistentem illico obsidione cin-
xit. Hæc autem Byzantium quondam à Pau-
sanias rege Spartanorum condita, post autem
à Constantino Christiano principe in maius

auſta & Conſtantinopolis dicta, glorioſiſſimi nunc imperij ſedes & totius caput Orientis eſt. Philippus verò poſt longam & irritam obſidionem, vt pecuniam quam obſidendo exhauſerat, prædando repararet, piraticam aggreſſus eſt. Captas itaq; CLXX. naues mercibus confertas, diſtraxit, & anhelanti inopiæ parua recreatione ſubuenit. Inde propterea-
gendam prædam & curandam obſidionem diuiſit exercitum. Ipſe autem cum fortiſſimis profectus, multas Cherroneſi vrbes cepit: proſtigatisque populis opes abſtulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertranſiit. Scythiſtunc Etheas regnabat: qui cum Iſtrianorum bello premeretur, auxilium à Pilippo per Apollonienses petijt: ſed continuo Iſtrianorum rege mortuo, & belli metu, & auxiliorum neceſſitate liberatus, pactiõem ſcøderis cum Philippo habitam diſſoluit. Philippus diſmiſſa obſidione Byzantiij, Scythicum bellum totis viribus aggreditur. Commiſſoque prælio cum Scythæ & numero & virtute præſtarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna XX. M. puerorum ac ſcøminarum Scythicæ gentis capta, pecorum magna copia abducta, auri atque argenti nihil repertum: & ea res primo ſcødem inopiæ Scythicæ dedit. XX. M. nobilium equarum ſuſcñciendo generi in Macedoniam miſſa, ſed reuertenti Philippo Triballi bello obuiant, in quo ita Philippus in ſemore vulneratus eſt, vt per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occi-

occisum putarent, in fugam versi, prædam amiserunt. Aliquantula deinde mora dū conualescit à vulnere, in pace conquieuit. Statim verò vt conualuit, Atheniensibus bellū intulit: qui in tanto discrimine positi Thebanos quondam hostes, tunc socios adfiscunt: totiusque Græciæ ciuitates legationibus fātigant, vt communem hostem, communibus viribus petant. Itaque aliquantæ vrbes Atheniensibus sese coniungere, quasdā vero ad Philippum belli metus traxit. Prælio commisso, cum Athenienses longe maiori numero militum præstarent, assiduus tamen bellis indurata, Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longè omnibus anterioribus bellis atrociorē fuisse, ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud vniuersam Græciam acquisitæ dominationis gloriam, & venustissimæ libertatis statum iniuit.

CAP V T XIV.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

POSTEA Philippus cruentissimam victoriā in Thebanos & Lacedæmonios exercuit: siquidem principes ciuitatū alios securi percussit, alios in exilium egit, omnes bonis priuauit. Pulsos cūdum à ciuibus, in patriam restituit: ex quibus CCC. exules indices retoresque præfecit, qui vt antiquum dolorē noua potestate curarent, pressos infelicitè

populos in spem libertatis respirare non sinerent. Præterea magno delectu militum in subsidium Regiæ dispositionis, ex tota Græcia habito, CC. M. peditum, & XV. Mequitum, absque exercitu Macedonum & infinita gentium barbarie, Persicæ expeditioni in Asiam missurus instruxit. Tres duces, hoc est, Parmenionem, Amyndam & Attalum, præmittendos in Persas, legit. Et dum superscriptæ copiæ de Græcia congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis uxoris suæ frater, & post à Sabinis in Lucania prostratus est, quem Epiri regem ob mercedem stupri, in eum perpetrati constituerat, nuptias in copulando ei filiam suam Cleopatram, celebrare decreuit: qui cum pridie quâ occideretur interrogatus fuisset, quis finis homini esset magis optandus, respondisse fertur, eum esse optimum, qui viro forti post virtutum suarum gloriam in pace regnanti, sine conflictatione corporis & dedecore animi subitus & celer, inopinato ferro potuisset accidere, quod ipsi mox contigit. Nec ab iratis diis, quos semper parvipendebat, quorumque aras, templa & simulacra subuerterat, quin lectissimam, ut ipsi videbatur, mortem adipisceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice apparatus inter duos Alexandros filium generumque contenderet, à Pausania nobili Macedonum adolescente in angustiis sine custodibus circumuentus, occisus est. Afferat nunc multisque hæc vocibus efferant, quasi viro

virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amarissimæ aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, si tamen nunquam ipsi iniurias, quibus aliquando vexantur, relatu tristiori deplorant. Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes affici volunt, quantum ipsi perpetiendo senserunt, prius ipsi non presentibus præterita, sed gestis gesta comparent: & utraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri iudicent, per XXV. annos incendia ciuitatum, excidia bellorum, subiectiones prouinciarum, cædes hominum, opum rapinas, prædas pecorum, mortuorum venditiones captiuitatesque viuorum vnius regis fraus, ferocia & dominatus agitauit.

C A P V T XV.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani iunctum fœdus rumpunt. Satricum expugnant.

Sufficerent ista ad exemplum miseriarum sinuata memorie nostræ gesta per Philippum etiam si Alexander ei non successisset in regnum. Cuius bella, imo sub cuius bellis mundi mala ordine sequentia suspendo paulisper, ut in hoc loco pro conuenientia temporum, Romana subiiciam. Anno ab urbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas satis celebres & famosas, in ignis Romanorum fecit infamia. Nam cum superiore bello viginti millia Samnitium, Fabio magistro equitum pugnam conferente cecidissent,

dissent, circumspectiore cura Samnites ac magis instructo apparatu apud Caudinas furculas confederunt, vbi cum Veturium & Postumium consules, omnesque copias Romanorum angustijs locorum armisque clausissent, Pontius dux eorum in tantum abusus est victoriæ securitate, vt Herennium patrem consulendum putaret, vtrum occideret clausos, an parceret subiugatis: vt viuos tamen dedit cori reseruaret, elegit. Romanos enim antea sæpissime vinci & occidi, nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuisse constabat. Ita Samnites victoria potiti vniuersum exercitum Romanum turpiter captum armis etiam vestimentisque nudatum, tantum singulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda concessis, sub iugum missum seruitioque subiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obsidatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos, consules remiserunt. Quid de exaggeranda huius fœdissimi fœderis macula verbis laborem, qui tacere maluissem? Hodie enim Romani aut omnino non essent, aut Sannio dominante seruirent, si fidem fœderis, quam sibi seruari à subiectis volunt, ipsi subiecti Samnitibus seruauissent. Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogunt, quod Papyrio cōsule insistente commissum, magnas strages vtriusque populi dedit. Cūque hinc ira recētis infamiæ, inde gloria proximæ

ximæ victoriæ pugnantes instimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec cædi pariter vel cedere destiterunt, nisi postquam victis Samnitibus, & capto duce eorum, iugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum, expulso inde Samnitico præsidio expugnauit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicosissimus ac strenuissimus habebatur, ut cum Alexander Magnus disponere diceretur ab oriente descendens obtinere viribus Africam, atque inde in Italiam transfuehi, Romani inter cæteros duces tunc in republica sua optimos, hunc præcipuum fore, qui Alexandri impetum sustinere posset, meditarentur.

C A P V T XVI.

Alexander Philippo succedens, Thebanos, Illyricos, Thracas, vrbesq; alias perdomuit. Darium vincit.

IGitur Alexander, anno ab vrbe condita CCCXXVI. patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis suæ, compressis celeriter Græcorum motibus, dedit: quibus auctor ut ab imperio Macedonum deficerent, Demosthenes orator auro Persarum corruptus extiterat. Itaque Atheniensibus bellum deprecantibus remisit, quos insuper etiam * multo metu sol- * mul&x.

uit: Thebanos cum diruta ciuitate deleuit, reliquos sub corona vendidit: cæteras vero vrbes Achaïæ & Thessaliæ vestigales fecit. Illy-

rios quoque & Thracas, translato mox ab
hiac bello, domuit. Inde profecturus ad Per-
ficum bellum, omnes cognatos ac proximos
suos interfecit. In exercitu eius fuere pedi-
tum XXXII. millia, equitum IV. M. D. & na-
ues C. LXXX. hac tam parua manu vniuer-
sum terrarum orbem, vtrum admirabilius
sit quod vicerit, an quod aggredi ausus fue-
rit, incertum est. Primo eius cum Dario rege
congressu, DC. M. Persarum in acie fuere,
quæ non minus arte Alexandri superata,
quam virtute Macedonum, terga verterunt.
Magna igitur cædes Persarum fuit. In exer-
citu autem Alexandri, CXX. equites, & no-
uem tantum pedites defuere. Deinde Gor-
dien Phrygiæ ciuitatem, quæ nunc Sardis
vocatur, obsessam expugnatamque cepit,
ac direptioni dedit. Inde nunciato sibi Darii
cum magnis copiis aduentu, timens angus-
tias quibus inerat locorum, Taurum mon-
tem mira celeritate transcendit, & D. stadiis
sub vna die cursu transmisis, Tarsum ve-
nit: ibique cum sudans in Cydnum præfri-
gidum amnem descendisset, obriguit, con-
tractuque neruorum proximus morti fuit.
Interea Darius cum CCC. M. peditum & C.
M. equitum in aciem procedit. Mouebat hæc
multitudo hostium etiam Alexandrum ma-
xime respectu paucitatis suæ, quamuis iam
pridem DC. M. hostium eadem paucitate su-
peratis, non solum non timere pugnam, sed
etiam victoriam sperare didicisset. Itaq; cum
intra iactum teli vterque constitisset exerci-
tus,

tus, & intentos ad signum belli populos dis-
currentes principes variis incitamentis acue-
rent, ingentibus virisque animis pugna cō-
mittitur. In qua ambo reges & Alexander &
Darius vulnerantur: ac tam diu certant, an-
ceps fuit, quoad usque fugeret Darius. Exin-
de cædes Persarum secuta est. Ibi tunc pedi-
tum octoginta millia, equitum decem millia
cæsa, capta autem quadraginta millia fuere.
Ex Macedonibus vero cecidere pedites cen-
tum triginta, equites CL. In castris Persa-
rum, multum auri cæterarumque opum re-
pertum est. Inter captiuos castrorum, mater
& vxor eademque soror & filia duæ Darii
fuere: Quarum redemptionem Darius cum
etiam oblata regni dimidia parte non impe-
trauisset; tertio cunctis Persarum viribus so-
ciorumque auxiliis contractis, bellum instau-
rat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander
Parmenionem ad inuadendam Persicā clas-
sem cum copiis * mittit, ipse in Syriam pro-
ficiscitur, ibi ex multis sibi regibus cum * in-
sulis vltro occurrentibus, alios allegit, alios
mutauit, alios perdidit. Tyrum urbem anti-
quissimam & florentissimam, fiducia Car-
thaginensium cognatorum sibi obfistentē,
oppressit & cæpit. Exin Ciliciam, Rhodum
atque Aegyptum pertinaci furore peruadit.
Inde ad templū Iouis Ammonis pergit, vt
mendacio ad tempus composito, ignomini-
am sibi patris * incerti & infamiam adulteræ
matris aboleret. Nam accersitum ad se fani
ipsius antistitem, ex occulto monuit, quid si-
bitan-

*mittens.
*insulis.

*incesti.

bi tanquam consulenti responderi velit, sicut historici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, diis ipsis mutis & surdis, vel in potestate esse antistitis quid velit fingere: vel in voluntate consulentis, quid malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Persicum bellum, Alexandriam in Aegypto condidit.

CAPVT XVII.

Darii vltimum cum Alexandro praelium, eiusque interitus.

Darius vero spe pacis amissa, CCCCIV. millia peditum, & C. M. equitum Alexandro ab Aegypto reuertendi, apud Tarsum bello opponit. Nec pugnae mora, omnes caecarabie in ferrum ruunt. Macedones, toties a se victis hostibus, animosi: Persae, nisi vincant, mori praecipitantes. Raro in villo praelio tantum sanguinis fusum est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, persuasum suorum fugere compulsus est. Hoc praelio Afrae vires & regna conciderunt, totusque oriens in potestatem Macedonici cecidit imperij: atque ita attrita est in hoc bello Persarum omnis fiducia, ut post hoc nullus rebellare ausus sit, patienterque Persae post imperium tot annorum iugum seruitutis acceperint. Alexander trigintaquatuor continuis diebus castrorum praedam percensuit. Persepolim caput Persici regni, urbem famosissimam confertissimamque opibus totius orbis, inuasit.

fit. Darium vero cum à propinquis suis victum compedibus aureis teneri comperisset persequi statuit. Itaque iussu ut subsequeretur exercitu, ipse cum sex millibus equitum profectus inuenit in itinere solum relictum, multis confossum vulneribus: & extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuum inani misericordia referri in sepulchra maiorum, sepeliriq; præcepit: cuius non dicam matrē vel uxorem, sed etiam paruulas filias crudeli captiuitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus prælijs totidemq; annis quinquies decies centena M. peditum equitumq; consumpta sunt: & hæc quidem ex eo regno illisq; populis, unde iam ante annos non multo plures decies nouies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has clades pereosdem tres annos & Asiæ ciuitates plurimæ oppressæ, sint, & Syria tota vastata, Tyrus excisa, Ciliicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus addicta sit: Rhodus quoque insula ultro ad seruitutem tremefacta successerit, plurimæque subiectæ Tauro provinciae, atque ipse mons Taurus, diu detrectatum iugum domitus & victus acceperit.

CAPVT XVIII

De bellis Agidis regis Spartanorum. Alexandri Epimi. Zopyrionis præfecti: de populis post Darii mortem ab Alexandro subactis, eiusque in suis crudelitate.

ET ne forte nunc quiſquam opinetur, vel orientem ſolum Alexandri viribus ſubactam, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis in Græcia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis præfecti in Scythia gerebatur: quorum Agis Lacedæmonius, excitata & rebellante ſecum vniuerſa Græcia, cum Antipatri fortiffimis copijs cōgreſſus, inter magnas vtrorumque ſtrages & ipſe procubuit. Alexander autem in Italia affectans occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, poſt numerosa & graua bella ibidem geſta, à Bruttijs Lucaniſq; ſuperatus eſt, corpusque eius ad ſepulturā venditum. Zopyrion verò præfectus Ponti, adunato XXX. M. exercitu, Scythiſ bellum inferre auſus eſt: & vſque ad interneccionem cæſus, funditus cum omnibus copijs ſuis abraſus eſt. Igitur Alexander Magnus poſt Darii mortem Hyrcanos & Mardos ſubegit: vbi etiam illum adhuc bello intentum, Thaleſtris ſiue Minothæa regina, excitata ſuſcipiendæ ab eo ſobolis gratia, cū trecentis mulieribus procax Amazon inuenit. Poſt hæc Parthorum pugnam aggreſſus: quos diu obnitentes deleuit propemodū antequam vicit. Inde Drangas, Evergetas, Parimas, Parapamenos, Adaſpios, cæterosque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, vrbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor eius in ſuos crudelitas, quam in hoſtem rabies fuit.

Docent

Docent hoc Amyntas consobrinus occisus, nouerca fratresque eius necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pausanias, multique Macedoniæ principes extincti: Clitus quoque annis grauis, amicitia uetus, nefarie interfectus. Qui cum in conuiuio fiducia amicitiae regiae aduersus regem, sua opera patri Philippo præponentem, memoriam patris tueretur, ab offenso frustra rege venabulo transfossus, commune conuiuium moriens cruentauit. Sed Alexander humani sanguinis inextinguibilis, siue hostium siue etiam sociorum, recentem tamen semper sitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, Chorasmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: Callisthenem philosophum, sibi que apud Aristotelem condiscipulum, cum plurimis aliis principibus, quod eum deposito salutandi more, ut Deum non adoraret, occidit.

CAPVT XIX.

Alexander Indiam domat: Porum regem superat: Vrbes gentesque subigit.

POST hæc Indiam petit, ut Oceano ultimo, que Oriente finiret imperium. Nyssam urbem adiit. Dardalos montes, regnaque Cleophridis reginæ expugnauit: quæ cum se dedisset, concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ad saxum miræ asperitatis & altitudinis, in

quod multi populi confugerant, perueniſſet, cognoscit Herculeſem ab expugnatione eiſdem ſaxi terremoto prohibitum: æmulatione permotus, vt Herculis acta ſuperaret, cū ſummo labore ac periculo ſaxo poſitus, omnes loci eius gentes in deditionem accepit: cum Poro fortiſſimo Indorum rege cruentiſſimum bellum geſſit: in quo Alexander cum ipſo Poro ſingulariter congreſſus, occiſoque deiectus equo, concuſſu ſatellitū præſentiam mortis euafit. Porus multis vulneribus conſoſſus, & captus eſt: quo ob teſtimonium virtutis in regnum reſtituto, duas ſibi condidit ciuitates, Nicæam & Bucephalam, quam de nomine equi ſui ita vocari præcepit. Inde Adreſtas, Cathæos, Præſidas & Gandaridas, caſis eorum exercitiſus, Macedones expugnaſcunt: Cumq; ad Cholidas vētum eſſet, ibi contra CC. millia equitum hoſtium pugnam conſeruerunt. Et cum iam ætate detriti, animo ægri, viribus laſi, difficile viciſſent, caſtra ob memoriam plus ſolito magnifica condiderunt. Exin Alexander ad amnem Aceſinem pergit. Per hunc in oceanum deuehitur, ibi Geſſonas Sibosq; quos Hercules condidit, oppreſſit. Hinc ad Mallos & Oxydriacas nauigat: quæ gentes cum armatis octoginta millibus peditum, & ſexaginta millibus equitum, excipiunt. Commiſſoque prælio, diu anceps & cruenta pugna, tandem triſtem pene omnem victoriam Macedonibus dedit. Nam ſiſis hoſtium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit. Et cum murum
aſcen-

ascendisset primus, vacuam ciuitatem ratus, solus introrsum desiluit, quem cum vndique infesti hostes circumdedissent, incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus laceffentium clamor terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi se obrui à circumfusa multitudine persensit, muri obice posteriora tutatus, contrarios facilius eo usque sustinuit, donec ad periculum eius clamoremque hostium, perfractis muris exercitus omnis irumperet. In eo prælio sagitta sub mamma traiectus, fixo genu eatenus pugnauit, donec eum, à quo vulneratus esset, occideret. Inde conscensis nauibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quandam, cui Ambira rex præerat, peruenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnam partem exercitus, sagitis hostium veneno illitis, amisit: ac post herba per somnium sibi ostensa & in potum saucis data, cum reliquis subueniretur, urbem expugnauit & cepit.

C A P V T XX.

Omnes prouincie ad Alexandrum territe legatos pacem petentes, miserunt. Alexander veneno interit. Apostrophe ad lectores.

Postquam circumacta meta, de Oceano Indum flumen ingressus, Babylona celeriter rediit: ubi eum exterritarum totius orbis prouinciarum legati operiebantur, hoc est, Carthaginensium totiusque Africæ ciuita-

tum:

zum: sed & Hispanorum, Gallorum, Siliciæ
 Sardiniaque: plurimæ præterea partis Ita-
 lia. Tantus timor in summo Oriente consti-
 tuti ducis populos ultimi Occidentis inua-
 ferat, ut inde peregrinam toto mundo cer-
 neres legationem, quæ vix crederes peruenis-
 ferumorem. Alexander vero apud Babylo-
 niam, cum adhuc sanguinem sitiens, male
 castigata auditate, ministri insidijs venenū
 potasset, interiit. O dura mens hominum, &
 cor semper inhumanum. Ego ipse qui hæc
 pro afferenda omnium temporum* alterna-
 ta calamitate per censeo, in relatu tanti ma-
 li, quod vel ipsa morte vel formidine mortis
 accepta totus mundus intremuit, nunquid
 illachrymaui oculis? numquid corde con-
 dolui? nunquid reuolvens hæc, propter com-
 munem viuendi statum, maiorum miseras
 meas feci? cum tamen si quando de me ipso
 refero, ut ignotos primum barbaros vide-
 rim, ut infestos declinauerim, ut dominan-
 tibus eblanditus sim, ut infideles præcaue-
 rim, ut insidiantes subterfugerim, postremo
 et persequentes in nitari ac saxi, spiculisque
 appetentes, manibus etiam pene iam appre-
 hendentes, repentina nebula circumfusus e-
 uaserim; cunctos audientes me, in lachrymas
 commoueri velim & tacitus de non dolenti-
 bus dolcam, reputas duritiam eorum, qui,
 quæd non sustinere, non credunt. Hispanus
 Manrius ad supplicandum Alexandro
 Babyloniam adiit, cruentumque vltro do-
 minum

*alternanti

num ne hostem * exciperet, per Assyriam In- * a cciperet.
 diamque quæsiuit: terrarum metas lustrans
 & vtrique infelicitèr notus Oceano, & tamẽ
 tam violentæ necessitatis memoria, vel ob-
 liuione defecit, vel viluit vetustate. Et nos
 perpetuæ recordationi hæsurum putamus,
 quod plurima orbis parte secuta, vnum an-
 gulum fugax latro violauit: quasi vero Go-
 thorum & Sueuorum pacem, vt non dicam
 versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam veli-
 pse, qui hostem patitur, Hispanus orauerit.
 At vero si illa Alexandri tempora laudanda
 potius propter virtutem, qua totus orbis ob-
 tentus est, quàm detestanda propter ruinam,
 qua totus orbis euersus est, iudicantur: inue-
 nientur, & modo plurimi qui hæc laudanda
 censeant, quod multa vicerunt, & miseras
 aliorum felicitatem suam reputent. Sed di- * Romanis
 cat quispiam: isti hostes * Romanis sunt. Re-
 spondebitur: Hoc & tunc toto Orienti de A-
 lexandro videbatur: talesque & Romani a-
 liis visi sunt, dum bellis quietos ignotosque
 petiuerunt. Sed illi acquirere regna, isti euer-
 tere student. Separata sunt hostis excidia, &
 iudicia victoris: liquidem & illi prius eos bel-
 lis afflixerunt, quos postea suis legibus ordi-
 nârunt: & hi nunc hostiiliter turbant regna,
 quæ * quod non permiserit Deus, si edomita
 obtinerent, ritu suo componere moliren- * in quon
 tur, dicendi posteris magni reges, qui nunc
 nobis sæuissimi hostes adiudicantur. Quoli-
 bet autem gesta talia nomine cēseantur, hoc
 est, h-

est, siue dicantur miseria, siue virtutes, vtraque prioribus comparata in hoc tempore minora sunt: atque ita vtraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Persarum: si virtus nunc vocanda est, minore est hostium: si miseria, minor est Romanorum.

CAPVT XXI.

Etruscorum, Vmbriarum, Samnitium & Galliarum contra Romanos coniuratio & clades.

ANao ab vrbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. consulibus, quatuor fortissimi florentissimi que Italiae populi in vnum agmen foedusque coierunt. Namque Etrusci, Vmbri, Samnites & Galli vno agmine conspirantes, Romanos delere conati sunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia est: nec ausi sperare totum de viribus, dolo diuisere hostes, tutius rati pluribus se bellis implicare quam grauib. Itaque cum quibusdam suis ad populandos hostiles agros, in Vmbriam Etruriamque praemissis, Vmbriorum Etruscorumque exercitum redire ad tuitionem suorum coegissent, cum Samnitibus & Gallis bellum ire properant. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius consul occisus est. Fabius tandem post magnam Decianae partis stragem tandem vicit. Eo praelio XL. millia Samnitum siue Gallorum caesa, Romanorum

vero

vero septem millia, ex Decij tantummodo parte, qui occisus est, extincta referuntur. Fuisse autem absque Etruscis & Umbris, quos astu Romani bello auocauerunt, Gallorum & Samnitium peditum CXL. millia CCC. XXX. equitum verò XLVI. millia, Liuius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem stetitisse Romanam. Sed, ut saepe dictum est, semper Romanorū aut domesticā quietem extraneis bellis interpellatam, aut externos prouentus morbis interioribus aggrauatos, tantum, ut * omnimodis ingentes animi * omni-
vnde cunq; premerentur. Hanc cruentam tri-
stemq; victoriam pestilentia ciuitatis onerauit, & triumphales pompas obuiæ mortuorum exequiæ polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota ciuitas aut ægris suspiraret, aut mortuis.

C A P V T XXII.

*Romani à Samnitibus victi eosdem vincunt:
Intole ab illis Romanos pestilentia affligit.
Rursum Samnites superari, & cadunt. Cur-
rius consul bellum in Sabinos feliciter ge-
rit. Romani à Gallis sociisque eorum, fœ-
dam cladem accipiunt.*

S Equitur annus, quo Romani, instaurato à Samnitibus bello, victi sunt, atque in castra fugerunt. Postea verò Samnites nouum habitum, animumque sumentes, hoc est, de argentatis armis ac vestibus, paratoq;

animo, ni vincant, mori bello se offerunt. Adversum quos Papirius consul cum exercitu missus, cum à pullarijs auguribus vana coniectantibus congregi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum, quàm constanter arripuit. Nam in hoc praelio duodecim millia hostium cæsa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque istius verè laudandam victoriam, quàm vari auspices impedire non potuerunt, oborti subito corrumpere morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis pestilentia tunc corripuit ciuitatem, vt propter eam quacunque ratione sedandam, libros Sibyllinos consulendos putarint, horrendumque illum Epidaurium colubrum, cum ipso Æsculapij lapide aduexerint: quasi verò pestilentia aut antè sedata non sit, aut post orta non fuerit. Præterea altero abhinc anno Fabius Gurges consul male aduersus Samnitas pugnavit. Nam amisso exercitu, victus in urbem refugit. Itaque cum senatus de submouendo eo deliberaret, pater eius Fabius Maximus ignominiam filij deprecatus legatum se filio iturum ultro obtulit, si illi depellendæ ignominia, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, praelioque conferto, cum subito pugnantem filium consulem, insistente Pontio Samnitium duce, & infestis hostium telis conclusum videret, in medium se ignem pius senex equo vectus ingressit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipsum ducem Pontium deleta hostili exercitu vi-

tu victum oppressumque ceperunt. Cæsa
sunt in eo prælio Samnitium viginti millia,
capta autem quatuor millia cum rege suo:
tandemque Samniticum bellum, quod per
XLIX. annos multa Romanorum clade tra-
hebatur, capti ducis destitutione finitum est.
Anno subsequente cum Sabinis Curio Con-
sule bellum gestum est, ubi quot millia ho-
minum interfecta, quot capta sint, ipse con-
sul ostendit: qui cum in senatu magnitudi-
nem acquisiti agri Sabini, & multitudinem
capti populi referre vellet, numerum expli-
care non potuit. Anno ab vrbe condita CC-
CCLXIII. Dolabella & Domitio consulibus
Lucani, Bruttij, Samnites quoque cum E-
truscis & Senonibus Gallis facta societate,
cum rediunum contra Romanos bellum
molirentur, Romani ad exorandos Gallos
misere legatos: Quos cum Galli interfecif-
sent, Cæcilius prætor ob vsciscendam lega-
torum necem, & comprimendum tumul-
tum hostium cum exercitu missus, ab E-
truscis Gallisque oppressus interiit. Septem
præterea tribuni militum in ea pugna occi-
si, multi nobiles trucidati, tredecim millia
etiam militum Romanorum illo bello pro-
strata sunt. Ita autem quotiescunque Galli
exarserunt, totis opibus suis Roma detrita
est, ut sub præsentis nunc concursatione
Gothorum magis debeat
meminisse Gallo-
rum.

CAPVT XXIII.

*Veneno Alexandro rege Macedonia perem-
pto, Duces eius totum in' er se orbem diui-
serunt, seseque mutuis bellis consumpse-
runt.*

* confluxerunt.

ATego nunc reuocor, vt per hæc eadem tempora, quibus Romani ista perpessi sunt, quæ inter se bella gesserint Macedonum duces, reuoluam: qui mortuo Alexandro diuersas sortiti prouincias, mutuis se bellis cõsumpserunt, quorum ego tumultuosissimum tempus ita mihi spectare videor, quasi aliqua immensa castra per noctem de specula montis aspectans, nihil in magni campi spatium præter innumeros focos cernā: ita per totum Macedonia regnum, hoc est, per vniuersam Asiam & plurimam Europæ partem, Libyaque vel maximam, horrendi subito bellorum globi * colluxerunt: qui cum ea præcipue loca, in quibus exarsere, populati sunt, reliqua omnia terrore rumoris, quasi fumi caligine turbauerunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, nisi prius ipsa cum regibus regna prodidero. Igitur Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem ferro pressit. Principes verò eius XIV. annis dilaniauerunt, & veluti optimam prædam à magno leone prostratam auidi discerpere catuli: seseque ipsos inuicem in rixam irritatos prædæ æmulatione frægerunt. Itaque prima Ptole-

mæo Ægypti & Africæ Arabiæque pars sorte
prouenit. Confinem huic prouinciæ Syriam
Laomedon Mitylinæus, Ciliciam Philotas.
Philo Illyrios accipiunt. Mediæ maiori Atro-
patus, minori focer Perdiccæ præponitur.
Sufiana gens Scyno, Phrygia maior Antigo-
no Philippi filio assignatur. Lyciam & Pam-
phyliam Nearchus, Cariam Cassander, Ly-
diam Menander sortiuntur. Leonnatus mi-
norem Phrygiam accipit. Thracia & regio-
nes Pontici maris Lyfimacho, Cappadocia
cum Paphlagonia Eumeni data: summa ca-
strorum Seleuco Antiochi filio celsit: stipa-
toribus regis satellitibusque Cassander filius
Antipatri præficitur. In Bactriana ulteriore
& Indiæ regionibus Præfecti priores, qui sub
Alexandro esse ceperant, permanserunt. Se-
ras inter duos annes Hydaspem & Indum
constitutos, Taxiles habuit. In colonias in
Indis conditas Pithon Agenoris filius mit-
titur. Parapamēnos fines Caucaſi montis O-
xyartes accepit. Arachosij Gedrosijque Sybir-
tio decernuntur. Drangas & Areos Stasanor,
Bactryanos Amyntas sortitur, Sogdianos
Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyr-
canios, Phrataphernes Armenios, Tlepole-
mus Persas, Peucestes Babylonios, Archon
Pelasgos, Archelaus Mesopotamiam adepti
sunt. Igitur causa & origo bellorum episto-
la Alexandri regis fuit, qua iussit omnes ex-
ules patriæ libertatque restitui. Potentes e-
nim ciuitatem Græciæ timentes, ne exules
recepta libertate visionem meditarentur, à
re-

gno Macedonum defecerunt. Primi Athenienses contracto XXX. M. exercitu & CC. nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte obuenerat, gerunt: per Demosthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, cæterasque ciuitates sibi socias adiungunt, Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes telo è muris iactato perfoſſus, occiditur. Athenienses Leonato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt, eiusque copijs comminutis ipsum interficiunt. Perdicca verò bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, eundem vicit, in qua victoria nihil præter vulnera & pericula conquisiuit, nam omnes ante irruptionem vrbis suæ, succensis domibus suis, se suaque omnia concremauerant, post hæc bellum inter Antigoni & Perdiccam oritur grauissime, multis prouincijs & insulis ob auxilia vel negata, vel præstita dilaceratis. Diu deliberatum, vtrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Asia gereretur: nouissimè ipse Perdicca Ægyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur. Ptolemæus Ægypti viribus & Cyrenensibus copijs instructus, occurrere bello Perdiccæ parat. Inter hæc Neoptolemus & Eumenes cruentissimo inter se prælio digladiati sunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, vt Eumenes futurum ratus, insidiantes inlidij^s

* desperato

nem * de insperato opprimat, perurget: quod Eumenes futurum ratus, insidiantes inlidij^s

capit.

capit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confossi: sed Neoptolemus interijt, Eumenes victor euasit. Perdicca cum Ptolomeo acerbissimo bello congressus, amissis copijs, ipse quoque interfectus est. Eumenes, Philiton, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccae, à Macedonibus hostes pronuntiantur, bellumque aduersum eos Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatus aduersum se maximis copijs conflixerunt: Eumenes victus, in quoddam castellum munitissimum fugit, vnde auxilia Antipatri tunc potentissimi per legatos poposcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes firma aut salus certa. Quare ultimo consilio Argyraspidas, ob arma de argentata sic dictos, hoc est, milites qui sub Alexandro militauerant, in auxilium rogat. Qui fastidiosè ducem in disponendo bello audientes, ab Antigono victi, castrisque priuati, & vxores & liberos, simulque omnia, quæ sub Alexandro acquisuerant, perdiderunt. Qui postea turpiter per legatos reddi sibi quæ perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem se redditurum pollicetur, si sibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi spe recuperationis illecti, dedecorossima proditione ducem suum, cuius signa paulo antè secuti fuerant, captiui ipsi captum catenatumque duxerunt, & mox cum foedissima ignominia in exercitu Antigoni dispersi sunt. Interea Eurydice Arri-

*nefarie
gerit.

*vbi.

*diuersis
artibus.

*obnixè.

dæi regis Macedonum vxor, multa sub no-
mine viri * nefaria egit per Cassandrum
quem flagitio sè cognitum, ad summum fa-
stigium per omnes honorum gradus proue-
xerat, qui ex libidine mulieris multas Græ-
ciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias ma-
ter Alexandri regis, horrante Polyperchonte,
cum ab Epiro in Macedoniam, prosequen-
te Æacida rege Molossorum, veniret, & ab
Eurydice finibus prohiberetur, adnitenti-
bus Macedonibus, Arridæum regem & Eu-
rydicen iussit occidi: quanquam & ipsa O-
lympias continuo meritis crudelitatis pœ-
nas luit. Nam cum muliebri audacia multas
principum cedes ageret, audito aduentu Cas-
sandræ, dissiâ Macedonibus, cum Rhoxane
nuru sua & nepote Hercule, in urbem Pyd-
nam concedit: ibique continuo per Cassan-
dram capta & interfecta est: Filius Alexan-
dri Magni cum matre in Arcem Amphipoli-
tanam custodiendus est missus. Perdicca, Al-
ceta & Polyperchonte, cæterisque ducibus,
quos cõmemorare lēgum est, * diuersæ par-
tis occisi, hinc ita bella inter successores Ale-
xandri videbantur. Tum Antigonus ardens
cupidine dominandi, liberandum bello
Herculem regis filium ab obediōne simu-
lat. His cognitis Ptolemæus & Cassander,
in ita cum Lysimacho & Seleuco societate,
bellum terræ marique * enixè insuunt. An-
tigonus in eo bello cum filio Demetrio vin-
citur. Cassander Ptolemæo in victoria par-
ticeps factus, cum Appolloniam rediret, inci-
dit in

dit in Abderitas : qui propter intolerandæ multitudinis ranas & mures, relicto patrio solo & antiquis habitaculis, emigrantes, novas sedes prætentæ interim pace requirebant. Sed Cassander & virtutem, & multitudinem gentis agnoscens, ne adacti necessitate Macedoniam bello quaterent, atq; inuaderent, receptos in societatem, in ultimis Macedoniæ finibus collocat. Inde cum iam Hercules Alexandri filius, XIV. esset annorum, timens ne eum ^{omnes,} Macedones quasi legitimum regem præoptarent, occidendum tacite cum matre curavit. Ptolemæus iterum cum Demetrio navali prælio conflixit, & cum omnem penè classem atq; exercitum perdidisset, victus in Ægyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari iubet : quod exemplum omnes secuti, regium nomen sibi dignitatemq; sumpserunt. Igitur Ptolemæus & Cassander ceteriq; alterius factionis duces, cum decipi se ab Antigono singillatim viderent, per epistolas se inuicem confirmantes, eodundem vnum tempus locumq; condecunt : & bellum aduersus Antigonom communibus viribus intrinunt. Cassander finitumorum belis implicitus, Lysimachum clarissimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro se sociis in auxilium misit. Seleucus quoq; ex Asia maiore descendens, nouo Antigono hostis accessit. Hic siquidem Seleucus plurima per orientem inter socios regni Macedonici bella gessit. Principio Babyloniam bello expugnare cepit. Ba-

Strianos nouis motibus assurgentes perdomuit. Transítum deinde in Indiam fecit: quæ post mortē Alexandri, veluti detractō excus-
soq; à ceruicibus iugo præfectos eius occide-
rat, Sadrocotto quodam ad vindicandam li-
bertatem duce: qui postea crudeliter in ciues
agens, quos de externa dominatione defende-
rat, ipse seruitio premebat. Cum hoc ergo So-
drocotto Seleucus quamuis multa & grauiã
bella gessisset, nouissime firmatis regni cōdi-
tionibus, & pacta pace discessit. Adnatis ita
que copijs Ptolemæi sociorumq; eius, pugna
cōmittitur: cuius quanto potentior appara-
tus, tanto ruina grauior fuit. Nã in ea tũ to-
tius penè Macedonici regni vires conciderũt.
In ipso bello Antigonus occisus est: sed finis
belli huius initium alterius fuit. Nam cū vi-
ctoribus de præda non conueniret, iterum in
duas factiones diducuntur. Seleucus Deme-
trio. Ptolemæus Lyfimacho iungitur. Cassan-
dro defuncto, filius Philippus succedit. Sic
quasi ex integro noua Macedonia bella nas-
cuntur, Antipater Theffalonicen matrem su-
am, Cassandri vxorem, quamuis miserabili-
ter pro vita precantem, manu sua transuer-
berauit. Alexander frater eius, dum bellum
aduersus fratrem ob ultionē matris instruit,
à Demetrio, cuius auxilium petierat, circum-
uentus occiditur. Lyfimachus cum *Dorice-
tis regis Thracum infestissimo bello vrgere-
tur, aduersus Demetrium pugnare nō potuit.
Demetrius augmento Græciæ, & totius Ma-
cedoniæ elatus, in Asiam transire disponit.

Pto-

*Dori.

Ptolemæus autem & Seleucus & Lyfimachus experti priore certamine, quantæ vires essent concordia, iterum societate * facta. adunatis * pactis
que exercitibus, bellum in Europam transferunt aduersus Demetrium. His se comitem & belli socium Pyrrhus rex Epiri iungit. sperans Demetrium Macedonia posse depelli, nec spes frustra fuit: quippe exercitu eius * corrupto, ipsoq; in fugam acto, regnum Macedoniae Pyrrhus inualit. Deinde Lyfimachus generum suum Antipatrum insidiantem sibi, interfecit, filiumq; suum Agathoclem ultra humanum morem perosus occidit. Quibus quidem diebus Lyfimachia ciuitas formidolosissimo terræmotu euerfa, oppressoq; populo suo, crudele sepulchrum fuit. Lyfimachum autem assiduus se parricidijs cruentantem omnes socij deseruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum iam regem æmulatione regni, vt bellum Lyfimacho inferret, hortati sunt. Res fœdissimi spectaculi erat, duos reges, quorum Lyfimachus annos natus LXXIV. Seleucus autem LXXVII. de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie stare, arma gerere. Vltimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit. Sed quod ad exemplum humanæ miseriæ fuerit reservatum: quippe cum orbem terrarum extinctis iam XXXIV. ducibus Alexandri, soli possiderent, & angustissimos senectutis ac vitæ suæ terminos non aspicientes, angustiores esse imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyfimachus vel amissis vel in-

terfectis prius ante hanc pugnam XV. liberis,
 postremus occisus est. Sic Lyſimachus solutio
 pugnae Macedonicae fuit. Sed ne Seleucus qui-
 dem tanta victoria impune letatus est: nam
 neque ipse post LXXVII. annos quietem natu-
 ralis mortis inuenit: sed extortam sibi infeli-
 citer vitam velut immatura morte finiuit:
 quippe insistente Prolemaeo, cuius sororem
 Lyſimachus in matrimonio habuerat, inſi-
 dijs circumuentus & occisus est. Hæc sunt in-
 ter parentes & filios, fratres ac socios consan-
 guinitatis societatisque commercia. Tanta
 pud illos diuina atque humana religio pen-
 debatur. Erubeſcant ſane de recordatione
 præteritorum, qui nunc interuentu ſolius fi-
 dei Chriſtianæ, ac medio tantum iurationis
 ſacramento viuere ſe cum hoſtibus, nec pati
 hoſtilia ſciunt: quibus indubitatiſſimè pro-
 batur, quia non ſicut illi antea, Cæſar iunge-
 bant fœdera porca, ſed quia nunc inter bar-
 baros ac Romanos creatorem ac dominum
 ſuum conteſtantes, tantam fidem adhibita in
 ſacramentum ſeruant euangelia, quantam
 tunc nec inter parentes ac filios potuit ſerua-
 re natura. Nunc autem ſinis Macedonici bel-
 li, ſinis etiam libri fiat, præſertim cum
 iam ab hinc Pyrrhi bella incipi-
 ant, & mox Punica con-
 ſequantur.

) ? (

FRANC.

FRANC. FABRICII
 MARC ODVRANI IN
 Pauli Orosii Librum
 Tertium.

Annotationes.

In Caput primum.

ANno ab V.c. CCCLXIV.) Hic numerus
 est quoque apud Plinium libr. 34 cap. 1. Liuius
 libr. 5. in orat. Camilli, Romam captam significat an-
 no ab V.c. CCCLXV. Propter infamiam pa-
 cem,) Quo anno Roma capta fuit, eo Lacedæmonij
 τὴν ἐπὶ Αἰταλίδῃ γενομένην εἰρήνην πρὸς βασι-
 λείᾳ τῶν περσῶν ἐκώσταν, id est, pacem, per An-
 talcidam cum Rege Persarum factam raram
 habuerunt, ait Polybius libr. 1. Verum de hac pace
 inferius dicetur. Lacedæmonij, utpotè homi-
 nes) Orosius hac è Iustini libro 6 descripsit. Pluribus
 eadem Xenophon, libr. 3. Diodor. 14. Dercyllidam
 ducem) Vulgo male hic dux Hecilides, nominat-
 tur, qui Grecis est δερχιλίδας. Vnum denuncia-
 to bello appetit.) Dercyllidis certis conditio-
 bus pactus cum Thibassæne, in Pharnabazī fines
 exercitum duxit. Xenophon & Iustinus. Cono-
 nem Atheniensem,) Hæc eadem leges apud Di-
 odor. libr. 14. Acceptis quingentis argenti talen-
 tis.) Sic Diodor. λαβὼν ἄρ. 500 ταλάντα πεντακί-
 σια.

οια, A rege Ægypti Hercynione.] *Apud Iustin.*
est, à rege Ægypti Hercymone. Diodor. hunc re-
gem, qui Lacedæmonijs dedit σκευὴν ἑκατὸν τετρακ-
σιντα δε μυριάδας πεντήκοντα, vocat, Νεφερέα, vel
vt est in alijs libris Νεφερέα. Virum pede clau-
dum.] Nota est contentio de regno Spartano inter
Leotychiden Agidis filium, & Agefilaum eiusdem
fratrem: cum Leotychides Agefilaum regno prohibe-
re ex oraculo vellet, quòd altero pede claudicaret: sed
vicit hic illum, cum oraculum in eum conuenire con-
tendisset, qui neque legitimus, neque ab Agide esset
genitus. Xenophon. libro 3. & in Agefilao, Plutarchus
in eodem & Lysandro, Pausanias libro 3. Igitur Co-
non] Quare Conon ad regem profectus fuerit, copio-
sè Iustin. libro 6. Lacedæmonii verò domesticis
malis.] Significat tempus illud quando circa O-
lympiadem XCVI. Lacedæmonios iniuste imperan-
tes, omnes ferè socj deseruerunt, vt ait Cicero libro
2. de Offic. Tum Boeotij, Athenienses, Corinthij, Ar-
gius & alij conspiratione facta contra Lacedæmoni-
os mouerunt bellum Cuius causa Agefilaus ex Asia
domum reuocatus fuit. Xenophon libro 3. & 4. Dio-
dorus libro 14. Plutarchus in Agefilao, Pausanias
libro 3. Interea Pisander dux apud Spartam.]
Mirum profecto, qui factum fuerit, vt contra fi-
dem librorum veterum tam apud Iustinum quam
Orosium, hic dux Lysander hæctenus sit dictus:
cum tamen ex omnibus scriptoribus, quos modo
nominaui, certum sit, Agefilaum classi præfuisse
 Pi-

Pisandrum coniugis suæ fratrem, eumque reli-
ctum in Asia & prelio nauali superatum ad Gni-
dum à Pharnabazo & Conone perijisse. Nam quod
in vulgato Diodori libro $\nu\alpha\nu\alpha\sigma\chi$ non $\pi\epsilon\iota\sigma\alpha\nu$ -
 $\delta\epsilon$, sed $\pi\epsilon\gamma\iota\alpha\sigma\chi$ appellatur, proculdubio men-
dosum est. Namque ex illo fluere.] $\pi\alpha\sigma\sigma\delta\iota\alpha$
Virgiliana ex libro 2. Aeneid. Primi igitur The-
bani.] Belli huius Boeotici dicti principes fuerunt
Locri, Opuntij & Phocenses, quorum hi à Lacedæ-
monijs, illi à Thebanis auxilia accersuerunt. The-
bani Athenienses in suas partes pertraxerunt. Præ-
lio commisso ad Haliartum Lacedæmonij victi sunt,
& Lysander occubuit. Xenophon libro tertio extre-
mo, Diodorus decimoquarto, Pausanias tertio &
nono, Plutarchus in Lysandro. Propter virtutem
atque industriam Epaminondæ] Videtur Oro-
sius deceptus verbis Iustini, putasse huic prelio in-
terfuisse Epaminondam, quod verum non est. Pau-
sanias quoque dux alter] Pausaniæ, qui cum
Lysandro aduersus Thebanos missus fuerat, crimi-
ni datum, quod serius in Boeotiam venisset, quod-
que caforum corpora scedere quam prelio tollere ma-
lisset, itaque capitis accersitus ad causæ dictionem
non adfuit, sed Tegeam in exilium aufugit. Xeno-
phon & Pausanias libro tertio. Repente rex Age-
filaus] De aduentu Agefilæ in Boeotiam, non omni-
no conuenit Iust. & Orosio cum Xenophonte, Diodo-
ro & Plutar. Pugna commissæ fuit ad Coroneam:
mēdosē enim in Plut. Agefilæ est, $\pi\epsilon\gamma\iota\tau\eta\nu\chi\alpha\sigma\sigma\delta\iota\alpha$

pro χορῶν ἐστὶν. Iphicrati duc') De Iphicrate Xenophon libr. 4 & de m. eps, Diodor. libr. 14 & 15. Sed Conon postquam vassa) De Cononis beneficio in Athenienses, de q. honore illi à suis habito, prater ceteros, quos iam sæpe nominamus, eleganter Demosthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoque Isocratis Enagoras. Interea Artaxerxes rex Persa) Cum Pharnabazus & Conon regia classe maritimam Iaconica oram cum maleficio persuaderent, & Athenæ muro cingerentur, placuit Lacedæmoniis pacem facere cum rege Persarum, eaquere Antalcidam ad Tiribazum regis præfectum miserunt, ut illius opera pax firmaretur. Hac de causa pacem hanc Græci τὴν ἐν τῷ ἀνταλκίδῳ γερουσίῳ εἰρήνην vocant, ut demonstrauimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem libr. 5. Diod. 14. Plutarchum in Agésilao & Artaxerxe Meminit Strabo in fine lib. 6. Pausan. initio 9.

In Caput secundum.

Nam (speculati absentiam) Quæ de Arcadum & Thebanorum bello hic & apud Iustinum post Antalcide pacem subiciuntur, ea non statim subsecuta sunt. Nam illa facta est anno secundo Olymp. XCVIII. Arcades autem bellum cum Eleis gesserunt quarta & centesima Olympiade, ut etiam Pausan. scribit libro 5. Tum Elei pressi ab Arcadibus, Lacedæmonios socios suos impulerunt, ut Archidamus Agésilai filius cum exercitu missus in Arcadiam Croniam cepit. Nam quod Iusti-

nus castellum dicit, Xenophon, qui hanc *ἱστορίαν*
 li. vi. ἐξέτεω. scribit, ἀσπίδας vocat. In eo prælio
 Cromno capto Archidamus præfiliū suū cohorti
 ibi relicto, reliquas copias domum redux. Sed cum
 præsidium ab Arcadibus ex Elidere revocasset,
 Archidamus iterum missus, ut Spartanos obsidione
 liberaret, prælio commisso ὁ δὲ πρῶτος ἐπὶ τῷ ὄρει
 πύργῳ διακράτηξ, inquit Xenop. Archidamus re-
 lo per femur trajecto vulneratus est. Occiso-
 ram corpora per præconem) Hoc greci dicunt,
 τοὺς νεκροὺς ἐπὶ τῶν πύργων ἀποπέσειν. Exemplorum
 plena sunt omnium monumenta. Lacedæmonii
 ad alia bella conuersis) Montinenses à Thebanis
 desciuerant, hæque suppetias venerant Lacedæmonij
 duce Agesilao, ut Xenophon & Plutarchus scri-
 bunt: nam quod Diodor. li. 15. Agidem hunc nomi-
 nat, equidem qui verum esse possit ignoro. Præco-
 gnito aduenta hostium) Euthynus enim Thespi-
 ensis, in flore Callisthene, seu, Ctes quidam, ut Xeno-
 phon scribit Epaminonda consilium Agesilao enunti-
 auit. Lege Plutarchum in Agesilao. Commisso præ-
 lio,) Prælium commissum fuit ad Mantineam, ibiq;
 Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedæmonio
 paulo post decessit. Remota manu.) Aliter de vul-
 nere scribunt Cic. epist. 12. lib. 5. ad Fam. 1. al. r. lib. 3.
 6. 2. & Diod. 15.

In Caput tertium.

Anno ab v. c. CCCLXXVI.) Euseb. in lib. de
 temporibus hunc terræmotum ascribit Olym. cente-

finæ. Strabo libro 8. scribit has vrbes euerfas biennio ante pugnam Leuctricam, id est, anno ante Olympiadem CII. Diodoro auctore, qui annus ex aliorum supputatione est CCCLXXX. Bura & Helice.] Ita scripsimus ex Eusebii Chronico, Thucydidis libro 3. Strabonis libro 1. & 8. Pausania libro 7. Plinij libro 2. capit 92. cum in Orosii libris esset, Eboræ & Helice. Diodor. libro 15. hanc inauditam elusionem describens addit, ἐγένετο ὃ ἔτ' τὸ πᾶσι τοῖς ἀχαιῶσι περὶ δύο πόλεις, ἐλίχῳ τὲ ὃ βῆραν, id est, Hanc cladem duo Achaiae oppida, Helice & Bura, experta sunt. Interea Romani] Camillus, cum Tribunus milit. III. anno CCCLIX. Faliscos iustitia in ditionem populi R. rede gisset, vt est apud Liuium libro 5 Plutarchum in Camillo, & Auctorem libri de viris illustribus: sexto anno post Dictator Volscorum ciuitatem, quæ per LXX. annos bellum gesserat, vicit, & Aequorum urbem occupauit, Sutrinorum recuperauit, deletis Etruscorum exercitibus, & tres simul triumphos egit. Hac ita emendata à Cuspiniano paucis Eutropius libro 2. pluribus Liuius libro 6. Prænestinos etiam eodem tempore] Prænestini T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt anno 375. Liui. Eutrop. & Euseb. in Chronico.

In Caput quartum.

Anno ab v. c. CCCLXXXIV.] Orosius in numeris istis suam rationem sequitur, nam hunc non esse

esse deprauatum consensus librorum, & sequentes numeri ostendunt. Alij hunc annum CCCLXXXVIII. alij alium faciunt. De hac pestilentia Liuius initio li. 7. In quo iam reuerentia tua.) Intelligit disputationem Augustini contra Ludos scenicos lib. 3. c. 17. de Ciuit. Dei.

In Caput quintum.

Proximo anno) Curtius equo insidens armatus se in specum immisit, L. Genucio, Q. Seruilio iterum Coss. Liuius lib. 7. Valerius Max. lib. 5. cap. 6. August. de Ciuit. Dei lib. 4. c. 20.

In Caput sextum.

Annus, quo Galli Anienem transgressi non longe ab vrbe castra posuerunt, Consules habuit C. Sulpicius, & C. Licinium, atque ex Fastis Consularibus CCCXCII. numeratur. Ad quartum ab vrbe lapidem) Apud Liuium est, ad tertium lapidem: Eutropius scribit Gallos quarto milliar o ab vrbe confedisse. Manlius Torquatus) Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, ex eius spolijs sibi & torquem & cognomen induit, ait Cicero lib. 2. de Finibus. Historia est apud Liuium lib. 7. & Eutropium 2. Elegantissime eam Quadrigarius lib. 1. Annalium descripsit, qui locus est apud Gellium lib. 9. c. 1. T. Quinctius Dictator) Liuius Gallos non hoc anno a Quinctio Dictatore, verum sequenti a Q. Seruilio Ahala Dictatore, cum Quinctius Magister Equitum esset, cesos ait.

ait. Sed Orofius alios auctores secutus est, sicut & Ap-
 pianus in Celtica, ubi scribit, ἡ τρίτη ὁ κελτικὸν στρα-
 τὴν ἐπέβληκεν εἰς τὴν ἰταλίαν, ἣν ἡ αὐτὴν οἱ ῥω-
 μαῖοι διεσφασσαν ὑπὸ ἡγεμόνι τιτῷ κούκτιῳ. i.
 Atque etiam tertius, Gallorum exercitus in
 Italiam venit, quem Romani quoque ductu
 & auspiciis T. Quinctii deleuerunt A. C. Sul-
 picio) C. Sulpicius Peticus Dictator an. CCCXCV.
 Gallos vicit, ac de ijs triumphauit Nonis Mai. vt est
 in triumphis Capitolin. De arte qua Gallos vicit, Li-
 uius Frontinus li. 2. Stratagematum. Sub C. Mar-
 cio.) C. Martius Rutilus Dictator primus è plebe bi-
 ennio post Sulpicium cum Tuscis congressus IX. mil-
 libus captis ceteros aut cecidit, aut agro Romano su-
 gavit. Liuius & Eutropius. Eius triumphus in anti-
 quis marmoribus sic descriptus est. C. MARCIUS.
 L. F. C. N. RUTILVS. DICT. AN. CCCXC-
 VII. DE TVSCEIS. PRIDIE. NON. MAL.
 Ab Albanis montibus) Sic recte legi in libris ve-
 rustis è Liuiio cognoscitur. Meminit huius belli Polyb.
 lib. 2. Flor. li. 1 tit. 13. M. Valerius) De huius singu-
 lari certamine præter superiores lege Valerium Max.
 lib. 8. ca. 16 & Gell. lib. 9. cap. 1. Est vero sciendum
 hunc M. Valerium in antiquis lapidibus non Cor-
 uinum, sed Coruum cognominari. M. tamen Ma-
 nlii versus de hoc sunt.

Et cum militia volucris Coruinus adeptus
 Et spolia, & nomē, qui gestat in Alce Phœbū:

In Caput septimum.

Anno siquidem ab V. C.) Cum Carthaginien-
 sibus

sibus legatis, auctore Livio libr. 7. Roma fœdus ictū,
 cum amicitiam ac societatem petentes venissent, M.
 Valerio Corvuo, M. Popillio Lanate IV. Coss. qui an-
 nus in Fastis Capitolinis est ab v.c. CDV. Tunc
 etiam nox) Hæc prodigia quarto anno post fœdus
 cum Carthaginensibus ictum evenisse, Livius nar-
 rat. Diaconus hæc Eutropio ex Orofio addidit Qui-
 bus diebus etiam Alexander Magnus) Infra
 cap. 16. Orofius scribit Alexandræ patri Philippo
 successisse anno ab v.c. CCCCXXVI quare si Ale-
 xander natus annos XX. ut Plutarchus & Arria-
 nus scribunt, regnum Macedonia suscepit, certe cir-
 ca idem tempus, quo prodigia illa evenerunt, hic
 natus fuit. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxer-
 xes) Artaxerxes ο' ε' τιταλνθε'ς α' & Eusebio est xij
 Persarum Rex, ad cuius annum VI. hæc adscripta le-
 guntur. Ochus Apodasmo Iudæorum capta,
 in Hyrcaniam accolæ translatus iuxta mare
 Caspium collocavit. Transcurrens & Sido-
 nem) Desecerat à rege Persarum Tripolis, presidio-
 que à Nectanebo rege Aegyptiorum acceperat tria
 millia Rhodiorum. Ochus, cum Babilone in Aegy-
 ptum maximis copiis contenderet, Phœnicas primum
 adortus, Sidonem Mentoris Reguli prodicione in su-
 am potestatem redegit, atque evertit. Hæc plu-
 ribus Dioderus libr. 16. Geographibus
 Plerumq. lib. 2.

In Caput octauum.

De Samnitico bello infra hoc lib. agetur : de Tarantino & Punico deinceps. Nunquam post mortem Numæ) Numa Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis bellicque fecit: apertus, vt in armis ciuitatem, clausus, pacatos circa omnes populos significaret. Numa regnante Ianus 43. annos continenter clausus fuit, Liuius lib. 1. Plutarch. in Numa. Nisi Cæsare Augusto imperante) Post bellum Actiacum, pace terra marique parta lib. 6. cap. 22. Inter bella Punica vnus anni) Hic annus fuit T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo Coss inf. lib. 4. c. 12.

In Caput nonum.

Igitur an. ab v. c. ccccix.] Hic annus quo L. Manlius & Q. Decius Consules fuerunt : in antiquis Fastis est ccccxiv. à quo numero cum hic longe abfit, vereor ne mendum hic lateat. Decio Mure] Vulgo errore manifesto pro Mure, quod est in omnibus manuscriptis, hic, & infra capit. 21. Muræna legitur, sicut & apud Florum lib. 1. capit. 14. Metii Tusculani nobilis equitis.] Sic est in manuscriptis, non, militis, vt habent vulgati. Hunc præfectum Equitum Liui. lib. 8. & Vale. 2. capit. 2. Geminium Metium vocant. Alius vero Consul] Alterum Consulem P. Decium patrem intelligit, qui se bello Latino deuouit, Cice. lib. 2. de Fin. & libr. 1. de Diui. & alii omnes. Occursum tamen nobilium iuuc-

iuuenum] *Liui. Bello gesta, T. Manlius Romā rediit, cui venienti seniores tantum obuiam exisse constat iuuentutem & ium & omni vita deinde auersatam cum execratamque. Idem Val. Max. lib. 9. c. 3. Anno autem post hunc subsequente] Minucia damnata incestus fuit, non proximo anno post Manlium & Decium Consules sed tertio anno post, auctore Liuius in 8. De pœna Vestalium Dionys. lib. 2. Plut. in Numa. De campo Scelerato Festus.*

In Caput decimum.

Nam Claudio Marcello] *M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Consules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romæ primum de veneficijs questum est. Liuius lib. 8. Ut trecentæ septuaginta damnatæ] In numero consentiunt manuscripti libri Orosii. Sed Liuius scribit damnatas fuisse ad CLXX. Valerius lib. 2. cap. 1. Pars, inquit, capitali iudicio damnatæ centum & LXX. numerum expleuerunt.*

In Caput vndecimum.

Que hoc capite de Alexandro Epiri rege Orosius scribit, ea copiose Liuius lib. 8. in Consulatu L. Papii & C. Poetelij. Lege etiam ea que Diaconus Eutropio addidit. Strab lib. V. & inf. c. 18.

In Caput duodecimum.

Anno ab v. c. CCCC.] *Philippus Amyntæ filius Macedonum regnum, auctore Diod. lib 16. suscepit,*

pit, Olympiade cv. Consulibus Romæ Cn. Genucio & L. æmilio. Hi autem ex antiquis Fastis referuntur ad annum post v. c. cccxc. quos tanquam certiores duces sequi mallem. Hic primum Alex. fratre) Orofius in his rebus exponendis Iustinum sequitur. Plutarchus quoque in Pelopida scribit, Philippum ab Alexandro fratre obsidem Thebanis datum: sed Diod. libr. x6. tradit ipsum Amyntam patrem superatum ab Illyrijs Philippum minimum natu filium victoribus obsidem decessisse, eosque illum apud Thebanos deposuisse. Gemijus Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori sententiam refert, ait Philippum primum patre vivo Thebis obsidis loco fuisse, ac deinde iterum a fratre datum, cum is societatem cum Pelopida coarasset, cuius rei auctorem Diodo libr. 15. habet. Sed querendum, quomodo Philippum triennio Thebis obsidem fuisse Iustinus & Orofius scribant, si a fratre datus non ante custodia elapsus est, quam Perdiccas ab Illyrijs victus occubuit, ut Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander isdem auctoribus cum annu regnasset, à Ptolemæo Alorite notho filio Amyntæ occisus fuit: qui deinde triennium Macedoniæ regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinque annis in regno exa. tis ab Illyrijs victus occubuit. Primum bellum cum Atheniensibus) Hoc bellum gestum est ante M. antiochum, cum Athenienses Argæo Macedoniam regnum a re conarentur. Diodorus. Anna ad Illyrios transiit) Illyrios Philippus anno 2. regni sui vicit, Macedoniæque oppidis cedere

coegit, Diodorus & Plethon. Thesalos Philippus quarto anno regni sui sibi adiunxit, usdem auctoribus.

Olympiadem Arubæ regis Molossorum] Ita scripsimus ex optimo libro Cornelii Gualtheri, cū vulgo Euruchæ, lgeretur. credo ex eo quod in nonnullis manuscriptis est, Aruchæ. Magna autem varietate huius regis nomen scriptum inuenitur. Iustini libri impressi partim Arymbam, alii Arisbam, meus manuscriptus Arybbam nominat. Apud Demosthenem Olynth. 1. & Diodor. li. 16 est ἀρύβας. apud Plutarchum in Pyrrho ἀρύβας, apud Pausan. li. 1. ἀρύβας. Est vero querendum, quibus autoribus Orosius Olympiadem Arubæ sororem, & Iustinus Arybbam Olympiadis fratrem patruelem nominet: tum ex Pausania & Plutarcho constet, Arubam fuisse patrum Olympiadis. nam Aruba & Neoproleus pater Olympiadis Alcetæ satū editi fuerunt. Et Vlpianus Demosthenis interpres, Arymbam Olympiadis Philippi vxoris Σεύρα patrui, non (ut VVolfius putauit) auunculum nominat. Expeditionis Philippi contra Arymbam meminit Demost. Olynth. 1. [ὅτε σφίγξ οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς ἀπὸ τοῦ φέροντος] Afer miles hic à Plutarcho & Vlpiano vocatur, qui Philippum oculo priuauit. Huius incommodi meminit præter Diodorum Strabo li. 8. Sagittam vero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curauit orbitatem luminis, auctore Plin. libr. 7. cap. 37. In communi Græciæ consilio] ἐν ἀμυντικῷ, Diodorus. Hoc autem bellum Sacrum &

Phocicum nominatum est, quo de Diodor. & Pausanias lib. 10. ubi scribit sanum Apollinis Delphici à Phocensibus occupatum fuisse Archonte Agathoele Olympiadis quinta & centesima anno quarto. Philomelo duce.] φιλόμελος & ἄθροϊμος, est Græcis, qui hic vulgo Philomenes vocatur. Onomarchum ducem] Ita ab omnibus vocatur, cuius nomen hic vulgo corruptum est. Commisso prælio.] Hoc prælium commissum cum Phocensibus fuit anno tertio belli Sacri, quo amplius sex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce cæsa, & ad tria millia capti sunt, Diodor. lib. 16. Sed Athenienses audito belli euentu] Philippus superato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, ut cum Phocensibus bellum in eorum finibus gereret, sed Athenienses nauibus circumuecti eum transitu prohibuerunt. Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demosthenis οὐδὲ δ' αἰσχύνης. Duo Olynthum confugerunt.] Hanc Olynthiæ belli causam facit Iustinus lib. 8. cuius neque Diodorus, neque Libanius mentionem ullam fecerunt. Gestum autem est hoc bellum (ut ex Philochoro Dionysius Halicarnassæus refert) anno ante Olympiadem cxiij. Archonte Callimacho. anno autem insequente, auctore Diodoro Olynthus capta fuit. Auraria loca in Thessalia Barbarus aliquis addiderat, statuas idolorum : & loca à glossa est : Fratres duo Thraciæ reges.] Vide num Cersobleptem & Amadocum intelligat de quibus Demosthenes οὐδὲ δ' αἰσχύνης. Cersobleptem quidem certe à Philippo oppugnatum fuisse

fuisse, quando Athenienses pacem cum eo fecerunt, ex Demosthene, Aeschine, & Plethone constat. Pax autem cum Philippo ab Atheniensibus facta Archonte Themistocle septem annos duravit, ut ad Ammianum Dionysius scribit. Phocenibus pacem & veniam se daturum. Hoc Philippum sibi confirmasse Aeschines reuersus a Philippo Atheniensibus renuntiavit, qua de re Demosthenes & Aeschilius & Socrates.

In Caput decimumtertium.

Necessariam maritimam vr. ra. Byzantium.] Amicitiae & societatis fœdera inter Philippum manserunt vsque ad Nicomachi magistratum: anno autem sequente, qui primus fuit Olympiadis CX Philippus primum Perinthum expugnare aggressus est, atque inde reiectus Byzantium obsedit, quo tempore Epistolam ad Athenienses misit, violati fœderis eos accusans, & bellum denuntians, quae omnia Dionysius ex Philochoro perspicue narrat. Epistola vero Philippi extat inter Philippicas orationes Demosthenis. Hæc autem Byzantium.] Cassiodorus scribit Byzantium conditum Tullo Hostilio regnante, unde Byzantium nomen inuenit refert Eustathius in Dionysium. Constantinopolis dicta.] Lege infra capit. 28. libr. 7. Scythus tunc Ertheas regnabat.] Regis nomen, quod in impressis erat, reliquit: nam in manuscriptis Atheas & Natheas legitur: in vulgatis Iustini libris est.

Mattheas, in nostro manuscripto Metheas. Thebanos quondam hostes.] Lacedæmonios pro Thebanis manifesto errore hic legabatur. Nam cū Philippus Elateam occupasset, Athenienses, qui tempore exclusi ad reliquos socios legatos mittere non poterant, Thebanos Demosthenes pro Ctesiphonte, Diodorus libr. 16. Plutarchus in Demosthene. Prælio commisso.] Hoc prælium commissum fuit ad Chæroneam, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. 9.

In Caput decimumquartum.

In Thebanos & Lacedæmonios.] Sic est etiam in manuscriptis: cum tamen nec alii crudelitatis in Lacedæmonios, & Iustinus, quem auctorem sequitur, tantum Thebanorum meminerit. Tres duces, hoc est Parmenionem, &c.] Diodorus & Pletho duos duces præmissos scribunt, nempe Attalum & Parmenionem; qui de Philippi interitu satis multa. A Sabinis in Lucania prostratus.] Livius à Luciano exule occisum scribit Gemisth. διαβὰς ἐς ἰταλίαν Ταρεντίοις συνθῶν ἐν τινὶ μάχῃ χαλῶς ἠγωνισµένῳ ἐπελεύτισεν: Transgressus in Italiam ut Tarëtinis opem ferret, in prælio quodam, cum strenue rem gessisset, occubuit.

In Caput decimumquintum.

Anno ab V. c. CCCCXXVI,] Hic annus in Capitolinis Consulibus est post urbem conditam
cccc.

ccccxxxii. Viginti millia Samnitiū Fabio magistro equitum.] Idem numerus caſorum hoſtium eſt apud Liuium lib. 8. vbi hæc omnia ſatis copioſe Q. Fabius Maximus Rullianus, quem hic Oroſiuſ ſignificat Magiſter Equitum fuit. L. Papirio Cuſſori Dictatori, quarto anno ante Caudinam ignominiam. Præter Liuium lege Eutropium lib. 2. Valerium Max lib. 2. cap. 2. Veturium & Poſtumiū Conſules.] T. Veturius & Sp. Poſtumiū iterum Conſules fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum eſt, & legiones ſub iugum miſſæ. Cic. li. 1. de Offic. Liuius lib. 6 Florus lib. 1. cap. 16. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. cap. 17. Pontius dux eorum.] Hæc ex Oroſio Diaconus Eutropio addidit. Quod Papirio Conſule inſiſtente.] Oroſius & Eutropius eos auctores ſequuntur, qui à L. Papirio Conſule, non Magiſtro Equitum, contra Samnites rem bene geſtā tradiderunt: nam de hoc ambigi Liuius ſcribit.

In Caput de cimum ſextum.

Demotheſenes Orator auro Perſarū corruptus.] Hoc AEſchines Demotheſeni obijcit in orat. in Cteſiphontem his verbis : νῦν μέντοι τὸ βροταλὸν χρυσοῖον ὀπαίκεται τῇ δατάσει ἀπὸ ἑσσι δ' οἱ δὲ τῷ ἱκανόν, εὐδὲν γὰρ πάποτε περὶ τὸ τρέψαι πονηρῶς αὐτὸν γένητο. Sic enim hæc legenda ſunt e manu ſcripto AEſchines & Diodori libro ab Henrico Stephano edito: eſtque hic ſenſus: Nunc vero auri Perſici affluens copia ſumptibus eiſ ſubuenit, quan-

quam ne hoc quidem fat erit: nullæ enim di-
uitiæ vnquam tantæ fuerunt, quæ improbos
mores superare potuerunt Thebanos cum di-
ruta ciuitate.] De Thebanorum excidio Diodorus,
Plutarchus, Arrianus lib. i. Pausanias in Bæoticis. Il-
lyricos quoque & Thracas.] Hos Alexander an-
tequam Thebas euerteret suæ ditioni subiecit. Diodo-
rus & Arrian. In exercitu eius fuere.] Arrianus
scribit Alexandrum habuisse in exercitu pedites
πολλὰ πλείους τεταυείων, equites, ὑπὲρ τῆς πεν-
τακισχίλιος. Plutarchus in Alexandro inter scripto-
res de numero copiarum non conuenire ait: sed eos
qui minimum numerum expresse-
runt, peditum xxx.
millia, equitum v. millia; qui maximum, illorum
xxxiv. millia, horum i v. millia numerare. Diodor.
peditum xxx. millia, equitum i v. m. d. fuisse scri-
bit. Primo eius cum Dario rege congressu.]
Primum hoc prælium ad Granicum flumen commif-
sum fuit. De numero Arrianus: Περσῶν δὲ ἱππεῖς
μὲν ἦσαν ἑς διαμυείας, ξένοι δὲ πεζοί, μισθοφόροι
ὀλίγον ἀποδείοντες διαμυείων. Diodorus: οἱ δὲ πάν-
τες ἱππεῖς ὑπὲρ χιλίας τῶν μυείων, οἱ δὲ πε-
ζοὶ τῶν Περσῶν ἦσαν ὅλα ἐλάττω τῶν δέκα μυεία-
δων. Magna cædes Persarum fuit.] Persarum pe-
ditum xxm. equitum, duo millia cecidisse referun-
tur, auctore Plutarcho. In exercitu autem Alex-
andri] In numeris Orosius Iustinum sequitur. Ar-
rianus scribit in exercitu Alexandri primo congressu
equitus numero circiter xxv. cecidisse, & postea am-
plius lx. pedites circiter xxx. Sed Aristobulus, au-

ore Plutarcho, scripsit Alexandri copias xxxiv. interfectos, quorum novem pedites fuerunt. Orosius libr. seq. cap. 1. ait, Inter quadringenta fere milia hostium interfecta novem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuisse. Deinde Gordien Phrygiæ.] Sic est etiam sine ulla varietate in manuscriptis Meus quoque Iustinus habet, post hæc Gordien urbem petit, ubi in impressis est, Gordin. Curtius lib. 3. oppidum Gordium nominat sicut & Græci γόρδιον. De Gordio vinculo Plut. in Alexandro, Arrianus li. 2. Curtius 3. Iustinus 11. & Erasmus in Chiliadibus. Cum sudans in Cydnum.] De Cydno legendus Curtius lib. 3. Sunt vero qui scribant, Alexandrum hunc morbum, è quo Philippi Arcanani arte recreatus fuit, non in Cydno flumine, sed è labore contraxisse, lege Plutarchum & Arrianum Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit. Darius cum CCCM.] Arrianus: ἐλίχτο ἡ πᾶσα ἑὸν δαπέδα στεπὰ μέλιστα ἔς ἐξήκοντα μυριάδας μαχίους εἶναι. In Darii exercitu eorum qui pugnam capessere possent ad DC. millia esse dicebantur. Et Alexander & Darns vulnerantur.] De Alexandri vulnere, quo dextrum eius semur perstrictum est, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De Dario in hoc prælio vulnerato præter Iustinum nemo quilibet. Peditom LXXX millia, equitum decem millia.] Caesarum equitum Persarum numerus idem est in Diodori, Curtij, Iustini, & Orosii libris;

peditum vero Iustinus vnum & LX millia, Curtius
 centum millia, Diod. amplius cxx. millia caesa scri-
 bunt. Plutar. ait Alexandrū prostrauisse. ὅτι πρὸς ἐνδε-
 πα μνηστῆρας τῶν πολεμίων. Ex Macedonibus ce-
 cidere pedites C. XXX.] Ita Iustinus, quicum fa-
 cit Diodorus sic scribens: ἔρδ' δὲ μακεδόνων ἑτελεύ-
 τησαν πεζοὶ μὲν εἰς τριακισίους, ἰππεῖς δὲ περὶ ἑκα-
 τὸν καὶ πέντηκοντα. At Curtius: Ex parte Alexan-
 dri quatuor & quingenti faucii fuere, triginta
 omnino & duo ex peditibus desiderati sunt,
 equitum centum quinquaginta interfecti.
 Alios allegat] Sic est in nostris manuscriptis, non e-
 legit, Iustinus dixit, alios in societatem recepit.
 Praefecit vero Syriae Alexander Parmenionem, Cur-
 tius libro quarto. Arrianus 2. Tyrum urbem au-
 tiquis.] Syrus Olympiade C. XII. septimo mense
 quam oppugnari coepta erat, ab Alexandro capta
 fuit, vt copiose Diodorus libr. 17. Arria. 2. Curtius 4.
 scribunt. Inde ad templum Iouis Ammonis.]
 De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammo-
 nem tam multa Diodor Plutar. Arrianus, Curtius,
 & Iustinus, vt putidum sit velle aliquid admonere
 Alexandriam in Aegypto condidit.] C. Pate-
 lic & L. Papirio Coss Anno ab vrbe condita CDXX
 VII. Alexandriam in Aegypto conditam scribit
 Linius libro octauo, Solinus & Cassiodorus. De alte-
 ro inf. cap. 18.

In Caput decimumseptimum.

Darius

Darius spe pacis amissa CCCIV. millia peditum.] Rectius ergo in meo Iustino est: Tum spe pacis amissa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, &c. quam ut vulgo legitur, cum XL. millibus peditum. Est tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darij recensent. Plutarch. in Alexandro scribit, Darium Alexandro obviam processisse ἐξαίδρι μυσία τινος, id est, cum decies centenis millibus copiarum, in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. millia, equitum CC. millia fuerunt. Arrianus lib. 3. scribit, Darium habuisse equitum ad XL. millia, equitum ccccccccc. In Curtij libris ita legitur: Summa totius exercitus equites XLV. millia, pedestris acies ducenta millia expleuerat, sed vereor, ne hic ducenta millia mendose sit, pro, decies centena millia. Apud Tarsum bello opponit.] Non puto vllum esse historicum studiosum, cui hic locus scrupulum non iniiciat, cum praesertim omnes loquantur, vltimum hoc praelium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, vbi Tarsus est, sed in Assyria commissum fuisse, & tamen Oroscum ita scriptum reliquisse, testimonio sunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Oroscus Iustin. quem auctorem sequitur, imposuerit: eumque ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis: quod Tarsum perlabitur; traiecisse scripserit, hic apud Tarsum pugnatum esse crediderit. Sed hoc praelium commissum fuit in Assyria trans Lycum in Aturia campis ad vicum nomine Gaugamela, auctore Strabone libro

decimosexto. Quamquam enim Dionysius Alicarnas-
seus ad Ammeum hanc pugnam τὴν ἐν Ἀρβήλοις μά-
χην. Curtius praelium apud Arbela nominet, &
Diodorus narrationem eius ita concludat, ἡ μὲν δὲ
περὶ Ἀρβηλα γενόμενη παράταξις τοιοῦτον ἔσχετὸ
πέρας: Plutarchi tamen in Alexandro verba sunt,
τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς Δαρείον οὐκ ἐν Ἀρβή-
λοις, ὥς περὶ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν γαυγαμή-
λοις γενέσθαι συνέπεσεν, id est, accidit ut ma-
gnum illud praelium cum Dario non in Arbel-
lis, sicut plerique scribunt, sed in Gaugamelis
committeretur Cum Strabone & Plutarcho facit
Arrianus libro tertio ubi tradit, Darium castra in
Gaugamelis ad Bumadum fluvium ab Arbelis op-
pido stadia circiter LX. posuisse. Lege eundem libro se-
xto. Alexander XXXIV. continuis diebus.] I-
dem numerus est apud Iustinum, in meo manuscripto
& Roberti Stephani impresso libro, cum vulgo in a-
liis XL. in aliis LXXXI. legatur. Persepolim ca-
put Persici regni.] De Persepoli capta & dire-
pta, eiusque immensis opibus legendus Diodorus in
posteriore libr. decimo septimo, & Curtius libro quin-
to. Meminit Strabo libro decimo quinto. Darium
verò cum à propinquis.] Darium in fuga Bel-
sus & Nabarsanes vinxerūt aureis, ut Curtius &
Iustinus scribunt, compedibus, multisque confossum
vulneribus in via reliquerunt, quo de copiose

Diodorus, Plutarchus, Arria-
nus, Curtius & Iu-
stinus.

In Caput decimum octauum.

Quorum Agis Lacedæmonius. Hoc bellum Græcorum cum Antipatro Macedonia præfecto, descripserat pluribus verbis Curtius libro sexto, sed ad nos tantum prælii euentus peruenit. Scribit idem præter Iustinum Diodorus libr. 17. Meminit Pausanias libr. 3. Alexander autem in Italia. De rebus gestis ab Alexandro Epiri rege legendus Liu. lib. 8. & Strab. 5. & nos supr. c. 11. Hyrcanos & Mardos subegit De Hyrcanorum & Mardorum gente confini Hyrcania subacta, Diodorus in 17. Arrianus 3. Curtius 6. Thalestris siue Minothæa. Hanc reginam Amazonum Diodorus Ὠλάνσην, Curtius Thalestrim nominat: hique eam ad Alexandrum venisse tradunt, secuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Onesicritum, Antigenem & Istrum. At Aristobulus, Ptolemaeus, & ceteri scriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium esse dixerunt. Inde Drangas. Sic recte hic est, malè autem in vulgatis Iustini libris Dracas: Nam & Arrianus ipsos δὲ Ἄγγας, & Diodorus eorum regionem τὴν δὲ Ἄγγων appellat. Euergetas. Hoc nomen beneficij ergo à Cyro Persarum rege acceperunt, cum prius Ariaspæ, ut est in Aciani & Curtij libris, seu Arimaspi, ut habet Diodorus nominarentur. Parimas, Parapamēnos, Adaspies. Ita hæc in manuscriptis Orosii & Iustini libris inuenio: nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De Alexandra super amnem Tanaim condita præter Iustinum

libro duodecimo, Curtius libro septimo, Arrian. quarto. Docent hoc Amyntas.] De his omnes qui res Alexandri descripserunt. De Parmenione eiusque filio Philota interfectus Diodorus libro decimo septimo posteriore. Plutarchus in Alexandr. Arrianus libro 3. Curtius libro 6. & 7. De Alexandria Aegypti, supr. extremè cap. 16. Clitus quoque annis grauis.] Græcè est κλῆτῆς: malè igitur vulgo Clitum scribunt. De Clito, Curt. li. 8. Arr. 4. Cicer. Tusc. 4. Alexander Rex cum interemisset Clitum familiarem suum, vix è se manus abstinuit. Venabulo transfossus.] Hasta Alexandrum Cliti latus transfixisse Curtius scribit. Arrian. tradit alios prodidisse Clitum occisum λεγῶν, alios σάπισα, Plut. αἰχμὴν vocat. Chorasinos ad Dahas.] Dahas non Dacæ est in manuscriptis Orofii & Iustini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. 7. & 8 Græci δάας vocant. Quos autem Iustinus & Orofius Chorasinos, eos Arri. l. 4. & Strab. li. 11. χωρσμένους appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plin. lib. 6. c. 16. hi sunt Chorasinii. Callisthenem philosophum.] De Callisthenis Olynthij interitu copiosè Arr. lib. 4. Plut. in Alexandr. Curtius lib. 8. De eodem M. Tullius pro Rabireo Posthumo: Callisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri ab Alexandro necatum accepimus.

In Caput decimum nonum.

Nyssam urbem adiit.] Νύσσα hanc Indie urbem Strabo, Arrianus, Dionysius & Eustathius vocant

cant: de qua multa Arrianus initio libri 3. Dædalos
montes.] Curtius lib. 8. Hinc ad regionem, quæ
Dædala vocatur, peruentum est. Regnaque
Cleophridis.] Cleophris mater Affacani, filio mor-
tuo, illius regioni præfuit. quo tempore Alexander in
Indiam venit. Iustinus lib. 12. Curt. 8. Eius regionis ca-
pit fuit oppidum, quod Arrianus *μαζαγα*, Diodo-
rus *μαζαγα*, Strabo *μαζαγα*, Curtius Mazaga no-
minat: idque Alexander obsessum deditione cepit. Ad
Saxum miræ alperitatis.] Hoc saxum: auctoribus
Diodoro & Arriano *πέτρα ἀγρή* & dictum fuit. Un-
de emendandi Curtij libri, in quibus est: Incolæ ar-
mati petram Dorinim n. mine occupaue-
runt, cum sit legendum Aornon, vel, Aornim,
quomodo est in quibusdam Diodori exemplaribus.
Cum Poro fortissimo. Bellum cum Poro non si-
ne clade Macedonum gestum scribunt Diodorus libro
decimo septimo, Arrianus quinto, Curtius extremo li-
bro octauo. Rem cum Poro gestam Plutarchus ex Ale-
xandri Epistolis refert. Occisoque deiectus e-
quo.] Bucephalum Alexandri equum in hoc bello
occisum quidam tradiderunt, Plutarchus & Arria-
nus. Duas ibi condidit ciuitates] *τὴν μὲν νι-
χίαν, τὴν δὲ νίκης τὴν κατ' ἡδὼν ἐπ' ἀνίμῳ αὐτοῦ, καὶ
τὴν δὲ βουκεφάλαν, ἐς ἣν ἵππον ἔβουκεφάλου τὴν
μνήμην, ὅς αὐτὸν ἐδάμεν αὐτῷ.* Alteram N. eam à vi-
ctoria de Indis reportata, alteram in memo-
riam Bucephali equi ibi mortui Bucerda aliam
nominauit. Idem scribit Diodorus. Strabo lib.
15. verum hic alteram non cum Diodoro & Ar-
riano

τιανο βουκεφάλειαν, sed cum Plutarcho *βουκεφαλίαν* vocat. In nostris manuscriptis est, Nicæam & Bucephalen. Inde Adræstas.] Sic est in vetustis non ut vulgo legitur, Arestas. Diodorus hos ἀνδρες, Arrianus ἀδραστας nominat. Cathæos.] In vulgatis est, Stathenos, in vetustis Cathenos, unde secutus Arrianum, Cathæos scripsi. In Diodori libris mendose legitur eis τὴν τῶν κατὰ τῶν χάραν, pro κατὰ τῶν, αε posito pro αι, id quod ex Strabonis libr. 15. perspicue cognoscitur, Præsidas & Gandaridas.] In manuscriptis Orosii non, Passidas, sed, Præsidas legitur: In Iustini antiquis, Præsidias. Plutarchus in Alexandro γανδαρίτας καὶ πραισίους dicit, quam statim οἱ πραισιῶν βασιλεῖς legitur. In Diodoro sic est, πέραν δὲ τοῦτε κατοικεῖν τό, τε τῶν πραισιῶν καὶ γανδαρίδων ἔθνος & τῶν δὲ βασιλείων ξανδαράων. In Curtio ita: Vteriores ripas colere gentes Gandaridas & Pharasios, eorumque regem esse Aggiaminen. His inter se collatu apud Diodorum scribendum videtur πραισιῶν, apud Curtium, Prælios, & Xandramen. Ad Chofides] Legitur & Cotides, atque in Iustini libris, Euphites, vel Cuphites. Ego in hoc nomine hæreo: fortassis intelligendus est is qui a Curtio Sophites, à Diodoro & Strabone σωπειδης nominatur: nam cum in illius regno Alexander ad Hyphasin fluvium processisset, militum precibus reuocatus fuit, sed de pugna alij nihil. Ad amnem Acelinem.] De hoc Dionysius Afer.

Τῶν δὲ λόγων ἀπὸ σκοπέλων ἀκροσίνην
 περιέμενοι δέχεται πλωτὸς ῥέεστιν ἰθάσπης.
 Ibi Gessonas, Sibotique.] in impressis Iustini li-
 bris est. Ibi Gessonas Asybotique, in nostro anti-
 quo, Ibi Iacensanos Sibotique. De primis ego
 nihil, de posterioribus Diodorus ita: ὅς δ' ἦσαν ἐπὶ
 τὴν ἀκροσίνην καὶ ἰθάσπην συμβολὴν ἐκβάλλοντας τοὺς
 στρατιώτας προῆγεν ἐπὶ τοὺς οὐρανοζοοῦντας σίβους
 id est, Vbi peruenit in regionem, in qua Hy-
 dalpes amnis Acesini committitur, expositis
 militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur
 duxit, Curtius libro 9. Peruentum erat in regio-
 nem, in qua HydAlpes amnis Acesini commit-
 titur: hinc decurrit in fines Siborum. Fulgo-
 men hic Sobiorum, & illic ἰβους mendose legitur.
 Hinc ad Mallos & Oxydracas.] Ita emendau-
 mus secuti vestigia deprauata lectionis antiquæ in O-
 rofii & Iustini libris. Sic autem legendum esse ex hi-
 storia. quæ est apud Curtium libro nono, Arrianum
 6. Diodor. 17. cognosces. Nam quod in Diodoro legi-
 tur, συρακούσας id mendose esse Henricus Stephanus
 animaduertit, sed ἐξυδράκας reponendum esse, eru-
 ditissimū hominē nō vidisse miror. Octoginta mil-
 libus peditum.] Diodor. etiam scribit hos habuisse
 πεζοὺς πλείους τῶν ἑκτακισμυρίων, amplius L-
 XXX. millia peditum. Unde emendandi Curtii li-
 bri, in quibus est, Nouem millia iunctorum pe-
 ditum in armis erant. In numero equitum Orofius
 & Iustinus non conuenit cum Diodoro & Curtio. Sa-
 gitto sub manū trahέταις.] Dio. τι ἐξ ἑαίς ἐπὶ

τὸν μασόν. *Plutarchus. περὶ τὸν μασόν. Arrianus. ἐπεὶ τὸν μασόν. Curtius:* Indus duorum cubitorum sagittam ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dextrum infingeret. Cui Ambira rex præerat,] Ambira est etiam in nostris vetustis, apud Iustinum lib. 12. legitur: cum venisset ab urbem Ambigeri regis. *Strabo lib. 15. hoc in Oritarum finibus accidisse scribit, Diodorus ad Brachmanum urbem Harmatelia nominatam, Curtius in Sambiregno.*

In Caput vigesimum.

Legati operiebantur.] Horum legatorum meminit *Arrian. lib. 7. ac præter eos, quos Iustinus & Orosius commemorant, scribit venisse ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Schytarum, qui sunt in Europa. Diodor. meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum finitimorumque illis Gallorum. Plurimæ partis Italiæ*] Ex Italia venerunt legati à Bruttiis, Lucanis & Etruscis. Nonnulli etiam à Romanis venisse scripserunt: sed *Arrianus id verum non putat. Cum venenum potasset, interit.*] *Iustinus & Orosius sequuntur eos, qui Alexandrum veneno sublatum scripserunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet, quos lege. Hispanus Maurinus.] In nostris antiquis est, Hispanus & marinus.*

In Caput vigesimum primum.

Anno ab vrbe condita CCCCL.] Hic annus quo Qu. Fabius Maximus Rullianus V. & P. Decius Mus. IV. Consules fuerunt, in Fastis Capitolinis est ab V. c. CDLVIII. Liuius idem est, CCCCLVII. quæ lib. 10. hoc bellum describit. Vmbrosūque Etruscorumque exer.] Liuius tantum Etruscos populationis fama ad suos fines tuendos redire coactos scribit. Vmbros tamen prælio non interfuisse ex eodem cognoscitur. Bellum inire.] Hoc bellum gestum fuit in agro Sentinate, ἐν τῇ τῆς σεντινατῶν χώρα, ut ait Polybius libro 2. Decius consul occisus est.] Hic est alter è Decis, quos ad voluntariam mortem cursum equorum incitasse Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Consulatu se deuotit. libro 2. de Finibus Quod verò idem Tusc. 1. scribit, Decium filium cum Etruscis decertantem se hostium telis obiecis, in eo dissentit ab aliis, qui Decium hunc cum Gallis decertasse scribunt. Peditum CXL. millia CCCXXX. equitum verò XLVI. millia.] Ita hæc leguntur in optimo libro Cornelij Gualteri. idemque numerus est a Liuius ex aliorum scriptorum annalibus relatus. Aut externos prouentus.] τὰς ἐξωθεν εὐρυπίας ἢ εὐνοπείας Vulgo, euentus. contra idem librum antiquorum legitur. Pestilentia, qua hic annus grauis fuit, meminit etiam Liuius.

In Caput vigesimum secundum.

Sequitur annus.] Consules hic annus habuit

L. Postu-

L. Postumium Megellum, M. Atilium Regulum: est-
 que illius parum constans memoria, inquit Livius
 lib. 10. quem lege. N. uum h. bitum animum-
 que.] *Habitus armaturæ, animusque paratus ad di-*
micandum hic breuiter indicatur: sed Livius omnia
copiose libro 10. extremo. Papirius Col.] Hic est L.
Papirius Cursor Sp. Caruili] collega in Consulatu,
anno post R. cond. CDLX. de quo & Pullario præter
Livium Valerius Max. lib. 7. cap. 2. Epidauriam
colubram.] Hanc rem libro decimo extremo scri-
pfit Livius, libroque undecimo persequutus fuit, ut ex
epitoma cognoscitur, in qua mentio est colubæ siue
anguis. Tu lege Pausaniam lib. 2. & Ouid. lib. 15.
Metam. Præterea altero ab hinc anno.] Altero
anno, id est, proximo post L. Papirium, quo Q. Fabi-
us Maximus Gerges, & D. Iunius Brutus Scaena
Coss. fuerunt. Fallitur certe Robertellus, qui alterū
vbique pro secundo accipit. Namque an. 180. ex-
ercitu.] Triumillia hominum occisa refert Eutro-
pius lib. 2. Quod per XLIX.] In alijs male LIX. le-
gitur. Nam si annus, quo Q. Fabius V. P. Decius IV.
Consules fuerunt, recte XLVI. belli Samnitici à Livio
rominatur, hic XLIX. sit ne, esse est. Anno subse-
quente..] Anno ab V. c. CDLXIII. Consul cum P.
Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus, eo, que
ambus Samnitas vixisse Eutropius scribit. Curium
etiam de Samnitibus triumphasse, Cicero in Cato-
ne ostendit. & in libro de Viris illustribus scribitur.
Orosius tantum rei in Sabinis gesta meminit, sicut

Et Florus libro primo capit. 5. Anno ab V c CD-
LXIII.] Hic annus secundam Fastos Capitolinos,
quos tanquam certissimos duces sequimur, est, CD-
LXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius
Calpurnius Coss. fuerunt. Romani ad exorien-
dos] Polybius libro secundo scribit, hos legatos à
M. Curio in Galliam misisse, & πάλιν τῶν ἀγχιπαραστά-
των pro redimendis captivis: quos illi πεισθέν-
τες & κατὰ τὴν ἐξουσίαν, violatè ut egerit
um interfecerunt. Verum hic Livius antea
magnum damnum fecit historia. Ille enim captivum
libr. 12. exposuerat. Cæcilius prætor.] Huius
Cæcili Prætoris meminit Augustinus de Civit.
libr. 3. ca. 17. & in Liviana Epitoma L. Cæcilius præ-
tor nominatur. Unde cognoscitur error Sipontini, qui
quod Polybius dixit, ἀρχαὶ τῶν στρατῶν τελευτή-
σαν, & vertit, Lucio Consule amisso Ceterum
Gallorum reliquias P. Dolabella deleuit in Etruria
ad lacum Vadimonis, ut ait Florus lib. 1. cap. 13. πάλιν
τὴν ἐν ἰδρυα πρὸς τὰς ἐλευθέρων ἀφῆκεν. Polybius.

In Caput vigesimumtertium.

Alexander per XII. annos.] Alexander
Macedo, inquit Cic. Philip. V. cum ab ineunte
ætare res maximas gerere cœpisset, tertio &
trigesimo anno mortem obiit. Vixit enim
annis XXXII. menses VIII. Regnavit A. XII.
Mens. VIII. Arrianus libr. 7. extremo. Primo Pro-
lomeo.] Ille est Πτολεμαῖος ὁ τρίτος, Ptolomeus
Lagi F. Primus Rex Aegypti, à quo deinceps qui

Aegyptum obtinuerunt vsque ad Auletem (quem regno pulsum ab Alexandrinis A. Gabinius restituit) eiusque filium (quem C. Iulius Caesar interemit) Ptolemæi nomen tulerunt. Laomedon Mitylenæus.] λαομέδων ὁ μίτυληναιΐς: cui Syriam cum Phœnice datam, Curtius lib. vlt. scribit. Ciliciam Philotas, Phyllo Illyrios.] Ita legitur quoque in nostro manuscripto Iustini libr. 13. pro quo in impressis, Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt, mendosè legitur. Mediæ maiori Atropatus.] ἀτροπατήνης ὁ τῆς μεσσηνίας σατράπης, Atropatus Mediæ præfectus, est apud Arrianum lib. 7. Unde non solum Iustinus & Orosius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem lib. 18. est, Ἀτράτης μεσσηνίαν, duabus literis πτ in medio prætermisiss. Minori focer Perdiccæ.] Sic est etiam in manuscriptis: sed Iustinus habet, minori Alceta frater Perdiccæ præponitur. Ἀλκίτας ὁ ἀδελφὸς περδικκῆος, nominatur à Diodoro lib. 18. Susiana gens Scyno. De Scyno] præter Iustinum & Orosium alij, quod sciam, nihil. Antipater postea Antigono τὴν σισιανὴν dedit, cui Perdiccas primo παμφυλίαν, ἢ λυκίαν, τὴν μεγάλαν καλούμενην φρυγίαν attribuerat, auctore Diodoro. Orosius vero Iustinum secutus scribit, Pamphyliam & Lyciam Nearchō datam, quem vulgo Learchum vocant. De Nearchō Diod. Plutarch. Arrianus, Lydiam Menander.] Menander est etiam in manuscriptis Iustini & Orosii libris, sed verendum, ne notus Menander pro ignoto Meleagro in has sedes migraverit. Nam

Melea-

Meleagro Lydiam assignatam scribit Diodorus. Minorem Phrygiam. [τὴν ἐξ ἑλληςπόντου θρίαν, Diodorus Thracia & regiones Ponti.] λυσιμάχω ἐδόθη θράκη καὶ τὰ σιλωρίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν ποντικὴν θάλασσαν. Diodo. Seleuco Antiochi.] Hic est Seleucus ἐτ' Ἀσίας τ' περὶ εὐφράτιω βασιλευσας, ut inquit Appianus in Syriaco: qui in Asia maiore & Syria regnavit Pithon Agenonoris.] πείθων siue πιθων ὁ ἀγῆνορος, est apud Diodorum & Arrian. Unde quomodo hoc nomen scribendum sit cognoscitur. Seras] habet etiam noster manuscriptus Iustinus, pro quo in impressis, Sed res, legitur. Oxyartes.] Ita hoc nomen in Gualtheri libro recte scriptum est, ex quo vulgò, Axiarches, fecerunt. Diodorus, τὴν καὶ παρὰ τὸν καύκασον κειμένην, ὁνομαζομένην ἢ παροπισαδῶν, προσώρισεν ὀξυάρτη τῷ βακτριανῷ βασιλεῖ, οὗ τὴν θυγατέρα ῥωξάνην γεγαμνηὸς ἦν ἀλέξανδρος. id est, Fines ad Caucasum montem, qui Patopamisadaram dicuntur, attribuit Oxyartæ Bactrianorum regi: cuius filia Roxane cum Alexandro fuerat. Ergo Trogus, Parapamēnos fines dixit τὴν τῶν παροπισαδῶν χώραν. Sibyrtio.] Diodor. σιβιρτίῳ ἑδᾶν ἀραχωσιανῶν καὶ κεδρωσίαν. Arrianus libr. 6. de eodem Sibyrtio agens, τούτο ἀραχωτῶν τε ἢ κεδρωσιῶν ἄρχειν ἐδόθη. Plutar. quoque κεδρωσίαν nominat, quam Diodorus κεδρωσίαν. In nostris manuscriptis, Cedrosique, legitur. Apud Iustinum locus mutilatus est, qui in nostro antiquo integre legitur hoc modo: Arachotii, Cedrosique Sibyrtio tra-

minat. Meminit Plutarchus in Eumene. Nam omnes ante irruptio.] En utilitatem Epitomarum! Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariaratherege, deinde in Pisidia cum Larandais & Isauriis à Perdicca gestam exposuisset Iustinus hæc ita detruncavit, ut ex duobus quasi corporibus vix vnum reliquerit. Isaurii ergo hanc crudelitatem in se suosque exercuerunt, ut scribit Diodorus lib. 18. ubi & bellum inter Antigonom & Perdiccam exponit. Neoptolemus & Eumene s. Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca consilio cum ad versariis communicato, insidias Eumeni parabat, quare patefacta pralio cum ipso dimicare coactus in extremum discrimen venit. & copias fere omnes amisit. Diodorus, Plutarchus in Eumene. Iustinus li. 13. Polyperchon occiditur.] De Polyperchonte in hoc pralio occiso alii, excepto Iustino, nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdicca partibus in hoc pralio cecidisse, memorie prodiderunt, quos de congressu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege. Eumenes Priion. &c.] Hi quatuor ita nominantur à Iustino: Plutarchus Eumeni tantum meminit: Diodorus scribit Eumenem cum L. viris illustribus, in quibus Alceas frater Perdicæ erat à Macedonibus capitis condemnatos. Antigono decernitur. Ab Antigono, mendose est in impressis. Diodor Αργυρό-
 τω αργεταζόμενον ἢ κατὰ πρῶτον αἰετὶ τὸ
 ἡ ἀλκίαν. In castellum quoddam.] Plutarch.

ἐν Εὐμένει, κατὰ τοῦτον εἰς νῆα, χρεῖν ἐν μεδοείῳ
 Λυκαονίας καὶ κατὰ δόκιαν. Confugiens in castellum
 quod in finibus Lycæonia & Cappodocia positum No-
 ra appellabatur. De eodem castello Diodor. Argyra-
 spidas] De his, & proditioe eorum, Diod. & Plu-
 tarch. Arridæi regis.] Arrideus filius fuit Philippi
 patris Alexandri Magni: quo mortuo rex à Macedo-
 nibus creatus Philippi nomen tulit, Diodor. initio
 lib. 18. Regnavit annos sex, menses quatuor, eodem
 auctore lib. 19. Aφαιδάρει] Hic Pyrrhi Epirota-
 rum regis, de quo paulo post, & libro sequente, pater
 fuit. Roxane nuru.] Roxane Oxyartis Bactriani fi-
 lia inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum li. 7.
 in urbem Pydnam] In impressis Iustini libris men-
 dose Πικτυᾶ legitur, cū in manuscripto bene sit, Pyd-
 nam. Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς
 πύδναν, ἔχουσα τὸν εἰς τὴν ἀλεξάνδρην, καὶ τὴν μητέρα
 αὐτῆς βασιλίστην. Non ergo Alexandri magni filium
 Herculem ex Barsine susceptum, sed Alexandrum
 Roxanes filium Olympias secum Pydnam duxit. vi-
 de Diodo. lib. 19. Liberandū bello Herculem.]
 Iustinus lib. 15. Diuulgat se velle Alexandri regis sui
 filium cum matre obsidione Amphipolitana libera-
 rare. Non ergo Barsines, sed Roxanes filius hic quo-
 que intelligendus, quem Alexandrum fuisse
 nominatum. Diodorus libro decimo nono, Pau-
 sanias libro 1. & 9. scribant. Cum filio De-
 metrio vincitur.] Solus Demetrius Antigono
 in Hellespontum profecto cum Ptolemæo apud

Gazam oppidum manus conseruit, victusque fuit: Diodorus libr 19 Pausanias 1. Plutarchus in Demetrio. Hercules Alexandri] Hunc Polyperchon in regnum restituere parabat, sed à Cassandro magnis pollicitationibus adductus eum interfecit, Diodorus libr. 20. qui addit Herculem tum fuisse natum annos circiter XVII. Ptolemæus iterum cum Demet.] Hoc prælium nauale, quo Ptolemæus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commissum fuit, & accurate à Diodoro libr. 20. Plutarcho in Demetrio describitur. Meminit Pausan libr. 1. de regio nomine, Diodorus & Plutarchus. Sadrocotto, Legitur etiam Androcotto, & apud Isidolum, Sandrocotto. Sed Strabonis autoritate libr. 15. nostra lectio confirmatur. Prælium hoc, in quo Antigonus cecidit, describit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pausanus lib. 1. Commissam pugnam fuisse ex i. l. o. legimus in Arrian. lib. 7. Seleucus Demetrio] Duxit tum Seleucus uxorem Stratonicen filiam Demetrii & Phillæ Plutarchus in Demetrio. Cassandro defuncto] Cassander ex morbo aquæ intercutis, viuens etiam num, erumpentibus vndique vermibus, exta-
buit, Philippus filius eius natu maximus regno iam inite tabidi corporis lue periit. Pausanias lib 9. Antipater Theſſalonicen] Cassander Macedoniae rex tres filios moriens reliquit, Philippum, Antipatrum & Alexandrum. Horum Philippus initio regni periit, Antipater matrem Theſſalonicen, Philippo Amyntæ filio & Nicaspolide genitum, ideo interse-
cut, quod ea Alexandro propensior esset: Alexander

Pyrrhi & Demetrii auxilio implorato, ab hoc interēptus fuit. Plutarchus in Pyrrho. & Demetrio. Pausanias libro nono Iustinus decimosexto Doricetis] Dori, est in Gualtheri libro, quod alij quoque in suis manuscriptis inuenerunt. Rectum puto, Deonicheus: sic enim Pausanias libro primo nominat. Plutarchus quoque in Demetrio de παρὰ τὴν ἀρετὴν mentionem facit, ab eoque Lysimachum captum fuisse scribit, & humane, regieque tractatum. De eodem Strabo libro septimo. His se comitem] Quae hic de Pyrrho Orosius scribit, ea Plutarchus in illius vita pluribus persequitur. Generum suum Antipatrum] Antipatrum Cassandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi. Filiumque suum Agathoclem] Agathocles dolo & insidiis Arsenoes, vxoris quidem Lysimachi, sororis vero Lysandrae, quae cum Agathocle erat, occisus fuit, vt scribit Pausanias libro primo. Strabo libro decimotertio ait Lysimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem interfecisse. Lysimachia ciuitas] Hanc Lysimachus euerja Cardianorū vrbe in Isthmi Thracij Chersoneso cōdiderat, Pausanias libro primo. De eius interitu. Strab. libro decimo. De Lysimachi & Seleuci morte lege Pausaniam libro primo. Polybius libro secundo scribit hos interēsse circa Olympiada CXXIV. Cuius sororem

Lysimachus] Ptolem. ei soror,

vxor Lysimachi fuit Lysandra, Pausa-

nias.

PAULI OROSII

HISPANI PRESBYTERI.

Historiarum

Liber quartus.

PRÆFATIO.

DIXISSE Æneam, Virgilius refert, cum post pericula sua suorumque naufragia residuos ægrè socios solaretur. Forſan & hæc cum meminiffe iuuabit. Hæc ſententia ſemel apud Eccl̃am, ſemper vim ſui triplicem diuerſiſſimis * affectibus refert, cum & præterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto grauiora referuntur in geſtis: & futura dum deſiderabilia faſtidio præſentium ſiunt, ſemper meliora creduntur: ipſis autem præſentibus ob hoc nulla in parte miſeriarum iuſta comparatio adhiberi poteſt, quia multò maiore moleſtia afficiunt, quantumcunque ſint iſta, quæ ſunt, quam illa, quæ ſive tranſacta ſive ventura: & ſi magna dicuntur, interim omnino tunc non ſunt: veſuti ſi quis nocturnis pulcibus titillatus, atq; ex eo vigilijs anxius, alias forte, quæ aliquando ex ardentiffimis febribus diu ſuſtinuit, vigilias recorderetur, procul dubio impatientius feret iſtarum inquietudinem, quam illarum recordationem. Sed quamuis apud omnium ſentios pro capto temporum ita videri queat, nunquid
tamen

tamen aliquis exiſtet, qui vel in ipſa anxietate pronunciet, grauioreſ pulceſ eſſe quàm febreſ? aut acerbius accipiat, ſe vigilare ſanum, quàm dormire non potuiſſe moriturum? Quæ cum ita ſint, delicatiſtiſ & queruliſ noſtriſ vtcunq; concedo, vt hæc, quibꝯ nunc, quia ſic expedit, interdum admonemur ſentiendo grauiã putent. Non tamen * cohibeo, vt etiam adſerant comparando grauiora. Quemadmodum ſi quiſ molliſſimĩſ ſtratiſ cubiculoq; percommodo matutinuſ egrediens, nocturno geluſ lacunarium dorſa obriguiſſe herbaſq; incanuiſſe proſpiceret, & inopinato viſu admonituſ diceret, frigueſt hodie; hic mihi nequaquam reprehendenduſ videretur, quia vel comuni * vſu, vel proprio ſenſu locutuſ eſſet. At ſi trepiduſ in cubiculuſ recurrenſ, ſtratiſq; ſeſe adoperienſ, vel magiſ abdenſ, clamaret tantum omnino frigueſſe, quantum nec in Apennino aliquando fuerit, cum Annibal elephantoſ, equoſ, plurimãq; exercituſ ſui partem, niuibuſ clauſuſ atq; oppreſſuſ amiſit; hunc ego puerilibuſ licentiſ naſcantem, non modo dicentem iſta non ferrem, ſed etiam ab ipſiſ ſtratiſ, oĩj ſui teſtibuſ, in populuſ publicuſq; protraherem: ei q; forãſ producto infantẽſ in coatuſq; ex eo geluſ ludenteſ, iucundanteſ, ſudenteſq; monſtrarem, vt verbosa nugacitaſ delicatiſ vitia nutrimentis non in tempore violentiam, ſed in ſe eſſe ſegnitiẽ doceretur: & in comparatione reruſ dijudicanda, non maiores

* conuiuco

* viſu.

iores parua tolerasse, sed se nec parua tolerare sufficere probaretur. Quod euidentius ipsis in memoriam reuolutis præteritorum cladibus, approbabo, Pyrrhi bello in primis, sicut ordo est, prodito : cuius causa & origo hæc fuit.

C A P V T I.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit aduersus Romanos.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIV. Tarentini Romanam classem forte prætereuntem, spectaculo theatri prospectam hostiliter inuasērunt, quinque tantum naubus vix per fugam elapsis: cætera retracta in portum clasis, & profligata est; præfecti nauium trucidati, omnes bello viles cæsi, reliqui pretio venditi sunt. Continuo missi Tarentum à Romanis legati, ut de illatis quererentur iniurijs, pulsati ab ipidem, auctas insuper iniurias retulerunt. His causis bellum ingens exortum est. Romanos, qui quantique hostes circumstreperent permetientes, vltima adegit necessitas, proletarios quoque in arma cogere, hoc est, eos qui in vrbe sufficiendæ semper prolis causa vacabant, militiæ ascribere quippe cum frustra de prole cura sit, nisi rebus præsentibus consulatur. Itaque irruit in vniuersos Tarentinorum fines cum Emilio consule Romanus exercitus, igni ferroque vastat omnia plurima expugnat oppida, inauriam insolenter

ter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum praesidijs fultos maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in se ob magnitudinem virium confusorumque summam belli nomenque traduxit: nam Tarentum, utpote ex Lacedaemonijs conditam cognatamque Graeciae civitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Thessaliae & Macedoniae, elephantos etiam usque in id tempus inuisos Romanis, numero XX. in Italiam primus inuenit: terra, mari, viris, equis, armis, beluis ad postremum viribus suis dolisque terribilis: nisi quod Delphici illius vanissimi spiritus, & mendacissimi nebulonis, quæ magnum ipsi vatem ferunt, responso circumuentus ambiguo, exitum fecit eius, qui non consulisset. Itaque apud Heracleam Campaniae urbem, fluviumque Sirin, prima inter Pyrrhum regem & Luinum consulem pugna commissa est. Consumptus est grauisissimo certamine dies, utrinque omnibus mori intentis, fugere nescijs. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, formam truces, odore graues, mole terribiles, ut videre Romani, nono pugnandi genere circumuenti & territi, equis maxime pavitantibus dissiugerunt. Sed postquam Minucius quartæ legionis primus hastatus protentam in se manum beluæ gladio defecuit, & conturbatam dolore vulneris auerti bello atque in suos facere compulit, eiusque immoderato discursu perturbari ac permisceri cepere, tunc pugnae etiam beneficio noctis impositus est. Vi-

cos

Atos fuisse Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidisse referuntur peditum XIV. millia octingenti octoginta: capti MCCX. Equites autem cæsi CCXLII. capti DCCCII. signa amissa XXII. Nam quantus è diverso numerus sociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditū non est: maxime quia scriptorum veterum mos est, ex ea parte quæ vicerit, occisorum non cōmemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: nisi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, sicut in prima Persici belli congressione apud Alexandrum Magnū fuit: cui inter quadringenta ferè millia hostium interfecta, nouem tantummodo in exercitu eius pedites d. fuisse referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, dijs suis hominibusque testatus est, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc scripsit:

Qui ante hac inuicti fuere viri, pater optime Olympi,

Hos ego in pugna vici, victusque sum ab iisdem.
Et cum à socijs increparetur, cur se victum diceret qui vicisset, respondisse fertur: Ne ego, si iterū eodem modo vicero, sine villo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus postquā victus clam fugit è castris miserabilē belli cladē grauioribus monstis auctā accumulātq; persensit. Nā fabulatores forte progressos, velut hostilis quā oborta rēpellas, cū hor-

* quidem.

horribili fragore cœli correptos, diris fulminibus exulsit: quippe XXXIV. eorum * idem turbo prostravit, XXII. semineces relictî, iumenta exanimata & capta quàm plurima, ut merito contigisse non signum vastationis futura, sed vastatio ipsa referatur. Secunda inter Pyrrhum & Romanos consules pugna in Apuliæ finibus fuit: vbi clades belli ad utroque, sed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos concessit. Nam cum diu obnixè cunctis in mutuam cædem ruentibus, anceps belli penderet euentus, Pyrrhus transfixo brachio, laucius prior cecidit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus est. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi posse deprehensi: deinde subiectis inter posteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes in supermachinas furore trepido circumferentes, exitio suis fuere. Cæsa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata LIII. Romanorum undecim amissa sunt: Pyrrhus bello fractus, Agathocle mortuo rege Syracusano, ad Siciliæ accersitus imperium, Syracusas concessit.

CAP V T II.

Romani horrenda peste corripuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur & interit.

SED Romanorum miseria nullis cessat inducijs. Consumitur morborum malis inter cape-

capedo bellorum: & cum foris cessatur à prælio, agitur introrsum ira de cœlo. Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Cleplina consilibus, pestilentia grauis urbem ac fines eius inualit, quæ cum omnes, tū præcipuè mulieres pecudesque corripuens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat, & immaturis partibus cum periculo matrum extor-
ti abortus projiciebantur: adeo ut defectura successio, & defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legitimo ordine crederetur. Interea reuersum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit; terriumque id bellum contra Epirotas, apud Lucaniam in Arusinis campis gestum est. Itaque primo concursu, cum Pyrrhi milites Romanorum impressionem trepidarent, circumspectantesque fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantes ex subsidijs iussit induci. Romani assueti iam pugnare cum beluis, cum malleolos stupa inuolutos, ac pice oblitos, vncis insuper aculeis tenaces præparauissent, eosque flammatos in terga beluarum turrestque vibrarent, non difficile furentes ar-
dentesque beluas in eorum excidia, quorum subsidia fuerant, retorserunt. Octoginta milia peditum in illo prælio habuisse regem dicunt, equitum vero sex millia. Ex his caesa referuntur trigintatria millia, capti autem sunt mille trecenti. Pyrrhus quinto demum anno,* quàm venerat, ab Italia victus aufugit, qui post multa grauissimaque bella, quæ gessit, in Græcia apud Argos Achæa floren-

tissimam urbem. Spartani regni auiditate seductus, saxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos Sextilia virgo Vestalis, conuicta damnataque incesti, ad portam Collinam viua defossa est.

CAPVT III.

Romani Tarentinos cum auxiliis Carthaginensium vincunt, & in octauam legionem animaduertunt.

ANNO ab vrbe condita CCCC LXXV. Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum noua aduersum Romanos arma sollicitant, Carthaginensium auxilia per legatos poscunt, atque accipiunt. Conserto praelio, vincere Romani: vbi iam tunc Carthaginenses, quamuis nondum hostes adiudicati, vinci tamen à Romanis se posse senserunt. Sequenti anno magnam viscerum suorum partem feueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ spei, nouum scelus ausa. Rheginos omnes, quibus subsidio præerat, interfecit: prædam sibi omnem atque ipsum oppidum vindicauit. Hoc facinus in tam sceleratos defectores puniendum Genucio consuli * iussu est: qui obsessa Rheginorum vrbe, captisque omnibus, ipse quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna supplicia: Romanos vero milites integræ legionis Romam misit: qui populi iussu medio in foro virgis cæsi, securique percussi sunt. Visa sibi

* visum.

sibi est tunc Roma vincere, cum *legationem suam integram occidit, quæ sine dubio victa fuisset, si eam hostili prælio perdidisset.

CAP V T IV.

De horrendis quibusdam prodigiis & de bello Picenti.

ANno ab vrbe cendita CCCCLXXVII. Obscena & dira prodigia vel visa Romæ vel nuntiata sunt. Ædes Salutis ictu fulminis dissoluta, pars muri sub eodem loco de cælo, vt dicunt, tacta est. Lupi tres ante lacem ingressi urbem, semesum cadauer intulerunt, sparsumque membratim in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminū moenia vndique ambusta & dissoluta sunt. Apud agrum Calenum repente flamma, scisso hiatus terre eructata, tribus diebus tribusque noctibus terribiliter exæstuans, quinque agri iugera, exhausto penitus succo vbertatis, in cinerem extorruit, ita vt non fruges solum, sed & arbores cum imis stirpibus absumpsisse referatur. Sequenti adhuc anno, Sempronius consul aduersus Picentes duxit exercitum. Et cum directâ intra actum telli vtraque acies constitisset, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, vt stupore miraculi vtrunque paucifacium agmen hebesceret. Diu attonitu vtriusque populi hæsitauere. Præiudicata incepti conscientia, rati-

dem procurſu concito iniere certamen. Triſte adeo id bellum fuit, vt meritò dicatur tantum humanum ſanguinem ſuſceptura etiam cum gemitu horriſono tunc terra tremuiſſe. Romani pauci admodum eo pralio qui euafere, vicerunt.

CAPVT V.

Rurſum prodigia viſa Vulſinienſium libertini conſpirant aduerſus dominos, quibus Romani iuenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXX. inter multa prodigia ſanguis è terra, lac viſum eſt manare de coelo. Nam & plurimis locis ſcaturiens è fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluuiæ lacte diſmiſſo, diri, vt ipſis viſum eſt, terram imbres irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienses dato aduerſum Romanos auxilio Tarentinis cum à ſenatu per legatos arguerentur, turpiſſimam rupti fœderis labem præſumpto accumulauere periurio. Tunc etiam Vulſinienſes Etruſcorum florentiſſimi, luxuria penè perierunt. Nam cum licentia in conſuetudinem prorogata, ſeruos ſuos paſſim liberos facerent, conuiuijs allegarent, coniugijs honeſtarent, libertini in partem poteſtatis recepti, plenitudinem per ſcelus uſurpare meditati ſunt, & liberati ſeruitutis iugo: ambitu dominationis arſerunt: & quos dominos ſubditi æquanimiter dilexerunt, e-

os

os iam liberi, * quos dominos fuisse memine-
rant, execrati sunt. Itaque conspirantes in fa-
cinus libertini (quorum tanta manus fuit, ut
sine controuersia ausu potirentur) correptā
urbem suo tantum generi vindicant: patri-
monia, coniugiaq; dominorum sibi perice-
lus vsurpant, extorres dominos procul abi-
gunt, qui miseri, exules egentesque Romam
deferuntur: ubi ostentata miseria querela-
que deserta per Romanorum seueritatem &
vindicati sunt & restituti. Anno ab urbe con-
dita C C CCLXXXI. pestilentia ingens apud
Romam conflagrant, cuius atrocitatem si-
gnificare contentus sum, quia verbis imple-
re non possunt. Si enim spatium temporis
quo manet inquiratur, ultra biennium va-
stano porrecta est si depopulatio quam ege-
rit, census indictus est, qui non quantum ho-
minum deperisset, sed quantum superfuisset
inquireret si violentia qua adfecerit, Sibyl-
lini libri testes sunt, qui eam coelesti ira im-
positam responderunt. Sed ne quem tentata
vsurpatio translationis offendat, quod cum
Sibylla iratos deos dixerit, nostram coele-
stem dixisse videamur, audiat & intelligat,
* quid hæc etiam plerunque per aërias potesta-
tes sunt, tamen sine arbitrio omnipotentis
Dei omnino non sunt. Eodem tempore
Capparonia virgo Vestalis incestu rea, sus-
pendio periit: corruptore eius, conscijque
serui supplicio affecti sunt. Ecce continua-
tim quæ & quanta numeramus accidisse an-
nis singulis plurima, inter quos certe raro

*instituire
videntur.

aut penè nullo nihil triste gestum est. Et hoc cum iidem scriptores, proposito sibi magis laudandi negotio, cauere numerositates miseriarum, ne eosdem quibus hæc & de quibus scribebantur offenderent, auditoresque suos exemplis præteritorum terrere potius quam *instruere viderentur. Porro autem nos in ultimo temporum positi, mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quæ studio propter horrorem repressa sunt, cum tanta inueniantur, quæ tenuiter inter laudes emanare poterunt.

CAPVT VI.

De Carthaginiensium origine, variaque fortuna, qua ante bellum Punicum primum sunt vsti.

ET quoniam ex hoc etiam Punica bella succedunt, res ipsa exigit, vt de Carthagine, quæ ante urbem Romam duos & septuaginta annos ab Elisa condita inuenitur, eiusque cladibus ac domesticis malis, sicut Pompeius Trogus & Iulianus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienses vernaculum atque intestinum semper inter se malum habuere discordiam: qua infelicitè exagitante, nulla vnquam tempora vel foris prospera, vel domi quæta duxerunt. Sed cum inter cætera mala etiam pestilentia laborarent, homicidijs pro remedijs vsti sunt: quip-

pe homines vt victimas immolabant , atque
temque impuberem,que etiam hostium mi-
sericordiā prouocaret,aris admovebant. De
quo sacrorum , immo sacrilegiorum genere
quid potissimum discutiendum sit , non in-
uenio. Si enim huiusmodi ritus aliqui dæ-
mones præcipere ausi sunt , vt mortibus ho-
minum occisione hominum satisfieret, intel-
ligendum fuit, se operarios atque adiutores
pestilentie conducit vt ipsi, quos illa non cor-
ripuisset, occiderent: sanas enim atque incor-
ruptas offerri hostias mos est , ita autem illi
non sedarent morbos sed præuenirent. Itaque * auerfis.
Carthaginenses * aduersis diis propter istius-
modi sacra, sicut Pompeius Trogus & Lu-
stinus fatentur, sicut autem apud nos cõstat,
propter præsumptionem impietatemque i-
pso irato Deo, cum in Sicilia diu infelici-
ter dimicassent, translato in Sardiniam be-
llo, iterum infelicius victi sunt: propter quod
ducem suum Mazeum & paucos qui super-
fuerant milites, exulare iusserunt. Exules
veniam per legatos petentes repulsi, patriam
bello & obsidione cinxerunt. Ibi tunc Ma-
zeus dux exulum , Carthalonem filium su-
um sacerdotem Herculis, quod sibi velut in-
sultans purpuratus occurrerat , in crucem
sub oculis patriæ, ita vt erat , cum purpuris
insulisque suspendit. Post paucos dies urbem
ipsam cepit, qui cum, interfectis plurimis se-
natorum, cruentè dominaretur, occisus est.
Hæc temporibus Cyri regis Persarum gesta
sunt. Post hæc verò Imilco rex Cartha-

ginienſium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peſte exercitum amiſit. Nec mora, morbis populo cateruatim cadente, cito quiſque correptus, mox mortuus, iam nec ſepeliebatur: cuius mali nuntius cum attonitam repentino luſtu Carthaginem repleuiſſet, non ſecus ac ſi capta eſſet, turbata ciuitas fuit. Omnia vlulati-
bus perſonabant, clauſæ vbique ianux, cuncta priuata publica-
que officia damnata, vniuerſi ad portum decurrunt, egredientesque de nauibus pau-
cos qui cladi ſuperfuerant, de ſuis percontantur. Poſtquam de clade ſuorum* dicentibus
illis vel gementibus miſeri intelligunt, tunc toto litore plangentium voces, tunc infelici-
um matrum vlulatus & flebiles querelæ au-
diebantur. Inter hæc procedit & ipſe de nauis ſua Imperator, ſordida ſeruilique tunica diſ-
ſiunctus: ad cuius conſpectum plangentium iunguntur agmina. Ipſe quoque manus
ad cælum tendens, nunc ſuam, nunc publicam infelicitatem accuſat & deſlet: ad poſtre-
mum vociferans per urbem, tandem ingreſ-
ſus domum, cunctos qui lachrymantes pro-
ſequebantur, vltimo dimiſit alloquio: ac
deinde obſeratis ianuis, excluſiſque etiam fi-
lijs, gladio dolorem vitamque finiuit. Hæc
Darii temporibus geſta ſunt. Poſt hæc An-
tio vir quidam Carthaginienſis, priuatis o-
pibus reipub. vires ſuperans, inuadendæ do-
minationis hauſit cupiditatem. Cui rei con-
ſilium vtileratus eſt, vt ſtimulatis vnica filia
ſupercis, omnes ſenatores quorum dignita-
tem

* ſacientib.

tem obstatutam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quæ res per ministros prodita, sine ultione vitata est, ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus aggredi parat. Seruitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante statutam eadibus diem proditum se præuentumque intellexisset, castrum quoddam cum viginti milibus seruorum * armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Mauro- rum concitat, captus est: ac primo virgis cæsus, deinde effossis oculis, & manibus crucibusque fractis, velut à singulis membris pœna exigeretur, in conspectu populi necatus est. Corpus verberibus lacerum cruci suffixum, filii cognatique omnes supplicio tradidit: ne quis eum eiusdem familiæ vnquam aut imitari, aut vlcisci meditaretur. Hæc enim poribus Philippi gesta sunt. Post hæc Carthaginenses cum Tyrum urbem auctorem originis suæ, ab Alexandro Magno captam eversamque didicissent, timentes transitum eius in Africam futurum, Amilcarem quendam cognomento Rhodanum, virum facundia solertiaque præcipuum, ad perscrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quasi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admissus, omnia ciuibus suis per tabellas scriptas, & post ceraauerlitatem enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reuersum, quasi urbem re

*armatus:

*vindicasset.

gi* vindicasset, non ingrato tantum animo, verum etiam crudeli inuidia necauerunt. Deinde cum assidua, nec vnquam satis prospera aduersus Siculos bella gererent, & Syracusas urbem Siciliae tunc florentissimam obsidione cinxissent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumuenti ingenio, vsque ad extrema desperationis *adacti sunt. Namque

*adducti.

Agathocles cum apud Syracusas à Carthaginiensibus obsideretur, ac se neque bello parem instructu copiarum, neque obsidionis patientem stipendiorum sufficientia videret, bene prouiso, ac melius dissimulato consilio, in Africam cum exercitu transit, ibi suis, quid moliat, aperit: deinde quid facto opus sit, docet. Illico vnanimiter naues primum, in quibus venere incendunt, ne qua spes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxisset, prosterneret, villas castellaque incenderet, Annonem quendam cum triginta millibus Poenorum obuium habuit, quem cum duobus millibus suorum interfecit. Ipse autem duos tantum in eo bello perdidit. Quae pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & suorum in immensum auctis, vrbes castellaque expugnat, praedas ingentes agit, hostium mulea millia trucidat. Castra deinde ad quintum lapidem à Carthagine statuit, vt damna rerum opulentissimarum vastationemque agrorum & incendia villarum de muris ipsius urbis speculerentur. Adicitur praesentibus malis tristior fama, Nam & apud Siciliam deletus cum imperato-

peratore Afrorū exercitus nuntiatur: quem reuera incautum ac pene otiosum Antander Agathoclis frater oppresserat. Hoc per totam Africam rumore disperso, non tributaria tantum vrbes ab his, verumetiam socii reges deficiebant: inter quos rex quoque Cyrenarum Ophellas, pactus est cum Agathocle communionem belli, dum regnum Africæ ardentem affectat. Sed postquam in vnum exercitus & castra iunxerunt, per Agathoclem blandimentis & insidiis circumuentus, occisus est. Carthaginienses, contractis vndique copiis, in bellum exarsere. Quibus Agathocles habens secum Ophellæ copias congregitur, eosque magno vtriusque exercitus sanguine & graui prælio superat. Hoc certaminis discrimine tâta desperatio illata Pœnis est, vt nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transfugiturus ad eum Bomilcar dux Pœnorum cum exercitu fuisset. Ob quam noxam in medio foro iussu Carthaginiensium patibulo suffixus, crudele spectaculum suis præbuit. Deinde cum post mortem Agathoclis Carthaginienses Siciliam instructa classe vastarent, à Pyrrho rege Epiri ab Italia accersito, terrestri naualique certamine sæpe superati nouissime ad Romana bella conuerſi sunt. Proh dolor, legunt ne ista de veteribus, qui de recentibus conqueruntur? Immo legunt, & ea non requitate, sed æmulatione conciliunt. Maximo enim illo & inuisibili, quem nec ipsi *decernunt, stimulo compunguntur, non *discernunt
pro-

propter tempora mala, sed propter tempora Christiana : & deriuatio est inuidi hulceris, vt quicquid sub execrabili agitur, atrocius esse videatur : sicut etiam inter nos sæpe inimicorum oculis videri solet, eos quos execrantur, nihil non paruum, nihil non turpe, nihil non subcissum, nihil non in vulnus suum etiam plane dicto factūve agere, & hoc* tamen pene simpliciter. In tantū enim captum cor obliquat inuidia, vt rectum natura non videat, de quorum numero sunt isti: sed multo miserriores, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis, de quibus flentes hæc dicimus, & quos misericorditer, si patiantur, arguimus, vt sanemus, qui vitioso oculo hæc vident, atque ideo duplicia illis videntur, quæ vident: & confusi caligine nequitia, in id cadunt, vt minus videndo plus videant, cum tamen id quod est, ita vt est, videre non possint : qui grauiora arbitrantur flagella patris, quam hostis incendia: qui acerbiores vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quam persequentem, dominantem, trucidantemque diabolum. Quanquam si de patre intelligerent, de castigatione gauderent: & si præuideretur fructus eruditionis, esset disciplina tolerabilis: ac propter spem, quæ nunc gentibus data est, antea vero non fuerat, leuiora ducerent, et si grauiora paterentur: quanquā contemptum miseriarum possunt etiam à suis discere, apud quos summa mala pro summis bonis æstimata sunt, tantū vt gloriam famæ celebrē atque illustrem consequere-

sequeretur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus æternitas beata promittitur, sint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

C A P V T VII.

*Romanorum aduersus Syracusanos & Pænos
res gesta, bellorumque variorum successus.
Seruorum sociorumque navalium conu-
ratio.*

ANno ab vrbe condita CCCCLXXXIII.
Appio Claudio, Q. Fabio Consulibus,
Mamertinis, quorum Messana nobilis Sici-
liæ ciuitas erat, auxilio contra Hieronem Sy-
racusanum regem, & Pænorum copias Hie-
roni iunctas, Ap. Claudium consulem cum
exercitu misere Romani: qui tam celeriter
Syracusanos Pænosq; superauit, vt ipse quo-
que rex rerum magnitudine perterritus, an-
te se victum quàm congressum fuisse prodi-
derit: qui ex infractis viribus amissaque fidu-
cia, cum pacem supplex rogaret, ducentis ar-
genti talentis iussu consulum multatus, acce-
pit: Consules Agrigentum Siciliæ ciuitatem,
ibique præidia Pænorum operibus valloq;
cinxerunt. Cumque inclusus ea obsidione se-
nior Annibal imperator Pænorum ad sum-
mam egestatem redactus esset, Anno impera-
tor nouus Carthaginiensium cum equitibus
mille quingentis, & triginta millibus pedi-
tum, triginta etiam elephantis ex improviso
inter-

Imo an 489
vt in Fastis
St. Pighius.

intercessit, expugnationemque ciuitatis paulisper distulit: sed continuo ciuitas capta est. Poeni maximo bello victi & profligati, vnde cum elephanti in potestatem redacti, Agrigenini sub corona omnes venditi sunt. Annibal senior facta cum paucis eruptione, diffugit. Cn. Cornelio Afina, C. Duilio consulibus, cum Annibal senior oram Italiae maritimam instructa septuaginta nauium classe vastaret, Romani & ipsi classem fabricari atque instrui praeceperunt: quod Duilius consul celeriter impleuit. Nam intra LX. diem, quam arbores caesae erant, centum XXX. nauium classis deducta in ancoris stetit. Cornelius Afina consul alter cum sedecim nauibus Liparam insulam petit, vbi ab Annibale, quasi ad colloquium pacis euocatus, Punica fraude captus atque in vinculis necatus est. Quod vbi Duilius alter consul audiuit, cum triginta nauibus aduersus Annibalem profectus est. Commisso nauali praelio, Annibal amissa nauis, qua vehebatur, scapha subductus aufugit, triginta & vna naues eius captae tredecim merita, tria millia hominum occisa, septem millia capta referuntur. Postea Carthaginienes C. Aquillio Floro, & L. Cornelio Scipione consulibus, Annonem in locum Annibalis subrogatum pro Sardis & Corsis defendendis, nauali praelio praefecerant: qui a Scipione consule victus, amisso exercitu, ipse confertissimis hostibus se immiscuit, ibique interfectus est. Eodem anno tria millia seruatorum, & quatuor millia naualium socio-

ſociorum in vrbiſ Romæ excidium coniura-
runt: & niſi maturata prodiſio conſiliū præ-
ueniſſet, deſtituta præſidio ciuitas ſeruili ma-
nu periſſet.

CAPVT VIII.

*Romani Camerinam urbem temere petunt:
Annibal ſenior à ſiſ lapidatur. Regulus
Liparā Melitamque vaſſat. Clypea ſe Ro-
manis dedit. Regulus ingentis magnitudi-
nis ſerpente conſecto, è Carthaginenſibus
victoriam refert.*

ANno ab hoc proximo, Calatinus conſul
Camerinam Siciliæ urbem petens teme-
rè in anguſtias deduxit exercitum, quas Pœ-
norum copiæ iam dudum præſtruxerant.
Cui cum omnino nulla vel obſiſtendi vel e-
uadendi facultas eſſet, Calpurnij Flammæ
virtute & opera liberatus eſt: qui lecta ter-
centum virorum manu, in ſeſſum ab hoſti-
bus tumulum occupauit, & in ſe Pœnos o-
mnes pugnando, conuertit, donec Roma-
nus exercitus obſeſſas anguſtias, hoſte non
urgente, tranſiret. Cæſi ſunt in eo prælio o-
mneſ trecenti, ſolus Calpurnius quamuis
multis conſoſſus vulneribus, & cadaueribus
obteſtus, euasit. Annibal ſenior Carthagini-
enſium iterum clāſſi præpoſitus, infeliciter
cum Romanis nauali prælio cōgreſſus & vi-
ctus, ab exercitu ſuo, ſeditione orta, lapidi-
bus coopertus interiit. Atilius conſul Liparā
Mel-

Melitamq; insulas Siciliæ nobiles peruagatus euerit. Consules in Africam iussi transferre bellum, cum trecentis triginta nauibus Siciliam petierant, quibus Amilcar Pœnorum imperator & Arno classi præfectus occurrit. Conferto nautali prælio Carthaginenses in fugam versi, sexaginta quatuor naues perdiderunt. Victores consules in Africam transfuisti sunt, primamq; omnium Clypeâ urbem in deditiorem receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius castella populati sunt, infesta Carthagini signa circûtulerunt. Manlius consul ab Africa cû victrici classe decedens, viginti septē millia captiuorum cum ingentibus spoliis Romam reuexit. Regulus bellum Carthaginense fortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada castra constituit, vbi cum plurimos militem aquandi necessitate ad flumen descendentes serpens miræ magnitudinis deuoraret; Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est: sed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irritum, quæ per horrendam squamarum cratem quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus læderent ab ipso corpore pellebantur, cum insuper magnam multitudinem morsu comminui, impetu prote-ri halitu etiam pestifero exanimari videret, balistas deferri imperauit, per quas saxum murale spinæ eius incussum, compagē totius corporis soluit. Talis liquidem est natura ser-

serpentis, vt cum pedibus carere videatur, coltis tamen & squamis, quas à summo gutture vsque ad imam aluum parili modo dispositas habet, ita instruitur, vt squamis quasi vnguibus, coltis quasi cruribus innitatur. Non enim vt vermis, cui spinæ rigor non est, & indirectum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas, motum explicat, sed alternis intenta conatibus latera sinuosa circumfert, vt per exteriorem spinæ cui naturam, rigentem costarum aciem tendat. coltis autem natura ad summam rem, squamarum vngulas negat: quod vicissim & celeriter agendo non solum plana perlabitur, sed etiam conuexa cõscendit, tot vestigia monstrata quot coltis. Huius itaq; rei causæ est, vt si in quolibet corporis parte ab alio, siue ad caput, siue aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non possit, quia vbi, anque illi scus incidit, spinam soluit, per quam costarum pedes & motus corporis agebantur, vnde etiam hic serpens, qui tandiu tot iaculis inauderabilis obstitit, ad vnius saxi ictum debilis cecidit, ac mox circumuentus telis facile oppressus est. Corium autem eius Romam detectum (quod fuisse centum viginti pecuniæ spatio ferunt) aliquandiu cunctis miraculo fuit. Regius aduersus tres Imperatores, id est, Antiochos duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrocissimum bellum gessit, in quo cæsa sunt Carthaginensium XVI milia, capto autem quinque millia, elephanti cetera de cetero abduci,

oppida octoginta duo in deditiōem cessere Romanis.

CAPVT IX.

Carthaginienses negata sibi pace, auxilia undique contraxisse, ac Xantippo Lacedæmonio duce Romanos straxisse, Regulum cepisse, eam que iniuriam Æmilium & Fulvium ultos fuisse.

*adiurati
sefe.

CARTHAGINIENSES fracti bellis, & cladibus exinaniti, pacem à Regulo poposcerūt: sed cum intolerabiles & duras conditiones pacis audissent, * tutius rati sese armatos mori quam miseros viuere, pretio non solum Hispanorum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum plurima habebant, sed etiam Græcorum comparanda duxerunt. Itaque Xanthippum Lacedæmoniorum regem cum auxilijs accitum, ducem bello præfecerunt Xanthippus inspectis Pœnorum copijs atque in campum deductis, longe in melius mutato apparatu pugnam cum Romanis conseruit. Ingens ibi ruina Romanorum virium fuit: nam triginta millia Romanorum in illa tunc cōgressione prostrata sunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus est, & in catenas coniectus, decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginiensibus præbuit. Xanthippus tam audacis facti conscius rerum instabilium mutationem timēs, ilico ex Africa migravit in Græciam.

Igitur

Igitur AEmilius Paulus & Fulvius Nobilior
consules, audita captiuitate Reguli & clade
exercitus Romani, transire in Africam cum
classe CCC. nauium iussi, Clupeam petunt.
Eò confestim Carthaginienses cum pari clas-
se venerunt, nec differri potuit nauale cer-
tamen. CIV. naues Carthaginensium de-
mersæ, triginta cum pugnatoribus captæ,
præterea, triginta quinque millia militum
ex ipsis cæsa sunt: Romanorum autem no-
uem nauibus depressis, mille centum perie-
re milites. Consules apud Clupeam castra
posuerunt. Duo Annones imperatores Pœno-
rum eò rursus cum magno exercitu conue-
nerunt, prælioque commisso, nouem millia
militum perdiderunt. Sed & tunc apud Ro-
manos nunquam diuturna felicitas erat, &
qualescunque successus magnis continuo ma-
lorum molibus obruebantur. Cum Roma-
na classis ad Italiam prædis onusta remearet,
infando naufragio euerfa est: nam de trecen-
tis nauibus CCXX. perierunt, octoginta
vix abiectis oneribus liberatæ sunt. Amilcar
dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam
Mauritaniamque missus, postquam hostili-
ter cruentoque in vniuersos egit, quod Re-
gulum libenter suscepisse dicerentur, mille
argenti talentis, & viginti millibus boum re-
liquos condemnauit. Principes autem om-
nium populorum patibulo suffixit. Tertio
anno, sicut semper indomitus furor cito peri-
culorum obliuiscitur, Seruilius Cæpio & Sem-
pronius Blæsus consules ducentis sexaginta

nauibus in Africam transgressi, vniuersam
 oram maritimam, quæ circa Syrtes iacet, de-
 populati sunt: atque in superiora progressi,
 captis euerisque ciuitatibus plurimis, in-
 gentem prædam ad classem deuexerunt. Inde
 cum ad Italiam redirent, circa Palinuri pro-
 montorium, quod à Lucanis montibus in al-
 tum excurrit, illi scopolis centum quinqu-
 ginta naues onerarias, nobilemque prædam
 crudeliter acquisitam, infelicitèr perdidere-
 runt. Vicit aliquando apud Romanos im-
 probissimam cupiditatem enormitas misè-
 riarum: nam patres, quibus iam nauticæ rei
 pertasum erat, decreuere ne amplius quàm
 sexaginta nauium classis ad subsidium habe-
 retur Italiæ, quod quidem decretum conti-
 nuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt.
 Præterea Cotta consul in Siciliam transgres-
 sus, plurimis præliis aduersum Pœnos & Si-
 culos terra marique pugnavit, & per totam
 Siciliam partim hostium, partim etiam so-
 ciorum * inhumanas strages reliquit. L. Cæ-
 cilio Merello, C. Furio Pacilo consulibus Af-
 drubal Carthaginensium Imperator cum e-
 lephantis centum triginta & equitum pedi-
 tumque amplius triginta millibus Lilybæ-
 um venit ex Africa, & continuo cum Metel-
 lo consule apud Panormum pugnam conse-
 ruit. Sed Metellus vim magnam beluarum ti-
 mens, prius eas magno vsus consilio vel in fu-
 gam, vel in mortem egit, & sic facile quam-
 ius magnam vim hostium superauit. Viginti
 millia

* l. numero-
 rum.

millia Carthaginienſium in eo prælio caſa ſunt. Elephantique viginti ſex interfecti
*centum & quatuor capti, & per Italiam du-
cti maximum Italicis gentibus ſpectaculum
præbuerunt. Aſdrubal cum paucis Lilybæum
profugit, atque abſens à Pœnis capitis dam-
natus eſt.

*centum &
XX Luce
Zonaras, Se
neca Pig-
nius an-
Inſi E. ta-
brius

C A P V T X.

*Quod Pœni pace ſibi negata Regulum cru-
liter interemerunt. Romanos parum feli-
citer in Siciliam ſemel atque iterum pu-
gnantes, tandem viciffe.*

Post hæc ſeſſi tot malis Carthaginienſes,
petendam eſſe à Romanis pacem decre-
uerunt. Ad quam rem Attilium Regulum an-
tea ducem Romanum, quem iam per quin-
que annos captivum detinebant, inter cæ-
teros legatos præcipue mittendum putaue-
runt: quem, non impetrata pace ab Italia re-
verſum, reſectis palpebris, illigatum in ma-
china, vigilando necauerunt. Alter de inde
Attilius Regulus, & Manlius Vulſo ambo i-
terum conſules, cum claſſe ducentarum na-
vium & quatuor legionibus Lilybæum pro-
fecti ſunt: quod oppidum in promontorio
ſitum, Romani obtidere conati, ſuper-
ante Annibale, qui Amilcaris filius
eſt, maiore exercitus ſui parte perenni-
gre evaſerunt. Poſt hos Claudius
claſſe CXX navium ad Drepanum

lib.

tra hostem profectus, * ibique mox exceptus classe Pœnorum superatus est. Et ipse quidem cum triginta nauibus Lilybæum in castra confugit: reliquæ omnes, hoc est, XC. aur captx, aut demersæ fuerunt: octo millia militum cæsa, viginti millia capta referuntur. Caius quoque Iunius collega Claudii, vniuersam classem naufragio amisit: Anno etiam consequenti classis Punica in Italiam tranſiit, eiusque plurimas partes longe lateq; vastauit. Interea Lutatius cum classe trecentarum nauium in Siciliam transuectus, dum apud Drepanum ciuitatem pugna inter primores Siciliae cieret, transixit femore, ægerime, cum iam obrueretur, ereptus est. Porro autem Pœni cum quadringentis nauibus magnisque copiis ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius segnior, immo cōsilia Pœnorū celeritate mira præuenit. Postquam proxime sibi utrorumque classes apud Aegates infulam, per totā noctem intertextis propemodum ancoris constiterunt, orta luce, prior Luctatius signum bello dedit. Crudeſcente pugna, victus Anno nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus sui Africam petit alij confugere Lilybæum, sexaginta tres Punice naues captx sunt, centum viginti quinque demersæ, triginta duo millia hominum capta, cæsa quatuordecim millia fuere. Romanorum autē duodecim naues demersæ sunt. Lutatius deinde ad Erycinā ciuitatem, quam

Pœni

Poeni tenebant, venit; ibique duo millia Carthaginienſium, conferta pugna interfecit.

CAPVT XI.

Carthaginienſes conditionibus pretioq; pacem impetraſſe: calamitoſam Tiberis inundationem, ignisque cuiuſdam vaſtationem Romæ fuiſſe. De bello in Falifcos.

TVnc Carthaginienſes præcipiti feſtinatione ad Lutatium conſulem, ac deinde Romani mittunt, orant pacem: quam conditionibus ante propoſitis illico conſequantur. Conditiones autem erant, vt Sicilia Sardiniaque decederent, proque impenſis bellicis puri argenti tria millia * talentorum Euboicorum, æquis penſionibus, per annos viginti penderent. Huius pacis conditio eſt habita poſt annum tertium & vigefimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis, rogo, duarum ciuitatum vnum bellum per annos vigintitres geſtum ſando explicet? quot reges Carthaginienſium, quot conſules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum nauium cōtraxerit, proſtigarit, oppreſſerit? & tum demum, ſi illa ad plenum perpenſa videantur, de præſentibus iudicetur. Anno ab Vrbe condita DVII. repentina ſubuerſio ipſius Romæ præuenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam lætitiā

An. V. C. 512

Romæ superueniens repente quam grauissimus luctus oppresserit. Si quidem Q. Lutatius, A. Manlio consulibus, diuersæ ignium aquarumque clades pene absumpsere urbem. Nam Tiberis insolitis auctus imbribus, & ultra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano posita deleuit. Diuersæ qualitates locorum, ad unam conuenere perniciem: quoniam & quæ segnior redundatio tenuit, madefacta dissoluit, & quæ cursus torrentis inuenit, impulsæ deiecit. Aquarum grauissimā cladem grauior ignis secuta vastatio est: qui ignis incertum inde surrexerat, plurimas civitatis partes peruagatus, cum hominum domorumque innumerabilem ædificiorum fecit, tum etiam tantum conueniens consumpsit incendio, quæ in illius die & peregrinæ victorie celebris, & propriae huiusmodi cum omnia in cinerem facta sunt. Quædam Vestæ corripuit, ut ne illi quidem diis subuenientibus ignem illam, qui æternus putabatur, temporarius ignis oppressus: unde etiam Metellus danti fueros descripuit, vix brachio sensuulatus attingit. T. Sempronio Graccho, P. Valerio Maximo Consulibus, cum Faliscis bellauere Romani, eoque prælio quindagecim milia Faliscorum interfecta sunt.

CAPUT XII.

*Gallia & Alpes, Romanis nouos infestosque
hostes, cæcos: Sardiniam rebellantem sub-
actam*

actam, Penos agre pacem impetrasse, Iani portas uno anno fuisse clausas.

Eodem anno Galli Cisalpini noui extitere hostes, aduersum quos varia sorte belatum est: nam in primo conflictu Valerij consulis tria millia quingenti cecidere Romani, secundo quatuordecim millia Gallorum caesa, duo millia capta sunt, sed ob priorem cladem triumphus consuli denegatus est. T. Manlio Torquato, C. Attilio Bulbo consulibus, Sardinia insula rebellauit, auctoribus Poenis, vnde mox Sardi subacti & oppressi sunt. Carthaginensibus autem violatoribus pacis, quam ipsi poposcissent, inferri bellum decretum est. Contra Carthaginenses pacem suppliciter poposcerunt: & cum bis missis legatis nihil profecissent, posteriam decem principibus bis aequè supplicantibus, nec impetrarent, nouissime Annonis hominis minimi inter legatos, oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemina clausa est, quia nusquam eodem anno bellum erat, quod sub Numa solum P. Rom. Rege prouenerat. Hinc demum nobis credendum est, & tempora quibus conferri non a tanto modo possunt, silentio transiret, ne obrectatores dicerentur, si ad insulandam potius sibi hoc scriptum adhiberemus. Hec portae Iani clausa fuerunt, forte bellum Roma non uicta non fuit, omnemque hostem suam in praetio suo comprehendentem Roma contineri non

An. V. C. 118

suspirauit. Et hoc quando? post primum bellum Punicum: post quantum temporis? post annos quadringentos XL. quandiu? anno vno: & quid altero subsecutum est? vt de ceteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cum bello Punico secundo. Hei mihi cognouisse hæc & denudasse quàm etiam me pudet. Pax ista vnius anni, vel magis vmbra pacis, lenimentum miseriarum, an incentiuum malorum fuit? Illicidium illud olei, in medium magnæ flammæ cadens extinxit fomentum tantæ ignis, an aluit? Parum aquæ frigida ardentissimis haustum in febribus, sanauit ægrotum, an potius incendit? per annos prope DCC. id est, ab Hostilio Tullo vsque ad Cæsarem Augustum, vna tantummodo æstate, Romana sanguinem viscera non sudarunt: & inter plurimas magnorum sæculorum ætates misera ciuitas, verè misera mater, vix vno tempore à timore luctuum, vt non dicam ab ipsis luctibus, conqueiuit. Hoc si quisquam hominum tam parum in vita sua quietis habuisset, numquid vel vixisse diceretur? Aut si quisquam per totum annum doloribus & cruciatibus * angatur, medio autem anni ipsius spatio vnum tantum diem tranquillum, & sine conflictationibus tranfigat, numquid ex eo leuamentum malorum accipiet, ac non totum annum miseris deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioso signo infatigabilis virtutis collocauerunt, atque vtinam pro obliuione calamitatis continuæ præterissent. Nam sic
ut in

* agatur.

ut in corpore hominis ita demum lepra dignoscitur, si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat: at si ita se vbique diffundat, vt omnia vnus coloris quamuis adulteri facias, perit illa discretio: ita si labor continuus æquali tolerantia, sine respirandi appetitu perfluxisset, intentio voluntatis & electio consuetudinis diceretur. Cum autem in hoc pauxillum otij tantopere vel maiorum gaudia, vel minorum studia reclinantur, profecto discernitur, & quam iucunditatem habuerit hæc breuitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc est, & quies illa quàm grata fuisset, si diuturna mansisset, & hæc incessabilis miseria quàm etiam vitanda fuerit, si vitari quacumque arte potuisset.

C A P V T XIII.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, eiusque causa, De bello in Gallos Cisalpinos: Item in Insuabres Gallos. De prodigijs varijs. De noua Gallorum clade, belloque in Istros.

ANno ab vrbe condita DXVII. Amilcar dux Carthaginienſium, ab Hispanis in bello, cum aliud bellum aduersus Romanos clam pararet, occisus est. Sequenti anno legati Romanorū ab Illyrijs interfecti sunt. Poſt cū iſſis Illyrijs atrocissi- mum bellum geſtū eſt. in quo multis oppidis, populisque deletis
reli-

* ingressi.

reliqui se Fulvio Posthumioque consulibus desiderunt. Tertio deinceps anno miseram civitatem sacrilegis sacrificijs male potentes funestauere pontifices, namque decem-
 viri consuetudinem priscae superstitionis
 * aggressi, Gallum virum & Gallam foemina cum muliere simul Græca in foro boario viros defoderunt. Sed obligamentum hoc magis in contrarium continuo versum est. Namque diras illas quas fecerant errorum mores, fedissimis suorum cadibus explauerunt, siquidem L. Amilio Papo, C. Atilio Regulo Consulibus, magna formidine confectus senatus defectione Cisalpinæ Gallie, cum etiam ex ulteriore Galia ingens aduentare exercitus nuntiaretur, maxime Gætatorum, quod nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum est. Itaque permoti consules, totius Italiae ad prædium imperij contraxerunt vires. Quo facto, in utriusque consulis exercitu octingenta millia armatorum fuisse referuntur, sicut Fabius historicus, qui eidem bello interfuit, scripsit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti sex millia sexcenti: cetera multitudine lociorum fuit. Commisso prælio apud Ariminum, Atilius consul occisus est: DCCC. milia Romanorum, nec saltem tanta, quanta eorum debuit, cæsa sui parte, fugerunt: nam tria milia eorum tunc interfecta historia tradunt, quod ideo ignominiosius

fius turpiusque est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in alijs victorijs nō viribus animorum perualuisse, sed bellorum prouentibus, prodidit. Quis enim rogo in exercitu Romano, cum crederet numerum istum fuisse saltem, non dico fugisse? Post hæc secundum cum Gallis prælium gestum est, in quo plane quadraginta milia Gallorum trucidata sunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fulvius Flaccus consules, primi trans Padum Romanos duxere legiones. Pugnatum est ibi cum Irubribus Gallis, quorum interfecta sunt viginti tria milia, quinque milia capti sunt. Eodem anno, qui huic proximus fuit, dira miseraque verbera terræ prodigia miseram vique, quæ hinc fremitu hostium, inde nequitia demonum terrebat, namque in Piceno flumen sanguine effluxit, & apud Tuscorum castra ardere visum est, & Ariminum nocte multa lucem claram effuluisse, ac tres lunas distantibus cæli regionibus exortas apperuisse. Tunc quoque magno terræmotu Circa & Rhodus insule adeo concussæ sunt, ut labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Colossus rueret. Eodem anno Flaminius Cōs. contemptis auspicijs quibus pugnare prohibebatur, aduersum Gallos confectus, & vicit. In quo bello nouem milia Gallorum cæsa, decem & septem milia capta sunt. Post hoc Claudius cōsul gæstorum triginta milia delevit, ubi etiam ipse Virdomerum regem in primam aciem progressus occidit, & inter multa insu-

brium, quos ad deditionem coëgerat, oppida, Mediolanum quoq; urbem florentissimā cepit. Deinde Istrinoui hostes excitati sunt, quos Cornelius Minuciusq; consules multo quidem Romanorum sanguine subegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de parricidijs appetitus. Nam Fabius Censorius Fabium Butreonem filium suum furti infimulatum interfecit, dignum scilicet facinus, quod pater vel parricidio plectendum duceret, quod neleges quidem, nisi multa pecuniæ, aut ad summum exilij, circa quemlibet hominum censerunt.

CAPVT XIV.

De bello Punico secundo. Annibal ingentes strages in Romanos edidit, per Gallos viam aperiens.

ANno ab vrbe condita DXXXIV. Annibal Pœnorum imperator Saguntum, florentissimam Hispaniæ ciuitatem, amicam populi Romani, primum bello impetitam, deinde obsidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis deuouerant, digna indignaque tolerantem, VIII. demum mense deleuit. Legatos Romanorum ad se missos, iniuriosissimè etiam à conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum esset nouem annos natus, fidelissime, aliis infidelissimus, ante aras iurauerat

rat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo consulibus Pyrenæum montem trāsgressus, inter ferocissimas Gallorū gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenæo ad Alpes peruenit, vbi, dum montanos Gallos repellere ab ascensu obnitentes bello superat, atque inuias rupes igni ferroque rescindit, quatrimum commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Fuisse tunc exercitum eius centum millium peditum. & XX. millium equitum definiunt. Scipio consul Annibali primus occurrit, commissoque prælio apud Ticinum, ipse grauitè vulneratus per Scipionem filium admodum prætextatum, qui post Africanus cognominatus est, ab ipsa morte liberatus euasit. Cæsus est ibi penè omnis Romanus exercitus. Pugnatum deinde eodem consule ad flumen Trebiam, iterumque Romani pari clade superati sunt. Sempronius consul cognito collegæ casu, à Sicilia cum exercitu redijt, qui similiter apud eundem fluvium congressus, amisso exercitu, pene solus euasit. In eo tamen bello etiam Annibal sauciatus est: qui postea cum in Etruriam primo vere transiret, in summo Apennino tempestate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu niuibus conclusus & onustus, obriguit: vbi magnus hominum numerus, iumenta complurima, elephanti autem penè omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit. Magonem

neto quoque Pœnorum ducem, bello vicit & cepit.

CAPVT XV.

Multa miraque tum prodigia possum apparuisse, quod Annibal astu ad internecionem pene Flamini Cons. exercitum ceciderit.

D Iris tunc etiam Romani prodigijs territi sunt. Nam & solis orbis minui visus est, & apud Arpos parmae in caelo visæ, sol quoque pugnasse cum luna, apud Carpenas interdiu duas lunas ortas, in Sardinia sanguine duo scuta fudasse, Faliscis cœlum scindi velut magno hiatu visum, apud Antium metentibus cruentas spicas in corbem decidisse. Igitur Annibal sciens Flaminium consulem solum in castris esse, quo celerius imparatum obrueret, primo vere progressus, arripuit propiorem, sed palustrem viam: & tum forte Sarnus latè redundans: pendulos & dissolatos campos reliquerat: (de quibus dictum est, Et quæ rigat æquora Sarnus) in quos cum exercitu progressus Annibal, nebulis maxime quæ de palude * exhalabantur, prospectum auferentibus, magnam partem sociorum iumentorumque perdidit. Ipse autem vni elephanto qui solus superfuera super sedens, vix difficultatem itineris euasit: sed oculum, quo iam dudum * agrotauerat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris amisit. Vbi vero proximus

* exhalabāt

* ager erat.

* agrotauerat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris amisit. Vbi vero proximus

ca-

castris Flaminij consulis fuit, vastatione circumiacentium locorum Flaminium in bellum excitauit. Hæc pugna ad Trasimenum lacum facta est: vbi exercitus Romanus infelicissime arte circumuentus Annibalis, funditus trucidatus est: ipse quoq; cōsul occisus, viginti quinq; millia Romanorum in eo prelio cæsa, sex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famosum hoc ad Trasimenū lacum certamē fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium arder extiterit, vt grauissimum terræmotum, qui tunc forte tam vehemens factus est, vt vrbes diruissē, mōtes transtulissē, discidissē rupes, & flumina retrorsum cōegissē referatur, pugnares omnino non senserint. Factam ad Trasimenum ruinam, sequitur pugna Cannensis, quamuis Fabij Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando rardauit.

C A P V T XVI.

De miseranda Romanorum clade ad Cannas: de consilio relinquendi Italiam, quomodo Romani respirarint, exercitumque repararint. Item de variis præliis.

ANNO ab vrbe condita DXL. L. Æmilius Paullus, & C. Terentius Varro consules, contra Annibalem missi impatientia Varronis consulis infelicissime apud Cannas Apulix vicum pene omnes Romanæ ipse vires

R

per-

perdiderunt. Nam in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt quanquam & de exercitu Annibalis magna pars cæsa est: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema internecionis adducti sunt. Perijt enim in eo consul Æmilius Paullus, consulares aut prætorij viri viginti interfecti sunt, senatores vel capti vel occisi sunt triginta, nobiles viri trecenti, pedestrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox post victoriam ad persuadendam urbem contendisset. Annibal in testimonium victoriæ suæ tres medios annulorū aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat. Usque adeo autem ultima desperatio Reipublicæ apud residuos Romanos fuit ut senatores de relinquenda Italia, sedibusque quærendis consilium ineundum putarent. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuisset, nisi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, idem post Africanus, districto gladio deterruisset, ac potius pro patriæ defensione in sua verba iurare coëgisset. Romani ad spem vitæ, quasi ab inferis respirare aut, dictatorem Decimum Iunium creant: qui electu habito ab annis decem & septem, immaturæ inordinatæq; militiæ quatuor legiones vndecunque contraxit. Tunc
etiam

etiam seruos spectati roboris ac voluntatis,
 vel oblatos, vel si ita opus fuit, publico pre-
 tio emptos sub titulo libertatis, sacramento
 militiæ adegit. Arma, quæ decrant, templis
 detraxerunt, egenti ærario priuatæ opes re-
 fusæ sunt. Itaque iste ordo, ita plebs trepida
 oblita studiorum in * communi consulit. Lu-
 nius quoque dictator antiquum Romanæ
 miseræ factum recolens, pro supplemento
 exercitus edicto, velut asylo patefacto, ho-
 mines quicunque sceleribus ac debitis obno-
 xij essent, impunitate promissa militiæ man-
 cipauit, quorum numerus ad sex millia viro-
 rum fuit. Campania vero vel potius omnis
 Italia ad Annibalem, desperata genitus Ro-
 mani status reparatione: defecit. Post hoc Lu-
 cius Postumius prætor aduersum Gallos pu-
 gnare * iussus, cum exercitu cæsus est. Deinde * missæ
 Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo con-
 sulibus, Claudius Marcellus ex prætore pro-
 consul designatus, Annibalis exercitum præ-
 lio fudit, primusque post tantas Reipublicæ
 ruinas spem fecit, Annibalem posse superari.
 Scipiones autem in Hispania Asdrubalem
 Pœnorum imperatorem ad Italiam exerci-
 tum comparantem, grauissimo bello oppres-
 ferunt. Nam triginta quinque millia mili-
 tum de exercitu eius vel cæde vel captione
 minuerunt. Celtiberos milites, quam primâ
 externam manum Romani in castris habere
 cœperunt, pretio sollicitatos, ab hostium so-
 cietate in castra sua duxerunt. Sempronius
 Gracchus proconsul, ab hospite suo Luca-

no quodam inductus in infidias, occisus est. Centenius Penula centurio decerni sibi ultro bellum aduersum Annibalem petijt : à quo cum octo millibus militum , quos in aciem duxerat, cæsus est. Post hunc Cneus Fuluius prætor ab Annibale victus, amisso exercitu, vix euasit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatem magis, an miseriam Romanorum? imo verius vel improbam miseriam vel miseram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam stipē priuata collatione poscebat, milles in castris non nisi aut puer, aut seruus, aut sceleratus, aut debitor, & ne sic quidē numerus idoneus erat, senatus in curia omnis pene nouitius videbatur: postremò cum ita imminentis fractisq; omnibus desperaretur, vt cōsiliū de relinquenda Italia subiretur, eo tempore cum vnum domesticum bellum, vt diximus, ferri nullo modo posset, tria insuper transmarina bella fuisse suscepta? vnū in Macedonia contra Philippum potentissimum Macedonia regem, alterum in Hispania contra Asdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Asdrubalem Carthaginienſium ducem: extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit, nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter ostenditur, non temporatunc fuisse tranquilliora otijs, sed homines miserris fortiores.

CAPVT XVII.

*Claudius Marcellus Syracusas capit. Annibal
ad Anienem Romanos terret, nec obruen-
di copia datur.*

ANno ab vrbe condita DXLIII. Claudius Marcellus Syracusas opulentissimam urbem Siciliæ secunda oppugnatione vix cepit quam cum iam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani ciuis admirabili ingenio præditi machinis repulsus, expugnare non potuit. Decimo anno postquam Annibal in Italiam venerat, Cn. Fuluius, Sulpicio consulibus, Annibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Sueffanumque agrum via Latina profectus, ad Anienem fluuium tribus millibus ab vrbe confedit, incredibili totius ciuitatis, metu, cum senatu populoque diuersis curis trepido, matronæ quoque amentes pauore per propugnacula currerent, & conuehere in muros saxa, primæque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem cum expeditis equitibus vsque ad portam Collinam infestus accessit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & consules, Fuluiasque proconsul non detrectauere pugnam. At vbi expositæ vtrinque acies constiterunt, in conspectu Romæ premium victoris futuræ, tantus subito se imber è nubibus grandine mixtus effudit, vt turbata agmina, vix armis retentis, in sua se Castra colligerent. Deinde

cum serenitate reddita in campum Copie atque in aciem redissent, rursus violentior fusa tempestas, maiore metu mortalium audaciam coercuit, territosque exercitus in tentoria refugere coëgit. Tunc conuersus in religionem Annibal, dixisse fertur, potiundæ sibi Romæ modo voluntatem non dari, modo potestatem. Respondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei hoc loco, Annibali à capefenda subruendaque Roma vtram Romana obstitit fortitudo, an diuina miseratio, aut forsitan conseruati isti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probauit? At si istam diuinam tutelam per pluuiam de cælo venisse manifestum est, ipsam autem pluuiam opportunis & necessarijs temporibus non nisi per Christum, qui est verus Deus, ministrari, etiam ab huiusmodi satis certo sciri, nec negari posse existimo, maxime nunc, quando ad documentum potentie eius cum siccitate turbante, pluuiam poscere assidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Christiani rogant: nec vnumquam etiam ipsis testibus factum est, ut optati imbres superueniant nisi in die, quo rogari Christum & Christianis rogare permittitur: proculdubio constat, urbem Romam per hunc eundem verum Deum, qui est Christus Iesus, ordinantem secundum placitum ineffabilis iudicii sui, & tunc ad futuræ fidei credulitatem seruata fuisse, & nunc pro parte sui incredula castigatam. At verò in Hispania ambo Scipiones à fratre Asdrubale inter-

interfecti sunt. In Campania Capua capta est à Q. Fulvio proconsule : principes autem Campanorum veneno mortem sibi consciverunt. Senatum omnem Capuæ, etiam prohibente senatu Romano, Fulvius supplicio necavit. Interfectis in Hispania Scipionibus, cum omnibus incusso pauore cunctantibus, Scipio se admodum adolescens ultro obtulisset, & pudenda penuria esset ærarij, Claudio Marcello & Valerio Lævino auctoribus, qui tunc consules erant, aurum argentumq; signatum ad quæstores palam omnes senatores in publicum contulerunt, ita vt nihil præter annulos singulos, bullasq; sibi ac filijs, & * filiabus
deinde * per filias vxoresq; suas singulas tantum auri vncias, & argenti non amplius quam singulas libras relinquerent. * vxoribusq; suis.

C A P V T X V I I I.

*De variis cladibus inter Romanos & Pœnos
vtrunque acceptis, modo huc modo illuc
gloria inclinante.*

Scipio annos natus vigintiquatuor, initus ultionem præcipuè patris & patrui animo intendens, Pyrenæum transgressus primo impetu Carthaginem nouam cepit: vbi stipendia maxima, præsidia valida, copie auri argentiq; magnæ Pœnorum habebantur, ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum cæteris Romam misit. Lævinus consul ex Macedonia rediens, Agrigentum

urbem Siciliæ expugnauit: ibique Annonem Afrorum ducem cepit, quadraginta ciuitates in deditiōem accepit, viginti sex expugnauit. Annibal in Italia Cn. Fuluium proconsulem, vndecim præterea tribunos, XVII millia militum interfecit. Marcellus consul cum Annibale triduum continuū dimicauit. Primo die pari pugna discessum est, sequenti victus consul, tertio victor octo millia hostium interfecit, ipsumque Annibalem cum reliquis fugere in castra compulit. Fabius Maximus consul Tarentum, quæ à Romanis descuerat, iterum expugnauit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipso duce eius Carthalone deleuit, triginta millia hominum captiuorum vendidit, pretia in fiscum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Pœnorum ducem Asdrubalem vicit, & castris exiit. Præterea octoginta ciuitates, aut deditiōe, aut bello in potestatem redegit. Afris sub corona venditis, sine pretio dimisit Hispanos. Annibal vtrunque consulem Marcellum & Crispinum insidijs circumuentos, interfecit. Claudio Nerone & M. Liniō Salinatore consulibus, cum Asdrubal Annibalis frater ab Hispanijs per Gallias ad Italiam veniret, iussusque à Carthaginensibus, vt fratri cum copijs iungeretur, magna secum auxilia Hispanorum Gallorumque deduceret, cum maturato aduentu descendisse iam ex Alpibus consulibus proditus

ditus fuisset, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, praeuentus, cum omni exercitu suo interfectus est. Diu quidem incertus belli euentus fuit, elephantis maxime Romanis infestantibus aciem, qui à militibus Romanis occisi sunt, quos à volitando volites vocant: quod genus militiae paulo ante repertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes, cum armis suis post terga equitum sederent: & mox cum ad hostem ventum esset, equis desiliret, & continuo pedites ipsi ex alia parte equitibus, per quos aduecti fuerant dimicantibus, hostem perturbarent. Ab his ergo volitibus elephanti retroacti, cum regiam à suis non possent, fabrili scalp pro inter aures adactò, necabantur. Id genus occidendæ, cum opus esset, beluæ, idem dux Asdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælio Pœnis Metaurus flumen, vbi Asdrubal est victus, quasi Traimennus lacus: & Sena Piceni ciuitas, vt vicus ille Cannensis. Nam LVIII. millia de exercitu Asdrubalis ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia quadringenti. Quatuor millia ciuium Romanorum inter eos reperta atque reuocata sunt, quod victoribus confuilibus solario fuit. Nam & ab exercitu eorum octo millia ceciderunt Annibali caput fratris sui Asdrubalis, ante castra proiectum est. Quo viso & simul clade Pœnorum cognita, anno XIII. quàm in Italiâ venerat, refugit in Bruttios. Post hæc anno continuo inter Annibalē & Romanos quies à tumultu bellorum intercessisse visa est, quia inquietudo morbo-

rū in castris, & grauissima pestilentia vterq;
exercitus agebatur. Interea Scipio, vniuersa
Hispania à Pyrenæo vsque ad Oceanum in
prouinciam redacta, Romam venit, consul
cum Licinio Crasso creatus in Africam trās-
iit, Annonem Amilcaris filium, ducem Pœno-
rum interfecit, exercitum eius partim cæde,
partim captiuitate disperdidit: nā vndecim
millia Pœnorum eo prælio occidit. Sempo-
nius consul cum Annibale congressus & vi-
ctus, Romam refugit. Scipio in Africa ag-
gressus hyberna Pœnorum, atq; alia Numi-
darum, quæ vtraque haud procul ab Utica
erant, nocte concubia fecit incendi. Pœni tre-
pidi cum casu accidisse ignem putarent, in-
ermes ad extinguendum concurrerunt: qua-
re facile ab armatis oppressi sunt. In vtrisque
castris quadraginta millia hominum igni
ferroq; consumpta sunt, capta quinque mil-
lia, duces ipsi miserabiliter ambugsti, egrè effu-
gerunt. Asdrubal imperator Carthaginem
profugus venit. Itaque Syphax & Asdrubal
mox plurimum reparauere exercitum, atque
iterum cum Scipione congressi sunt, victiq;
fugerunt. Syphacem fugientem Lælius &
Massanisa ceperunt, cætera multitudo Cir-
tam confugit, quam Misanisa oppugnatam
in deditioem recepit, Syphacem ad Scipio-
nem catenis vinctum deduxit, quem Scipio
cum ingentibus spoliis, plurimisque ca-
ptiuis Romam perducen-
dum Lælio tradi-
dit.

CAPVT XIX.

Annibalem in Africam reuocatum , à Scipione superatum, fugatumq, fuisse: & Carthaginienſibus pacem conceſſiſſe Romanos.

ANnibal in Africam redire iuſſus, vt feſſis Carthaginienſibus ſubueniret, flens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus, qui ſequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquanti, iuſſus quidam è nauticis aſcendere in arborem nauis, atque inde ſpeculari, quam regionem teneret, ſepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe reſpondit. Abominatus dictum Annibal, deſlexo curſu ad Leptim oppidum, copias expoſuit: vbi continuo reſecta multitudine, Carthaginem venit, deinde colloquium Scipionis petiit. Vbi cum ſe diu attoniti admiratione mutua duo clariffimi duces ſuſpexiſſent, infecto pacis negotio prælium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti, Annibal omnia & ante prælium & in prælio expertus, cum paucis, hoc eſt, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapſus, Adrumetum conſugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta

*Glossema
hoc tollit
Pighius
ad An. V. C.
542

ginta annos, quàm inde paruos cum patre exierat, venit: consultantique senatui, nullam esse residuam spem, nisi in petenda pace, persuasit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Pæto consulibus, Carthaginiensibus pax per Scipionem voluntate senatus populi que concessa est. Naues tamen plus quam quingentæ in altum productæ, in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus, triumphans urbem ingressus est, quem Terentius [qui postea comicus* ex nobilibus Carthaginiensium captiuus] pileatus (quod indultæ sibi libertatis intigne fuit) triumphantem post currum secutus est.

C A P V T XX.

De bello Macedonico, in quo cum variis ac diuersis Romani, præcipue aduersus Macedones & Antiochum Syriæ regem, varie pugnarunt.

ANno ab vrbe condita DXLVI. bellum Punicum secundum finitum est, quod gestum est annis septendecim: cui Macedonicum continuo successit, quod Quinctius Flamininus Cos. sortitus, post multa & grauissima prælia, quibus Macedones victi sunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmonijs pugnavit, victo Nabide duce ipsorum, nobilissimos obviades Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captiui, qui sub
Anni-

Annibale per Græciam venditi fuerant, vni-
uerſi recepti capitibus rasis ob deterſam ſer-
uitutem, currum triumphantis ſecuti ſunt.
Eodem tempore Inſubres, Boijatque Cæno-
mani, contractis in vnum viribus, Amilcare
Pæno duce, qui in Italia remaſerat, Cremo-
nam Placentiamque vaſtantes, diffiçillimo
bello à L. Furio prætore ſuperati ſunt. Poſtea
Flamininus proconſul, Philippum regem &
cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, mul-
tasque præterea gentes, quæ in auxilium ei ve-
nerant, bello ſubegit. Victi Macedones caſtra
amiſerunt, octo millia hoſtium eadem die ca-
ſa, quinque millia capta Polybius ſcribit. Va-
lerius dicit quadraginta millia trucidata.
Claudius vero trigintaduo millia interfecta
commemoratur. Sed hæc varietas ſcriptorum
vtique fallacia eſt. Fallaciæ autem cauſa, pro-
fecto adulatio eſt, dum victoris laudes accu-
mulare, virtutemque patriæ extollere vel
præſentibus vel poſteris ſtudent: alioquin ſi
inquietus non fuiſſet numerus, nec qualiſcū-
que fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt
duci & patriæ, plurimos hoſtium peremiſſe,
quanto magis lætum patriæ, & duci beatum
poſſe videri, ſuorum vel nullos vel pauciſſi-
mos perdidiffe. Ita lucidiſſime patet, quod
ſimili impudentia mentiendi, qua occiſorū
hoſtium numero adiicitur, ſociorum quoque
amiſſorum damna minuuntur, ve etiam o-
mnino reticentur. Igitur Sempronius Tud-
itanus in Hiſpania citeriore, bello oppreſſus,
cum omni exercitu Romano interfectus eſt:
Con-

Consul Marcellus in Etruria à Boiis oppressus, magnam partem exercitus perdidit, cui postea Furius alter consul auxilio accessit: atque ita vniuersam Boiorum gentem igni ferroque vastantes, propemodum vsque ad nihilum deleuerunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone consulibus, Antiochus rex Syriae bellum contra populum Romanum instruens, in Europam transijt ex Asia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romam à senatu iussus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit: quem cum apud Ephesum inuenisset cunctantem, mox in bellum impulit. Tunc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quam semiunciam auri haberet, neve versicolori vestimento, nec vehiculo per urbem vteretur, post viginti annos abrogata est. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo consulibus, apud Mediolanum decem millia Gallorum caesa: sequenti autem prælio vndecim millia Gallorum, Romanorum verò quinque millia occisa sunt. Publius Digitius prætor in Hispania citeriore, penè omnem amisit exercitum. M. Fulvius prætor Celtiberos cū proximis gentibus vicit, regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi adductus, & infidiis hostium circumuentus, vix Numidarum equitum industria liberatus est. Scipio Africanus inter ceteros legatos ad Antiochum missus etiam cū Annibale

nibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho discessit. In vtraque Hispania ad Flaminium, Fulviumque prætores, bella multum horrida cruentaque vtrisque populis gesta sunt. P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione consulibus, Antiochus quamvis Thermopylas occupasset, quarum munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamen commisso bello, à consule Glabrione superatus, vix cum paucis fugit è prælio, Ephesumque peruenit. Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia, ex quibus quadraginta millia caesa, capta plus quàm quinque millia fuisse referuntur. Alter consul Scipio cum Boiorum gente conflixit, in quo prælio viginti millia hostium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenem Attalæ filium aduersus Annibalem, qui tunc Antiochi classi præerat, bellum nauale gessit, Antiochus, victo Annibale atque in fugam acto, simulque omni exercitu amisso, pacem rogauit: filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prælio cepisset, incertum est, vtrò remisit. In Hispania vltiore L. AEmilius proconsul à Lusitanis cum vniuerso exercitu cæsus interiit. L. Bæbius in Hispaniam proficiscens, à Liguribus circumuētus, cum vniuerso exercitu occisus est: vnde adeo ne nuntium quidem superfuisse cōstat, vt internecionem ipsam Romæ Massilienses nuntiare curauerint. Fuluius Cos. de Græcia in Gallogræciam, quæ nunc est Galatia,

latia, tranſuectus ad Olympum mōtem peruenit, ad quem vniuerſi Gallogræci cum cōiugibus & liberis confugerant, ibique acerbiffimum bellum geſſit, namque de ſuperioribus locis ſagittis, grandibus ſaxis, ceteriſq; telis Romani grauiter contriti, tandem uſq; ad congreſſum hoſtium perſeuerunt, quadraginta millia Gallogræcorum eo prælio interfecta referuntur. Marcius conſul aduerſus Ligures proſectus, ſuperatusque, quatuor millia militum amiſit, & niſi victus, celeriter reſugiſſet in caſtra, eandem internecionis cladem, quam Bæbius dudum ab eiſdem hoſtibus acceperat, perſuſiſſet. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labcone conſulibus, Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrii filii ſui, quem legatum miſerat, verecundiſſimas preces, veniā meruit: eundemque continuo velut Romanis amicū, ſuique proditorem, fratre quoq; ipſius ad parricidium patris miniſtro, nihil deſpectoque miſerum male ſuſpicantem, veneno necauit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata ſibi vrbe diu exulans, apud Linternum oppidum morbo periit. Iſſidem etiam diebus Annibal apud Pruiam Bithyniæ regem, cū à Romanis repoſceretur, veneno ſeſe necauit. Philopœmen Dux Achiuorum à Meſſanis captus, occiſusque eſt. In Sicilia, tunc Vulcani inſula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miraculo omnium, uſque ad nunc manet, Q. Fuluius Flaccus prætor, in citeriore Hiſpania maximo prælio viginti

tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. Ti. Sempronius Gracchus in Hispania vltiore centum quinque oppida vacuata quassataque bellis, ad deditionem coegit, eadem ætate etiam L. Postumius in citeriore Hispania quadraginta millia hostium bello interfecit. Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mucio consulibus, Basternarum gens ferocissima, auctore Perseo Philippilio, prædarum spe sollicitata, & transfundi Istri fluminis facultate, sine vlla pugna vel aliquo hoste deleta est. Nam tunc forte Danubius, qui & Ister, crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur. Itaque cum improvide toto & maximo simul agmine inæstimabilis hominum velequorum multitudo transfiret, enormitate ponderis & concussione gradientium concrepans gelu, & glacialis crusta dissiluit: vniuersumque agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus victa tandem & comminuta delituit; atque eadem rursus fragmentis impredientibus superducta, submersit. Pauci ex omni populo per vtramque ripam vix concitis visceribus euaserunt. P. Licinio Crasso & G. Cassio Longino consulibus Macedonicum bellum gestum est, meritò inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociæ, Eumenes Asiæ, & Massanisa Numidiæ fuerent. Perseum & Macedonas secuti sunt Thracæ cum rege

*pugna re-
cepit.

Cotye, & vniuersi cum rege Gentio Illyrii. Itaq; aduenienti Crasso consuli Perseus occurrit: cōmissoque prælio, miserabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna penè pari clade partis vtriusque in hyberna discessum est. Deinde Persæus profligato multis præliis exercitu Romano in Illyricum transgressus, Sulcanum oppidū defensum à præfidiis Romanis *pugnando cepit: vbi magnam Romanorum præfidiorum multitudinem partim occidit, partim sub corona vendidit: partim secum in Macedoniam duxit. Postea cum eo L. Aemilius Paulus consul dimicauit, & vicit. Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu subterfugit, sed continuo captus atque in triumpho cū filiis ante currum actus est: & post apud Albam in custodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique consumptus est. Plurima præterea & satis diuersis prouentibus bella multarum vbiq; gentium gesta sunt, quæ breuitatis causa prætermissi.

CAPVT XXI.

*Scipionem Africanum Hispaniam vastasse:
Scipionem Nasicam theatri adificationem
dissuississe Galbam parum honeste Lusita-
nis imposuisse.*

ANno ab vrbe condita DC.L. Licinio Lucullo, & A. Postumio Albino consulibus,
cum

cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus inuasisset, & ex omnibus non esset, qui ire in Hispaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio, qui postea Africanus est dictus, ultro sese militaturum in Hispaniā obtulit, cum tamen in Macedoniam forte iā deputatus esset. Itaque profectus in Hispaniā magnas strages gentium dedit, sæpius etiam militis quàm ducis usus officio. Nam & barbarum prouocantem singulariter congressus occidit. Ser. autem Galba prætor, à Lusitanis magno prælio victus est: vniuersoque exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus euasit. Eodem tempore censores theatrum lapideum in vrbe construi censuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Nasica grauißima oratione obstitit, dicens, inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam desidiam, lasciuiaque commentum: adeoque mouit senatum, vt non solum vendi omnia theatro comparata iusserit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit. Quamobrẽ intelligant nostri, (quibus quicquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offensio est) propter hoc quod se infirmiores esse hostibus suis ipsi sentiunt & fatentur, theatra incusanda, non tempora: nec blasphemandum Deum verum, qui vsque ad nunc ea prohibet, sed abominandos Deos vel demones suos, qui ista petierunt, profundo quidem satis malignitatis suæ argumento, tale sacrificium flagitantes, quo non magis fuso cruore pecudum,

quam profligata virtute hominum pasceren-
tur. Nam vtique tunc nec hostes, nec fa-
mes, nec morbi, nec prodigia deerant, immo
tunc plurima erant, sed theatra non erant, in
quibus, quod incredibile dictu est, ad agram
luxuriæ virtutum victimæ trucidantur.
Carthaginienſibus aliquando viſum eſt, ho-
mines immolare, ſed male præſumpta per-
ſuaſio breui prætermiſſa eſt, à Romanis verò
ex actum eſt, vt ſemetipſos perditioni impen-
derent. Factum eſt, ſit, amatur, & clamatur
vt fiat: qui pro maſcanda gregis ſui pecude
fortaſſe offenderentur, pro interficienda cor-
dis ſui virtute letantur: quin potius Nali-
cæ erubeſcant, qui Chriſtianis exprobrandum
putant: & non nobis de hoſtibus, quos ſem-
per habuerunt, ſed illi de theatro quod ha-
beri prohibuerat, conquerantur. Igitur in
Hiſpania Ser. Galba prætor Luſitanos citra
Tagum flumen habitantes, cum volunta-
rios in deditiōem recepiſſet, per ſcelus in-
terfecit: ſimulans enim de commodis eo-
rum ſe acturum fore, circumpoſitis militi-
bus cunctos inermes incautosque proſtrauit:
quæ res poſtea vniuerſæ Hiſpaniæ propter
Romanorum perfidiā, cauſa maximi tu-
multus fuit.

CAP V T. XXII.

*De tertio bello Punico. Conſules ad delendam
Carthaginem profectos, fugatos fuiſſe. Inte-
rim de ſitu euſdem.*

Anno

ANNO ab vrbe condita DCII. L. Censorino, & M. Manilio consulibus, tertium Punicum bellum exortum est. Igitur cum senatus defendendam Carthaginem censuisset. profecti in Africam consules, & Scipio tunc tribunus militum, prope Vricam maioris Africani castra tenuerunt. Ibi Carthaginensibus euocatis, iussisque ut arma & naues traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses postquam arma tradiderunt, & relicta vrbe recedere procul à mari decem millibus passuum iussunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensori ciuitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi: ducesque sibi duos Asdrubales creauerunt, armaque primum facere aggressi, aris ferrique inopiam, auri argentique metallis supplerunt. Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cuius situs fuisse huiusmodi dicitur: Viginti millia passuum muro amplexa, tota penè mari cingebatur, absque faucibus, quæ III. millibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrsa nomen erat, paulo amplius quam duo millia passuum tenebat. Ex vna parte murus communis erat vrbi & Byrsæ imminens mari, quod mare stagnum vocabant, quoniam obiectu protentæ linguae stagnabatur. Consules igitur quamuis aliquantam muri partem quassatam machinis diruissent,

namen à Carthaginienſibus victi ac repulſi ſunt: quos fugientes Scipio repulſo intra muros hoſte defendit. Cenſorinus in urbem rediit. Manilius omiſſa Carthagine ad Aſdrubalem arma conuertit. Scipio, Maſſaniſæ mortuo, inter Maſſaniſæ filios tres Numidiæ regnum diuiſit: quocirca Carthaginem reuerſo, Manilius Tezagani urbem expugnauit atque diripuit. Duodecim milia ibi Afrorum caſa, ſex millia capta ſunt. Aſdrubal Pœnorum Imperator, Maſſaniſæ nepos, ſubſelliorum fragmentis in curia à ſuis propter ſuſpicionem proditiſonis occiſus eſt. Iuuentius prætor in Macedonia aduerſus Pſeudophilippum congreſſus, cū maxima clade totius Romani exercitus interſectus eſt.

CAPVT XXIII.

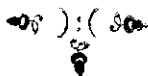
De Carthaginis miſeranda deiectione ac deletionē.

ANno ab vrbe condita DCVI. id eſt, anno L. poſt bellum Punicum ſecundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummiſio Coſſ. P. Scipio ſuperioris anni Coſ. delere Carthaginem ſuprema ſorte molitus, Cothonem ingreditur: vbi dum ſex continuis diebus noctibusque pugnatur, vltima Carthaginienſes deſperatio ad deditiſionem traxit, petentes, vt quos belli clades reliquos fecit, ſaltem ſeruire liceat. Primum agmen mulierum fatiſ miſerabile, virorum poſt magis deforme deſcen-

descendit. Nam fuisse mulierum vigintiquin-
que millia, virorum triginta millia, memo-
ria traditum est. Rex Asdrubal se ultro de-
dit transfugæ, qui AEsculapii templum oc-
cupauerant, voluntario præcipitio dati, igne
consumpti sunt. Vxor Asdrubalis se duos-
que filios secum virili dolore & furore fœ-
mineo in medium iecit incendium: eundem
nunc mortis exitum faciens nouissima regi-
na Carthaginis, quem quondam prima fe-
cisset. Ipsa autem ciuitas decem & septem
diebus continuis arsit, miserūque spectacu-
lum de varietate conditionis humanæ victo-
ribus suis præbuit. Diruta est autem Cartha-
go, omni murali lapide in puluerem commi-
nuto, D C C. post anno quàm condita erat.
Multitudo omnis captiuorum, exceptis pau-
cis principibus, venundata est, Ita I V. quàm
inceptum fuit anno, bellum Punicum terti-
um terminatum est. Sed mihi quamlibet stu-
diose quærenti, veruntamen homini tardio-
ris ingenij, nusquam omnino causa belli Pu-
nici tertij, quam in tantum Carthago accen-
derit, vt iuste euerti decerneretur, eluxit. Il-
ludq; me vel maxime mouet, quod si ita, vt
in superioribus bellis euident in assurgentem
causa & dolor accendebat, consultatione nō
opuserat. At verò cum alii Romanorum
propter perpetuam Romæ securitatem de-
lendam esse decernerent, alii vero propter
perpetuam Romanæ virtutis curam, quæ si
bi semper ex suspitione æmula vrbis impen-
deret,

*exercita-
tus.

deret, ne vigor Romanus bellis semper *exercitus, in languidam segnitiam securitate atque ocio solueretur, incolumem Carthaginem statui suo permittendam esse censerent: causam non ex iniuria laceffentium Carthaginensium, sed ex inconstantia torpescētium Romanorum ortam inuenio. Quod cū ita sit, cur Christianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? qui porro ante sexcentos fere annos, sicut sui prudentes timentesque prädixerant, cotem illam magnam splendoris & acuminis sui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forsitan collidendo vehementius, discussa ad tempus rubigine, vbi necessarium acumen elicere non possum, superuacuum asperitatem inueniam: quanquam obuiantem asperitatem nequaquam expauescerem, si interioris spem acuminis inuenirem.

FRANC.

FRANC. FABRICII
 MARC ODVRANI IN
 Pauli Orosii Librum
 Quartum

Annotationes.

Dixisse Aeneam) Locus est apud Virgilium lib. 1.
 Aeneid. Cum Annibal elephantos.) De trā-
 situ Annibalis in Italiam, & detrimento accepto di-
 cetur infra cap. 14.

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIV.)
 LXIV. est in omnibus manuscriptis, non, LIV.
 vt vulgo legitur. Sed Orosius suo more hic quoque
 pauciores, quam ceteri, annos numerat. Gellius libr.
 17 cap. vii. Post annum vrbe conditæ CCC
 fere & LXX. bellum cum rege Pyrrho sum-
 ptum est. Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege
 nonnulli ad annum LXXII. vt in Fastis Annalium
 Steph. Pighii: alii ad LXXIII. supra quadringentesi-
 mum referunt. Spectaculo theatri.) Theatrum
 hoc portui Tarentino ad prospectum maris immixe-
 bat, vbi dum ludos celebrant, adremiganteque lito-
 ri Romanas classes vident, hostes rati eruant, & si-
 ne discrimine insultant. Florus libro primo capit. 8.
 Pulsati ab iisdem.) Legatos Romanos pulsatos fu-
 isse a Tarentinis, scribit etiam Liuius libr. 12. Valeri-

us libro 12. capit. 2. ait, Præter grauiſſimas iniurias acceptas vnum etiam vrina reſperſum fuiſſe. Proletarii.) De Proletariis lege elegantiffimum cap. 10. libro 16. Auli Gellij. Cum Æmilio Conſule.) Si Æmilius iniuriarum actionem à prætore poſtulaſſet contra eos qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret, cum præſertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verum etiam vetuſtorum librorum omnium teſtimonio poſſet, ac conuincere, ſe hanc rem contra Tarentinos geſſiſſe, non Læuinum, cui illi eam tribuerunt quaſi ſolus Lævinus rem cum Tarentinis ſociis que eorum geſſerit. At in Liuiana Epitoma libro duodecimo legimus ante Læuinum aduerſus eos aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſſe. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula Conſul cum Q. Marcio Philippo anno vrbiſ C D L XXII. iſque re benè geſta proximo anno poſt Conſulatum triumphauit, qua de re in Capitolinis Triumphis ita eſt: L. ÆMILIVS. Q. F. Q. N. BARBV. LA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DETARENTINEIS. SAMNITIBVS. ET SALLENTINEIS. VLIDVS. QVINT. Nam Tarentum vtpote ex Laced.) De Tarentinorum origine & opibus Strabo libro 6. Elephantos etiam.) Lege Plinium libro 8. capite 6. Solinum capite 38. Reſponſo circumuentus.) Reſponſum intelligit, quod Ennius hoc verſu comprehendit, Aiote Æacida Romanos vincere poſſe. Cicer. libro 2. de Diuinat. Arnubius libro vltimo. De Pyrrho Ennius Apolliniſ Pythij reſpōſa conſinxit, cum iam Apollo ver-

lo versus facere desisset. Exitum fecit eius, qui non Consul.) Sic est in omnibus antiquis hoc sensu: Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato perijt, quo etiam si oraculum non consulisset, periturus erat. Apud Heracleam.) De loco huius pugnae idem scribit Florus libro I. capite 18. & Plutarchus de Pyrrho in eius vita, κατ' ἐξ αὐτοῦ πείθει σεν ἐν τῷ μεταξὺ πανδοσίας πόλεως καὶ ἡρακλείας, id est, castra posuit in campo, qui est inter Pandosium urbem & Heracleam. Fluviumque Sirim.) Lyrim, vulgo hic & in Floro mendosè legitur: est enim σίγης fluvius apud Plutarchum & Strabonem libro 6. & Stephanum de urbibus. Plin. libro 3. capite 11. Est inter Sirin & Acirin Heraclea. Lævinum Consul.) P. Valerius Lævinus Consul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII. in Plutarchi libris prima syllaba nominis Lævini est depravata: legitur enim ἀλβίνος pro λαβίνος Sic in postrema quoque editione Basilienſi est, τοῖς περὶ τῷ ποταμῷ pro τοῖς περὶ πέντε. Hoc quoque quasi preteriens monēbo, Ferentane turmæ præfectum, qui in Plutarchi libris ὁ πλάκος nominatur, in meo Floro manuscripto Obsidium dici, quod nomen in impressis libris desideratur. Sed Postquam Minucius.) De hoc Florus: C. Minucius quarta legionis hastatus unus probè scide abscissa mori posse belluas ostenderat. Peditum XIV. millia.) Hic numerus est in omnibus manuscriptis, Dionysius tradit, Romanorum occidisse paulò minus XVI. millibus, Hieronymus tantum VII. millia. Capti M CC-
(CX)

CX.) Hic numerus in vno manuscripto integer est: in ceteris vulgaris numerus scriptus est, cum alius antea fuerit. Eutropius ait, Pyrrhum cepisse Romanos mille octingentos. Equites autem caeli CC. XLIII.) In Gualtheri lib. est, CCXLVI. Varietas nata est ex eo quod II. in V. saepe coeunt, sicut & contra fieri solet. Nam quantus est diuerso numerus.) Numerum extinctorum sociorum Pyrrhi, quem Orosius memoriae traditum non esse ait, Dionysius & Hieronymus prodiderunt: illi enim XIII. millia, hic non plane quatuor millia caesa scripsit, auctore Plutarcho. In prima Persici belli.) De hoc diximus libro superiore cap. 16. Secunda inter Pyrrhum & Romanos.) Secunda haec pugna cum Pyrrho commissae est, P. Sulpicio, P. Decio Mure Coss. anno CDLXX. IV. de qua Eutropius ita: Missi sunt contra Pyrrhum duces P. Sulpicius, & Decius Consulles. Certamine commisso, Pyrrhus vulneratus est, elephanti interfecti, XX. millia caesa hostium, & ex Romanis tantum quinque millia. In Apuliae finibus.) Pugnam commissam περί ασκλον scribit Plutarchus in Pyrrho, & Florus ita, In Apulia deinde apud Atculum melius dimicatum est. Agathocle mortuo) Quis hic Agathocles fuerit, quibusque viis ad regnum ascenderit, est Diodori Siculi lib. 19. abunde cognoscet: de eodem cap. 6. plura.

In Caput secundum.

Nam Fabio Gurgite.) Q. Fabius Maximus
Gurges

Gurges & C. Genucius Clapsina Consules ex Ca-
pitolinis Tabulis fuerunt anno urbis CDLXXVII.
De huius anni pestilentia Augustinus de Civitate Dei
lib. 3. cap. 17. Reuerſum ex Sicilia Pyrrhum) M.
Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coss. Pyrrhus à
Tarentinis & Samnitibus in Italiam reuocatus re-
diit. Curius Consul contra eum missus exercitum e-
ius cecidit, ipsumque Italia expulit. Plutarchus in
Pyrrho, Linius lib. 14. Iustinus, 23. Eutropius. 2. A-
pud Lucaniam in Arufinis campis. Supremam
pugnam cum Pyrrho commissam fuisse in Arufinis
campis Lucanix, scribit etiam Florus. Frontinus
quoque lib. 4. exponens rationem aciei infractæ à
Pyrrho, eum victum in campis Arufinis ad Beneuen-
tum ait. Cæsa referuntur XXXIII milia. Eu-
tropius, Ea die cæsa hostium XXXIII milia. Pyr-
rhus quinto demum anno) Plutarchus οὕτως μὲν
ἐξέπεσε τῶν ἰταλικῶν καὶ σικελικῶν ἐλεσθῶν ὁ
πύρρος, ἐξ αὐτῆς γένον ἀναστάς περὶ τοὺς ἐκεί πο-
λέμους id est, Ita Pyrrhus spe Italiae & Siciliae de-
iectus est, cum sex annos in bellis ibi gestis
consumpſisset. Saxo ictus occubuit. Pyrrhum
ictu tegula prostratum scribit Auctor de viris illustri-
bus: Plutarchus etiam ἀργεῖνίδα nominat, quam Ar-
gina mulier de tecto in illius caput delata. Tunc
quoque Sextilia) Sextiliam incestu damnatam
fuisse post societatem cum Ptolemæo Aegypti regini-
tam cognoscitur ex Epitoma Livi. in. a. 14. Ha. autem
societas, auctore Eutropo, facta fuit C. Fabricio Lus-
cino C. Claudio Canina Coss. qui facti anni urbis
CDLXXX

CDLXXX. secundum Fastos Capitolinos, quos sequimur.

In Caput tertium.

Anno ab v. c. CDLXXV) Aliis hic annus est post v. c. CDLXXXI. quo L. Papius Cursor. & Sp. Caruilus Maximus iterum Consules aduersus Samnites, Bruttiosque & Lucanum cum Tarentino populum declarati fuerunt, vt ait Liuius libro 24. hique bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttis triumpharunt, vt ex tabulis Capitolinis cognoscitur. Carthaginienſium auxilia) Hinc recte Carolus Sigonius acerrimi ingenij, summaque doctrina vir in *Liuiana Epitoma* lib. 14. emendauit: Carthaginienſium classis auxilio Tarentinis venit, quo facto ab iis foedus violatum est. cum antea, Mamertinis, pro, Tarentinis, mendose legeretur. Sequenti anno) qui fuit ab v. c. CDLXXXII. & L. Genucium Clepsinam ac C. Quinctium Consules habuit. Aduentante dudum Pyrrho) Nempe ante annos nouem. Tum enim legio Campana in praesidium Rheginorum cum praefecto D. Iubellio missa occisis Rheginis, Rhegium occupauit. Liuius libr. 12. & Polybius libr. 1. pluribus verbis. De eadem re Valerius libr. 2. capit. 2. Nouum scelus ausa, Rheg. omnes) Auxit, pro ausa, vulgo mendose legitur. Polybius de huius legionis militibus, καὶ τοὺς μέγιστα λόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν, id est, Ciuibus partim ciecctis, partim in-

terfectis, urbem occuparunt. Captisque omnibus ipse quidem) Polybius: κατήσαντες ἡ τὸς μὲν πλείους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθισαν, ἐκ δὲ δύως ἀμυνομένους διὰ τὸ προσεῖχαι τὸ μέλλον, ζωγρεῖα δ' ἐκυρίευσαν πλείονων ἢ τριακοσίων, ὧν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην οἱ στρατηγοὶ θεωράγοντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μασιγάζσαντες αἵματα κατὰ τὸ πατρὸς αὐτοῖς ἔδοξε ἐπελέξασθαι, id est: Victoria potiti maximam eorū partem, cum prouiso periculo acriter resisterent, in expugnatione oppida oppresserunt, & trecentos amplius viuos captos Romam remilerunt, quos Prætores in forum productos, virgisque caesos ad vnum omnes more patrio securi percusserunt.

In Caput quartum.

Anno ab vrbe condita CDLXXVII.) Hic annus proximus ante Sempronium Sophum Consulem alius est ab vrbe condita CDLXXXIV. Sequenti ab hinc anno) P. Sempronius Sophus Consul cum App. Claudio Crasso fuit anno CDLXXXV. & vterque de Picentibus triumphauit. Cum horrendo frag. terra tremuit) Huius terremotus sicut & belli Picentis meminit Florus libro I. capite 19. Quomodo Sempronius milites terremotu perterritos confirmauerit, scribit Frontinus lib. I.

In Caput quintum.

Inter multa prodigia) Horum prodigiorum mentionem Diaconus in suis additionibus

μολοζυμένω διδὸς πτωείαν τῷ δαυμονίῳ. τὸ δὲ τέ-
 λος, ἐκείνη καταγὰς δόνατον, ἀπεκατέστησε. id est:
 Adeo misera eius fortuna esse coepit, ut cum
 vilissima veste urbis templa obiens suam ipse
 impietatem damnalet, atque testatas violati
 numinis, pœnas persolueret, ad extremum se
 capitis damnavit, in diaque vitam abruptit.
 Cum Tyrum urbem.] De Tyri expugnatione di-
 ctum libro superiore capite: 6. Carthaginem vero Ty-
 ri condiderunt, semper parentum loco culti, ait Cur-
 tius libro 4. Vnde Diodorus libro 17. καρχηδονίῳς τυ-
 είων ἀπορίῃς vocat. Virgilius 1. Aeneid. Urbs anti-
 qua fuit Tyrii tenuere coloni, Carthago. Nā-
 que Agathocles.] Diodorus initio libri 20. à Troia
 capta vsque ad profectionem Agathoclis in Africam
 numerat annos DCCCLXXXIII. Annonem
 quendam cum XXX millibus.] Hec quidem i-
 ta Iustinus libro 22. At Diodorus scribit, non solum
 Annonem, sed & Bomilcarem contra Agathoclem
 missum cum exercitu, in quo pedites non pauciores
 XL. millibus, equites mille, currum duo millia fue-
 rint. quibus Agathocles opposuit primum filium suū
 Archagathum cum duobus millibus peditum & quin-
 gentis. deinde Syracusanorum tria millia Latum Gre-
 corum millia tria. totidemq; Samnitium, Etruscorū
 & Gallorum. Cecidisse idem in praelio ait, Græcos du-
 centos, Carthaginienses non amplius mille, tametsi
 quidam sex millia scripserint. Antander Aga-
 thoclis frater.] Andro. in vulgatis corruptè legi-
 tur. Tu lege Diodorum, qui hæc omnia copiose expo-
 nit.

nit. Rex Cyrenarum Ophellus.] *Diodor. lib. 20.*
 ὁ δὲ ὀφέλλας ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν σωσθέντων
 ἀλεξάνδρου, καλεῖται δὲ τῶν πρὸς αὐτὸν πόλεων, καὶ
 διὰ τοῦτο ἀδελφὸς, ἀπεβίβητο τὰς ἐλπίδας μείζονα
 δυναστείαν. id est: Ophellus erat ille quidem ex
 iis amicis Alexandri, qui cum ipso militaue-
 rant, sed cum Cyrenaicas vrbes, magnasque
 copias in sua potestate haberet, maius impe-
 rium spe conceperat. Bom. Icar dux Pœnoiū]
 Amilcar vulgo hic male nominatur. Est ἡ βομιλ-
 κας, qui cum Carthagine regnum occuparet, interfe-
 ctus fuit, vt scribit Diodor. Deinde cū post mortē
 Agathi] Plenior historia petenda ex Iustini li. 23. Nā
 quæ Diodorus de his rebus litteris consignauit, ad nos
 non peruenerūt. Nihil non subiciuū, nihil non
 in vulnus suum.] Hæc est omnium librorum vetu-
 storum lectio. Est autem subiciuum, siue subseci-
 uum, quod Græci παράρτησι dicunt, à re principali. vt
 ita dicam, alienum, & quasi superfluum. Translatio
 ne sumpta ab iis, quæ in agrorum assignatione. b. sub-
 seciua nominantur. de quibus Frontinus.

In Caput VI I.

Anno ab vr. con. CDLXXXIII] Hic annus,
 quo bellum Punicum primum geri cæptum, cum va-
 rium numerum apud scriptores habeat, in Fastis Ca-
 pitolinis est CDLXXXIX. Q. Fabio] Solus Orosius,
 quod sciam, cum Ap. Claudio Fabium Cos. compa-
 rat: pro quo alia omnia monumenta Flaccum habet
 qui in Fastis Capit. ita describitur, M. FVLVIVS
 Q. F. M. N. FLACCVS. De re gesta ab Appiano

Claudio cum Pœnis & rege Hierone, Polybius libr. 1.
 Liuius libr. 16. Florus lib. 2. cap. 2. Consules Agri-
 gentum] Consules anni tertij huius belli L. Postu-
 mium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit.
 Hi enim ad Agrigentum rem gesserunt, oppidumque
 ceperunt, Polybius lib. 1. Cn. Cornelio Asina, C.
 Duilio] Hi anno quinto huius belli, & post vr. con.
 CDXIII. Consules fuerunt. Quod de celeritate in
 classe comparata Orofius scribit, est apud Florum lib.
 2. CXXX. nauium classis] Apud Florum est. CLX.
 Punica fraude captus.] Ita de Cornelio capto scri-
 psit Liuius lib. 17. sed Polybius fraudis nullius men-
 tionem facit Quod vbi Duilius] Hic est C. Dui-
 lius. M. F. qui Pœnos primus classe deuicit. Cicero in
 Catone, Valer. li. 3. c. 3. Plin lib. 34. c. 5. Triginta &
 vna naues.] Idem numerus est in Eutropio, nisi quod
 XIV. naues merfas scribit Polybius tradit, Pœnos in
 hoc praelio naues L. amisisse. Ibiq; interfectus est.]
 Anno dux Carthaginensium pro Olbia oppido for-
 tissimè pugnans occidit, Valerius lib. 5. cap. 1.

In Caput octauum.

Anno ab hoc proximo] Hic annus in Fastis
 Capitol. est ab vr. con. CDXCV. quo A. Atilius Cala-
 tinus, C. Sulpicius Paterculus Coss. fuerunt. Calpur-
 nii Flammæ.] Sic nominant hunc tribunum Liui-
 us libro 22. Florus lib. 2. Auctor de viris illustribus.
 Plinius libro 22. capite 6. M. Calpurnium Flam-
 mam, appellat. Cato illum Q. Cædicium. Qua-
 drigarius Laberium vocauit: Lege Gellium lib. 3
 cap. 7.

capite 7. & Frontinum lib. 1. Lapidibus cooper-
tus interiit.] In Epitoma Liuiana lib. 17. de Anni-
balis interitu ita scriptum est: Annibal dux Pœ-
norum victa classe, cui præfuerat, à militibus
suis in crucem sublatus est. De eodem Polybius,
 ἡγόνοισι δ' ὅ πολλοῖς, κατόπιν ἐν τῇ σαρδόνι συγκλη-
 δεῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς διαβα-
 λὼν τῶν νεῶν, ἀφ' αὐτῆς συληθεῖς ὑπὸ τῶν διασω-
 θέντων καρχηδονίων ἀνεπαυρώθη. id est: Tempore
 non ita longo post in Sardinia circumuentus
 à Romanis in quodam portu, cum magnum
 numerum nauium amisisset continuo a Car-
 thaginensibus, qui euaserant comprehensus
 atque in crucem sublatus est. Atilius Consul]
 C. Atilius Regulus significatur, qui anno octauo hu-
 ius belli cum Cn. Cornelio Blafione Consul fuit, &
 de Pœnis triumphum naualem egit, ut est in tabulis
 Capitolinis. Consules in Africam] Consules hi
 fuerunt. M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulso,
 Polybius, Eutropius & Florus, quos lege. Serpens
 miræ magnitudinis] Hanc historiam de serpente
 à T. Liuiio curiose pariter ac facunde relatam initio
 lib. 18. scribit Valerius libro 1. extremo. Recitat ean-
 dem è Tuberone Gellius libr. 6. cap. 3. Regulus ad-
 uersus tres Imp.] Eutropius tres duces sine nomine
 edit, Polybius, αὐτὸς ἑαυ. βόσκειν καὶ ἀμύλλαν nomi-
 nat. Cæsa XVII. milia] Eutropius. X. & IX. mil-
 lia hostium cecidit. Oppida LXXXII.] Eutro-
 pius, LXXIV. ciuitates in fidem
 accepit.

In Caput nonum.

Duras conditiones.] *Idem scribit Polyb. lib. 1. Eutrop. 2. Xanthippum Laced. regem.* Regem hunc Lacedæmoniorum fuisse, nemo, quod sciam, scribit, ducem missum Carthaginensibus omnes. Cicero 8. de Offic. Xanthippum Lacedæmonium vocat. Polybius, ἡ δὲ διπτόν πια λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τῆς λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεχόντα καὶ τειβῆν, ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις σύμμετρον. id est: Xanthippum virum Lacedæmonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari usum habeat. Nam XXX. millis.] *Appianus in Lybica:* τὸ πεισμενείων ἀνδρῶν, ἧς ὁ ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μόλις αὐτῶν ἐς ἀπὸ δαπάνην διέδρασαν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δὲ ἐζωγρήθησαν. E tringinta millibus, quorum Attilius dux præerat, pauci Aspidem ægre confugerunt: reliqui omnes partim cæsi, partim capti sunt. Duo millia evasisse Polybius & Eutropius tradunt. Decimo demum anno] *Decimus annus huius belli fuit post Consulatum Reguli & Manlij, Fulvio & Aemilio Coss. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius.* Nam & Appianus de captivis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς ἀτίλιος, ὑπατὶς γεννῶν, αἰχμαλωτὸς ἦν. Cicero tamen lib. 3. de Offic. ita scribit. M. Atilius Regulus, cum Consul iterum in Africa ex insidiis captus esset, &c. Xanthippus tā audacis.] *De causis, quare Xanthippus subito ex Africa discesserit, Polybius legendus, & Appianus. Cū classe*

classe CCC. nauium] Idem numerus est in Euro-
 pio. Polybius: τετακόσια καὶ πενήκοντα πλέγη habet.
 Præterea XXXV. millia] In impressis Eutropij li-
 bris est: Quindecim millia hostium aut occidit
 aut cepit. Sed cum in nostro manuscripto sit: V. mil-
 lia. puto numerum, quo triginta significata fue-
 runt, intercidisse. Nam de CCC. nauibus] Eutro-
 p. aliter Tanta tempestas fuit, ut ex CCCCLXIII. na-
 uibus LXXX. feruari vix potuerint. Sic & Polybius:
 τῶν δ' ἐξήκοντα καὶ τεττάρων πρὸς ταῖς τετακόσιαις
 ναυσὶν ἐγδοήκοντα μόρον σώσειν ἀδελφεῖται σά-
 φη. Teruo anno] Orosius hic duos annos extremos
 connumerat. Nam inter hos Consules ac superiores
 Paullum & Nobiliorem vnus tantum annus inter-
 fuit. De rebus ab his Coss gestis Polybius & Eutrop.
 Præterea Cotta Consul] C. Aurelius Cotta Con-
 sul cum P. Scruilio Gemino fuit anno urbis DI. quo
 eum de Pœnis & Siculis triumphasse Capitolinis ta-
 bulis est proditum. C. Fario Pacilo] Pacilus, non
 Placidus Furij cognomen est in Fastis Capit. quorū
 auctoritas nobis grauiſſima est. De re à Metello gesta
 Polyb. & Eutro. CIV. capti & per Italiā ducti.]
 In Eutropio est, Metellum per Italiam duxisse e-
 lephantos CXXX. Plin. lib. 8. c. 6. scribit. Metellū
 in Italiā transfuxisse CXLII. At in Epitoma li. 19.
 legimus in Metelli triumpho ductos CXX.

In Caput decimum.

Ad quam rem Atilium.] Vidit à Metel-
 lo Carthaginensibus Regulus Romam ad Sena-

tum missus est iuratus, & captiuos reddendas negavit, Carthaginemq; ad supplicium redijt, qua de re disputat Cic. lib. 3. de Offic. multiq; aliis locis mentionem facit. Vide Liuium libr. 18. Eutropium 2. Valerium 1. cap. 1. Gellium libr. 6. cap. 4. Horat. libr. 3. Car. Oda 5. Silium libr. 6. Resectis palbebris] Verba sunt Ciceronis de supplicio Reguli in orat. in Pisonem. Quod verò M. Tullius ait. Regulum in machina esse necatum, id Appianus sic expressit, καὶ αὐτὸν οἱ καὶ χιθόνιοι κατέχευαντες ἐν γαλεῖρα, κέντρα πάντοθεν ἐχέον διέφθεγον. Aliter deinde Regulus] C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulso Consules iterum fuerunt anno D III. Horum Consulum nomina in meo manuscripto Iustino libr. 4°. integra sunt, nisi quod pro Vulsone more antiquo scriptum est, Bulsone: vnde in vulgatis factum est Pilsone. Ea quæ hi Consules cum Pœnis gesserunt, multis verbis narrat Polybius. Post hos Claudius Cos.) Hic est P. Claudius Ap. F. qui cum cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, vt biberent, quoniam esse nollent, Cic. lib. 2. de Natur. Cum classe cxx. nauium] His tres addit Polybius, qui omnem rem copiose narrat. Anno etiam consequenti] Hæc à Diacono Eutropij historiae inserta pro Eutropianis vulgo leguntur. Lutatius cum classe ccc. nauium] C. Lutatius Catulus Coss. cum A. Postumio Albino fuit anno ab vr. con. DXI. ex ratione Fastorum Capitol. Nam Orosio est annus DVI. Catulum cum classe CCC nauium transuectum ex vetustis libris scripsimus, cum vulgo sit classis CC nauium

navium. Eutropius quoque auctor est, Catulum cum ccc. navibus in Siciliam profectum fuisse. Neq; vero adduci possum ut credam populum R. praeferre illas quinqueremes, quas à privatis adificatas scribit Polybius, nullas alias naues publicas habuisse. Apud Ægates insulam Polybius, ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν αἰγυψίαν νῆσον τὴν πρὸ τῆς λίλυβις κειμένην. Silius lib. 1. Auet Ægates abolere parentum Dedecur. Pugnatum est VI. Idus Martias, inquit Eutropius. LXIII. Pœnicæ naues captæ sunt.] n. numerus Orosij libri cum Eutropianis fere consentiunt. Polybio cum his magna dissensio est.

In Caput undecimum.

Vt Sicilia Sardiniaque decederent] Polybius, ἐκχωρεῖν τὴν σικελίαν ἀπὸ τῆς καρχηδονίως, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μετὰ τὴν ἰταλίαν κείνται καὶ σικελίας. Pœni omni Sicilia & insulis, quæ inter Italiam & Siciliam sunt decedunt. Linius libro 21. Pœni navali ad Ægates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessere. Proque impensis bellicis] ἀρχαῖς κατενεγκέν καρχηδόνιος ῥωμαίοις ἐνέτεσιν εἴκοσι δυχλία καὶ διακόσια τάλαντα εὐβοϊκὰ. Pœni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunt. Sed decem legatos tempus stipendiū mutasse, ac mille talenta addidisse, idem subiicit. Post annum tertium ac viges.] Polybius & Linius, qui tempus huius belli excitati respiciunt, scribunt id gestum annis XXIV. sed Orosius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fulvio Coss. quibus bellum pœni-

cum primum geri ceptum est. Anno ab urbe cō-
 dita DVII.] Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Man-
 lius Coss. fuerunt, in Fastis Capitolinis est DXII. Vbi
 vides Orosum, ut superius, ita hic quoq, annos quin-
 que minus numerare. Q. Lutatio A. Manlio Coss.]
 Catuli nomen, quod Lutatio in Orofij libris datur,
 nos deleuimus: eum ille non ex Catulorum, sed Cer-
 conum familia fuerit, atque in Capitolinis Fastis
 sic describatur, Q. LUTATIVS C. F. C. N.
 CERCO. Aedem Vestæ corripuit.] De aede Ve-
 stæ incensa Livius lib. 19 nocte eam arsisse tradit Va-
 ler. lib. 1. c. 4 L. Metellus Pont. Max. hoc incendio, cum
 Palladium raperet ex aede Vestæ lumina amisit, au-
 ctor Plinius lib. 7. ca. 43. & Plutarchus in Parallelis.
 Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Falto-
 ne Coss.] Consules hi ex Capitolin. Fastis an. DXV. fue-
 runt. Quod autem Orofius bellum Faliscorum ad
 hunc annum refert, in eo dissentit ab Eutropio, qui id
 triennio ante Cercone & Torquato Coss. gestum scri-
 bit, eosque de Faliscis triumphasse notatum est in ta-
 bulis Capitolinis.

In Caput XII.

Sardinia insula rebellauit.] De hac re Polyb.
 in 3. lib. 1. Eutrop. 3. Hoc anno porta Iani.] Hu-
 ius rei mentionem fecimus in c. 8. lib. 3 Plutar. in Nu-
 m.: μάρεα ἀπὸ τῆς καὶ τῆς μαλίσθ' ὑπατ' ὄντων ὁ νεὸς
 Ἰανὸς ἐκλείδῃ χθόνος ὁ πολὺν, εἴτε ἐνδοὺς ἀνεώχθῃ
 πόλεμος σφραγίστ' & M. Atilio, & T. Manlio Coss.

tan-

templum Iani clausum non diu fuit, sed continuo bello exortorursum apertum est. Post annos CCCXL.] legitur etiam, CCCC L. sed alter numerus verior, cum tot fere anni a principio regni Hostilij ad Manlium & Atilium numerentur.

In Caput XIII.

Anno ab vr. con. DXVII. Amilcar pater Annibalis, auctore Cassiodoro, in Hispania occisus est, M. Aemilio Barbula, M. Iunio Pera Coss. qui annus in Fastis Capitolini est ab vr. con. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib. 2. Sequenti anno Romanorum.] Legatos Polybius lib. 2. nominat *ἡγεμόνας καὶ ἀποστόλους* qui ad Teutam reginam Illyriorum, ob iniurias Italicis mercatoribus illatas missi fuerant, atque alter eorum iussu reginae interfectus fuit, ut idem scribit. In epitoma quoque libro vigesimo legitur, Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictum est. Appianus item Coruncanij ab Illyriis interfecti meminit in Illyrico. Florus vero libro secundo capite 5. Legatos Romanos imperante Teuta occisos scribit. Plinius libro trigesimo-quarto, capite sexto nominat Legatos P. Iunium & T. Coruncanium, quibus à Teuta Illyriorum regina interfectis statuae in vestris posita fuerunt. Gallam vicum & Gallam.] Romani, inquit Plutarchus in Questionibus *ἡ δὲ μὲν ἀνδρῶν, ἡ δὲ γυναικῶν ἐν τῇ πόλει ἀποπέμνηται* *μὲν ἑκ μίας, τὰς δὲ γαλάτας ζώντας κατέσχευαν*, Id vero eos ex libris Sibyllinis fecisse initio belli Gallici

lici Cisalpini scribit. Idem in Marcello. L. Æmilio Papo.] Æmilio Catuli cognomen vulgò corruptè hic additur, sicut Pauli apud Plin. libro 3. cap. 20. In Fastis Capitolinis hi Consules an. DXXIIX. sic nominantur, C. ÆMILIVS. Q. F. CN. N. PAVS. C. ATILIVS. M. F. M. N. REGVLVS. Hoc bellum Gallicum describunt Polybius libro 2. Plutarchus in Marcello, Livius libro 20. Florus lib. 2. capite 4. Eutropius libro 2. Maxime gæfatorum.] Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualthèri libro descripsi. Polybius: διότι περ ἐνθάδε τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τὸ ἰσχυρὸν καὶ βίον συμφρονήσωντα διαπέμποντο πρὸς τὴν καὶ τὰς ἁλπεῖς καὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικῶντας γαλάτας, προσουρξάμενοι δὲ διὰ τὸ μισθὸν εὐτελέειν, καὶ τὰς, ἢ γὰρ λέξις αὐτῇ τοῦτο σημαίνει κυρίως, ibi est: Quocirca in maxime gentes Insulbrum & Boiorum, facta inter se societate, legatos miserunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumque accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, gæfatae appellantur: id enim proprie hoc nomen significat. Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptū est: legitur enim, καὶ μετεπέμποντο γαλατῶν τοὺς μισθοῦ εὐτελέειν, οἱ γὰρ τὰ καλοῦνται, quod mendum ego illis acceptum fero, qui πρὸς τὸ γέγας, hoc nomen deduci putarunt, Virgilius 8. Aeneid.

Duo quisque Alpina coruscant. Gesa manu.

Sicut Fabius historicus.] Hic est Quintilius Fabius pictor, qui his temporibus vixit, & non tantum huic bello, sed & paulo post secundo Punico, ut

Livius

Liviū scribit, interfuit. De hoc Eutropius. Traditum
 est à Fabio historico, qui ei bello interfuit DCCC mil-
 lia hominum parata ad id bellum fuisse Plinius libro
 3 capite vigesimo scribit, Italiam hoc tempore armaf-
 se equitum LXXX millia, peditum DCC. millia. Ex
 quibus Rom. & Camp. Polybius ἐκμαχίων ἦν
 ἡμιτάρων πλεονὺς, πρὸς δὲ τοὺς εἰς ἀπὸ τοῦ πε-
 ρατελέχθησαν μετὰ δὲ, ἵππεσι δὲ τῶν δύο μυ-
 ριάσιν ἐπὶ πέντε ἢ τρεῖς χιλιάδες. Romanorum &
 Campanorum multitudo erat peditum ad
 CCL. millia, equitum millia XXIII. DCCC.
 millia Romanorum. Vulgo contra fidem libro-
 rum manuscriptorum legunt, & octoginta millia
 Romanorum. non attendentes Orofium in hac hi-
 storia exponenda sequi eos, qui primum prælium, in
 quo Galli superiores fuerunt, scripserant commissum
 iunctis virisque Consulibus copiis: ideoque cum signi-
 ficare vellet, uniuersum exercitum in fugam conie-
 ctum fuisse, ait, DCCC. millia Romanorum fugisse:
 tot enim fuisse paulo antè ex Fabio retulit. Polybius
 verò aliter de his rebus scribit, qui cum noster neque
 in iis quæ sequuntur, cōsentit. Primi trans Padum.
 Huius rei mentio est in Epitoma Liuiana libro vige-
 simo. Namque in Piceno.] Horum prodigiorum
 mentionem Eutropio Diaconus inseruit: sed loco alie-
 no. De iisdem Plutarchus in Marcello, ἐλαμνίς ἦν
 φεῖν τῶν πατρῶν μεγάλαις ἐκστρώσαι τῶν δυνά-
 μεν ἐπὶ τὰς ἰσθμίδας, ἀφ' ὧν μὲν ἀμαπρίων ὁ δὲ
 τῶν πελοπόννησος ποταμὸς ἐλέχθη τρεῖς σελήνας
 φαῖναι πρὸς πόλιν ἀρίμους, id est. Cum Flami-
 nius

nus & Furius Coss. magnas copias aduersus Insu-
bres eduxissent, flumen quod per Pice-
num labitur, sanguine fluere visum est, nun-
ciatumque circa Ariminum tres lunas appa-
ruisse. Ingens ille Colossus.] De hoc Colosso
Strabo lib. 14. Plinius lib. 34. cap. 7. Flaminius Cos.
contem. auspiciis.] Hinc Liuius libro 21. ait, Fla-
minium Consulem in auspicato factum, reuocanti-
bus ex ipsa acie diis hominibusque non paruiss. Tu
lege Plutarchum. Post hoc Claudius Cos.] Hic
est M. Claudius Marcellus, qui post quinque Consul
fuit De victoriæ eius contra Insu-
bres, Plutarch. Poly-
bius, Eutropius & alij. Viridomarum regem.]
Hunc regem vulgo male, Viridomarum nominat.
Propertius libr. 4.

Viridomari genū hic Rheno iactabat ab ipso.

Apud Plutarchum in Marcello legitur, τὸν γενομένων
ἐστὶν ἀνδρὸς ἑκείνου & pro ῥιγδύμας &. In Capitol.
triumphis dux hostium Viridomarus nominatur.
Deinde Istri] Eutropius, Mennucio Rufo, P. Corne-
lio Coss. Istriis bellum illatum est, quia latrocinati
naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibe-
bant, ac multo Romanorum sanguine fuso perdomiti
sunt. Fabius Censorius.] N. Fabium Buteonem, ex
censoriis, qui viuerent, vetustissimum Dictatorem
factum anno DXXXVII scribit Liuius libro 21. Recte
ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cottæ in Cen-
sura anni DXII. collegam dedit, cum illius no-
men in tabulis Capitolinis in-
tercidisset.

In Caput XIV.

Anno ab urb.co.DXXXIV.] Hoc anno Coss. fuerunt M.Livius, & L.Amilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuisse Polybius scribit libro 3. Tu lege quæ Sigonius diligentissime in Livij libr. 21. annotavit A conspectu suo abstinuit.] Abstinent, non abstulit, est in manuscriptis. Livius libr. 8. Quanquam Romano bello eum fortuna abstulit. XX. millium equitum.] XXX milliū vulgo malè legitur. Nam in magna varietate quæ plurimum, centum millia peditum, viginti equitum fuisse scribunt, Auctore Livio, quem de his rebus consulit. Commisso prælio apud Ticinum.] De hoc prælio Polybius, Livius, Appianus de rebus ab Annibale gestis, Silius libro quarto, & alij. Pugnatum deinde eodem Coss.] Hinc Diaconus Eutropium interpolavit, cum ille ceterique scriptores paulo aliter de his rebus scripsissent. In eo tamen bello.] Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione Emporij prope Placentiam, Livius libro vigesimo-primo. Appianus de rebus Annibalis. In tunc in Apennino.] De hac re Livius libro vigesimo-primo extremo. Magonem Pœnor. ducem.] Magonem habent etiam libri manu scripti, cum tamen e Polybio & Livio certum sit, non Magonem, sed Annonem à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuisse.

In Caput XV.

Diris tunc prodigiis.] Hac prodigia sunt apud
 Livium

Linium initio libri 22. & Plutarch. in Fabio. Annibal sciens Flaminiū.] C. Flaminius Consul cū Cn. Scruilio fuit anno vr̄bis DXXXVI huius belli II. Castra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius. Et quærigat æquora.] Hemistichium Virgilianum est è lib. 7. Aeneid. Hæc pugna ad Trasimenum lacum.] Apud Plutarch. in Fabio mendosè est, & τὴν κατὰ μένιν θρασυμίαν λίμνῳ. Polybius, τὴν τραπέζην λίμνῳ vocat. Tu lege Silium libro 5. & Valerium libro 1. XXV. millia Roma.] In pugna ad Trasimenum Romanorum millia XXV. caesa, & ceteros diffugisse scribit Eutropius: Polybius & Liuius, XV. millia caesa, & sex in Maharbalis potestatem venisse referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidisse. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caesis scriptores quoq; dissentiunt. Vt grauissimum terræmotum.] De hoc Liuius libro 22. & Plutarchus in Fabio. Fabii Maximi.] De hoc Ennius:

Vnus homo cunctando nobis restituit rē.
Cic. de Offic. & in Catone.

In Caput X V I.

Anno ab vr̄be condita DXL.] Ita numerat Eutropius, quem in Cannensi clade exponenda Orosius sequitur. Alius hic annus est DXXXVII. vt Pighio in Annal. Rom. Quadraginta quatuor millia.] Liuius. Quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites cæsi dicuntur. Appianus & Plutarchus scribunt in hac pugna caesa fuisse quinquaginta

quaginta millia. Tres modios annulorum.] Tri-
 modi a annulorum, ab Annibale Carthaginem missa
 tradit Plin. libr. 33. cap 50. Tu vide Liuium libr. 23.
 Annibal apud Lucianum iactat se vno die tot Roma-
 nos interfecisse: ὅτε τὸς δακτυλῖος αὐτοῦ μεδίμνις
 ἀπομετρήσῃ. Vt Senatores de relinquenda I-
 talia.] Hoc Consilium de relinquenda Italia non Ro-
 ma Senatores, sed reliquia Cannensis cladis, qua Ca-
 nusiam perfugerant, inierant, auctore Liuiο libr. 22.
 Dictatorem Decimum Iunium.] Hunc Dicta-
 torem Liuius & Plut. in Fabio. M. Iunium vocant,
 eumq; viri docti esse putāt, qui Consul anno DXXIII.
 In Fastis Capitolinis sic describitur, M. IVNIVS. D.
 F. D. N. PERA, Vel oblatos, vel publico pre-
 tio emp.] Indicat Orosius non idem de seruitis ar-
 matis auctores tradidisse. Liuius ait Dictatorem octo
 millia ex seruitis publicē empta armasse. Appian. de
 reb. Annibalis, auctor est, Senatum octo millia seruo-
 rum, dominis vltro donantibus, manumisisse. Anni-
 balis exercitum praelio fudit.] Hoc praeliū a Mar-
 cello ad Nolam commissum fuit, Liuius libr. 23. Plu-
 tarchus in Marcello. Nam triginta quinq; mil-
 lia.] Hunc numerum expressit Eutropius. Liuius tan-
 tum magnam vim hominum occisam scribit. De Cel-
 tiberis Liuius in fine libri 24. Ab hospite suo Lu-
 cano.] Flauium Lucanum hunc nominat Ap-
 pianus & Liuius libro 25. vbi historiam de Cente-
 nio & Fulvio etiam inuenies. Contra Philippum]
 De re gesta cum Philippo Macedonia rege, Liuius li-
 bro 23. & 24. Eutropius libro tertio. De re in

Sardinia contra Pœnos Sardosque à T. Manlio gesta, Liuius lib. 23. & Silius 12.

In Caput XVII.

Anno ab vrbe condita DXLIII.] *M. Marcellus Consul III. anno vrbis DXXXIX. in Siciliam missus Syracusas obsedit, tertioq; anno post expugnauit, Polybius libro 8. Liuius 24. Plutarchus in Marcello, Cicero in Verrem Decimo anno post.] Eutropius quoque decimum huius belli annum numerat, qui aliis est octauus. Per Sidicinum Sueffanumque.] Sueffanum non Sinueffanum, est in manuscr. pt. Orosij Eutropijq; libris. Liuius libro 26. per Sueffulam Alifanumque & Casinatem agrum via Latina ducit. vbi Sigonius, per Sueffulanum, legit. Silius libr. 12. hoc agro præterito de cæteris ita canit;*

Tū Sidicina legunt pernicipibus arua maniplis,
Treiciamque Calen, vestras à nomine noti.
Orithyia domos, hinc Alifanus Iaccho (lini
Handinaratus ager, nymphisq; hab. tata Ca-
Rura euastantur, &c.

Tribus millibus ab vrbe.] *Sic Liuius: Inter hæc Annibal ad Anienem fluium tria millia passuum ab vrbe castra admouit. Florus libr. 2. cap. 6. Annibalem castra posuisse à tertio lapide, ait. Plinius lib. 15. cap. 18. Castra Punica ad tertium lapidem vallata. Eutropius verò, Annibal vsque ad quartum milliarium vrbis accessit, qui cum consen-*
tit Ap-

est Appianus, qui in libro de rebus Annibalis scribit, ipsum XXXII. ab urbe stadia ad Anicnem fluvium castra posuisse. At Polyb. li. 9. ἔλαθε διαβὰς τὸν ἀν-
νίωνα ποταμὸν καὶ σωτήριον ὡς ἐμὴ πλεῖον τε-
ταράκοντα σταδίων ἀποχῶν τῆς ῥώμης τεύχεα τὴν
παρεμβολήν. Annibal insciis Romanis Anie-
nem fluvium transgressus tam prope accessit,
ut castra stadiis XL. siue millibus passuum V.
non amplius ab urbe fecerit. Usque ad portā
Collinam.] Cicero Philip 1. Annibal, credo, e-
rat ad portas. Sed de his omnibus Livius copiose. Sed
& Consules, Fulviusque proconsule.] Ita hic
locus recte in omnibus manuscriptis legitur, ut mira-
ri satis non possim negligentiam eorum qui securi de
historia tam multa contra libros vetustos corrupe-
runt. Consules erant Cn. Fulvius. Centumalus & P.
Sulpitius Galba. At Q. Fulvius Flaccus, qui superio-
re anno Consul fuerat, & iam proconsule Capuam
cum Appio obsidebat, inde accitus inter Esquilinam
Collinamq; portam castra habebat, Livius & alij o-
mnes. Livij verba sunt: Nec Flaccus coniulesque
certamen detrectauere. A fratre Asdrubale.]
Ita legendum. non, Asdrubalis. Asdrubal Barchi-
nus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu dele-
vit, ac undetrigesimo die post coniunctis copiis cum
Magonē & altero Asdrubale Gisconis F. Cn. Scipio-
nem oppressit, Livius libr. 25. Appianus de rebus Hi-
spanicis, Silius lib. 13. Valerius libro 3. cap. 7. Eutro-
pius libr. 3. Cicero pro Balbo: Cum duo fulmina
nostri imperij subito in Hispania Cn. & P. Sci-
piones

piones extincti occidissent. Principes Campanorum.] Septem & viginti ferme Senatores fuisse Liuius ait lib. 26. in quo historia de Capua explicatur. Stetisse Capuam antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. M. Cato auctor est. Sed hoc tempore capta in formam praefecturae fuit redacta, Velleius lib. 2. Lege Ciceronem contra Rullum. Scipio admodum adolescens.] Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti. Liuius lib. 26. Appianus de rebus Hispanicis, Valerius lib. 3. cap. 9. Est autem hic P. Cornelius Scipio, qui postea Africanus fuit appellatus.

In Caput X VIII.

Scipio annos natos XXIV.] De hac aetate Scipionis iam diximus. At in Epitoma Polybii lib. 10. sic legimus: ἔτι & ὃ ἑβδομον ἔχον πρὸς τοῖς εἴκοσι πρῶτον μὲν ἐπὶ πρῶταις αὐτὸν ἐκδωκετελέως ὡς τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένους, id est: Annos natus XXVII. eas res aggressus est, quas vulgo omnes profus desperabant. Ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago noua ab eo fuerit capta, quod Liuius eum secutus facit sub finem lib. 26. Idem est apud Appianum de rebus Hispanicis, & Silium lib. 15. Læuinus Cos ex Maced] Quae Orofius hic de rebus à M. Valerio Læuino Consule in Sicilia gestis scribit, ea ab Eutropio sumpsit. Liuius Agrigentum non expugnatum, sed proditione captum scribit. Idem Annonem non à Læuino captum, sed per auersam portam fuga elapsam in Africam traiecisse ait. Cn. Ful-

Cn. Fulvium Procos.] Fulvius ab Annibale ad Herdoneam cecidit, Liuius initio libr. 27. & Appian de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fulvio cecidisse etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Liuiio sint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic, XVII. millia militum interfecta, non sex, ut vulgo legitur, scripsimus primum, quia ita est in omnibus scriptis libris. deinde quia non est simile vero, Orosium, qui id sibi studio habuit, ut calamitates augeat, hic numerum ab aliis traditum minuire voluisse. Liuius ait alibi, milia XII. alibi haud plus quam VII. caesa inueniri. Appianus & Eutropus VIII. milia cecidisse referunt, Plutarchus, ἑκατὸν τὰ πλείονα. Marcellus Consul.] Hec Liuius libro vigesimo-septimo, & Plutarchus in Marcello. Fabius Maximus Consul.] Q. Fabius Maximus Consul V. Tarentum per prodicionem recepit, ut scribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis, quos auctores etiam de Marcelli cade lege. Scipio in Hispania.] De hac re extat fragmentum Polybii ex libro octauo, vnde Liuius sumpsit. Consule quoque Appianum in Hispanicis. Claudio Nerone, & M. Liuiio.] Consules hi fuerunt anno Urbis conditæ DXLVI. Annibalisque fratrem Asdrubalem cum magnis copiis oppresserunt, quod scribit Polybius libro vndecimo, Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio Florus, Eutropius & alij. Quos à volitando Velites.] Festus, Velites dicuntur expediti milites, quasi volites,

id est, volantes. Et Sena Piceni.] Vulgo, Cæsena corrupte legitur. Apud Senam pugnatum Liuius, Appianus, Eutropius, Auct̃or de viris illustribus, & Silius scribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc prælium Senense vocat, in quo Salinator ludos Iuuentatis vouit. Nam LVIII. millia. Hic numerus est in nostris manuscriptis, eundem Eutropio Diaconus ex Orosio inseruit. Sed in Liuij libris est, LVI. millia hostium occisa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit. nam Carthaginiensium & Gallorum circiter X. millia Romanorum ad duo millia cæsa scribit. Anno XIII. quam in Italiam ve.] Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. Interea Scipio.] De his rebus Liuius lib. 28. & Appianus in Hispanicis. Extat quoque fragmentum Polybij ex libr. 1. quod cum Liuianis collatum magnam vtilitatem studiosis asferet. Consul cum Licinio] P. Cornelius Scipio & P. Licinius Crassus Diues Coss. fuerunt anno ab vrbe condita DXLIII quo anno Scipio Siciliam prouinciam obtinuit, & sequenti in Africam traiecit, Liuius libro vigesimo-nono, Appianus in Libyco. Eutropius libro 3. quorum scriptis inter se collatis, cognoscet, quod Liuius quoque fatetur, non in omnibus auctores conuenire. Romam refugit.] P. Sempronius ab Annibale victum in agro Crotoniensi in castra rediisse, ac deinde accersito Licinio Crasso feliciter dimicasse, Liuius libro nono extremo scribit Aggressus hyberna Pœnorum.] Hæc historia extat in Polybij fragmentis lib 14. apud Liuium initio lib. 30.

& Ap-

& Appianum in Lybico. In vtrisque castris XL. millia.] Hunc numerum edit Livius: Appianus ita, ἀπέθανον ὃ τὸ ἐχθρῶν ὀλίγω δεόντες τεισμένοι καὶ αἰγματούχοι γέγοντο διχάλιοι καὶ τετρακόσιοι, id est: cetera sunt hostium milia fere XXX. capta duo millia. & CCCC Itaque Syphax & Asdrubal.] Hac omnia Livius & Appianus copiose, quos lege.

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam] Sic Eutropius: Livius eum vix lachrymis temperasse ait. Omnibus Italicis generis.] Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. Sepulchrum dirutum se prospexisse.] Livius: Cum dixisset sepulchrum dirutum prorsum spectare, abominatus, prætervehi iussu gubernatore, ad Leptim appulit classem. Carthaginem venit. Non ad urbem accessit, sed Zamam quæ iter dierum quinque abest à Carthagine, Livius libro 30 Polyb 15. vbi de colloquio ducum plura. Carthaginensium interf. XX. millia. D.] Sic Appianus, ἀπέθανον τὸ πλεονέκτων πεντακισχίλιοι. Polybius & Livius scribunt Carthaginensium caesa supra millia viginti. De Annibalis fuga eosdem auctores lege, sicut & de pace eiusque conditionibus. Terentius qui postea Comicus.] Quod Orosius hic de Terentio Comico, id Livius libro trigesimo & trigesimo-octavo. de Q. Terentio Culleone Senatore Romano, quem Scipio inter captivos recepit, scriptum reliquit. Fennestella quoque eos refutavit, qui Terentium ca-

ptum ex Africa Romam perductum scripserant.

In Caput X X.

Anno ab vrbe condita D XLV.] In Fastis Capitolinis hic annus est ab vrbe condita DLII. Bel- lum autem primum Macedonicum, quod hoc an- no Romani susceperunt, etiam Philippicum à rege, qui cum gestum est, nominatur, de quo Liuius lib. 31. & deinceps, Florus lib. 2. cap. 7. Eutropius 4. Quod Quinctius Flaminius.] T. QVINCTIVS. T. F. L. N. FLAMINIVS Cos. in Fastis Capitoli- nis inuenitur anno DLV. Is fortitus Macedoniam ad- uersus Philippum in faucibus Epiri prospere pugna- uit: annoque insequenti victo ei pacem dedit, Poly- bius libro decimo-septimo, Liuius 32. & 33. Plutar- chus in Flaminio. Quinctij cognomen Flaminius in Cornelij Gualtheri libro recte scribitur, cum in a- liis, & vulgo passim malè scribatur: De Nabide præter Liuium & Plutarchum, Pausanias libro 4. Iustinus trigesimo & trigesimo-primo. Eodem tempore Insubres.] Hac res contra Gallos à L. Fu- rio Purpureone prætore gesta est P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Cos. anno vrbis DLIII Liuius libro 30. Victi Macedones.] Prælium intelligit, quo Philippus rex Macedonum ad Cynoscephalas victus est à T. Quinctio. Quod à Liuiο expositum fuit initio libri 33 sed cum ibi non sine iactura historiae interci- derit, in Polybij fragmentis libro decimo septimo sin- gulari beneficio conseruatum est. vbi quod à Polybio scriptum Orosius refert, sic legitur, τῶν δὲ μακεδόνων ἀπέναν-

ἀπὲρ θάτον μὲν εἰσ πάντες εἰς ὀκτακίχλις. ζῶντες
 δ' ἐάλωσαν ἢ ἐλάτῃς πεντακίχλιων. Idem nume-
 rus caſorum eſt apud Plutarchum. Igitur Semp-
 rnius] C. Sempromius Tuditanus Prætor in citeriore
 Hispania prælio victus ex graui vulnere haud ita mul-
 to poſt expirauit, Liuius libro 33. Appianus in Hispa-
 nicis Sempromium Tudertinum appellat. Con-
 ſul Marcellus.] M. Claudius Marcellus, & L. Fu-
 rius Purpureo Conſules fuerunt anno DLVII. in eoq;
 magiſtratu rem in Etruria geſſerunt. Liuius libr. 33.
 Antiochus rex Syriæ.] De hoc & Annibalis tranſ-
 iit ad ipſum Liuius, Appianus de rebus Annibalis, &
 in Syriacis, Juſtinus libro trigeſimo-primo. Lex quæ
 ab Oppio.] Contentiones de lege Oppia ortas,
 commemorat Liuius initio lib. 34. Lata fuit anno ab
 Vrbe condita D XL. abrogata DLVIII. X. millia
 Gallorum cæſa.] Hanc victoriam de Gallis repor-
 tauit L. Valerius Flaccus Procoſ. Alterum prælium
 in quo Romanorum non in cruenta victoria fuit, com-
 miſſum eſt à Ti. Sempromio Coſ Liuius lib. 34. P. Di-
 gitius.] In Gualtheri libro Digitius prænomen nul-
 lum habet. Liuius initio lib. 35. Sex. Digitium no-
 minat. vbi cætera, quæ hic breuiter Oroſius, ordine
 commemorantur Africanus inter cæteros leg.]
 De hac legatione Liuius, & Appian. in Syriaca, qui
 narrant Africani ſermonem cum Annibale habitum
 de ſummo Imperatore. Vnde Lucianus argumen-
 tū ſumpſit Dialogi, qui de hac re & τοῖς rexexcoῖς legi-
 tur. P. Corn. Scip. M. Acilio.] Hi Coſſ. fuerunt an-
 no vrbi DLXI. Acil. in Capitolin. tabulis prænomē. M.
 habet,

habet, quo Manius significatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio *μάνιος ἀχιλίων*, Appianus in Syriaca, *ἀχιλίων μάνιος γλαβείωνα*, vocant. qui de re gesta cum Antiocho sunt legendi cum Livio libr. 36. Iust. Floro, Eutropio & alijs. Is habuisse fertur armat. LX. millia.] Hunc numerum, Livio auctore, Valerius Antias edidit Appianus verò scribit ex Antiochi exercitu caesos aut captos circiter X. milia. In quo praelio xx millia hostium.] Duodeciginta millia hostium caesi Antias Valerius scribit. capta tria millia & CCCC. signa militaria CXXIV: equos MCC. carpenta CCXLV.] Liuius. Sequenti anno] Bellum Antiochenum confecit Africanus frater L. Scipio, inde Asiaticus appellatus, Liuius lib. 37. Appianus in Syriaca, Florus, Iustinus, & alij. F. huiusque Africani.] Appianus errore ductus putavit hunc esse Pauli Aemilij filium, qui in Scipionum familiam adoptatus Africanus minor dictus fuit: sed ille non ab Africano superiore, sed eius filio adoptatus fuit, Cicero & alij. Lucius Aemilius proconsul. Lucius Aemilius Paullus Praetor Scipione & Gla-brione Consulibus Hispaniam ulteriorem sortitus fuit, eamq; imperio Consulari obtinuit Proconsul. Liuius libr. 36. Plutarchus in Aemilio. Anno autem sequenti victus à Lusitanis sex millia de exercitu suo amisit. Liuius lib. 37. Interuisse ipsum Orestem parum consideratè scribit. De Babio occiso à Liguribus, Liui. extremo lib. 37. Fulvius Col. de Graccia.] Anno ab urbe condita DLXIV. M. Fulvius Nobilior consul fuit cum Cn. Manlio Vulfone. atque ab hoc, non à Fulvio

Fuluio bellum in Gallogracia gestum scribit Liuius
 38. Florus lib. 2 cap. 11. Appianus in Syriaca De Gal-
 logracia Liuius, & Iustinus lib. 25. Marcius. Cos.
 aduersus Lig] Q. Marcius Philippus Consul cum
 Sp. Postumio Albino anno DLXVII. profectus aduer-
 sus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39.
 Qui legatos p. p. Rom. interf. Philippus non le-
 gatos R. interfecit, sed Maronitas, quibus libertatem
 restituendam enatus censuerat, crudeliter trucidauit,
 Liuius lib. 39. De Demetrio interfecto idem libr.
 40 & Plutarchus in Aemilio Paulo. Apud Liter-
 num] De Africani morte lege Liuium libr. 39. Vbi
 etiam Annibalis & Philopœmenis interitum scribit,
 quemadmodum Plutarchus in Flaminiro & Philo-
 pœmene, Iustin lib. 32. Q. Fuluius Flaccus.] Hic
 Babio & Aemilio Coss. prator sortitus Hispaniam
 citeriorem anno insequenti Celtiberos vicit, Liuius
 lib. 40. Appianus in Hispanicis rem gestam scribit à
 Fulvio Consule, si modo Beraldus recte vertit. nam
 Græcum librum ab Henrico Stephano editum nondū
 vidi. Ti. Sempronius Gracch.] Gracchus Fulvio
 in Hispania successit, auctore Appiano. Vide Epitomā
 41. Lepido & Mucio Coss.] M. Aemilius Lepidus
 & P. Mucius Scauola Consules fuerunt anno ab vrbe
 condita DLXXVIII. Macedonicum bellum.] Se-
 cundum bellum Macedonicum exponit Liuius li-
 bro 41. & quatuor sequentibus. De eodem Plutarch.
 in Aemilio Paulo, Florus lib. 2 cap. 12. Eutropius li-
 bro 4. De auxiliis vtriusque partis, Liuius libro 42.
 Commissioque prælio miserab. victi] De hoc
 prælio

praelio *Liuius* libr. 42. & *Plutarch.* in *Apophteg.* ita,
 πρὸ πλὴν λικίνι ὑπατὸς στρατηγὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ
 περσέως ἔμακεδόνων βασιλέως ἱπποραχίᾳ, διχα-
 λῖνός τε καὶ κοσίος ἀπέβαλε, τὸς μὲν πεσόντας, τὸς δὲ
 ἀλόντας, id est, P. Licinius Cos. Imperator victus
 à Perseo Macedonũ rege duo millia DCCC.
 amisit, quorum alij ceciderunt, alij capti sunt.
 Sulcanum oppidum.] Sulcanum, est in *Gual-*
theri libro, *Liuius* libro 43. scribit Vicanam à Per-
 seo captam, ibique presidium Romanum in illius po-
 testatem venisse. Nam XX. millia ped.] *Cæsa*, in-
 quit *Liuius* li. 44. ad XX. millia hominum sunt.
Plutarchus, λέγονται ὑπὸ τοῦ διαμεινέως πεντακισχίλι-
 ος ὑποδανείν. *Cæsa* referuntur millia XXV. am-
 plius. Apud Albam in custodia.] *Perseus* primũ
 apud Albam in custodiam datus, postea *Aemilij Paul-*
li sententia exemptus è carcere, cum decem annos mi-
 seram vitam egisset, mortuus fuit, auctore *Diodoro*
Siculo libro 31. *Velleius* scribit *Perseum* quadriennio
 post in libera custodia Alba decessisse.

In Caput XXI.

Anno ab urbe condita DC.] Aliis hic annus
 est DCII. *Orosij* locum hunc *Diaconus Eutropij* histo-
 ria inseruit. P. Scipio.] De hac Scipionis *Aemiliani*
 militia lege *Epitomam Liuianam* lib. 48. Nam &
 barbarum prouocantem] Hoc in obsidione *In-*
tercatia oppidi factum scribit *Appianus* in *Hispani-*
cis, & auctor de viris illustrib. In *Epitoma Liuiana*
 vulgo male, captæ urbis, & in vetustis, interceptæ
 legitur,

legitur, pro Intercatiæ. Ser. autem Galba.] Hic est Ser. Sulpic. Galba, de quo Appian. & Suetonius in Galba. Sergius Galba, pro Seruius, hic antea mendosè legebatur. Eodem tempore Cens.] De hac re lege Epitomam 48. Igitur in Hispania Ser. Galba.] Hanc rem à Lucullo gestam scribit Appianus: sed cum Orofio facit Cuiero in Bruto, Suetonius in Galba & Valer. Max. lib. 9. c. 6.

In Caput XXII.

Tertium Punicum bellum.] Hoc bellum exponitur in Epitoma Liuiana lib. 49. 50. & 51. Scribitur ab Appiano in Libya, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. 4. à Floro lib. 2. cap. 15. Maioris Africani castra.) Castra Corneliiana intelligit, de quibus Cæsar lib. 2. Comment. de bello ciuili, & Lucanus lib. 4. X. millia passuum.] LXXX. stadia habet Appian quod huic numero respondet. Viginti millia.] In vetustis nostris est, XXII. millia. Appianus in Libya situm Carthaginis accuratè descripsit, qui in primis legendus de rebus tertio bello Punico gestis. Censorinus in urbem rediit.] Appianus, Κλωσείν & ἱερὸν πῶλον ἄχρεο ἀρχαῖον αἰῶν, Censorinus Romam ad comitia habenda profectus est. Messaniæ nepos.] Συνατείδης μακράνδρος, habet Appianus. Iuuentius prætor.] In Epitoma Liuiana est M. Iuuentius, quem Eutropius P. Iuuentium vocat. atq; illi hoc tertium bellum Macedonicum scribunt, sicut & Florus libro 2.

capite 14.

In

In Caput XXIII.

Cothonem ingreditur.] *Quomodo Cothonem portum Scipio occupauerit, scribit Appianus in Lybica. Nam fuisse mulierum XXV. millia.] Appianus, καὶ ἐξήσαν αὐτῆς μύριαδες τέσσερις ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν, id est: Exierunt confestim L. millia virorum & mulierum. Vxor Asdrubalis.] De huius morte & coniucis in virum suum proditorem lege Appianum & Florum. Valerius libro 3. cap. 2. eam se cum tribus filiis incendio flagrantis patriæ obiecisse scribit. Cum alij propter perpetuam securitatem.] Huius sententiæ auctor & princeps erat M. Cato, contraria Nasica, Liuius lib. 49. Plutarch. in Catone maiore.*

PAVLI OROSII

ADVERSVS PAGANOS

Historiarum.

Liber Quintus.

CAPVT I.

Romanorum per aliorum clades felicitatem plus damni quàm commodi secum traxisse: Item sua tempora prioribus potiora.

Cio aliquantos post hæc deinceps permoueri posse, quod victoriæ Romanæ multarum gentium & ciuitatum strage crebrescunt: quanquam si diligenter atten-

attendant, plus damni inuenient accidisse, quam commodi, neque enim paruipendenda sunt tot bella seruilia, socialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum utique fructuum, & magnarum tamen miserationum. Sed conuiueo, ut quemadmodum volunt, ita fuisse videatur, unde arbitror esse dicturos: Eequid his temporibus beatus, quibus continui triumphi, celebres victoriae, diuites praedae, nobiles pompae, magni ante currum reges, & longo ordine victa gentes agebantur? Quibus breuiter respondebitur, & ipsos de temporibus solere causari, & nos pro illis temporibus instituisse sermonem: quae tempora non vni tantum urbi attributa, sed orbi vniuerso constat esse communia. Ecce quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter quicquid extra Romam est, vincitur. Quanti igitur pendenda est gutta haec laboriosa felicitatis, cui ascribitur vnius urbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis euersio? Aut si ideo felicia putantur, quia vnius ciuitatis opes auctae sunt, cur non potius infelicissima iudicentur, quibus miserabili vastatione multarum ac bene institutarum gentium potentissima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum post annos CXX. quibus modo bellorum clades, modo pacis condiciones perhorrescens, nunc rebelli intentione, nunc superliciis belli pacem, nunc pace mutabat bella, nouissimè miseris ciuibus passim se in igne ultima desperatione iacentibus, vnus rogus

tota ciuitas fuit? cui etiam nunc situ parua, mœnibus destituta, pars miseriarum est, audire quid fuerit. Edat Hispania sententiam suam, cum per annos ducentos vbique agros suos sanguine suo rigabat, importunumque hostem vltro ostiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec sustinere: cum se, suis diuersis vrbibus ac locis fracti, cede bellorum, obsidionum fame exinaniti, interfectis coniugibus ac liberis suis, ob remedia miseriarum concursu misero ac mutua cæde iugulabant. Quid tunc de suis temporibus sentiebat, ipsa postremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis vtique suis contradixit, obstitit, repugnauit, si eorum felicitas, sua infelicitas non erat, Romanosq; fieri rerum dominos bonis communibus non obstabat? Non requiro de innumeris diuersarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, seruitute dispersis, quid tunc sibi maluerint, quid de Romanis opinati sint, quid de temporibus iudicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnæ gloriæ, diu potentissimis, aliquando captis, seruiliter catenatis, sub iugum missis, ante currum actis, in carcere trucidatis: quorum tam stultum est exquirere sententiam, quam durum non dolere miseriam. Nos, nos inquam ipsos, viteque nostræ electionem, cui acquieuiamus, consulamus. Maiores nostri bella gesserunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium pacis est.

Nos

Nos tributa dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempestatibus confugerunt, nos consistimus & manemus. Igitur nostra tempora viderimus, vtrum felicia? certe feliciora illis ducimus, quia quod illi vltimo delegerunt, nos continuè possidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti sunt, nobis ignota est. In otio autem, quod illi post imperium Cæsaris, natiuitatemque Christi tenuiter gustauerunt, nos nascimur & senescimus: quod illis erat debita pensio seruitutis, nobis est libera collatio defensionis: tantumque interest inter præterita præsentiaque tempora, vt quod Roma in vsum luxuriæ suæ ferro extorquebat à nostris, nunc in vsum communis reipublicæ conferat ipsa nobiscum. Aut si ab aliquo dicitur, tolerabiliore parentibus nostris Romanos hostes fuisse, quàm nobis Gothos esse audiat & intelligat, quanto aliter, quàm Circa seipsum agitur, sibi esse videatur. Olim cum bella toto orbe feruebant, quæque prouincia suis regibus, suis legibus, suisque moribus utebatur: nec erat societas affectionum, vbi dissidebat diuersitas potestatum. Postremo solutas & barbaras gentes quis tandem ad societatem adduceret, quas diuersis sacrorum ritibus institutas, etiam religio separabat? Si quis igitur tunc acerbitate malorum victus, patriam cum hoste deseruit, quem tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hostem

* adductus.

* litora.

hostis orauit? Cui se congressu primo credidit, non societate nominis inuitatus, non cōmunione iuris* adductus, non religionis vnitatem securus? An parum exempli dederunt, Busris in Ægypto peregrinorum infeliciter incurrentium impiissimus immolator, crudelissima circa aduenas Dianæ Tauricæ* litatura, seu magis crudelia sacra, Thracia cum Polymnestore suo vsque ad propinquos hospites scelerata? Et ne antiquitatibus videar immorari, testis est Roma de Pompeio interfecto, testis Ægyptus de interfectore Ptolemaeo.

CAPVT II.

Orosio, utpote Christiano homini, ubique patria, & quouis securus accessus.

Virgil. 1.
Æneid.

Mihi autem prima qualiscunque motus perturbatione fugienti, quia de cōfugiendi statione securo, ubique patria, ubique lex & religio mea est: nunc me Africa tam libenter excepit, quàm confidenter accessi: nunc me, inquam, ista Africa excepit pace simplici, sinu proprio, iure communi: de qua aliquando dictum, & verè dictum est, Hospitio prohibemur arenæ, Bella cient, primaque vetant consistere terra: nunc vltro ad suscipiendos socios religionis & pacis suæ beneuolum late gremium pandit, atque vltro fessos, quos foueat, inuitat. Latitudo Orientis, septentrionis copiositas, meridiana diffusio, magnarum insularum largissimæ

entissimæq; sedes, mei iuris & nominis sunt: quia ad Christianos & Romanos, Romanus & Christianus accedo. Non timeo deos hospitis mei, non timeo religionem eius nece mei, non habeo talem quem pertimescam locū, ubi & possessori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod conuenit: ubi sit ius hospitis, quod meum non sit. Vnus Deus, qui temporibus, quibus ipse innotescere veluit, hanc regi statuit vnitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eadem leges, quæ vni Deo subiectæ sunt, vbiq; dominantur: vbi cunq; agnitus accessero, repentinam vim tanquam denitutus non pertimesco. Inter Romanos, vt dixi, Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus imploro remp. ubi religione conscientiam, communione naturam. Vt or temporariè omni terra quasi patria: quia quæ vera est, & illa, quam amo patriam in terra penitus non est. Nihil perdidit, ubi nihil amauit: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est. maxime quia & apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deserit, quia ipsius est terra & plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iussit esse communia. Hæc sunt nostrorum temporum bona, quæ in totum vel in tranquillitate presentium, vel in spe futurorum, vel in perfugio communi non habuere maiores: ac per hoc incessabilia bella gesserunt, quia mutandarum sedium cōiunctione non libera, persi-

Psal. 22.

stendo in sedibus suis, aut infelicitè necati sunt, aut turpiter seruierunt. Quod clarius promptiusque ipsis veterum gestis per ordinem explicitis, aperietur.

CAPVT III.

De bello Achaico, & Corinthi euersione.

ANno ab vrbe condita sexcentesimo sexto, hoc est, eodem anno, quo & Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummius Coss. ruinam Carthaginis euersio Corinthi subsecuta est, duarumque potentissimarum urbium paruo vnus temporis intervallo per diuersas mundi partes miserabile colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos Bæotiosque coniunctos duobus bellis, hoc est, primo apud Thermopylas, iterum in Phocæis deuicisset: quorum priore bello occisa esse viginti millia, secundo septem millia cæsa, Claudius historicus refert. Valerius Antias in Achæia pugnatum, & viginti millia Achæorum cum duce suo Dixo, cecidisse confirmat. Polybius Achiuus, quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domesticam cladem ignorare non potuit, semel in Achæia pugnatum Critolao duce asserit. Dixum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppressum cum exercitu docet. Sed de varietate discordantium historicorum aliquanta iam diximus, quorum sufficiat detecta hæc & male nota mendanda-

daciorum nota : * quia parum credendum * quare.
esse in cæteris euidenter ostendunt , qui in
his quoque quæ ipsi videre, diuersi sunt. Igi-
tur post extincta totius Achææ præsidia, de-
stitutarum urbium euersionem Metello præ-
tore meditante , consul Mummius repenti-
nus cum paucis venit in Castra : qui dimisso
statim Metello Corinthum sine mora expu-
gnauit, urbem toto tunc orbe longe omni-
um opulentissimam: quippe quæ velut ofi-
cina omnium artificum atque artificiorum,
& emporium commune Asiæ atque Euro-
pæ per multa retro sæcula fuit. Permissa cru-
deliter etiam captiuis prædandi licentia, sic
omnia cadibus ignibusque completa sunt ,
vt de murorum ambitu quasi è camino in
vnum apicem coartatum exundaret incen-
dium. Itaque plurima parte populi ferro
flammisque consumpta, reliqua sub corona
vendita est. Vrbe incensa, muri funditus di-
ruti sunt. Muralis lapis in puluerem reda-
ctus, præda ingens erepta est. Sane cum pro-
pter multitudinem & varietatem statuarum
simulacrorumque in illo ciuitatis incendio
permixta in vnum auri argentique atque æ-
ris omniaque simul metalla fluxissent , no-
uum genus metalli factum est , vnde vsque
in hodiernum diem, siue ex ipsa, siue ex imi-
tatione eius, æs Corinthium, sicut me-
moriæ traditum est, & Co-
rinthia vasa di-
cuntur.

CAPVT IV.

De bello in Hispania cum Viriatho, deque Lusitanorum, & Salafforum Gallorum, cruento conflictu, & ingenti Romae pestilentia, aliisque bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

Iisdem consulibus, Viriathus in Hispania, genere Lusitanus, homo pastoralis & latro, primum infestando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus prætorum & consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit: siquidem Iberum & Tagum maxima & diuersissimorum locorum flumina late transgredienti & peruaganti C. Vettilius prætor occurrit: qui continuo cæso usque ad internecionem penè omni exercitu suo, vix ipse prætor cum paucis fuga lapsus, euasit. Deinde C. Plautium prætorem idem Viriathus multis prælijs fractum fugauit. Post etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriathum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriatho, vniuersas, quas secum deduxerat, copias, maximasque vires Romani exercitus amisit. Viriathus trabeas, fascès, ceteraque insignia Romana in môtibus suis trophæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum nullo Romanis in quodam sal-

tu cōtraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autē trecentos viginti cecidisse, Claudius refert. & cum victores Lusitani sparsi ac securi abirent, vnus ex ijs longē à cæteris segregatus, cum à circumfusis equitibus * pedestris ipse deprehensus, vnus eorum equo lancea perfosso, ipsius equitis ad vnū gladii ictum caput defecuisse, ita omnes metu perculit, vt prospectantibus cūctis, ipse contemptim atque otiosus abiceret.

App. Claudio, Q. Cæcilio Metello consulibus, Appius Claudius aduersus Salassos Gallos congressus, & victus, + decem millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hostium occidit. Sed cum iuxta legem, qua constitutum erat, vt quisquis quinque millia hostium peremisset, triumphandi haberet potestatem, iste quoque triumphum expetisset, propter damna vero superiora non impetrauisset, infami impudentia atque ambitione vsus, priuatis sumptibus triumphauit L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Maximo Seruiliano consulibus, inter cætera prodigia androgynus Romæ visus, crissus aruspicum in mare iectus est: sed nihil impiæ expiationis procuratio profecit. Nam tanta subito pestilentia exorta est, vt ministri quoque faciendorum funerum primum non sufficerent, deinde non essent. Itaque etiam magnæ domus vacuæ viuis, plene mortuis remanserunt. Largissimæ intorsæ hereditates, & nulli penitus hæredes. Denique non solum in vrbe viuendi, sed etiam ap-

propinquandi ad urbem negabatur facultas, tam sæui per totam urbem tabescentium sub tectis, atque in stratis suis cadauerum puttores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis instruens, tandem Romanis inter miserrimas suas erubescens, quam misera & vana esset innotuit. Ante enim in suffragium præueniendæ cladis est habita, & sic pestilentia consecuta est: quæ tamen sine ullis sacrificiorum satisfactionibus, tantummodo secundum mensuram arcani iudicii expleta correptione, sedata est. Quam si artifices illi circumventionum aruspices, sub ipsa (vt assolent) declinatione morborum forte celebrassent, proculdubio * sibi dijs & ritibus suis reductæ sanitatis gloriam vindicassent. Ita misera & ad sacrilegia male religiosa ciuitas, mendacijs, quibus liberari non poterat, ludebatur. Igitur Fabius consul contra Lusitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriathus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditionis iure suscepserat, manus præcidit. Pompeius sequentis anni consul fines Numatinorum ingressus, accepta maxima clade discessit, non solum exercitu penè omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant inter-

* subsidij.

interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus prostruisset, infidus suorum interfectus est: in hoc solo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percussores eius indignos premio iudicarunt. At ego non modo nunc, verum etiam saepe intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram, quae raro unquam nisi sceleribus aut incipiunt, aut terminantur: sed Romanorum, cum quibus nobis actio est, tanta sunt, ut iure fallidiantur aliena.

Mithridates tunc siquidem rex Parthorum, sextus ab Arsace, victo Demetrio praefecto, Babyloniam urbem sineque eius universos victor inuasit. Omnes praeterea gentes, quae inter Hydaspem fluvium & Indum iacent, subegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium. Demetrium ipsum sibi secundo bello occurrere non valuit & cepit: quo capto, Diodorus quidam cum Alexandro filio, regnum eius & regni nomen usurpavit: qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in persuadendo regno habuerat, ne in obtinendo conferrem haberet, occidit.

M. A. Emilio Lepido, C. Hostilio Mancino Coss. prodigia apparere diutius, & quantum in ipsis fuit, ex more curari. Sunt sed non semper auctoribus clientum, imo & ita doctoribus fallaciarum aruspices, opportunitatibus suffragantur. Namque Mancinus Consul per quam a Popillio apud Numantiam fuit cum

exercitum, adeo infelicitè prælia cuncta gessit, atque in id suprema desperatione perductus est, ut turpissimum foedus cum Numantinis facere cogeretur: quamvis & Pompeius iam aliud æque infame foedus cum iisdem Numantinis paulo antè pepigisset. Senatus dissolui foedus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit, qui nudato corpore, manibus post tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique usque in noctem manens, à suis desertus, ab hostibus autem non susceptus, lachrymabile utrisque spectaculū præbuit.

C A P V T V.

Quam iniuste Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallacos strage, Lepidi à Vaccaïs clade.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falso vobis Romani magna illa nomina iustitiæ, fidei, fortitudinis & misericordiæ vindicatis? A Numantinis hæc verius discite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis secundum se, quos occidere potuerant, pacto foedere dimiserunt. Iustitia probanda erat? probauit eam vel tacitus senatus, cum iisdem Numantini per legatos suos aut inuiolatam pacem solam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiserant, reposcebant. Misericordia examinanda videbatur? satis docu-
menti

menti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinusne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus impendentē trucidationem, prætentō vmbone pacti fœderis dispulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reseruauit? Aut si displicuit fœdus quod pactum est, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus est, aut cum repeteretur, redditus non est? Aut si placuit seruati militis qualiscunq; prouiso, cur Mancinus, qui hoc pepigit, solus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropere pugna iniretur, collegam Faillum obluſtantem impulit, trepidantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis claudibus Carnas non dispoſuit certamini, sed opposuit morti, plus quam quadraginta milia ibi militum Romanorum sola impatientia sua, de qua sibi victoriam iam dudum Annibal præſumebat, amittit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perduto, nouissime in urbem penè solus impudentissimè redire ausus est, meruitque suæ impudentiæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non desperasset, quam tamen ipse fecerat desperatam, publicè in senatu actæ sunt. Porro autem Mancinus, qui sorte bellica circumuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem senatu deditione dānatus est. * Sic Ro-

* scio Romanis

cur,

cuit, sed secundum tempus præsumptum est: atque ideo ab initio perfecistis, ut nec cuius consulat conuenienter ingratis, nec hostis fideliter credat inlidis. Interea Brutus in ulteriore Hispania, sexaginta millia Gallacorum, qui Lusitanis auxilio venerant, asperri-
mo bello & difficili, quamuis incautos circunuenisset, oppressit. Quorum in eo prælio quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euaserunt. In citiore Hispania Lepidus proconsule Vaccæos innoxiam gentem & supplicem, etiam senatu prohibente, pertinaciter expugnare tē-
tauit. Sed mox accepta clade grauissima improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc iniusto bello iustissime cæsa sunt: reliqui ex utriusque castris, armis etiam perditis euaserunt. Nec minus turpis hæc sub Lepido clades, quam sub Mancino fuit. Ita nunc sibi hæc tempora loco felicitatis ascribant, ut non dixerim Hispani tot pulsati fatigatique bellis, sed vel ipsi saltem Romani tam continuis subacti cladibus, totiesque superati: ut non exprobrem, quot prætores eorum, quot legati, quot consules, quot legiones, quanti-que exercitus consumpti sint. Illud solum reuoluo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, ut iam ne ad * experimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum posset: sed mox conspecto Hispano specialiter hoste, diffugiens, vinci se pene prius crederet, quam videri. Quo argumento patet, apud utrosque
misera

* experi-
mentum.

misera illa tempora iudicata, cum & Hispani
et si vincere poterant, inuiti tamen defererēt
otia sua dulcia, & bella externa tolerarent, &
Romani quanto impudentius alienæ quieti
se se ingererent, tanto turpius vincerentur.

C A P V T V I.

*De monstroso puero Roma nato, de Aetnae e-
ructatione, & bello seruili in Sicilia.*

SER. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone
consulibus, Romæ puer ex ancilla natus
est quadrupes. quadrimanus, oculis quatuor,
auribus totidem, natura virili duplex. In
Sicilia mons Aetna vastos ignes eructauit,
ac fudit: qui torrentum modo per prona præ-
cipites, proxima quaque corripientibus ex-
ussere flammis; longinquiora autem fauili-
lis calidis cum vapore graui late volitantibus,
torruerunt, quod Siciliae semper vernaculum
genus monstrum non portendere malum
affolet, sed inferre. In Bononiensi agro fruges
in arboribus natæ sunt. Igitur in Sicilia bellum
seruile ortum est, quod adeo graue & atrox
multitudine seruorum, instructu copiarum,
& magnitudine virium fuit, ut, non
dicam prætores Romanos, quos penitus pro-
fligauit, sed consules quoque terruerit. Nam
septuaginta millia seruorum, tum in arma
conspirantium fuisse referuntur, excepta vrbe
Messana: quæ seruos liberaliter habitos in
pace continuit Ceterum Sicilia in hoc quoque
mille-

inferior, quia insula & nunquam erga statum suum iuris idonei, nunc tyrannis subiecta, nunc seruis: vel illis dominatu improbo exigentibus seruitutem, vel istis praesumptione peruersa commutatibus libertatem, maxime quia clauso undique mari, egerere fortas non facile potest intestinum malum. Viperinam quippe conceptionem perditionis suae aluit, sua libidine auctam, sua morte victuram. In hoc autem seruilis tumultus excitatio, quanto rarior ceteris, tanto truculentiore est: quia intentione commouetur libera multitudo, ut patriam augeat; seruilis ut perdat.

C A P V T VII.

De Numantia, eiusque per Scipionem Africani deletionem.

ANno ab urbe condita DCXX. cum maior pene infamia de fcedere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanae frontis oneraret, Scipio Africanus consensu omnium tribuum Consul creatus, atque ad oppugnandam Numantiam cum exercitu missus est. Numantia autem citerioris Hispaniae haud procul à Vaccæis & Cantabris in capite Galliciae sita ultima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cum solis quatuor millibus suorum, quadraginta millia Romanorum non solum sustinuit, sed etiam vicit, pudendisque foederibus affecit. Igitur Scipio

Afric.

Africanus Hispaniam ingressus non ilico se
ingessit hostibus, ut quasi incautos circum-
ueniret, sciens nunquam id genus hominum
adeo in otium corpore atque animo resol-
ui, ut non ipsa qualitate habitudinis suæ ap-
paratus aliorum præcelleret, sed aliquandiu
militem suum in castris velut in scholis ex-
ercuit. Et cum partem æstatis totamque
hyemem, ne attentata quidem pugna trans-
egisset, sic quoque parum propemodum
hac profecit industria. Namque ubi co-
pia pugnandi facta est, exercitus Romanus
oppressus impetu Numantinorum, terga cō-
uertit: sed imprecatione, & minis obiectan-
tis sese Consulis, manuque retinentis, tandē
indignatus in hostem rediit: & quem fugie-
bat, fugere compulit. Difficilis tunc in rela-
tu fides. Numantinos & fugere, & fugientes
videre Romani. Unde quamuis Scipio, quia
præter spem acciderat, lætatus & gloriatus
esset, tamen ultra bellum aduersus eos auden-
dum non esse, professus est. Itaque Scipio in-
sistendum inopinatis prouentibus censuit,
urbem ipsam obsidione conclusit, & fossa
circumdedit: cuius latitudo pedibus decem,
altitudo viginti fuit. Ipsum deinde vallum
sudibus præstructum, crebris turribus com-
muniuit: ut si qua ab erumpente hoste in eum
tentaretur irruptio, iam non quasi obfes-
sor cum obfesso, sed versa vice obfessus cum
obfessore pugnaret. Numantia autem in tu-
mulo sita, haud procul a flumine Durio, tria
millia passuum ambitu muri amplexabatur,
quanti

quamuis aliqui afferant eam & paruo situ & sine munitione. Vnde credibile est, quia hoc spatij cura alendorum custodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodum bello premerentur, incluserint, ipsi arcem parvam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum vrbis spatium non munire magis, quam prodere videbatur. Igitur conclusi diu Numantini, & fame trucidati, deditiorem sui obtulerunt, si tolerabilia iuberentur, saepe etiam orantes iuxta pugnae facilitatem, vt tanquam viris mori liceret. Vltimo omnes duabus subito portis eruperunt, larga prius portione vli, non vini, cuius ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum à calefaciendo Celim vocant. Suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccat, & post in farinam redacta, molli succo admiscetur, quo fermento sapor austeritatis & calor ebrietatis adicitur. Hac igitur portione post longam famem recalcscientes, bello sese obtulerunt. Atrox diu certamen & vsque ad periculum Romanorum fuit iterumque Romani pugnare se aduersum Numantinos fugiendo probauissent, nisi sub Scipione pugnaissent. Numantini interfectis suorum fortissimis bello cedunt: compositis tamen ordinibus, non separantes se, nec sicut fugientes, in urbem reuertuntur, corpora interfectorum ad sepulturam oblata, accipere noluerunt. Nouissime spe desperationis in mortē omnes

omnes destinati, clausam urbem ipsi introrsum succenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne consumpti sunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter securitatem suam. Neque enim euerfa Numantia vicisse se magis Numantinos, quam euasisse dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, unde triumphum dederit, Roma non vidit. Aurum vel Argentum, quod igni superesse potuisset, apud pauperes non fuit. Arma & vestem ignis absumpsit.

C A P V T VIII.

De Gracchorum seditione, Attalique regis Pergami hereditate.

IGiturea tempestate cum hæc apud Numantiam gesta sunt, apud Romanos Gracchorum seditiones agitabantur. Scipio autem, cum deleta Numantia ceteras Hispaniarum gentes pace componeret, Tiresum quendam Celticum principem consuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta durasset, aut post fuisset euerfa: Tiresus respondit; Concordia inuicta, discordia exitio fuit: quod Romani tanquam sibi ac de se dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus iam de seditione discordantis totius urbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos utilis de preuisione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati,

*Plut. *Minucium*
cū St. Pigh.
Q. Minucium
um, ad ann.
 620 ex Ap-
 piano.

quod inter auctores Numantini foederis notatus esset, agrum à priuatis eatenus possessum, populo diuidi statuit. Octauio tribuno plebis obstitenti ademit imperium, & successorem Minucium dedit. His causis senatum ira, populum superbia inuasit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriens, testamento populum Romanum imperio Asiae succedere heredem iusserat. Gracchus gratiam populi pretio appetens, legem tulit, uti pecunia quæ fuisset Attali, populo distribueretur. Obstitente Nasica, etiam Pompeius spondidit, se Gracchum, cum primum magistratu abiisset, accusaturum.

CAPVT IX.

De interitu Gracchi, & bello seruili in Sicilia, apud Athenienses, & Delum.

GRACCHUS cum eniteretur, ut ipse tribunus plebis subsequenti anno permaneret, cumque comitiorum die seditiones populi accenderet, auctore Nasica inflammata nobilitas, fragmentis subselliorum plebē fugauit. Gracchus per gradus, qui sunt super Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento subsellij cernit. Rursusque assurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ exanimatus est. Ducenti præter ea in ea seditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta sunt: ipsius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli seruilis contagio mul-

multas late infecit provincias. Nam & Min-
turnis CCCCL. dēro crucem acti, & Sinu-
essa ad quatuor milli. a servorum à Q. Metel-
lo & Cn. Servilio Caxione oppressi sunt. In
Metallis quoque Atheniensium idem tumul-
tus servilis ab Herachto prætoris diffusus est.
Apud Delum etiam servi non metu intum-
mescentes, oppidum occupaverunt, præsi-
diis sunt, absque illo prætoris, quod dicitur mali fomi-
te, à quo istæ velut scintille emicantes, diuer-
sa hæc incēdia seminavit. In Sicilia enim post
Fulvium consulem Pisis, consul Mamerstinus
oppidum expugnavit, ubi octo milia fugiti-
vorum interfecit: quos autem capere potuit
petibulo suffixit, cui eum Rupilius consul
successisset, idem quoque Tarentinum &
Ennam summissima fugitivorum in refugia bel-
lo recepit, ubi amplius quam viginti milia
tunc servorum trucidata referuntur. An-
sera profecto talis belli & inextricabilis cau-
sa. Pereundum virisque dominis erat, nisi
inolefcentibus servis, ferro obviam iretur.
Sed tamen in ipsis quoque infelicitissimis dō-
nis pugna, & infeliciores lucris victoriæ,
quanti periere victi, tantum perdidere victo-
res.

C A P V T X.

*De bello Aristonici. De Ptolemæi regis Ale-
xandrinorū flagitiis, & Antiocho à Ptole-
mate victo. Deque Aetna & Lyara incen-
diis.*

ANno ab V.c. DCXXII. P. Licinius Crassus consul & Pontifex maximus, aduersus Aristonicum Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam peruaserat, cum instructissimo missus exercitu: præterea à magnis regibus, hoc est, Nicomede Bithyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariarathe Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eorumque maximis copiis adiutus, conferto tamen bello victus est: & cum exercitu post plurimam cædem in fugam actus, ipse iam circumuentus ab hostibus, & pene captus esset, virgam, qua erat usus ad equum, in oculum Thracis impegit. Barbarus autem, cum ira & dolore exarisset, latus Crassi gladio transfuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit & dedecus & seruitutem. Perperna consul, qui Crasso successerat, audita morte Crassi, & clade exercitus Romani, raptim in Asiam peruolauit. Aristonicum recenti victoria feriatum, improuiso bello adortus, nudatumque omnibus copiis, in fugam vertit. Cumque Stratonice urbem, ad quam ille confugerat, obsidione cinxisset trucidatum fame ad deditionem coegit. Perperna consul apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. Aristonicus Romæ iussu senatus in carcere strangulatus est. Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita misera, miserio-rem vitæ exitum dedit. Is enim sororem suam stupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptam, nouissime turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero suam, hoc est, filiam

filii sororis & coniugis, coniugem asciuit: filiumque suum quem ex sorore susceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis incestis parricidiisque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulsus est. Iisdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, aduersus Phraatem Parthorum regem congressus & victus est. Qui cum in exercitu suo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum immixta scortis & histrionibus trahebat. Itaque facile cum vniuerso exercitu suo Parthorum viribus oppressus interiit. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Coss. P. Scipionem Africanum pridie pro concione de periculo salutis suæ contestatum, quod sibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denuntiari cognouisset, alio die mane exanimem in cubiculo suo repertum, non temere inter maxima Romanorum mala recensuerim, præsertim cum tantum in ea vrbe Africani vigor & modestia valeret, vt facile viuo eo, neque sociale neque ciuile bellum posse existere crederetur. Hunc quidam vxoris suæ Sempronix Gracchorum autem sororis dolo necatum ferunt, ne scelerata (vt credo) familia, atque in perniciem patriæ suæ nata, inter impias seditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum esset immanior. M. AEmilio, L. Oreste consulibus, Aetna vasto tremore concussa exundauit igneis globis. Rursusque alio die Lipara insula, & vicinum

et cetera in mare instantia methorali, ut ad-
 istas piequerupes dissoluerent, tabulata na-
 uis inquefactis cernit, et exardet: exard-
 uant pisces super, et exardet: exardet
 homines quoque, nili qui longius porue-
 re diffingere, reciprocato cernit: cali-
 di aeris adustis inuorsum elisibus susci-
 carit.

CAPVT XL

*De ingenti & permiciosa vi locustarum in A-
 frica, quarum interitu infectioneque hor-
 rendi ac inauditi pestis orta.*

M Plautio Hypseo, & M. Fulvio Flacco
 consulibus, vix dum Africam à bello-
 rum excidiis quiescentem, horribilis & inu-
 sitata perditio consecuta est. Namque cum
 per totam Africam immensa locustarū mul-
 titudines coaluissent, & non modo iam spē
 cunctam frugum abrauerint, herbasque o-
 mnes cum parte radicum, & folia arborum
 cum teneritudine ramorum cōsumpserint,
 verumetiam amaros cortices atque arida li-
 gna percolissent, repentino arrepta vento,
 atque in globos coacta, portataque diu per
 aerem, Africano pelago immersa sunt. Ha-
 cum cum immensos acervos longe vndis vr-
 gentibus fluctus per extensa late litora pro-
 pulserint, tetrum nimis atque ultra opinio-
 nem pestiferum odorem, tabida & putrefa-
 cta congeries exhalauit, vnde omnium pa-
 riter

2. consilio.
 1920.

riter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut auium, pecudum ac bestiarum corruptione aeris dissolutam, putrefacta passim cadauera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominū lues, ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco: siquidem in Numidia, in qua tunc Micipsa rex erat, octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginensi atque Uticensi litori adiacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam vero Uticam civitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt: Quæ clades repentina ac tam violenta institit, ut tunc apud Uticam sub vna die per vnam portam ex illis iunioribus plus quam MD. mortuos elatos fuisse narretur. Veruntamen pace & gratia omnipotentis Dei dixerim, de cuius misericordia, & in cuius fiducia hæc loquor, quamuis & temporibus nostris exoriantur aliquando, & hoc diuersis partibus locustæ, & plerunque etiam, sed tolerabiliter, lædant, nunquam tamen temporibus Christianis tanta vis inextricabilis mali accidit, ut pernicies locustarum, quæ nullo modo ferri viua potuisset, mortua plus noceret: & qua diu viuente peritura erant omnia, ea per dita, pereuntibus magis omnibus optandum fuerit, ne periret.

CAP V T XII.

De Carthagine restituta. De C. Gracchi seditione & interitu.

In Fast. Cap.
an. 630.

ANno ab vrbe condita DCXXVII. Q. Cæcilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coss. Carthago in Africa restitui iussa, vigesimo & secundo demum anno, quam fuerat euerfa, deductis ciuium Romanorum familiis, quæ eam incolerent, restituta & repleta est, magno ante prodigio præcedente. Nam cum mensores ad limitandum Carthaginensem agrum missi, stipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuulsos mordicus, corrososque reperissent, aliquandiu hæsitatum est, vtrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno C. Grachus, Gracchi illius, qui iam occisus in seditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicæ perniciēs fuit. Nam cum sæpe populum Romanum largitionibus promissisque nimis inacerbissimas seditiones excitauisset, maximè legis agrariæ causa, pro qua etiam frater eius Ti. Gracchus fuerat occisus, tandem à tribunatu, Minucio successore, decessit. Minucius tribunus plebis, cum maxima ex parte decessoris sui Gracchi statuta conuulisset, legesque abrogasset, Caius Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti stipatus agmine, *Agitabatur. Capitolium vbi concio * agitabatur, ascendit. ibi maximo tumultu excitato, quidam

dam præco à Gracchanis interfectus, velut
signum belli fuit. Flaccus duobus filijs arma-
tis cinctus, comitante etiam Graccho toga-
to, breuemque gladium sub sinistra occul-
tante, quamvis & præconem frustra præmi-
sisset, qui seruos ad libertatem vocaret, Iani-
um tanquam arcem occupauit: contra quem
D. Brutus vir consularis à cliuo publico cum
ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu ob-
stinatissimè dimicauit. Gracchus postquam
in templum Mineruæ secesserat, gladio in-
cumbere volens, interuentu Lextorii reten-
tus est. Itaque cum diu anceps bellum agita-
retur, tandem sagittarij ab Opimio missi,
consertam multitudinem disturbauerunt.
Duo Flacci pater filiusque cum per ædem
Lunæ in domum priuatam deluissent, fo-
resque obiecissent, rescisso cratitio pariete,
confossi sunt. Gracchus diu pro se amicis pu-
gnantibus ac pereuntibus, ægre ad pontem
sublicium peruenit: ibique ne viuis capere-
tur, ceruicem seruo suo præbuit. Caput Grac-
chi excisum, consuli allatum est, corpus ad
Corneliam matrem Misenum oppidum de-
uectum est. Hæc autem Cornelia Africani
maioris filia Misenum, vt dixi, prioris filij
morte secesserat. Bona Gracchi publicata
sunt. Flaccus adolescens in robore necatus
est. Ex factione Gracchi, ducenti quinquaginta
in Auentino cæli referuntur. Opimius
consul sicut in bello fuit fortis, ita in questio-
ne crudelis. Nam amplius quàm tria millia
hominum supplicijs necauit ex quibus plu-

rimini, ne ista quidem causa, innocētes interfecti sum.

CAPVT XIII.

Baleares insulas à Metello subactas, Allobroges à Domitio victos fuisse, Aetnamque rursum exarsisse.

Iisdem temporibus Metellus Baleares insulas bello peruegat us edomuit, & piraticam infestationem, quæ ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compressit. Cneus quoque Domitius proconsul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauissimo bello vicit, maxime cum elephantorum noua forma equi hostium hostesque conteriti, diffugissent: viginti M. ibi Allobrogum cæsa referuntur, tria millia capta sunt. Eodem tempore Aetna mons ultra solitum exarsit, & torrentibus igneis superfusis lateque circumfluentibus, Catanam urbem finesque eius oppressit, ita vt tecta ædium calidis cineribus præusta & prægrauata corruerent: cuius leuandæ cladis causa, senatus decem annorum vectigalia Catanensibus remisit.

CAPVT XIV.

Fabius consul Bituitum regem Aruernorum, magnis copiis instructum, cum paucis fudit, Q. Marcius alios Gallos fudit.

ANno ab vrbe condita DCXXVIII. Fabius

CAPVT XV.

*De bello Iugurthino, in quo Romani varîe
cum Iugurtha rege Numidarum pugna-
runt.*

ANNO ab vrbe condita DCXXXIX. P. Sci-
pione Nafica, & L. Calpurnio Bestia con-
sulibus, Iugurthæ Numidarum regi bellum
consensu populi Romani senatus indixit.
Sed ego de Iugurtha ordinis tantum loco, &
causa commemorationis breuiter perstrin-
xerim, quia vt de natura eius varia atque
intolerabili, ita & de rebus tam dolose, quàm
strenue gestis, propter opimam scriptorum
luculentiam satis sufficiens apud omnes no-
titia est. Igitur Iugurtha Micipsæ Numida-
rum regis adoptiuus, hæresque inter natura-
les eius filios factus, primum cohæredes suos,
id est, Hiempsalem occidit, Adherbalem bel-
lo victum, Africa expulit. Calpurnium dein-
de consulem aduersum se missum, pecunia
corrupit, atque ad turpissimas condiciones
pacis adduxit. Præterea cùm Romam ipse
venisset, omnibus pecunia aut corruptis, aut
attentatis, seditiones dissensionesque per-
miscuit: quam cum egrederetur, infami sa-
tis notauit elogio, dicens: O urbem venalem
& mature perituram, si emptorem inuene-
rit. Insequenti anno A. Postumium, Postu-
mij consulis fratrem, quem is quadraginta
millibus armatorum exercitui præfecerat,
apud Galamam urbem thesauris regijs con-
ditis

ditis inhiantem bello oppressit: cuique victo ignominiosissimum fœdus exegit, vniuersam pene Africam à Romanis deficientem, regno suo iunxit. Postea tamen Metelli consulis integritate & disciplina coërcitus, duobus etiam prælijs victus, vidit præsentem se & vastari Numidiam suam & non posse defendi: à quo ad deditionem coactus, CCC. obfides dedit, frumentum atque alios commedatatus persoluturum sese spondit, tria milia amplius perfugarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excursus, C. Marij consulis, non minore pene quàm ipse præditus erat astutia, Romanisque viribus fractus est: maxime postquam Marius urbem Capsam ab Hercule Phœnice (vt ferunt) conditam, regijs tunc thesauris confertissimam, dolo circumuenit & cepit. Dissidens deinde & proprijs rebus & viribus Iugurtha, societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cuius equitatu immensum auctus, Marianum exercitum creberrimis incurfionibus fatigauit. Postremo apud Cirtam urbem antiquam Massanisæ regiam, aduersus Romanos expugnatione eius parantes sexaginta millibus equitum instructus occurrit. Nunquam vllæ Romano militi tumultuosior pugna & terribior fuit, adeo vt discursu & fremitu concursantium & impetentium equitum suscitatus puluis, coelum subtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, vt nul-

la pars corporis ab ictu tuta esset, quippe quibus & visus ad prospiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cavendum compressione multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, ut bene collocatum hostem opportuno teli impeturi maretur, sed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non essent. Ita coacti in vnum Romani pedites densabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interueniens dedit. Eadem postera die & belli & periculi facies. Erumpere in hostem, quamvis stricto miles gladio non valebat: minus enim iaculis repellebatur. Fugere non poterat, undique enim velocior ad persequendum eques incluserat. Iam tertia dies, & nullum undecunque suffragium, dira undique mortis facies obiciebatur, tandem Marius consul forti desperatione spei viam fecit, vniuerso simul agmine prorupit e vallo, campoque sese simul & praelio dedit. Et cum iterum circumfusi hostes non solum agminis extrema laniarent, verum etiam media excussis procul telis caderent: turbatosque Romanos insuper etiam aestus solis, intolerantia sitis, mortis circumstantia, usque ad extremum desperationis defatigarent, subito notum illud Romanorum aduersus Afros tempestatum imbriumque suffragium coelo missum, insperata salutis fuit: siquidem repentina pluuia sitientibus Romanis & astantibus refrigerium potumque præbuit. Porro autem Numidis hastilia telorum

rum, quæ manu intorquere sine amentis solent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit: Scuta etiam, quæ elephanti corio extento atque durato habilia & tuta gestabant, cuius ea natura est, ut acceptum insidiam, tanquam spongia ebibat, ac per hoc intractabile repetitino pondere fiat, quia circumfusa non poterant defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis destitutisque Marci & Minidii Bocchus & Iugurtha fugerunt. Post hoc XC. nulla armatorum novissimo bello ab iisdem regibus obiecta, hæc quoque usque ad internecionem Romanis vincentibus causa referuntur. Ex eo Bocchus spem belli abiiciens, pacem petiit: atque in pretium pacis Iugurtham dolo captum, catenisque obrutum, per Syllam legatum misit ad Marium: qui in triumpho ante currum cum duobus filiis suis actus, mox in carcere strangulatus est. Iisdem diebus obscenum prodigium ac triste visum est. L. Helvius eques Romanus cum uxore & filia, Roma in Apuliam rediens, tempestate correptus, cum Eliam consternatam videret, ut citius propioribus tectis succederent, relictis vehiculis, arreptisque equis filiam virginem equo insidentem, in medium agmen accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata est. Sed omnibus sine scissura aliqua vestimentis ademptis, ac pectoris pedumque vinculis dissolutis, monilibus etiam annulisque discussis, ipso quoque corpore illeso, nisi quod obscenum in modum nuda, & lingua paululum exerta locum, quæ quo-

que ipse quo utebatur, straturis, frenis & cingulis dissolutis passim ac dispersis, exanimis proculiacuit. Paruo post hoc intercessu temporis L. Veturius eques Romanus Æmiliam virginem Vestalem furtino stupro polluit. Duas præterea virgines Vestales eadem Æmilia ad participationem incesti sollicitatas, contubernalibus sui corruptoris exposuit ac tradidit. Indicio per seruum facta, supplicium de omnibus sumptum est. Iisdem præterea Iugurthinæ belli temporibus L. Cassius consul in Gallia Tigurinos usque ad Oceanum persecutus, rursumque ab eisdem insidijs circumuentus, occisus est. Lucius quoque Piso vir consularis, legatus Cassij consulis, interfectus. * Q. Publius alter legatus, nè residua exercitus portio quæ in castra confugerat, deleteretur, obfides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpissimo fœdere dedit, qui Romam reuersus, à Cœlio tribuno plebis die dicta, ea quod Tigurinis obfides dederat, in exilium profugit. Cœpio proconsule capta vrbe Gallorum, cui nomen est Tolosa, centum M. pondo auri, & argenti CXM. è templo Apollinis sustulit: quod cum ad Mafsiliam amicam populo Romano urbem cum præsidijs misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda & peruehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur: unde etiam magna quaestio post Romæ acta est.

* C. Popill.
Fig. ad ann.
696.

CAPVT XVI.

De bello Romanorum aduersus Cimbros. Teutonas, aliasque gentes gesto: ubi & variè utrinque pugnatum, sed Marii industria Romani superarunt.

ANno ab vrbe condita DCXLII.C. Manlius Consul & Q. Cæpio proconsul aduersus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambonas Gallorum & Germanorum gentes, quæ tunc, vt imperium Romanum extinguerent, conspirauerant, missi; prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt. Vbi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi sunt: si quidem in ea pugna M. Aurelius consularis captus atque interfectus est. Duo filij consulis cæsi, octoginta millia Romanorum sociorumque ea tempestate trucidata, quadraginta millia calorum atque fixarum interfecta, Antias scribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miserum nuntium ad augendas miseras reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atque ingenti præda positi noua quadam atque insolita excecratione cuncta quæ ceperant, pessum dederunt. Vellus difficilis & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum, lorica virorum concissa, phalera equorum * dispersa, equi signi-

gitibus immerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt, ita, vt nihil prædæ victor, nihil miſericordiæ victus agnoſceret. Maximus tunc Romæ non ſolum luſtus, verum etiam metus fuit, ne conſeſſim Cimbri alpes tranſgrederentur. Italiamque dele-
rent. Iſdem temporibus Q. Fabius maximus filium ſuum adoleſcentem rus relegatum, cum duobus ſeruis parricidij miniſtris interfecit, ipſosque continuo ſervos in pretium ſcleris manumifit. Die dicta, Cn. Pompeio accuſante, damnatus eſt. Igitur Marius quartum conſul, cum iuxta Iſaræ Rhodanique flumina, vbi in ſeſe confluunt, caſtra poſuiſſet, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, poſtquam continuo triduo circa Romano-
rum caſtra pugnarunt, ſi quo pacto eos excuterent vallo, atque in * æquos campos effunderent, tribus agminibus Italiam petere deſtinarunt. Marius poſt digreſſum hoſtium, caſtra movit, & collem occupavit: qui campo & fluvio, vbi hoſtes ſeſe diſtuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandum deeſſet, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conſpectu eſſe reſpondit, ſed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, ſubſequentus exercitus, mox iuſto certamine compoſitis ordinibus bellum geſtum, & vicere Romani. Quarto die rurfus productæ vtrique in campum acies uſque ad meridiem pene pari pugna uerre diſcrimine. Poſt vbi incaleſcente ſole
flu-

* æquor.

Saxa Gallorum corpora in modum nimium distabuerunt, usque in noctem credes potius quam pugna protracta est: Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt octoginta millia capta, vix tria millia fugisse referuntur. Dux quoque eorum Teutobodus occisus est. Mulieres eorum constantiore animo quam si vicissent, consulerunt consulem, ut si inuiolata castitate virginibus sacris ac dijs feruendum esset, vitam sibi reserua-
rent. Itaque cum petita non impetrassent, paruulis suis ad saxa collis, cunctæ sese ferro ac suspendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambronibus gesta sunt. Teutones autem & Cimbri integris copiis Alpium nubes emensi Italiam plana peruaferant ubique cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lauacris emollesceret, Marius quintum capful & Catulus aduersum eos missi, die ad pugnam & campo dato, Annibalis securi ingenium, in nebula disposuere pugnam in sole pugnarunt. Prima siquidem perturbatio. Hecum fuit, quod Romanam aciem prius offenderet discoliam, quæ adesse senserunt. Cumque illico uulnerum equites retro in ripas cogerent, totamque multitudinem indispolite ad præcipitum conturbarent, & solam in ventro ortus ex aduerso emicussent, viros eorum puluis oppleuit, & splendor habebat, ita factum est, ut tanta ac tam terribilis multitudo, prima Romanorum clade, sua autem victoria

internecione caderetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello cæsa, LX. millia capta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam, quæ plaustris in modum castrorum circuminstructis, ipsæ autem desuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum ab nouo cædis genere terrentur (abscisis enim cum crine verticibus, inhonesto satis vulnere turpes relinquebantur) ferro quod in hostes sumpserant, in se suosque verterunt. Namque aliæ concursu mutuo iugulatæ, aliæ apprehensis inuicem faucibus strangulatæ, aliæ funibus per equorum crura confertis, ipsisque continuo equis extimulatis, postquam suas iisdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidere ceruices, protractæ atque exanimatæ sunt, aliæ laqueo de subiectis plaustrorum temonibus pependerunt. Inuenta est etiam quædam, quæ duos filios, traiectis per colla eorum laqueis, ad suos pedes vinxerit: & cum se ipsam suspendio morituram dimisisset, secum traxerit occidendos. Inter hæc multa & miserabilia mortis genera, reguli quoque duo strictis in se gladijs concurrisse referuntur. * Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Claudicus & Ceforix capti sunt. Ita in his duobus prælijs trecenta quadraginta millia Gallorum occisa, & centum quadraginta millia capta sunt, absque innumera mulierum multitudine, quæ se suosque paruulos scæmineo furore, vi autem virili necauerunt. Igitur talem Marij

*Lucius.

tri-

triumphum Romanamque victoriam incredibile facinus, & nunquam antea Romanis cognitum, Romæ subito perpertatum, versa in horrorem ac mœrorem tota vrbe, fuscavit. Publicius siquidem Malleolus, servis annitentibus, matrem suam interfecit. Damnatus parricidij, insutusque in culleum & in mare proiectus est: impleveruntque Romani facinus & pœnam; vnde Solon Atheniensis decernere non ausus fuerat, dum fieri posse non credidit: & Romani, qui se ortos à Romulo scirent, etiam hoc fieri posse intelligentes supplicium singulare sanxerunt.

CAP V T XVII.

De ingenti Romæ seditione, auctoribus L. Apulcio Saturnio, C. Mario, ceterisque orta.

ANNO ab vrbe condita DCXLV. post Cimbricum & Teutonicum bellum & quintum Marij consulatum, quo status imperij Romani iure conseruatus iudicatur, sexto consulatu eiusdem C. Marij ita labefactatus est, vt pene vsque ad extremum intestina clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi discordiarum ambages & inextricabiles seditionum causas incommodum simul ac longum videtur: sane breuiter strinxisse sufficiat quod primus L. Apuleius Saturnius excitati tumultus auctor extiterit, Q. Metello Numidico, viro sane primario acerrimus inimicus,

qui cum censorem creatum protractum do-
 mo, atque in Capitolium confugientem ar-
 mata multitudo obsedit, unde equitum
 Romanorum indignatione delectus est, plu-
 rimae ante Capitolium caesae factae. A. Nomi-
 num deinde competitorum suum Saturninus
 & Clauia fraude C. Marii consulis occiderunt.
 Subsequente anno Marius sextum Consul, &
 Clauia praetor, & Saturninus tribunus ple-
 bis conspirauerunt. Metellum Mamulicum
 in exilium quacunque vi agere. Die dicta, à
 suppositis eiusdem factionis iudicibus per sce-
 lus innocens Metellus damnatus, in exilium
 cum ceteris vrbs dolore discessit. Idem Sa-
 turninus Memmium virum acrem & inte-
 grum, feri consulem timens, orta subito se-
 ditione fugientem per P. Mettium satelli-
 tem informi stipite comminutum interfe-
 cit. Tremente pro tantis rei publicae malis se-
 natu populoque Romano, Marius consul ac-
 commodato ad tempus ingenio consensui
 bonorum sese introduxit, commotamque
 plebem leni oratione sedauit. Saturninus in-
 famibus & auilibus concionem domi suae ha-
 buit, ibique ab aliis rex, ab alijs Imperator
 est appellatus. Marius manipulatim plebe
 descripta, alterum consulem cum praedijs
 in colle disposuit, ipse portas communiuit.
 In solo praelium commisitum est. Saturninus
 à Mericis foro pulsus, in Capitolium con-
 fugit. Marius assiduas, quibus eo aqua dedu-
 cebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Ca-
 pitoli horridum satis acrum est, multique
 circa

circa Saufeium & Saturninum cæsi. Saturninus palam clamitans, Marium auctorem esse omnium molitionum suarum contestatus est. Cum autem ipse Saturninus & Saufeius & Labienus cogente Mario, in curiam confugissent, perequites Romanos effractis foribus, occisi sunt. C. Glaucia extractus è domo Claudij, trucidatus est. Furius tribunus plebis bona omnium publicanda decrevit. Cn. Dolabella Saturnini frater, per forum oclitorium fugiens, cum L. Geganio interfectus est. Itaque auctoribus tantæ seditionis occisis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius vrbs gaudio promulgarunt : quæ ne præferretur, Marij consulis, & Furij tribuni plebis factionibus intercessum est. Rutilius quoque vir integerrimus, adeo fidei atque innocentie constantia usus est, ut die sibi ab accusatoribus dicta, usque ad cognitionem neque capillum barbamve promiserit, neque sordida veste humilive habitu suffragatores conciliarit, inimicos permulserit, iudices temperarit, orationem quoque à prætore concessam nihilo summissiorem quam animum habuerit. Cum evidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium iure absolvendus putaretur, per iuroriorio iudicum condemnatus est : qui

Smyrnam commigrans,
litterarum studijs
intentus con-
sensit.

CAPVT XVIII.

De bello sociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. Item de prodigiis variis.

ANno ab vrbe condita sexcentesimo LIX. Sex. Iulio Casare, & L. Marcio Philippo consulibus, intestinis causis sociale bellum tota commouit Italia, siquidem Liuius Drusus tribunus plebis, Latinos omnes spe libertatis illectos, cum placita explere non posset, in arma excitauit. Eo accessit, vt massam urbem prodigia dira terrerent. Nam sub ortu solis globus ignis à regione septentrionis cum maximo cœli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per conuiuia frangerentur, cruor è medijs panibus, quasi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per septem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam testarum fragmentis, terram latissime verberauit. In Samnitibus vastissimo hiatu terræ, flamma prorupit, & vsque in cœlum extendi visa est. Complures præterea itinere videre Romani globum coloris aurei, cœlo ad terram deuolui, maioremque factum, rursus à terra in sublime ad Orientem solem ferri, ac magnitudine sua ipsam solem obtexisse. Drusus tantis malis anxius, domi suæ, incerto quidem auctore, interfectus est. Igitur Picentes, Vestini, Marfi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditentur,

C. Ser-

C. Seruiliū prætorem legatū ad se missum, apud Asculum occiderunt : statimque clausa ciuitate, omnes ciues Romanos indistincta cæde iugulauerunt. Continuo atrocissimam perniciem infamissima præcessere prodigia. Namque omnium generum animalia, quæ manus hominum blande perpeti, atque inter homines viuere solita erant, relictis stabulis pascuisque, cum balatu, hinnitu, mugituque miserabili, ad syluas montesque fugerunt. Canes quoque, quorum natura est extra homines esse non posse, lachrymosis vultibus vagi luporum ritu oberrant. Igitur Cn. Pompeius prætor cum Picentibus iussu senatus bellum gessit, & victus est. Postquam sibi Samnites Papium Mutilum Imperatorem præfecerant, Marii autem Agamemnonem archipiratam præoptauerant. Iulius Cæsar Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. Rutilius Consul Marium proquinquum suum legatū sibi legitimum assidue submonentem moram bello vtilem fore, & paulisper in castris exerceri militem oportere tironem, dolose eum agereras contempsit: seseque in insidias Marforum, & vniuersum agmen exercitus sui incautus intecit, ubi & ipse consul occisus, & multi nobiles interfecti, & octo milia Romanorum cæsa sunt. Arma & corpora interfectorum in conspectum Marii legati Tolentis fluminis per tulit, atque in testimonium cladis euexit. Marius raptis continuo copiis victores insperatus oppressit, octo milia & ipse Marforum inter-

interfecit. Cæpio autem à Vestinis & Marſis deductus in inſidias, cum exercitu trucidatus eſt. L. verò Iulius Cæſar, poſtquam apud AEſerniam victus auſugerat, contractis vndique copijs, aduerſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator appellatus eſſet, Romamque nuntios de victoria miſiſſet, ſenatus ſagum, hoc eſt, veſtem mœroris, quam ex orto ſociali bello ſumpſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atque antiquum togæ decorem recuperavit. Marius deinde ſex millia Marſorum cecidit, ſeptem millia armis exuit. Sylla cum viginti quatuor cohortibus AEſerniam miſſus, vbi arctiſſima obſidione Romani ciues & milites premebâtur, maximo bello & plurima cæde hoſtium urbem ſociosque ſeruauit. Cn. Pompeius Picentes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauiæ & cætera dignitatis inſignia recepit, cum togas tantummodo victoriæ Cæſaris primum * reſpirante ſumpſiſſet. Portius Cato prætor Etruſcos, Plotius legatus Umbros, plurimo ſanguine impenſo, difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompeio, & L. Porcio Catone conſulibus. Pompeius diu obſedit Aſculum ciuitatem: nec tamen expugnauiſſet, niſi populum in campum prorumpentē grauiſſima oppreſſione vicifſet. Decem & octo millia Marſorum in ea pugna cum Franco Imperatore ſuo cæſa ſunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italicorum virorum

* reſpirante
ciuitate.

ex ea cæde profugorum, iugum montis co-
 æto in vnum agmine fortè conscenderant: v-
 bi oppressi exanimatique niuibus, miserabi-
 li morte riguerunt. Namque ita vt attoniti
 timore hostium steterant, alij stirpibus vel
 saxis reclines, alij armis suis innitentes, patē-
 tibus cuncti oculis, dentibusque nudatis, vi-
 uentium in modum visebantur: nec vllum e-
 rat procul intuentibus mortis indicium, nisi
 diuturna immobilitas, quam nullo modo
 humanæ vitæ vegetatio diu perpeti potest.
 Eadem die Picentes congressi & victi sunt,
 quorum dux Iudacilius conuocatis princi-
 pibus suis, post magnificas epulas largaque
 pocula, cunctos ad exemplum sui prouocās,
 hausto veneno absumptus est, cunctis fa-
 ctum eius laudantibus, sed nemine subse-
 quente. Anno ab vrbe condita sexcentesimo
 LXI. cum ad obsidēdos Pompeios Romanus
 isset exercitus, & Postumius Albinus vir cō-
 sularis tunc L. Syllæ legatus, intolerabili su-
 perbia omnium in se militum odia suscitaf-
 set, lapidibus occisus est. Sylla consul civilem
 cruorem non nisi hostili sanguine expiari pos-
 se testatus est: cuius rei conscientia permotus
 exercitus, ita pugnā adortus est, vt sibi vnus-
 quisque pereundum videret, nisi vicisset.
 XVIII. millia Samnitium eo prælio cæsa sunt.
 Iuuentium quoque Italicum ducem, & ma-
 gnum ipsius populū persecutus occidit. Por-
 tius Cato consul Marianus copias habens,
 cum aliquāta strenuè gessisset, gloriatus est,
 C. Marium non maiora fecisse: & ob hoc
 cum

cum ad lacum Fucinum contra Marfos bellum gereret, à filio C. Marii in tumultu belli, quasi ab incerto auctore prostratus est. C. Gabinius legatus in expugnatione hostilium castrorum interfectus est. Marrucini Vestiniq; Sulpicio legato Pompeij persequente, vastati sunt. Pompadius & Obudius Italici imperatores ab eodē Sulpicio apud flumen Theanum horribili prælio oppressi & occisi sunt. Pompeius Asculum ingressus, præfectos, cæturiones, cunctosque principes eorum virgis cecidit, securique percussit, seruos prædamq; omnem sub hasta vendidit, reliquos liberos quidem, sed nudos & egentes abire præcepit: & cum de hac præda opitulationem aliquam in usum stipendii publici senatus fore speraret, nihil tamen Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Namque eodem tempore, cum penitus exhaustum esset ærarium, & ad stipendium frumenti deesset expensa, loca publica quæ in circuitu Capitolii pontificibus, auguribus, decemuiris & flaminibus in possessionem tradita erant, cogente inopia, vendita sunt, & sufficiens pecuniæ modus, qui ad tempus inopiæ subsidio essent, acceptus est. Et quidem tunc in sinus ipsius ciuitatis euer sarum omnium vrbiū, nudatarumque terrarum abrafæ vndique opes congerebantur, cum ipsa Roma turpi adigente inopia, præcipuas sui partes auctionabatur. Quamobrem consideret tunc tempora sua, cum quasi inexplibilis venter cuncta consumens & semper esuriens, cunctis vrbibus, quas miseras facie-

faciebat, ipsa miserior, nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domesticæ famis ad continuationem bellicæ inquietudinis trudebatur. Iisdem temporibus rex Sothirius cū magnis Thracum auxiliis Græciam ingressus, cunctos Macedoniæ fines depopulatus est: tandemque à C. Sentio prætore superatus, redire in regnum coactus est.

C A P V T XIX.

De bello civili Mariano & Mithridatico in quo Sylla & Marius maximos tumultus calamitatesque rei publicæ inuexerunt.

ANno ab vrbe condita sexcentesimo sexagesimo secundo, nondum finito sociali bello, Romæ primum bellum civile commotum est: eodemque anno Mithridaticum bellum, etsi minus infame, non tamen minus graue ceptum est. Et quidem de Mithridatici belli spatio variè traditum est, vtrum ab hinc primum ceperit, at tunc præcipue exarserit, maxime cum alii XXX. alii XL. annis gestum ferant. Sed quamuis iisdem temporibus gesta perplexis coaceruata malis exarserint, à me tamen speciatim, etsi breuiter, singula proferentur. Marius & Sylla consule, & contra Mithridatem in Asiam cum exercitu profecturo, in Campania tamen propter socialis belli reliquias consistente affectauit septimum consulatum, & bellum suscipere Mithridaticum, quo Sylla cognito, impatiens reuera iuuenis intemperatæque ira petitus, cum

cum quatuor legionibus primum ante urbem confedit, ibi Gratidium Marij legatum quasi primam victimam belli civilis occidit, mox urbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammendam urbem poposcit. Omnibus metu abditis, per sacram viam citato agmine in forum venit. Marius, cum permouere nobilitatem, inflammare plebem, equestrum denique ordinem perarmare aduersus Syllam frustra attentasset, postremo seruis spe liberatis & praeda ad arma sollicitatis, ne quicquam repugnare ausis, tandem in Capitolium concessit. Sed cum eò Syllanæ cohortes irruissent, magna* suorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpicius Marij collega, seruo suo prode prostratus est. Seruum vero ipsum, quod hostem indicauerat, manumitti; quod verò dominum prodiderat, saxo Tarpeio deijci consules decreuerunt. Marius fugiens, cum persequentium instantia circumseptus esset, in Minturnensium paludibus sese abdixit, è quibus infelicitè luto oblitus, ignominioseque protractus, turpi autem spectaculo Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit. Deinde lapsus è vinculis, in Africam transfugit, sollicitatoque ex Utica ficio, vbi is custodia obseruabatur, continuo Romam regressus, Cinnae consuli societate scelerum coniunctus est. Igitur ad profligandam vniuersam Rem publicam, exercitum sibi in quatuor partes diuiserunt. Tres siquidem legiones Mario datae, parti copiarum

Ca. Car.

Cn. Carbo præpositus est, partem Sertorius accepit : ille scilicet Sertorius iam hic ciuiliis belli inceptor & particeps, qui etiam hoc finito , aliud post in Hispania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Cætera vero exercitus portio Cinna secuta est. Porro autem Cn. Pompeius, qui à senatu cum exercitu accersitus, vt rei publicæ opitularetur, & diu sese nouarum rerum aucupatione suspenderat, contemptus à Mario vel Cinna, ad Octauium alterum consulem sese contulit , & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interuentus noctis diremit. * Sexcenti ex vtraque parte milites trucidati sunt. Postea autem die cum permixtum corpora ad sepulturam discernentur, miles Pompeianus fratris sui, quem ipse interfecerat, corpus agnouit. In concursu enim vtrique cognitione vultus galea, considerationem furor ademerat: quamuis parum sit culpæ circa ignorantiam, vt videatur nescisse de fratre, quem non ambigitur scisse de ciue. Itaque victor victo infelicior, vbi & fratris corpus agnouit, parricidium suum , execratus bella ciuilia, ilico pectus suum gladio transuerberans, simulque lachrymas & sanguinem fundens, super fraternalium sese cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad confusionem crudelis incepti, quod in primo statim bellorum ciuiliū exordio infamis fama percrebuit, concurrisse ignaros quidem fratres, sed conscios ciues: petisse fratrem scelere victorem spolia fratris

*appenden
da.

tris occidit ac mox tantæ immunitatis reum,
eodem gladio atque eadem manu per suam
necem parricidium, quod admiserat, vindi-
casse? Nunquid in tanta cum animositate par-
tium tam triste mouit exemplum? Nunquid
apud quenquam periculum sceleris repulit
terror erroris? Nunquid hæc quæ communis
est etiam cum beluis pietas & reuerentia na-
turæ, quod vnus perimendo ac pereundo cõ-
misit, quia in se agi posset intremuit, seque
ab huiusmodi incepto, conscientia victus re-
mouit? Quin potius annis fere quadraginta
consequentibus, in tantum continuata sunt
bella ciuilia, vt magnitudo laudis, *appeten-
da ex magnitudine sceleris putaretur. Oēs e-
nim post tale documentũ in tali militia par-
ricidiorũ pericula refugissent, nisi parricidia
ipsa voluissent. Igitur Marius coloniam O-
stiensẽ vi ingressus, omnia ibi genera libi-
dinis, auaritiæ, crudelitatis exercuit. Pom-
peius, fulmine afflatus interiit: exercitus ve-
rò eius pestilentia correptus, pene totus ab-
sumptus est. Nam vndecim millia virorum
de castris Pompeii mortua, sex millia autem
de parte Octauii consulis desiderata sunt. Ma-
rius Antium & Ariciam ciuitates hostiliter
irrupit, cunctosque in his præter proditores
interfecit, bona suis diripiẽda permisit. Post
Cinna consul cum legionibus, & Marius cum
fugitiuis urbem ingressi, nobilissimos quos-
que è senatu, & plurimos consulares viros
interfecerunt. Sed quota hæc portio osten-
tata miseriæ est, vno verbo delinisse eadem
bono-

bonorum, cuius fuit tanta numerositas, tanta diuturnitas, tãta crudelitas, tantaq; diuersitas? Veruntamẽ æquius est, me aliquid utilitatis subtraxisse causæ, quàm tantum horro-
ris ingessisse notitiæ, siue peritis hæc, siue imperitis obii-
ciantur. De patria siquidem, de ciuibus, & de maioribus nostris hæc loqui-
mur: qui his exagitati malis, tam abominanda gesserunt, de quibus etiam auditis posteri perhorrescant, qui profecto nolūt ista nimis exaggerari, aut sufficientis notitiæ modera-
tione, si sciunt; aut misericordis reuerentiæ contemplatione, si nesciunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata con-
uiujs, oblata Capitolio, * collocata rostris, * collata;
ad spectaculum, ornatumque congereret, ac septimum consulatum cum Cinna tertium
consule perualisset, in exordio consularis im-
perij, serâ tãdem morte præreptus est. Cinna bonorum neces, malorũ cæde suppleuit. Nã cum introducta per Marium fugitiuorũ ma-
nus insatiabilis prædandi esset, nullamq; par-
tem auctoribus prædæ consulibus ministra-
ret, in forum quasi stipendii causa sollicita-
ta, militibusque circumdata, inermis extincta
est. Cæsa sunt illa die in foro vrbis octo mil-
lia fugitiuorum: idemque Cinna quartum
consul, ab exercitu suo interfectus est.

C A P V T XX.

*Quomodo Sylla à senatoribus reuocatus fuerit
ad subueniendum perditæ patriæ quosque
ipse cum suis subegerit.*

Aa

Interea

INterea residui senatorum, qui potentiam Cinnæ, Marij crudelitatem, insaniam Fimbriæ, Sertorijque audaciam fuga euaserant, transuecti in Græciam, coegere precibus Syllam, ut periclitanti, immo iam perditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox ut Campanum littus attigit, Norbanum consulē prælio oppressit, septem M. tunc Romanorū Romani interfecerunt, sex M. eorundem ab iisdem capta sunt, centum XXIV. de Syllana parte ceciderunt. Fabius vero Adrianus, cui imperium pro prætore erat, regnum Africæ feruorum manu affectans, à dominis eorum apud Vticam, congestis sarmentis, cum omni familia viuus incensus est. Damasippus prætor, in centore Mario consule, Q. Scauolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antistium, in curiam quasi ad consultandum vocatos crudelissime occidit. Corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atque in Tyberim missa sunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduersus Marianas partes infelicissima felicitate gesserunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & castra peruasit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Syllæ etiam & Marij adolescentis maximum tunc prælium apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marij cæsa sunt viginti quinque millia, sicut Claudius scribit. Pompeius Carbonem etiam castris exiit, fugientemque infecutus, nunc cadendo, nunc ad deditiōē cogendo, plurima exercitus parte priuauit. Metellus

Nor-

Norbani agmen oppressit: vbi nouem millia Marianæ partis occisa sunt. Lucullus cum à Quinctio obsideretur, erupit, & repentina pugna obsessorem deleuit exercitum. Nam plus quàm decem millia ibi tunc cæsa referuntur. Sylla deinde cum Lamponio Samnitium duce, & Carrinatis reliquis copiis, ante ipsam urbem portamque Collinam ad horâ diei nonam signa cõtulit, grauissimoq; prælio tandem vicit, octoginta millia hominum ibi fusa dicuntur, XII. milia sese dederunt: reliquam multitudinem in fugam versam, insatiabilis victorum ciuium ira cõsumpsit.

C A P V T XXI.

De proscriptione Syllana, aliisque crudelibus facinoribus.

Sylla mox vt urbem victor intrauit, tria millia hominum, qui se per legatos dederant, contra fas contraq; fidem datam inermes securosque interfecit. Plurimi tunc quoque vt non dicam, innocentes, sed etiam ipsius Syllanæ partis occisi sunt, quos fuisse plus quàm nouem millia ferunt. Ita liberæ per urbem cædes percussoribus passim vagantibus, vt quemque vel ira vel præda sollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis iâ quod singuli timebant aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllæ dixit, cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore L. Fur

fidio principilari, primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit. Prima proscriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor consulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, interque eos Sertorius tunc maxime pertimescendus. Item alia cum Dnominibus proposita est, quam cum Lollius, quippe securus nihilque sibi conscius legeret, ubi suum repente nomen offendit, dum se trepidus ad operto capite foro subtrahit, interfectus est. Sed ne in ipsis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. Namque alios, quos proscripserant, iugulabant: alios autem, postquam iugulauerant, proscribent. Nec ipsius mortis erat via simplex, aut una conditio, ut in nece civium saltem ius hostium servaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. M. Marium siquidem de caprili casa extractum, vinciri Sylla iussit: ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum sepulchrum effossis oculis, membrisque minutatim defectis, vel etiam fractis, trucidari. Post hunc P. Lætorius senator, & Venuleius triumvir, occisi. M. Marii caput Præneste est missum. quo viso, C. Marius ultima desperatione correptus, ubi à Lucretio obsidebatur, ne in manus incideret inimicorum, cum Seleſino mutua morte concurrat. Dumque violentius ipse in concurrentem manus adiecit, circa ferum vulnus manū percutientis hebetavit. Itaque interfecto, ipse leviter vulneratus, cernicē seruo suo præbuit. Carrinatem prætorem Sylla iugulavit. Inde Præne-

Præneſte profeſtus, omnes Marianæ militiæ principes, hoc eſt legatos, quæſtores, præfeſtos, & tribunos iuſſit occidi. Pompeius Carbonem à Coſſura inſula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad ſe retractum, & complures cum eo ſocios eius occidit. Sylla dictator creatus eſt, vt dominationis & crudelitatis libido, honeſti præcipuique nominis reuerentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam tranſgreſſus, eruptione circa Vticam facta, xviii. millia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occiſus eſt. Idemque Pompeius Hieriam Numidiæ regem perſecutus, fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, ſpoliari omnibus copijs fecit: quem continuo Bullam reuerſum, tradito ſibi oppido, interfecit.

CAP V T XXII.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De nouo tumultu per Lepidum excitato.

CREATIS itaque P. Seruilio & Ap. Claudio conſulibus, viſus eſt tandem Sylla priuatus. Hoc ſine concluſa ſunt duo bella funeſtiſſima, ſociale Italicum & ciuile Syllanū. Hæc per annos decem tracta, plus quàm centum quinquaginta millia Romanorum conſumpſerunt, tantumque lectiſſimorum virorum vernaculorumque militum Roma hec ciuili bello perdidit, quantum in ea ſuperiore

tempore, cum se iam aduersus Alexandrum Magnum circumspiceret, in discretis ætatibus census inuenit. Præterea viros consulares vigintiquatuor, prætorios sex, ædilitios sexaginta, senatores fere ducentos, absque in numeris totius Italiae populis, qui passim sine consideratione deleti sunt, quos neget quisquam, si valet, quin eodem damno suo vicerit Roma, quo amisit Italia. Proh pudor. Num quidnam & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo vel maxime, inquiunt. Nam quid tam apte quàm bellis ciuilibus bella ciuilia comparantur? An forte dicetur, etiam in his temporibus bella ciuilia non fuisse? Quibus à nobis respondebitur, iustius quidem socialia vocari oportere: sed nobis proficere, si ciuilia nominentur. Cum enim causis vocabulisque ac studiis paria docentur omnia, tum sibi in his tanto plus vindicat reuerentia Christianę religionis, quanto minus præsumpserit potestas irata victoris. Nam cum plerunque improbi tyranni temere inuadentes rempub. vsurpatoque regio statu, Romani imperij corpus abruperint, atque ex eo bella vel per se iniusta importarint vel in se iusta commouerint. Britannis Gallisque populis erecti & instructi, hæc bella quantum externis proxima, tantum longinqua ciuilibus, quid nisi socialia iure vocitentur, cum ipsi Romani ne Sertorij quidem, aut Perpernae, aut Crixii, aut Spartaci bella, ciuilia vsquam nominarint? In tali ergo defectu,
vel

vel per duellione sociorum, minore nunc v-
tique inuidia laboraret, si fortassis existeret
vel grauis pugna, vel cruenta victoria. Verū-
tamen cum in hisce temporibus omnia plus
necessitatis afferant & minus pudoris, hoc
est, causa, pugna, victoria, vel pro extinguen-
da insolentia tyrannorum, vel pro cohiben-
do sociorum defectu, vel pro inurendo vlti-
onis exemplo, cui tandem dubium est, quan-
to nunc mitius, quantoque clementius exci-
tata (vt dicunt) bella ciuilia geruntur, im-
mò reperimuntur potius quàm geruntur?
Quis enim vnum ciuile bellum per decem
annos his temporibus agitarum audierit?
Quis vno bello centum quinquaginta M.
hominum, vel hostium ab hostibus, vt non
dicam ciuium à ciuibus, caesa meminerit?
Quis illam, quam explicare longum est, o-
ptimorum atque illustrium virorum mul-
titudinem trucidari in pace cognouerit? Po-
stremo quis illas infames interficiendorum
tabulas timuerit, legerit, senserit? ac non po-
tius omnibus notum sit, vna cunctos pace
compositos, atque eadem salute securos, vi-
ctos victoresque pariter communi exultasse
lætitia, ac etiam in tantis totius imperij Ro-
mani prouincijs, vrbibus ac populis, vix pau-
cos aliquando exstitisse, quos iusta vltio in-
uito etiam victore damnarit? Et vt verbis
verba non onerem, non temere dixerim,
tantam vel in Bello saltem extinctam modo
fuisse gregariorum militum manum, quan-
ta tunc caesa est in pace nobilium. Igitur Syl-

la mortuo, Lepidus Marianæ partis assertor, aduersus Catulum Syllanum ducē surgens, rediuiuos bellorum ciuiliū cineres suscitauit. Bis tunc acie certatū est. Plurimi Romanorum iam ipsa paucitate miserorum, & adhuc illo furore insaniētium cæsi sunt. Albanorum ciuitas obsidione oppugnata atq; excruciatā fame vltima miserabilium reliquiarum deditiōe seruata est. Vbi tunc Scipio Lepidi filiū, captus atque occisus est. Brutus in cisalpinā Galliam fugiens, persequente Pompeio, apud Rhegium interfectus est. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quam tædio Syllanæ crudelitatis, vt ignis in stipula, eadem celeritate qua exarsit, euauit.

CAPVT XXIII.

De quatuor nouis bellis à Romanis susceptis, Hispanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

ANNO ab vrbe condita sexcentesimo septuagesimo tertio, sonantibus vndique bellorum fragoribus, quorum vnum in Hispania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, exanguis adhuc atque exhausta intestina perniciē tanquam febribus Romana respublica, propulsare armis Occidentis septentrionisq; fortissimas gentes cogebatur. Sertorius siquidem vir dolo atque audacia potens,

tens, cum partium Marianarum fuisset, Syllam fugiens, ex Africa dilapsus in Hispanias bellicosissimas gentes in arma excitauit. Aduersus hunc, vt breuiter definiam, duo duces missi, Metellus & Domitius: quorum Domitius ab Hirculeio Sertorij duce, cum exercitu oppressus est. Manilius proconsul Galliae in Hispaniam cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirculeio pugnam conferuit: à quo castris copiisque nudatur, in oppidum Ilerdam pene solus refugit. Metellus multis praelijs fatigatus, per deuia oberrans, hostem mora fatigabat, donec Pompeij castris consociaretur. Pompeius contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem ciuitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatur defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentissime depulatus est: reliquum agmen Lauronensem, quod caedibus superfuerat, miserabili in Lusitaniam captiuitate transduxit. Pompeium autem, hoc est, illum Romanorum ducem, à se victum fuisse gloriatus est: quem magna praeditum fiducia, ad hoc bellum non pro consule, sed pro consulibus Roma misisset. Fuisse tunc Pompeio triginta millia peditum & mille equites, Galba scribit: Sertorium autem sexaginta millia peditum, * octo millia equitum habuisse commemorat. Postea vero Hirculeius cum Metello congressus, apud Italicam Bericę urbem viginti millia militum perdidit: victusque in

*nonem.

Lusitaniam cum paucis refugit. Pompeius Segidam nobilem Celtiberiæ urbem cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congressus, decem millia militum eius interfecit. Ex alio cornu vincente Pompeio, tantundem pene ipse perdidit. Multa inter eos præterea prælia gesta sunt. Memmius quæstor Pompeij, idemque vir sororis eius, occisus est. Hirculei fratres interfecti. Perperna, qui se Sertorio iunxerat, comminutus est. Postremo ipse Sertorius decimo demum anno belli inchoati, iisdem, quibus & Viriathus, suorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romanisque victoriam sine gloria dedit: quamvis Perpernam postea pars exercitus eius secuta sit, qui à Pompeio victus, cum vniuerso exercitu suo interfectus est. Ciuitatibus vero cunctis ultro ac sine mora per deditiorem receptis, dux tantum restiterunt, hoc est, Vxama & Calaguris: quarum Vxamam Pompeius euertit, Calagurim Afranius ingi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, vltima cæde incendioque deleuit. Percussiores Sertorij præmium ne petendum quidem à Romanis esse duxerunt, quippe qui meminissent antea Viriathi percussoribus denegatum. Et quamvis nullo tunc præmio patrauerint Romanam securitatem, tamen fortis fide ac viribus semper Hispania, cum optimos inuictissimosque reges reipublic. dederit, nullum vnquam tyrannorum ab initio vsque in hodiernum diem vel de se editum misit, vel in se extrinsecus

incurrentem viuum potentemue dimisit. In
 terea Macedonicum bellum Claudius forti-
 tus, varias gentes, quæ Rhodopæis monti-
 bus circumfusæ sunt, ac tunc Macedoniam
 crudelissime populabantur * : (nam inter * pellere
 cætera dictu audituque horrida, quæ in cap- iussus est.
 tiuos agebant, raptis, cum poculo opus esset,
 humanorum capitum ossibus, cruentis ca-
 pillatisque adhuc, ac per interiores cauernas
 male effoso cerebro oblitis, auidè ac sine hor-
 rore tanquam veris poculis utebantur, qua-
 rum cruentissimi atque immanissimi Scor-
 discierant) has itaque, vt dixi, Claudius pel-
 lere Macedoniae finibus bello attentauit, ma-
 gnisque se malorum molibus obiecit : vnde
 cum animo æger, & curis circumseptus, mor-
 bo insuper correptus esset, interiit. Huius suc-
 cessor Scribonius attentatarum superiore
 bello gentium vim declinans, in Dardaniam
 arma conuertit, eamque superauit.

Publius vero Seruilius ex consule, Cilici-
 am & Pamphyliam crudelissime adortus, dū
 subdere studet, penè deleuit. Lyciam & vrbes
 eius obsessas oppressasque cepit. Præterea O-
 lympum montē peruagatus. Phaselim euer-
 tit, Corycū diruit, Tauri quoq; montis late-
 ra in Ciliciā vergentia perscrutatus, Isauros
 bello fractos, in ditionē redegit: primus Ro-
 mauorum per Taurū duxit exercitum, ac li-
 mitē itineris fecit. Triennio emenso, quo bel-
 lum gestū est, Isaurici nomen assumpsit. Col-
 conius proconsule fortitus Illyricū, protrita
 subactaq; Dalmatia, Salonas urbem florētissi-
 mam

nam, post biennium tandem expugnauit & cepit.

CAPVT XXIV.

De bello fugitiuorum seu gladiatorum, & cladibus eius.

ANno ab vrbe condita sexcentesimo LXXIX. Lucullo & Cassio consulibus, gladiatores LXXIV. Capuæ à ludo Cn. Lentuli diffugerunt : qui continuo, ducibus Crixo, & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Vesuium montem occuparunt; vnde erumpentes Clodij prætoris, qui eos obsidione cinxerat, castra expugnarunt: ipsoque in fugam acto, cuncta in prædam verterunt. Inde per Consentiam & Metapontum circumducti, ingentia breui agmina collegerunt. Nam Crixo X. millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuisse fertur. Oenomaus enim iam in superiore bello fuerat occisus. Itaque cum cædibus, incendijs, rapinis, stuprisque omnia miscerent, in exequijs captiuæ matronæ, quæ se dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captiuis scilicet, qui spectandi fuerant, spectaturi, utpote lanistæ, gladiatorum potius quàm militum principes, ediderunt. Deinde consules Gellius & Lentulus aduersus eos cum exercitu missi, quorum Gellius Crixum acerrime pugnantem prælio oppressit. Lentulus à Spartaco superatus aufugit. Post etiam collatis frustra ambo

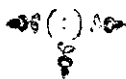
con-

consules copijs, accepta graui clade, fugerūt. De hinc C. Cassium proconsulem idem Spartacus oppressum bello interfecit. Itaque exterrita ciuitate non minore propemodum metu, quàm sub Annibale circa portas fremente trepidauerat, senatus Crassum cum legionibus consulum nouoque supplemento militum misit. Is mox vt fugitiuorum pugnam iniit, sex millia eorum interfecit, non-gentos verò cepit. Inde prius quàm ipsum Spartacum ad caput Silari fluminis castrametantem bello aggredere-tur, Gallos auxiliatores eius Germanosque superauit, è quibus triginta millia hominum cum ipsis ducibus occidit. Nouissimè ipsum Spartacum disposita acie congressum, maximasque cum eo fugitiuorum copias perculit. Nam sexaginta millia eorum cæsa, sex milia capta referuntur: tria millia ciuium Romanorum recepta sunt. Cæteri qui ex hoc bello lapsi oberrabāt, per complures duces frequenti indagine attriti sunt. At ego iterum ac sæpius repeto, nunquidnam & hic comparatione aliqua e-gent tempora? Quis rogo audire non horreat non dicam bella talia, sed vel nomina * tanta bellorum, externa, seruilia, socialia, ciuilia, fugitiuorum? quæ ne sic quidem saltem sese, vt commoti maris fluctus, quamuis molibus magnis sequuntur, sed vndique diuersis cau-sis, vocabulis, formis, malisque excitata, coacervataque concurrunt. Vt è proximo repetam, & infame illud seruile præteream, Iugurthinum bellum nondum adhuc ab Afri-

* tantum.

co detonauerat, iam Cimbricum à circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi vastique torrentes effusi sanguinis agebantur, iam socialis belli nebulas in magna continuò malorum nubila coituras, misera exhalabat Italia. Adhuc vero post infinitam crebamque Italici belli tempestatem discurrìtutò per Italiam minime poterat: ita omnes absque illis periculosis inimicarum urbium voraginibus, dissoluta ac lubrica pace titubabant iam sibi Marianum atque Cinna num Roma parturiebat excidium, & aliud è diuerso Oriens atque Aquilo, hoc est Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à superioribus cœptum porro in vltiora porrigitur. De Mariana face rogos Syllanæ cladis accensus est, de isto rogo funestissimo Syllani & ciuilis belli per plurimas terrarum partes ardentes fudes sparsi sunt, multaue incendia ex vno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius, Cinnæ gener in Africa, Carbo in Cossura & Sicilia, Perperna in Liguria, & post cum Sertorio in Hispania, omniumque atrocissimus Sertorius in eadem Hispania, hæc tunc ciuilia, vel quo alia dicenda sunt nomine, bella excitantes, de vno multa, de paruo magna fecerunt; absque illis tribus vastissimis bellis, quæ tunc externa vocabantur, hoc est, Pamphylico, Macedonico atque Dalmatico, dissimulato etiam magno illo Mithridatico longe omnium diuturnissimo, infestissimo, ac formidolosissimo: dein
de

de adhuc Hispanienti Sertoriano nondum finito immò adhuc ipso viuento Sertorio, hoc fugitiuorum, & vt verius dicam, gladiatorum bellum inhorruit, iam non spectandum paucis, sed vbique metuendum. Quod quia fugitiuorum bellum dicitur, nemini vile habetur ex nomine. Sæpe in eo singuli & aliquando simul cum agminibus frustra iunctis ambo consules victi sunt, plurimique nobiles trucidati. Ipsi autem fugitiui plus quàm centum millia fuere, qui cæsi sunt. Ex quo admonemus, vt ipsa consoletur se Italia de vexatione externorum præsentium, per recordationem præteritorum, ex se atque in seipsam incomparabiliter crudelius dilacerantium. Quamobrem huic quinto volumini iam finem fecerim, vt bella ciuilia exteruis vbique permixta, vel quæ dicta sunt, vel etiam quæ sequuntur, quia sic sibi serie temporum & malis sequacibus cohæserunt, libri saltem termino separantur.

FRANC. FABRICII
 MARCODVRANI IN
 Pauli Orosii Librum
 Quintum.

Annotationes.

In Caput primum.

IN carcere trucidatis] In quibusdam vetustis
 legitur, In carcerem trusis. Busris in Ægy-
 pto] De crudeli hospitalitate Busridis lege ca. 11. li-
 bro 1. Crudelissimo circa aduenas] Tauris Pon-
 ticus, ait Minucius Felix in Octauio, & Ægyptio
 Busridi ritus fuit, hospites immolare. Sed de
 Taurorum immanitate Mela libro secundo capite
 primo. De ara, ad quam Tauri Dianæ aduenas im-
 molabant, Ouidius in tertio de Ponto, Iuuenalis Sa-
 tyra decimaquinta. Valerius Flaccus Argonauticôn
 secundo. Thracia cum Polymnestore] De Po-
 lymnestore Thracum rege, qui Polydorum suæ fidei
 commissum interfecit, Euripides in Hecuba, & Virg.
 3. Aeneid.

In Caput tertium.

Metellus Prætor] Ille est Q. Metellus, cui ex vir-
 tute Macedonici nomen inditum, ut ait Velleius
 libro primo, ubi bellum Achaicum scribit, de quo Li-
 nius libro 52. Florus libro secundo capite decimosexto.

Entropius lib. 4. Pausanias lib. 7. Iustinus 34 Duce suo Duxo.] Nomen ducis vulgo corruptum in Dienum, in vetustis recte legitur: nā & Pausanias δῖαον hunc nominat. Corinthum hinc metra expugnauit.] De Corinthi euersione etiam Cicero lib. 1. de Officiis, & Verrina tertii. Plinius lib. 3. 4. cap. 2 scribit, Corinthum captam Olympiadis CLVI. anno tertio, urbis Romæ anno DCVIII. Es Corinthum. De arch. Corinthio lege Plinium lib. 34. Sed de origine æris Corinthij, que tradita sunt a veteribus, si cupis cognoscere, lege Muretum Variarum lib. 3. c. 6.

In Caput quartum.

Viriathus in Hispania.] Viriathus, est in antiquo lapide, qui in Lusitania effossus continet testamentum Galli Fauonij. In excerptis è Diodori lib. 32. δῖελατῶ est, in quo τ, redundare videtur: vbi multa de eo scribit, illudque in primis de equitate in preda diuidenda. ἡν δὲ δὴ καὶ ἐν πῦρ δ' ἀνευξάνετο λαοίγων, καὶ κατ' ἀξίαν τὰς ἀνδραγαθίας τὰς ἐξήγετο δόξας. Unde Tullius de Officiis 2. ait: Viriathum Lusitanum propter æquabilem prædæ partitionem magnas opes habuisse. De re gesta cum Viriatho Appianus in Hispaniis. Eius lib. 52. & 54. Florus lib. 2. cap. 17. Velleius 2. Entropius 4. C. Vetilius prætor. C. Vetilius c. 1703. in Appiani Iberica à Bexaldo conuersa. M. Velleius in Luiana epitoma lib. 52. Sex. Velleius in Dionii additionibus ad Entropium. Diodorus 32. τῶν δὲ δῖελατῶν habet. Euga Lipsæ euasit. Lat. c. 1. 1. 1.

uius scribit Vitellium captum, Diodorus & Appia-
 nus, captum atque interfecit. Deinde C. Plau-
 tium.] Hunc Vitellio successisse auctor est Appianus,
 qui etiam de clade ab eo accepta. Claudius Vnima-
 nus.] Claudij meminit quoque Florus. & Auctor
 de viris illustrib. qui post Claudium C. Nigridium
 à Viriatho oppressum scribit. App. Claudio, Q.
 Cœcilio Metello Cof. App. Claudius Pulcher,
 & Q. Metellus Macedonicus Consules fuerunt an-
 no DCX. Appium in bello contra Salassos, quinque mil-
 lia militum amisisse, est in nostris vetustis: ut par
 numerus sit amissorum atque caesorum. Unde iure tri-
 umphus Appio negatus fuit. Valerius libro 2. cap. 3.
 Privatis sumptibus triam.] Alioquitriumphanti-
 bus sumptus ex arario erogabatur, ut indicat Liuius
 libro trigesimo tertio, quod adolescentibus rerum Ro-
 manarum studiosis observandum est. Androgynus
 Romæ visus.] Hic Androgynus Lunæ, non Ro-
 mæ natus fuit. Lunæ quoque his Consulibus tan-
 tam pestilentiam fuisse, ut, iacentibus in publico pas-
 sim cadaueribus, qui funerarent, defuerint, scribit
 Iulius Obsequens. Igitur Fabius Cof.] De Fabij
 Serviliani rebus gestis contra Viriathum Appianus.
 Quingentis enim principibus.] De hac Fabij se-
 nectute Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & Frontinus li-
 bro 4. Pompeius sequenti Cof.] Q. Pompeius
 Cof. cum Cn. Servilio Capione anno DCXII. à Nu-
 mantinus victus, pacem iurpem fecit, Liuius libro
 54. Velleius libro 2. Eutropius 4. isque Romam re-
 versus deprecando poenam effugit, Cicero de Offic. 3.
 Mithri-

Mithridates tunc siquidem.] De hoc lege Iustinum libro 41. Plura fuerunt apud Livium libro 51. ut ex Epitoma cognoscitur. Diodotus quidam.] Diodotus est in omnibus vet. pro quo in impressis, Theodotus, legitur. Sigonius quoque in vet. libris Epitome 52 à Dioto quodam, legi testatur. Appianus quoque in Syriaca eundem *Διότοτον*, nominat. M. Æmilio Lepido, C. Hostilio.] Consules hi fuerunt anno ab urbe condita DCXVI. Prodigia, quæ tum evenerunt, exponit Obsequens. Postquam à Popillio.] Popillio, recte est in vetus. unde alij Pompilio, alij Pompeio fecerunt. M. Popilio Lenati superioris anni Consuli Mancinum ad Numantiam successisse, tradit etiam Appianus. Turpissimum fœdus.] De hoc fœdere à Mancino cum Numantinis factò, omnes. Tu lege Ciceronem libr. 3. de Offic.

In Caput V.

Nuper Varro.] Bello Punico secundo, sed de Cannensi clade libro superiore, capite decimo-sexto dictum est. Nam gratiæ ei.] Varroni redeunti in urbem gratias à Senatu actas scribit Livius libro vigesimo-seculo. Valerius libro tertio, capite quarto. Brutus in ulteriore.] D. Iunius Brutus Consul anno urbis DCXV. sortitus Hispaniam ulteriorem devictis Gallæcis cognomen inde meruit, Appianus in Iberica. Strabo libro tertio, Livius libro 55. & 56. Florus libro secundo, capite decimo-septimo, Vellei. 2.

Etiam Senatu prohibente.] Cinna & Cæcilius legati in Hispaniam ad Lepidum missi attulerunt S. C. quo cauebatur: ne Lepidus Vaccæos bello peteret, Appianus. Hæc sub Lepido.] In vulgatis legitur, sub Metello. In Epitoma 56. ita legitur: Dissimili euentu M. Æmulus Lepidus Procos. aduersus Vaccæos rem gessit, cladeque similem Numantinæ passus est.

In Caput V I.

Ser. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio.] Hi Consules fuerunt anno vrbis DCXVIII. Ceterum Obsequens puerum illum natum non his Consulibus, sed superioribus, P. Furio & Sex. Atilio Serrano scribit. Ad hos vero Coss. Aetnæ incendium aliq., prodigia refert In Sicilia bellum.] Hoc bellum seruile excitauit Eunus Syrus ex vrbe Apamea seruus Antigenis Ennensis. Cuius belli causam, cladem, omnë-que rationem à Diodoro Siculo libro 34. descriptam Latine edidit Henricus Stephanus. De eodem Florus lib. 3. c. 19. & Liuius lib. 56. Meminit Appianus lib. 1. Non dicam prætores.] Quatuor prætorum, Manlij, Lentuli, Pisonis, Hyplæi castra à seruis capta scribit Florus. Diodorus vnum L. Hypleum nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII. millibus Siculorum militum profectus, commisso prælio victus est à seruis. De Consulibus infra dicitur.

???

In Caput VII.

Anno ab Urb. cond. DCXX.] Hoc anno alij non Scipionem Consulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, sed Numantiam ab eo expugnatam scribunt. Consensu omnium tribuum.] Nescio equidem, quibus rationibus moti alij correctores scripserunt. Consensu omnium ex Tribuno Consul creatur, cum in manuscriptis secus legatur. Hæc per annos XIV.] Florus libr. 2. cap. 18. Numantia quatuor milibus Celtiberorum XL. millium exercitū per annos XIV. sola sustinuit. Appianus in Hispanicis scribit Numantinorum ante bellum non fuisse amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam gestis lege. Tria millia passuum ambitu.] Sic Appianus scribit, Numantie Ambitum fuisse XXIV. stadiorū. Celiam vocant.] Huius portionis meminit etiam Florus. Vnum victoris catena non tenuit. Idem scribit Florus. sed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho reservatis, reliquos sub corona vendidisse. Atque hac ratione Scipio Africanus, Æmilianus Numantiam intra annum ac tres menses quam eo venerat circumdatam operibus, excisam, æquavit solo, Velleius libro 2.

In Caput VIII.

Gracchorum seditiones.] Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coss quo anno Scipio Numantiam excidit Tribunus pl. b. propter sedi-

ationes concitatas occisus est, Plutarchus in Gracchiis, Appian. lib. 1. de bellis Civilib. Liuius, Velleius, Florus & alij. Thesium quendam.] In Corn. Gualtheri libro hic Thyreus nominatur, cum in aliis variè legatur. Inter auctores Numantini fœderis] Hanc causam Gracchanæ seditionis lege apud Plutarchum, Appianum, Liuium & Velleium. Hinc Cicero de Arusp. resp. Nam Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæstor C. Mâcini Cos. cum esset, interfecerat, & in eo fœdere improbando Senatus seueritas dolori & timori fuit: istaque res illum fortem & clarum virum à grauitate patrum desciscere coegit. Agrum populo d. u. di.] Ferebat Gracchus legem agrariam, $\mu\epsilon\delta\iota\sigma\tau\alpha\ \tau\omicron\upsilon\upsilon\ \pi\epsilon\upsilon\tau\alpha\chi\omicron\sigma\iota\omicron\upsilon\ \pi\lambda\acute{\epsilon}\theta\upsilon\sigma\omega\upsilon\ \pi\lambda\acute{\epsilon}\theta\omega\upsilon\ \epsilon\zeta\epsilon\iota\upsilon$. Ne quis ex agro publico plus quàm D. iuger. a possideret. Quod autem amplius possidebatur, id plebi diuidendum erat, Plutarchus & Appianus. Octauio Tribuno. M. Octauium Appianus, Plutarchus & Liuius lib. 58. nominant. In impressis Flori libris est, Cn. Octauius, in meo manu scripto est, Caius Minucium successorem.] Plutarchus, $\mu\epsilon\delta\iota\sigma\tau\omega\upsilon$, habet, pro $\mu\epsilon\iota\omicron\sigma\tau\omega\upsilon$. Apud Appianum $\kappa\omicron\iota\iota\tau\omega\ \mu\acute{\alpha}\mu\mu\iota$ est. Artalus Eumenis F.] De Attalo eiusque hereditate lege Plutarchum in Gracchiis: Strabonem lib. 13. Liuium 58. Velleium, Sex Rufum, & alios. Magistratu abiisset.] Ita rectè est in Gualtheri libro, cum in aliis mendosè legatur, Magistratum adiisset.

In Caput IX.

Auctore Nafica. Sili. Iulius. Cicero duce Nafica Gracchum occisum ait in Bruto. De Nafica lege Velleium Paternulum. Per gradus qui sunt super Calp. sic legitur in vet. lib. omnibus pro quo in vulgatis est, quibus itur super Calpurniam fornicem. Appian. ἀναγίνωσκεν τὰς ἐν αὐτῇ τὸν βασιλεῖον ἀποφρονῶντας. Interfectus est Tiberius non longe ab ingressu Capitolij, ubi sunt regum statuae. Detraeto amiculo fugiens. Plutarchus. ἀπὸ τοῦ ὅτι ἠβρίειν ἐπύχοντο ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης τὸν ἰουλίον ὁ δὲ τὸν τῆς βασιλείας ἀφροσύνης ἐν τῇς χερσὶν ἐσφάλη, id est: Ti. fugientem quidam vestibus apprehendit. Tum ille relicta toga, tum in tunica fugit, corruit. Ictus fragmento subsellij. Velleius: Fugiens, decurrenque cliuo Capitolino fragmine subsellij ictus, vitam quam gloriosissime degere potuerat, immatura morte finivit. Plutarchus Satureium vnū ἐκ collegῶν nominat, ἀ quo primum ictus fuit, τοῦ δὲ δόξας. Ducenti praeerea. Plutarchus, τῶν δὲ ἀλλῶν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ πρὸς τετρακοσίους. Ex reliqua multitudinem amplius trecenti interfecti sunt. Seruiliis contagio multas. Diodor interprete Henrico Steph. Cum victoriae seruorum dissipatus esset rumor, iam serui Lucij Romae conspiratione inter se facta ad defectionem incensierant, in Attica autem plus quam mille. itidem verò

apud Delum multisque aliis in locis. Huc pertinet illud Obsequentis: In Italia multa millia servorum, quæ coniurauerant, ægre comprehensa, & supplicio consumpta. Post Fulvium Cōsulem.] Bellum servile in Sicilia ortum cum opprimi à prætore minime valuisset, C. Fulvius Cōsul mandatum est, Linius libro 36. Fuit autem Fulvius Cōsul cum Africano in uere anno DCXIX. Pido Cōsul.] L. Calpurnius, Piso Cōsul anno proximo post Fulvium rem cum fugitiis in Sicilia prosperè gessit, quod præter Orosum docet Valerius lib. 2. cap. 2. & lib. 4. cap. 3. Cui com Rutilius Cōs.] Rutilius hic Cōsul postea ab omnibus vocatur etiam à Diodoro. Sed in Fastis Capitol. anno DCXXI. cum P. Popillio Lenate Cōsul est P. RUPILIUS. P. F. P. N. Cicero quoque Vetr. ait: Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Cōs. illum locum servi fugitivi, barbari, hostes. Vbi agit de Enna, quam hic vulgo imperite in Ætnam mutauerant. De Tauromonio & Enna à Rupilio expugnatis, & servili bello confecto Diodorus copiosè, qui scribit Eunum auctorem huius belli in carcere apud Morgantium, in magnam vim pediculorum resoluta corpore, misere perisse. Plutarchus in Sylla, λέγει τὸν ἄρχαντα ὃ δολικὸν πολέμῳ θεῖ σκελίαν δραπέτην εὐνὴν ὄνομα μὲν πῶς ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑποφθορείας ὡς ἀποθανεῖν, id est: Traditum est Eunum fugitivum illum, qui servile bellum in Sicilia concitavit, cum iam captus Romam perductus esset, pediculorum morbo extabuisse.

In Caput decimum.

Aristonicum Attali fratrem Ariston eius erat Eumenis filius non iusto matrimonio sed ex bellice Ephesia cithariste cuiusdam filia generis auctor Iustino libro 36 ubi de bello Aristonico quo de Lini-
 us lib. 59. Florus lib. 2. cap. ultimo. Velleius & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. 11. Virgâ, qua erat vltus ad equum.] Hoc scribit etiam Valerius libro 3. cap. 2. Perperna Coss. Hic proximo anno post Crassum Consul fuit, eeq. Consule Crassum Proconsul occisus fuit, auctor obsequens. De re à Perperna gesta, omnes quos modo nomenani Pto-
 lomæum septimum Alexandr. regis.] Ptole-
 mæum septimum Alexandrinorum regem intelli-
 git, qui secundus Euergetes & Physco dictus fuit, ac flagitiosissime vixit. ut scribit Strabo lib. 17. Que autem Orosius hic de Ptolemæo & Antiocho scribit, ea sumpsit de Liuij lib. 59. cuius rei testis est Epitoma. Centum millia arma.] Magna molles regis atque ignavia significatur, qui duplo plus turbam-
 utilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque vlla causa est, cur veterum librorum numerus muret-
 tur. Sempronio Tuditano M. Aquillio.] Cicero de Nat. 2. Tum sole geminato, quod ut à patre audiui, Tuditano & Aquillio Coss. e-
 uenerat, quo quidem anno P. Africanus sol alter extirctus est. De eiusdem morte in Lelio, & pro Milone Historia est apud Liuium lib. 59. Velleiũ 2. Appianum 1. Plutarchum in Gracchis. Hunc

quidam vxoris suæ.] *Suspicio de Sempronia vxore est in Epitoma Liuiana, de Sempronia & Cornelia facta in Appiani libro 1. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit: Si impias propit quorum manus effugeris Existimatus est quoque C. Carbo tribunus plebis, Africano vim attulisse, vt scribit ad Pætum epistola 21. M. Aemilio. L. Oreste.] De prodigijs quorum hic Orofius meminit, lege Obsequentem.*

In Caput X I.

Que hoc capite de immuni vi locustarum in Africa & peste inde exorta scribit Orofius, ea fuerunt à Liniò exposita libr. 60. in cuius Epitoma sic legitur: Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde necatarum strage fuisse traditur. Meminit eiusdem rei Obsequens. Micipsa rex] De quo infra cap. 15.

In Caput XII.

Anno ab vrbe condita DCXXVII.] *Aliis est annus DCXX. Consulum nomina vulgo misere deprauata sunt, que in optimis libris recte habent, nisi quod Metello Luci non Quinti prænomen male dant. Carthago in Africa restitui iussa.] Carthaginem iussu Senatu reparatam scribit Eutropius. A senatu id decretum fuisse indicat Appianus. Rubriam tribunum pl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda petulisse, auctor est Plutarchus in Gracchis. Nata cum mensores.]*

De

De hoc prodigio Appianus & Plutarchus. Eodem anno C. Gracchus. C. Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuavit, ut notavimus in Argumento orationis de provinciis Consularibus tempore multas leges tulit, de quibus Appianus. Plutarchus, Lilius, Afconius & Velleius. Minucius Oluce cessor.] Hunc videntur collegae in Gracchi locum subiecisse, cum ille plurimum suffragiis Tribunus plebis tertium creatus esset. quo de Plutarch. Minucius huius meminit Florus lib. 3. cap. 15. Auctor de viris illustribus qui à Plutarcho ἐπιφανέστατος κείνου & ἀπὸ λαοῦ nominatur, in Appiani libris idem ἀπὸ λαοῦ & ἀπὸ λαοῦ dicitur. Iam iam tanquam arcem.] Hac ita leguntur in veteribus libris omnibus. Aventinum occupatum omnes scribunt, cumque intelligendum ostendit, quod sequitur de alio publico, per quem in Aventinum ascendebatur. D. Brutus.] De quo supra capite quinto. In templum Mineruæ.] Orofius hic Mineruæ templum posuit pro Dianæ in quod Gracchum confugisse, auctores sunt Appianus, & is qui de viris illustribus scripsit. Item Plutarchus his verbis: ὁ δὲ γὰρ ἀφ' οὗ μὲν ὑπὸ τῆς μαχόμεναι, ἀλλὰ δυσαναγχετὸν τοῖς χινομένοις, ἀνέχοντο εἰς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ἐκεῖ δὲ βυλόμενοι ἐαυτὸν ἀνελεῖν, ὑπὸ τῶν περὶ τὰ τῶν ἐπιτρον ἐκωλύθη, Πομπωνίῳ δὲ Λικινίῳ. παρόντες δὲ ἐτοίμητε ξίφεσσι φέροντο, φέροντο ἐπὶ τῇ αὐτῇ. Pugnante Gracchum nemo vidit: sed is gra-

is grauitate ferens eum rerum statum in Dianę
secessi. vbi dum sibi manus inferre parat, à fi-
delissimis amicis Pomponio & Licinnio est
prohibitus. Hi enim eam cum adessent, gla-
diam ademerunt, & vt fugę se mandaret, im-
pulerūt. Interventu Lætorij.] Lætorij restitui-
mus ex optimo libro *Qualiteri*, pro quo in cæteris
mendose. Lictoris legitur. Origo erroris inde venit,
quod vulgo, Lect. oriam, pro Lætorio scribunt. at
in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra
capite vigesimo primo est Lætorius, vbi ita hoc no-
men scribi debere ostendimus. In Plutarchi loco, quem
modo adduximus, *Λατορίης* haud dubiè corruptè le-
gitur, pro *Λατορείης*. Nam qui ibi Pomponius &
Licinnius, habet auctore de viris illustribus & Vale-
rio Maximo, libro quarto capite 7. Pomponius &
Lætorius dicuntur: De Pomponij equitis Romani,
fide in Gracchum lege Paterculum. Tandem sagit-
tarij.] *τοξόται κρητες*, Plutarchus. In domum pri-
uatam. *ἔς ἐορασμένην αἰσχροῦς γυναικῶς*, in officinā
hominis noti, Appianus. Gracchus diu prose.
Appianus: *γὰρ κχθ' ὅτ' ἔξελινθε γαφύρας ἐς τὸ πῦρ
ἐν τῷ πόντιον κατὰ θυγὸν εἰς ἄλσος πηδ' ἐνὸς
τετραπύλου, ὅθεν τῷ τετραπύλῳ τὴν σφαγὴν κα-
ταλαμβάνουσι*, id est: Gracchus per pontem
sublicium trans Tiberim confugiens in lucū
quendam cum vno seruo, cum ibi iam com-
prehenderetur, cervicem seruo præbuit. Au-
ctor de viris illustribus lucum Furinæ vocat: forte
Furiarū n. nam Plutarchus, *ἰεῖν ἄλσος τῷ ἐν-
ύων*.

vo^o. *Servum Velleius*, & is qui de viris illis scribitur
scripsit, Euponium nemiunt, *Plutarchus Philo-*
cratem lege Valerium lib. 6. c. 8. Flaccus adole-
scens.] *Q. Flaccum nemiunt* Appianus quem im-
pubrem legatum à patre missum, in carcere necatū
ait Cicerō in Catilinam *Uellius* Iueneris specie
excellentis, necdum deinde deicendum trans-
gressus annum, in uniusque delictorum pa-
ternorum, Fulvii Flaccus filius, quem pater le-
gatum de conditionibus miserat, ab Opinio
interemptus est. In robore.] *Robur in carcere*
dicitur is locus, quo precipitatur *malifactorum genus*,
Festus. Livius lib. 38. Ut in carcere inter Fures
nocturnos & latrones vir clarissimus inclu-
datur, & in robore & tenebris expiret. Duce-
ti quinquaginta.] *Hoc similis res*, quam quod
Plutarchus scribit et *erigatus fuisse interfectos.*

In Caput XIII.

Metellus Baleares.] *De Balearico bello Li-*
nius lib. 60. Florus lib. 3. c. 8. Domitius procon-
sul.] *Cneus Domitius Ahenobarbus Consul cum C.*
Fannio fuit anno DCXXXI. De bello quod cum Allo-
brogibus gessit Livius lib. 61. Eutropius lib. 4. Sueton-
ius in Nerone.

In Caput XIV.

Anno ab urbe condita DCXXVIII.] *Aliis*
hic annus est ab urbe condita DCXXXIII. De bello
Allobrogico Appianus in Celtica, Strabo lib. 4.
Livius 61. Florus libro 3 cap. 2 & *condita pugna.*
Pugna

Pugnatum est apud flumen Isaram ante diem VI. Id. Augusti. Plinius libro 7 capite 50 Centum L. millia.] Hic numerus est in nostris manuscriptis omnibus. Linius ait ex Biturici exercitu caesa millia hominum CXX. Appianus quoque *ἑξήκοντα χίλιους* edit. Q. Marcius Consul.] Q. Marcius Rex Consul cum M. Porcio Catone fuit anno CCXXXV. De re à Marcio gesta, Linius lib. 62.

In Caput X V.

Anno ab Urb. cond. DCXXIX.] Alius est annus hic DCXLII. Bellum Iugurthinum, ex Sallustio notum est. Legendæ Epitoma Liniiana 64. vna cum sequentibus. In Oro시오 inuenies quædam à Sallustio non ita expressa. Capsum ab Hercule Phœnice.] Hercules Libys dicitur à Sallustio. Sirabol b. vlt. *ἡγεμονία τῶν ἀφ' ἡμετέρων* & *ἡγεμονία* vocat. Tumultuotior pugna.] Hac pugna Marius Iugurtham & Bocchum apud Cirtam cecidit, ut ait Florus libr. 3. cap. 1. XC. millia armatorum.] In magna varietate numerum, qui est Gualtheri libro recepi. Nam & in meo scripto Eutropio, postquam scriptam est, Iugurtham & Bocchum à Mario pariter superatos esse, deinde additur, XC. millia armatorum ad internitionem cecidit. Per Syllam legatum.] Syllam quæstorem Marij omnes alij appellant. Iisdem diebus obtinuit prod.] Hoc prodigium triennio ante bellum Iugurthinum euenit, M. Acilio Balbo, C. Portio Catone Coss. anno DCXXX. ut scribit Obsequens. L. Heluius e-

ques

ques Romanus.] Vulgo mendose contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur, L. Ælius. Eadem iniuria Heluio facta erat ab Ælio apud Li-
nium lib. 32. quam Sigonius vir acerrimus in huius-
modi monst'is conficiendis vindicauit. In Obsequen-
tis prodigii Pompeius Heluius vitioso priore no-
mine legitur. Heluium recte hunc nominari etiam
ex *Questionibus Romanis* Plutarchi cognoscitur: ubi
virgo hac fulmine icta ἐλφια nominatur. Dizconus
hoc prodigium cum Ciceronis ortu coniungit, credo,
quod virgo illa Heluix matris M. Tullij gentilis es-
set qua de re plura dixi in Ciceronis Vita: quam
iam publicauimus. L. Vetusius.] Βατήρι & ἑλφια &
nominatur in libris Plutarchi, sed ego mallem legere
ἐλφια & ἑλφια. Nam Porphyrio interpretes Hora-
tij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum:

Vt si qui ægrotet quo morbo Barrus haberi,
Et cupiat formosus:

Scribit Barrum incestum cum Æmilia Vestali fe-
cisse. T. Betutius, Barrus Asculanus illis tempori-
bus agnoscitur à Cicerone in Bruto. Duas præterea
virgines.] Liciniam & Marciam, Plutar. & Liu.
li. 63. Asc. in Miloniam. L. Cassius Col.] Cassius
Consul cum C. Mario anno DCXLVI in Gallia à Ti-
gurinis occisus fuit, Liu. libr. 65. Casar lib. 1. de bello
Gallico. L. quoque Pisonis.] Auus L. Pisonis Cæso-
nini, in quem extat Ciceronis oratio. Cæpio pro-
cos.] Q. Seruilius Cæpio Consul cum Serrano fuit
anno DCXLVII. quo Marcus Tullius Cicero Arpini
est natus, Gellius libro 15. capite 28. Centum
M. pon-

M. pondo auri.] Lege *Erasmum in Proverbio*, Aurum habet Tolofanam.

In Caput XVI.

Anno ab Vr. con. DCXLII. Aliis hic annus est ab Vr. con. DCXLIII. De re gesta cum Cimbris à Manilio & Cæpione *Sallustius de bello Iugurthino*, *Linus lib. 67.* *Florus lib. 3. capite 3.* *Entropius lib. 5.* *Velleius & alij.* C. Manilius Consul. & Q. Cæpio proconsul. Ita hæc in nostris exemplarib. scriptis omnibus legitur, nisi quod pro Manilio, quem *Gualter lib. 7.* agnoscit, alij Manlium habent. Manilius hoc anno Consul erat, Cæpio, qui anno superiore Consul fuerat, iam prorogato imperio proconsul erat. Recte igitur *Sigonius in Liuiana Epitoma* restituit: Ab iisdem hostibus C. Manilius Consul, & Q. Cæpio proconsul victi prælio, castris que binis exuti sunt. In nostro manuscripto *Entropio* nitio lib. 5. due voces, Romani Consules, non leguntur, & rectè absunt. Apud *Velleium* ego lego: Cum Cæpionem Manliumque Cos. non, ut est impressum Cos. M. Aurelius.] M. Aurelium *Scaurum* intelligit, qui ante triennium Consul fuerat, *Linus lib. 67.* vulgo mendosè M. *Æmilius* legitur. Q. *Fabius* Maximi filium.] *Fabius Seruilianus* vir *Censorius* à filio dubie castitatis pœnas exegit, & punito pependit, voluntario secessu conspectū patriæ vitando, *Valer. lib. 6. c. 1.* Cum iuxta *Ilaræ Rhodanique* flumina. Sic habent lib. vet. omnes. *Plutarchus in Mario*, τα πρὸς τὰς ἑσπέρους. ὅθεν τὸ ποταμὸν

ποδανὸν ποταμῶν. Castris munitis ad Rhodanū
 flumen. Aqua ad potandum desset.] Hæc om-
 nia accuratè simul & copiosè à Plutarcho explicata
 sunt. Ducenta millia armat.] Idem numerus caeso-
 rum & captorum est apud Eutropium. In Epitoma
 Liniāna 68. capta dicuntur millia XC. Plutarchus
 ait caesorum & captorum fuisse amplius centum mil-
 lia. Velleius amplius CL. millia hostium trucidata
 refert. Teutobodus.] In quibusdam antiquis
 est Teutodobus, sed in Eutropij libris est Teuto-
 bodus: apud Florum Teutobochus. Mulieres
 eorum.] Lege Valerium Max. lib. 6 cap. 1. Hæc de
 Tigurinīs & Ambronibus.] Linius, Florus &
 Plutarchus Teutonas cum Ambronibus coniungunt,
 eosque à Mario caesos ad aquas Sextias, Cimbros verò
 à Mario & Catulo in Italia viſtos, Tigurinos, qui
 Noricos Alpes insederant fuga dilapsos tradunt. At-
 nibalis secuti ingenium.] Vide Frontinum lib. 2.
 cap. 2. Sol cum vento ortus.] De hac re Plutar-
 chus, qui scribit cum Cimbris pugnatum a. d. III. K.
 Sextil. LX. millia capta.] LX. non XL. est in vetu-
 stis nostris: item apud Linium & Eutropium. Plutar-
 chus δὲ λέγει ἑξ ἑκατάδας. Capti sunt supra LX.
 millia. Inuenta est etiam quædam.] De hac mu-
 liere Plutarchus, πλεονεξία δὲ καὶ πρὸς ἀνδρῶν ἡγευ-
 μένῳ, τὰ παρὰ τῶν αὐτῆς σφετέρων δὲ καὶ τῶν βέλ-
 χους ἐν γένει δὲν ἡγεμῶν. id est, Vnam a iuvene de
 summo temone suspensam, filios pedibus e-
 ius laqueis alligatos utrinque pependisse. Pu-
 blicius, siquidem Malleolus.] De hoc Publicio

Cornificius ad Herennium libr. 1. Malleolus iudicatus est matrem necasse. ei damnato statim folliculo lupino os obuolutum est, & soleæ lignæ pedibus inducæ sunt, & in carcerem ductus est. Hic fuit è nobili familia, & quo M. Publius Malleolus Consul anno urbis DXXI. in Capitolinis Fastis inuenitur. In Linij vetustis exemplaribus est etiam, Publius Malleolus, ut testatur Sigonius. Infususque in culleum.] De hac poena parricidarum Modestinus c. 9. D. de lege Pompeia de parricidiis. Meminit Cicero pro Roscio Amerino.

In Caput XVII.

Anno DCXLV.] Sextus Marij Consulatus ex aliis Annalibus cadit in annum DCLIII. Qui eum Censorem.] Q. Metellus Censor Marco V. Consulæ Saturninum Tribunicium notauit. tumq; à multitudine incitata contumeliis affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius lib. 9. cap. 7. Appianus lib. 1. A. Nonium.] Ita scripsi, cum in manuscriptis quibusdam Annonium, in aliis Anunium legeretur. Nam Appianus hunc νόνιον vocat, & in Plutarchi Mario ὁ νόνιος pro ὁ Novius mendosè legitur. Corrupte etiam apud Florum lib. 3. capite 16. est. Annio, una litera omissa, cum sit legendum, A Nonio. Die dicta.] Diem Metello Saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare noluiisset. Cicer pro Sext. Liu. lib. 69. Appianus, Plutarchus & alij. P. Mettium] In hoc nomine describendo secutus sum optimum librum Corn. Gualtheri. Alterum Consulem.] L. Vale-

Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Cos.
 Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catil.
 1. Philip. 8. Sed historiam pleniorē lege in Orat. pro
 Rabirio perduellionis reo. Marius fistulas.] Cicero:
 Marius fistulas, quibus aqua suppeditabatur
 Iouis Opt. Max. templis ac sedibus, præcidi
 imperavit. Plutarchus, τὸς ὀχετὸς ἀπέκοψεν. Cir-
 ca Saufeium.] C. Saufeium, Cicero, γαίον σαφήν,
 Appianus. In curiam.] In curiam Hostiliam,
 Velleius Patere. C. Furius Tribunus pl.] τὸ πλῆθος
 ἀδίδεξ, P. Furius Tribunus pl. ne patre quidem
 ingenuo, sed libertino natus, Appianus, Cicero,
 pro Rabirio, hominem omnibus insignem no-
 ristatp. tudinis appellat Rutilius vir integerri-
 mus.] P. Rutilius Rufus, qui Cos. fuit an. DCXLVIII.
 cum illo nemo neque integrior esset in ciuitate, neque
 sanctior, conspiratione publicanorum (quibus nihil
 agere in Asia prouincia sua permiserat) in iudicium
 vocatus, Socratem imitatus nemini supplicare vo-
 luit, sed ne ornatiùs quidem aut liberius causam di-
 ci suam, quam simplex ratio veritatis ferebat. Lege
 Ciceronem libr. 1. de Orat. & in Bruto, Valer. lib. 6. c.
 4. Ascon. Velleium & alios. Qui Smyrnam com-
 migrans.] Hinc. Ouid. lib. 1. de Ponto:

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,

Non vsi reditus conditione dati,

Smyrna virum tenuit, &c.

Rutilium vero cum Smyrnæ exularet, ciuitatis eius
 ciuem factum fuisse, Cicero pro Balbo auctor est.

In Caput XVIII.

Anno ab urb. con. DCLIX.] In Fastis Capit.
 hic annus est ab urb. cond. DCLXII quo M. Livius
 Drusus Tribunus pl. seditionem commouit, qua de
 Livius lib. 71. Appian. lib. 1. Florus lib. 3. cap. 7. Vel-
 leius libro 2 lege Praefationem Ciceronis in tertium de
 Oratore. Prodigia dicit. De his prodigiis Iulius Ob-
 sequens. Cicero quoque lib. 1. de Divinat. refert non-
 nulla prodigia, quae Sisenna initio belli Marisci expo-
 suerat. Drusus tantis malis anx.] Drusus in atrio
 domus suae cultello percussus, qui affixus Lateri eius re-
 lictus est, intra paucas horas decessit, Vellei. Seneca de
 breuit. vitae ait, illum vulnere per ignem accepto
 collapsum, aliquo dubitante, an mors voluntaria
 esset in illo, an tempestiva. Lege praeterea Plinium li.
 28. cap. 9. & Auctorem de viris illustr. C. Serviliū.
 C. Servium, vulgo mendosè habent libri, idemque
 mendum est in Velleio. Livius lib. 72. Q. Serviliū
 Proconsulem, Appianus σεργίλιον αὐτοκράτορα vo-
 cat, Papium Mutilum] Papius Mutilus est a-
 pud Velleium: sed Appianus γάριον πάπιον μόνιλον,
 nominat, Diod. in Excerptis li. 37. γάριον ἀπώνιον μέ-
 τυλον. Iulius Caesar.] L. Iulius Caesar Cos. pro quo
 Appianus Sex. Caesarem habet, Vide Livium li. 73.
 Tolenus fluuius.] Appianus scribit Rutilium &
 Marium ad Lirim fluuium non ita magno interval-
 lo disincta castra habuisse, Mariumque cladem Ruti-
 lij ex cadaveribus, quae eo flumine deferebantur con-
 iecisse. Marius deinde sex millia.] Huius praelij,
 quo

quo Marius sex millia hostium cecidit meminit Plutarchus in eius vit. Senatus laticlauiæ.] Sic libri vet. Liuius lib. 74 ait propter hanc victoriam Romæ pretextas, aliaque magistratuum insignia sumpta esse. Cato Prætor Etruscos.] Hæc quoque vñ go confusè leguntur, quæ in exemplaribus antiquis sunt distincta. vide Liuium. Dux Iudæus.] *ἡ δὲ ἰουδαία*. Appian. qui eum Asculi venenum haussisse ait. Postumius Albinus.] De huius A. Postumij Albinici de Valerius lib. 9. cap. 8. C. Gabinus] A. Gabinus dicitur Liuius lib. 76. Ca] prænomen ab vno manuscripto abest. Pompædus.] Ita est in Gualtheri libro Appianus *κοῖνον πομπάδιον* appellat, qui in Liuij & Velleij libris Silo Popædus dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis *πομπὴ σίλων*, in Mario *πομπὴ σίλων*, mendosè legitur. Apud Diodorum rectè, *κοῖντ πομπάδι σίλων*. A. C. Sentio Prætor.] *σέντιος πατριάρχης ὁ μακεδνός* est apud Plutarchum in Sylla, de quo Cicero Verrina 5. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam reportare. Aduerbium, infelicitè, quod in nullis manuscriptis legitur, atq; ineptè additum fuit, deleuimus.

In Caput XIX.

Anno ab v. c. DCLXII.] Ita numerat Eutrop. lib. 5. alius est annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla,

& Q. Pompeius Rufus Consules fuerunt. Alij XXX
 alij XL.] si à Sulla & Pompeio numeres ad Pisonem
 & Messallam Consules, quibus Pompeius confecto
 bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos
 XXVII. Sed Florus libro 3. capite 5. scribit, Mithridatem
 annis XL. restitisse: Appianus in Mithridatico ait
 hoc bellum gestum annis XLII. In Campania tamen.
 Nola pertinacissime arma retinebat, exercituque Rom.
 obsidebatur. Velleius. Gratidium Marij legatum.
 Gratidium à Mario legatum missum ad Syllam accipiendarum
 legionum causa milites trucidarunt, Val. lib. 9. cap. 7. Plutar.
 in Mario scribit, missos ab ipso duos tribunos milit. qui
 Syllæ exercitum acciperent, eosque à milit. interfec-
 tos Sulpicius Marij collega.] P. Sulp. Tribunus p.
 legem tulerat, ut Mario bellum Mithridaticum decer-
 neretur, atq; auctor seditionis fuit, Liu. lib. 77. Vellei.
 2 Valer. li. 6. c. 5. Appia. lib. 1. Plut. in Mario & Sylla,
 Sic. in Bruto, & alij. In Minturnensium pal.] Le-
 ge præter eos, quos nominavi, Cic. pro Sextio & in
 Pisonem. Cinna Consul.] L. Cornelius Cinna Cō-
 sulcum Cn. Octauio fuit post Syllæ Consulatum, à
 quibus bellum Octavianum commotum est, cuius me-
 minit Cicero lib. 2. de Nat. deor. Lege Pluta. in Sylla,
 Appian. lib. 1. Liu. 79. & 8. Velleium, Flor. Eutrop.
 & alios. Partem Sertorius.] De Q. Sertorio Plutar-
 chus in eius vita Coloniam Ostiensem.] Hoc scri-
 bit Appian. lib. 1. Plut. in Sylla, Liu. li. 79. Antium
 & Ariciam.] ἀντιον καὶ ἀρικίαν καὶ λαυσίον. Appia.
 Nobilissimos quoque,] in his fuerunt tres Ora-
 tores,

tores. Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius Cæ-
sar, de quibus Cicero in Bruto. Tum quoque Octa-
uius & Merula Coss. Crassus pater & filius, mul-
tique alij interfecti: de quibus Appianus li. 1. Liu. 80.
Lucan. lib. 2. Velleius & alij. Cum Cinna tertium
Cōsul. Anno vrb. DCLXVII quo C. Marius VII. Cin-
na iterum Consul fuit, ac Marius quidem initio Cō-
sulatus Idib. Ianuar. decessit, Liu. libr. 80. Plutarch.
in Mario. In eius locum susceptus est L. Valerius Flac-
cus, de quo libro sequenti. Introducta per Marium
fugit.] Appianus scribit, seruos, qui proposita liber-
tate ad Cinna[m] perfugerant, cum rapina atque cadis
modum nullum facerent, ipsius iussu à Gallis truci-
datos fuisse. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor
millia seruorum, quos Marius in bello socios, in tyran-
nide satellites habuerat, interfecisse. Cinna quar-
tum Consul.] Cinna in quarto Consulatu An-
cone ab exercitu suo lapidibus occisus est. Linius li-
bro octuagesimo-tertio, Appianus 1. Plutarchus in
Pompeio & alij.

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.] Eundem numerum
edit Eutrop. VII. millia de exercitu Norbanicaesa tra-
dit quoq[ue] Plut. Appianus vero scribit militum Nor-
bani millia sex, Sylla LXX. cecidisse. Fabius Adria-
nus.] Adriani huius meminit Cic. Ver. 3. vbi Ascon.
ita scribit: Cinnabis tēporib. cū C. Fab. Adria.
vt alij aiūt, Legatus, vt alij putāt, pro prētore,
vel prētore, prouinciā obtineret Afric. Vtice in

prætorio suo viuis vltus est, quod corrupto
 seruitio ciuitatis illius de principum nece cō-
 spirasse diceretur. De eodem *Liuius lib. 86. Valer.*
lib. 9. cap. 10. Damaspippus Prætor.] *Solus Appia-*
nus hunc Prætozem Brutum nominat, quem Liuius
lib. 86. Velleius 2. Valerius lib. 9. cap. 2. L. Damaspi-
pum nominant Cicero quoque epist. 21. lib. 9. ad Pa-
tum ita scribit: Nam præter hunc C. Carbonem
(Cn. Carbonem vulgo corrupte legitur) quem
Damaspippus occidit, ciuis e Rep. Carbonum
nemo fuit. Q. Metellus Carinatis cop.] Q. Me-
tellus Pius Carrinatem legatum ad Aesim, quem Ap-
pian. αἰσινὸν ποταμὸν appellat, fudit. Apud Plutar-
chum in Pompeio est αἰγὴς ποταμός, corrupte vt opi-
nor, ad quem Carbonis equitatum in fugam conie-
ctum scribit. Apud Sacripotum.] De victoria Syl-
le apud Sacripotum Liuius lib. 87. Velleius libr. 2.
Florus libro 3. capite 21. Marins iunior, Setio à Sylla
occupato, prope castra posuit. cumque cedendo ad Sa-
cripotum venisset, aciem instruxit, vt scribit Appia-
nus, qui Sacripotum ἱεγεὶς λέγουσιν vocat. Plutar-
chus in Sylla prælium hoc ad Signium commissum
fuisse ait. Signium & Serium finitima oppida in-
ter viam Latinam & Appiam collocat Strabo libr. 5.
Cæsa sunt viginti-quinque millia.] xx. millia
partis aduersæ hoc prælio se interfecisse Sylla scripsit,
auctore Plutarcho, idemq. numerus est apud Eutro-
pium. Metellus Norbani agmen.] Hoc prælium
commissum fuisse apud Fauentiam, scribit Velleius.
Lucillus cū à Quinctio.] Vulgo mendose Quin-
tole-

to legitur. De victoria M. Luculli apud Fidenriam
Velleius & Plut. in Sylla. Plus quam decem mil-
lia.] ὅσα τε χίλιας ἐπὶ μύριοις, Plut. Cum Lam-
ponio,] Lamponij nomen in Orofij libris varie de-
pravatum fuit, sed apud Liniū, Appia. Plut. Florū
& Eutrop. recte legitur. De pugna ad portam Colli,
nam cum Lamponio Luciano & Telefino Samnite le-
ge etiam Velleum. Ad horam diei nonam.] ἕ-
κτον ἐκ τῶν ἐν δέξιν ἡδὴ τῶν ἡμέρας κατὰ σπέσιν. Plu-
tarchus.

In Caput XXI.

Tria millia hominum.] In vno manuscripto
est iv. millia, fortasse pro vii. millia, errore mani-
festo & vulgari. Nam Aug. de Ciu. Dei li. 3. c. 28. vii.
millia edit, Liu. lib. 88 viii. millia. Plutarch. in Sylla.
ἑξαχίλιος, Valer. lib. 9. cap. 2 quatuor legiones.
In meo Floro manuscripto ita legitur : Quatuor
millia deditorum inermium civium in villa
publica interfici iussit, cum vulgo mendose lega-
tur, in via publica, quod mendum ē Liuiana epito-
ma Sigonius quoque sustulit. Q. Catulus palam.]
Palam additur quoque in Diaconi additionibus ad
Eutropium. Ceterum pro Q. Catulo Plutarch. C.
Metellum habet. L. Furfidio.] Huius meminit Flo-
rus, quem Plutarchus ἀφιδίον appellat. Prima pro-
scriptio LXXX. hominum fuit.] Vulgo contra
veterum librorum auctoritatem legunt LXXX.
millium hominum. Plutarchus in Sylla, ἐν τῷ
ἐν μέσῳ τοῦ δόνηκοντα πενήκοντα. Sic enim le-

gendum, non *μεγίστη* *α* *ε*, vt est impressum. M. Marium] M. Marium Præto-
rem nominat Valerius lib. 9. cap. 2. Marium ducis ipsius fratrem, Florus: de
crudeli eius interitu Luca. lib. 2. P. Lætorius.] Hunc
puto esse illum, quem Sylla Consul cum Mario senio-
re proscripsit, quemq; Appianus *λαττωριον* nominat.
Esse autem scribendum Lætorium, non Lætoriū,
cognoscitur ex libris Græcorum, & antiquis Latino-
rum: Itemq; ex Fastis Capitolinis in quibus anno vr-
bis CDXCVI. est M. LÆTORIVS M. FM. N.
PLANCIANVS. magister Equitum cum Dicta-
tore Q. Ogulnio Gallo. Valer. Max. hunc non P. Læ-
torium, sed M. Plætorium nominat, & in non-
nullis Orosij libris Lætorij prænomen cum nomine i-
pso iungitur. Cum Telefino.] Idem est in Epitoma
Liniāna. Sed alij aliter de Marij morte scripserunt,
vt est apud Velleium. A. Cossara insula.] Cossu-
ra, non Cossyra est in manuscriptis duobus. Nam
in vno mendose Cossica legitur, sicut in Epitoma
89. Corcyra. Appianus *μεγίστην α* *ε* *ν* *α* *λ* *ι* *β* *υ* *ς* *ε* *ς* *α* *ι* *κ* *ι* *α* *ν* *μ* *ε* *τ* *α* *λ* *λ* *ω* *ν* *ε* *μ* *α* *ρ* *α* *ν* *ω* *ν*, *ε* *ξ* *α* *υ* *τ* *ε* *ς* *κο* *σ* *υ* *ρ* *α* *ν* *τ* *ε* *ς* *π* *ε* *μ* *φ* *α* *ς* *π* *ι* *ν* *α* *ς* *ε* *ς* *α* *ν* *α* *π* *η* *ν* *ι* *ο* *υ* *μ* *ε* *ν* *ε* *ς* *α* *ν* *α* *β* *α* *ν* *ε*, id est: Carbonem ex Africa in Sici-
liam multis nob libus comitatum, atque in-
de in Cossuram fugientem Pompeius submis-
sis quibusdam comprehendit. In lapidibus Ca-
pitoli extant navales triumphi Ser Fuluij Nobilioris,
& M. Aemilij Pauli de Cossurenlibus & Pœneis
ann CDXCIX. Hiertam Numidiæ regem.] Hi-
ertam habent omnes libri manuscripti, eundemq; an-
tiquus

tiqus meus Eutropius Hierdam nominat, cum impressi Hierbam, Plutar. i. 4. 4. Epitoma Hieram edat.

In Caput XXII.

Creatis itaque P. Seruilio.] P. Seruilius Vatia, & App. Claudius Pulcher Consules fuerunt anno DCLXXIII. & Consilibus creatis Sylla Dictatura se ultro abdicauit. Appianus lib. 1. Plutarchus in Sylla. Aut Cruxi.] De Cruxo gladiatorum duce infra capite ultro dicemus. In impressis vulgo malè, aut Crassi legitur. Sylla mortuo Lepidus.] M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coss. fuerunt an. urbis DCLXXV. de quibus Sallust. lib. 1. hist. Res populi R. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus militiæ & domi gestas composui. De dissensione horum Consulium Cicero Catil. 3. Liu. lib. 90. Appian. 1. Plut. in Sylla & Pompeio, Eutrop & alij. Brutus in cisal.] Hic est M. Iunius Brutus, M. Bruti, qui Cæsarem interfecit, pater. Plut. in Pompeio & Bruto.

In Caput XXIII.

Anno ab Vr. c. DCLXXIII.] Annum intelligit, quo Lepidus & Catulus Consules fuerunt, quem nos iam DCLXXV. post Romam conditam nominauimus. iis vero Coss. quatuor hæc bella exorta fuisse Eutrop. initio lib. 6. auctor est. Sertorius siquidem.] De bello Sertoriano Appian. libro 1. Plutarchus in Sertorio & Pompeio, Liu. li. 90. & deinceps, Florus lib. 3. c. 22. Eutropius lib. 6. & auctor de viris illust. Domitius ab Hirculcio.] Hirculeius est in nostra

nostris manuscriptis Orosij, Eutropij & Flori librũ.
 Hirculeium Quæstorem nominat Liviũ libr. 90.
 eundem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis,
 ὁμῶς τὸν ὃ καλεῖται (fortasse καλεῖται) ἀνδρα-
 τον ὄντα τ' ἐτέρος ἰβηρίας δὲ τ' ἀμὲν καταλὼν-
 σάμεν. Meminit ibidem Plutarchus Thoranij
 legati Metelli, quẽ Sertorius cum exercitu casidit.
 In meo etiam Floro manuscripto legitur: Cum hinc
 Domitius & Thorius, inde Herculei prælu-
 derent. ubi impressi habent, cum hinc Domitius
 & cohortes. Manilius Procos. Manilius est in
 vno manuscripto, Manlius in ceteris. Apud Plutar-
 chum, ὡς λεύκιον μὲν ἄλλιον ἐκ τ' αὖτις βόνα γαλα-
 τίας ἐλθεῖν αὐτῷ βονδόν. ubi Sigonius legit ὡς λεύ-
 κιον μανιλίον. Apud Pallantiam.] In aliis est Po-
 lentiam, mendosè De Pallantia Strabo lib. 3 De Pal-
 lantinis, Plinius lib. 3 cap. 3. De Lauronis excidio Plu-
 tarch. & Appian. Reliquum agmen Lauron.]
 Plutarch. aliter in Sertorio scribens ipsum Lauronen-
 sibz peperisse, eosque dimisisse. Non Proconsule]
 Lege Plutarchum in Pompeio. Hirculeius cum Me-
 tello.] De Metelli victoria contra Hirculeium, Liu.
 lib. 91 Frontinus lib. 2. Stratagem. Memmijus quæ-
 stor.] Memmijum in agro Seguntino interfectum ait
 Plutarch. in Sertorio. De Memmio Quæstore Pompeij
 Cicero pro Balbo. Perperna.] Perperna non Per-
 penna, scribi debere testimonio sunt Fasti Capitoli-
 ni, in quibus anno DCLXI. cum Claudio Pulchro
 Consul M. PERPERNA comparatur: idemque à
 Dione lib. 41 περ πέρων appellatur, unde non est du-
 bium,

bium, quin apud Plutarchum & Appianum librarij
 pro Perperna substituerint *περπέρνα*. Cum praeser-
 tim in Appiani Iberna ab Hen. Steph. edita Perper-
 na hic, quo de agimus *Περπέρνας* appellet: Sertori-
 us decimo demum an.] In Eutropij libris scriptū
 est, Sertorium octavo decimum anno à suis
 occisum esse sed Cuspinianus recte corrigit, octa-
 uo demum anno. Nam & Appianus de re gesta
 cum Sertorio ita scribit: *λοιπὸν δ' ὅτι τῶν πολλῶν
 ἐργῶν τὸ σερτοεὶς χρόνον διατάττες*. Ac Sertori-
 us quidem octavo sui ducatus anno interfe-
 ctus, bellum verò decimo confectum fuit, auctore Li-
 uio lib. 96. Macedonicum bellum Claudius.]
 Hic est Ap. Claudius Pulcher, quem Consulem cum
 P. Servilio fuisse, diximus cap. superiore de re ab eo
 gesta, Livius libro 91. Eutropius 6. Vnde cum ani-
 mo æger & curis.] Hæc lectio est in omnibus nostris
 manuscriptis, cuius loco in aliis impressis corrupte le-
 gitur: Vnde cum hæc animo gereret, curis cir-
 cumseptus, &c. Successor Scribonius] C. Scri-
 bonius Curio, qui cum Cn. Octavio Consul fuit an-
 no DCLXXVII. Ap. Claudio in Macedonia successit,
 Eutrop. lib. 6. Liv. lib. 92 & 95 Triumphus Curionis
 à Macedonia meminit Cicero in Pisonem. P. Servili-
 us ex Consule.] De Servilij Consulatu dictum est
 supra. Ex Consule, id est, consulatu iam persunctū
 missum ad Ciliciam & Pamphyliam scribit etiam
 Eutropius. Ex Consule *ἐπὶ ὑπάρχῳ*, in Græca Di-
 gestorum præfatione dicitur. Ph. selim evertit.]
 Phaselidis nomen vulgo corruptum est. Dionysius:

Ἀλλὰ δ' ἐξείης παμφυλίδες εἰς τὸ πόντος,
 Κόρυκ & Πέργη τε, καὶ ἐμμοεσσα φάσηλις.
 Sallust lib. 1. hist. res à Seruilio gestas describens. Ad
 Olympum atque Phaselida item ad Cory-
 cum dixit, auctore Prisc. lib. 15. Cicero Verr. 5. Pha-
 selis illa quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante
 Cilicum atq; pradonum, &c. Cosconius Procos.
 De rebus à Cosconio gestis Eutropius libro 6. vbi libri
 ei Cnei prænemendant perperam, vt opinor: est enim
 hic C. Cosconius, cuius literis planum factum fuit,
 legionem esse à Bulbo sollicitatam in Illyrico, vt testa-
 tur C. iero pro Cluentio.

In Caput X XIV.

Anno ab Vr.co DCLXXIX. Eutropio hic an-
 nus est DCLXXVIII. alijs DCLXXX. quo Consules
 fuerunt, M. Terentius Varro Lucullus, & C. Cassius.
 Gladiatores LXXIV.] eundem numerum habet
 Liuius, & Eutropius: Appianus, μονομάχες ἐβδεμή-
 κοντα, Plutar. in Crasso, ὀγδοήκοντα δύοιν δέοντας.
 Crixo & Oenomao.] Ita hos duces nominandos
 esse non modo Appianus, verum etiam libri vetusti
 probant. Clodij Prætoris.] Claudium Pulchrū
 legatum habet Liuius libro 95. Clodum Gla-
 brum Florus libro 3. capite 20. κλαδίον στρατάρχης
 Plutarchus. In exequiis captiuæ.] Appianus: ὃς
 Σπάρτακ & τετρακοσίους Ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἐνα-
 γίστας κείῳ δουδὲκα μυρίαις Ῥωμαίων πεζῶν ἐς Ῥώ-
 μιν ἐπέχετο. Spartacus vbi trecentos captiuos
 Roman,

Roman. Crixo inferias misit, cum cxx. milibus peditum Romanorum ad urbem contendit. *Hinc Florus*: Defunctorum prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captiuosque circa rogam insit artiois depugnare. Gellius Crixum.] Crixum circa Garganum montem oppressum fuisse, Appianus scribit, à quo, & à Plutarcho plura pete. Ad caput Silari.] De Silaro, qui & Silaris dicitur, Strabo libro quinto extremo, Plinius libro tertio, capite 103. & libro tertio, capite quinto. De numero intersectorum Livius libro nonagesimo-septimo.

PAV.

PAVLI OROSII

HISPANI ADVERSUS PA-
ganos Historiarum*Liber Sextus.*

CAPVT I.

*Vnum esse Deum, tam gentilium quam Chri-
stianorum iudicio.*

Mnes homines cuiuslibet vel se-
ctæ, vel vitæ, vel patriæ ita sem-
per ad prospectum prudentiæ
naturalibono eriguntur, vt ob-
lectamento corporis rationale
mentis, et si non acti præferant, iudicio ta-
men præferendum sciant. Quæ mens ratione
duce illustrata in medio virtutum, quibus
genuino fauore, quamuis vitiis inclinetur,
assurgit, scientiam Dei quasi arcem prospicit.
DEVM enim quilibet hominum contem-
nere ad tempus potest, nescire in totum non
potest. Vnde quidam; dum in multis
Deum credunt, multos Deos indiscreto ti-
more finxerunt. Sed hinc iam vel maximè
cum auctoritate veritatis operante, tunc i-
psa etiam ratione discutiente discessum est.
Quippe & Philosophi eorum, vt de no-
stris sanctis fileam, dum intento mentis stu-
dio

dio quærunt, scrutanturq; omnia, vnum Deum auctorem omnium reppererunt, ad quem vnum omnia referrentur, vnde etiam nunc pagani, quos iam declarata veritas de contumacia magis quàm de ignorantia conuincit, cum à nobis discutiuntur, non se plures sequi, sed sub vno Deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi suspensiones confusa dissensio, quia de vno Dea omnium penè vna opinio est. Hucusque humana scrutatio, et licum labore deliberare potuit: at vbi ratiocinatio defecit, fides subuenit. Nisi enim crediderimus, nō intelligemus. Ab ipso audias, ipsique Deo credas, quod verum velis scire de Deo. Itaque idem vnus & verus Deus, in quem omnis, vt diximus, & si ex diuersis opinionibus secta cōcurrit, mutans regna, & disponens tempora, peccata quoque puniens, quæ infirma sunt mundi elegit, vt cōfundat fortia, Romanumque imperium assumpto pauperrimi status pastore fundauit. Hoc per reges & consules diu prouectum, postquam Asiæ, Africæ atque Europæ potitum est, ad vnum imperatorem, eundemque fortissimum & clementissimum, cuncta sui ordinatione congeffit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto iustè honorarent, Deus verus, qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum intelligentiæ suæ fontem aperuit, promptiusq; per hominem docturus homines filium suum misit

*Deo.

operantem virtutes, quæ præcellerent hominem, coarguentemque dæmonas, quos aliqui deos putauissent, ut qui ipsi tanquam homini non credidissent, operibus tanquam *Dei crederent; deinde, ut in magno silentio ac pace latissima inoffensæ & celeriter noui nominis gloria, & annuntiata salutis velox fama percurreret, veletiam, ut discipuliseius per diuersas gentes euntibus, vltroque per cunctos salutis dona offerentibus, obeundi ac differendi, quippe Romanis ciuibus inter ciues Romanos, esset tuta libertas. Quod ideo commemorandum putavi, quia hic sextus libellus vsque ad Cæsarem Augustum, de quo hæc dicuntur, extenditur. Quod si aliqui hanc lucidissimam rationem irritam putant, suisque dijs potius assignant, quos primum prudentia elegerint, deinde præcipuo cultu inuitarint, ut sibi pereos amplissimum hoc pulcherrimumque imperium conderetur: sic enim iactant, quia ipsi optimo genere sacrorum emeruerint præcipuum deorum fauorem, quibus ademptis vel prætermisissis, discesserint omnes adytis atisque relictis dijs, quibus imperium hoc steterat: vnde quamuis reuerentia sanctitatis tuæ multa fortissimè verissimèque differuerit, tamen & mihi locus exigit, ut pauca subiiciam. Si Romani colendo deos emeruerunt fauorem deorum, & non colendo amiserunt ut ipse Romulus parens Romæ inter tot mala ab ipso ortu suo ingruentia saluus esset colendo quis meruit? An Amulius auus, qui exposuit

posuit ad necem? An pater, qui incertus fuit?
An Rhea mater stupri rea? An Albani parentes, ipsa quoque ab initio Romani nominis
germina persequentes? An tota Italia, quæ
per quadringentos annos dum audere potuit
excidio eius inhiauit? Non, inquit, sed
dij ipsi, quia se colendos sciebant, futuros custodiere cultores. Ergo præscij sunt. Si præscij sunt, cur hoc imperium inter tot annorum
secula eo potissimum tempore ad summam
potentiæ arcem perduxerunt, quo se ille
nasci inter homines atq; agnosci ut homo
voluit, post huius nomen & ipsi pro nihilo
contempti sunt, & cum vniuerso mundo etiam illi, quos ipsi prouexerant, cucurrerunt?
Sed humiliter obrepfit, inquit, & latenter intrauit. Latentis & humilis, unde tam
lebris fama? tam indubitata fides? tam manifesta potentia? Signis quibusdam & virtutibus
mentes hominum superstitione sollicitas cepit & tenuit. At hæc si potuit homo, dij
magis posse debuerunt. An quia ille hanc potentiam à patre sibi traditam prædicabat,
peruentum est aliquando ad intelligentiam illius
noti & ignoti dei, quam apprehendere, ut dixi,
nemo nisi per ipsum potest? Nec quisquam potest,
nisi qui toto se perspecto ac despecto, conuersus ad sapientiam Dei omnem
quærendi rationem transtulerit ad credendi fidem. Veruntamen breuiter discutio: Dij isti, quos tantos ferunt, ut Romanam
Rempubl. & propitij prouexisse, & auersi afflixisse videantur, eo certe tempore,

quod palam constat, quo nasci Christus voluit, & annuntiari gentibus cepit, deuotissime atque intentissime colebantur. Ita illi consulentes & sibi & cultoribus suis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere superstitionem eius, propter quam spernendos se cultoresque suos destituendos viderent, quāquam si ab inuitis danda venia, nec deserendi fuerunt; si à voluntarijs seruanda præscientia, nec prius fuerant adiuuandi. Hoc factum est, inquit: nam excitauimus gentes, accendimus reges, instituiamus leges, disposuimus iudices, præparauimus pœnas supplicijs & crucibus, orbem totum scrutati sumus, si quo modo Christianum nomen & cultus vniuerso mundo posset abradi. Hoc eatenus factum est, donec fecunda crudelitas eousq; inter tormenta ac per tormenta proficeret, quandiu ipsum regium culmen, per quod solum prohiberi potuerat, occuparet. Et quid postea consecutum est? Imperatores, inquit, Christiani cessare sacra, & claudi templa iusserunt atque ideo excessere omnes, adytis, arisque relictis dii, quibus imperium hoc steterat. O quanta & quam inoffensa lux veritatis est, si non aduersus eam vltro sese offerentem imbecilli infelicitè oculi claudentur. Si Christiana fides per multa retro tempora fauentibus vndique aduersum se gentibus, regibus, legibus, cædibus, * crucibus ac mortibus reprimi nullo modo potuit, immò vt dixi, inter hæc & per hæc creuit, cultus autem idolorum iam quodam modo
ex se

* cruciatib.

ex se deficiens, ac sibi erubescens, ad vnam clementissimam iussione[m] sine vll[o] pœnali terrore cessauit; cur dubium est, hoc peritius intelligentiæ demonstrationem de creatore suo tandem innotuisse creaturæ, quod illa eatenus per varias ratiocinationes mentis intentæ quamlibet alijs offuscata quæsierit, ac per hoc statim amoris eius, quem etiã ignorans dilexerat, *inhæsisse? Nec igitur mi- *adhæsisse.
rum est, si in magna familia inueniuntur aliqui serui, qui consuetudine, lasciuiæque seductorum assuefacti, patientia domini sui ad contemptum ipsius abutantur, vnde & merito Deus vel ingratos, vel incredulos, ve etiam contumaces varijs correptionibus arguit: quod semper vtique fatendum est, tunc tamen præcipue, quando adhuc per vniuersum mundum nulla erat ecclesia, quæ interuentu fidelium precum meritas mundi pœnas iustumque iudicium Dei, exorata ipsius clementia, temperaret, vnde etiam hæc, quæ mala hominibus videntur quali acunque sunt, grauiora sine dubio omnia fuerunt, sicut ipso, quo cœpta sunt, ordine probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, vt verius dicam, belli Mithridatici clades, multas secum inuoluens prouincias tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam sexcentesimo sexagesimo secundo (vt dixi) anno ab vrbe condita, quo etiam primum ciuile bellum cœperat, inardesceres, consilatu Ciceronis verò & Antonii, vt verbis poetæ optimi loquar, Barbarico vix consummata

* distincti.

veneno eſt. Sed in hiſtemporibus, triginta gerendi belli inveniuntur anni. Qualiter autem XL. à plerisque * dicti ſint, non facile diſcernitur.

C A P V T I I.

Proſequitur hic bellum Mithridaticum, quod Sylla conficit.

Igitur Mithridates rex Ponti atque Armeniæ, poſtquam Nicomedem Bithyniæ regem amicum populi Romani regno priuare molitus eſt, atque à ſenatu monitus, ſi facere tentaret, bellum ſibi à populo R. inferendum fore, iratus Cappadociam continuoperuaſit: atque expulſo ab eo Ariobarzane rege cunctam prouinciam igni ferroque vaſtauit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paphlagoniam ſimili exitu afflixit. pulſis ex ea Pylæmene & Nicomede regibus. Poſt cum veniſſet Ephelum, crudeli præcepit edicto, vt per totam Aſiam quicumque inuenti eſſent ciues Romani, ſub vna die omnes necarentur. Et factum eſt. Nec explicari aut comprehendere vſlo modo verbis poteſt, quæ tunc multitudo Romanorum ciuium caſa ſit, quis mæror plurimarum prouinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum ſinguli quique aut prodere innocentes hoſpites & amicos, aut ipſi periclitari pœna hoſpitem cogèrentur. Archelaus quoque dux Mithridatis cum centum viginti millibus peditum atque equitum

tum in Achaïam præmissus, Athenas cunctamque Græciam partim vi, partim dedicatione obtinuit. Sylla cui post consulatum Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Atheniensium portum septemplici muro communitum diu obsedit, ipsam Atheniensium urbem vi cepit, ac postea iusto prælio cum Archelao conflixit. Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia superfuisse referuntur. Comperta clade Mithridates letissima septuaginta millia militum Archelao in subsidium misit ex Asia. Secundo prælio XV. millia ex his interfecta sunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus est. Tercio bello omnes copiarum, quas Archelaus habebat, extinctæ sunt. Nam viginti millia militum eius in paludem pulsa, cum Syllæ fidem implorarent, insatiabili victoris ira interfecta sunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miserorum passim trucidati sunt. Porro autem Mithridates in Asia nobilissimarum urbium principes occidere, bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumque iam MDC. ita interfecisset, Ephesij exemplum verètes, excluso præsidio eius, portas obiecerunt. Similiter Smyrnæi, Sardii, Colophonij, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem suum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum scelerum satellites, homo omnium audacissimus, Flaccum consu-

Iem, cui legatus ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Asia ad Miletopolim fugans, stationem regis inuadit, ipsumque Pergamo pellit, fugientemque insecutus apud Pitaneam obsedit: & profecto cepisset, si L. Lucullus ciuilibus discordijs curam reipub. prætulisset, eumque mari coartare obiecta classe voluisset. Inde Fimbria Ilienſibus iratus, à quibus pro Syllanæ partis studio obiectu portarum repulsus videbatur, ipsam urbem Ilium, antiquam illam Romæ parentem funditus cæde incendioque deleuit. Sed eam Sylla continuo reformauit. Idem Fimbria apud Thyatira cum ab exercitu Syllæ obſideretur, desperatione adactus, in templo Aesculapij manu sua interfectus est. Fannius & Magius de exercitu Fimbriæ profugi, Mithridati sese adiunxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos, foedus pepigit. Sertorius ad eum Marcum Marium firmandi foederis causa misit. Quem rex apud se retentum, breui ducem fecit in locum Archelai, qui se ad Syllam cum vxore liberisque contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate aduersus Lucullum missi, magno exercitu breui congregato, cum P. Rutilio apud Chalcedona congressi sunt, eumque cum plurima exercitus ipsius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obſidentem, fossa cinxit: eumque quod faciebat, pati compulſit: atque ad ipsos Cyzicenos, vt bono animo essent, nuntium misit

misit vnum ex militibus nandi peritum: qui duobus vtribus suspensus, mediam ipse regulam tenens, plantisq; subremigans, septem millia passuum transineauit: Mithridates inopia laborans, partem copiarum instructam armis domum abire præcepit: quam Lucullus excipiens, vniuersam disperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfecisse narratur. Tunc etiam Fannius, qui se Mithridati iunxerat, & Metrophanes regius prætor, à Mamercio victi, cum duobus millibus equitum in Mœsiam profugerunt: atque inde in Mæoniam digressi, in colles camposque Inarimos inciderunt. vbi non solū montes vsti, vel saxa quasi quadam fuligine offuscata cernuntur, verum etiam cāpi ambusto solo squalidi, per quinquaginta millia passuum, sine vlllo ignis vel fornacis indicio & pendulo in profundum cinere putres iacent. Tribus etiam locistoridæ voragines ostenduntur, quas Græci physas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti sunt, & clam in Regis castra venerunt. Deioratus rex Gallogræciæ, præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora, qua obsidebat obsessus, in magnam penuriam pestilentiamque exercitum suum coartauit. Nam plus quàm trecēta millia hominum fame & morbo in eadem obfidiōe amisisse fertur: ipse cum paucis arrepta naui clam fugit è castris. Lucullus incruento milite spectator cladis alienæ, nouum ge-

nus victoriæ adeptus est, moxque Marium adortus vicit fugauitque. In quo prælio plus quàm vndecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus postea cum eodem Mario nauali prælio congressus, triginta & duas naues regias, & complures onerarias, aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his quos Sylla proscripserat, intercepti sunt. Marius postera die de spelunca, vbi latebat, extractus, meritis hostilis animi poenas luit. Eodem verò Lucullus impetu Apamiam vastauit, & sub monte Olympo Prusam munitissimam ciuitatem captam expugnatamque diripuit. Mithridates aduersus Byzantium instructa classe nauigans, tempestate correptus octoginta rostratas naues perdidit: Ipse cum quassata iam naui mergeretur, in myoparonem Seleuci piratæ, ipso pirata iuuante, transiuit. Inde Synopem, ac post Amisum cum magna difficultate peruenit.

C A P V T III.

De Catilina incestu, & Lucullorum aduersus Bessos, Mithridatem, & Tigranem, ceterosque bellis.

Eodem anno apud Romam Catilina incesti accusatus, quod cum Fabia virgine Vestali commisisse arguebatur, Catuli gratia fultus euasit. Lucullus Sinopen expugnaturus obsederat. Hanc Seleucus archipirata, & Cleochares spado, qui præsidii causa præerat, expulsa-

expilatam atque incensam reliquerunt. Lucullus miserorum hostium intestina clade permotus, celeri occursum immisit, restinxit incendium. Ita misera civitas, versa vice hostium sociorumque, unde defendenda, dispersa, & unde disperdenda, servata est. At verò M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia successerat, totam Bessorum gentem bello appetitam, in deditiōem recepit. Eodem tempore Metellus Siciliae praetor, cum foedissima illa C. Verris praetura Siciliam afflictam inuenisset, maxime *Pyrganione archipirata nefariis praedis & caedibus dilacerante, qui pulsa classe Romana, Syracusanum portum obtinuerat, quem mox nauali terrestrique praelio comminutum, Sicilia decedere compulsi. Praeterea Lucullus transgressus Euphratem & Tigrim, apud Tigranocertam urbem cum Mithridate & Tigrane congressus, paruissima suorum manu magnum hostium numerum occidit. Nam triginta milia hominum in eo bello caesa referuntur. Tigranes vix CL. equitibus comitatus aufugit, diademate & tiara ne agnosceretur abiectis. Tunc ad Lucullum totius pene Orientis supplices venire legati: is imminente hyeme per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin urbem illis in locis tunc inclytam expugnauit & cepit.

CAPVT IV.

*De bello Piratico & Cretico, deque re cum
Mithridate à Pompeio gesta.*

Iisdem

Iisdem diebus Piratæ per omnia sparsi maria, etiam non tantum intercipientes nauium comæatus, sed etiam insulas prouinciasque vastantes, impunitate sceleris & auuiditate prædæ vulgò sese associantibus, in immensum augebantur, quos Cn. Pompeius post multam quidem vastationem, quâ terra mariq; diuegerant, mira tamen celeritate compressit. Eodem tempore Cretam insulâ per biennium Metellus euertit, diuturnoque bello domitam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutauit. Pompeius postea successor Luculli, in minori Armenia iuxta montem Dastracum castra regis obsidione conclusit. Rex cum omnibus copijs, eruptione per noctem facta, in super etiam persequentem bello repellere statuit. Pompeius fugientes persequi intendit. Itaq; bellum nocte commissum est. Luna tunc orta, à tergo Romanis erat. Regij longitudine umbrarum proximitatem hostium rati, cuncta in irritum tela fuderunt. Romani veluti inermes postea aggressi, sine labore vicerunt. Nanque de exercitu regio quadraginta milia cæsa vel capta sunt. Romani vulnerati mille vix autem quadraginta interfecti. Rex inter tumultus belli fuga lapsus, adiutus etiam beneficio sublustris noctis, euasit: relictusque ab omnibus amicis, philosophis, scriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, solus per deuia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos strepitus trepidans, in quoddam castellum diuertit, atque inde in

Arme-

Armeniam perrexit, Pompeius regem insecuturus, inter duo flumina, quæ ab vno monte diuersis specubus exoriuntur, hoc est, Euphratem & Araxem, urbem Nicopolim senibus lassis & ægris volentibus condidit. Oranti Tigrani veniam dedit. Exercitum Orodis Albanorum regis, præfectosque eius ter prælio vicit: postea epistolas Orodis & munera cum Albanis pace instauranda libenter accepit. Atrocem regem Iberiæ bello fudit, totamq; Iberiam in deditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ordinatis rebus cõposuisset, promouens de Ponto in Parthiam, ad Ecbatanam urbem caput Parthici regni quinquagesimo die venit.

C A P V T V.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipseque vicissim à filio peremptus sit.

IN Bosphoro Mithridate cerealia sacra celebrante, terræ motus adeo grauis repente exortus est, vt magna clades ex eo urbium atque agrorum secuta narretur. Eodem tempore Castor Mithridatis Præfectus, qui Phnagorio præerat, interfectis amicis regijs arcem occupauit, & quatuor Mithridatis filios ad præsidia Romana transmisit. Mithridates accensus ira, in scelera exarsit. Nam complures tunc amicos suos, & Exipodram filium suum interfecit, cum antea iam alium Macharem nomine parricidio trucidasset.

Phar-

Pharnaces alter filius eius, exemplo fratrum
territus, exercitum ad persequendum sese
missum, sibi conciliauit, & mox aduersus
patrem duxit. Mithridates diu ex altissimo
muro filium frustra precatus, ubi in exorabi-
lem vidit moriturus exclamasse fertur: Quo-
niam Pharnaces, inquit, mori iubet, vos si
estis dii patrii, precor, ut quandoque & ipse
hanc vocem à liberis suis audiat. Statimque
descendens ad uxores, pellices ac filias suas,
venenum omnibus dedit. Quod cum ipse
nouissimus hauisset, nec tamen propter re-
media, quibus vitalia sua aduersus noxios
succos saepe obstruxerat veneno cōfici posset,
frustraque spatia retur, si quo tandem modo
infusa pestis per venas vegetatione corporis
acta discurreret, Gallum quendam militem
iam fracto muro discurrentem inuitauit, ei-
que iugulum præbuit. Hunc exitum vitæ Mi-
thridates habuit nobisque sententiæ suæ for-
tissimum argumentum reliquit, homo om-
nium, ut ferunt, superstitiosissimus, annos
natus septuaginta duos, habens secum sem-
per philosophos, omniumque artium peritif-
simos. Si estis, inquit, dii patrii. Ita ille diu co-
lendo, ac diu quærendo persenserat, hos non
esse certos Deos, qui esse putabâtur. Rex mul-
tæ experientiæ atque æuo grauis, verum De-
um, ad cuius notitiam non nisi auditu per fi-
dem venit, non intelligebat. Hos autem
falsos esse rationis ipsius lace peruiderat, a-
liud consuetudini, aliud menti suæ tribuens,
Si estis, inquit, dii, hoc est dicere, ego sentiens
esse

esse super hominem potentio rem ipso homi-
ne potestatem, precandi necessitate motus,
commendo diligentiam & excuso ignoran-
tiam meam. Inuoco qui est, dum conuenia
qui non est. Quapropter cum dolore & timo-
re considerandum est, qua pœna, quoue iudi-
cio dignierunt, qui contra interdictum iam
propalatæ & publicæ veritatis eos sectantur
& colunt deos, de quibus etiam illi iam tunc
dubitare poterant, qui adhuc præter eosdem
scire nihil poterant. Veruntamen breuiter
consulo, qualia tunc toto Orienti tempora
videbantur, cum per quadraginta annos mi-
seræ nationes alternis tantorum ducum va-
stationibus terebantur: cum quæque ciuitas
tantis concursibus media ineuitabiliter pe-
riclitabatur, inde accensura alterum, vnde
alterum temperasset: hoc mox habitura sup-
plicij, quod remedij ad tempus habuisset:
cum trepidæ diuersarum prouinciarum le-
gationes inter succedentes Romanorum du-
ces, & truculentiorum notitia Mithridatem,
alternis ad vtrumque, prout quæque fors bel-
li attollebat, incertis satisfactionibus trans-
ferebantur, augendo pericula quæ sanabant.
Nunc quid continuo Pompeius, & quidem
Pompeius homo Romanorum moderatissi-
mus, per plurimas partes Orientis, fini-
to Mithridatico bello egerit,
paucis profe-
ram.

CAPVT VI.

*De gestis Pompeii in Syria, Phœnice & Iudæa:
& coniuratione Catilinae.*

ANno ab vrbe condita DCLXXXIX.
M. Tullio Cicerone, & C. Anthonio con-
sulibus, Pompeius occisi Mithridatis nuntio
accepto Syriam cœlen & Phœnicen bello ag-
gressus Ituræos primum Arabesque perdo-
muit, vrhemque eorum, quam Petram no-
minant, cepit. Hinc Iudæos, quibus Aristobulus expulso fratre Hyrcano primus ex sa-
cerdote rex præerat, atque ad Hierosolymâ
vrbem eorum Gabinium cum exercitu mit-
tit. Ipse continuo subsequutus, & à patribus vr-
be susceptus, sed à plebe muro templi repul-
sus, oppugnationem eius intendit. Id non so-
lum natura loci, verum etiam ingenti muro,
fossaque maxima munitum, cum alias alijs
legiones, dies noctesque succedere sine re-
que cogeret, vix tertio mense expugnauit.
Tredecim millia ibi Iudæorum cæsa narra-
tur: cætera multitudo in fidem venit. Pom-
peius muros ciuitatis euerti, æquarique so-
lo imperauit: & cum aliquantos principes
Iudæorum securi percussisset, Hyrcanum sa-
cerdotio restituit, Aristobulum captiuum
Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum vi-
ginti & duobus regibus sese gessisse ipse Pom-
peius pro concione narrauit. Interea coniur-
ratio Catilinae aduersus patriam per eosdem
dies in vrbe habita ac prodita, in Etruria ve-
rò ci-

rò ciuili bello extincta est. Romæ conscij
coniurationis occisi sunt. Sed hanc histori-
am agente Cicerone, & describente Sallustio,
fatis omnibus notam, nunc à nobis breuiter
fuisse perstrictam sat est. Motus etiam in Pe-
lignis ortus à Marcellis patre & filio, per L.
Vettium proditus, patefacta Catilinæ coniu-
ratione, quasi succisa radice compressus est:
& de vtroque per Bibulum in Pelignis, per
Ciceronem in Brutiis vindicatum est.

C A P V T VII.

*Cæsar quas prouincias sortitus, quomodo Hel-
uetios & Belgas domuerit.*

ANno ab vrbe condita DCXCIII. C. Cæsa-
re & L. Bibulo consulibus, lege Vatinia
Cæsari tres prouinciæ cum legionibus septē
in quinquennium datæ, Gallia transalpina,
& cisalpina, & Illyricus. Galliam Comatam
postea senatus adiecit. Hanc historiam Sueto-
nius Tranquillus plenissime explicuit, cuius
nos competentes portiunculas decerpimus.
Heluetiorum animos fortissimæ Gallorum
omnium gentis, ea vel maxime causa, quod
perpetuo pene cum Germanis bello alterca-
bantur, à quibus Rheno tantum flumine di-
rimuntur. Orgetorix quidam princeps gen-
tis, spe totas inuadendi Gallias, in arma accē-
derat. Quo cæteri optimates correpto & ad
mortem coacto, cohibere tamen semel ani-
matas in prædam plebes nequuerunt. Qui
coniuratione facta, ac die dicta, exultis vicis

ad domibus suis, ne quod desiderium ex spe reuertendi foret, profecti sunt. Quos cū apud Rhodanum flumen obuios Cæsar habuisset, magno difficilique bello bis vicit, victosque ad deditionem coegit. Horum fuit, cum primum progressa est omnis multitudo Helvetiorum, Tulingorum, Latobrogiorum, Raucarorum & Boiorum, vtriusque sexus ad CL. VII. millia hominum. Ex his XL. & VII. millia in bello ceciderunt: cætera in terras proprias remissa sunt. Postea Cæsar contra Ariouistum regem, excitantem inuicentemque secum incredibiles Germanorū copias, quibus nuper vniuersos Galliarum populos se subegisse iactabat, apud Sequanos vicit. Cum autem diu exercitus Cæsaris Germanorum multitudine & virtute perterritus pugnam detrectasset, Ariouistus in Germaniam arrepta nauicula Rhenum transuectus effugit, vxore eius duæ totidemq; filix captæ sunt. Fuerant autem in exercitu Ariouisti, Arudes, Marcomani, Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sueui. Pugna maxime grauis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in vnum agmine, scutisque supra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti vndique præstruxerant. Sed postquam aliqui Romanorum militum agilitate audaciaque insignes, supra obductam fallere testitudinem, scutisque singillatim, velut squamis reuulsis desuper nudos deprehensorum detectorumq; humeros perfoderunt, territi hostes nouo mortis periculo, terribilem

Item dissoluere compagem. Exinde in fugam
uersi, per quinquaginta millia passuum insa-
tiabiliter cæsi sunt, neque conijci potuit nume-
rus Germanorum vel quantus pugnae affue-
rit, vel quantus fuerit occisorum. Post hæc
Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum
est, aduersus Cæsarem exarsit. Quorum di-
stributim copia hæc fuit. Bellouaci, qui cæ-
teris numero & virtute præstare videren-
tur, habuere lectissima sexaginta millia arma-
torum; Suefiones ex duodecim oppidis quin-
quaginta millia; Nervij, quorum adeo indom-
ita feritas prædicabatur, ut nunquam in id
temporis mercatores ad se admiserint vina
cæteraque venalia deferre, quibus inducta iu-
cunditas torporem virtutis afferret, habue-
runt similiter quinquaginta millia: Atreba-
tes & Ambiani decem millia, Morini viginti-
quinque millia, Menapij novem millia, Ca-
leti decem millia, Velocasses & Veromandui
æque decem millia, Aduaticum xviii. millia:
Condrusi, Eburones, * Cæresi, Cæmani, qui *Cerosi
vno nomine Germani vocantur, quadragin-
ta millia. Et ita fuisse referuntur CCLXII.
millia armatorum lectissima. His repente
filua erumpentibus, exercitus Cæsaris per-
turbatus, atque in fugam actus plurimis
suorum amissis, tandem hortatu du-
cis restitit, victoresque aggres-
sus, usque ad internecio-
nem pene dele-
uit.

CAPVT VIII.

Galbae expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus gestis Caesaris in coniuratos cum Venetis, item Tutory Sabini & P. Crassi expeditionibus.

Igitur Caesar magnis in Gallia rebus gestis, cum in Italiam proficisci decreuisset. Galbam cum legione duodecima ad Veragros Sedunosque misit. Qui cum hiemandi causa in vico Veragrorum, cui nomen erat Octodurus, confedisset, mediamque oppidi partem, quæ torrente distinguebatur, accolis concessisset, quadam die eosdem discessisse per noctem, ac proximo insedissee colli videt. Quippe illi paucitatem vix mediæ legionis despectui habentes, vteroneam sibi prædam nullo cessuram negotio arbitrabantur, finitimosque suos in hanc credis ac prædæ societatem vocauerant. Igitur Galba tam presentibus periculis circumspecto ac trepido, atque inter varias consultationes certi consilij incerto, repente Galli descensu montis effusi, castra imperfecta circumdant, raros per vallum propugnatores saxis telisque onerant. Cumque iam castra irrumperentur, Pacuuii primipilaris & Voluseni tribuni consilio, cuncti Romani portis eruperunt: incautosque subito aggressi hostes, primum perturbauerunt, deinde in fugam versos miserabili strage fuderunt. Nam amplius triginta millia barbarorum

barorum tunc cæsa referuntur. Igitur Cæsar cum iam pacatas vniuersas Galliarum gentes putaret, ad nouum & maximum bellum retractus est. Namque dum P. Crassus adolescens cum legione septima Oceano tenus apud Andegauos hiemat, Veneti ceterique confines repente in arma coniurant, legatos Romanorum vinciunt, eosque ita demum se reddituros, si obliides suos recipiant, Romanis indicant. Socios sibi ad id bellum Olismios, Lexouios, Nannetes, Ambiuaritos, Morinos, Diablintres, & Menapios asciscunt. auxilia quoque à Britannia accersunt. Cæsar per Crassum de rebellionē, deditarum gentium certior factus, quamuis intelligeret quanta ineundi belli difficultas esset, tamen rem tanti negotij non negligendam ratus est, ne cæteris exemplo eiusmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terrestri prælio persequi hostes per interfusa ex Oceano æstuaria, atque inaccessos recessus, tutis terrarum finibus munirentur, naues longas ædis cari in Ligeri fluuio iubet: per quem in Oceanum deductæ, mox ut hostibus visæ sunt, continuo ducentæ viginti naues eorum paratæ, atque omni genere armorum instructissimæ, progressæ portu, ex aduerso constiterunt. Bruto circumspicienti imparem longe nauium esse constitum, quia barbarorum naues solido robore intextæ, cauernisque præualidis obduratæ, saxorum modo adactos rostratarum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutissimas non pertinaciter contis

præfixas, funibus autem subnexas parauerat: quibus cū opus esset apprehensos eiminas rudētes subductis hastilibus per funem falcem retrahendo succiderent. His celeriter expeditis, dirumpi hostiliū antennarum armamenta præcepit. Ita antennis ruentibus, complures illico naues velut captas immobiles reddidit. Alij hoc periculo territi, suspensis velis qua ventus intenderet fugere conati, cessante mox vento destituti, ludibrio fuere Romanis. Itaque incens omnibus nauibus, interfectisque his qui pugnauerant Gallis, reliqui sese omnes dediderunt. Sed Cæsar maxime ob iniuriam legatorum, & vt genti ad omnia consilia mobili terribilis exempli notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos sub corona vendidit. Iisdē diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburonices, Lexouiosq; qui primates suos, cur auctores belli resuscitandi esse nollent, interfece-
rant, eruptione facta, incredibili cæde deleuit. Publius vero Crassus cum in Aquitaniā peruenisset, bello exceptus est. Nanque Sontiates magno equitatu pedestribusque copiis præualidis Romanos adorti, diu grauitur bauerunt: post victi, atque in oppidum Sontiatum coacti obsessique, cum se expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti sunt. Aquitani clade permoti, vndique exercitum contrahunt: de citeriore quoq; Hispania auxilia accersunt: duces bello maxime eos præficiunt, qui cum Sertorio militauerant. Hi omnes dum obsidionem Crasso pa-
rant,

rant, in castris suis Crasso obruente deleti sunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorum quinquaginta milia tunc in auxilium venerant, triginta & octo millia cæsa referuntur. Cæsar Germanos, qui Rhenum cum immensis copijs transmiserant, simul & totas Gallias subiicere sibi parabant, bello adortus, usque ad internecionem cecidit. Quorum fuisse numerum ad CCCXL. millia ferunt.

C A P V T IX.

Cæsar quomodo Sueuos & Britannos subiecit.

Tunc Cæsar in Germaniâ facto ponte transgrediens, Sicambros & Vbios obsidione liberat. Sueuos maximam & ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos & populos, multi prodidere, totamque Germaniam aduentu suo terret: mox in Galliam, rescisso ponte concedit. Inde ad Morinos venit, unde in Britanniâ proximus & breuissimus transitus est. Nauibus circiter onerariis atque actuarijs octoginta præparatis, in Britanniâ transuehitur. Vbi acerba primû pugna fatigatus, deinde aduersa tempestate correptus, plurimam classis partem, & non paruum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hyberna dimisit, ac sexcentas naues utriusque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Britanniâ primo verè transuectis, dum

ipse in hostem cum exercitu pergit, naues in ancoris stantes tempestate correptæ vel collisæ inter se, vel arenis illisæ ac dissolutæ sunt. Ex quibus quadraginta perierunt, ceteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu à Britannis victus, ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Thamesim profectus est, quem vno tantum loco vadis transineabilem fecerunt. In huius vltiore ripa, Cassiuellano duce, immensa hostium multitudo confederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat. Quod ubi à Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari legionum impetum non ferentes, syluis sese abdidere, vnde crebris eruptionibus Romanos grauitè ac sæpelacerabant. Interea Trinobantum firmissima ciuitas cum Androgorio duce, datis quadraginta obsidibus, Cæsari sese dedit. Quod exemplum secutæ vrbes aliæ complures, in foedus Romanorum venerunt: iisdemque demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassiuellauni inter duas paludes situm, obcentum in super sylvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem graui pugna cepit.

CAPVT X.

Cæsarem aduersus nouam Gallorum conspirationem profectum fuisse, eosque denno subegisse.

EXin Cæsar à Britannis reuersus in Galliam, postquam legiones in hyberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumuentus & conflictatus est. Namque Ambiorix cum Eburonibus & Aduaticis conspirans, animatus Freunorum consilio, Cottam & Sabinum legatos apud Eburones cum tota funditus legione inidijs circumuentos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Neruios plurimosque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum, qui similiter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hostium ex hoc colligi potuit, quia cum in obsidione castrorum vallum circundandum esse à captiuis Romanis docerentur, & instrumenta ruralia non haberent, gladijs concidendo terram, & sagulis exportando, vix tribus horis vallum pedum decem, & fossam pedum quindecim per milia passuum quindecim in circuitu perfecerrunt. Præterea centum viginti turres miræ altitudinis extruxerunt. Ut cum iam septem dies noctesque succidui hostium cunei pugnarent, ac ventus subito plurimus exortus esset, testas feruentes in toriere fundis, flammataque focis tela, ac mox concepto igne

rutilantia, intra castra iecerunt. Quo facto per culmina raptim ventus insilens, sparsum animauit incendium. Sed ne sic quidem Romani, cum vndique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigilijs, ieiunijs, incendijsque cesserunt. Tandem Cæsari nuntiatum est, vnam deletam esse legionem, alteram iam pene confectam. Aduentante cum duabus legionibus Cæsare, deferunt hostes obsidionem, atque in eum cuncti raptis copijs ruunt. Cæsar paruisimis se castris consultò condidit, equitibusque præmissis, vt fugam fingerent imperauit, vt ad transitum vallis quæ media erat, sibi que periculosa videbatur, hostes contemptu sui inuitalot. Quibus aduentantibus insuper obstrui portas præcepit. Quo viso Galli, quasi iam vicissent, ad obducendum extrinsecus vallum conuersi sunt. Cæsar totis repente portis paratum effudit exercitum, verfosque in fugam Gallos vastissima cede confecit. Nam sexaginta millia tunc fuisse referuntur, è quibus pauci per paludes inuias euaserunt. Indutiomarus Treuironum princeps, magnas armatorum copias habēs postquam de consensu Galliæ totius certior redditus est, Labieni castra, legionemque, cui is præerat, quod facile factu arbitrabatur, delere statuit: ac deinde Eburonibus Neruijsque coniunctus, ad opprimendum Cæsarem pergere Labienus quibus potest artibus simulat timorem, atque ita Indutiomarum negligentiores cum insultantibus copijs
pro

pro vallo oberrantem , repentina irruptione prostravit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repressi sunt, & Cæsar paulo quietior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligens sibi maiora belli superesse negotia, maxime quia plurima parte exercitus amissa, alijsque grauius saucijs, ne ad sustinendum quidem sibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio proconsole conscribere legiones, sibi que mitti in auxilium petit. Itaque ante exactum hyemem tres ad eum legiones in castra venerunt. Igitur Cæsar prius quàm in vnum hostium copias coirent, ineunte Vere aggredi trepidos & opprimere sparsos in suis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: prædam vero, quæ copiosissima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui sibi propter immensas paludes atque impeditisimas filuas munitissimi videbantur, tribus agminibus inuadit: nimiaque cæde vulgo agitata, residuos supplices in deditiorem recepit. Labienus sequenti prælio omnes Treuironum copias interfecit, arte in bellum prouocatas, prius quàm Germanis aduentantibus iungerentur, & continuò ipsam ciuitatem capit. Cæsar vlcisci mortem Sabini & Cottæ legatorum volens, in Ambiorigem & Eburones deletæ legionis auctores, postquam in Arduennam syluam fugisse compertit, quæ sylua totius Galliæ maxima est, atque à ripis Rheni finibusque Treuironum

ad Nervios usque pertingit, & in longitudi-
ne plus quam quingenta millia passuum pa-
tet, permiciens rem sui maximi periculi fo-
re, si per obstructas spatiosasque sylvas igno-
ti dividerentur, hostemque locis notissimum
quærerent, omnem Galliam per nuntios in-
uitat, ut quique secundum placitum suum re-
conditas in Arduenna sylva prædas quærant
diripiantque. Quo facto Gallis utrinque mori-
entibus, maximas Romanorum iniurias sine
cuiusquam Romani discrimine vindicavit.
Ita hoc tutissimo vincendi genere securus in
Italiam rediit.

CAPUT XI.

*Cæsaritem nouam Gallorum in arma adue-
sus sese conspirationem multa clade com-
primit.*

Igitur Cæsar in Italiam reuerso, Gallia rur-
sus in arma coniurat, multique simul popu-
li coeunt. Dux his Vercingetorix fuit, cuius
consilio statim omnes Galli ciuitates suas ul-
tro incenderunt, prima à suis incensa Bitu-
rigo. Inde ad Cæsarem, qui magnis itinere-
ribus per Narbonensem prouinciam clam
ad exercitum recurrebat, impetum faciunt.
*Auericum Cæsar tunc oppidum nomine * Cenapum
obsidione concluderat: quod diu oppugna-
tum, tandem post multas Romanorum cla-
des pluuio die, cum hostilium machinarum
amenta neruque languerent, applicitis tur-
ribus

ribus captum atque deletum est. Quadraginta millia ibi hominum fuisse referuntur: è quibus vix octoginta per fugam elapsi ad proxima Gallorum castra venerunt. Præterea Aruerni ceterique con fines sollicitatis etiam ad se Æduis, multis aduersus Cæsarem prælijs bellauerunt. Qui cum sepugnando fatigati, in quoddam Castellum receperant, milites prædæ inhiantes, ad expugnationem oppidianimum intendunt, frustra Cæsare de loci iniquitate causandi. Itaque ibi Cæsar erumpentibus de super hostibus pressus, multa exercitus sui parte perditâ, victus aufugit. Dum hæc ad Alésiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes consensu pari regem præoptauerant, suadet utri ex tota Gallia omnes qui arma ferre possent, huic bello præsto sint. Hoc enim esse vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna seruitus, aut mors omnium consequatur. Itaque absque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum ducenta quinquaginta millia contracta sunt. Dehinc duo colles sibi inuicem obuersos Romani Gallicque ceperunt. Unde multis sæpe eruptionibus & varijs prouentibus præstantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos sibi iam dudum amicos nunc in auxilium adsciuerant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga euaserant, dixit se auctorem bonæ fide defendendæ libertatis, atque rumpendi fœderis fuisse, & nunc
suo

[Corbeo.

siue Romanis sese ad mortem omnes offerant, siue se solum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli voluntatem quam pudore aliquandiu texerant, quasi ex consilio regis assumerent, ilico sibi veniam precantes, eum solum velut auctorem magni sceleris dediderunt. Bellouaci omnibus Gallorum gentibus ipsorum opinione fortiores habebantur. Hi * Chorreo dūce bellum instaurant, sibi que in hanc suscepti belli societatem Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocassēs, Atrebatēsque coniungunt, & locum quendam cinctum atque impeditum vndique paludibus capiunt: commissoque prælio magnam Remorum manum, quæ auxilio Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum ipsi locum insidijs prouisum occupassent, atque hoc comperto Romani ad insidiarum locum instructi ordinatique venissent, commisso prælio Romani Gallos fugientes eisdem locorum munitionibus, quibus clausi fuerant, incluserunt, cunctosque ad internecionem ceciderunt. Ibi Chorreo vel fugam vel deditiōem detrectans, Romanos, ne viuus caperetur instanter occidendo, vt occideretur, coëgit. Igitur cum pacatam esse vniuersam Galliam Cæsar, neque ausuram fore ad aliquos aspirare motus arbitraretur, legiones in hyberna dimisit: ipse autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitauerat, horrenda hominum strage vastauit. At verò C. Carinius legatus bellum apud Pictonas inuenit: vbi magna hostium mul-

multitudo impeditam itinere legionem circundedit, atque ad extremum discrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninij literis, in Pictonas proficiscitur, ibique à captiuis de opportunitate locorum certior factus, inopinantes hostes opprimit, magnisque stragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde cum Caninio signum aduentus sui dedisset, Caninius totis castris subito exiit, seseque iniecit hosti. Ita Fabio ex aliaparte, & Caninio ex altera insiliente, maximo & diuturno bello innumera Gallorum copia trucidata sunt. Inde Fabius in Carnutes profectus est. Sciebat enim Dumnacum ducem antiquissimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello elapsum, si Armoricis gentibus adiunctus esset, maximos iterum tumultus in Gallia esse moturum: sed eos adhuc ipsa nouitate trepidantes, mira virtute & celeritate perdomuit. Interea Drapes vnaque Lucterius, cum adesse Caninium & legiones in finibus suis viderent, vndique collectis copijs oppidum Vxellodunum occupant. Hoc oppidum in editissima montis arce pendebat, duabusque partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur: medio deinde descensu largissimo fonte securum, plurimaque introrsum copia frumenti tutum, irritos procul discursus hostium despiciebat: Caninius, quod solum Romana prouisione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum euocatos, maximo prælie

hoc speravit. Nam vno è ducibus interfecto,
 alter cum paucissimis fugit, nullus in oppi-
 dum rediit, sed ad id oppugnandum Cæsare
 opus fuit. Itaque certior per nuntios factus
 Cæsar accurrit: circumspectisque omnibus vi-
 dictis, si expugnare vi moliatur, ludo & specta-
 culo hostium delendum esse exercitum su-
 um: unum solum esse præsidium, si quoquo
 modo hostes aqua arceantur. Sed & hoc quo-
 que nemo nisi Cæsar potuisset: siquidem fons
 quo ad potum vrebantur, medio diuexi mō-
 tis latere fundebatur. Cæsar ad proximum
 fontis ad moueri vineas, turremque extrui
 iubet. Et magnus ilico concursus ex oppi-
 do. Quibus sine periculo præliantibus, Ro-
 mani quamuis pertinaciter obstitissent, cre-
 briusque succederent, complures tamen tru-
 cidantur. Igitur extruitur agger, & turris pe-
 dum sexaginta, cuius vertex ad æquare fon-
 tis locum posset, ut vel ex equo tela conijci
 queant, vel præcipitata desuper faxorum vo-
 lumina non timeri. Oppidani autem, ubi ex-
 animari siti non solum pecora sua, verum et-
 iam infirmiores hominum ætates vident, cu-
 pas pice, seuo & scandulis repletas, ac deinde
 immisso igne, in prona præcipitant, easque
 ipsi toto oppido effusi subsequuntur. Arden-
 tibus machinis, cum graue prælium suis Cæ-
 sar ac periculosum videret, cohortes in circu-
 itum oppidi ire velociter per occultum im-
 perat, atque vndique subito vastum clamo-
 rem attollere. Quo facto consternati oppida-
 ni, dum recurrere ad muniendum oppidum
 volunt,

volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris recesserunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas sub obtentu aggeris tui cuniculos perfodiebant, repositos in abstruso aquarum meatus, per multa diuidendo tenuari in semeriplis, consumique fecerunt. Oppidani fonte siccato, vltima desperatione correpti, deditiorem sui faciunt. Caesar autem, omnibus qui arma tulerant, manus sustulit, & vitam reliquit, quo testatior esset etiam posteris poena improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propositum punitionis exemplum, cum ipsa miseriprensens forma viuentis, & ad recordationem admonet conscios, & ad sciscitationem cogit ignaros.

C A P V T XII.

*Miseriam & calamitatem Gallia acceptam a
Caesare subiicit quasi sub oculos.*

EXhaustis atque edomitis Gallis, securus Caesar cum legionibus in Italiam rediit, nullos post se Gallorum motus pertimescens certo se sciens, minime aliquos, qui vel moueri audeant, vel si moueantur, timendi sunt, reliquisse. Constitit nunc ante oculos velim exanguem * defectamque Galbam, post illas
ardentissimas febres internosqueustus vitalium molliora torrentes, vt sese habeat quanta macie, quantoque pallore sit, quam demissa ac resoluta iaceat, quam ipsos quoque necessarii officij motus, ne eundem incursum

Et malo-

malorum reuocent, pertimescat. Irruit enim in eam repentino impetu Romanus exercitus, veluti fortissimo corpori fortior lues: quæ tanto grauius accenditur, quanto impatientius toleratur. Siciebat misera cum instanti gladio, profiteri sponcionem seruitutis æternæ, auulsis insuper obsidibus, cogeretur. Siciebat, vt dixi, notam illam omnibusque suauissimam velut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis: quantoque eam magis subtrahi intelligebat, tanto auidius desiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita præsumptio inuadebatur, & pro defendenda libertate, importuna libertas: præreptaque insatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem restinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam inuidiator argutior, hinc in pugna hostis infestior, hinc post pugnam victor immitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudescētia, hinc iam nec remedijs credebatur: itaque si interrogare possem hanc, de qua loquimur, nationem, quid tunc, cum hæc ipsa sustinebat, de illis temporibus iudicaret, responderet, vt arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris exanquem reddidit, ac frigidam fecit, vt etiam æstas hæc, quæ omnes penè perstrinxit, feruere facere vel commouere nequiverit: atque ita me Romani inclinauerunt, vt nec ad Gothos surgam, sed ne ipsa quidem Roma clades quas intulit, euitauit. Exercitæ atque diu auctæ sunt per totos mundi cardines potentia dum, viresque legionum: quæ in sese concurr-

ren-

rentes, eius damno vincerent, cuius periculo vincerentur. Nam victorem Cæsarem de Gallia reuersum ciuilia bella comitata sunt, aliaque grauissima mala, interfecti apud Parthos Craissi & trucidati exercitus præcesserunt.

CAPVT XIII.

De Crassi auaritia, rebus contra Parthos gestis & interitu.

ANno ab vrbe condita sexcentesimo **XCVII.** Crassus in consulatu collega Pompeij provinciam fortitus in Parthos. homo inexplibilis cupiditatis, audita in Hierosolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palæstinam diuertit, Hierosolymam adit, templum peruadit, opes diripit. Inde per Mesopotamiam tendens in Parthiam quacunque iter habuit, socijs ciuitatibus auxilia indixit, pretia exegit: mox que vt Euphratem transiret, illico Vagesem legatum ab Orode rege Parthorum ad se missum, obuium habuit, à quo vehementer increpitus est, quod contra fœdus Luculli, Pompeij auaritia inductus, Euphratem transierit. Quamobrem sine mora futurum, vt pro auro Parthico serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum esset. Parthi subito ingruentes cum Surena & Sillace præfectis sagittis oppressere Romanos. Cecidere ibi plurimi senatores, aliquot

etiam consulares, & pratorij viri. Crassus quoque filius Craffi, lectissimus iuuenis, in acie occisus est. Præterea quatuor cohortes cum Vargunteio legato, medijs deprehensæ campis & interfectæ sunt. Surenas rapto equitatu Crassum persequi intendit: eumque circumuentum, ac frustra colloquium eius petentem, interfecit, quamuis viuum auferre maluisset. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multæ Orientis provinciæ à societate vel inde populi Romani defecissent, ni Cassius collectis ex fuga militibus paucis, intumescentem Syriam egregia animi virtute ac moderatione pressisset: qui & Antiochum copiasque eius ingentes prælio vicit, & interfecit: Parthos quoque ab Orode in Syriam missos, iamque ingressos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum Osacen interfecit.

CAPVT XIV.

De mutabilitate Romani imperii, prædictorum velut epilogus.

Igitur Romani status agitur semper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quæ omni die dispar, nunc succiduis per septem dies attollitur incrementis, nunc insequentibus totidem diebus naturali damno & defectu interiore subducitur. Ut enim de proximis ordiar, Cimbris Tigurinisque vincentibus, cum apud Rhodanum flumen Ro-
ma-

manus exercitus periit, arctissimas Roma
sensit angustias, refusa continuo clade Cim-
brorum, magnis elata prouentibus, priorum
oblita defectuum est. Hanc deinde recen-
tissimæ prosperitatis iactantiam Italicum
bellum & delaceratio Syllana castigat. Rur-
sus post hanc domesticam intestinamque per-
niciem, qua usque ad medullas pene euisce-
rata & exesa est, paribus propemodum spa-
tiji temporum non solum reparata, verum-
etiam extenta est, cum Lucullus Asiam, Pom-
peius Hispaniam, Cæsar Galliam perdomu-
it, Romanumque imperium usque ad extre-
mos propemodum terræ terminos propa-
gatum est. Hanc nunc amplissimam dila-
tationem vastissima ruina consequitur. A-
pud Parthos enim Consul Romanus occidi-
tur, exercitusque deletur, atrocissimum il-
lud Pompeij & Cæsaris bellum civile conse-
ritur, & inter hæc Roma ipsa repentino cor-
repta incendio concrematur. Anno liqui-
dem ab vrbe condita DCC. incertum vnde
concretus, plurimam vrbis partem ignis in-
ualit, neque vnquam antea tanto incendio
correptam ac vastatam ciuitatem ferunt.
Nam quatuordecim vicos cum vico iugario
consumptos fuisse memoriæ proditum est.

Hinc iam bellum civile committitur,

quod magnis iam dudum

dissensionibus ac mo-

litionibus pa-

rabatur.

)? (

ff 3

CAP.

CAPVT XV.

De bello ciuili quod eruentissimum Cæsar & Pompeius gesserunt.

NAm rediens Cæsar victor ex Gallia, decerni sibi absenti alterum consulatum poposcit. Contradictum est à Marcello consule, annitente Pompeio, deinde decretum est à Senatu, vt in urbem Cæsar non nisi dimisso exercitu veniret, & ex Marcelli consulis auctoritate ad legiones, quæ apud Luce-riam erant, Pompeius cum imperio missus est. Cæsar Rauennam sese contulit. M. Antonius, & Q. Cassius tribuni plebis pro Cæsare intercedentes, interdicante Lentulo consule, curia foroque prohibiti ad Cæsarem profecti sunt, Curione Cælioque simul comitantibus. Cæsar Rubicone flumine transmeato, mox vt Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc solashabebat, cum quibus, (vt ait Liuius) orbem terrarum adortus est, quid facto opus esset, docuit. Deplorans iniurias suas, causam belliciuiis pro restituendis in patriam tribunis, esse testatus est. Inde per Antonium septem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucretio recepit, tres legiones quæ cum Domitio apud Corfinum morabantur, ad partes suas traduxit. Pompeius atque omnis senatus, crescentibus Cæsaribus viribus trepidi, tanquam Italia pulsæ, in Græciam transuecti, Dyrrhachium gerendi belli sedem delegerunt. Cæsar Romanum venit

venit, negatamque sibi ex ærario pecuniam, fractis foribus inuasit, protulitque ex eo auri pondo IV. M. centum triginta quinque, argenti pondo prope DCCCC. millia. Inde digressus Ariminum ad legiones, mox Alpes transuectus, Malsiliam venit, ad quam oppugnandam, cur receptus non esset, Tribonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. Ibi multis prælijs Petreium Afraniumque superatos, composita pacatione, dimittit. In ulteriore vero Hispania duas legiones à M. Varrone suscepit. Similiter & duces eius, hoc est, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tiberonem Africa Varrus eiecit. Cæsar Malsiliam rediens, obsidione domitam, vita tantum & libertate concessa, cæteris rebus abrafit. At verò Dolabella partium Cæsaris, in Illyrico per Octavium & Libonem victus, copiisque exutus, ad Antonium fugit. Bassillus & Sallustius diuidentes singulas legiones, quibus præerant, similiter & Antonius, Hortensius quoque ab infimo mari cum classe concurrentes, omnes pariter aduersus Octavium & Libonem profecti, & victi sunt. Antonius cum se Octavio cum quindecim cohortibus dedisset, omnes ad Pompeium à Libone deducti sunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu transgressus est: quem Iuba rex continuo exceptum cum omnibus copijs trucidauit. Octavius Salonas

* ductus.

* hoc ideo
maximè.

oppugnare conatus, omnes penè copias quas duxit amisit. Caelius descivit à Cæsare, ac se Miloni exuli iunxit. Cumque ambo servorum manu Capuam oppugnare molirentur, occisi sunt. Bibulus apud Corcyram pudore* victus, quod custodiæ eius, quam pelago & oppido prætendebat, hostis illuserat, inedia sese vigiliisque confecit. Appius Claudius centurionis, qui iussu Pompeii Græciam tuebatur, iam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adaucta vates descendere in specum, respondisse fertur de bello consulenti: Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet, Euboræ eccla obtinebis. Eccla autem vocant Euboræ cum finem. Ita Appius per plura incertus sorte discessit. Admonet nos aliquid obtreptatori- bus nostris consiliorum nec considerare. Queruntur utique adde Christi sanctorum sibi sacra interdicta, ceremoniarumque sublatas, &* ob hoc maxime, quod ex his variciniisque cessantibus futura clades, quæ sciri nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæsaris natiuitatemque Christi, sicut ipsorum auctores attestantur abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contempta. Porro autem quare contempta, nisi quia vel falsa, vel vana, vel dubia? unde prudenter poëta præmonuit. Ipsi consulti abeunt, sedemque ordine Sybilæ. Et ne forte parui id pendant, quod contemptu abolitum atque antiquatum fuit, hoc est, aut numen aut sedem, Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo Pytho-

thone serpente interfecto, totius vaticinationis auctore & principe, heredem & sedis & diuinationis & numinis extitisse, ubique eum reddere elegisse responsa, ubi orta cū auctore ipsa diuinationo videbatur: præterea quæ per alias quoque terrarum partes spumantibus, bubis, rabidoque discursu omnis furia torū ructat insania, ad quem plurimi terrarū reges, quasi ad viuam vocem consulti numinis concurrerunt, cui sæpius ipse quoque Romani opulentissima dona miserunt. At si Apollo iste Pythius paulatim ducente experientia contemptus, relictus atque abolitus est, quid vinum de mortua pecude, quid verum de amente mulercula sperari potest? Quid postremo, infla ait cum pinguis ebur Tyrrenus ad aras, expositis optimæ pecudis intestinis, non finget esuriens? Nam sicut ipsi fatentur, vel obicura, vel falsa dicendo, ipse Apollo seducit. * si ut ipsi. Nam obrem æquo animo ferant, si imitari interim nolunt, nos ad veritatis iudicio eadē prohibere, quod potius sunt maiores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Pyrrachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxilijs conueniunt. Quo cum Cæsar venisset, Pompeium obliuione frustra cinxit, ipse terram quindecim millium passuum sola præstruens, cum illi maria paterent Pompeius castellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus vocabatur, euerit, præidiaque Cæsaris quæ ibidem morabantur occidit. Cæsar Torquatum, legonemque vnam, ut expugnaret, aggressus est. Hoc peri-

culo sociorum Pompeius cognito, omnes eo copias contraxit: in quem se ilico Cæsar ommissa obsidione conuertit. Torquatus autem è vestigio prorumpens, auersum insecutus est. Ita Cæsar's milites ancipiti periculo territi, ipso Cæsare frustra obliſtente, fugerunt. Pompeius vero Cæsar's quoque testimonio victor, persequentem reuocauit exercitum, quatuor millia militum Cæsar's, centuriones viginti duo, equitesque Romani complures in eo prælio cæsi sunt. Cæsar inde citato agmine per Epirum in Thessaliam perrexit. Pompeius cum maximis copijs secutus, bellumque commissum est. Itaque instituitur vtrinque acies. Pompeius octoginta octo cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in sinistro cornu sexcenti, in dextro quingenti. præterea reges multi, senatores, equitesque Romani plurimi, absque leuium armaturarum magna copia. Cæsar similiter octoginta cohortes triplici ordine disposuit, cui fuerunt non minus quam triginta millia peditum, equites milie. Videre ibi & genere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharsalicis ad occisionem mutuam constitisse: quas si concordia rexisset, nulli populi, nulli reges ferre potuissent. Prima congressione equitatus Pompeij pulsus, sinistra latera nudauit. Deinde cum diu vtrinque dubia sorte cæderentur, atque ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, Parce ciuibus, ne cunctamen faceret, ex alia vero Cæsar hoc faceret,

faceret, quod vrgeret, dicens, Miles, faciem ferit tandem vniuersus Pompeij fugit exercitus, castraque direpta sunt. Cæsa sunt in eo prælio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnae ad Palæopharsalum fuit: Pompeius fugiens in ostio Penei amnis onerariam nauem nactus, in Asiam tranijt. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox vt litus attigit, iussu Ptolemæi adolescentis, in gratiâ Cæsaris victoris occisus est. Põpeij vxor filijque fugerunt: Cætera Pompeiana classis direpta est, omnibus qui in ea erant crudelissime trucidatis: ibique & Pompeius Bithynicus occisus est. Lentulus vero vir consularis apud Pelusium interfectus est. Cæsar compositis apud Thessaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad se ac viso Pompeij capite, annuloque, fleuit: Cumque se in regiam recepisset, eludebatur a tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa sua astu spoliantibus, vt & regiones thesauros vacuos esse ostenderent, & in inuidiam Cæsaris populum concitarent. Præterea Achilles dux regius, imbutus semel Pompeij sanguine, Cæsaris quoque necem meditabatur. Nam iussus exercitum dimittere, cui præerat, viginti millium armatorum, non modo spreuit imperium, verum & aciem direxit. In ipso prælio regia classis forte subducta, iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoq; vrbis inuassisset, quadringenta millia librorum, proximis forte ædibus condi-

condita exussit : singulare profecto monimentum studij , curæque maiorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera con-gesserant. Vnde quamlibet hodieque in tem-plis extent , quæ & nos vidimus armaria li-brorum: quib. direptis exinanita ea à nostris hominibus, nostris temporibus memorent, quod quidem verum est : tamen honestius creditur, alios libros fuisse quæsitos, qui pri-stinas studiorum curas æmularentur , quàm aliam vllam fuisse tunc bibliothecam , quæ extra quadringenta millia librorum fuisse, ac per hoc euasisse credatur. Cæsar postea in-sulam vbi Pharus est, cepit. Eò Achilles cum Gabinianis militibus venit. Ingens pugna comissa est, magna ibi Cæsarianorum mi-litum multitudo cecidit: omnes etiam inter-fectores Pompej interfecti sunt: Cæsar vi in-sistentium hostium pressus, scapham ascen-dit: qua mox pondere subsequentiū graua-ta ac meria, per CC. passus ad nauem vna ma-nu eleuata, qua chartas tenebat, natādo per-uenit, mox nauali cœra line pulsatus , ma-gna * facilitate classem regiam aut depresit aut cepit.

* facilitate.

C A P V T XVI.

Cæsar Alexandrinis regem reddit, Alexan-driam subigit, ciuesque multos cadit.

Alexandrinis petentibus, regem reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanā, quam arma experiri studeret. Qui tamē illico
vt li-

ut liber fuit, bellum intulit, sed continuo cū
toto exercitu suo & ipse deletus est. Nam vi-
ginti millia hominum in eo bello cæsa refe-
runtur, duodecim millia cum septuaginta
longis nauibus dedita, quingenti ex victori-
bus cecidisse referuntur. Rex ipse adolescens
scapha exceptus ut fugeret, multis insipienti-
bus merfus necatusque est: Corpus eius ad-
litus deuolutum, indicio lorice aureæ cogni-
tum fuit. Qua Cæsar Alexandriam præter-
missa, Alexandrinos omnes ad deditionem
desperatione compulit, regnumque Aegypti
Cleopatraræ dedit. Inde Syriam peruagatus,
Pharnacem in Ponto vicit. Postea vero quā
Romam venit, dictator & consul creatus, in
Africam transijt, & apud Thapsum cum Iu-
ba & Scipione pugnavit, maximamque ibi
hominum multitudinem interfecit. Castra
utriusque direpta sunt, sexaginta elephanti
capti. Cato sese apud Uticam occidit. Iuba
percuflori iugulum pretio dato, præbuit. Pe-
treius eodem se gladio perfodit: Scipio in na-
ui, qua ad Hispanias fugere contendens ven-
to coactus in Africam redierat, semetipse iu-
gulauit. In eadem naui etiam T. Torquatus
occisus est. Cæsar Pompeii Magni nepotes,
filiamque Pompeiam, simulque cum his Fau-
stum Sylliam & Aufanium & Petreium fili-
um iussit occidi. Inde quatuor triumphis vr-
bem ingressus, discessit recuperata Reip.
statu; continuo in Hispanias contra Pompe-
ios Pompeij filios profectus, decimo septimo
quam egressus ab vrbe fuerat die, Saguntum
perue-

peruenit , ſtatimque aduerſus Pompeios duos , & Labienum atque Attium Varum, multa bella & varia ſorte geſſit. Vltimum bellum apud Mundam urbem geſtum eſt, vbi tantis eſt viribus dimicatum , tantaque cædes acta, vt Cæſar quoque, veteranis etiam ſuis cedere non erubeſcentibus , cum cædi cogique aciem ſuam cerneret , præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſſit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum eſt, quo Pompeius pater ab urbe bellum geſturus auſugeret , quatuorque annis hoc ciuile bellum indefinenter toto orbe tonuit: T. Labienus & Attius Varus in acie cæſi ſunt. Sex. Pompeius cum centeſimo equite auſugit. Frater eius Cn. Pompeius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu , cum Cæſonio congreſſus & victus, fugiensque interfectus eſt. Munda ciuitas cum imenſa hominum cæde, Cæſare oppugnante, vix capta eſt.

C A P V T XVII.

De Cæſaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

CÆſar Romam redijt : vbi dum Reipublicæ ſtatum contra exempla maiorum elementer inſtaurat , auctoribus Bruto & Cæſio. conſcio etiam plurimo ſenatu, incuria viginti & tribus vulneribus conſoſſus interijt. In qua coniuratione fuiſſe amplius
ſexa-

sexaginta conscios ferunt. Duo Bruti & Caius Cassius aliique socij, strictis pugionibus in Capitolium secesserunt. Diu deliberatum est, vtrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum, populus dolore instimulatus in foro fragmentis tribunalium, ac subselliorum cremavit. Percensuit latitudinem regni sui Roma cladibus suis, atque in suam conuersa cædem, singulas quasque gentes ibidem, vbi domuit, vindicauit. Atque Europæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis, edidit gladiatores suos: seriatisque inimicis spectaculum miseræ vltionis ingessit. Nec tamen sufficit ipsas quoque cum auctoribus causas fuisse consumptas: recidiua semina in eodem agro germinant, magna continuo mentibus malorum incrementa cum magno sudore factura: victor ciuilis belli à ciuibus Cæsar occiditur, in eadem vnius trahuntur agmina cōsciorum. Certe enim erat, quia Cæsar indigne peremptus, plures posset habere vltiores. Plurimaque nobilitas vna simul catena sceleris copulatur, ne forte tantam malorum materia non belli magnitudine suppleatur, sed vindictæ breuitate reuuetur. Ne deam illam fabulæ ferunt, dentes quosdam occisi fuisse serpentis, è quibus quali competens semini seges, armati homines terra emergerint, seseque mox inuicem pugnando prostrauerint. Et quidem hoc poetarum commenta sinxerunt: nostra autem Roma Cæsare

fare occiso, quanta de cineribus eius agmina armata paruerunt? Quanta bella in testimonium misere fecunditatis non legenda pueris, sed spectanda populis excitant? & tamen horum omnium malorum initium superbia est. Inde exarserunt bella civilia, inde iterum pullularunt. Non ergo iniusta cades est eorum qui eam iniuste confectantur, si ambitionis amulatio per ipsos atque in ipsis & agitur & peritur, donec qui detrectare collegium, discant ferre dominatum: summaque imperij totius ad vnum redacta, longe aliud omnes homines viuendi genus subeant, ut omnes humiliter placere studeant, non insolenter offendere. Sed ad tam salubrem humilitatis doctrinam magistro opus est. Itaque opportunè compositis rebus, Augusti Caesaris temporibus natus est Dominus Christus: qui cum in forma Dei esset, formam serui humiliter assumpsit, ut tunc de nunc aptior fieret humilitatis institutio, quando iam per totum mundum poena superbiae omnibus esset exemplo.

Philip. 2.

C A P V T XVIII.

De Cesare Octauio Augusto, rebusque per eum gestis.

ANno ab urbe condita DCCX. interfecto Iulio Cesare, Octavianus qui testamento Iulii Caesaris auunculi & hereditatem & nomē assumpsit, idemque qui postea rerum potitus Augustus est dictus, simul ut Roman

Romam adolefcens admodum venit, indolem suam bellis ciuilibus nouit. Nam, vt breuiter coacervationem malorum explicem, bella ciuilia quinque gessit, Mutinense, Philippense, Perusinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc est, primam & nouissimam, aduersus Marcum Antonium, secundam aduersus Brutum & Cæsium, tertiam aduersus L. Antonium, quartam aduersus Sex. Pompeium Cnei Pompeii filium confecit. Antonius à senatu hostis pronuntiatus, D. Brutum apud Mutinam obfessione concluderat. Consules Hirtius & Pansa, & cum his Cæsar ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium missi. Pansa primo ueniens, exceptus infidijs, inter suorum clades, ipse quoque pilo grauius vulneratus, ab eodem vulnere interpositis diebus est mortuus. Hirtius auxilium collegæ ferens magnas Antoni copias uasta strage deleuit. Cæsar cætenus castra custodiit. Secunda aduersus Antonium pugna magnæ utrinque utroque adiecit. Namque tunc L. Hirtius coram occisus est, victus fuit Antonius. Cæsar uictoria potius est, cum D. Brutus de comitatu ne occisus Iulii Cæsaris confessus, per arces orientis cecidit. Dolabella Trebonium uicem ex interfecto-ribus Cæsaris Smyrna inuenit. Dolabellam sensus hostem pronuntians, consulum occisorum uterque exercitus Cæsari paruit. Postea D. Brutus in Galba & Sequanis captus & occisus est. Baillus autem, quo prius de per-

cussoribus, manu feruorum suorum necatus est. Lepido satisfagente, Caesar Antonium recepit in gratiam: atque ob fidem reconciliatae gratiae, filiam eius matrimonio sortitus est. Inde cum ad urbem accessissent, ac rumor de futura proscriptione ortus esset, C. Thoranius vir praetorius nihil tale metuens, incursum militum domi suae interfecit: et usque complures trucidati sunt. Ita quae ne latius atque effrenatius incircumscripta caedes ageretur, centum triginta & duum senatorum nomina in tabula proposita sunt, primum Lepidi precepto & nomine, deinde Antonij, tertio Caesaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum suum, ibi L. Caesarem auunculum suum, & (quod exaggerando sceleri accessit) viua matre proscripserat, ibi Lepidus L. Paullum fratrem suum in eundem proscriptorum gregem coniecerat. Adiecti sunt postea ad numerum proscriptorum triginta equites Romani. Multa diu & variae caedes actae, domus proscriptorum, direptis omnibus, dirutae sunt. At Dolabella in Syria multa cum Cassio bellagessit, à quo victus sese interfecit. Brutus & Cassius magnis exercitibus comparatis apud Athenas conuenerunt, totamque Graeciam depopulati sunt. Rhodios Cassius terra marique depugnatos ad deditionem coegit, quibus praeter vitam nihil reliquit. Igitur. Caesar & Antonius eodem in Macedoniam magnis bellorum apparatibus persecuti, ad mortem compulerunt

rant: quamuis manifestissime illa tunc pugna non virtute partis Antonij, sed Cæsaris felicitate confecta sit. Cæsar enim tunc ager, cum se in castris capiendæ quietis causa tenere statuisset, hortatu, & precibus medici sui, qui per somnium admonitum sese fatebatur, ut ea die castris Cæsarem salutis ipsius causa educeret, in campum ager inter copias egressus est, ac mox castra eius ab hostibus capta sunt: sed rursus Cæsariani milites Cassij castra ceperunt. Quare ad desperationem adacti Brutus & Cassius, immaturem tibi mortem ante belli terminum consciverunt, Nam inuitatis percussoribus, Cassius caput, Brutus latus præbuit. At Romæ Fulvia uxor Antonij, socrus Cæsaris, dominatum ut mulier agitabat incertum: in hac mutatione consularis regijque fastigij, utrum deficientis potentia ultima, an incipientis prima nominanda, certe etiam in eos insolens, per quos ut insolesceret, agebatur. Nam & Cæsarem reuersum apud Brundisium contumelijs, factionibus, insidijsque petijt. A quo propulsata, ad Antonium concessit in Græciam. Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapinisque vastauit. Sicilia prærepta, comitatibusque impeditis, Romana fame affecit. Mox cum eo pacem triumuiroi, ut non dicam tyranni, id est, Lepidus, Cæsar, Antoniusque fecerant. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos adlegeret, ut hostis ha-

bitus est. Mena libertus Pompeij cum sexaginta nauium classe ad Cæsarem defecit, eisdemque classi ipse iussu Cæsaris præfuit. Idemque continuo cum Statilio Tauro aduersus Menecratem Pompeianum ducem nauale bellum gessit. Deinde ipse Cæsar aduersus eosdem Pompeianos crudelissimum bellum nauale confectis: sed continuo victricem classem pene vniuersam apud Syllaceum naufragio amittit. Ventidius Perias & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea scilicet die, qua Crassus a Parthis fuerat occisus. Antonius vno vix castello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipse tantam rem consummasse videretur. Ventidium Syriæ præfecit, iussitque ut Antigono bellum inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat, captisq; Hierosolymis, templum spoliauerat, regnumque Herodi dederat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena liberatus cum sex nauibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Cæsaris classem incendit, quauis nuper Cæsar alteram secundo naufragio perdidisset. Idemque Mena postea ab Agrippa nauali prælio circumuentus, cum sex triremibus ad Cæsarem transiit. Sed hunc Cæsar tertio transfugam, indulta tantum vita, seque rem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas aduersus Democharem & Pompeium nauale prælium gessit, ac vicit: ibique tunc naues triginta aut demerit, aut cepit: reliquis laceratis

ratis Pompeius Messanam confugit. Cæsar
interea Taurominium traiecerat, quem re-
pentino impetu Pompeius afflixit. Vnde mul-
tis demeritis nauibus suis, ac magna mul-
titudine suorum militum perditam Italiani
Cæsar aufugit, nec interueniente mora, in
Siciliam rediit: ibique Lepidum ex Afri-
ca aduentantem obuium habuit, summas
sibi partes terrore, minis ac superbia ven-
dicantem. Post dies paucos Agrippa iussu Cæ-
saris à litore cum acie instructa prospectan-
tis, atrocissimo nauali prælio aduersus Pom-
peium conflixit & vicit. Nam CLXIII. naues
aut demerit aut cepit. Pompeius cum decem
& septem nauibus vix elapsus euasit. Lepi-
dus magna viginti legionum insolentia tu-
mens, cum Messanam militibus permissam
diripuisset, ipsum Cæsarem ad se venientem
semel atque iterum sprenit, ac potius telis
appeti iussit: quæ ille, collecta in leuum bra-
chium lacerna, repellendo vitauit. Mox im-
misso equo ad suos reuersus, instructo exer-
citu aduersus Lepidum veniens, plurimas le-
giones Lepidi paucis interfectis, transire in
suam partem compulit. Lepidus tandem in-
telligens, quo vanitas sua tenderet, deposito
paludamento, assumptaque veste pulla, sup-
plex Cæsari factus vitam & bona impetrauit,
perpetuo quidem emendatus exilio. Taurus
Cæsaris præfectus rotam pene Siciliam ferro
pertentatam conteritamque in eadem recep-
pit. quadragintaquatuor legiones sub vnius
tunc imperio Cæsaris erant. Milites multitu-
dine

dine ferociore, quosdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt. Sed Caesar animo ingēs viginti millia militū exauctorauit, triginta millia seruatorum dominis restituit, sex millia quorum domini non extabant, in crucem egit. Ouans urbē ingressus, vt in perpetuum tribunitiæ potestatis essent, à senatu decretum est. His diebus trans Tiberinē taberna meritoria fons olei terra exundauit, ac per totum diem largissimo riuo fluxit.

CAPVT XIX.

De rebus ab Antonio gestis, & bello Antiaco.

ANtonius, postquam Araxem transiit, omnibus vndique malis circumuentus, vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & sagittariorum ab omnibus prælijs, quæ plura tentauit, victus semper effugeret, tum præterea incertis & ignotis regionis locis impeditus, grauissima fame ad nefandos cibos coactus est, plurimique militum sese hostibus dediderunt. Inde in Græciam transit iussitque Pompeium, qui victus à Cesare exercitum bellumq; reparabat, cum paucis ad se venire. Pompeius fugiens, à Titio & Furnio Antonianis ducibus sæpe terrestri naualique bello victus & captus, ac post paululum interfectus est. Caesar Illyricum, Pannoniā partem
que

que Italiae bellis subegit & domuit, Antonius Arrabanen Armeniae regem, proditione & dolo cepit: quem argentea catena victum ad confessionem thesaurorum regionum coegit. Expugnatoque oppido, in quo conditos esse prodiderat, magnam vim auri argentiq; abstulit. Quae iatus pecunia, denuntiari bellum Caesari, atq; Octaviae sorori Caesaris, uxori suae repudium indici iussit, & Cleopatram sibi ex Alexandria occurrere imperavit. Ipse Actium, ubi classem constituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame absumptam offendisset, nihil motus: remi inquit, modo salvi sunt. Nam remiges non deerunt, quoad Graecia homines habuerit. Caesar ducentis triginta rostratis navibus a Brundisio in Epirum profectus est. Agrippa vero praemissus a Caesare, multas onerarias naues frumento atque armis graues, ab Aegypto, Syria, Asiaq; ad subsidium Antonio venientes cepit. Peragratoq; Pelopponensium sinu, Methonam urbem validissimo Antoniano praesidio munitam expugnauit. Inde Corcyram cepit: fugientes nauali praelio persecutus, profligauit; multisque rebus cruentissime gestis, ad Caesarem venit. Antonius defectu & fame militum suorum permotus bellum maturare instituit, ac repente instructis copiis, ad Caesaris castra processit, & victus est. Tertio post pugnam die, castra Antonius ad Actium transtulit, nauali praelio decernere paratus, ducentae triginta rostratae fuere Caesaris naues, & triginta sine rostris, triremes velo-

citate liburnicis pares, & octo legiones clas-
 si superpositæ, absque cohortibus quinque
 prætoris. Classis Antonii CLXX. navium
 fuit, quantum numero cedens, tantum ma-
 gnitudine præcellens. Nam decem pedum al-
 titudine à mari aberrant. Famofum & ma-
 gnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab
 hora quinta usque in horam septimam, in-
 certa vincendi spe, gravissimæ utrinque cæ-
 des actæ: reliquum diei cum subsequente no-
 cte in victoriam. Cæsaris declinavit. Prior re-
 gina Cleopatra cum sexaginta velocissimis
 navibus fugit, Antonius quoque, detracto
 insigni prætoris navis, fugientem secutus
 est vixorem. Illucescente iam die victoriam
 Cæsar consummavit ex victis XII. millia ce-
 cidisse referuntur, * septem millia vulnerata
 sunt, è quibus mille inter curandum defece-
 runt. Antonius & Cleopatra communes
 liberos cum parte regie gazæ ad rubrum ma-
 re præmittendos censuerunt. Ipsi præsidij
 circa duo Aegypti cornua Pelusium Pareto-
 numque dispositis, classem & copias intau-
 rando bello parauerunt. Cæsar sextum im-
 perator appellatus, & quartum ipse cum M.
 Lucio Crasso consul. Brundisium venit;
 ibique orbis terrarum præsidia, diuisis le-
 gionibus composuit. Inde in Syriam profes-
 ctus, mox Pelusium adiit; ubi ab Antonia-
 nis præsidij ultro susceptus est. Interea Cor-
 nelius Gallus præmissus à Cæsare, quatuor
 legiones, quas Antonius apud Syrenas præ-
 sidij loco constituerat, suscepit in fidem: at
 que

* sex.

que inde Paratonium primam Ægypti à
Lybiæ parte ciuitatem victo cepit Antonio,
ipsumque continuo apud Pharum vicit: An-
tonius equestre aduersus Cæsarem bellum
inijt, in eo quoque milite stabiliter victus au-
fugit. Kalendis dextrilibus prima luce Anto-
nius cum ad in fructuam classem in portum
descenderet, subito vniuersæ naues ad Cæsa-
rem transierunt. Cumque unico præsidio
spoliatus esset, trepidus se cum paucis recer-
pit in regiam. Deinde imminente Cæsare,
turbataque ciuitate, idem Antonius sese fer-
ro transuerberauit, ac semianimis ad Cleo-
patram in monumentum, in quod se illa mo-
ricerta condiderat, perlatus est. Cleopatra
postquam se ad triumphum seruari intelle-
xit, voluntariam mortem petens, serpentis
(vt putatur) morsu in sinistro tacta brachio,
exanimis inuenta est, frustra Cæsare etiam
Pyllos admovente, qui venena serpentum è
vulneribus hominum haustu euocare atque
exugere solent. Cæsar Alexandria, vrbe om-
nium longe opulentissima & maxima, victor
potitus est. Nam & Roma in tantum opibus
eius aucta est, vt propter abundantiam pe-
cuniarum, duplicia, quàm vsque ad id fue-
rant, possessionum aliarumque rerum vena-
lum pretia statuerentur. Occisi sunt iussu
Cæsaris, maior Antonij filius, & P. Camdi-
us infestissimus quidem frater Cæsari, sed
& Antonio in fidus, & Celsus Parmensis, vi-
tima * violata partis Cæsaris victima, & Q.
Quinius ob eam maxime notam, quod ob-

* violata pa-
tis.

scenissimè lanificio textrinoque reginæ senator populi Romani præfesse non erubuerat. Dehinc Cæsar pedestribus copiis in Syriam venit, deinde in Asiam ad hyberna concessit, ac post per Græciam Brundisium peruectus est.

CAPUT XX.

Detriumpho Cæsaris & nomine Augusti, monarchia Rom. & Epiphanius nostris, deinde fontis olei explicatio.

ANno ab vrbe condita DCCXXV. ipso Imperatore Cæsare Augusto quinquies, & L. Apuleio consulibus, Cæsar victor ab Orienteredicens, octauo Idus Ianuarias urbem triplici triumpho ingressus est: actum primum ipse Iani portas, sopitis omnibus, finitisque bellis ciuilibus, clausit. Hoc die primum Augustus consalutatus est. Quod nomen cunctis antea inuolatum, & vsque ad nunc ceteris inausum Dominis, tantum orbis licite vsurpatum apicem declarat imperij: atque ex eodem die summa rerum ac potestatum penes vnum coepit esse & mansit, quod Græci monarchiam vocant. Porro autem hunc eundem esse diem, hoc est, octauum idus Ianuarias, quo nos Epiphania, hoc est, apparitionem, siue manifestationem dominici sacramenti obseruamus, nemo credetium, siue etiam fidei contradicentiū, nescit. De quo nostræ istius fidelissimæ obseruationis sacramento vberius nunc dicere, nec ratio, nec locus

cus flagitat: vt & quarentibus reſeruaffe, & negligentibus non ingeſſiſſe videamur. Hoc autem fideliter commemoraffe ideo parſu-
it, vt per omnia venturi Chriſti gratia præ-
paratum Cæſaris imperium comprobetur. Nam cum primùm, Caio Cæſare auunculo
ſuo interfecto, ex Apollonia rediens urbem
ingrederetur, hora circiter tertia repente li-
quido ac purò ſerenoque die circulus ad ſpe-
ciem cœleſtis arcus orbem ſolis ambiit, quaſi
eum vnum ac potentiſſimum in hoc mundo
ſolumque clariſſimum in orbe monſtraret,
cuius tempore venturus eſſet, qui ipſum ſo-
lem ſolus, mundumque totum & feciſſet &
regeret. Deinde cum ſecundò in Sicilia rece-
ptis à Pompeio & Lepido legionibus, trigin-
ta millia ſeruorum Dominis reſtituiſſet, &
quadraginta quatuor legiones ſolus imperio
ſuo ad tutamen orbis terrarum diſtribuiſſet,
ouanſque urbem ingreſſus, omnia ſuperiora
populi Romani debita donanda literarum et
iam monumentis abolitis, cenſuiſſet (in die-
bus ipſius) fons olei largiſſimus, ſicut ſuperi⁹ hac incluſa,
expreſſi de taberna meritoria per totum di-
em fluxit: Quo ſigno quid euidentius, quàm
in diebus Cæſaris toto orbe regnantis futura
Chriſti natiuitas declarata eſt? Chriſtus eni-
lingua gentis eius in qua natus eſt, vnctus in-
terpretatur. Itaque cum eo tempore quo Cæ-
ſari perpetua tribunicia potestas decreta eſt,
Romæ fons olei per totum diem fluxit: ſub
principatu Cæſaris Romanoque imperio per
totum diem, hoc eſt, per omne Romani tem-

pus imperij, Christum & ex eo Christianos, id est, vinctum, atque ex eo vinctos, de meritoria taberna, hoc est, de hospita largaque Ecclesia affluenter, atque incessabiliter processuros, restituendosque per Cæsarem omnes seruos, qui tamen cognoscerent Dominum suum, ceterosque, qui sine dominio inuenirentur, morti supplicioque dedendos, remittendaque sub Cæsare debita peccatorum in ea vrbe, in qua spontaneum fluxisset oleum, euidentissima his, qui Prophetarum voces non audiebant, signa in celo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertiò autem, cum vrbem triumphans quintum consul ingressus est, eo scilicet die, quem supra nominauimus, cum & Ianum post ducentos annos primum ipse clausit, & clarissimum illud Agusti nomen assumpsit, quid fidelius ac verius credi aut cognosci potest, concurrentibus ad tantam manifestationem, pace, nomine, die, quàm hunc occulto quidem gestorum ordine, ad obsequium preparationis eius prædestinatum fuisse: qui eo die, quo ille manifestandus mundo post paululum erat, & pacis signum prætulit, & potestatis nomen assumpsit? Quid autem in quarto reditu cum finito Cantabrico bello, pacatisque omnibus gentibus,

Cæsar vrbem repetijt, ad contestationem fidei, quam ex promissis, actum sit ipso ordine melius proferetur.

)? (

CAP V T XXI.

Cæsar quomodo Hispanias ingressus, Cantabros Asturesque vicerit. Drusus quos in Germania subegerit, & Cossus in Africa, deque Tiberij, Quintilij Vari, & Agrippæ gestis.

ANno ab vrbe condita DCCXXVI. imperatore Augusto Cæsare sexies, & bis M. Agrippa consulibus, Cæsar parum in Hispania per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures duas fortissimas gentes Hispaniæ suis vti legibus fineret, aperuit Iani portas, atque in Hispanias ipse cum exercitu profectus est. Cantabri & Astures Galliciæ provinciæ portio sunt, qua extentum Pyrenæi iugum haud procul secundo Oceano sub septentrione deducitur. Hi non solum propriam libertatem tueri parati, verum etiam finitimarum præripere ausi, Vaccæos & Turmodigos & Antrigonas assiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cæsar apud Segisamiam castra posuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabrianam insulam, frustra atque in periculum sæpe deducto exercitu, tandem ab Ilerdum collum per Oceanum in castrum bellicosum adinvenire classem atque ex panno eorum mæca. Postea demum Cantabri subacti, & in Belgicæ *Arctæ. maximo congressu bello superati. Mirum montem natura tumida, & præcipue

**Racillum.*

vbi obsidionis fame ad extremum pene consumpti sunt. * *Aracillum* deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, postremo captum ac dirutum est. Præterea vteriores Gallecie partes, quæ montibus syluisque Oceano terminantur, Antistius & Firmius legati magnis grauibusque bellis perdomuerunt. Nam & *Medullium* montem Minio flumini imminuentem, in quo se magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia passuum fossa circumseptum obsidione cinxerunt. Itaque vbi se gens hominum trux natura & ferox, neque toleranda obsidioni sufficiens, neque suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem feruitutis timore concurrit. Nam se penè omnes cerratim igne, ferro, ac veneno necauerunt. Astures verò positis castris apud *Asturam* flumen, Romanos, nisi prodi præuentique essent, magnis consilijs viribusque oppressissent. Tres legatos cum legionibus suis in tria castra diuisos, tribus æque agminibus ebruiere repente moliti, suorum proditione detecti sunt. Hos postea *Carisius* bello exceptos, non parua etiam Romanorum clade superauit. Pars eorum prælio elapsa *Lanciam* confugit. Cumque milites circundatam urbem incendio adoriri pararent, dux *Carisius* & à suis cessionem impetrauit incendijs, & à barbaris voluntate deditionis exegit. Studiose enim nitebatur integram atque incolumem ciuitatem victoriæ suæ testem relinquere. *Cantabrica* victoriæ hunc honorem

Caesar

Cæsar detulit, vt tunc quoq; belli portas clauso cohiberi iuberet. Ita tunc secundo per Cæsare, quarto post urbem condita clausus est Ianus. Post hoc Claudius Drusus priuignus Cæsaris Galliâ Rhetiamq; fortitus, maximas fortissimasq; gentes Germaniæ, armis subegit. Nā tunc veluti ad constitutū pacis diem festinarent, ita omnes ad experientiā belli decisionemue fœderis vudatim gentes cōmoueantur: aut suscepturæ conditiones pacis, si vincerentur: aut vsuræ quæta libertate, si vincerent. Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ Mœsi, Thraces, Daci, Sarmatæ, plurimique & maximi Germaniæ populi per diuersos duces, vel superati, vel repressi, vel etiam obiectum maximorum fluminum Rheni Danubijque seclusi sunt. Drusus in Germania primo Vîpetes, deinde Tencteros & Catros perdomuit. Marcomannos penè ad internecionem excidit. Postea fortissimas nationes, & quibus natura vires, consuetudo experientiam virium dabat, Cheruscos, Suenos & Sicambros pariter vno bello, sed etiam suis aspero, superauit. Quorum ex eo considerari virtus ac feritas potest, quod mulieres quoq; eorum si quando præuentu Romanorum interplaustra sua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo vti furor possit, paruos filios collisos humi in hostium ora iaciebant, in singulis filiorum nece bis patricidæ. Tunc etiam in Africa Musolanos & Getulos latius vagantes Cossus dux Cæsaris arctatis finibus coërcuit, atque Romanis limitibus

tribus abstinere metu compulit. Interca Cæsarem apud Tarraconem citerioris Hispaniæ urbem legati Indorum & Scytharum toto orbe transfusio, tandem ibi inuenerunt, ultra quodiam querere non possunt, refuderuntque in Cæsarem Alexandri Magni gloria: quem sicut Hispanorum Gallorumque legato in medio Oriente apud Babylonem contemplatione pacis adijt. ita hunc apud Bithyniam in Occidentis ultimo supplex erant consilio munere eous indus, & Scythæ bene uerunt. Cantabrico bello per quinque annos acto, tota tunc Hispania in æternam pacem cum quadam inspiratione lassitudinis reclinata ac propolita, Cæsar Romam redijt. Quibus etiam diebus multa per se, multaque per duces & legatos bella gessit. Nam inter ceteros & Pilo aduersum Vindelicos missus est. Quibus subactis, victor ad Cæsarem Lugdunum venit. Pannonios nouo motu intumescences Tiberius priuignus Cæsaris cruentissima egde deleuit. Idemque continuo Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captiuorum victor abduxit. Quod reuera bellum maximum & formidolosissimum quindecim legionibus per triennium gestum est, nec ferè ullum maius bellum, sicut Suetonius attestatur, post Punicum fuit. Sub eodem verò tempore Quintilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, intra superbia atque auaritia in subiectos agens, funditus deletus est, quam reipub. cladem Cæsar Augustus ad-

eo grauitertulit,vt sæpe per vim doloris caput parieti collidens,clamaret:Quintili Vारे,redde legiones.Bosphoranosverò Agrippa superauit,& signis Romanis, quæ illi quondam subMithridate sustulerant,bello recuperatis, victos ad deditionē coëgit.Parthi quasi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis signarentur, atq; in se solos omnis vigor Romani imperij vertendus esset, quippe quos pristina vlciscendæ Crassianæ cædis conscientia mordebat, vltro signa, quæ Crasso interfecto abstulerant, ad Cæsarem remiserunt:regijsq; oblidibus traditis,firmum fœdus fidei supplicatione meruerunt.

C A P V T X X I I.

Octanius Augustus composita vndiq; pace, Ianium ipse tertio clausit, & rempubl. composuit, deque censu Cæsaris actio.

ANno ab vrbe condita DCCLII.Cæsar Augustus ab Oriente in Occidentem, à septentrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus vna pace compositis, Iani portas tertio ipse tunc clausit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietissimo semper obseratas otio ipsa etiam rubigo consignauit: nec prius vnquam nisi sub extrema senectute Augusti pulsatæ, Atheniensium seditione & Dacorum commotione patuerunt Clausis igitur Iani portis, remp. quam bello quæsiuerat, pace enutrire atq; amplificare studens, leges plurimas statuit, per quas huma-

*in mimo.

num genus libera reuerentia diſciplinæ morem gereret, Domini appellationem, vt homo declinauit. Nam cum eodem ſpectante ludos, pronuntiatum eſſet* à quodam mimo O dominum æquum & bonum, vniuerſique, quaſi de ipſo dictum eſſet, exultantes approbauiffent, ſtatim quidem manu vultuq; indecoras aduſiones repreſſit, & in ſequenti die grauiffimo corripuit edicto, dominumq; ſe poſthac appellari ne à liberis quidem aut nepotib. ſuis vel ſerio vel ioco paſſus eſt. Igitur eo tempore, id eſt, eo anno, quo firmiſſimam veriſſimamq; pacem ordinatione Dei Cæſar compoſuit, natus eſt Chriſtus: cuius aduentui pax iſta famulata eſt. in cuius ortu audientibus hominib. exultantes angeli cecinerunt Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominib. bonæ voluntatis. Eodemq; tempore hic ad quem rerum omnium ſumma conceſſerat dominum ſe hominum appellari non paſſus eſt, imò non auſus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus eſt. Eodem quoq; anno tunc primum idem Cæſar, quem his tantis myſterijs prædeſtinauerat Deus, cenſum agi ſingularum vbiq; prouinciarum, & cenſeri omnes homines iuſſit, quando & eus homo videri, & eſſe dignatus eſt. Tunc igitur natus eſt Chriſtus, Romano cenſui ſtatim aſcriptus vt natus eſt. Hæc eſt prima illa clariſſimaq; profeſſio, qua Cæſarẽ omnium principem. Romanosq; rerũ dominos ſingulatim cunctorum hominum edita aſcriptione ſignauit, in qua ſe & ipſe, qui cun

Et os homines fecit, inueniri hominem, affcri-
biq; inter homines voluit. Quod nunquam
penitus ab orbe condito atq; ab exordio ge-
neris humani in hunc modum, ne Babylonio
quidem vel Macedonico, vtr non dicam mino-
ri cuq; quam regno concessum fuit. Nec dubi-
um, quin omnium cognitioni, fidei, inspecti-
oniq; pateat, quod dominus noster Iesus Chri-
stus hanc urbem nutu suo auctam defensam-
que, in hunc rerum apicem prouexerit, cuius
potissime voluit esse cum venit, dicens v-
tiq; ciuis Romanus, census professione Ro-
mani. Quamobrem quia ad id temporis per-
uentum est, quo & dominus Christus hunc
mundum primum aduentu suo illustrauit, re-
gnumq; Cæsari tranquillissimum dedit, hunc
quoq; sextum libellum hoc fine concluderim:
vt germinantia tempora Christiana, magisq;
inter reprimentium manus crescentia, & quæ
adhuc in prouectu posita, horum ipsorum,
quibus hæc respondere cogimur, insectatio-
ne, mordentur, septimo libello, si tamen ad-
iuuante Domino suffecerim, comprehendam:
vt quoniam ab initio & peccare homines, &
puniri propter peccata non tacui, nunc quo-
que, quæ persecutiones Christianorum actæ
sint, & quæ vltiones secutæ sint, absque eo
quod omnes ad peccandum generaliter
proni sunt, atque deo sigilla-
tim corripuntur,
expediam.

)??

FRANC. FABRICII
 MARCODVRANI IN
 Pauli Orofii Librum
 Sextum

Annotationes.

In Caput primum.

Difcefferunt omnes adytis] *Verba sunt*
Virg. Aeneid 2.

Excellere omnes adytis, arisque relictis
 Dii, quibus imperium hoc steterat.

DCLX I. ut dixi, anno.] *Dictum hoc est libro*
superiore cap. 19. ubi de spatio belli Mithridatici in
Annotationibus scripsimus.

In Caput secundum.

Postquam Nicomedem.] *Eadem Eutr. lib. 5.*
Legit Appiani Mithridaticum. & Isidori li. 8 Cru-
den præcepit edidit. De hoc edicto præter Appia-
num Lii. lib. 78. Florus lib. 4. cap. 5. Eutropius lib. 5.
Hinc Cicero pro lege Manilia ait, Mithridatem v-
radi. tot. Alia scilicet in ciui. aribus, vno nuntio
atque v. a literarum. in significatione ciues Ro-
manos necandos, trucidandosq; denotasse.
Syllæ enim post Consul. Syllæ lib. 11. Mithrida-
ticum. profectus fuit post Consulatum cum iam Cin-
na Consul ei accusatum per Verginium Tribunum
pleb.

pleb. compararet, Plutarchus in Sylla. Septemplici
muro communitum.] Sic Florus, Mox subruto
Piræi portu, sex quoque & amplius muris mu-
rito. Munierat eum pluribus muris contra Sylla im-
petum Archelaus, ut scribit Appianus. Iusto prælio
cum Archelao confluxit.] Hoc prælium in Bæotia
ad Chæroneam commissum fuit: in quo ex CXX. mil-
libus Archelai vix decem millia Chalcidem effugisse
Appianus, Plutarchus & Eutropius scribunt. Quare
in Liuiana epitoma octuagesima secunda ubi legitur,
cælis hostium centum millibus, scribendum pu-
to, CX. millibus. Lectissima LXX. millia.] Eū-
dem numerum habet Eutropius: sed apud Appianum
& Plutarchum sunt, ἑκατὰ μίλια, id est, LXXX.
millia, quæ Mithridates cum Dorylae ad Archela-
um misit. Secundo prælio XV. millia.] Cum in
omnibus libris Orosii, quinquaginta millia, lega-
tur, ego tamen non dubitavi, XV. millia, ex Eutro-
pio meo in manuscripto (nam impressi XX. millia ha-
bent) reponere: cum præsertim Appianus scribat, ἡ
πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μισίων καὶ πετακισχι-
λίων, & sequentes numeri, si L. millia legas, consti-
tere non possint. Commissum hoc secundum prælium
fuit ad Orchomenum, Appianus, Plutarchus, Florus.
Diogenes Archelai F.] ὁ πᾶς ἀρχελίου διογέ-
νης. Appian. διογένης ὁ τῆς ἀρχελίου γυναικὸς υἱός.
Plutarch.

Cumque iam MDC.] ἀμφὶ τοὺς χίλιους καὶ ἑ-
ξακοσίους ἄνδρας habet quæ Appianus, quem hac
de re consule Interea Fimbria.] Cum L. Valerius

Flaccus in Marii locum Consul successit, à Cinna, ut Sylla ad bellum Mithridaticum succederet, missus, in Asiam transire esset, à C. Flavio Fimbria interfectus est. appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sylla, Strabo libro 13. Livius 8. Velleius 2. Fimbriae meminit Cicero in Bruto. Ad Miletopolim.] Vide Strabonem libro 2. Etenim quo mari coartare.] Hic locus verbus superfluis deperit à nobis è manu scriptis restitutus est. Plutarchus in Lucullo eandem rem exponens inter cetera sic ait: εἰσιμύρια τό τε πρὸς θεῖς ὁ λούκος. & εἰ μάλιν ὦν περὶ γαζον ἐκείτε τὰς ναῖς. & σιωπράζε τὸν λιμένα τῆς ὁλῆς, πρὸς αὐτὸν ἔχον ὁ πῶλερ. id est: Si Lucullus, qui non longè aberat, tum Fimbriae consilium secutus naues eo circumduxisset, portumque obiecta classe obstruxisset, bellum cōfectum fuisset Iliensibus iturus.] De Ilii excidio Appianus & Strabo libro. decimotertio. Apud Thyatira.] πρὸς θύας ἐστίν, Plutarch. in Sylla Fannius & Magius.] Ita legitur in omnibus manu descriptis libris, hancque veram lectionem iudico: nam etsi impressus liber Appiani habeat λευκίους μάγινόν τε & φάνιον, ego tamen lego, μαγόν τε & φάνιον. cum praesertim Asconius Verrina tertia hos eisdem L. Magium, & L. Fannium appellat, quamvis in Ciceronis libr. corrupte sit, L. Magio & L. Rabio.) M. Marium] Appian. hunc μαγόν θύας fine, ut Interpres Candid. legit, θύαςιον appellat. Sed Plutarchus in Lucullo, Marium cum Orofio nominat. Cum P. Rutilio.] Rutillum M. Cotta legatum fuisse arbitror: Nam

Mithri-

Mithridates Cottam apud Chalcedona terra fudit,
 mari exiit classe pulcherrima, vt ipse scribit in epi-
 stola ad Arsacem, quæ ex libr. 4. Iusto. Sallustij extat.
 Sed de hac re, sicut & de Cyzicenorum obsidio-
 ne lege Appianum & Plutarchum. De Cyzico et-
 iam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Ar-
 chia Nam amplius quàm quindecim millia.]
 Lucullus ad Rhindacum fluium consecutus eos, qui
 in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum
 eorum numerum interfecit: cepit verò equorum mil-
 lia VI virorum millia XV. Ita Plut. & Appian. Cam-
 posque Inarimos. Vulgo legitur, Camposque
 & in cremos Ego particulam, & in nullis vetustis
 inueni. Sed hi partim, camposque inheremos,
 partim, camposque inharemos, habent Vnde ad-
 ductus sum, vt crederem Orosum, Camposque In-
 arimos, scripsisse. Notum est illud Homeri in Cata-
 logo, εἰν ἀγῖναις, ἐδὶ φασὶ τοῦ καὶ ὀϊνῆος καὶ εὐρώας.
 Vbi cum Græci omnes εἰν ἀγῖναις duabus vocibus
 legant, & ἀγῖναι vel in Cilicia vel in Syria aut Ly-
 dia collocent. Plinius tamen lib. 3. cap. 6. Ænariam
 insulā Homero Inarimē dictā scribit. Virgil. quoq;
 Ouid. Hor. Lucan. ceteriq; poetæ Latini Inarimē di-
 xerūt. Ita putavi Liuiū etiā, vel quē aliū, à quo histo-
 riā Orofius sūpsit, cāpos Inarimos, dixisse, tū præ-
 sertim Scepsius, vt est apud Strab. li. 13. probabiliorē
 eorū sententiā iudicauerit, qui Arimos in exusta My-
 sia regione cōstituūt, & Xanth. tradat, Arimū quēdā
 in iis locis regnasse. Deiot Rex Gallogr. Idē est in
 Ep. Liu li. 94 Phrygiā inuaserat Eumach. Mithrida-

tis præfectus, de quo Appianus. Plusquam CCC.
 millia.] Plutarchus in Lucullo, λέγονται δὲ ἐκ
 πάντων ἀκολοίθοντες καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες
 οὐ πολὺ δὴ τῷ τριάντα λειπύσσαι διατθῆναι.
 Sub monte Olympo Prusam.] Impresi libri o-
 mnes pro Prusam, habent, prius Athan, sed cum
 posterior vox à manuscriptis absit, atque in vno priu-
 iam legatur, ego, Prusam scripsi. Plinius libro quin-
 to capite ultimo A Cio intus in Bithynia Prusa,
 ab Annibale sub Olympo condita, Appian. βίβ-
 λος ὅπερ ἐστὶ δὲ αἰτὸς τῆς πρὸς τῷ ὄρει. De Prusiade,
 quæ antea Cius dicebatur, Strabo libro duodecimo.
 LXXX. rostratas naues] Appianus ναὺς ἀμφὶ τὰς
 ἑξήκοντα. habet. Ac post Annium.] Ita recte manu-
 scripti; vide Appianum & Plutarchum.

In Caput tertium.

Catilina incesti accusatus.] Huius iudicij me-
 minit Asconius in orat. Ciceronis contra competitores
 ubi scribit hanc Fabiam virginem Vestalem fuisse so-
 rorem Terentii Ciceronis. Unde in Plutarchi Catone
 legendum, ἐν οἷς καὶ πατὴρ τερεντίας ἀδελφὴ τῆς κικέρωνος
 καὶ γυναικὸς ἐκινδύνευσεν M Lucullus.] Dere à
 M. Lucullo contra Bessos & Thracas gesta, Eutrop. &
 Sex Rufus. Eodem tempore Metellus.] Cn. Pom-
 peio. M Crasso primum Coss. an. DCLXXXIII L. Me-
 tellus Verri in Sicilia successit. Res nota est ex Cice-
 ronib. Verr. & Asconio. Pyrganione] Duplice scriptu-
 ram huius archipiratae in nostris manuscriptis inveni-
 mus: alij eū Pergamenonē in suis lib. nominarūt. Nā
 XXX.

XXX. millia] Legitur & XX. millia. At Plutar-
chus peditum C. millia caesa, equitum, quorum mil-
lia LV. erant, paucos effugisse tradit. Is innumen-
te hyeme.] Nilibis, quam Graeci Antiochiam
Mygdonicam nominant, capta fuit L. Metello &
Q. Marcio Coss. auctore Dion. li. 35. vide quoque Ap-
pianum & Plutarchum. De Antiochia autem Di-
dacus Couarruuias li. 4. variat. Resol. pertractat.

In Caput quartum.

Isdem diebus piratae.] De bello piratico,
quod & Maritimum nominatur, accurate Dio lib.
36. & Plutarchus in Pompeio. De eodem Cicero pro
lege Manilia, Lilius lib. 59. Florus lib. 3. ca. 6 Velle-
ius & Eutropius. Eodem tempore Cretam.] De
bello Cretico Xiphilinus in Pompeio Livi li. 98. &
seq. Florus libr. 3. capit. 7. Velleius libr. 2. Pompeius
successor Luculli.] Pompeio bellum Mithridati-
cum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero iura-
vit, Appianus, Plutarchus & Diod. Bellum ne &
commissum est.] De hoc praelio nocturno prater
Appianum, Plutarchum & Dionem Florus li. 3. ca. 5.
Eutrop lib. 6. ubi scribit Pompeium XL. millibus oc-
cisis, triginta autem de exercitu suo perdidisse, & du-
os centuriones. Senibus lassis & aegris.] In aliis est,
senibus laxis & aegris Ego è Qualibet libro, lassi-
bus lassis emendavi. Sic Dio lib. 36. πάλιν ἐν τῷ ἡγε-
νείῳ ἐν τῷ ἐνενήκῳ ὁλοῦντος τοῦ καὶ πεντακισ-
τοῦ ἀφηναικῆς τοῦ τῶν ἀντιόχειδ' ἑστ' ἡ πόλις. id est, Urbem eo

loco, ubi victoriam pepererat, vulneribus & ære confectis miliibus condidit. Seneca la-
festeodem modo Seneca dixit. Orodis Albanorū
regis.] In Gualtheri li. est, Hierodis, in alijs, Ho-
rodus. Orodis quod erat in impressis reliqui. nam
& Florus Orodem nominat, qui ab Appian. regi-
sas, a Diome regisus dicitur. Attocem regem Ibe-
riæ.] Ἰβητικὸν hunc ἡρώδην Dio. lib. 37. nominat, qui
in Appiani libris mendose ἡρώδης dicitur, idem ἡ-
ρώδης mendose habent pro ἡρώδης, nec aliter Candidus
Interpres legit.

In Caput quintum.

Terræmotus adeo grauis.] De hoc terræmotu
Dio. lib. 37. ἡ ὁ σεισμός μέγιστος ἦν τῶν πώποτε
ἐκείνων ἐν ταῖς αὐταῖς πόλεσιν ἡ πόλις ἐφθάρη. i.
Terræmotus maior apud illos tum quam vn-
quam alias extitit. multas v. bes euertit. Ca-
stor Mithridates præfectus.] καὶ σὺ βασιλεὺς
Appiano dicitur, qui βασιλεὺς nominat, quæ hic
in vetustis libris. Phanagorium appellatur. Vide
Strabonem li. 6. Quatuor filios.] Hi fuerunt At-
taphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, au-
ctor Appianus. Exipodram.] De hoc alij quod scia-
nihil, nisi forte hic est Xiphares, de quo Appianus,
Macharem.] Hoc nomen, quod in vulgatis libris
variè corruptū est, in manuscriptis recte legitur. Gra-
ci quoque hunc μαχάρεον vocant. Gallum quendā
militem.] In Epitoma 102. est. A milite Gallo,
nomine Bithoco. Auctor de viris illustribus, Gal-
lum Sithocum nominat. Verum cum Appianus
hunc

hunc ΕΙΤΟΙΤΟΝ nominet, vide ne utrobique Bitoeτῶ
sit scribendum.

In Caput sextum.

Anno ab v. c. DCLXXXIX] Alijs est annus
ab v. c. DCXC. Cum Oroſio facit Eutropius li. 7. Iu-
ræoſpitiæm..] De Iuræis eorumque caſtellis à
Pompeio euerſis Strabo li. 16 in Ciceronis Philippiſ
bi Ithyrei nō ſatis emēdate nominātur. Quā Petrā
Arabū rex Aretas, quē Pōpeius vicit & cepit, Κατι-
αὐς τῶν περὶ τὴν πέτραν ἑσθίων dicitur à Plut. in
Pomp. Apud Petrā vero Arctas regiā ſuam habebat,
Ioseph. lib. 14. Ant. c. 2. Lege Dion. lib. 37. Vix tertio
menſe.] Idem ſcribit Ioseph li. 14 c. 8. quē lege. Per
L. Vettiū.] Hic eſt L. Vettius iudex, de quo Cic. in
Vatin. & ep. 24. li. 2 ad Attic. Eū Dio li. 38. οὐκ ἔτι
οὐκ ἔτιον nominat. apud Appian. hoc nomen vnico τ
non recte ſcribitur. Plutarchi quoque libri in Lucullo
mendose βεττιόν τινὰ pro βέττιον habent.

In Caput ſeptimum.

Anno ab v. c. DCXCIII.] Eutropij libri im-
preſi omnes, etiam is quem Sconhouius edidit, hunc
annum vrbis cond. DCXCIII faciunt: verū noſter
manuſcriptus recte DCXCIII. habet. In Faſtis
Capit. hic annus eſt DCXCIV. Lege Vatinia]
P. Vatinus Tribunus pl. hanc legem ad populum
tulit Caſare & Bibulo Coſſ. de quo Suetonius in
Iulio. Cum legionibus ſeptem.] Eutropius ſic:
Decreta eſt ei Gallia & Illyricum cū legionib.
decem. Plutarchus in Caſare ſcribit ipſum Galliam
cisalpin.

bienus.] Labienus est in vetustis, & Roberti libr. Caesar li. 5. Q. Laberium Durum habet. Androgorio.] In Gudiberi libro est, Andragio. Caesar Mandubratium vocat.

In Caput decimum.

Cum Eburonibus & Aduaticis.] In nostris manuscriptis fere omnibus hic & supra cap. 7. Aduatici nominantur, quos vulgo Aduaticos vocant. Dio. quoque illos ἀδουατικώνς appellat. Hos Caesar lib. 5. Cotta & Fabino interfectis secum Ambiorige coniunxisse ait. Ad Ciceronem.] Q. Tullium Ciceronem Marci fratrem, Caesaris legatum, Caesar lib. 5. Dio lib. 40. Vallum pedum X.] Caesar, ped. XI. habet. Ex eo quod sequitur, per millia passuum quindecim, cognoscitur quomodo sit legendum apud Casarem, ubi quidam libri XI. ceteri X. millia passuum habent, in qua varietate haeret Glareanus. Per culmina. Roberti liber habet, per culmea culmina, Tu lege Casarem. Cum duobus legionibus Plutarch. scribit Casarem tū habuisse ἑξατάχιλλους τοὺς σὺμπατας. Nam LX. millia. Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis castra obsederunt, edit etiam Plutarch. in Casare. Indutiomarus.] Ἰνδουτιμαρῶς, Dio. Repentina eruptione protitrenit.] Eruptio ne, recte quoque Rob. cum vulgo in impressis male, inuptione, legatur. Sed intelligens. Quae diinceps vsque ad finem capituli sequuntur, ea sunt apud Casarem lib. 6. Com. & Dionem

Dionem li. 40. Hostemque locis notissimum.]
in Roberti lib. est, hostemque loci gnarissimum:

In Caput duodecesimum.

Hoc capite breuiter perstringuntur ea quæ Cesar
lib. 7. & Hirtius lib. 8. copiose exposuerunt. Oppi-
dum nomine Cenapuin. Cenapuin est que-
que in vetustis, corruptè omnino: Rob. Stephanus,
Genabum scripsit. Verum cum ea, quæ in uis oppi-
di obsidioni Orofius tribuit, ad Auaricum cænisse
ex Cesare & Dione constet, mihi dubium non est,
quin pro hoc, illud irrepserit. in quoddam c. itel-
lū. Gerg. uiam Cesar nominat, γεργούριαν Stra-
bo, γεργούριαν, Dio. Dum hæc ad Alethiam. Ver-
ba Cesaris vsurpat, quamuis nihil quod ad Alethiam
gestum sit, descripserit. Hoc vero oppidum Mandubie-
rum in manuscriptis Orofi & Cesaris libris recte A-
lethia nominatur. Nam & Plutarchus in Cesare
ἀλυσίαν vocat, & Diodorus Siculus lib. 4. scribit,
Herculem hoc oppidum condidisse, atque ἀπὸ τῆς
κτὶ τῆς ἐκατέρας ἀλὸς ἀλυσία: nominasse. Guil. Xy-
linder, qui in Dione conuertendo è corruptissimo
exemplari egregia ingenij sui documenta dedit, re-
de uidit ἐς σαλυσίαν mendose in libro esse pro ἐς α-
λυσίαν. apud Strabonem li. 4. legitur, τετὶ ἀλυσίας
πόλιν μακροβύλων. Peditum CCL. millia.]
Cesar peditum circiter CCXL millia habet: Roma-
nos ne uiuus cap. Roberti lib. habet: Romanos
ut uiuus caperetur instantes, occidendo ut oc-
cideretur coegit. In lege Hirtium li. 8. Commem.

Scandulis repletas.] In manuscriptis est, scindulis: nos ex Hirtio, scandulis, scripsimus cum Roberto. A scindendo autem, ut vult Isidorus, dicta sunt scandulæ: quæ sunt parua tabellæ ex robore vel alio ligno assulati secto. Unde Vitruuius libr. 2. cap. 1. quibusdam nationibus ex scandulis robustis adificia consilui scribit. Cornelius vero Nepos, scandula contectam fuisse Romam vsque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX. auctor est. Lege Plinium libr. 16. cap. 10.

In Caput decimumtertium.

Anno ab V. c. DCXCVII. Idem numerus est in manuscripto nostro Eutropio, cum in impressis sit annus vrbis conditæ DCXCIX. Ceterum ex ratione Capitolinorum Fastorum annus, quo C. Pompeius M. Crassus iterum Coss. fuerunt, est DCXCVIII. Crassus vero prouincia cupidus in ipso Consulatu paludatus in Syriam profectus fuit. Plutarchus & Dio. Audita in Hierosolymis.] Hanc rem narrat Iosephus lib. 14. Antiq. cap. 12. quem lege. Vagatlem.] Ita scripsi ex Gualltheri libro. Plutarchus in Crasso, & Appianus in Parthia (si modo liber ille ab Appiano scriptus est) eam rem habent. Cum Sirena & Syllace.] Vulgo mardoche. Syllacea, legunt: Apud Plutarchum est, σιδάκας. Parthos ab O. odc.]

Dere a Cassio contra Parthos gesta, & Osace
duce occiso Cicero epist. 20. libr. 5. ad

Attic. Dio libro

quarto.

1a Ca-

In Caput decimumquartum.

Anno siquidem ab v.c. DCC.] Hoc incendium. quod, maxima urbis parte deleta, prodigij loco est habitum, fuit L. Paulo, C. Marcello Cos. anno DCCIII. Obsequens. De eodem Liuij auctoritatem adducit Orosius li. 7. c. 2.

In Caput decimumquintum.

A Marcello Consule.] Roberti liber breuius amplius habet, à Bibulo, à Catone. Ceterum de his dissensionibus cum omnes multa ferant, putandum esset, hic velle aliquid annotare. Lege Casarem, Appianum, Plutarchum, & ceteros. Q. Curius.] Ita omnes hunc nominant, exceptis Orati libris, in quibus Publii prænomen habet. Curione, Cœlioq;] Hic est M. Cœlius R. ius, de cuius interitu paulo post. Quod ego annotadū propter Dionē putavi, apud quē initio li. 41. καὶ αὐτὸς pro καὶ τὸν seu potius καὶ τὸν bis μέδωσέ legitur. Negatam ex arario pecuniā] Interposuit se huic rei L. Metellus Tribunus pl. App. li. 2. Dio. 41. Lucan. li. 3. At vero Doliabēla.] Hunc locum studiosi diligenter legere debēt, cū tota hac res à Casare non longe ab initio li. 3. de bello Civili descripta interciderit. Eadem breuiter narratur ab Appiano & Dione, sed à Lucano fusius describitur li. 4. Vide Florum li. 4. c. 2. Basilus] Lucanus li. 4. Et Basilū videre ducē. Sed de hoc nomine dicemus c. 18. Curio ex Sicilia] Quæ hic de Curionis interitu, & Salernarum oppugnatione, item de M. Cælio & T. Mi-

lone perstringuntur, ea Caesar copiose narrat. Ap.
Claudius] Hanc rē exponit Valerius lib. 1. c. 8 Vide
Lucan. lib. 5. Eubœæ cœla] In impressis Valerij li-
bris est, Eubœæ cellā, in manuscripto, Eubœæ cœ-
lam, & deinde, cœla Eubœæ. Lucanus.

- - - Solusque quietem

Euboici vasta lateris conualle tenebis.
Pythone serpente.] De Pythone Cailimachus in
Apollinem:

πιθώτοι χατίον ἰσιωήντε το δαμόνι Θ' Ἰήρ
αἰ, Θ' ὄφεις, τὸν μὲν σὺ χατήνι αἰρεῖς, ἄλλον ἔσ' ἄλ-
λω.

ἑάλλον ἑλὲν οἷς ὄν. id est.

Horridus occurrit serpens fera bestia, Py-
tho:

Quem tu descendens perimis cito fatifero
arcu,

Continua volucres dum dirigis arte sagit-
tas.

Dionysius Afer δράκοντα δελφύνω appellat. Ti-
bullus lib. 2. ubi Delphica Pytho? Inflavit cum
pinguis.] Versus est Virgilij de secundo libro. Georg.
Ipse terram XV. millium pass.] Munitionis spa-
tium Caesar non expressit, sicut nec Lucanus initio li.
6. Appianus lib 2. σάδιος διακοσίους ἔχει λήϊος edit.
Florus scribit Caesarem Pompeij castra XVI. millium
vallo obduxisse. Quod Marcellinus.] Lentulus
Marcellinus questor: Caesar. Caesaris quoque te-
stimonio victor.] Hoc praelio commisso ad Dyrra-
chium victus Caesar Pompeio non instante, nega-
uit

uit eum vincere scire. Suctonius in Iulio, Plutar. in Pompeio & Cesare. Quatuor millia milit. Plutar. in Pompei dixit. ius habet. Centuriones Caesar lib. 3. Com. edit. XXXII. non XXI. Pompeius LXXXVIII. cohortes. De numero copiarum non idem omnes scripserunt, quo de Appianus li. 2. Parce ciuibus. Ita scripsimus ex vetustis, nec aliter est apud Florum Pompeius fugiens. De Pompey fuga & interitu Caesar lib. 3. Plutar. in Pompeio. Appianus lib. 2. Dio. 42. Felleius lib. 2. Pompeius Bithynicus. Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus est. Cuius in Bruto Lentulus. L. Lentulus Crus, qui anno superiore Cos fuerat. Eum Caesar scribit a Rege comprehensum, in custodia necatum esse. Ea flamma. Hanc bibliothecam laudans T. Linius elegantiae Regum curæque egregium id opus ait fuisse, ut est apud Senecam de Tranquillitate vite. Ibi quadringenta millia librorum Alexandria arsisse legitur. Bibliotheca Alexandrina incensameminit & Plutar. in Cesare, & Dio lib. 42. De omni re gesta cum Alexand. Præter ceteros copiose Hirt.

In Caput decimum sextum.

Pharnacé in Ponto. De Pharnace & re cum eo gesta. Hirt. de bel. Alex. Dio li. 42. & alij. Dictator & Consul. Orosius fortasse Liviū, hic aperte Caesarem an v. DCCVII. Dictatorem & Consulem III. creatum ostendit: quāvis hæc Dictatura non omnes Annales suffragantes habeat, qua de re Sigonius in Fastis. De bello Africo. extat Hirtij Comm. De eodem omnes alij scriptores, quare in re aperta nostris verbis minime

opus est. Iuba percussori.] Dio scribit Iubam cum
 Petreio ferro congressum, atque ita utrunque perisse.
 Florus tradit Petreium super mensas Iubam, & se
 interfecisse. De Scipionis interitu præter historicos
 Seneca li. 3. Epist. Continuo in Hispanias.] De
 bello Hispaniensi extat Commentarius Martij. De
 eodem Plutarch. & Dio lib. 43. Attium Varum.]
 Attius recte in libris vetustis legitur. Nam &
 Dio αὐτὸν καὶ ἄλλους αἰσέει; nominat. Vulgares libri
 modo Aetium modo Accium habent. in Plutarch.
 Catone mendose αἰεῖ & ἀπειρὶ vocatur. Et qui-
 dem eo die.] Plutarchus in Casare de prælio Mun-
 denſi: αὐτῶν τῶν μάλιστα ἐναντι τῇ τῶν δυνάμεων
 ἐστῶν, καὶ ἡν λήγουσι καὶ περὶ αὐτῶν μάλιστα ἐπὶ
 τὸν πόλεμον ἐξελθόντες ἰδόμενοι καὶ χεὶρ ἐναντι τῶν
 πρῶτων δυνάμεων. id est. Hoc prælium secundum
 Cæsar Liberalibus fecit, quo die Pompeius
 Magnus primum ad hæc bellam profectus
 dicitur, cū interea quatuor anni effluxissent.
 Sex. Pompeius.] Hæc nos ex Roberti Stephani lib.
 sic restitimus, cum in aliis libris duobus fratribus
 Cn Pompeius aufugisse, Sextus interfectus
 contra historicæ veritatem legitur. Cū Cæsonio.]
 Cæsonio est etiam in vetustis, sed vide ne potius le-
 gendum sit, Cæsenio. Nam Dio hunc Cæseniū
 Lentonem vocat: cuius mentio est Philippica XII.

In Caput decimum septimum.

Quomodo Cæsar Idibus Martijs in curia Pom-
 peij XXII. vulneribus confectus fuerit. Suetonius. &
 omnes

omnes alij scribunt. Amplius LX. confcios.] Suetonius: Cōspiratum est in eum à LX. amplius quorum nonnullos Cicero nominat Philip. 2. plures Appianus lib. 2. Medeam. Nam Fabula est in Apollonij Argonauticis libr. 3. & Ovidij Metamorph. lib. 7.

In Caput decimum octavum.

Octavianus.] recte manuscripta exemplaria. Nam C. Octavius Iulij Cæsaris testamento adoptatus more Romanorum dictus fuit, C. Iulius Cæsar Octavianus, Dio lib. 4. Cæsaris avunculi Iulium Cæsarem Octavianum avunculum nominat etiam infra c. 23. & Suetonius in Augusto ait: Nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare. cum tamen avunculus magnus fuerit, nescio autem an Orosius Octavianum ex favore Cæsaris natum putaverit, quem erantem io. Plerius, Carolus Sigonius, ac postremo Guilielmus Xylander (qui in Dionis historia convertenda & emendanda præclara ingenij sui documenta dedit) presutarunt. Antonius hostis Historiam non aliunde commodius adolescentes, quam ex Ciceronis epistolis & Philippicis cognoscent Legendi sunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus. Pansa primo veniens.] De pugna Mutinensi extat epistola Calpurnie ad Ciceronem libr. 10. Epistol. Familiar. Dolabella Trebo.] Hec Dio libr. 47. & Appianus 3. Postea D. Brutus in Gallia.] D. Brutus non à Sequanis, sed à Capeno Sequano occisus fuit, ut Livius ait

lib. 120 vel in domo Capem ab ijs quos Anton. misera-
 rat, vt Paterculus scribit. Batillus] App. li. 2. extre-
 mo, τοῦ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἔμελλεν & βασιλλῶσ σα-
 ρεύς & οὐδὲν αἰσάσθαι τὸ τῷ θεῶι πόντος ἀνέθεσθαι.
 Eodem tēpore Minucius Batillus vnus de per-
 cussionib. & ceteris, d. tenuis laus interfectus est.
 Beneignus gentis Minucia cognomen Batillus in
 libris vetustis, & citatur. Nec probo q. Hieron. Ferrarius
 Philippica secunda vnū librū secutus contra ceterorū
 fide Batillū in Basilū mutauit. Imo vero nō dubito
 quin li. 3. de Off. & apud Cēsare V. de bello Gall. le-
 gendū sit, L. Minucius Batillus. Nā & Plut. in Syl-
 la 22. & 119 βασιλλῶν habet, & cognomina non in us,
 sed in us desinūt vsitate. C. T. noran.] De hoc App.
 li. 4. Suet. in Aug. & Valer. vt puto, li. 9. c. 11. Centū
 triginta & duū In Epitoma Liui. li. 120. est, cxxx.
 Senatorū nomina. Plut. in Anto. scribit, ccc. proscri-
 ptos à Triūuiris occisos fuisse. Igitur Cēsar & Anto-
 nius] De bello Philippensi Plut. in Antonio &
 Bruto, App. li. 4. Dio. 47. Liuius 124. Florus li. 4. c. 6.
 Velleius, Eutropius, & alij. Hortatu & precibus
 medici] De hoc somnio medici Dio. Annicum suum
 hunc fuisse ipse scripsit, auctore Plutar. in Antonio.
 At Romæ Fulvia] De Fuluiæ insolentia Plut. in
 Antonio, & Dio. li. 48 Sex. Pompeius.] De Sex.
 Pompeio rebusq. ab eo & cum eo gestis Liui. li. 127 &
 seqq. Appian. lib. 5. Dio. 48 & 49. Florus lib. 4. c. 8.
 Cum Statilio Tauro,] Dio libr. 48. Menam non
 cum Tauro, sed cum Caluissio Sabino bellum aduer-
 sus Meneratē gessisse tradit. Scyllaceū.] Dio τὰ λ-

ἄλκον habet App. *συνάλακτον*. Vergil. lib. 3 *AEneid.*
Nau. fr. gum Scylaceum dicit, quo in loco de hu-
 ius nominis ratione Pierius, & Erythraus. Ventidi-
 us *Parfas*] *Dere à P. Ventidio prospere cum Par-*
this gesta Plutarchus in Antonio, Dio li. 48. & 49.
Flor. lib. 4. c. 9. Valerius lib. 6. c. 10. Iuſitque vt An-
 tigonon] *Lege Iosephum lib. 14. Antiquit. Aduer-*
sus Democharem] *In aliis corrupte est, Demo-*
cham, Δημοχάδης Appianus & Dio nominant. Sue-
 tonius quoque Democharem bene habet. Lepi-
 dus magna XV. legio.] *De Lepidi diffensione cum*
Octauiano, & quomodo coactus fuerit abdicare, co-
piose Dio lib. 49. Appia. 5. Velleius 2. Veste pulla.]
In quibusdam pura, mendose legitur. Dio. καὶ ὅτε καὶ
ἐπεὶ ἐν ἡμετέροις ἐδελοντὴς ἐν ἐδάπῃ φαιῶ ἰκέπε
αὐτὸ γενέσθαι. i. Hoc modo Lepidus quoque
 adactus, assumpta veste pulla ultro supplex
 Cæsari factus est. *Velleius etiam scribit, Lepidū*
 pullo velatum amiculo genibus Cæsaris ad-
 uolutum Taurus totam pene Siciliam.] *Vide*
ne, Africam, potius legendum sit. Nam Tauri vir-
tute Octavianus vtrunque Africam obtinuit, aucto-
re Dione. Ex Africa eum triumphasse indicant tabu-
la Capitoline, in quibus est, T. STATILIVS. T.
F. TAVRVS. PROCOS. EX AFRICA. A.
DCCXIX. PRIDIE K. IVL. Ouans urbē in-
gressus.] Hinc in Capitolinis triumphus est, IMP.
CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR. R. P. C.
II. OVANSEX SICILIA AN. DCCXVII.
IDIB. NOVEMBER.

In Caput decimumnonum.

Antonius postquam. De infelici bello Antonii cum Parthis præter Plutarchum lege Velleium. A Titio & Fannio.] Itarecte libri antiqui. Vulgo, Titio, & Fannio, corrupte legitur. Sex. Pompeium a M. Titio, & Fannio occisum scribunt quoque Appianus & Dio. Titio meminit Velleius. Antonius a tab. uero.] Hanc historiam lege in Dionis lib 49. & in Epitoma Iuliana 122. 1pt. Aetium. De bello Actiaco, que Antonius & Cleopatra victi sunt à Cesare, Plutarchus in Antonio. Dio li. 50. Florus li. 4 c. 11. Eutropius li. 7. Velleius & alii. P. Canidius] Itarecte libri manuscripti, um vulgo, Canitius legitur. Vide Plutarchum & Velleiū. Casius Parmensis.] Huius meminit quoque Velleius. Apud Appianum li. 5. est, Κάσιος ὁ παραμόσιος. Huius sortè poemation Orpheus existat.

In Caput vigesimum.

Anno ab vrbe cond. DCCCXXV.] Ita numerat etiam Dio li. 51. Collega autem Cesaris quinto Consulatu Sex. Appuleius, non Lucius ab aliis omnibus appellatur. viii. Idus Ianuar.] Cesar, si Macrobiū li. 1. Saturnal. sequimur, Sextili mense, nō Ianuario triplici triumpho ingressus est vrēē. Nā cū primum, Hec ex Suetonii Augusto descriptū est. Refert idem Iulius Obsequens. Cum & Ianum.] De Iano clauso mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgil. Aeneid. dixit: Claudentur belli portæ. Augusti

gusti nomen] *Cæsarem à senatu, ceterumque civibus
sententia Munatij Planci Augustum dictum fuisse
ante diem XVI. Kal. Febr. septimum & M. Vippa-
mo Agrippa Coss. Censorius prebit.*

In Caput vigesimum primum.

*Cæsare sexies, & bis M. Agrippa.] Agrip-
pam hoc anno iterum Consulē fuisse Caspiodorus
quoque testatur. Recte igitur Guil. Xylander apud
Dionem initio lib. quinquagesimi tertii ubi rō 7 le-
gitur. scribendum monet rō 6 De bello Cantabri-
co Dio, & Florus libro quarto capite ultimo. Idem
de aliis quoque bellis, quorum hic mentio. sunt legen-
di. Post hoc. Claudius Divus.] Bellum cum Rhe-
tū gestum est, Druso & Pisone Coss. anno urbis DCC-
XXXIII. C. illas dux.] De hoc & rebus ab eo gestis,
Dio libro 55.*

In Caput vigesimum secundum.

*Iani porta tertio. Augustum Ianum ter clau-
sisse Suetonius etiam testatur. Domini appellatio-
nem. Hæc descripta sunt e Tranquilli Augu-
sto. Centum agi. Censui hic è
Luca satis notus est.*

— (:) —

PAVLI OROSII
HISPANI ADVERSVS
Paganos Histo-
riarum

Liber septimus.

CAPVT I.

*Vnum solum verumque Deum, mundi om-
niumque conditorem, atque adeo poten-
tiam suam ac patientiam per vnum, hoc
est Christum, voluisse hominibus innotescere.*

fillo.

Vfficientia vt arbitror docu-
menta collecta sunt, quib. abs-
que * villo arcano, quod pauco-
rum fidelium est, probari de
medio queat, vnum illum &
verum Deum, quem Christiana fides prædi-
cat, & condidisse mundum creaturamq; eius
cum voluit, & disposuisse per multa, cum per
multa ignoraretur, & confirmasse ad vnum,
cum per vnicum declaratus est, simulque po-
tentiam patientiamque eius multimodis ar-
gumentis eluxisse. In quo quidem angustas,
deiectasque mentes offendi paulisper intelli-
go, quo tantæ potentæ patientia tanta mis-
cetur. Si enim potens erat, inquirunt, creare
mundum, componere pacem mundi, insinu-
are

are mūdo cultum ac notitiam sui, quid opus
fuit tanta, vel vt ipsi sentiunt, tam pernicioſa
patientia, vt in vltimo erroribus, cladibus,
laboribusque hominum fieret, quod à princi-
pio virtute eius, quem prædicas Dei, ſic poti-
us cœpiſſe potuiſſet? Quibus quidem veraci-
ter reſpondere poſſem, ad hoc ab initio crea-
tum & inſtitutum humanum genus, vt ſub
religione cum pace ſine labore viuens, fructu
obedientiæ æternitatem promeretur: ſed ab-
uſum bonitate creatoris, libertatem indul-
gentis in contumacem vertiſſe licentiam, at-
que ex contemptu in obliuionem defluxiſſe,
iuſtamque nunc eſſe patientiam Dei, & iu-
ſtam in vtramque partem, vt nec contem-
ptus diſperdat in totum, cui miſereri velit; &
aſſici laboribus, dum velit, ſinat contemptus
potens. Deinde ſubſequens eſſe, iuſte ſemper
adhibere quamuis ignorāti gubernationem
cui aliquando pie reſtituturus ſit poenitenti
antiquæ gratiæ facultatem. Sed hæc quoni-
am etiā veriſſime fortiſſimeque dicuntur,
fidelem tamen atque obedientem requirunt:
mihi autem, videro an aliquando credituris,
certe nunc cum incredulis actio eſt, prom-
ptius ea proferam, quæ ipſi & ſi probare no-
luerint, improbare non poſſint. Itaque quan-
tum ad conſcientiam humanarum mentium
pertinet, * vtique ſub reuerentia religionis
& confeſſione, cultuque ſupernæ potentiæ
viuimus, diſtante duntaxat fide: quia no-
ſtrum eſt fateri, ex vno & per vnum Deum
conſtare omnia: illorum tam multos deos
puta-

* vtique.

putare, quàm multa sunt elementa. Si potentia Dei, inquit, quem prædicatis fuit, ut Romanum imperium tam amplum, ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eiusdem obfuit, ut ante non fieret? Quibus subeodem verbo respondebitur: Si potentia deorum, quos prædicatis fuit, ut Romanum imperium tam amplum ac tam sublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit, ut ante non fieret? an ipsi dii nondum erant? an adhuc Roma ipsa non erat? an illi non colebantur? an hæc nondum idonea imperio videbatur? Si nondum erant dii, cessat intentio. Ut quidem iam ibi eorum discussio moram, ubi ne ipsam quidem inuenio naturam? Si autem erant dii, aut potentia eorum, ut ipsi iudicant, aut patientia in culpa est: vel patientia, si fuit: vel potentia, si defuit: aut n̄ magis suadibile videtur fuisse, tunc quidem deos, qui prouehere potuissent, sed nondum extitisse Romanos qui prouehi iure possent. Nos autorem rerum potentiam, non artificem scientiam quærimus. De dijs quippe (ut putant) magnis, non de fabris vilissimis quaestio est, quibus, nisi materia accedat, ars cessat. Si enim præscisse illis ac voluisse præstare, semper fuit, immo et iam subiacente præsentia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat suis, hoc est, præscire, quod velle, quodcumque illud præsciebatur, cui voluntas astipularetur, nō expectari oportuit, sed creari: maximè cum & Iouem illum suum acervos formicarum in populos hominum

num ludo vertere solitum ferant. Porro autem de cura, caerimoniarum nec recensendum arbitror : quoniam inter sacra continua incessabilibus cladibus nullus finis, ac nulla requies fuit, nisi cum saluator mundi Christus illuxit: cuius aduentui prædestinatam fuisse imperij Romani pacem & si iam sufficienter ostendisse me arbitror, paucis tamen adhuc supplere conabor.

C A P V T I I.

Babylonem & Romam, regnumque illius & huius in plerisque omnibus conuenire. De quatuor mundi monarchiis, de incendio quodam Romæ, Christi & Abraham seculis.

PRincipio secundi libelli cum tempora Romanæ conditionis stili tenore perstringerem, multa conuenienter inter Babyloniam urbem Assyriorum tunc principem gentium & Romam æque nunc gentibus dominantem, compacta conscripti: fuisse illud primum, hoc ultimum imperium: illud paulatim cedens, at istud sensim conualescens: defluxisse illi sub vno tempore nouissimum regem, isti primum fuisse: illam deinde tunc inuadente Cyro captam velut in mortem concidisse, cum istam fiducialiter assurgentem, post expulsos reges liberis vti cepisse consilijs: præcipuè cum vindicante libertatem suam Roma, tunc quoque Iudæorum populus

pulus, qui apud Babyloniam sub regibus ser-
uiebat, in sanctam Hierusalem recepta liber-
tate redierit, templumque Domini sicut à
prophetis prædictum fuerat, reformarit. Pre-
terea intercessisse dixeram inter Babylo-
nium regnum, quod ab Oriente fuerat, & Ro-
manum, quod ab Occidente confurgens hæ-
reditate Orientis enutriebatur, Macedoni-
cum Africanumque regnum, hoc est, quasi à
meridie ac septentrione breuibus vicibus par-
tes tutoris curatorisque tenuisse. Orientis &
Occidentis regnum Babylonium & Roma-
num iure vocitari, neminem vnquam dubi-
tasse scio. Macedonicum regnum sub septen-
trione esse cum ipsa cœli plaga, tum Alexan-
dri Magni aræ positæ vsque ad nunc sub Ri-
phæis montibus docent. Carthaginem verò
vniuersæ præcelluisse Africæ, & non solum
in Siciliam, Sardiniam, ceterasque adiacen-
tinsulas, sed etiam in Hispaniam regni termi-
nos tetendisse, historiarum simul monimen-
ta vrbiumque declarât. Dictum est etiam va-
stata per Medos Babyloniæ, & irrupta per
Gothos Romæ pares admodum annorum
numeros cucurrisse. Nunc autem his illud
adijcio, quo magis clareat vnum esse arbitrum
seculorum, regnorum, locorumque omnium
Deum. Regnum Carthaginienſe à conditio-
ne vsque ad euersionem eius, paulo amplius
quam septingentis annis stetit: & que regnum
Macedonicum à Catano vsque ad Persen pau-
lo minus quam DCC, vtrumque tamen sep-
tenuarius ille numerus, quo iudicatur, omnia

ter-

terminauit. Roma ipsa etiam quamuis ad ad-
uentum Domini nostri Iesu Christi perfecto
prouheretur imperio, tamen paululum, &
ipsa in occurſu numeri huius offendit. Nam
ſeptingenteſimo conditionis ſuz anno, qua-
tuordecim vicos eius, incertum vnde cōſur-
gens flamma conſumpſit, nec vnquam, vt ait
Liuius, maiore incendio vaſtata eſt, adeo, vt
poſt aliquot annos Cæſar Auguſtus ad repa-
rationem eorum, quę tunc exuſta erant, ma-
gnam vim pecunię ex ærario publico largi-
tus ſit. Poteram quoque oſtendere, eundem
duplicatum numerum manſiſſe Babylonię,
quę poſt mille quadringentos & quod ex-
currit annos, vltimè à Cyro rege capta eſt,
niſi præſentium contemplatione reuocarer.
Illud ſane libenter adiſcio, quia primi illius
regum omnium Nini (quamuis & pater eius
Belus obſcure primus regnaſſe referatur) il-
lius ergo Nini anno, poſtquam regnare cœ-
perat, XLIII. natus eſt ſanctus ille Abraham,
cui dictę ſunt re promiſſiones, ex cuius ſemi-
ne promiſſus eſt Chriſtus: deinde nunc primi
iſtius Imperatorum omnium Auguſti Cæ-
ſaris (quamuis & pater eius Cæſar metator
imperij potius quam Imperator exſtiterit) i-
ſtius * inquam Cæſaris, poſteaquam impera-
re cœpit, emenſo propemodum anno XLII.
natus eſt Chriſtus, qui Abraz ſub Nino primo
rege fuerat re promiſſus. Natus eſt autem VII.
Kalend. Ianuarij, quando primum incremē-
ta omnia anni venientis incipiunt. Ita fa-
ctum eſt, vt cum Abraham XLIII. anno natus

fit, sub line XLII. natiuitas Christi conueniret, vt iam non ipse in parte tertij anni, sed in ipso potius tertius annus oriretur. Qui annus, quantis, quam nouis, quamque inusitatis bonis abundauerit, satis etiam me non proferente compertum haberi arbitror, toto terrarum orbe vna pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum, clausæ Ianigemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, non repressis, census ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæsaris nomen vniuersa magnarum gentium creatura iurauit, simulque per communionem census, vnius societatis effecta est.

CAPVT III.

Christus quando ad hominum salutem natus, quomodo statim vexatus, de ingeni Roma fame, & ingi pace.

Igitur anno ab vrbe condita DCCCLII: natus est Christus, salutarem mundo afferens fidem, verè petra medio rerum posita: vbi comminueretur, qui offenderet, qui crederet, saluaretur: verè ignis ardens, quem, qui sequitur, illuminatur; qui tentat, exurit: ipse est Christus, Christianorum caput, saluator bonorum, malorum punitor, iudex omnium, qui formam subsecutus verbo & opere statuens, quo magis doceret patientes in persecutionibus, quas pro vita æterna exciperent, esse oportere, mox vt virginis partu editus, mundo apparuit, à passionibus suis

ccepit. Namque eum rex Iudææ Herodes simul vt natum comperit, necare decreuit, plurimosq; tunc paruulos, dum vnum infectatur, occidit. Hinc malignis improbè incurrentibus digna punitio est. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia, in quantum pernitiōse inquietatur, blasphemantium pœna est: securis per omnia Christianis fidelibus, quibus aut æternæ vitæ requies in tuto, aut etiam huius in lucro est: quod promptius cum per ordinem referam, ipsis rebus ostendam. Postquam redemptor mundi Dominus Iesus Christus venit in terras, & Cæsaris censu ciuis Romanus ascriptus est, dum per duodecim, vt dixi, an nos, causæ belli portæ beatissima pacis tranquillitate cohibentur. Caium nepotem suum Cæsar Augustus ad ordinandas Ægypti Syriæque prouincias misit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæstinæ, apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto & celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillius refert. Quod Augustus vbi per eum comperit, prauo vsu iudicio, prudenter fecisse laudauit. Itaque anno imperij Cæsaris quadragésimo octauo, adeo dira Romanos fames consecuta est, vt Cæsar lanistarum familias, omnesq; peregrinos, seruorum quoq; maximas copias exceptis medicis & præceptoribus, trudi vrbe præceperit. Ita peccante principe in sanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offensionis qualitas vltionis ostendit. Deinde, vt verbis Cornelij Taciti lo-

quar, ſene Auguſto Ianus patefactus, dum apud
 extremos terrarum terminos nouę gentes ſæpe ex uſu, & aliquando cum damno
 quæruntur, uſque ad Veſpaſiani durauit imperium. Huculque Cornelius. Cæterum &
 tunc capta euerſaque vrbe Hieroſolymorum, ſicut propheta prænuntiauerunt, extinctiſque Iudeis, Titus qui ad vindicandum
 Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguinem iudicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Veſpaſiano patre Ianum clauſit. Igitur
 etſi ſub extremis Cæſaris temporibus apertus eſt Ianus, tamen per multa ex eo tempora, quamuis in prociñctu eſſet exercitus, nulla
 bella ſonuerunt. Vnde etiam Dominus ipſe Ieſus Chriſtus in Euangelijſ, cum temporibus illis in ſumma tranquillitate vniuerſus
 mundus ageret, cunctaſque gentes pax vna velaret, & à diſcipulis ſuis interrogatus eſſet, de conſuſione temporum ſubſequentium, inter cetera ſic ait: Audituri autem eſtis prælia & opiniones præliorū, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames & terræmotus, per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Hoc autem diuina prouidentia docens, & credentes præmonendo firmavit, & incredulos prædicendo confudit.

Matth. 24.

CAPVT IV.

*De vita & gestis Tiberii Caesaris, quomodo
Christum amplexus sit, de eius crudelitate
in plurimos.*

ANno ab vrbe condita septingentesimo L-
XVII. post mortem Augusti Caesaris Ti-
berius Cæsar imperium adeptus est, mansit-
que in eo annis viginti & tribus. Hic perfe-
metipsum nulla bella gessit, sed ne per lega-
tos quidem aliqua graua, nisi quod tantum
aliquantis in locis præcogniti cito gentium
rumores comprimebantur. Sane quarto
imperij eius anno Germanicus Drusus filius
Caligulae pater, de Germanis, ad quos ab
Augusto senex missus fuerat, triumphauit.
Ipse autem Tiberius plurima imperij sui par-
te, cum magna & graui modestia reipublice
præfuit, adeo vt quibusdam præsidibus au-
genda prouincijs tributa suadentibus scri-
pserit, Boni pastoris esse tendere pecus, non
deglubere. At postquam passus est Domi-
nus Christus, atque à mortuis resurrexit,
& discipulos suos ad prædicandum duni-
sit, Pilatus præses Palæstinæ prouinciæ ad
Tiberium Imperatorem atque ad senatum
retulit de passionem & resurrectionem CHRIS-
TI, consequentibusque virtutibus, quæ
vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per
discipulos ipsius in nomine eius fiebant, &
de eo quod certatim crescente plurimo-
rum fide Deus crederetur. Tiberius cum

suffragio magni fauoris retulit ad senatum, ut Christus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, cur non sibi prius secundum morem delatum esset, ut de suscipiendo cultu prius ipse decerneret, consecrationē Christi recusauit, edicto quo constituit exterminandos esse vrbe Christianos: præcipue cum & Seianus præfectus Tiberij, suscipienda religioni obstinatissimè contradiceret. Tiberius tamen edicto accusatoribus Christianorum mortem comminatus est. Itaque paulatim immutata est illa Tiberij Cæsaris laudatissima modestia, in pœnam contradictoris senatus. Nam regi, quæcunque voluntate faciebat, voluptas erat: atque ex mansuetissimo principe sauißima bestia exarsit. Nam plurimos senatorum proscripsit & ad mortem coëgit. Viginti sibi Patricios viros consilij causa elegerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diuersis causis necauit. Seianum præfectum suum res novas molientem interfecit. Filios suos Drusum & Germanicum, quorum Drusus naturalis, Germanicus adoptiuus erat, manifestis veneni signis perdidit. Filios Germanici filij sui interfecit. Referre singillatim facta eius horret animus, pudetque, tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, ut qui spreuerant Christo rege saluari, rege Cæsare punirentur. Huius tamen imperij anno duodecimo: noua & incredibilis clades apud Fidenatium urbem accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatorum munus spectante collapsa est, & plusquam

quam viginti millia hominum occidit. Dignum sane posteris tantæ correptionis exemplum, tunc ad spectandas hominum mortes auidos homines conuenisse, quando pro salute hominum prouidenda Deus homo esse voluisset. Deinde anno eiusdem X V II. cum Dominus Iesus Christus voluntarie quidem se tradidit passioni, sed impiè à Iudæis apprehensus, & patibulo suffixus est, maximo terræ motu per orbem facto, saxa in montibus scissa sunt, maximarumque urbium plurimæ partes plus solita concussione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei sextam sol in toto orbe obscuratus, terræque nox subito obducta terris est, & sicut dictum est, Impiaque æternam timuerunt stracula noctem. Usque adeo autem neque Lunam lumini Solis, neque nubes obstitisse manifestum est, vt X IV. eadem * die Lunam tota cœli regione interiecta longissimè à cœlo. spectu Solis abfuisse, & stellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulsisse referatur. Quod non solum sanctorum Euangeliorum fides, sed etiam aliquanti Græcorum libri attestantur. Iam hinc post passionem Domini, quem Iudæi quantum in ipsis fuit persecuti sunt, continuæ elades Iudæorum, donec exinaniti dispersique deficiant, incessabiliter strepunt. Tiberius siquidem iuuentutem eorum intumescētem per speciem sacramenti in prouincias grauioris cœli relegauit, reliquos gentis eiusdem vel similia sectantes vrbe submouit, sub pœ-

* die Lunam
cœli interie-
cta longiss.

na perpetuae seruitutis, nisi obtemperassent. Sane Asia cum res illo terræmotu dirutas, tributo dimisso, propriae iam libertate donauit. Hic ambiguis signis veneni obijt.

CAPUT V.

C. Caligulae Caesaris mores, res gesta & crudelia facinora.

A NNO ab vrbe condita septingentesimo
 XC. tertius ab Augusto Caius Caligula
 coepit regnare, mansitque in imperio annis
 non plenis quatuor, homo ante se omnium
 flagitiosissimus, & qui vere dignus Roma-
 nis blasphemantibus, & Iudæis persecuto-
 ribus punitor adhibitus videretur. Hic, vt
 breuiter magnitudinem crudelitatis eius
 exprimam, exclamasse fertur: Vtinam po-
 pulus Romanus vnā ceruicem haberet.
 Saepe etiam de conditione temporum suo-
 rum conquestus est, quod nullis calamitati-
 bus publicis insignirentur. O beata germi-
 na temporis Christiani, quantum praeualui-
 stis in rebus humanis, vt etiam crudelitas
 hominis magis potuerit clades desiderare,
 quam inuenire. Ecce de tranquillitate gene-
 rali feritas ieiuna conqueritur. Furor impi-
 us intus Saxa sedens super arma & centum
 vincus ahenis. Post tergum nodis fremit
 horridus ore cruento. Serui rebelles & fu-
 gitui gladiatores perterrere Romam, e-
 uertere Italiam, Siciliam deleuere, iam pe-
 ne vniuerso humano generi toto orbe me-
 tuen-

tuendi. In diebus autem salutis, hoc est, temporibus Christianis, conuellere quietem non potest vel Cæsar infestus. Hic siquidem magno & incredibili apparatu profectus querere hostem viribus ociosis, Germaniam Galliamque percurrentes, in ora Oceani circa prospectum Britannix restitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filium, qui à patre pulsus cum paucis oberabat, in deditionem recepisset; deficiente belli materia, Romam rediit. Iisdem autem diebus Iudæi, qui iam tunc ob passionem Christi meritis ubique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam seditione excitata, profligati cæde, atque vrbe propulsi, expromendarum querelarum causa Philonem quendam virum sane in primis eruditum, legatum ad Cæsarem miserunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum precipuè Iudæis infestissimus, spreta legatione Philonis, omnes Iudæorum sacras ædes, atque in primis antiquum illud in Hierosolymis sacrarium profanari sacrificijs gentilium, ac repleti statuis simulachrisque imperavit, seque ibi vt Deum coli præcepit. Pilatus autem præses, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, postquam plurimas seditiones in Hierosolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Caio angoribus coartatus est, vt sua se transuerberans manu, malorum compendium mortis celeritate quaesierit. Caius Caligula libidinibus suis etiam illud sceleris adiecit, vt sorores suas primum

stupro pollueret deinde exilio damnaveretur: qui post omnes simul exules iussit occidi. Ipse autem à suis protectoribus occisus est. Duo libelli in secretis eius reperti sunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo nomini ascriptum erat: ambo lectissimorum virorum utriusque ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & arca ingens variorum venenorum pocula continens, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria traduntur non sine magno piscium exitio, quos necatos per proxima litora passim ætuseiecit. Magnum reuera iudicium miserentis Dei, propter suffragium gratiæ in populum continuo ex parte crediturum, & propter iræ temperamentum in populum tunc infideliter obstinatum, ut quantam multitudo hominum preparatam mortem euaserit, ex multitudine interfectorum piscium disceretur: omnibusque notesceret, quid tanta veneni moles arte audita, agere in misera ciuitate potuisset: quæ negligenter elusa, etiam maria corrumpit.

CAPUT VI.

*Claudij Tiberij Cæsaris vita & res gestæ, &
gravissima sub eo fames Romæ.*

ANno ab vrbe condita DCCCXCV. Tiberius Claudius ab Augusto quartus, regnum adeptus est: mansitque in eo annis quatuor-

tuordecim. Exordio regni eius Petrus Apostolus domini nostri Iesu Christi Romam venit, & salutarem cunctis credentibus fidem fidei verbo docuit, potentissimisque virtutibus approbavit. Atque exin Christiani Romæ esse cœperunt. Sensit hoc collatum fidei suæ Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa de abrogando imperio, ac republ. in antiquum ordinem restituenda evertendaque penitus Cæsarum vniuersa familia senatus & consules decreuissent, Claudius mox vt confirmavit imperium, magna atque adhuc Romæ incognita vsus clementia, ne in tantâ nobilium multitudinem vltiosi esset cœpta, sœuisset biduum illud, quod de republ. statu infeliciter consultatum actumque fuerat, memoriæ exemit, omniumque factorum dictorumve in eo veniam & oblivionem in perpetuum sauxit. Ita illam præclaram & famosam Atheniensium amnestiam, quam quidem Romæ inducere Iulio Cæsare interfecto Senatus, Cicerone suadente, tentauerat: sed Antonio & Octauiano propter vltionem extincti Cæsaris irrumpentibus, in irritum cessaret: hanc Claudius, quamuis multo truculentiore causa in eadem conspiratorum stimularetur, vltro nea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodem tempore præsentis gratiæ Dei grande miraculum, siquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, bellum civile molitus, legiones multas fortissimæque ad sacramenti mutationem pellegerat.

*dato.

T. I. annus.

*profectio-
nem.

*His Chri-
stianissimi
commodis
adiici que-
ant que fau-
sta Imperio
Dio refert
accidisse,
lib. LX.
*redhibi-
tos.

Itaque die * dicto, vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquomo- do signa, moueriue potuerunt. Exercitus tanta & tam inulitata miraculi fide motus, & conuersus in poenitentiam, Scribonia- num quinto statim die destitutum interfe- cit, seseque sacramento prioris militiæ con- tinuit. Tristius ac perniciosius vrbi Ro- mæ nihil vnquam fuisse, quàm bella ciuilia, satis notum est. Itaque propter aduen- tum Apostoli Petri, & tenera Christianorum germina, vix dum adhuc pauca ad sanctæ fi- dei * professionem erumpentia, hanc exori- entem tyrannidem, & consurgens istud ciui- le bellum neget quisquam diuinitus esse cō- pressum? * Quis præteritis temporibus de compressione bellorum ciuiliū simile pro- barit exemplum? Claudius quarto imperij sui anno, cupiens se utilem reipub. ostenta- re principem, bellum vbique & victoriam vndecunque quæsiuit. Itaque expeditionem in Britanniam mouit: quæ excitata in tu- multum propter non * redditos transfugas videbatur; transuectusque in insulam est, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat. Ibi- que, vt verbis Suetonij Tranquilli loquar, sine vlllo prælio ac sanguine intra paucissi- mos dies plurimam insulæ partem in dedi- tionem recepit. Orcadas etiam insulas vl- tra Britanniam in Oceano positas, Romano adiecit imperio, ac sexto quam profectus e-

rat mense Romam rediit. Conferatur nunc,
 si cuiquā placet, infula & infula, tempus & tē-
 pus, bellū, & bellū Cæsar & Cæsar. Nā de fine
 nihil profero : quoniam hoc felicissima vi-
 ctoria, illud acerbissima clades fuit: & sic de-
 mum Roma cognoscat, per eius latentem
 prouidentiam in *augendis rebus antea se *agendis.
 partem felicitatis habuisse, cuius agnitione
 suscepta, plenissima felicitate perfruitur, in
 quantum non tamen blasphemiarum offen-
 diculis deprauatur. Eodem anno *imperij

eius fames grauissima per Syriam facta est, an. quarto,
 quam etiam prophetæ prænuntiauerant: sed vt & Eusebi
 Christianorum necessitatibus apud Hiero- us ait: at
 solymam, connectis ab Aegypto frumentis, Dio lib. LX.
 Helena Adiabenorum regina conuersa ad anno secun-
 *fidem Christi, largissime ministravit. Anno do Baroni-
 imperij eius quinto inter Theram & Thera- us ad an.
 fiam infula & profundo emicuit triginta sta- Christi. 44.
 diorum spatio extenta. Anno eius septimo, *ad Iudaif-
 sub procuratore Iudææ Cumano in Hiero- mum, ait
 solymistanta seditio in diebus azymorum Ioseph. lib.
 exorta est, vt in portarum exitu populo XX Antig
 coartato, triginta millia Iudæorum cæde cap 2.
 prostrata & compressione suffocata refe-
 rantur. Anno eiusdem nono, expulsos
 per Claudium vrbe Iudæos, Iosephus re-
 fert: sed memagis Suetonius mouet, qui
 ait hoc modo: Claudius Iudæos impulso-
 re Christo assidue tumultuantes Roma ex-
 pulsit. Quod, virum contra Christum tu-
 multuantes Iudæos coerceri & comprimi
 iusserit, an etiam Christianos simul velut co-
 gnata

gnatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur. Veruntamen sequenti anno tanta fames Romæ fuit, vt medio foro imperator correptus à populo conuiitijs & fragminibus panis turpissime infestatus, ægre per Pseudotyrum in palatium refugiens, furorem excitatæ plebis euaserit. Paruo autem intercedente tempore triginta quinque senatores & trecentos simul equites Romanos minimis causis interfecit: ipse autem manifestis veneni signis est mortuus.

C A P V T VII.

Neronis Claudii Cæsaris fædi mores, & scelestæ facinora.

ANno ab vrbe condita octingentesimo octauo Nero Cæsar ab Augusto quintus principatum adeptus est, manlitque in eo annis non plenis quatuordecim, Cais Caligulæ auunculi sui erga omnia vitia ac scelera sectator, immo transgressor, petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem nullo non scelere exercuit, siquidem petulantia percitus omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perlustrans, assumpto etiam varij vestitus dedecore, * cerices, citharistas, tragædos, & aurigas sæpe sibi superasse visus est. Libidinibus porro tantis exagitarus est, vt ne à matre quidem vel sorore vllaue consanguinitatis reuerentia abstinuisse referatur, virum in vxorem duxerit, ipse à viro vt vxor

*scenicos.

acce-

acceptus sit: Luxurię vero tam effrenatę fuit,
vt retibus aureis piscaretur, quę purpureis
funibus extrahebantur: frigidis & calidis la-
uaret vnguentis. Qui etiam nunquam minus
M. carrucis confecisse iter traditur. Denique
vrbs Romę incendium voluptatis suę spe-
ctaculum fecit. Per sex enim dies septemque
noctes ardens ciuitas, regiones pauit aspectus.
Horrea quadro structa lapide, magnęque il-
lę veterum insulę, quas discurrens adire flā-
ma non poterat, magnis machinis quondam
ad externa bella pręparatis, labefactatę atq;
inflammatę sunt ad monumentorum busto-
rumque diuersoria infelici plebe compulsa.
Quod ipse ex altissima illa Męcenatiana tur-
re prospectans, letusque flāmę (vt aiebat) pul-
chritudine, tragico habitu Iliadem decanta-
bat Auaritię autem tam pręruptę extitit, vt
post hoc incendium vrbs, quam se Augustus
ex lateritia marmoream reddidisse iactaue-
rat, neminem ad reliquias rerum * suarum
adire permiserit, cuncta quę flammę quo-
quo modo superfuerant, ipse abstulit. Cen-
tescentena millia festerium annua ad ex-
pensas a senatu sibi conferri imperauit. Plu-
rimos senatorum, nulla extante causa, bonis
priuauit. Negotiatorum omnium sub vna
die tormentis quoque adhibitis omnem pe-
nitus censum absterlit. Crudelitatis autem
rabie ita efferatus est, vt plurimam senatus
partem interfecerit, equestrem ordinem pe-
ne destituerit. Sed ne parricidiis quidem ab-
stinuit, matrem, fratrem, sororem, vxorem,

* vastarum.

exte-

ceterosque omnes cognatos & propinquos sine haesitatione prostravit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romæ Christianos supplicijs & mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciarı imperavit: ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi Apostolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox acervatim miseram civitatem obortæ undique clades oppressere. Nam subsequente autumnus tanta urbi pestilentia incubuit, ut triginta millia funerum in rationem Libitinæ venirent. Britannica deinde clades è vestigio accidit, qua duo præcipua oppida, magna civium sociorumque clade & cæde direpta sunt. Præterea in Oriente magnis Armeniæ provincijs amissis Romanæ legiones subiugum Parthicum missæ, ægræque Syria, retenta est. In Asia tres urbes, hoc est, Leodicea, Hierapolis, Colossæ terræmotu conciderunt. At vero Nero postquam Galbam in Hispania imperatorem creatum ab exercitu cognovit: totus animo ac spe concidit. Cumque incredibilia perturbandæ, imo subruendæ reipub. mala moliretur, hostis à senatu pronuntiatus, & ignominiosissime fugiens, ad quartum ab urbe lapidem sese ipse interfecit, atque in eo omnis Cæsaris familia consumpta est.

C A P V T VIII.

De Galba, Othonis & Vitellii imperio, & moribus & facinoribus.

ANno ab vrbe condita octingentesimo
 XXIV. Galba apud Hispanias vsurpauit
 imperium: qui mox vt Neronis mortem com-
 perit, Romam venit. Cumque omnes auaria-
 tia, sæuitia, segnitiaque offenderet, Pisonem
 sibi nobilem industriumque adulescentem in
 filium atque in regnum adoptauit: cum quo
 septimo mense imperii sui ab Othone iugu-
 latus est. Luit Roma cædibus principum ex-
 citatisque ciuilibus bellis, recentes Chri-
 stianæ religionis iniurias: & signa legio-
 num illa, quæ sub aduentu in urbem Petri
 Apostoli diuinitus coercita conuelli nullo
 modo ad excitandum ciuile bellum value-
 rant, quod per Scribonianum parabatur.
 Petro in vrbe interfecto, & Christianis pœ-
 narum diuersitate laniatis, toto se or-
 be soluerunt. De Hispania siquidem illico
 Galba surrexerat: quo mox oppresso, Otho
 Romæ, Vitellius in Germania, Vespasia-
 nus in Syria imperia simul atque arma ra-
 puerunt. Pro bent sane etiam inuicti potenti-
 am simul & clementiam Dei, qui Christianis
 temporibus offenduntur, quanta celeri-
 tate tantorum incendia bellorum & excita-
 ta sunt & repressa, cum & antea minimis cau-
 sis magnæ ac diuturnæ clades agitarentur, &
 nunc maximi vndique concieptantes mag-
 norum

norum malorum fragores, minimo negotio
fopirentur. Iam enim erat Romæ, quamvis
persecutione vexata ecclesia, quæ iudici om-
nium Christo etiam pro inimicis & persecu-
toribus supplicaret. Igitur Otho, cum Galba
& Pifone Romæ interfectis inter tumultus
cædesque inuassisset imperium, ac mox crea-
tum imperatorem Gallia per Germanicas le-
giones Vitellium comperisset, bellum ciuile
molitus, tribus primum leuibus præliis, hoc
est, vno apud Alpes, alio circa Placentiam,
tertio circa locum, quem Castoris vocant,
contra Vitellianos duces congressus victor
extitisset, quarto apud Bebrinacum prælio,
cum animaduertisset suos vinci mense tertio
quam imperare coeperat, sese interfecit. Vi-
telliæ victor Romam venit: vbi cum multa
crudeliter ac nequiter ageret, incredibili et-
iam voracitatis appetitu humanam vitam
probris aggrauaret, postquam de Vespasiano
comperit, primum deponere molitus est im-
perium: postea à quibusdam animatus Sabinum
Vespasiani fratrem nihil mali tum sus-
piciantem, cum cæteris Flauianis in Capito-
lium compulit; succensoque templo, & mi-
xta simul flamma ruinaque, omnes in vnum
pariter interitum ac tumultum dedit. Post
deficienti in Vespasiani nomen exercitu suo
destitutus, appropinquantibus iam hostibus
trepidus, cum se in quandam proximam pa-
latio cellulam contrussisset, turpissime inde
prostratus, cum per viam sacram nudus du-
ceretur, passim cunctis finum in os eius con-
iectan-

iectantibus, in forum deductus, VII. quam regnum præsumperat mense, apud Gemonias scalas minutissimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde vincto tractus, & in Tiberim merfus, etiam communi caruit sepultura. Multis autem & nefarijs modis per complures dies à Vespasiani militibus, aduersum senatum populumque Romanum indiscreta exde sauitum est.

C A P V T IX.

Vespasiani Augusti & Titi imperium quomodo rebellantes Iudæos compreserit, ad hanc urbem Hierosolimam cum templo solo æquauerit. De cæteris eorum gestis.

ANno ab vrbe condita octingentesimo vigesimo quinto, breui illa quidem sed turbida tyrannorum tempestate discussa tranquilla sub Vespasiano duce serenitas redijt. Nanque vt paulo altius repetam, Iudæi post passionem Christi destituti in totum gratia Dei, cum omnibus vndique malis circumuenirentur, quibusdam in Carmelo monte seducti fortibus, quæ portenderent exortos à Iudæa duces rerum potituros fore, prædictumque ad se trahētes, in rebellionem exarserūt. Extinctisque Romanis præfidijs, legatum quoque Syriæ suppetias ferentem, rapta aquila & cæsis copijs, fugauerunt. Ad hos Vespasianus à Nerone missus, Titum filium suū

*latius.

maio^{re}m inter legatos habuit. Nam multas
& validas legiones secum in Syriam traiecit.
Itaque cum Iudæos multis eorum oppidis
captis, in urbem Hierosolymorum, præcipue
ob diem festum congregatos, obsidione clau-
fisset, cognita Neronis morte, hortatu pluri-
morum regum & ducum, maxime Iosephi
Iudæorum ducis sententia, qui captus, eum
in vincula conijceretur, constantissime di-
xerat (sicut Suetonius refert) continuo se ab
eodem, sed imperatore, solvendum, imperiū
adeptus est: relictoque in castris ad procura-
tionem obsidionis Hierosolymorum filio Ti-
to, per Alexandriam profectus est Romam.
Sed cognita interfectione Vitellij, paulisper
Alexandriæ substitit: Titus vero magna ac
diurna obsidione Iudæos premens, machinis
cunctisque bellicis molibus non sine multo
suorum sanguine tandem muros ciuitatis ir-
rupit. Sed ad expugnandam interiorem tem-
pli munitiōem, quam reclusa multitudo sa-
cerdotum ac principum tuebatur, maiore vi
& mora opus fuit. Quod tamen postquam
in potestatem redactum opere atque anti-
quitate suspexit, diu deliberavit, vtrum tan-
quam incitamentum hostium incenderet,
an in testimonium victoriæ reseruaret. Sed
ecclesia Dei iam per totum orbem vberime
germinante, hoc tanquam effectum ac vacu-
um, nulliq; vsui bono commodum, arbitrio
Dei auferendum fuit. Itaque Titus imperator
ab exercitu pronuntiatus, templum in Hie-
rosolymis incendit ac diruit: quod a die con-
ditio-

ditionis primæ vsque ad diem euerſionis vltimæ, manſerat annis MCII. Muros vr̃bis vniuerſos ſolo adæquauit. DC. millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. Iosephus vero Iudæus, qui ei tunc bello præfuit, & apud Veſpaſianū propter prædictum Imperium veniam gratiamque meruerat, ſcribit vndeſcies centena millia gladio & fame periſſe: reliquias vero Iudæorum diuerſis actas conditionibus toto orbe diſperſas: quarum numerus ad nonaginta millia hominum fuiſſe narratur. Veſpaſianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Iudæis triumphum, vr̃bē ingreſſi ſunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triūphos, qui à conditione vr̃bis, vsq; ad id tempus acti erant, hoc ſpectaculum fuit, patrem & filium vno triumphali curru veſtos, glorioſiſimā ab his qui patrem & filium offenderant, victoriā reportaſſe. Qui continuo omnib. bellis ac tumultibus domi forſque compreſſis, pacem totius orbis pronuntiauerunt, & Ianum geminum obſeratis cohiberi clauſtris, ſexto demum ipſi poſt vr̃bē conditam cenſuerunt. Iure enim idem honos vltioni paſſionis Domini impenſus eſt, qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde ſine vllis bellorum tumultibus in immenſum reſpublica Romana prouehitur: liquidem Achaia, Lycia, Rhodus, Byzantium, * Samos, Thracia, Ciliſia, Cômagine, tum primum redactæ in prouincias, Romanis iudicibus, legibusque

* Samothracia.

paruerunt. Nono autem imperij eius anno tres ciuitates Cypri terræ motu corruerunt, & Romæ magna pestilentia fuit. Vespasianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus sui profluuiio ventris mortuus est. Anno ab vrbe condita octingentesimo vigesimo octauo, Titus segregatis à numero principum Othone & Vitellio, ab Augusto octauus biennio post Vespasianum regnauit. Cuius tanta tranquillitas in imperio fuit, vt nullius omnino sanguinem in republica administranda fuisse referatur. Et tamen Tunc Romæ orto repente incendio, plurimæ ædes publicæ concrematae sunt. Abruptum tunc etiam Vesuuji montis verticem magna profuisse incendia ferunt, torrentibusque flammarum vicina regionis cum vrbibus hominibusque delesse. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua patere ius, morbo absumptus est.

CAPVT X.

De Flauii Domitiani Caesaris imperio, rebus gestis & facinoribus.

ANno ab vrbe condita octingentesimo atricesimo, Domitianus Titii frater, ab Augusto nonus, fratri successit in regnum. Qui per annos quindecim ad hoc paulatim per omnes scelerum gradus creuit, vt confirmatissimam toto orbe Christi Ecclesiam, datis vbique crudelissimæ persecutionis

nisi edictis, conuellere auderet. Is in tantam superbiam prolapsus fuit, ut dominum sese ac Deum vocari, scribi, colique iusserit, Nobilissimos è senatu, inuidiæ simul ac prædæ causa, alios palam interfecit, alios in exilium trulit, ibique trucidari imperauit. Libidinis intemperantia quicquid cogitari potest, fecit. Plurimas vrbes ædes, destructis populi Romani rebus extruxit. Bellum aduersum Germanos & Dacos per legatos gessit pari reipub. pernicio; cum & in vrbe ipse senatum populumque laniaret, & foris male circumactum exercitum assidua hostes cæde conficerent. Nam quanto fuerint Diurpaneï Dacorum regis cum Fusco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longo textu euoluere, nisi Cornelius Tacit. qui hanc historiam diligentissime contexuit, dereticendo interfectorum numero, & Sallustium Crispum, & alios auctores quamplurimos sanxisse, & se ipsum idem potissimum elegisse dixisset. Domitianus tamen prauissima elatus iactantia, sub nomine superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Idemque effratus superbia, qua se Deum coli vellet, persecutionem in Christianos agi secundus à Nerone imperauit. Quo tempore etiam beatissimus Iohannes Apostolus in Patmum insulam relegatus fuit. Inter Iudeos quoque acerbitate tormentorum & crudentissimæ quæstionis exquiri genus David, atque interfici præceptum est, dum prophetis sanctis & inuidetur, & creditur, quasi ad-

huc futurus esset ex semine Dauid, qui regnū posset adipisci. Continuo tamen Domitianus crudeliter in palatio à suis interfectus est : cuius cadaver populari sandapilla per Vespillones exportatum, atque ignominiosissime sepultum est.

CAPVT XL

Cocceij Nerua Caesaris imperium.

ANno ab vrbe condita octingentesimo quadragesimo sexto, quāuis Eutropius quinquagesimum hunc esse annum scripserit, Nerua admodum senex à Petronio præfecto prætorio, & Parthenio spadone interfectore Domitiani, imperator decimus ab Augusto creatus, Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera afflictæ Reipubl. diuina prouisione consulat. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit : vnde & Iohannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus, Ephesum redijt : emensoque anno imperij sui, Nerua confectus morbo diem obiit.

CAPVT XII.

*D. Vlpij Traiani Caesaris Augusti imperium
& res gestæ.*

ANno ab vrbe condita octingentesimo octauo, Traianus genere Hispanus, XL ab Augusto reipub. gubernacula Nerua tradente suscepit, ac per annos decem

cem & nouem tenuit. Apud Agrippinā Gal-
liæ urbem insignia sumplit imperij: mox Ger-
maniam trans Rhenum in pristinum statum
reduxit: trans Danubium multas gentes sub-
egit. Regiones autem trās Euphratem & Ti-
grim sūtas prouincias fecit. Seleuciam & Cte-
siphontem & Babylonem occupauit. In per-
sequendis sane Christianis errore deceptus,
tertius à Nerone cum passim repertos cogi
ad sacrificandum idolis, ac detrectantes in-
terfici præcepisset, plurimique interficeren-
tur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices
persecutor datus fuerat, relatu admonitus,
eos homines præter confessionē Christi ho-
nestaq; conuenticula nihil contrarium Ro-
manis legibus facere, fiducia sane innocētis
confessionis nemini mortem grauem ac for-
midolosam videri, rescriptis illico leniorib.
temperauit edictum. Veruntamen continuo
Romæ aurea domus à Nerone totis priuatis
publicisque rebus impensis, condita repen-
tino conflagrauit incendio, vt intelligeretur
missa etiam ab alio persecutio in ipsius potif-
fice monumentis, à quo primum exorta es-
set, atque in ipso auctore puniri. Terramotu
I V. vrbes Asiæ subuersæ, Helea, Myrina, Pi-
tane, Syme & Græciæ ciuitates duæ, Opun-
tiorum & Oritorum. Tres Galatiæ ciuitates
eodem terræmotu dirutæ. Pantheon Romæ
fulmine concrematum. Terræmotus Antio-
chiam pene totam subruit ciuitatem. Incre-
dibili deinde motu sub vno tempore Iudæi,
quali rabie efferati, per diuersas terrarum

partes exarserunt. Nam & per totam Libyam aduersus incolas atrocissima bella gesserunt; quæ adeo tunc interfectis cultoribus desolata est, ut nisi postea Hadrianus Imperator collectas illuc aliunde colonias deduxisset, vacua peritus terra, abrafo habitatore mansisset. Aegyptum verò totam & Cyrenem & Thebaida cruentis seditionibus turbauerunt. In Alexandria autem commisso prælio victi & attriti sunt. In Mesopotamia quoque rebellantibus iussu Imperatoris bellum illatum est. Itaque multa millia eorum vasta cæde deleta sunt. Sane Salaminam urbem Cypri, interfectis omnibus accolis deleuerunt. Traianus, ut quidam ferunt apud Seleuciam Isauriæ urbem profluvio ventris extinctus est.

CAPVT XIII.

D. Aelius Hadrianus Caesar, eiusque imperium.

ANNO ab vrbe condita octingentesimo sexagesimo septimo Hadrianus consobrini Traiani filius, XII. ab Augusto principatum adeptus, vno & viginti annis imperauit. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus atque eruditus, præcepit per epistolam, ad Minucium Fundanum procon-

proconsulem Asiæ datam, vt nemini liceret Christianos sine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuò pater patriæ in senatu vltra morem maiorum appellatur, & vxor eius Augusta. Hadrianus Rempublicam iustissimis legibus ordinauit, bellum contra Sauromatas gessit & vicit Iudæos sanè perturbatione scelerum suorum exagitatos, & Palæstinam provinciam, quondam suam depopulantes, vltima eade perdomuit: vltusque est Christianos, quos illi Cotheba duce, quod sibi aduersus Romanos non assentarentur, excruciabant. Præcepitque, ne cui Iudæo introeundi Hierosolymam esset licentia, Christianis tantum ciuitate permilla: quam ipse in optimum statum, murorum extructione reparauit, & Atram vocari de prænomine suo præcepit.

C A P V T XIV.

D. Antonini Pii Cesaris imperium.

ANno ab vrbe condita octingentesimo octogesimo octauo, Antoninus cognomento Pius, decimustertius ab Augusto Imperator ereatus, cum liberis suis Aurelio & Lucio viginti, & non plenis tribus annis rempubl. gubernauit, adeo tranquille & sancte, vt merito pius, & pater patriæ nominatus sit. Fluius tamen temporibus Valentinus heresiarches, & Cerdo Magister Marcionis Romam venerunt. Verum Iustinus philosophus librum

pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumque eum erga Christianos homines fecit. Antoninus ad duodecimum ab vrbe lapidem morbo correptus, interit.

CAPVT XV.

M. Antoninus Verus quid in imperio suo gesserit.

ANno ab vrbe condita DCCCCXI. Marcus Antoninus Verus, decimusquartus ab Augusto, regnum cum Aurelio Commodo fratre suscepit, mansitque in eo annis decem & nouem. Hi primi rempublicam æquo iure tutati sunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate gesserunt. Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologæsus enim rex Parthorum, graui eruptione Armeniam, Cappadociam, Syriamque vastabat. Sed Antoninus per strenuissimos duces magnis rebus gestis, Seleuciam Assyriæ urbem super Hydaspem fluuium sitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphauit: ac non multo post, dum cum fratre in vehiculo sedet, casu morbi, quem apoplexiam Græci vocant, suffocatus interijt. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipublicæ præfuit, sed in diebus Parthici belli persecutiones Christianorum quarta iam post Neronem vice, in Asia & in Gallia graues præcepto eius extiterunt, multique

tiq; sanctorum martyrio coronati sunt. Secuta est lues plurimis infusa prouincijs: totamq; Italiam pestilentia tanta vastauit, vt passim villæ, agri atq; oppida sine cultore atq; habitatore deserta, in ruinas syluasq; concesserint. Exercitum verò Romanorum cunctasq; legiones per longinqua late hyberna dispositas ita consumptas ferunt, vt Marcomannicum bellum, quod continuo exortum est, non nisi nouo delectu militum, quem triennio iugiter apud * Carnotum Marcus Antoninus habuit, gestum fuisse referatur. Hoc quidem bellum prouidentia Dei administratum esse cum plurimis argumentis, tum præcipue Epistola grauissimi ac modestissimi Imperatoris apertissime declaratum est. Nam cum insurrexissent gentes immanitate barbaræ, multitudine innumerabiles, hoc est, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atq; omnis pene Germania, & in Quadorum vsq; fines progressus exercitus: circumuentusq; ab hostibus, propter aquarum penuriam, præsentius sitis quam hostis periculum sustineret: ad inuocationem nominis Christi, quam subito magna fidei constantia quidam milites effusi in preces palam fecerunt, tanta vis pluuiæ effusa est, vt Romanos quidem largissime ac sine iniuria refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus territos, præsertim cum plurimi eorū occiderentur, in fugam coegerit. Quorū terga Romani vsq; ad internecionem cedentes, gloriosissimam victoriam, & omnibus penè antiquorū titulis præferendam, rudi paruoq;

mili-

* Carnuntum.

militum numero, sed potentissimo Christi auxilio, reportarunt. Extare etiam nunc apud plerosque dicuntur literæ Imperatoris Antonini, ubi inuocatione nominis Christi per milites Christianos, & sitim illam depulsam & collatam fatetur fuisse victoriam. Idemque Antoninus Commodum filium suum assumptum in regnum: præteriti etiam temporis per omnes prouincias tributa donauit, omniaque simul fiscalium negotiorum calumniosa momenta congesta in foro iussit incendi, seuerioresque leges nouis constitutionibus temperauit. Postremo in Pannonia constitutus, repente morbo diem obiit.

CAP V T XVI.

L. Antonini Commodi, P. Ælij Pertinacis, & Didij Iuliani Caesarum Augustor. imperia.

ANno ab vrbe condita nongentesimo tricesimo, Lucius Antoninus Commodus, decimus quintus ab Augusto patri successit in regnum: mansitque in eo annis tredecim. Aduersus Germanos bellum feliciter gessit. Ceterum per omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora deprauatus, gladiatorijs quoque armis sapissime in ludo depugnauit, & in amphitheatro feris sese obiecit frequenter: interfecit etiam quamplurimos senatores, maxime quos animaduertit nobilitate industriaque excellere. Flagitia regis, pœna urbis insequitur. Nam fulmine Capitolium ictum,

ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam maiorum cura studioque compositam, ædesque alias iuxta sitas, rapaci turbine concremauit. Deinde aliud incendium postea Romæ exortum, ædem Vestæ & palatium, plurimamque vrbis partem solo coæquauit. Commodus concētis incommodus, in domo Vestiliani strangulatus interiisse fertur, hostis generis humani etiam viuus iudicatus. Post hunc à senatu creatus est senex Ælius Pertinax, XVI. ab Augusto, qui sexto mēse quàm regnare cceperat, Iuliani Iuris peritiscelere in palatio occisus est, Iulianus interfecto Pertinace, inuasit imperium: sed mox à Seuerò apud fontem Muluium bello ciuili victus, & interfectus est mense septimo postquam cceperat imperare. Ita inter Pertinacem & Iulianum vnus annus absumptus est.

C A P V T XVII.

De imperio Septimij Seueri Pertinacis Cæsaris Augusti. quomodo Christianos afflixerit.

ANno ab orbe condita nonagesimo quadragésimo quarto, Seuerus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui se ex nomine Imperatoris, quem occisum ultus fuerat, Pertinacem appellari voluit, decimusséptimus ab Augusto destitutum adeptus imperium, decem & octo annis tenuit. Hic natura sæuus, multis semper bellis laceratus, for-

tilissimè quidem remp. sed laboriosissimè rexit. Pescennium nigrum, qui in Ægypto & Syria ad tyrānidem aspirauerat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare conantes ferro coërcuit. Parthos & Arabas Adiabenosq; superauit. Quinta post Neronem, persecutione Christianos excruciauit, plurimique sanctorum per diuersas provincias martyrio coronati sunt. Hanc profanam in Christianos & Ecclesiam Dei præsumptionem Seueri, coelestis ultio è vestigio acta subsequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Seuerus, è Syria ad tertium ciuile bellum, vnum iam enim Romæ aduersum Iulianum, aliud in Syria contra Pescennium gesserat, tertium Clodius Albinus Iuliani in occidendo Pertināce socius, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, suscitabat: cuius bello multum vtrinq; Romani sanguinis fusus est. Albinus tamen apud Lugdunum oppressus & interfectus est. Seuerus victor in Britannias defectu penè omnium sociorum trahitur. Vbi magnis grauibusq; prælijs sæpe gestis, receptam partem insulæ à cæteris indomitis gentibus vallo distinguendam putauit. Itaque magnam fossam firmissimamque vallum crebris insuper turribus communitum per centum triginta & duo millia passuum à mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obiit, relinquens duos filios, Bassanum & Getam: quorum Getæ hostis publicus iudicatus, interiit. Bassianus Antonini cognomine assumpto, regno positus est.

CAPVT XVIII.

*De Aurelij Antonini Caracalla, Opilij
Macrini, M. Aurelij Antonini He-
liogabali, & Aurelij Alexandri Seueri
imperiiis.*

ANno ab vrbe condita nongentesimo sexagesimo secundo, Aurelius Antoninus Bassianus, idemque Caracalla, decimus octauus ab Augusto principatum adeptus est, mansitque in eo annis non plenis septem. Vixit patre asperior, omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam nouercam suam Iuliam vxorem duxerit. Hic contra Parthos bellum moliens inter Edesam & Carras ab hostibus circumuentus, occisus est. Post hunc decimus nonus ab Augusto Opilius Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeno inuasit imperium: sed emense anno continuo apud Archelaidem militari tumultu occisus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo, Marcus Aurelius Antoninus, XX. ab Augusto, imperiū adeptus, tenuit annis quatuor. Hic sacerdos Heliogabali templi, nullam sui nisi stuprorum & flagitiorum totiusque obscenitatis infamem satis memoriam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romæ cum matre interfectus est. Anno ab vrbe condita nongentesimo septuagesimo quarto, Aurelius Alexander, viceimus primus ab Augusto, senatus ac militū voluntate
Impe+

Imperator creatus, tredecim annis digno requies praconio fuit. Cuius Mater Mamae Christiana Origenem Presbyterum audire curavit. Nam statim expeditione in Persas facta, Xerxem regem eorum maximo bello victor oppressit. Vlpiano vsus assessore summam sui moderationem in seip. exhibuit: sed militari tumulto apud Moguntiacum interfectus est.

CAPVT XIX.

De Iulij Maximini & Gordiani interiori imperio, & Christianorum persecutione.

ANNO ab vrbe condita nongentesimo LXXVII. Maximinus vicesimus secundus ab Augusto, nulla sortitus voluntate imperator ab exercitu, postquam bellum in Germania prospere gesserat creatus, persecutionem in Christianos sextus a Nerone exercuit. Sed continuo, hoc est tertio quam regnabat anno, a Pupieno Aquileie interfectus, & persecutionis & vite finem fecit. Qui maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, & Mamae matris eius familiam, persecutionem in sacerdotes & clericos, id est, doctores, vel praecipue propter Origenem presbyterum miserat. Anno ab vrbe condita nongentesimo XCI. Gordianus vigesimustertius ab Augusto Imperator creatus est, mansitque annis sex. Nam Pupienus interfectus Maximini, & frater eius Albinus: qui vsurpauerant imperium, in palatio mox interfecti sunt.

Gor-

Gordianus admodum puer in Orientem ad bellum Parthicum profecturus, sicut Eutropius scribit, laqueos portas aperuit, quas vtrum post Vespasianum & Titum aliquis clausisset, neminem scripsisse memini, cum tamen eas ab ipso Vespasiano post annum apertas, Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus ingentibus praelijs aduersum Parthos prospere gestis, seruatorum fraude haud longè à Circesso super Euphratem interfectus est.

CAP V T XX.

Imperium M. Iulij Philippicum filio.

ANno ab vrbe condita nongentesimo XCVIII. Philippus vicissimus quartus ab Augusto Imperator creatus, Philippum filium suum consortem regni fecit, mansitque in eo annis septem. Hic primus Imperatorum omnium Christianus fuit, ac post tertium imperij eius annum, millesimus à condicione Romæ annus impletus est. Ita ludis magni cis augustissimus omnium præteritorum hic natalis annus à Christiano Imperatore celebratus est. Nec dubium est, quin Philippus huius tantę deuotionis gratiam & honorem ad Christum, & Ecclesiam reportarit, quando vel ascensum fuisse in Capitolium, immolataque ex more hostias nullus auctor ostendit. Ambo tamen, quamuis diuersis locis tumultu militari &

Decij fraude inters
fecerunt.

Mm

CAP.

CAPVT XXI.

*Quincti Traiani Decij, & Galli Hostiliani
cum Volusiano filio imperium.*

ANno ab vrbe condita millesimo quarto, Decius ciuilibus belli inceptor & repressor, occisis Philippis, XXV. ab Augusto inuasit imperium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo se etiā ob hoc Philippos interfecisse docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, VII. post Neronem feralia disperfit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis crucibus misit. Idemque filium suum Caesarem legit, cum quo simul continuo in medio barbarorum sinu interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo septimo, Gallus Hostilianus vicesimul sextus ab Augusto regnum adeptus, vix duobus annis cum Volusiano filio obtinuit. Exoritur vltio violati nominis Christiani, & viquequo ad profligandas Ecclesias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum pestis intenditur: nulla fere provincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit. Hac sola perniciæ insignes Gallus & Volusianus, dum contra Æmilianum nouis rebus studentem bellum ciuile moluntur, occisi sunt. Æmilianus tamen tertio mense inuasit tyrannidis extinctus est.

CAP.

CAPVT XXII.

*Valerianus & Gallienus quomodo & quam-
diu imperauerint. Interim de persecutione
Ecclesie, eiusque per varia bella & tyrannorum
conspiraciones uisione.*

ANNO ab vrbe condita millesimo X. duo
Imperatores vigesimo septimo post Au-
gustum loco creati sunt. Valerianus in Rhe-
tia ab exercitu Augustus est appellatus. Ro-
mæ autem à senatu Gallienus Cæsar crea-
tus, mansitque Gallienus in regno infelici-
ter annis quindecim, respirante paulisper
ab illa supra solitum iugi & graui pestilen-
tia humano genere. Prouocat poenam su-
am obliuiosa malicia. Impietas enim fla-
gella quidem exerceuata sentit, sed à quo
flagellatur, obducata non sentit. Vt de su-
perioribus taceam, facta à Decio Christia-
norum persecutione, totum Romanum im-
perium pestilentia magna vexauit. Mentita
est iniquitas sibi, prauo in perniciem suam
circumuenta iudicio pestilentiam commu-
nis casus esse, accidentemque ex morbis mor-
tem, naturæ finem esse, non poenam. Rur-
sus igitur atque in breui itam Dei scelera-
tis actionibus prouocat, exceptura plagam,
cuius aliquando meminisse cogatur. Vale-
rianus siquidem, mox ut arripuit imperi-
um octauus à Nerone, adigi per tormen-
ta Christianos ad idololatriam, abnegan-

tesque interfici iussit, fuso per omnem Romaniregni latitudinem sanctorum sanguine. Valerianus illico, nefarii auctor edicti, à Sapore Persarum rege captus, Imperator populi Romani, ignominiosissima apud Persas seruitute consenuit: hoc infamis officij continua, donec vixit, damnatione sortitus, ut ipse accliuishumi, regem semper ascensurum in equum non manu sua, sed dorso attolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei iudicio territus, tamquemifero collegæ per motus exemplo, pacem Ecclesijs trepida satisfactione restituit. Sed non compensat iniuriæ ultionisque mensuram vnius impij, quamuis perpetua & supra modum abominanda captiuitas, contra tot millia excruciatas sanctorum, iustorumque sanguis ad Deum clamans, in eadem sese terra vbi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore præcepti iusto supplicium iudicio flagitabatur, sed etiam executores, delatores, accusatores, spectatores ac iudices, postremo omnes qui iniustissimæ crudelitati vel tacita voluntate * assentiebantur, quia Deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum versabatur, eadem ultionis plaga corripere iustum erat. Soluuntur repente vndique permissu Dei ad hoc circumpositæ relictæque gentes, laxatisque habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Rauennam vsque perueniunt. Alemanni Gal-

* assentiebantur.

Gallias peruagantes, etiam in Italiam tran-
eunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia Go-
thorum inundatione deletur. Nam Dacia
trans Danubium in perpetuum auferitur.
Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur.
Germani vltiores abraſa potiuntur Hi-
ſpania. Parthi Meſopotamiam auferunt, Sy-
riamque corrodunt. Extant adhuc per di-
uerſas prouincias in magnarum vrbiũ rui-
nis parue & pauperes * ædes, ſigna miseria- * ſedes.
rum, & nominum indicia ſeruantes: ex qui-
bus nos quoque in Hiſpania Tarraconem
noſtram ad conſolationem miſeriæ recentis
oſtendimus. Et ne quid forte Romani cor-
poris ab hac dilaceratione ceſſaret, conſpi-
rant inſiſecus tyranni, conſurgunt bella
ciuilia, funditur vbique plurimus ſanguis
Romanorum. Romanis barbariſque ſcuien-
tibus, ſed cito ira Dei in miſericordiam ver-
titur, & cœptæ vltionis maior forma quàm
pœna in menſuram plenitudinis reputatur.
Igitur primus Genuus, qui purpuram impe-
rij ſumpſerat, apud Myrſam occiditur. Po-
ſtumus in Gallia inuaſit tyrannidem, mul-
to quidem rei publicæ commodo. Nam per
decem annos ingenti virtute ac moderatio-
nẽ uſus, & dominantes hoſtes expulit, & per-
ditas prouincias in priſtinam faciem refor-
mauit, ſeditione tamen militum interfectus
eſt. Æmilianus apud Mogontiaco, cum
res nouas moliretur, oppreſſus eſt. Poſt mor-
tem Poſtumi Marius ibidem inuaſit impe-
rium, ſed continuo interfectus eſt.

Victorinus à Gallis viro creatus, & post paululum occisus est. Huic successit Tetricus, qui tunc Aquitanicæ præsidatus administrabat officium, multasque seditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatnm quendam, collecta agrestis manu, victi repul-tique Persæ, defensa Syria, recepta Mesopotamia est, & usque ad Ctesiphontem rusticani Syriæ cum Odenato suo vincendo venerunt. Gallienus autem cum remp. deseruisset, ac Mediolani libidinibus inferuiret, occisus est.

C A P V T XXIII.

Flavius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus Imperatores.

ANno ab urbe condita millesimo vicesimo quinto. Claudius XXVIII. voluntate senatus sumpsit imperium, statimque Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage deleuit, cui a senatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio statua aque aurea decreta est, sed continuo apud Syrmium priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater eius ab exercitu Imperator electus, vir quidem moderationis vixæ, & solus fratri præferendus, XVII. Imperij die interfectus est. Anno ab urbe condita millesimo vicesimo septimo, Aurelianus vicinia usionis imperium adeptus,

ptus, quinque annis & sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. Expeditione in Danubium suscepta Gothos magnis prælijs profligavit, ditionemque Romanam antiquis terminis statuit. Inde in Orientem conuersus, Zenobiam, quæ occiso Odenato marito suo Syriam receptam sibi vindicabat, prælijs magis terrore quàm prælio in potestatem redegit. Terricum in Gallia minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, scribentemq; etiam, Eripe me his inuictæ malis, ac per hoc proditorem exercitus sui, sine labore superauit. Sic Orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: urbem Romam muris firmioribus cinxit. Nouissime cum persecutionem aduersus Christianos agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pauore circumstatum ruit, ac non multo post in itinere occisus est.

C A P V T XXIV.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurel.

Valerius Probus, & M. Aurelius Carus Imperatores.

ANno ab vrbe condita millesimo tricesimo secundo, Tacitus tricesimus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto est. Post quem Florianus parem regni sortem ferens, tertio demum mense apud Tarsum interfectus est. Anno ab vrbe condita millesimo tricesimo tertio, Probus tri-

*incurſatas

ceſimus primus regnum ſortitus, obtinuit annis ſex & menſibus quatuor. Gallias iam-
dudum à barbaris *occupatas, per multa &
grauia prælia deletis tandem hoſtibus, ad
perfectum liberauit. Bella deinde ciuilia e-
quidem plurimo ſanguine duo geſſit: vnum
in Oriente, quo Saturnium tyrannide ſubni-
xum oppreſſit & cepit, aliud, quo Proculum
& Bonofum apud Agrippinam magis prælijs
ſuperatos interfecit. Ipſe autem apud Syrm-
um in turre ferrata militari tumultu inter-
fectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo
triceſimo nono, Carus Narbonenſis, triceſi-
muſſecundus ſuſcepit imperium, ac biennio
tenuit. Qui cum filios ſuos Carinum & Nu-
merianum conſortes regni effeciſſet, bello
Parthico, poſtquam duas nobiliſſimas Par-
thorum vrbes Cochem & Cteſiphontem ce-
pit, ſuper Tigridem in caſtris fulmine ictus
interijt. Numetianus, qui cum patre fuerat,
rediens, fraude Apri ſoceri ſui interfectus
eſt.

C A P V T XXV.

*C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo
imperauerit, & quid ſub eo perque eum ge-
ſtum ſit. Romanum imperium primo diſ-
ſectum.*

ANno ab vrbe condita milleſimo quadra-
geſimo primo, Diocletianus triceſimuſ-
tertius ab exercitu Imperator electus, annis
viginti fuit. Statimque vt poteſtatis copiam
ha-

habuit, Aprum interfectorem Numeriani, manu sua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæsarem in Dalmatia reliquerat, flagitiose vinentem, difficillimo bello & maximo labore superavit. Dehinc in Gallia Amā-
dus & Aelianus collecta rusticanorū manu, quos Vacaudas vocabant, perniciosos tumultus excitauissent, Maximianum cognomento Herculium Cæsarem fecit, militque in Gallias: qui facile agrestium hominum imperitam & confusam manum militari virtute * compefecit. Deinde Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio & manu * cōposuit.
promptus, cum ad observanda Oceani litora, quæ tunc Franci & Saxones infestabant positus: plus in perniciem, quam in prouectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, accedens suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incurfandos fines artificii negligentia permitteret: quomobrem à Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, ac Britannias occupauit. Igitur per omnes Romani imperij fines subitarumurbationum fragores concrepuerunt. Carausio rebellante in Britannijs, Achilleo in Aegypto, cum & Africam Quirquegentiani infestarent, Narsens etiam rex Persarum Orientē bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus Maximianum Herculium ex Cæsare fecit Augustum: Constantinum vero & Maximianum Galerium, Cæsares legit. Constantius Herculijs Maximiani priuignam

Theodoram accepit vxorem: ex qua sex filios fratres Constantini sustulit. Carausius Britannia sibi per septem annos fortissime vindicata ac retenta, tandem fraude Allecti focij sui interfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quē Asclepiodorus præfectus prætorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit. Constantius vero Cæsar in Gallia primo prælio ab Alamannis profligato exercitu suo vix ipse surreptus est: secundo autem secuta est satis secunda victoria. Nam paucis horis sexaginta millia Alamannorum caesa referuntur. At Maximianus Augustus Quinque gentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obsessum per octo menses apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderata victoria vsus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totā proscriptionibus cadibusque fœdauit. Præterea Galerius Maximianus, cum duobus iam prælijs aduersus Narseum confixisset, tertio inter Gallinicum & Carras congressus & victus, amissis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantissime exceptus est, ita ut per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum eius concurrisset referatur. Veruntamen hac contumelia quasi cote ad virtutem vsus est, per quam detrita regij fastus * rubigine, aciem mentis expedit. Itaque mox per Illyricum & Mœsiam vndique copias contraxit, raptimque in hostem reuersus, Narseum magnis consilijs viribusque

*robigine.

suppe-

superavit. Extinctis Persarum copijs ipsoque Narseo in fugam acto, castra eius inuasit, vxores, sorores, liberosque cepit, immensam vim gazæ Persicæ diripuit: captiuos quamplurimos Persarum nobilium abduxit. Reuersus in Mesopotamiam à Diocletiano plurimo honore susceptus est. Postea pereosdem duces strenue aduersus Carpos, Basternasque pugnatum est Sarmatas deinde vicerunt: quorum copiosissimam captiuam multitudinem per Romanorum finium disperdere præsidia. Interea Diocletianus in Oriëte, Maximianus Hercules in Occidente vastari ecclesiās, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco præceperunt, quæ persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit. Nani per decem annos incendijs ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, exilibus martyrum, incessabiliter acta est. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem passim labentibus tectis, multa hominum millia prostrata sunt. Secundo persecutionis anno Diocletianus ab inuito exegit Maximiano, ut simul purpuram imperiumque deponerent, ac iunioribus in rempubl. substitutis, ipsi in priuato otio consenscerent. Itaque sub vna die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanū potestatē imperij simul cultumque posuerunt, Galerius & Constantius Augusti, primi Romanum imperium in duas partes determinauerunt: Galerius Maxi-

mianus

mianus Illyricum, Aliam & Orientem: Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, & Gallias obtinuit. Sed Constantius vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus, Galerio cæteris partibus celsit. Galerius duos Cæsares legit, Maximinum, quem in Oriente cōstituit: & Senerum, cui permittit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. Constantius vero Augustus summæ mansuetudinis & ciuilitatis, in Britannia mortem obijt, qui Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

CAPVT XXVI.

*Constantinus Magnus Imperator Cæs. Aug.
Interim obiectiones aduersariorum de nouissima decennialique Ecclesie vastatione
pulchre diluit.*

ANno ab vrbe condita millesimo sexagesimo primo, Constantinus tricesimus quartus ab Augusto gabernacula imperij à Cōstantio patre suscepit, quæ vno & triginta annis felicissime tenuit. Occurritur mihi subito, & tripudijs quibusdam insultatur: Eia, inquiunt, tandem in foueas nostras diu expectate venisti, hic te decursurū operiebamur, hic delapsū opprimimus, hic confusū tenemus. Sustinuim⁹ te hætenus, artificiose quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Christianorum ultionibus coaptantem. Et interdum quidem verissimum

lium specie permoti, vtpote homines ignari diuinorum secretorum, timore palluimus sed nunc euacuauit Maximianus noster omnem scenam fabulæ tuæ, nostræque religionis antiquitatem columnâ inexpugnabilis fulsit. Per annos decem euerſæ ſunt eccleſiæ veſtræ, vt etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto Chriſtiani. Tenemuseuidens teſtimonium tuum, nullam ſuperiorem perſecutionem adeo vel grauem vel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce inter tranquilliffima temporum bona ipſorū quoque imperatorum, qui iſta fecerunt, inuſitata felicitas. Nulla domi fames, nulla peſtilentia, nullum foris bellum, niſi voluntarium, quo exerceri vires non periclitari, queant. Res præterea humano generi hucufque incognita, multorum ſimul regum patiens conſortium, & magna concordia, poteſtasque communis, alias nunquam, nunc in comune proſpiciens. Deinde etiam quod abſq; vlla hætenus mortalium notitia eſt, imperatores iſti maximi quippe & perſecutores, honore depoſito & aſſumpta quiete, priuati, quod beatiffimum homines, & ſummum bonum vitæ bonæ iudicant, & hoc tunc velut præmij loco auctores perſecutionis adepti ſunt, quando accenſa perſecutio, medio ſui tempore toto orbe ſcruiebat. At etiam hanc beatitudinem illis temporibus pænalter accidiſſe aſſeris, & nos hunc quoque terrere moliris? Quibus humiliter reſponderim, me plurima cura pietatis accinctum, comonere de

de veris, non terrere de falsis. Decem persecutiones à Nerone vsque ad Maximianum ecclesia Christi passa est. Nouem (vt ego dixi) ultiones, vt ipsi non negant, calamitates è vestigio consecutæ sunt. Nec in verbo premior, vtrum debita ultiones, an fortuite permutationes fuisse videantur, quæ tamè meo suoque testimonio clades fuerunt in decima hæsitatū putant miseri & cæci, non videntes tanto eam ipsi fuisse grauiorem, quanto minus intellecta est. Impius enim flagellatur, & non sentit: quod cum expositum fuerit, inuiti licet propter ipsa rerū fœdē fatebuntur: quia ex illa Maximianæ persecutionis maxima punitione ista sunt vulnera, quibus etiam nunc isti dolent, & intantum dolent, vt etiā clament, nosque ad reclamandum laceffiant, sollicitos fieri, qualiter conticefcant.

CAPVT XXVII.

Collatio populi Israelitici & Christiani, Aegyptiacitem & Romanū, quomodo illi pro Deo in afflictionibus, hi à Deo in plagis similia fere passi sunt.

IN primo libello expositum à nobis est, Pompeium Trogum, & Cornelium Tacitum commemorasse, non plene quidem, notitrum vero Moysen, etiam ipsorum testimonio fidelem, fœdè, sufficenterque dixisse, Aegyptios & regem eorum, cum populum Dei seruire intentum & paratum Deo suo impediendæ deuotionis in itinētū, ad lutum palæstique reuocarent, decem acerbissimis plagis

gis fuisse vexatos. Deinde violentia malorum edomatos, non solum coegisse festinantem, sed etiam propriis suis argenteis & aureis vasīs accumulauisse. Post oblitos plagæ suæ, & cupidos punde indebitæ, inuidos etiam religionis alienæ, dum innocentes animide persequuntur, mari rubro vitime receptos omnes funditus interisse. Quod ego nunc refero ac renuncio, et si forte inde non acceptatum, exitu tamen probandum, quia hæc in figuram nostri facta sunt. Vterque populus vnius Dei est, vna populi vtriusque causa. Subdita fuit Israelitarum synagoga Aegyptiis, subdita est Christianorum ecclesia Romanis. Persecuti sunt Aegyptii, persecuti sunt & Romani. Decem ibi contradictiones aduersus Moysen, hic decem edicta aduersus Christum. Diuersæ ibi plagæ Aegyptiorum, diuersæ hic calamitates Romanorum. Nam vt etiam ipsas inter se plagas, in quantum tamen figura formæ comparari potest, conferam: ibi prima habuit correptio, sanguinē vulgo vel manasse de puteis, vel in fluminibus cucurrisse: hic prima sub Nerone exigit plaga, vt vbique morientium sanguis esset, vel morbis in vrbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi sequens plaga prodidit, perstrepenes persultantesque in penetralibus ranas, in ediculis propemodum causam habitatoribus atque exiliis fuisse: hic sequens sub Domitiano poena, similiter ostēdit satellitum militumque eius improbis effrenatis-

natifque discursibus cruentissimi iussa prin-
 cipis exsequentium, ad inopiam pene omnes
 ciues Romanos adactos exilioque dispersos.
 Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, musculas
 scilicet paruissimas ac fauissimas, quæ medi-
 is saepe citibus per loca squalida coadunatim
 vibrando densatae, & in nullo volatu allabi
 solent capillisque hominum ac pecudum se-
 tis cum vrentemorsu interferri: hic itidem
 tertia sub Traiano plaga Iudæos excitauit:
 qui cum antea ubique dispersi ita iam quasi
 non essent, quiescerent, repentino omnes ca-
 lore permoti, in ipsos, inter quos erant, toto
 orbe saeuerunt, absque magnis multarum
 urbium ruinis, quas crebri terramotus ipsæ
 temporibus subruerunt. Ibi in quarta plaga
 mulsæ caninæ fuerunt, reuera alumna pu-
 tredinis, verminumque matres: hic itidem
 quarta sub Marco Antonino plaga, lues plu-
 rimis infusa prouinciis, Italiam quoque cum
 urbe Roma vniuersam, exercitumque Ro-
 manum per longinquos limites & diuersa
 hyberna dispersum, in mortem dissolutum,
 putredini simul ac vermibus dedit: Ibi quin-
 ta correptio pecorum ac iumentorum repē-
 tino interitu expleta est: hic similiter quin-
 ta ultione sub persecutore Seuero creberri-
 mis ciuilibus bellis propria viscera & adiu-
 menta reipub hoc est, plebes prouinciarum,
 & legiones militum comminutæ sunt. Ibi
 sexta vexatio intulit vesicas effervescentes,
 huceraque manantia: hic æque sexta puni-
 tio, quæ post Maximini persecutionem fuit,

qui

qui specialiter episcopos & clericos omiſſa
turba populari, hoc eſt, eccleſiarum prima-
res trucidari imperauerat, intumefcens cre-
bro ira atque inuidia, non per vulgi eadem,
ſed per vulnera, mortesque principum ac po-
tentium * exaltata eſt. Ibi ſeptima plaga nu-
meratur coacta aëre grando profuſa, quæ ho-
minibus iumentisque ſatis exiſio fuit: hie ſi-
militer VII. ſub Gallo & Voluſiano, qui per-
ſecutori Decio mox interfecto ſucceſſerant,
plaga extitit, corrupto aëre peſtis inſuſa: quæ
per omnia Romani regni ab Oriente in occi-
dentem ſpatia, cum omne propemodum ge-
nus hominum & pecudum neci dedit, tum
etiam corruptit lacus, inſecit pabula tabo. Ibi
oſtauiam Aegypti contritionem fecere exci-
tate vndique locuſtæ, tenentes, terentes, te-
gentesque omnia: hic oſtauiam æque in ſub-
uerſionem Romani orbis excitare vndique
intulere gentes, quæ cadibus atque incendijs
cunctas prouincias deleuerunt. Ibi nona tur-
batio diuturnas craſſas ac pene tractabiles te-
nebræ habuit, plus omnino periculi com-
minata quàm fecit: hic itidem nona corre-
ptio fuit, cum Aureliano perſecutionem
decernenti, diſiſturbibus terribile ac tri-
ſte fulmen ſub ipſius pedibus ruit, oſtendens
quid, cum ultio talis exigeret, tantus poſſet
vltor, niſi & clemens eſſet & patiens: quan-
quam intra ſex abhinc meſes ſuccidui tres
Imperatores, hoc eſt, Aurelianus, Tacitus &
Florianus, diuerſis cauſis interfecti ſunt. Ibi
poſtredecima plaga, quæ & nouiſſima om-

*exhalata:

nium fuit, interfectio filiorum, quos primos
 quique genuerant : hic nihilo minus deci-
 ma, id est, nouissima poena est omnium ido-
 lorum perditio, quæ primitus facta in primis
 amabant. Ibi rex potentiam Dei sensit, pro-
 bavit, & timuit, ac per hoc populum Dei li-
 berum abire permittit: hic rex potentiam Dei
 sensit, probavit & credidit, ac per hoc popu-
 lum Dei liberum esse permittit. Ibi nunquam
 populus Dei postea ad seruitutem retractus,
 hic nunquam postea populus Dei ad idolo-
 latriam coactus est. Ibi Aegyptiorum vasa
 pretiosa Hebræis tradita sunt: hic in ecclesias
 Christianorum præcipua paganorum templa
 cesserunt. Sane illud, vt dixi, denunciandum
 puto, quia sicut Aegyptijs post has decem pla-
 gas dimissos Hebræos persequi molientibus,
 irrui per superductum mare æterna perdi-
 tio: ita & nos libere quidem peregrinantes,
 superuentura quandoq; persecutio gentiliū
 manet, donec mare rubrum, hoc est, ignem
 iudicii, ipso domino nostro Iesu Christo du-
 ce & iudice, transeamus. Hi verò in quos A-
 gyptiorum forma transfunditur, permixta
 ¶ sequentes. ad tempus potestate* seruientes, grauissimis
 quidem permissu Dei Christianos cruciati-
 bus persequentur. Veruntamen iidem omnes
 inimici Christi cum rege suo Antichristo, ac-
 cepto stagno ignis æterni, quod magna impe-
 diente caligine, dum non videtur, intratur,
 perpetuam perditionem immortalibus
 arsuris supplicijs sortien-
 entur.

C A P V T XXVIII.

De Constantini Magni Augusti, Maxentii, Lucinii, & Maximiani imperiis, & rebus gestis. Item de Ario heretico, eiusque dogmate damnato.

IGitur mortuo, ut dixi, Constantio in Britannijs, Constantinus Imperator est creatus, primus Imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucissimis ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus Christo potius, quam idolis dicaretur. A Constantino autem semper omnes Christiani Imperatores usque in hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia (ut aiunt) machinante exitiabilis vita deseruit. Hæc est lenta illa paganorum poena, sed certa. Hinc sani insaniunt, hinc non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gement, hinc viuentes deficiunt, hinc secreto excruciantur, quos nemo persequitur: hinc iam paucissimi remanserunt, qui nunquam aliquo persequente puniti sunt. Verum tamen quales tunc persecutores illos, de quorum impunitate non solum gloriari, sed etiam insultare conantur, finis mansit, expediam. Constantino in Gallijs strenuissime rempub. procurante, prætoriani milites Romæ Maxentium filium Herculijs, qui priuatus in Lucania morabatur, Augustum nuncupauerunt; Maximianus Herculus iam ex Augusto pri-

uatus, & adhuc publicus persecutor, occasio
ne filij sollicitatus, qui imperium abiecerat,
arripuit tyrannidem, Galerius Augustus
Seuerum Caesarem aduersus Maxentium
Romam cum exercitu misit. Seuerus cum vr-
bem obsideret, militem suorum scelere de-
sertus & proditus, atque ex eo fugiens, Rauē-
næ interfectus est. Herculus Maximianus
persecutor, & ex Augusto tyrannus confirma-
tum iam in imperio filium veste ac potestate
regia spoliare conatus, conuicijs autem ac tu-
multibus militum palam conterritus, in Gal-
liam profectus est, vt Constantino genero æ-
que dolis iunctus auferret imperium. sed per
filium deprehensus & proditus, deinde in fu-
gam versus, Massiliæ oppressus & interfe-
ctus est. Porro Galerius occiso Seuero Lici-
nium Imperatorem creauit. Cumque perse-
cutionem a Diocletiano & Maximiano mis-
sam ipse atrociorib. edictis accumulauisset,
ac postquam per annos decem omni genere
hominum exhaustas provincias, putrefacto
introrsum pectore, & vitalibus dissolutis, cū
ultra horrorem humanæ miseriæ etiam ver-
mes eructaret, medicique vltra iam foetorem
non ferentes, crebro in sinu eius occiderentur,
à quodam medico constantiam ex despera-
tione fumente increpitus, iram Dei esse poe-
nam suam, atque ideo à medicis non posse
curari, edictis late missis, Christianos de exi-
lijs reuocauit. ipse autem cruciatus non su-
stinens, vim vitæ suæ attulit. Ita nunc Resp.
sub nouis quatuor principibus fuit, Constā-
tino

tino & Maxentio filijs Augustorum , Licinio autem & Maximiano hominibus nouis. Constantinus pacem ecclesijs post decem annos, quàm à persecutoribus vexabantur, indulgit. Deinde inter Constantinum & Maxentium bellum ciuile exortum est. Maxentius sæpe multis prælijs fatigatus, vltimè ad pontem Muluuium victus & interfectus est. Maximianus persecutionis Christianorum incentor, executorque infestissimus, apud Tarsum dum ciuile bellum contra Licinium disponit, interijt. Licinius repentina rabie fuscitatus, omnes Christianos à palatio suo iussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum esserbuit. Sed Constantinus Licinium sororis suæ virum in Pannonia primum vicit deinde apud Cibalas oppressit. Vniuersa Græcia potitus, Licinium crebris bellis terra marique assurgentem & repressam , tandem ad deditionem coegit, sed Herculij Maximiani foci sui motus exemplo , ne iterum depositam purpuram in perniciem reip. sumeret, priuarum iussit occidi, quamuis omnibus iam ministris nefarię persecutionis extinctis, hunc quoque in quantum

*exorere.

Alexandriæ vel notus vel notatus inter confusos vulgo sectatores insectatoresque factus est, ab Alexandro eiusdem tunc vrbis episcopo pulsus ecclesia est. Cumque homines quos in errorem seduxerat, etiam in seditionem excitaret, apud Niceam urbem Bithyniæ cõuentus CCCXVIII. episcoporum factus est, per quos Arianum dogma exitiabile & miserum euidentissime deprehensum, palam proditum ac reprobatum est. Sed inter hæc latent causæ, cur vindicem gladium, & destinatam in impios punitionem, Constantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Crispum filium suum & Licinium alium, sororis filium interfecit. Præterea multas gentes diuersis præliis subegit. Urbem nomine suo Romanorum regum vel primus vel solus instituit. Quæ sola expers idolorum, ad hoc breuissimo tempore condita à Christiano imperatore prouecta est, vt sola Romæ, tot sæculis, miserisque prouecta, forma & potentia merito posset æquari. Tum deinde primus Constantinus iusto ordine & pio vicem vertit edicto, siquidem statuit citra vllam hominum cædē paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortissimas & copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu, hoc est in Sarmatarum regione deleuit. Calocerum quendam in Cypro aspirantem nouis rebus oppressit. Tricennalibus suis Dalmatium Cæsarem legit. Cumq; bellum in Persas moliretur, in villa publica iuxta Nicomediam

etiam, dispositam bene rempub. filiis tradens
diem obiit.

CAPVT XXIX.

*Constantinus, Constantius & Constans Im-
peratores Interim de Magnentio arripi-
ente imperium, & Decentio.*

ANno ab vrbe condita millesimono nona
gesimo secundo, Constantinus triceti-
musquintus cum Constantio & Constante
fratribus suis adeptus est imperium, viginti
quatuor annis tenuit. Fuit inter successores
Constantini & Dalmatius Cæsar fratris fili-
us, sed continuo militari factione decerptus
est. Interea maligna semper aduersus Deum
verum diaboli infectatio, quæ ab initio mun-
di vsque ad nunc, à sincero fidei religionis-
que tramite, offusis errorum nebulis; lubri-
ca hominum corda perturbat, postquam
Christianis imperatoribus summam re-
giæ potestatis in meliora vertentibus eccle-
siam Christi zelo idololatriæ persequi desti-
tit, aliud machinamentum, quo per eosdem
Christianos imperatores Christi ecclesiam
vexaret, inuenit. Fit, igitur Ario noui erroris
auctori, ceterisque discipulis ipsius ad fami-
liaritatem Constantii imperatoris prom-
ptus aditus & facilis via. Suadetur Constan-
tio, vt quosdam in Deo gradus credat: & qui
per ianuam ab errore idololatriæ fuerat e-
gressus, rursus in sinum eius, dum in Deo de-
os quærit, tanquam per pseudothyrum indu-

citur. Peruerso igitur zelo potestas armatur
 illusa, & sub nomine pietatis vis persecutio-
 nis agitur. De noua nominis electione con-
 tēditur, vt Ari inorum potius ecclesiæ, quam
 catholicorum sint. Scruatur terramotus hor-
 ribilis, qui plurimas Orientis vrbes solo stra-
 uit. Constantinus dum Constantem fratrem
 bello infectatur, incauta petulantia pericu-
 lis sese offerens, a ducebus eius occisus est. Cō-
 stans aduersus Persas & Saporem, qui Mesop-
 otamiam vallauerant, nouem prælijs pa-
 rum prospere decertauit. Seditione nouissi-
 me atque intemperantia militum nocte ado-
 riri pugnam coactus, paratam pene victori-
 am insuper victus amittit. Post cum se intole-
 randis virijs dedisset, ac pœna provinciali-
 um fauorem militū compararet, Magnentij
 dolis in oppido cui Helena nomen est, in pro-
 ximo Hispanie interfectus est. Magnentius
 enim apud Augustodunum arripuit impe-
 rium, quod continuo per Galliam, Africam
 Italiamque porrexit. In Illyrico autem Ve-
 rranionem ætate grandævum, imperatorem
 filij milites creauerunt, virum natura sim-
 plicem, cunctisq; iucundum, sed qui ne-
 peria quidem vixquam literarum clemen-
 tia didicisset. Itaque cum primas literas, lite-
 rarumque syllabas Imperator senex, inter-
 dum intus meditaretur, à Constantino, qui
 tunc in Magnentium, visione fratris accen-
 sus, bellum parabat, deponere iussus imperi-
 um, abijciens cum lectis purpuras, conten-
 tusque priuatis ferijs, palatium simul scho-
 lam-

Iamque dimisit. Nepotianus deinde Roma
Constantini sororis filius, gladiatorum ma-
nu fretus inuasis imperium, qui deinde cum
improbis ac per hoc iniustus cunctis esset, à
Magnentianis ducibus oppressus est. Sequi-
tur bellum illud horribile inter Constantium
Magnentiumque apud Mucsam urbem ge-
stum, in quo multa Romanorum virum pro-
fligatio etiam in posterum nocuit. Magnen-
tius tamen victus aufugit ac non multo post
apud Lugdunum propria se manu interfe-
cit. Decentius quoque frater eiusdem, quem
Cæsarem Gallis præfecerat, apud Senonas la-
queo vitam finivit. Constantius continuo
Gallum patrum suum, Cæsarem legit: quem
rursus crudeliter ac tyrannice agentem, pau-
lò postquam creauerat, occidit. Syllanum
quoque per Gallias rebus nouis inhiantem,
mature circumueniendum opprimendumque
curauit. Igitur Syllano interfecto, Iulianum
patruclerum suum, Galli fratrem, Cæsarem
creatum misit ad Gallias. Itaque Iulianus Cæ-
sar euersas oppressasque ab hostibus Gallias
strenuissime in integrum restituit. Alaman-
norum paruiscopijs magnam multitudinē
fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elat-
us successibus, fastidium usurpauit Augu-
sti: & mox Italiam Illyricumque peruadens,
Constantium Parthicus prælijs occupatum,
regni parte priuauit. Constantius Iuliani sce-
lere comperto, dimissa expeditione Partho-
rum, dum ad civile bellum reuertitur, in iti-
nere inter Ciliciam Cappadociamque defun-

et uſeſt. Ita ille qui diſciſſa pace & vnitate fidei Catholice, Chriſtianos aduerſus Chriſtianos armans, ciuili (vt ita dicam) bello Eccleſiæ membra dilacerauerat, totum inquietum tempus imperij ſui, moleſtiſſimumq; ſpatium vitæ ſuæ, bellis ciuilibus etiam per propinquos & conſanguineos excitatis, exercuit exegit, expendit.

CAPVT XXX.

Fl. Claudius Iulianus Imperator Caſ.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimo ſexto, Iulianus dudum Cæſar, poſt autem triceſimo ſextus ab Auguſto regno potitus, anno vno & menſibus octo imperij ſummam ſolus obtinuit, Chriſtianam religionem arte potius quàm poteſtate inſectatus, vt negaretur fides Chriſti & idolorum cultus ſuſciperetur, honoribus magis prouocare, quam tormentis cogere ſtudit. Aperto tamen præcepit edicto, ne quis Chriſtianus docendorum liberalium ſtudiorum profeſſor eſſet. Sed tamen ſicut à maioribus noſtris compertum habemus, omnes ubiq; propemodum præcepti conditiones amplexati, officiũ quàm fidem deſerre maluerunt. Iulianus autem bellum aduerſus Parthos parans, cum Romanas vires contractas vndiq; ad deſtinatam ſecum traheret perditionem, Chriſtianorum ſanguinem dijs ſuis vouit, palam perſecuturus Eccleſias, ſi victoriam potuiſſet adipiſci. Nam & Amphitheatrum

àtrum Hierosolymis extrui iussit, in quo re-
uersus à Parthis, Episcopos, monachos om-
nesq; eius loci sanctos, beltijs etiam arte seui-
oribus obijceret, spectaretq; laniandos. *Itaq; *Igitur,
postquam à Ctetiphonte castra mouit, dolo
cuiusdam transfugæ in deserta perductus, cū
visceris & ardore solis, atq; insuper labore a-
renarum confectus periret exercitus, Impē-
rator tanto rerum periculo anxius, dum, per
vasta deserti incautius euagatur, ab obuio
quodam hostium equite conto ictus interiit.
Sic misericors Deus impia consilia impij mor-
te dissoluit.

C A P V T XXXI.

Iouinianus Imperator Cas. Augustus.

ANNO ab vrbe condita millesimo cente-
simosseptimo, Iouinianus tri-
cesimosseptimus Imperator, in summo re-
rum discrimine ab exercitu creatus, cum &
locorum iniquitate captus, & hostibus circū
septus, nullam euadendi facultatem nanci-
scereretur, foedus cum Sapore Persarum rege,
et si parum putant dignum, satis tamen ne-
cessarium pepigit: quippe vt tutum & incol-
lumem Romanum exercitum non solum
ab incurfu hostium, verum etiam à locorum
periculo liberaret. Nisibin oppidum & par-
tem superioris Mesopotamiae. Persis conce-
sit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Gar-
latium iter agit, cum in cubiculum quod-
dam nouum sese cubitum recepisset, calore
pru-

prunarum & nidore parietum nuper calceil-
litorum, aggrauatus & suffocatus, octauo de-
mum mense quam imperare coeperat, vitam
finiuit.

CAPVT XXXII.

*Fla. Valerius Valentinianus imp. Cæs. August.
cum Valente fratre. Deque Gratiano iam
Cæsare.*

ANNO ab vrbe condita millesimo centesi-
mo, decimo octauo, Valentinianus tri-
cesimus octauus apud Niceam consensu mi-
litum Imperator creatus est, mansitque in
eo annis vndecim: qui cum Christianus in-
tegra fide sacramentum militiæ gereret, &
sub Iuliano Augusto tribunus scutariorum,
iussus ab Imperatore sacrilego aut immola-
re idolis, aut militia excedere, fideliter sci-
ens & grauiora Dei esse iudicia, & meliora
promissa, sponte discessit. Ita parua interie-
cta mora. Iuliano interfecto, ac mox Ioui-
niano mortuo, qui pro Christi nomine ami-
serat tribunatum, retribuente Christo, in
locum persecutoris sui accepit imperium:
qui postea fratrem suum Valentem partici-
pem fecit imperij, & Procopium tyrannum
pluresque postea satellites eius occidit. Ter-
remotus per totum orbem factus, ita tur-
batum quoque pelagus excussit, vt per vi-
cinas terrarum campestrium partes refuso
mari, plurimæ insularum vrbes concussæ
& subrutæ, periisse referantur. Valens ab

Eu-

Eudoxio Episcopo Ariani dogmatis assertore & baptizatus & persuasus, in sæuissimam hæresim declinauit: sed malignam infestationem diu texit, nec voluntati potestatem admiscuit, quo ad viuentis fratris auctoritate compressus est. Contemplatur enim de eo, quantam vim in vlciscenda fide Imperator posset exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. Horum anno Imperij tertio, Gratianus Valentiniani filius Imperator est factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrij sublimauit, quorum tamen plurimi in Romanum solum non trepidi velut ad hostes, sed certi, quod ad fratres pro Christi confessione fugerunt.

Valentinianus Saxones gentem in Oceani litoribus & paludibus inuijs sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Burgundionum quoque novorum hostium novum nomen, qui plusquam octoginta millia (ut ferunt) armatorum, npx Rheni fluminis infederunt. Hos quondam subacta interiore Germania à Druso & Tiberio adoptiuis filijs Caesaris, per castra dispositos: aiunt in magnam coaluisse gentem: atque ita etiam nomen ex opere

re præsumpſiſſe , quia crebra per limitum
habitacula conſtituta , Burgos vulgo vo-
cant : eorumque eſſe præualidam & perni-
cioſam manum , Galliarum hodieque teſtes
ſunt , in quibus præſumpta poſſeſſione con-
ſiſtunt , quamvis providentia Dei omnes
Chriſtiani modo facti Catholica fide , no-
ſtrisque clericis quibus obedirent receptis ,
blande , manſuete , innocenterque viuant,
non quali cum ſubiectis Gallis, ſed vere cum
fratribus Chriſtianis. Anno autem vnde-
cimo imperij ſui, Valentinianus , cum Sar-
mata ſeſe per Pannonias diſſuſiſſent , e-
aſque vaſtarent, bellum in eos parans, apud
Brigitionem oppidum ſubita effuſione ſan-
guinis , quod Græcè Apoplexis vocatur,
ſuffocatus & mortuus eſt. Poſt quem Gra-
tianus filius eius occidentis imperium te-
nuit. Valente patruo in Orientis partibus
conſtituto , Valentinianum etiam fratrem
ſuum paruum admodum , ſocium creavit
imperij.

CAPUT XXXIII.

*Valens Imperator, quomodo Chriſtianos pu-
nierit, & qua bella geſſerit, deque Gratia-
ni imperio.*

ANNO ab vrbe condita milleſimo centeſi-
mo viceſimo octauo, Valens tricenuſo-
nus imperium quatuor annis Valentiniano
mortuo tenuit, cui ſoli cum impie ageret, &
potuiſſet erubescere, illico velut effrenata li-
ber-

bertatis audacia legem dedit : vt monachi,
hoc est , Christiani, qui ad vnum fidei opus,
dimissa secularium rerum multimoda actio-
ne , se redigunt , ad militiam cogerentur.
Vastas illas tunc Ægypti solitudines, arenas-
que diffusas , quas propter sitim ac sterilita-
tem periculosissimamque serpentum abun-
dantiam conuersatio humana non nossent,
magna habitantium monachorum multi-
tudo compleuerat. Huc tribuni & milites
missi, qui sanctos ac veros milites Dei alio
nomine persecutionis abstraherent, interfe-
cerunt ibi agmina multa sanctorum. Quæ
autem per diuersas vbique prouincias, his si-
milibusque iussis aduersus Ecclesias Catho-
licas, & rectæ fidei populos gesta sint, satis si-
gnificatum ipsa reticendi electione sufficiat.
Interea in Africæ patibus Firmus sese,
excitatis Maurorum gentibus , regem con-
stituens, Africam Mauritaniamque vastauit.
Cæsaream urbem nobilissimam Maurita-
niæ dolo captam, deinde cædibus incendijs-
que completam, barbaris in prædam dedit.
Igitur comes Theodosius, Theodosii quæ
post imperio præfuit, pater, à Valentiniano
missus effusas Maurorum gentes multis
prælijs fregit, ipsam Firmum afflictum &
oppressum coëgit ad mortem. Post cum
experientissima prouidentia totam cum Mau-
ritania Africam meliorem pristinis legibus
reddidisset, instigulante & obrepente in-
uidia iussus interfici , apud Carthaginem
baptizari in remissionem peccatorum præ-

optat.

optavit : ac postquam sacramentum Christi, quod quaesierat, accepit, post gloriosam saeculi vitam, etiam de viæ eternitate securus, percussori iugulum vitro prae-buit. Gratianus interea Imperator admodum iuuenis, cum inæstimabilem multitudinem hostium Romanis insulam finibus cerneret, fletus CHRISTI potentia longè impari multum numero sese in hostem dedit : et cor continuo apud Argentariam oppidum Galliarum, formidolosissimum bellum incredibili felicitate commisit. Nam plus quam triginta milia Almannorum, minime Romano, cum de continuo in eo praelio interfecta narrantur. Tertio decimo autè anno imperij Valentis, hoc est, paruo tempore postea quam Valens per totum Orientè Ecclesiarum lacerationes sanctorumque cedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit : siquidem gens Almannorum cum inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita, exarsit in Gothos, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transitu Danubio fugientes, à Valente sine ulla foederis pactione suscepti, ne arma quidem, quotius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiam Maximi ducis, fame & iniurijs adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia caedibus, incendijs, rapinisque foedarunt. Valens egressus de Antiochia : cum vitima

infe-

infelicis belli sorte traheretur, sera peccati
maximi pœnitentia stimulatus, Episcopus
ceterosque sanctos reuocari de exilijs impe-
rauit. Itaque decimoquinto imperij sui an-
no lachrymabile illud bellum in Thracia
cum Gothis, iam tunc exercitatione virium
rerumque abundantia instructissimis, ges-
sit. Vbi primo statim imperu Gothorum
perturbatæ Romanorum equitum turmæ,
nuda peditum deseruere prælidia. Mox le-
giones peditum vndique equitatu hostium
cinctæ, ac primum nubibus sagittarum ob-
rutæ, deinde cum amentes metu sparsim per
deuia cogerentur, funditus cæse, gladijs in-
sequentium contisque perierunt. Ipse Impe-
rator cum sagitta saucius, versusque in fu-
gam, ægre in cuiusdam villulæ casam depor-
tatus lateret, ab insequentibus hostibus de-
prehensus, subiecto igne, consumptus est: &
quo magis testimonium punitionis eius &
diuinæ indignationis terribili posteris esset
exemplo, etiam communi caruit sepultura.
Consoletur se, sed in hoc solo peruiticia mi-
seriaque gentilium, quia temporibus & re-
gibus Christianis tantæ simul congestæ cla-
des, pressam reipublicæ enerauere ceruicem:
euerse provinciæ, deletus exercitus, Impera-
tor incensus. Magnum reuera hoc est ad no-
stram dolorem, magisque miserum, quo ma-
gis nouum. Sed quid hoc ad consolationem
proficit paganorum, qui palam peruidet
& in his quoque persecutorem Ecclesiarum
fuisse punitum? Vnus Deus vnâ fidem tra-

didit, vnam Ecclesiam toto orbe diffudit, hanc aspexit, hanc diligit, hanc defendit. Quolibet se quisquis nomine regat, si huic non sociatur alienus: si hac impugnat, inimicus est. Consolentur se gentiles in quantum volunt, Iudeorum hæreticorumque supplicis: tantum & vnum Deum esse, & eundem personarum acceptorem non esse, vel ex hac potissimum Valentis extincti probatione sciantur. Gothi antea per legatos supplices proposcerunt, vt illis Episcopi, à quibus Christiana fidei regulam discerent, mitteretur. Valens Imperator exitiabili prauitate doctores Arriani dogmatis misit. Gothi primæ fidei rudimentum quod acceperat, tenuerunt. Valens Catholicæ fidei normam quam prius habuerat derelinquens peruerso Arrianorum dogmati sese illexit. Itaque iusto Dei iudicio ipsi cum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsi sunt.

CAPVT XXXIV.

Gratianus Imperator quam a prudentia imperium rexit. Theodosius Orienti & Thraciæ imperat: deque Arcadio & Maximo.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo XXXII. Gratianus quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamuis iam dudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret: qui cum afflictum ac pene col-

collapsum reip. statum videret, eadem prouisione qua quondam legerat Nerva Hispanum virum Traianum, per quem respublica reparata est, legit & ipse Theodosium & que Hispanum virum; & restituendæ reipub. necessitate apud Syrmium purpuram induit, Orientis-que & Thraciæ simul præfecit imperio in hoc perfectiore iudicio, quia cum in omnibus humanæ vitæ virtutibus iste par fuerit, in fidei sacramento religionisque cultu sine vlla cōparatione præcessit: siquidem ille persecutor, hic propagator Ecclesiæ. Ita illi ne vnus quidem proprius filius, quo successore gauderet, indultus est: huius autem Orienti simul atque occidenti per succiduas vsque ad nunc generationes gloriosa propago dominatur. *Itaque vt Theodosius afflictam Rempubl. ira Dei reparandam credidit misericordia illius, omnem fiduciam suā ad opem Christi conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidatasq; cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas, nunc autem extincto Romano exercitu, Romanis equis armisque instructissimas, hoc est, Alanos, Hunnos & Gothos, incunctanter aggressus, magnis multisque prælijs vicit. Urbem Constantinopolim victor intrauit: & ne pari ant ipsam Romani exercitus manum cōsiduè bellando deterreret, fœdus cum Adrianarico rege Gothorum percussit. Athanarius autem continuo vt Constantinopolim venit, diem obiit. Vniuersæ Gothorum gen-

tes, rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosij, Romano sese imperio dediderunt. In ijsdem etiam diebus Perse, qui Iuliano interfecto alijsque Imperatoribus saepe victus, nunc etiam Valente in fugam acto, recentissime victorię satietatem cruda insultatione ructabant, vltro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos, pacemque supplices poposcerunt: dictumque tunc foedus est, quo vniversus Oriens vsque ad nunc tranquillissime fruitur. Interea cum Theodosius in Oriente subactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoste liberas reddidisset, & Arcadium filium suum consortem fecisset imperij, Maximus vir quidem strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu Imperator creatus, in Galliam transijt: vbi Gratianum Augustum subita incurfione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumuentum interfecit, fratremq; eius Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, à Theodosio paternā pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est.

CAPVT XXXV.

Theodosius Imperator Caesar Augustus quae bella gesserit. Interim de Maxim. Andragatij & Valentiniani interitu, deque Arboga-

bogaste & Eugenio tyranno, per Theodosium deletis.

ANNO ab vrbe condita millesimo centesimo, trigesimooctauo Theodosius XLI. interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis solus obtinuit, manlitque in eo annis vndecim, cum iam in Orientis partibus sex annis Gratiano viuentē regnasset. Itaque iustis necessariisque causis ad bellum ciuile permotus, cum è duobus Augustis fratribus, & vltionem vnus interfecti sanguis exigeretur, & restitutionem miseria alterius exulantis oraret, posuit in Deo spem suam, seque aduersus Maximum tyrannum sola fide maior (nam longe minor erat vniuersa apparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiæ tunc Maximus victoriæ suæ spectator infederat. Andragathius comes eius summam belli administrabat: qui cum largissimis militum copijs, ipsaque magnarum copiarum fortitudine, præcellente consilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communisset, inefabili iudicio Dei nauali expeditione dū incautum hostem præuenire & obruere parat, sponte eadem, quæ obstruxerat clauitraz, deseruit. Ita Theodosius nemine sentiente, vt non dicam repugnante, vacuatis transmisit Alpes, atque Aquileiam improuisus adueniens, hostem illum magnum Maximum trucem, & ab immanissimis quoque Germanorum gentibus tributa ac stipendia solo

*recepta
Italia.

terrore nominis exigentem, sine dolo & controuersia clausit, cepit & occidit. Valentini-
anus, *recepta Italia, potitus imperio est. An-
dragatus comes cognita Maximi nece, præ-
cipitem sese è nauì in undas dedit, ac suffo-
catus est. Theodosius incruentam victori-
am Deo procurante suscepit. Ecce regibus
& temporibus Christianis qualiter bella ci-
uilia cum vitari nequeunt, transiguntur. Ad
victoriam peruentum est, irrupta est ciuitas,
correptus tyrannus, & hoc parum est. Ecce
à parte alia victus hostilis exercitus, atque
ipso tyranno truculentior comes tyranni ad
mortem coactus, tantæ dissolutæ elusæque
inlidia, tanti apparatus exinaniti sunt: &
tamen nullus dolus instruxit, nullus aciem
disposuit, postremo nullus (si dici licet) gla-
dium de vagina extulit. Formidolosissi-
mum bellum sine sanguine usque ad victo-
riam, & in victoria duorum morte conse-
ctum est. Et ne hoc quisquam casu factum
putet, quo magis potentia Dei, qua & dispen-
santur & iudicantur vniuersa, propalato sui
testimonio declarata, obstreperantium men-
tes vel ad confusione vel ad fidem cogat,
dico rem & ignotam omnibus, & omnibus
notam. Post hoc bellum, quo Maximus in-
terfectus est, multa utique, sicut omnes recog-
noscinus, Theodosium filiumque eius Ho-
norium usque ad nunc & externa bella & ci-
uilia subsecuta sunt: & tamen omnia penè
usque in hodiernum diem, & quidem cum
fructu simplicis sanctæque victoriæ, vel nullo
vel

vel minimo sanguine quieuerunt. Igitur Valentinianus iunior regno restitutus, extincto Maximo, eiusque filio Victore, quem Imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipse in Galliam transiit: ubi cum tranquilla rep. in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogastis comitis sui, ut ferunt, strangulatus, atque ut voluntariam sibi consciuisse mortem putaretur, laqueo suspensus est. Mortuo Valentiniano Augusto, Arbogastes Eugenium tyrannum mox creare ausus est. legitque hominem cui titulum Imperatoris imponeret, ipse acturus imperium: vir barbarus animo, consilio, manu, audacia, potentiaque nimis contraxit undique innumeras, inuitasque copias, vel Romanorum praesidijs vel auxilijs barbarorum, alibi potestate, alibi cognatione subnixus. Historiam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui spectauere nouerunt, dilatari verbis non opus est. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem semper extitisse Theodosium, Arbogastes iste praecipuum in utroque documentum est: qui & tunc, cum Theodosio paruit, tantis instructum praesidijs Maximum ipse minimus cepit: & nunc cum aduersus eundem Theodosium collectis Gallorum Francorumque viribus exundauit, nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate succubunt. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, arcta Alpium latera atque inmutabiles transitus, praemissis callide insidijs, occupa-

* à suis.

Parenthesi
hac inclusa
manuscrip-
ta quædam
exemplaria
non habent

rant : vt etiam si numero ac viribus impa-
res forent, solatamen belli dispositione vi-
ctores. At verò Theodosius in summis al-
pibus constitutus, expers cibi ac somni, sci-
ens, quod destitutus * suis, nesciens quod
clausis alienis, Dominum Christum solus so-
lum qui posset omnia, corpore humi fusus,
mente cælo fixus, orabat. Dehinc postquam
insomnem noctem precum continuatione
transegit, & reites propemodum, quas in
pretium præsidij cælestis appenderat, lachry-
marum lucernas reliquit, fiducialiter arma
corripuit solus : Sciens se esse non solum si-
gno crucis tuendum, sed & victoriam adep-
turum, signo crucis se muniens, signum vi-
ctoriæ dedit, (ac signo crucis signum prælio
dedit,) ac se in bellum, etiam si nemo seque-
retur, victor futurus inmisit. Prima salutis
via exitit Arbitrio, hostilium partium co-
mes: qui cum ignarum Imperatorem circun-
positis exceperet insidijs, conuersus ad reue-
rentiam præsentis Augusti, non solum peri-
culo liberauit, verumetiam instruxit auxi-
lio. At vbi ad contigua immiscendæ pugne
spatia peruentum est, continuo magnus ille
& ineffabilis turbo ventorum in ora hosti-
um ruit. Ferebantur per aërem spicula missa
nostrorum, atque vltra mensuram humani
iactus manu in aëre portata, nusquam pro-
pemodum cadere, priusquam impingerent,
sinebantur. Porro autem turbo continuus
ora pectoraque hostium nunc illis grauitè
scutis euerberabat, nunc impressis pertina-
citer

citer obstructa claudebat, nunc aulhis violenter destituta nudabat, nunc oppositis ingiter in terga trudebat: tela etiam, quæ ipsi vehementer intorserant, excepta ventis impetu supinata, ac retrorsum coacta ipsos infeliciter cõfingebant. Prospexit sibi humanæ conscientiæ pavor: Nam continuo sese, parua suorum manu fusa, victori Theodosio hostilis prostravit exercitus, Eugenius captus atque interfectus est. Arbogastes sua se manu perculit. Ita & hic duorum sanguine bellum ciuile restinctum est, absque illis decem milibus Gothorum, quos præmissos à Theodosio Arbogastes delisse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum & vinci vincere fuit. Nō insulto obtrectatoribus nostris. Vnum aliquod ab initio vrbs conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tã diuina felicitate confectum, tam clementi benignitate sopitum, vbi nec pugna grauem cadem, nec victoria cruentam exegerit vltionem: & fortasse concedam, vt non hæc fidei Christiani ducis concessa videantur, quamuis ego hoc testimonio non laborem, quando vnus ex ipsis poeta quidam eximius, sed paganus peruicacissimus, huiusmodi verbis & Deo & homini testimonium tulit, qui bus ait:

Omniū d. leſe Deo, tibi. I tat ather,

Et coniuſati veniant ad illos venti.

Ita cælitus iudicatum est inter partem etiam sine præsidio hominum de solo Deo humiliter sperantem, & partem arrogantissime de

viribus suis, & de idolis præsumentem. Theodosius autem cōposita tranquillataq; Rep. apud Mediolanum constitutus, diem obiit.

CAPVT XXXVI.

De imperio & rebus gestis Arcadii, Theodosii iunioris & Honorii Caesarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Mascezelum compressis.

ANno ab vrbe condita millesimo centesimo XLIX. Arcadius Augustus, cuius nunc filius Theodosius Orientem regit, & Honorius Augustus frater eius, cui nunc Respub. innititur, XLII. loco commune imperium, diuisis tantum sedibus tenere cœperunt: vixitque Arcadius post patris excessum annis duodecim, imperijque summam Theodosio filio suo paruo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorū Africæ præerat, simul vt defunctum Theodosium comperit, siue, vt quidam ferunt, quadam permouus inuidia, Africam Orientalis imperij partibus iungere molitus est: siue, vt alia tradit opinio, minimam in paruulis sperni fore arbitratus, præsertim cum absque his non facile antea quisquam pusillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis euaserit. isti que propemodum solimniantur, quos ob egregiam patris ac suam fidem & diuisos & destitutos Christi tutela prouexerit. Africam excerptam à so-

cie-

cietate Reip. sibi vſurpare auſus eſt, gentili
magis licentia contentus quàm ambitu regie
affectationis inflatus. Huic Maſceziſ frater
fuit, qui nouarum rerum molitiones in fra-
tre perhorreſcens, relictis apud Africanam
militiam duobus filiis adoleſcentibus, in I-
taliã redijt. Gildo & abſentiam fratris &
preſentiam filiorum eius ſuſpectam habens,
adoleſcentes dolo circumuentos interfecit.
Ad hunc iam vt hoſtem bello inſequendum
Maſceziſ frater miſſus eſt, quem idoneũ pro-
curandæ reip. fore propriæ orbitatis recens
dolor pollicebatur. Igitur Maſceziſ iam inde
à Theodoſio ſciens, quantum in rebus deſpe-
ratiffimis oratio nominis per fidem Chriſti
à clementia Dei impetraret, Caprariam in-
ſulam adiit, vnde ſecum ſanctos ſeruos Dei
aliquot per motos precibus ſuis ſumptit: cum
his, orationibus, ieunijs, psalmis dies & no-
ctes continuans, ſine bello victoriam meruit.
ac ſine cæde vindictam, Ardallio fluminis
nomen eſt, quod fluit inter Thebaſtem &
Metrideram ciuitates: vbi cum parua ma-
nus, hoc eſt, cum quinque milibus (vt aiunt) ^{* Ammode-} ram.
militum, contra ſeptuaginta milia hoſtium
caſtra metatus, cum interiecta mora excede-
re loco, oppoſitaſque præacutis vallis an-
guſtias tranſgredi vellet, intercurrente no-
cte, beatum Ambroſium ep. ſcopum Medio-
lani paulo ante deſunctum per ſorinũ ſi-
li videre viſus eſt, ſignificancem mœnu, &
impac̃to ad humum ter baculo dicentem.
Hic, hic, hic. Quod ille prudenti coniectura
intel-

intellexit merito annuntiantis fidem victo-
riæ, verbo locum, nummro diem significari,
Subsistit, ac tertio demum die, post noctem
orationibus hymnisque peruigilem ab ipsis
cælestium sacramentorum myſterijs, in ho-
stem circumſuſum proceſſit : & cum ad eos
qui primi occurrerant, pia pacis verba iacta-
ret, ſigniferum quendam inſolenter obſiſtē-
tem, & iam iamque pugnam excitantem, gla-
dio percuffit in brachio: eumque manu debi-
lem, ipſo vulnere coegit prouum inclinare
vexillum. Quo viſo, reliquæ cohortes dedi-
tionem iam fieri priorum exiſtimantes, cer-
tatim ſeſe ad Maſcezilem ſignis tradidere cō-
uerſis Barbari quorum magnam multitudi-
nem Gildo ad bellum deduxerat, defectu mi-
litum deſtituti, in diuerſa fugerunt. Gildo &
ipſe fugam molitus arrepta naui, vt in altum
prouectus, ac deinde reuocatus in Africam,
poſt aliquot dies ſtrangulatus, interiit. Peri-
clitaremur ſub tantorum miraculorum re-
latu, præſumpta mentiendi impudentia, niſi
adhuc vocem noſtram conſcientia eorum,
qui interfuere, præcurreret. Nullæ aguntur
inſidiæ, nulla corruptio, ſeptuaginta millia
hoſtium vincuntur pene ſine pugna: fugit vi-
ctus ad tempus, ne plus audeat victor iratus.
Trãſportatur in diuerſum locum, vt neſciat
frater occidi, quo vindicatur occiſo. Sane i-
dem Maſcezil elatus rerum ſecundarum in-
ſolentia. poſthabito ſanctorum conſortio, cū
quibus antea Deo militans vicerat, etiam
eccleſiam temerare auſus eſt, atq; ex ea quof-
dam

dam non dubitauit extrahere. Secuta est pœ-
na sacrilegum. Nam iisdem superstitibus at-
que insultantibus, quos ab Ecclesia ad pœnā
protraxerat, post aliquantum tempus solus
& ipse punitus est: probauitque in se vno, ad
vtrunque semper diuinum vigilare iudici-
um: quando & cum sperauit, adiutus; & cum
contempsit, occisus est.

CAPVT XXXVII.

*De Ruffini & Stiliclonis sceere: item Rhada-
gaifi regis Gothorum, quomodo Romam
terruerit & victus sit.*

INterea cum à Theodosio Imperatore senio-
re, singulis potissimis infantum cura & dis-
ciplina vtriusque palatij commissa esset, hoc
est, Ruffino Orientales aulae, Stiliconi occi-
dentalis imperij, quid vterque egerit; quid-
ve agere conatus sit, exitus vtriusque docuit:
cum alius sibi, alius filio suo affectans regale
fastigium, vt rebus repente turbatis, neces-
sitas Reip. scelus ambitus tegeret, gentes bar-
baras ille immisit, hic fouit. Taceo de Alari-
co rege cum Gothis suis sæpe victo, sæpe con-
cluso, semperque dimisso. Taceo de infelici-
bus illis apud Polentiam gestis, quum barba-
ro & pagano duci, hoc est, Sauli summa bel-
li commissa est: cuius improbitate reueren-
dissimi dies & sanctum Pascha violatum est,
cedentique hosti propter religionem, vt pu-
gnaret extorrum est: cum quidem, ostēdente
in bre-

in breui iudicio Dei, & quid fauor eius posset, & quid vitio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi sumus. Taceo de ipsorum inter se barbarorum crebris dilacerationibus, cum se inuicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni varijs caedibus populabantur. Rhadagaisus omnium antiquorum presentiumque hostium longe inmanissimus, repentino impetu totam inundauit Italiam. Nam fuisse in populo eius plus quam ducenta milia Gothorum ferunt. Hic supra hanc incredibilem multitudinem indomitam ere virtutem paganus & Scythæ erant, qui viros et barbaris huiusmodi gentibus, omnem Romani generis sanguinem dijs suis propinare deuota erat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, et omnium paganorum in vrbe concursus, hostem esse cum utique viriū copia, tunc maxime presidio deorum potentem, eam autem ideo destitutā & nātūre perituram, quia deos & sacra perdiderit. Magnis querelis ubique agitur, & continuo de repetendis sacris celebrandisque tractatur. Peruenit tota vrbe blasphemiz, vulgo nomen Christi tanquam lues aliqua presentium temporum probris ingratatur. Itaque ineffabili iudicio Dei factum est, uti, quoniam in permixto populo pijs gratia, impijs poena debebatur, oportebatque permitti hostes, qui insuperabilem in plurimis, & contradicentem ciuitatem seuerioribus solito flagris coarguerent, non tamen eos qui indigeste cunctos intemperata cæde delerēt, duo tunc

tunc populi Gothorum cum duobus potentissimis regibus suis per Romanas provincias baccharentur: quorum vnus Christianus propriorque Romano, & (vt res docuit) timore Dei mitis in cæde, alius paganus barbarus, & vere Scythæ, qui non tantum gloriam aut prædam in quantum in exaturabili crudelitate ipsam cædem amaret in cæde: & hic iam receptus sinu Italiæ, Romam è proximo trementem terrore quassabat. Itaque si huic ultionis potestas permitteretur, quæ a Romani ob hoc præcipue timendum arbitrabantur, quia fauorem Deorum sacrificiorum obsequijs inuitaret, & immoderatiores cædes sine fructu emendationis arsisset, & error nouissimus peior priore creuisset: quandoquidem in pagani & idololatriæ manus incidisse, non solum paganis reliquiis de instaurando cultu idolorum esset indubitata persuasio, sed etiam Christianis periculosa confusio, cum & hi terrentur præiudicio, & illi confirmarentur exemplo: Quamobrem iustus dispensator humani generis Deus perire pagani hostem voluit, & Christianum præualere permisit, vt pagani blasphemantesque Romani, & illo confunderentur perditio, & hoc punirentur immisso: maxime cum Imperatoris Honorij admiranda in rege continentia, & sanctissima fides non parum diuinæ misericordiæ mereretur. Conceduntur quidem aduersus immanissimum illum hostem Rhadagaisum, aliorum hostium cumque copijs suis inclinati ad auxilium animi. Ad-

tunc

sunt Vldm & Sarus Hunnorum & Gothorum duces præsidio Romanorum: sed non fuit Deus rem potentie suæ, virtutem hominum & maxime hostium videri. Conterritū diuinitus Rhadagaisum, in Fæsulanos montes cogit: eiulque (secundum eos qui parcissime referant) ducenta millia hominum inopum consilij & cibi, in arido & aspero montis iugo, urgente vndique timore concludit: agmina que quibus dudum angusta videbatur Italia, latendi spe in vnum ac paruum verticem trudit. Quid multis morer? Non disposita in bellum acies fuit, non furor, timor que incerta pugna prætulit, non cædes acta, non sanguis effusus est, non postremo (quod felicitatis loco deputari solet) damna pugnae euentu compensata victoriæ edentibus, bibentibus, ludentibusque nostris, tanti illi tamque immanes hostes, esurientes & sitiētes languentesque confecti sunt. Parum hoc est, nisi captum & catenatum ac subiugatum sciant: quem timere Romani: illumque idololatram suum, cuius sacrificia se magis pertimescere quàm arma sūgebant, sine prælio victum ac vinctum sub iugo catenisque despiciant. Igitur rex Rhadagaisus solus spem fugæ sumens, clam suos deseruit, atque in nostros incidit: à quibus captus, ac paulisper retentus, deinde interfectus est. Tanta vero multitudo captiuorum Gothorum fuisse fertur, vt vilissimarum pecudum modo, singulis aut eis passim greges hominum venderentur. Sed nihil superesse Deus de eodem populo

populo finit. Nam ilico cunctis qui enzeban-
tur morientibus, quod improbi emptores eo-
rum non impenderunt turpiter pretijs, expē-
derunt misericorditer sepulturis. Igitur in-
grata Roma, quæ sicut nunc senit, non ad re-
mittendam, sed ad reprimendam idolola-
triæ præsumptionem, iudicis Dei obliquam
misericordiam, ita continuo propter viuo-
rum mortuorumque sanctorum piam recor-
dationem, Dei iram passura non plenam, si
forte confusa pœniteat, & per experientiam
fidem discat, ab incurfu Alarici regis & ho-
stis. sed Christiani, aliquantulo ad tempus
spatio, differtur.

CAPVT XXXVIII.

*De molitionibus Stiliconis comitis, eiusque &
Eucherii interitu.*

INterea comes Stilico Vandalorum imbel-
lis, auaræ, perfidæ & dolosæ gentis genere
editus, paruipendens quod sub Imperatore
imperabat, Eucherium filium suum, sicut à
plerisque traditur, iam inde Christianorum
persecutionem à puero priuatoque meditan-
tem, in imperio quoquo modo sustinere ni-
tebatur. Quamobrem Alaricum cunctamq;
Gotborum gentem pro pace optima & qui-
buscunque sedibus suppliciter ac simpliciter
orantem, occulto fœdere fouens, publice au-
tem & belli & pacis copia negata, ad terendâ
terrendamq; Rempubl. reseruauit, Præterea

P p

gentes

gentes alias copijs viribusque intolerabiles,
 quibus nunc Galliarum Hispaniarumque pro-
 vinciae premuntur, hoc est, Alanorum, Sueuo-
 rum, Vandalorum, ipsoque simul motu im-
 pulsorum Burgundionum, vltro in arma so-
 licitans, deterio semel Romani nominis me-
 tu, suscitavit eas interim ripas Rheni quate-
 re, & pulsare Gallias voluit, sperans miser sub
 hac necessitatis circumstantia, quia & extor-
 quere imperium gerere posset in filium, &
 gentes barbarae tam facile comprimi quam
 commoveri valerent. Itaque ubi Imperatori
 Honorio exercituique Romano haec tantorum
 scelerum scena patefacta est, commoto iustis-
 sine exercitu, occisus est Stilico: qui ut vnum
 puerum purpura indueret, totius generis
 humani sanguinem dedit. Occisus est & En-
 cherius, qui ad conciliandum sibi fauorem
 paganorum, restitutione templorum & eue-
 ctione ecclesiarum imbuturum se regni pri-
 mordium mirabatur, paucique cum iisdem sa-
 tellites tantarum molitionum puniti sunt.
 Nam minimo negotio paucorumque poena, ec-
 clesiae Christi cum Imperatore religioso &
 liberatae sunt & vindicatae. Itaque post hec
 tante augmenta blasphemiarum, nullamque
 poenitentiam, vltima illa diuque suspensa vr-
 bem poena consequitur.

CAPUT XXXIX.

*Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit,
 depredata & incensa, solis Christianis tu-
 tis & liberis.*

Adest

Adest Alaricus, trepidam Romam obli-
get, turbat, irrumpit. Dato tamen præce-
pto prius, ut si qui in sancta loca præcipue-
que in sanctorum Apostolorum Petri & Pauli
basilicas confugissent, hos in primis inuola-
tos securosque esse tinerent. Tum deinde in-
quantum possent prædæ inhiantes, à sangui-
ne temperarent. Accidit quoque, quo magis
illa urbis irruptio indignatione Dei acta, quàm
hostis fortitudine probaretur, ut beatus In-
nocentius Romanæ Ecclesiæ episcopus, tan-
quam Iustus Lot subtractus à Sodomis oc-
cultâ providentia Dei apud Ravennam tunc
positus, peccatoris populi non videret exci-
dium. Discurrentibus itaque per urbem bar-
baris, forte vnus Gothorum idemque potens
& Christianus, sacram Deo virginem iam æ-
tate proectam, in quadam Ecclesiastica do-
mo reperit: cumque ab ea aurum argentum-
que honeste exposceret, illa fidei constantia
esse apud se plurimum, & mox proferendum
spondit, ac protulit. Dumque expositis
opibus, attonitum barbarum magnitudine
& pondere ac pulchritudine, ignota etiam
vasorum qualitate intelligeret, virgo Chri-
sti ad Barbarum ait: Hæc Petri Apostoli sa-
cra ministeria. Præsume, si audeas, de fa-
cto tu videris. Ego quia defendere non va-
leo, neque tenere audeo. Barbarus verò ad
reuerentiam religionis, timore Dei & fide
virginis motus, ad Alaricum hæc per nunti-
um retulit: qui continuo reportari ad aposto-
li basilicam vniuersa, ut erant, vasa impera-

uit: virginem etiam, simulque omnes qui se adiungerent Christianos, eodem cum defensione deduci. Ea domus à sanctis sedibus longo, ut ferunt & medio interiectu urbis aberat. Itaque magno spectaculo omnium disposita per singulos singula, & super capita elato palam aurea atque argentea vasa portantur, exertis undique ad defensionem gladijs, pia pompa munitur. Hymnis Deo Romanis barbarisque concinnentibus publice canitur. Personat latè in excidio urbis salutis tuba, omnesque etiam in abditis latentes, inuitat ac pulsat. Concurrent ut dicitur ad vasa Petri, vasa Christi; plurimae etiam pagani Christianis professione, si non fide admitterentur; & per hoc tamen ad tempus quo magis confundantur, euadunt. Quanto copiosius aggregantur Romani confugientes tanto audius circumfunduntur barbari defensores. O sacra & ineffabilis diuini iudicii discretio. O sanctum istud & salutare flumen, quod parua exortu domo, dum beato alueo in sanctorum sedes tendit, oberrantes periclitantesque animas in salutis sinu impiarapacitate peruexit. O praeclara illa Christianae militae tuba, quae generaliter cunctos dulcissimo ad vitam modamine inuitans, quos ad salutem inobedientes non iussit aut inexcusabiles reliquit ad mortem. Mysticum hoc, quod in transferendis vasis dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tanquam magnum cribrum fuisse arbitror, per quod ex congregatione populi Romani tanquam ex magna massa frumen-

ti, per omnia ex vniuerso ambitu ciuitatis latebrarum foramina effluxere grana viua, siue occasione, siue veritate commota, omnia tamen de præsente salute credentia, ex horreo dominicæ præparationis accepta sunt: Reliqua vero sicut stercore, & velut paleæ, ipsa vel incredulitate vel inobedientia præiudicata ad exterminium atq; incendium remanserunt. Quis hic perpendere plenis miraculis, quis prædicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingressi urbem fuerant sponte discedunt factio quidem aliquatarum ædiu incendio, sed ne tanto quidē, quantum septingentesimo conditionis eius anno casus effecerat. Nam si exhibitam Neronis Imperatoris sui spectaculis inflammationem relictam, proculdubio nulla comparatione æquiparabitur secundum id, quod excitauerat lasciuia Principis, hoc quod nunc intulit ira victoris. Neq; vero Gallorum meminisse in huiusmodi collatione debeo, qui continuo pene anni spatio incensæ euerseq; urbis attritos cineres possederunt. Et ne quisquam forte dubitaret ad correptionem superbiæ lasciuie, & blasphemæ ciuitatis hostibus fuisse permittum, eodem tempore clarissima urbis loca fulminibus diruta sunt, quæ inflammarî ab hostibus nequuerunt.

CAPVT XL.

De irruptione, vastationeque Alanorum, Sueuorum & Vandalorum Item de Gratia-

no tyranno & Constantino imperatore apud Britannos. Deque Didymi & Veriniani gestis & interitu.

ANno itaq; ab v.c. M. DLXIV. irruptio urbis per Alaricū facta est: cuius rei quāvis recēs memoria sit, tñ si quis ipsius populi Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, sicut etiam ipsi fatentur, arbitrabitur, nisi aliquantis adhuc existentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia Theodosii principis filia, Arcadij & Honorij Imperatorum soror ab Ataulfo Alarici propinquo capta est, atque in vxorem assumpta quasi eam diuino iudicio velut speciale pignus oblidem Roma tradiderit, ita iuncta barbari potentissimi regie coniugio, multo Reip. commodo fuit. Interea ante biennium Romanæ irruptionis, excitata per Stiliconem gentes Alannorum, vt dixi, Sueuorum, Vandalorū, multæque cum his aliæ, Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias inuadunt, directosq; impetu Pyrenæum vsque perueniunt: cuius obice ad tempus repulsi, per circumiacentes provincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus muni- cepse eiusdem insule tyrannus creatur & occiditur. Huius loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur, qui continuo vt inuasit imperium in Gallias transijt. Ibi sæpe à barbaris incertis foederibus illusus, detri-
men-

mento magis Reipub. fuit. Misit vero in Hispaniam iudices, quos cum provincia obedienter accepissent, duo fratres iuvenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus non assumpserunt, ne aduersus tyrannum quidem tyrannidem, sed Imperatori iusto aduersus tyrannum & barbaros tueri sese patriamque suam moliti sunt. Quod ipso gestæ rei ordine patuit. Nam tyrannidem nemo nisi celementer maturatam secreto inuadit, & publice armat, cuius summa est, assumpto diademate ac purpura, videri antequam sciri. Hi vero plurimo tempore seruos tantum suos ex proprijs prædijs colligentes, ac vernaculis alentes sumptibus, nec dissimulato proposito absque cuiusquam inquietudine ad Pyrenæi claustra tendebant. Aduersus hos Constantinus Constantem filium suum, prohiolo, ex monacho Cæsarem factum cum barbaris quibusdam, qui quondam in foedus recepti atque in militiam allesti, Honoriaci vocabantur in Hispanias misit. Hinc apud Hispanias prima mali labes. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari privato præsidio Pyrenæi Alpes moliebantur, his barbaris quasi in precium victoriæ, primum prædandi in Palatinis campis licentia data. dehinc supradicti montis claustrorumque eius cura permissa est, remota rusticorum fidei & utili custodia. Igitur Honoriaci imbuti præda, & illius abundantia, quo magis scelus impunitum haberet, atque ipse ceteris plus liceret, ut non solum Pyrenæi custodia, claustrisque prædandi liceret.

gentes quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provincijs immittūt, ijsdemque ipsi adiunguntur, vbi actis aliquandiu magnis cruentisque discursibus, post graues rerum atq; hominum vastationes, quarum ipsos quoq; modo poenitet, habita sorte & distributa vsque ad nunc possessione consistunt.

CAP V XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia iuste sustinuisse, siue pijsiue impi fuerint.

Multa nunc mihi de huiusmodi rebus facultas loquendi foret, si non secundum omnes homines apud vniuscuiusque mentē conscientia secreta loqueretur. Irruptæ sunt Hispaniæ, cædes vastationesque passæ sunt. Nihil quidem nouum, hoc enim nunc per biennium illud, quo hostilis gladius sæuit, sustinere à barbaris, quod per ducentos quondā annos passæ fuerunt à Romanis, quod etiam sub Imperatore Galieno per annos prope modum duodecim, Germanis euerrentibus exceperunt. Veruntamen quis non se, qui sui suorumque actuum vel etiam cogitationum conscius, iudicia Dei metuit, iuste omnia passum, vel etiam parua sustinuisse fateatur? aut qui se non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non iuste ista & quidem parua sustinuit? Quæ cuncta ita sint, illud tamē clementia Dei eadem pietate qua dudum

dum prædixerat, procurauit, vt secundum Euangelium suum, quo incessabiliter conuinebat. Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quisq; egrediens quod abire vellet, ip̄is barbaris mercenarijs ministris ac defensoribus vteretur. Hoc tunc vtrò ip̄i offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam stipendij ob mercedem seruitij sui & tranſueſtioneis flagitabant. Et hoc quidem à pluribus factū est. Qui autem non crediderunt Euangelio Dei, quasi contumaces, vel si etiam non audierūt, dupliciter contumaces, non dederunt locum iræ, nisi à superuemente ira comprehensū & oppressi sunt. Quanquam & post hoc quoque continuo barbari execrati gladios suos, ad aratra conuersi sunt, residuosq; Romanos vt socios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere. Quanquam si ob hoc solum barbari Romanis finibus immisi forēt, quod vulgo per Orientem & occidentem Ecclesiæ Christi Hunnis, Sueuis, Vandalis & Burgundionibus, diuersisq; & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda Dei misericordia videretur: quando quidem & si cum labefactione nostrā, tantæ gentes agnitionem veritatis acciperent, quam inuenire utiq; nisi hac occasione nō possent. Quid enim damni est Christiano ad vitam æternā inhianti, huic saculo quolibet rēpore & quo-

quo pacto abstrahi? Quid autem lucri est pagano in medio Christianorum aduersus fidē obdurato, si paulo diutius diē protrahat, quādo quidem morituro desperata cōuerſio est? Et quia ineffabilia sunt iudicia Dei, quæ nec scire omnia, nec explicare quæ scimus, possum⁹, breuiter expresseſſim⁹ correptionē iudicis Dei, quoquo pacto accidat, iustē sustinere qui sciunt, iustē sustinere qui nesciunt.

CAPVT XLII.

Recitat Catalogum quendam tyrannorum, qui tandem omnes opera Constantij comitis delati fuerint.

ANno ab urbe condita millesimo centesimo sexagesimo quinto, Honorius Imperator videns, tot oppositis tyrānis, nihil aduersum barbaros agi posse, ipsos prius tyrannos deleſcere iubet. Conſtantio comiti huius belli summa commissa est. Sensit tūc demum Respub. & quam utilitatem in Romano tandem ducere ceperit, & quam eaten⁹ perniciem per longa tempora barbaris comitibus subiecta tolerarit. Igitur Conſtanti⁹ comes in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum Imperatorem apud Arelatum ciuitatem clausit, cepit & occidit. Iam hinc, vt de Catalogo tyrannorum quam breuissimē loquar, Conſtantem filium Conſtantini, Gerontius cornutius, vir nequam ac improbus, apud Viennam interfecit, atq; in eius locum Maximū quendam substituit. Ipse vero Gerontius a
his

fuis militibus occisus est. Maximus exutus purpura, destitutusq; à militibus Gallicanis, qui in Africam traiectione, deinde in Italiam reuocati sunt, nunc inter barbaros in Hispania egens exulat. Iouinus postea vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem mox ut assurrexit, cecidit. Sebastianus frater eiusdem, hoc solum ut tyrannus moreretur, elegit. Nani continuo ut est creatus, occisus est. Quid de infelicissimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mors lucrum fuit? In hoc Alaricus Imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis penè quàm dictis, minimum risit, & ludum spectauit imperij, nec mirum si iure hac pompa miser lusus est, cuius ille umbratilis consul Tertullus ausus est in curia dicere, Loquar vobis patres conscripti consul & pontifex, quorum alterum teneo, alterum spero, sperans ab eo qui non habebat spem, & maledictus utiq; quia spem suam posuerat in homine. Attalus itaq; tanquam inane imperij simulachrum cum Gothus usq; ad Hispanias portatus est: vnde * discedens nauis, incerta moliens, in mari captus & ad Constantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vita relictus est. Heraclianus interea Africæ comes missus, cum idem Attalus umbram gesseret imperij, Africam strenuè aduersum iudices ab eo missos tutatus, consulatum affecutus est, quo elatus supercilio: Sabinum domesticum suum, vir ingenio callidum, industriaque solertem & sapientem nominandum, si ani-

* descendit

mi vires trāquillis studijs accommodauisset, generum allegit: cum quo quorundam periculorum suspensiones dum patitur, fecit. atq; aliquandiu Africana annona extra ordinem retenta, ipse tandem cum immensa, certè temporibus nostris & satis incredibili classe nauum, Romam contendit. Nam habuisse tunc **III**MD. C. naues dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem præclarum illum Persarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quenquam alium regum fuisse, historiæ ferunt. Is simul vt cum agmine militum ad urbem pergens litore egressus est, occursum comitis Marini territus & in fugam versus, arrepta naui, solus Carthaginem rediit, atq; ibi continuo militari manu interfectus est. Sabinus genere eius Constantinopolim fugit. vnde post aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifestorum tyrannorum, vel in obediendum ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate meruit, magna Constantius comes industria & celeritate confecit: merito sanè, quia in his diebus præcipiente Honorio, & adiuuante Constantio, pax & vnitas per vniuersam Africam Ecclesiæ Catholicæ reddita est & corpus Christi, quod nos sumus, redintegrata discissione sanatum est. Imposita executione sancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & industrio, omniumq; studiorum bonorum appetentissimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo stimulatus, an auro cor-
ru-

ruptus) occidit : qui continuo reuocatus ex Africa, factusque priuatus, vel ad penam, vel ad poenitentiam conscientiae suae dimissus est.

CAPVT XLIII.

Quomodo Gothi expulsi, quid Ataulphus rex eorum instituerit. De Sigerico & Vallia regibus Gothorum.

ANNO ab vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo octauo ; Constantius comes apud Arelatum Galliae urbem consistens magna rerum gerendarum industria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hispaniam coegit, interdicto praecipue, atque intercluso omni com meatu nauium, & peregrinorum usu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex praerat: qui post irruptionem urbis ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi, captiua sorore Imperatoris in uxorem assumpta Alarico in regnum successerat. Is ut saepe auditum, atque ultimo exitu eius probatum est, satis studiose sectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum praeoptauit. Nam ego quoque ipse virum quendam Narbonensem illustrem sub Theodosio militiae, etiam religiosum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palaestinae, beatissimo Hieronymo presbytero referente; audiui se familiarissimum Ataulpho apud Narbonam fuisse: ac de eo saepe sub testifica-

tio-

tione didiciſſe, quod ille cum eſſet animo, vi-
ribus, ingenioq; nimius, referre ſolitus eſſet,
ſe in primis ardentè inhiſſe: vt oblitterato
Romano nomine, Romanum omne ſolum,
Gothorum imperium & faceret & vocaret:
eſſetq; vt vulgariter loquar, Gothia, quod
Romania fuiſſet; heretq; nunc Ataulphus,
quod quondam Caſar Auguſtus. At vbi mul-
ta experientia probauiſſet, neq; Gothos vllò
modo parere legib. poſſe propter effrenatam
barbariem, neque reipubl. interdici leges o-
portere, ſine quibus Reſp. non eſt Reſp. elegiſ-
ſe ſe ſalutem, vt gloriam ſibi & reſtituendo in
integrum, augendoque Romano nomine
Gothorum viribus quæreretur, habereturque
apud poſteros Romanæ reſtitutionis auctor,
poſtquam eſſe non poterat immutator. Ob
hoc abſtinere à bello, ob hoc inhiare paci ni-
tebatur, præcipuè Placidæ vxoris ſuæ, ſcemi-
næ ſanè ingenio acerrimæ & religionis ſatis
probatæ, ad omnia bonarum ordinationum
opera perſuaſu & conſilio temperatus. Cum-
que eidem paci petendæ atque offerendæ ſtu-
dioſiſſimè inſiſteret, apud Barcinonem Hi-
ſpaniæ vrberem dolo ſuorum, vt fertur, occi-
ſus eſt. Poſt hunc Segericus rex à Gothis cre-
atus, cum itidem iudicio Dei ad pacem pro-
nus eſſet, nihilominus & à ſuis interfectuſeſt.
Deinde Vallia ſucceſſit in regnum, ad hoc e-
lectus à Gothis, vt pacem infringeret: ad hoc
ordinatus à Deo, vt pacem confirmaret. Hic
igitur territus maxime iudicio Dei, quia cum
magna ſuperiore ab hinc anno Gothorum

manus instructa armis nauigijque, transire in Africam moliretur, in XII M. passuum Gadicani freti tempestate correpta, miserabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ sub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliâ transire conati, in cōspēctū suorum miserabiliter arrepti & deuerti sunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lætissimis obsidibus perdidit. Placidiam Imperatoris sororem honorifice apud se honesteque habitam, fratri reddidit. Romanæ securitati periculum suum obtulit, vt aduersum ceteras gentes, quæ per Hispanias confedissent, sibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & ceteri Alanorum, Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiscum placito depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obsides accipe: nos * nobiscum confligimus, nobis perimus. tibi vincimus: immortalis vero quæritus erit Reipubl. tuæ, si vtrique pereamus. Quis hæc crederet, nisi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hispanias geribellagentium, & agistrages ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntijs discimus, præcipuè Valliam Gothorum regem infestare parrande paci ferunt. Ex quo vtcunque concesserim, vt licenter Christiana tempora reprehendantur, si quid à conditione mundi vsque ad nunc simili factum relictate doceatur. Manifestamus, vt arbitror, atque ostendimus, non magis verbo pere quam digito innumerabellatōpita, plurimor

mos extinctos tyrannos, compressas, coangustatas, addictas, exinanitas, inhumanissimas gentes minimo sanguine, nullo certamine, ac pene sine caede. Superest ut obtreccatores nostros molitionum suarum poeniteat, veritatisq; erubescant; Deumq; verum & solum, qui potest omnia, credant, timeant, diligant, sequantur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona esse didicerunt. Explicui, adiuuante Christo secundum tuum præceptum, beatissime pater Augustine, ab initio mundi usq; in præsentem diem. hoc est, per annos quinque MDCX. & VIII. cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conuersiones sæculi, & iudicia Dei, quam breuissime & quam simplicissime potui. Christianis tamen temporibus, propter præsentem magis Christi gratiam, ab illa incredulitatis confusione discretis. Ita iam ego certo & solo, quem concupiscere debui, obedienciæ meæ fructu fruor. De qualitate autem opusculorum tu videris, qui præcepisti tibi adiudicanda, si edas: per te iudicata, si deleas.

✠ (:) ✠

FRANC. FABRICII

MARCODVRANI IN

Pauli Orosii Librum

Septimum

Annotationes.

In Caput secundam.

P Rincipio secundi.] *Lege caput primum, lib.*
 2. Emenso propemodum anno 42.) Hic
 numerus Christi nati est etiam apud Eusebiū, sunt
 tamen qui 41. & alij qui 44. Imperii Augusti Chri-
 stum natum scribunt.

In Caput tertium.

Anno ab v.c. DCCLII.] Cassiodorus scribit
 Christum natum Cn. Lentulo, M. Messalla Coss.
 qui cadunt in annum vr̄bis DCCL. Sicut Sueton-
 ius.] In Augusto c. 93. Capta vrb̄ Hierosoly.]
Lege inf. c. 9

In Caput quartum.

Tiberii vitam & res gestas hic breuiter perscri-
 ptas copiose habes à Dionē, Tacito, Suetonio & Zo-
 nara descriptas. Pilatus Præses.] De Pontio Pi-
 lato Palestine Præsīde, cuiusq; reb̄ legē Iosephum l.
 18. Antiq. Epistola Pilati ad Tiberium de Resurre-
 ctione Christi extat apud Egesippum. Deinde an-

no eiusdem XVII.] Numerum hunc reliquimus,
quamuis non sine causa Eusebinum sequantur plures,
qui passionem Christi in Tiberij annum XVIII. con-
fert.

In Caput quintum.

De Caligula Suetonius & Dio. item Eutrop. li. 7.
& Euf. in hist. Eccl. lib. 2. Minocynobellinum]
Suetonius in Caligula c. 44. Admimocinum Bel-
lini Batauorum] egis filium habet. Spreta le-
gatione Philonis] De hac legatione Euseb. li. 2 c. 5.
Iosephus lib. 18. Antiq. c. 10. Pilatus autem] Pila-
tus anno secundo imperij Caligulae sibi manus intulit,
Castiodorus, & Eusebius.

In Caput sextum.

De Claudio Casare, Suetonius, Dio, Eutropius &
Sex. Aurelius. Imperauit annis XIII. mensibus VIII.
diebus XX Iosephus lib. 20. Antiq. c. 5. Xiphilin. in E-
pitoma Dionis. Exord. o regni.] Anno secundo, Sa-
turnino & Venusto Coss. Castiodorus. Lege Euseb. in
Chronic. Biduum illud. Hic locus ita recte legitur
in manuscriptis, vt cognoscitur ex Suetonij Claudio
c. 11. Vt verbis Suetonij Sueton. in Claudio c. 17.
Fames grauiissima.] De hac fame Lucas in Actis A-
postol. c. 11. Iosephus Antiq. lib. 20 c. 2. Eusebius hist.
Eccl. li. 2. c. 8. Inter Therani] Idem Castiod. & Eu-
seb. in Chronic. De Thera & Therasia Strab. li. 10.
Anno eius VII.] De hac seditione Iosephus Antiq.
li. 20 c. 4 Euseb. Eccl. hist. li. 2 c. 19. Sed me magis
Sueton.] Sueton. in Claudio c. 24.

In Caput septimum.

Neronis vitam & res gestas si vis cognoscere, lege præter Suetonium & Dionis Epitomam, Taciti libr. 13. 14. 15. & 16. *Vr. is Romæ incensum*] *h. hoc m. end: o Tacitus li. 15. Christianos supplicis. Me m nit Tacitus li. 15. Suet. nius c. 16. l. ge Augustinum de Ciuit. Dei lib. 18. c. 52. Egesippum lib. 3. Euseb. hist. Eccl. li. 2. c. 25.*

In Caput Octauum.

Galba apud Hispanias.] Lege Tacitum lib. 15. & Sueton. Sed Galbæ vita diligenter à Plutarcho scripta in primis legenda. Idem Othonem descripsit, de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alij. *Bebriacum*] *Bebriacum habet etiam Tacitus li. 8. Eutrop. lib. 7. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto neglegendum quod in Gualtheri libro est, Betriacum nam & Plut in Othone sententiæ habet. Sabinum Vesp. fratrem*] *Xiphilinus in Vitellio de Sabinio inquit ουγγρις ουι & ουεσπασιαυς. Cum Orofio Tacitus, Eutropius, ceterique faciunt.*

In Caput Nenum.

In Carmelo monte. Ita recte legitur in manuscriptis. Lege Suet. in Vesp. c. 4. sed de bello Iudaico Iosephi libri omnia abunde suppeditabunt DC. milia Iudæor. Idem numerus est apud Eusebium. Tu præter Iosephum lege Egesipp. lib. 5. Iosephus vero] *De bello Iudaico li. 7. c. 17. Siquidē Achaia Lycia*

Eadem Eutropii lib. 7. Sueton. in Vespasiano ca. 8.
Anno ab v. c.] Tit. vitam scribant copiose Xiphil.
& Suetonius, breuiter Eutropius & Sex. Aurelius.
Vesauui.] Incendium Vesuu montis lege apud Xi-
philinum in Tito meminit Suetonius in Tito capi. 8.
& Plin. in Epist.

In Caput Decimum.

De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop.
& Aurelius Victor. Diurpanci.] In Galatb. lib.
est Diurpanis, Xiphilinus Dacerum Regem Dece-
balum nominat. Eum lege, quando Taurus, cuius
Orosius meminit, ad nos nos, eruenit. Beatissim.
Iohannes.] Siphonius se dicit, Ioannem Aposto-
lum in exte. an. religatum anno X. II. imperij Domi-
tiani. Id. in exte. in E. feb. Chron.

In Caput undecimum.

De Nerua lege Xiphilinum, Eutropium & Au-
relium. Quamuis Eutropius, Eutropius initio
libri octau.

In Caput Duodecimum.

Per annos XIX.] Hic Xiphilinus ex Dione ad-
dit menses 6. (Cassiodorus 4. habet) de 15. Plinii
Secundi.) Epistola Plinii ad Traianum. de Chri-
stiano extat l. 10. Terræmotu] De hoc Terre-
motu Eusebius in Chron. De Antiochie Terræmotu
Xiphilinus in Traiano. Apud Seleuciam.) Sic
Eutropius, Eusebius & Cassiodorus. At Xiphilinus. ita.

ἀγὼς σελινῶντα κιλικίας ἑλθὼν, ἦν δὲ καὶ τραϊανὸς
πωλὶν καλῶμεν, ὅς τις φωνὴ ἀπὸ τοῦ ἑξ.

In Caput decimumtertium.

Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spar-
tiano descripta extat. Per Epit. Iam ad Minuciu-
um. Huius Epistola exemplum legitur in Ecclesiast.
Histor. Eusebius lib. 4. capite nono. Iudæos sane per-
turb. De hoc bello Xiphilinus, qui scribit Hadria-
num colonia Hierosolymam deducta, urbem Æliam
Capitolinam appellasse.

In Caput decimumquartum.

Antonini Pij vita ad Diocletianum scripta à Ca-
pitolino extat. Valentinus hæretarches. Lege
Eusebii Hist. li. 4. c. 1. & deinceps. Insim liber inter
opera ipsius à Roberto Stephano impressus extat.

In Caput decimumquintum.

M. Antoninus. Huius quoque Antonini vitam
Capitolin. descriptit. De eodem Xiphilinus à Dione.
Secuta est lues. De hac peste Lampridius. & Euse-
bius in Chronico. Quidam milites. Mitem hi
milites erant, de quibus contra Dionem Xiphilinus in
Antonino philosoph. Lege præterea Eusebium historia
Ecclesiast. lib. 5. cap. 7.

In Caput decimumsexum.

Commodi vitam descripserunt Lampridius, Xi-
philinus, & Herodianus lib. 1. Alius pertinax. Per
tinacis vitam Capitolinus descriptit. De eod. in Hero-

dianus libro secundo. Xiphilinus. & Eutropius. Iuliani Iurisperiti.] De hoc Iuliano Spartianus, Xiphilinus, Herodianus. & alij. Pontem Mulvium.] Sic libri manuscripti hoc nomen infra quoque edunt ca. 28 nec aliter in vetustis Sallustij libris scriptum invenio.

In Caput Decimumseptimum.

Senecus genere Afer.] Seneci vitam Spartianus scripsit. De eodem Xiphilinus & Herodianus lib. 2 & 3. Contra Pescennium.] De Pescennio Nigro idem, quos modo nominavi. Victor in Britannias.] De Seneci expeditione in Britannias præter superiores scribit Cassiodorus.

In Caput decimum octavum.

Caracalla.] Xiphilinus huius nominis rationem explicans hæc hæc habet. Eius vitam Spartianus descripsit. De eodem Herodianus lib. 4. Opilius Marcinus.] De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. 4. & 5. M. Aurelius Antoninus.] De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. 5. Aurelius Alexander.] Alexandri vitam Lampridius quoque scripsit, de eodem Herodianus li. 6. Xerxem.] Ita nominatur etiam à Cassiodoro, qui Herodiano est, ο ξ π ε ξ ξ ε ν ο π ε ρ σ α ν βασιλεὺς.

In Caput decimum nonum.

Maximinus.] Duorum Maximinorum patris & filii vitam descripsit Capitolinus, de eodem Herodianus

nus lib. 7. & 8. Pupienus interf.] De Pupieno & Albino Eutropius lib. 9. Pro Pupieno Capitolinus. & Herodianus Maximum habent. Idem tres Gordianos vno libro complexus est.

In Caput vigesimum.

De Philippo patre, & Philippo filio Eutropius & Sex. Aurelius. Milleſimus à conditione] Milleſimus annus urbis expletus est 3. anno imperij Philippi. Caſiodorus.

In Caput vigesimum primum.

De Decio, item de Gallo & Voluſiano, Eutropius lib. 9. & Sex. Aurelius. Morborum peſtis] Huius peſtis, inquit Eusebius testis est Cyprianus de mortali libr.

In Caput vigesimum secundum.

Valerianus in Rhetia.] De Valeriano & Galieno legendus est Trebellius Pollio, qui vtriusque vitam scripsit. Conſpirant intrinsecus tyranni.] Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat.

In Caput vigesimum tertium.

Claudij vitam Trebellius scripsit. Aureliani Vopiscus, qui etiam Quintilli meminit. Lege præterea Eutropium & Aurelium. Eripe me his] Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita.

In Caput vigesimumquartum.

Taciti Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonosi vita a Flavio Vopisco descripta extant; quas lege. Syrmium.] Herodiano libro septimo σιγματον μεγιστην παλινωσων περιεστι. Carus Natbon.] De Caro Vopiscus, & Sex. Aurel. Eosdem de Carino & Numeriano consule. Cochem.] Schonhouij Eutropius, Corchen, habet: meus manuscriptus, Soënen.

In Caput vigesimumquintum.

Vacaudas] Schonhouij Eutropius habet, Baudadarum nomen, meus Bagaudarum. Quae autem hic ab Orosio scribuntur, ea sunt quoque in Eutropio libr. 9. & apud Sex Aurelium.

In Caput vigesimumoctauum.

Constantinus Imperator.] Constantini vitam copiose Eusebius libris quinque descripsit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. Ariæ Alexandrinæ urbis.] De Ario & Concilio Niceno tam multi scriptores Ecclesiastici, ut mihi tacendum putem. Urbem nomine suo] Constantinopolim intelligit, quæ prius Byzantium erat

In Caput vigesimumnonum.

De Constantini tribus filiis, qui illi in imperio successerunt, Eutropius libro ultimo Cui Helena] Eutropius scribit Constantem perussisse haud longè ab Hispaniis in castro cui Helena nomen est. Schonhouius nō recte cast. is,

castris, legit, quod ex Cassiodoro & Hieronymi Chronico perspicitur. Vetraniorem.] Ita hoc nomen scribitur etiam in meo Eutropio.

In Caput trigessimum.

De Iuliano Eutropius & Sex. Aurelius: copiosissime vero Ammianus Marcellinus lib. 22. & deinceps.

In Caput trigessimum primum.

Iovinianus] De hoc Eutropio extremo lib. 10. Ammianus lib. 25. & Sex. Aurelius.

In Caput trigessimum secundum.

Quæ deinceps Orosius scribit, ea Paulus Diaconus quoque persequitur in sua historia, quam Eutropio adiunxit. Unde qui volet, ea petere potest: nos, qui in his nihil quod annotatione opus habeat, inuenimus, hic, non facimus.

PAVLIO RO-
SII, PRESBYTERI
LIBER APOLOGETICVS,
contra Pelagium.

De Arbitrij Libertate.

Possibilitatis non est, neque
præsumptionis meæ, beatissi-
mi sacerdotes, sed arctissimæ
ac pene extremæ ut ipsi agno-
scitis necessitatis: ut ego nunc
videar. Quod quidem ut facerem, iniuria co-
actus sum non solum defensor fidei meæ, sed
etiam perfidiæ manifestator alienæ. Sicut e-
nim purgationi propriæ studere debeo pro-
pter conscientiam: conscientiam autem dico
non meam, sed alterius; ita & deprehensos in
grege ouium lupos ostentare ad digitum co-
gor, propter fidem & zelum; zelum autem
non meum dico, sed Christi: sed neque ego
cum sim minimus omnium aliquid temeri-
tate præsumo. Mihi necessitas est iniuriam
manifestare, quam passus sum, cunctis pa-
teat qui fecerunt: Dei enim & voluntas & or-
dinatio est, ut malum quod per patientiam
tolerabatur, necessariè proderetur, & per
contentionem furoris eorum ipsis dignam
mer-

mercedem quam oportuit erroris sui recipientibus non solum pessimorum denotatio fieret dogmatum ; sed corripiendarum manifestatio personarum. Patres enim & qui iam quieuerunt martyres & concordēs, Cyprianus, Hilarius & Ambrosius, & quibus etiam nunc permanere adhuc in carne necessarium est, qui sunt columnæ & firmamenta Ecclesiæ Catholicæ, Aurelius, Augustinus, & Hieronymus, multa iam aduersus hanc nefariam hæresim absque designatione nominum hæreticorum scriptis probatissimis ediderunt; quanquam & hæc venenatissimorum dogmatum abominatio habet etiam nunc viuentes mortuos, mortuosque viuentes. Nam Origenes & Priscillianus, & Iovinianus olim apud se mortui, in his viuunt; & non solum viuunt; verum etiam loquuntur: nunc vero Pelagius, & Cælestius, si in his perseverauerint viuentes mortui, ecce aduersus Ecclesiam, quod miserum est, & quod multo miserius est, in Ecclesiâ palam sibilant, impiique serpentes vibrantibus infecta linguis ora lambentes, dum sanctam & munitissimam sedem, cui subtiliter irrepere obfident: cunctos fideles ne ad illud firmissimum quondam in Syon refugium conuellerent, exterrēt. Contra hunc serpentem suffocantemque halitum multa utique beatissimi quos supra memorauimus viri, & multifaria sua uolentia scripturarum uingenta conficiunt, & ad resicienda æstuantium corda populerum, fragrantissimum
thy-

thymia ma cum oblatione orationis incendunt. Sed hoc parum est, incerto propemodum auctore contendere, & contraria substituendo contrariis, insectum pestifero habitu aerem temperare: nisi ipsi in mediū protrahantur proteranturque serpentes Qui cū tuendi solius capitis causa, reliquum concissioni atque iniuriæ corpus exponunt, nihil damni arbitrantur, ea tantum sui parte à periculo libera, quæ multimodas, venenatasque in se obtinet linguas, si etiam membris omnibus amputentur, nobis sufficere videtur, tēperando saltē putori satisfacere, ipsos autē à penetralibus non mouere, quasi vllus exalationis fœtidæ finis sit, nisi auctore finito: & inter hæc illud Salomonis testimoniū nūc occurrit: *Vnus edificans, alius destruens, quis eorum proficiet nisi labor?* Stat etiam immanissimus superbia Goliath, carnali potentia tumidus, omnia se per se posse confidens; caput, manus, totum insuper corpus plurimo apparatu vestitus, habens post se armigerum suum: Qui & si ipse non dimicat, cuncta tamen aris & ferri suffragia subministrat. Et non mirum est, si competenter hunc locum providens Scriptura pronunciat: vbi ait, *Philisthiim stabant super montem ex hac parte.* Ab ecclesiā siquidem hæreseos impugnator expellitur & nutriri in sinu Ecclesiæ hæreticus inuenitur. & propter hoc per spiritum sanctum inde *Israh. Isti* re pronuntiatur, *hinc hostis.* Et hoc sæpe. Nam & rex David vsque ad impium filium pius pater ab Hierusalem depositus

posito regis habitu fugatur: vbi protinus Absolon tyrannus ingreditur. Stat ergo Goliath, pro dolor, ex hac parte id est, in Ecclesia, & non solum stat, verum & prouocat: simulque per dies plurimos sanctum Israel manifesti timoris exprobrat. Ne, quaeso, beatissimi sacerdotes, quisquam me arbitretur sub prætatu speciei Goliath, David nomine gloriari, vos me participem certaminis vestri esse voluistis, vt auxiliator non auctor accederem. Latebam siquidem in Bethleem ignotus aduena pauper. Quid mihi ergo sic loquor, iterum forsitan iactantia notandus? Quoniam quidem & ipse David, & talis & inde processit. Latebam ergo in Bethleem, traditus à patre Augustino, vt timorem Domini discerem, sedens ad pedes Hieronymi: inde Hierusalem vobis accersentibus vocatus adueni. Dehinc in conuentum vestrum vna vobiscum, Ioanne Episcopo præcipiente confedi. Illico à pusillitate mea postulatis vniuersi, vt si quid super hac hæresi, quam Pelagius & Cælestius seminarunt, in Africa gestum esset cognoscerem, fideliter ac simpliciter indicarem. Exposui corone vestræ breuiter, vt potui, Cælestium iam ad honorem presbiteri subrepente, apud Carthaginem plurimis Episcopis iudicantibus proditum, auditum, conuictum, confessum, detestatumque ab Ecclesia, ex Africa profugisse: contra librum vero Pelagii B. Augustinum discipulis ipsius Pelagii prodentibus ac petentibus plenissime respondere: Extare etiam in manibus meis epistolam

supra-

Cælestius hæreticus.

B. August. cont. Pelag. 2.

supramemorati Episcopi, quam nuper ad Siciliam ordinasset, in qua multas quæstiones hæreticorum rerulit. Quæ etiam ibidem utlegerem, præcepistis: & legi. Ad hæc Ioannes Episcopus, ut Pelagius coram intromitteretur exoptijt. Cui & propter paternitatis ipsius reuerentiam, & propter actionis utilitatem dum præsentem ab Episcopo rectius credere ris confutandum, intromittendi cõnientia præstita est. Intromissum Pelagium vnanimiter omnes interrogastis: an hæc quibus Augustinus Episcopus respondisset, se docuisse cognosceret. Illico ille respondit, Et quis est mihi Augustinus? Cumque vniuersi acclamarent blasphemantem in Episcopum, ex cuius ore Dominus vniuersæ Africæ unitatis indulserit sanitatem, non solum à conuentu illo, verum ab omni Ecclesia pellendum, Episcopus Ioannes illicò eum hominem videlicet laicum, in confessu presbyterorum reum hæreseos, manifeste in medio Catholicorũ sedere præcepit: & deinde ait, Augustinus ego sum, ut scilicet persona quasi præsentis assumpta, liberius ex autoritate eius qui lædebatur ignosceret, & dolentium animos temperaret. Cui mox à nobis dictum est. Si Augustini personam sumis, Augustini sententiam sequere. Tunc idem episcopus nobis omnibus ait, Hæc quæ leguntur, in alios dicta sunt, aut de Pelagio suggerendum putas? Si in ipsum autem Pelagium, quid dicatis expromite. Ego autem vobis auentibus dixi. Pelagius mihi dixit, docere

se,

se, hominem posse esse sine peccato, & mandata Dei facile custodire, si velit. Respondit Pelagius audiētibus vobis: Hoc & dixisse me & dicere, negare non possum. Ego ilico persecutus sum: Hoc in Cælestio Africana Synodus detestata est: hoc Augustinus Episcopus scriptis suis, sicut audistis, exhorruit: hoc in ipsius nunc Pelagij scriptis sua responsione condemnat: hoc & beatus Hieronymus, cuius eloquium vniuersus Occidens, sicut ros in vellus, expectat. Multi enim iam hæretici cum dogmatibus suis ipso oppugnante suppositi sunt, & in epistola sua quam nuper ad Cresiphontem edidit, condemnauit. Similiter & in libro, quem nunc scribit, collata in modum dialogi altercatione confutat. Hoc est enim lubricū in antichristo draconem tenere, ne possit effugere. Porro autem Episcopus Ioannes nihil horum audiens, à nobis exigere conabatur, vt accusatores nos ipso iudice fateremur. Responsum sapissime est ab vniuersis. Nos accusatores huius non sumus, sed quid fratres tui patres nostri sentierint & decreuerint super hac heresi, quam nunc laicus vulgo prædicat intimamus; ne Ecclesiam tuam præsertim, ad cuius sinum conuolauimus, te ignoꝛante conturbet. At ille cum sæpe nos docendi simulatione in aliquam professionis speciem tentaret inducere, dicebat, Quia ad Abraham dictum esset à Domino, Ambula coram me, & esto sine macula: & Zachariam & Elizabeth, pronuntiatos esse iustos ambos ante dominum, incedentes in

*Agit de Dia-
logo, quem
contra Pela-
gianos con-
scripsit.*

Gene. xv.

Luce. i.

omni-

omnibus iustificationibus Domini sine que-
rela: quod quidem ab Origene dictum, ab eo
preferri compluribus nobis notum erat. Cui
responsum per me est, Nos illi Ecclesie Ca-
tholicæ sumus. Non exigas à nobis pater, ut
doctores super doctores esse audeamus, aut
iudices super iudices. Patres quos vniuersa
per orbem Ecclesia probat, quorum commu-
nioni nos adherere gaudetis, damabilia hæc
esse dogmata decreuerunt. Illis probantibus,
nos obedire dignum est. Quir interrogas fi-
lios quid sentiant, cum patres audias quid de-
cernant? At quod ille diu disputans, & nostris
propter imperitiā ignoti nobis interpre-
tis, quem sapientissime viri primarii & religio-
si Possidius & Auitus presbyteri & Dominus
ex duce, vel prauè interpretantem, vel plura
supprimentem, vel alia ex alijs suggerentem
confutauerunt nostris, ut dixi, actionib. vel
interpolatis plerumque vel tacitis. Episcopus
Ioannes ait. Si sine adiutorio Dei hoc homi-
nem posse diceret, pessimum & damnable e-
rat. Nunc autem cum adijciat, posse hominē
esse sine peccato, non sine adiutorio Dei, vos
quid dicitis? An forte vos Dei adiutorium de-
negatis? Cui respondi ego: Testibus & testi-
cantibus etiam nunc nobis & supra memo-
ratis viris, anathema ei, qui negat adiutoriū
Dei. Ego certe non nego: præcipuè cum
econtrario in hæreticos confutarem. Dein-
de cum intellecto iudice, & interprete pro-
dito, clamaremus Latinum esse hæreticum,
nos Latinos hæresim Latinis magis partibus
notam,

notam. Latinis iudicibus differendam, à se pe
ne impudenter ad iudicandum, cum quidem
nos accusatores non essemus, & vnus & suspe
ctus ingereret, dici à pluribus necessariū fuit,
Non post quisquam idem & hæreticus esse &
aduocatus & iudex. Multisque aliis actitatis,
Ioannes Episcopus nouissimam sententiam
protulit, confirmans tandem postulationem
intentionemque nostram, vt ad beatum In
nocentium Papam Romanum, Fratres & e
pistolæ mitterentur, vniuersū quod ille de
cerneret secuturi: sed vt hæreticus Pelagius
imposito sibi eatenus silentio conticesceret,
& vt nostri ab insultatione conuicti Ioannis
confusi que temperarent, vniuersū in hanc sen
tentiam consensimus: gratiarum actione ce
lebrata, pace facta, & consummata ad pacis te
stimonium oratione discessimus. Nunc au
tem post dies quadraginta & septem, cum pri
mo Enceniorum die, vt solitus eram, quan
do aderam ad obsequium Ioannis Episcopi
cucurissem, statim ab eo notam falsi criminis
pro gratia salutationis accepi. At enim mi
hi. Quare ad me venis homo, qui blasphema
sti: Volens, nā credo, intelligi, noli me tange
re, quia mundus sum & absque peccato. At e
gonihil mihi conscius, interrogavi, quando,
aut quo audiente, aut cuiusmodi illud est di
ctum, quod blasphemix possit adscribi. Epi
scopus respondit, Ego te audiui dixisse: quia
nec cum Dei adiutorio possit esse homo sine
peccato, Ego quidem beatissimi Sacerdotes,
sicut & vos testes estis, & vniuersa fraterni-

tas, & præterea sancti viri, qui huic testimonio amore veritatis assunt, statim testimonium datus sum, dicens, quia eiusmodi verbum, quod nunc à me dictum Episcopus intenderit, nunquam de ore meo antea processisset: quanquam hanc incontinentiam miserae falsitatis ruminare sæpius crebra expositione, non tam me probasse, quam alium videar prodidisse. Concedo enim, ut qualecunque dictum illud est, dixerim, quomodo Latinum expers latinitatis Græcus audiuit? Aut si audiuit sacrilegum verbum, cur non statim coarguit blasphemantem, vel ut leuius ageret, quasi incautum filium pius pater de cohibenda licentia periculosi sermonis admonuit? Sed contrario post plurimam magni temporis oblivionem, ipse per se accusationem intulit, ipse testimonium perhibuit, ipse iudicium promulgavit, omnium scelerum officia in suæ personæ autoritate suscipiens: præsertim Evangelica lectione instructus, Dominum nostrum Iesum nisi testimonio principis non fuisse damnatum. Et alio mihi latere fratres mei assistebant: ex alio falsi fratres. Deinde in confessu eodem, ex vna mecum parte confederant Auitus & Vitalis presbyteri, ex alia nescio quis ignotus interpres, & deinde probati & seculo & Deo viri Passerius presbyter & Dominus ex duce: qui ambo ut pro experientia ac fide sua adesse interpretes dignarentur, ipso conueniente Episcopo Ioanne à corona vestra conrogati deductique conuenerant. Medius quoque vobis ipse fuit, quem in illa
tunc

tunc circumstantia nō minus audīre, quā
vidisse mirandum est, quomodo sermo di-
missus tātus aduersarios collegas auditoresq;
præterierit, & inscias aures gnari auditoris
intrauerit. Sed ego calore veritatis impulsus
satis vrgeor. Excedo professionis modum,
Concedendum est magis, vt Interpres erras-
se dicendo, quā Episcopus audiendo anxius
se videatur, & nunc ad vicem mercedis quā
hæreticis præstitit exigendæ, falsos in aduato-
rium sui testes quærere: quippe cum mirari iā
nemo debeat * conqueri, & existere falsos te-
stes in Hierusalem à sacerdotibus atque seni-
oribus: hoc sanguis Stephani clamat: hoc Do-
minicæ crucis vexilla significant: hoc etiam
nunc excitata per eos persecutio manifestat.
Sed hæc vtrum ab Episcopo temere credita,
an malitiose ficta, an ignare subaudita vide-
antur, Christo iudici discutienda commen-
do. Absit à me vnquam, vt ego pauper pecca-
tor, ignotus, Episcopum & præcipue Hiero-
solymæ audeam ad Episcopos prouocare.
Mea mihi apud eminentissimam Trinitatem
omnipotentia Dei, & apud vniuersos seruos
eius Catholicos simplicitas & probatio, sat
est. Testem inuoco Deam super animam
meam beatissimi Sacerdotes, scribentibus vo-
his hæceadem mecumque testantibus, nul-
lam me in illo conuentu vestro ore meo pro-
tulisse blasphemiam, neque huiusmodi ver-
ba quæ mihi ab Episcopo Ioanne sunt obiecta
dixisse: hoc est, etiam cum Dei adiutorio non
posse esse hominem sine peccato. Satisfa-

Etumetiam contentioni opinionis ignaræ à nobis ideo volo, ne forte à vobis quidem nō auditum, à me tamen dictum putantes, testimonio laboretis ambiguo. vulgo autem rumor, & que propterea, ne dum Episcopum mentiri posse non crederet, alia innocentem credulitate æstimaret peccare. Et inde quis ignoret, authores, vel in accusatione Susannæ, vel in lapidatione Nabuthæ? Et ne forte quis nesciat, in Hierosolymam nunquam ad effundendum sanguinem Christianum, vel argenti suffragia, vel flagella militum defuisse, nunc quoniam ab hoc qualicumque verbo esse me liberum reor, liberum fide vestra, liberum conscientia mea, ipsius verbi ambiguitate discussa conabor exquirere, hi qui ita nos respondisse afferūt, qualiter ipsi interrogasse videantur. Forsitan per modum interrogationis ipsorum arcanum dogmatis denudabitur: ut reciprocis feriendo vulneribus, emissorem suū remissa certius tela castigent. Ait enim à nobis esse responsum, nec cū Dei adiutorio potest homo esse sine peccato. Hoc si quisquam hominum ita dicendū putet, ut sub inermirate hominis Deum non posse cōfirmet, & omnipotentia Dei aliquid impossibile suspicetur, in omni creatura cœlestium & terrestrium, & infernorum, hunc non tantum sententia mea dixerim blasphemum; anathema detestandum, sed etiam in exemplum Nadab & Abiu diuino igne damnandum, vel iuxta perditionem Datan & Abiron, hiatu terræ receptum viuum ad inferna mer-

Leuit. 24

Deut. 21

mergendam. Vtrique siquidem præsumptione cordis Dei potentia derogarunt, vel illi dum ignem alienum, quasi hoc indigeret Deus offerunt, vel isti dum resistentes Moyse in terram repromissionis introduci se posse discedunt. Deus omnia potest, & quæ vult, semper potest. Quam potens in faciendo de nihilo, tam facilis in perficiendo de facto. Ipsi enim subest, cum velit, posse. Hoc indulta secundum spiritum gratia confitetur, hoc secundum literam lex conscripta testatur, hoc in vniuersis lex naturalis intelligit, hoc ordinatissimus mundi motus ostendit. Quis enim Gentilium hoc audeat dicere, cui in prospectu semper sunt cæli terræque ac maris elementa distincta? Quis Iudæorum hoc suspicari queat, ad quem tradita per Moysem legis scientia quancumque peruenit, cum scriptum & agnoscat & credat, nuda discissis rubri maris fluctibus profunda patuisse, & tutum iter in pelago pediti præbuisse terreno, diuisumque Iordanem resupinus in fontem refluxisse gurgitibus: vel mortalem, in corpore Heliam euectum flammæ cuius igne, nec lesam: vel præparatis onustum escis Abacuc, ut * ieiunio inter esurientes feras in isto prandium ministraret, ut valgata narrat editio, in momento diei à Iudæa in Babylo-niam translatum fuisse protinus ac relatum? Quis hoc Christianus in cor suum, vel in atomogitationis admittat, qui sciat Lazarum quatrduanum mortuum fœtentibus membris, ac liquida iam intra semet pelle fluitan-

Sapient. 12.

Exod. 14.

Iosue 3.

2 Reg. 1.
David 4.
termo.

Ioan 11.

Ibidem 6.

Matth. 9.

Ibidem 14.

Luc. 18.

Iohan. 15.

1 Cor. 15.

libus, Domini deuoto profluisse seruitio: qui
 legerit cæcum à nutritate, eundemque iam
 ætatem habentem, vel factis subito vel refe-
 ctis viguisse luminibus: qui probauerit ven-
 tos, fluctus ac tempestates simulque inuicem
 elementa rixantia dominicæ increpationis
 audito mansuetasse præcepto: qui credat Pe-
 trum carnali sarcina grauem, & ter dominū
 continuo negaturum super tumidos fluctus
 pendulis incessisse vestigijs; Itaque vniuersos
 homines arbitror, vel qui excellenti fide & sa-
 pientia præditi sunt, vel qui se aliter habent,
 hoc quod Deus omnia potest venerari, crede-
 re, confiteri. Ideo enim generaliter ab vniuer-
 sa creatura dicitur omnipotens, quia omnia
 potest. Et hoc est Deus solus, qui ait, Hæc a-
 pud homines impossibilia sunt. Atque alibi
 docet, dicens: Sine me nihil potestis facere.
 Potest ergo omnia in homine: qui vtrique pōt
 omnia. Porro autem quid superbit terra & ci-
 uis; vt dicat, homo potest, cum Deus possit?
 Clamat Apostolus, Gratia eius sum quod
 sum, & gratia eius egena in me non fuit, sed
 abundantius illis omnibus laboraui: Non e-
 go autem, sed gratia Dei mecum. Quid incau-
 tē præsumptor aspicias, quia dixerit, *mecum?*
 Attēde quia præmiserit, *non ego*. Quapropter
 in hæc duo verba, non ego, & mecum, gratia
 Dei media est: cuius est vere & velle & perfee-
 re pro bona voluntate, & tamen voluntate
 hominis. Vnde & ille confusus est, vt diceret,
 mecum; quia dixerat, non ego. In voluntate
 ergo hominis gratia diuinæ virtutis opera-
 tur

eur, quæ & hoc ipsum velle donauit. Ita conscientia hominis profitetur vt dicat, nō ego: gratia Dei largitur, vt mecum. Clamat Apostolus; gratia Dei sum quod sum. Meminerat n. Domini prædicantis; Nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Et rursum alibi; Ego autem vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem sæculi. Et in alio loco de Spiritu sancto, sic ait; Expedi vobis, vt ego eam: Nam si non abiero, non veniet consolator ille ad vos. Si autem iero, mittam eum ad vos. Infelix ô homo, secundum veritatem sententiæ Dei, Patere te attrahit, Filius tecum est, & Spiritus cōsolatur, & in hac tanta diuinæ maiestatis circumstantia audes dicere, gratia quidem Dei adiuvante, sed mea possibilitate sum quod sum? Asseris n. nunc post hanc lociā antiquo errori emendationem potest homo sine peccato esse cum Dei adiutorio; quanquam in libro tuo, quē testimoniorum titulatione signasti, hæc ipsa sententia, hoc modo conscripta sit, posse hominem sine peccato esse, & facile Dei mandata custodire, si velit. Nulla ibi gratia, Dei nullum adiutorium nominatum est: quamlibet crebro dicas de gratia Dei, non ideo negavi, quia non dixi, sed ideo dixisse accipendus sum, quia nō negavi. Quasi vero & Susanna ideo de adulterio cōfessa credenda sit, quia arguentibus alijs non negavit; aut testimonium falsorum testium Dominus Iesus quia tacuit approbavit. Quod si apud vos, non negasse, dixisse est; & tacuisse, clamasse est; frustra

*Ioan. 6.**Matt. 28.**Ioan. 16.*

Psalm. 140.

frustra David postulat, Pone Domine custodiā
 ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis:
 frustra & ego me nō dixisse in quo arguor, te
 stibus & testificatione confirmo, si alter audi
 re potuit, quod meus sermo non dixit. Sed
 concedo, vt quod nequaquam dixeris, pro di
 cto accipiendum putes. Quid agimus ex eo
 quod inuenientes ex sensu diuersitatem ser
 monis, iuncturis discordibus non cohærent,
 quod ipsa quoq; pagina discrepantia in se ver
 ba non recipit? Scribis enim, posse hominem
 sine peccato esse & facile Dei mandata custo
 dire, si velit. Et quemadmodum beatissimus
 pater Hieronymus de hac eadem sententia
 in epistola, quam ad Ctesiphontem scribit,
 exposuit. Nouissime quasi ex grauissimo som
 no expergiscens adijcis, non sine adiutorio
 Dei? In hoc enim repugnat tibi ipsa veritas, &
 redamat. Quid per fastidiosum tumore, nau
 seantemque verecundiam non necessarium
 tibi in ore tuo adiutorium Dei detines, qui fa
 cilia tibi cuncta arbitraris? Summis labiis me
 honoras, cor autem tuum longe est à me. Nō
 est opus duobus in operatione, quod vni fa
 cile est: frustra que se gratia diuinitatis inter
 ferit, vbi fatetur se homo quod facile possit,
 si velit. Tu volenti facilia esse mandata dixi
 sti: at ego etiam illud assero, quod & difficilia
 dicas compleri. Tamen quoquo modo per
 hominem posse promittas, Dominum ex
 probras inuidiæ, qui adiuncto adiutorio
 suo tenet ascribere, quod solus per volun
 tatem homo potuisset implere. Aut tolle
 homi-

Ezech. 29.

homini, si velit, & gratiæ ascribere, quod possit: aut quia homini tribuis posse cum velit, remoue simulatam gratiæ palpatamque, nec coherentem participationem, & nudam ex abundantia cordis proficere blasphemiam. Sed mearum ista partium non sunt latius indagare: præsertim vnde beatissimi patres, Augustinus & Hieronymus, plenissimam conuictæ hæreseos probationem Occidentalibus prouincijs tradiderunt. Ad propositam supra redeam quæstionem, ad quam non fiducia suscitatus ingenij, sed iniuria motus accessi. Dicis posse in hoc seculo esse hominem sine peccato cum Dei adiutorio. Tu dicis, potest homo: ego dico, potest Deus. Tres in camino pueros æstuans introrsum flamma non læsit. Quis eorum quod contra naturam factum est, potuit, verum ne ipsi, an quartus in medio eorum, similis filio Dei? Leprosus exclamat Domine si vis potes me mundare, possibilitate voluntatem manifestans, voluntatem possibilitate confirmans. Ipse est enim solus, cui cum velit, posse subistit. Accesserunt ad eum cæci, ut illum narentur, orantes: quibus ait Iesus, Creditis, quod possim hoc facere? Dominus Christus summo præmio fidei dignum iudicat. si quis hæc filium Dei posse crediderit, & Britannicus noster mox ut voluerit se posse confidit? Fideli parolico Dominus dicit, Constans esto fili, dimissa sunt tibi peccata tua: & nunc nouus Magister ministerque mensarum, remissio-

Dan 3.

Matth. 8.

Matth. 9.

Ibidem.

Euseb. 2.

nem peccatorum de sua magis ausus est possibilitate præsumere, nec de Domino expectat audire? Scribæ non intelligentes veritatem, murmurant & dicunt: Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus, & hic aboluta esse iudicat, quæ Deum nesciat dimisisse? Ecce inflatus spiritu carnis tuæ tanquam super nihil sit, libero superbus arbitrio, gloriaris & dicis, peccator sum quia volo, peccodum volo, cum autem rursum voluero, possum esse sine peccato. Quod dicis, pecco cum volo, verum est: quia & quod opere non feceris, cogitatione fecisti: rursum cum volo, non pecco, durum quidem ac difficile, nec per omnia subest, sed tamen aliquando fieri posse non dubium est: at vero posse esse sine peccato, qui aliquando peccauerit, impossibile est absque sola gratia baptismi, ubi ex persona Domini dicitur. Remissa sunt tibi peccata tua. Quod suadeor credere: quia permittor audire. Possum ergo esse sine peccato, in hac duntaxat corruptione qua viuimus, non suscipio, non præsumo, non audio. Si enim David orat ad Dominum, Tibi soli peccaui & malum coram te feci: & secundum Apocalypsim Ioannis, iudicandi sunt mortui ex his, quæ coram Deo peccauerunt, ex his quæ scripta sunt in libris recipientes secundum opera sua, cur meum circa me præsumo iudicium, si me scio etiam de seipso iudicandum? Aut si libri illi sacri nunquam nisi in iudicio aperiendi, pariter vitæ nostræ bona malaque suscipiunt, examen iudicij in pondere præbitu-

Euseb. 50.

bituri, quomodo sine examine in hac vita & ante mortem abolutos esse cognoscimus, quos non solum post mortem, verum etiam post resurrectionem legimus proferendos? Ego in potestate habui peccare: liberari à peccato in potestate non habeo. Precari meum est, absolui non meum. Vbi verò peccato me dedi, seruus factus sum accusatoris, reus iudicis. Possum propter assiduam precum præmissa suffragia de bono iudice spem ferre: innocentem sine timore conscientiam ante promulgationem sententiæ vindicare non possum. Dicit enim Apostolus, Nolite ante I. Cor. 4. tempus quid iudicare, donec veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo. Alioquin si in potestate hominis est, vt liberum se ipse faciat à peccato suo: aut non est iudex Christus, aut frustra est. Sed dicis, Ego dixi hominem sine peccato, secundum hunc sensum. Peccator cum ingemuerit, tunc saluus erit, hoc est, tunc ad salutem incipiet pertinere: tamen sine peccato statim non erit. Dominus enim cum intrasset domum Zachari credentis, ait, Hodie salus domui huic facta est. Nunquid si vnus credidit, statim vniuersa domus familias sine peccato fuit, cui tunc vtique * maior domus credenti initium salutis intrauit? Nam & Dauid cum peccasset ingemuit: Et quamuis meruisset audire dimissum sibi esse delictum, multo tamē postea id ipsum exilio, & plurimo expiauit opere-

Luc. 19.

* maior

Ad. 9.

probrio: vt manifeste, & pena in præsentì red-
 dita & remissio in futurum reddenda videat-
 ur: & per hoc Deus multum misericordiæ
 ingemiscienti donauerit peccatori, vt pecca-
 tum, quod morte dignum erat, temporaria
 castigatione purgaret. Ananiæ de Paulo
 dicitur, querelam de persecutione eius cum
 timore facienti, Ego monstrabo illi quanta
 patietur propter nomen meum: vt cum Pau-
 lus ibi solueretur, vbi ligasset persequendo
 Christum, mox patiendo pro Christo tribu-
 latus usque ad mortem in resurrectione glo-
 rificatus existeret. Ita sit quia misericordia &
 veritas præeunt semper faciem Dei, vt si in
 tempore ab ingemiscente voluntarium sacri-
 ficiū, vt veritas in misericordia fiat, contri-
 bulati spiritus & contriti cordis offertur, in
 fine misericordia iudicio præferatur. Domi-
 nus Christus venturum in gloria Dei patris &
 creditur & speratur, iudicaturus viuos & mor-
 tuos, à cuius aspectu, vt scriptura testatur, fu-
 giet cælum & terra: & existunt homines, qui
 nec propter ignorantiam, vt non dicam, pro-
 pter conscientiam, iudicio superuenturo
 subiectos esse se iudicent, & aduentum Do-
 mini illustrationemq; fulgoris eius elemen-
 tis ardentibus, & mundo pereunte trepident
 Quos ex illis fore timeo, de quibus præmonet
 Dominus. Multi enim dicent in illa die, homi-
 nes scilicet de illa carnali arrogantia, qua ho-
 mines seducebant, & non tam coram Deo,
 quam adhuc apud semetipsos iusti, Domine,
 Domine, nonne in nomine tuo prophetaui-
 mus,

Matth. 7.

mus, & in nomine tuo virtutes magnas fecimus? Attunc ego iurabo illis, & dicam: *non novi vos*, discedite à me operarii iniquitatis. Dicitur per Prophetam David in persona Christi: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte tuo sancto? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Hoc est reuerà dicere: qui potest esse, & est sine peccato. Nam & ipse de se Dominus ait: Venit princeps mundi huius, & nihil in me inuenit suum. Quid enim est diabolus? Haud dubium quin peccatum. Ab initio enim diabolus mendax est: & contra Dominus meus est, qui loquitur veritatem in corde suo, & non egit dolum lingua sua. Angelus magnus & fortis, scriptura testante, clamat in coelo, Quis est dignus aperire librum, & soluere signa eius? Nec quisquam poterat, neque in coelo, neque in terra, neque sub terra aperire librum, neque peripicere eum. Flet multum Ioannes & luget, quod ex vniuersitate rationalium creaturarum nemo dignus repertus esset, qui aperiret librum ut videret eum. Flentem Ioannem vnus è senioribus consolatur & dicit: Noli flere Ioannes, Ecce vicit Leo ex tribu Iuda, radix David, aperire librum & soluere signa eius: Quis rogo iste liber est, quem de manu uiuentis in saecula nullus fuit dignus accipere, nisi qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam? Parum est quia sine macula, parum quia agnus, nisi & occisus, nisi puritatem vitae, passionis testimonio coronasset, habens

Psal. 14.

Ican. 144

Apos. 5.

Psal. 14.

Apos. 5.

86-

1 Cor. 3.

2. Thess. 2.

Matth. 4.

septem cornua & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei: nec dubium, quin spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & virtutis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Domini. Quis ergo iste est liber? ut credo, iudicij. Pater enim non iudicat quemquam, sed omne iudicium filio dedit. Proch dolor, cogor dicere, quod horruï cogitasse. Ecce nunc & Pelagius, qui ausus est profiteri, se esse sine macula atque peccato, consequenter arbitratur dignum se ad accipiendum librum atque iudicium: proximumque est ut dicat sibi, Ego potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, & præparat se in throno Christi futurum esse consortem. Miser homo, qui non potius intelligit præparare se Antichristi aduentui præcursores, qui cum fuerit reuelatus, extollit se super omne quod dicitur aut quod colitur Deus: iuxta hunc qui se iam comparat in cœquationem vnici filij Dei. Agnus Dei, filius Dei, ut accipiat librum de manu patris, præfert stigmata passionis, non iudicans perpetrata nisi in morte atque in resurrectione victoriam & anamartitus meus venire sibi posse perfectionem vitæ immaculatæ manducanti, bibenti, dormientique confirmat? Dominum nostrum Iesum post quadraginta dierum ieiunium ter diabolus tentans, terque superatus reliquit, & non reliquit in perpetuum, sed ad tempus, acrior usque ad mortem crucis Apostolo præuaricante reditu-

turus, & apathes noster sanè, ut sibi videatur, cum autore tentationibus non possit se ultra tentari, perturbarique confidit? Agnus ille perfectus, ille qui non solum peccatum non habet, sed etiam tollit peccatum mundi, & qui habet cornua septem in capite, non ita ventilare sufficiat tentatorem quin redeat, & noster hic mutulus, lævis in fronte monophthalmus non necessarium sibi æstimat munimen in capite, qui possibilitatem præsumit in carne? Miser, qui secundum Euangelium magis fortè si cæcus esset, peccatum non haberet. Sed forsitan *Ioan. 16.* quia septem oculi septem spiritus sunt, abundare se his omnibus iactat, & quasi interiorem hominem suam congestis septiformis gratiæ vigere virtutibus: præsertim qui sibi toridem dogmatum suorum titulis gloriatur. Unde fieri potest, ut iudicio suo se arbitretur spiritu sapientiæ refertum, præcipuè cum dicat, facilia Dei esse mandata: spiritu intellectus sufficientem maximè qui prænoscat & prædicat omnes peccatores simul cum impijs in æternum ignem esse damnandos: spiritu consilij diuitem, qui moneat malum nec cogitandum: spiritu virtutis potentem, quo assermet posse esse hominem sine peccato: spiritu scientiæ inflatum, quo sperat, nisi qui scientiam legis habuerit sine peccato esse non posse: spiritu pietatis exuberantem, quo doceat inimicum velut amicum diligendum oblitus quia ipse dixerit, inimico omnimodis non credendum: spiritu timoris

Dei

Philip. 2.

Cant. 1.

Rom. 2.

Joan. 1.

Dei cohonestatum, qui post multam crapulam nouissimè expergefactus adiungit, posse hominem sine peccato esse, non sine adiutorio Dei, & per hos præsumptionum, ut arbitror, gradus non reformidat ascendere, usque in id elatus, ut dicat, quia in similitudinem Christi perfecta sui potentia plenus, in toto super eum descenderit spiritus sanctus & manserit: cum tamen hoc illi soli à patre Deo datum sit, cui etiam dedit nomen, solus sine peccato est & ingreditur sine macula, apud quem manet ipsum sanctitatis unguentum. Nos autem in odorem unguentorum eius currimus, & interim super nos auræ vitalis afflatu dulcia vitæ spiramina Domino præcedente captamus. Sed dicis: Cur tanta me laceassis iniuria? Cur tam arrogantibus verbis inuidia grauas? Ego ne me seruus comparare audeam Domino meo? Ego ne terra & cinis conferam verbo Dei: Ego ne morti obnoxius, dici debeam victori mortis æqualis? Bene quidem ô condemnata nequitia, dans testimonium Deo, humiliaris in verbis, sed aliter sensus tuus clamat in paganis. Dicis, hominem posse esse sine peccato. Iterum ac sæpius repeto. Homo qui hoc potest, Christus est. Aut præsume nomen, aut depone fiduciam. Deus illud vni tantum donauit, & hoc non nisi primogenito in multis fratribus. Sic Catholica fide traditur, sic tenemus: Sanè Dominus noster admonuit infideles, Ego veni in nomine patris mei, & non me recepistis. Veniet alius in nomine suo:

suo: forſitan ipſum recipietis. Aut nobiſcū
 illum cui credimus peccatores vnum ſine
 peccato eundemq; vnigenitum ſequere, aut
 ſi tu eſſe alius, conſitere. Ipſe eſt Dominus
 Ieſus, qui morte deuicta & diabolo trium-
 phato aſcendens in altum, captiuam duxit ca-
 ptiuitatem, dedit dona hominibus. De eius *Pſal. 67.*
 plenitudine nos omnes accepimus, ſicut A-
 poſtolus docet: Vnicuique autem noſtrum *Ioan. 1.*
 data eſt gratia ſecundum menſuram donati- *Ephes 4.*
 onis Chriſti. Et ad Romanos idem Magiſter *Rom. 12:*
 gentium ſcribit: Dico enim per gratiam, quæ
 data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos nō
 plus ſapere quā oportet ſapere, ſed ſapere
 ad ſobrietatem. Et vnicuique ſicut Deus diui-
 ſit menſuram fidei. Deinde ad Corinthios
 prædicat, Diuiſiones verò gratiarum ſunt:
 idem autem ſpiritus. Et diuiſiones operatio-
 num ſunt: idem autem Dominus. Et diui- *1. Cor. 12.*
 ſiones miniſtrationum ſunt. gratiarum atq;
 virtutum. Subiicit. Hæc autem omnia ope-
 ratur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſin-
 gulis prout vult. Deinde per comparatio-
 nem membrorum in corpore hominis, ma-
 niſeſtat corpus vnitatis Eccleſiæ ex diſpari-
 bus operum modis, in vnā perfectionis
 conuenire concordiam, probans nullum pe-
 nitus eſſe membrorum, quod non egeat al-
 terius ope atque compage, ipſo Domino ca-
 pite conſtituto, in quo omnes ſenſus ac the-
 ſauri ſapientiæ & ſcientiæ ſunt abſconditi.
 Vnde & nobis dedit ſenſum, per quem ſci- *Coloſſ. 2.*
 remus, quod eſt verbum in Chriſto Ieſu, in *Ioan. 1*

Marc. I.

Ican. I.

2. Per I.

Luc. 12.

quo est omnis plenitudo diuinitatis corporaliter in quem, iuxta testimonium Ioannis, descendens spiritus sanctus & permanens in ipso, esse Dominum declarauit. Itaque si & nemo habet, nisi quia à te petit, & nemo nisi secundum diuisionem mensuramque accipit, & qui acceptum habet, ad ipsum custodiendum alieno eget auxilio, qua rogo amentia sibi de plenitudine promittit, qui in singularitate non sufficit? De Domino Euangelista testatur, Erat autem lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Dicit verò Dominus Apostolis suis, Vos estis lux huius mundi. Ibi in solo Domino lux tota, quia vera: hic in cunctis Apostolis lux quidem, sed de luce, quæ tota est. Et cum hoc in Apostolis ita est in quorum electione vniuersum Ecclesiæ corpus assumptum est, quid nos, nos inquam, & singuli, quid post eos videri possumus, nisi secundum Apostolum Petrum homines ignari, credentes tantum per eundem Euangelico propheticoque sermoni, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco? Qua illustrati etiam ipsi persuademur, ut preparatæ in operibus bonis sint lucernæ ardentes in manibus nostris, quæ multitudine tentationibus fatigatæ, & defectu semper proprio & verberare periclitantur alieno. Vnde & Dominus in Euangelio ait, Et si ipsa lux, quæ in nobis est, tenebræ sunt ipse tenebræ quantæ erunt? Sed concedo, ut hoc quantulumcunque lumen est, indeficienti usque in finem

fixem vigore permaneat , id est , donum illud , quod sortitus est specialis gratiæ , non amittat , (Alioquin plenitudo lucis assisist in toto , caligo non remanet : caliginem autem dico insipientiæ , de peccati sordibus accidentem) quid si competens ratio est , ut quantum de luce fuerit , tantum de caligine superstit ? Porro autem difficillimum est , ut offendiculum caligo non habeat. Necessesse est homini in quantitate luminis , & in reliquijs caliginis constituto , volenti bonum & non effugienti malum : & subsistere adiutorium , & non deesse peccatum. Quod si cuiquam obscure dictum videretur , accipiat exemplum conuersationis humanæ. Duo singuli habent dona diuersa : vnus ut sit humilis in silentio , alter ut sit suadibilis in docendo. Ille cui silentium cordi est , si fortè poscatur rationem de fide reddere , putasne nullam assumit in humilitate fallaciam ? Aut facile arbitraris , ut simplex securitate careat , lætus verbo , sollicitus iracundia , patiens negligentia , mitis pigritia , doctus iactantia , summissus inuidia , extra illam quæ est omnium bonorum operum caligo generalis , vanæ gloriæ concupiscentiam. Quod si hoc pie sancteque intelligitur , vnusquisque nostrum assumat comparisonem , ut magis semetipsum in melioris prælatione condemnet , quàm in minoris despectatione iustificet. Ita demum inuicem membra sociabit , præcipuè si vna charitate veluti pelle ossa circumdante ner-

- uisque iunctis indigentia sui conscius homo;
hanc ipsam quam habet gratiam, donum
intelligat esse non meritum: & magis ex eo
unde accepit gloriatur in Domino, quam
unde non accepit irascatur. Nos enim cum
Ephes. 2. essemus naturaliter filij ire propter delictum
nostrum facti sumus filij misericordie pro-
pter clementiam Domini, nihil digni nisi da-
mnatione. Non ingeramus Domino de non
accepto querelam, sed de accepto gratiam
repersemus, gloriamque soli illi creatori re-
demptoriq; nostro Domino Iesu Christo tri-
Rom 3. buamus, quem posuit Deus propitiatorem
in sanguine suo, ut in nomine eius omne ge-
nus curvetur, celestium & terrestrium & in-
Philip. 2. fernorum: quem in illa prædicta potestate
iudicantem omnis caro videat, & cui omnis
lingua fateatur. Unde & Apost. ait, Ideo con-
tendimus siue absentes, siue præsentis place-
2. Cor 5. re illi. Omnes enim nos manifestari oportet
ante tribunal Christi, ut referat unusquisque
propria corporis prout gessit siue bonum, si-
Rom 14. ue malum. Et alibi, Omnes enim stabimus
ante tribunal Dei: Paulus Apostolus dixit
etiam festaturum ante tribunal Dei, & pro-
pria corporis prout gessit cum cæteris reddi-
turum: contra autem Pelagius confiden-
ter audet dicere; ita consummo vniuersam
in carne perfectionem, ut de iudicis boni-
tate nihil sperem. Iusti in illa die iudicis o-
perum suorum glorias audientes, adhuc ta-
Matth. 23. men velut ignorantes interrogabunt, Do-
mine quando te vidimus, & hæc fecimus ti-
bi, &

bi, & hic noster scientissimus legis agnoscit, quo die, quabora, quo momento, ultimam sedem ultra quam non sit alia plenissimæ sanctitatis intrabit? Aut forsitan reclamatur & loquitur: Rectè mihi hæc amentia, ut non dicam superbix ingererentur opprobria, si dicerem, sine adiutorio Dei hominem posse esse sine peccato: nunc autem quum adiutorium adjicio. Nihil difficile assero. An tu fortassis Dei adiutorium negas? Concedo paulisper calumnie tuæ, ut dum quod in te convincere volo, in me videar detegere, inueniamur simul, & ego in mei defensione purgator, & tu in tua confusione manifestior. Mea semper hæc est fidelis atque indubitata sententia, Deum adiutorium suum non solum in corpore suo, quod est Ecclesia, cui specialia ob credentium fidem gratiæ suæ dona largitur, verum etiam vniuersis in hoc mundo gentibus propter longanimitatem suam æternamque clementiam subministrare, nõ ut tu asseris cum discipulo tuo Cœlestio, cui iam apud Africanam Synodum occulta ille impiorum dogmatum natura contusa est, in solo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter vniuersis vnā gratiam contributā: sed speciatim cotidie per tempora; per dies, per momenta, per atomas & cunctis, & singulis ministrare. Dicit enim scriptura, Qui facit solem suum oriri super bonos & malos. At tu fortè respondes. Ordinem suum composita bene natura custodit, ac per hoc Deus elementarijs semel cursibus constitutis, facit

Matth. 5.

inde quæ facit. Quæ ergo de illa sententiæ parte, quæ sequitur, opinaris? Da. pluuiam super iustos & iniustos. Vtique qui dat, cum vult dat, & vbi vult dat: vel dispensando dispositam constitutionem, vel effundendo propriam largitatem. Ac ne secundum amentiam impietatis tuæ etiam hoc euacuare mediteris, audi prophetam super hac veritate testantem Qui aduocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen, est illi. Quid vero dicam de spe vera generis humani, quia omnis qui arat, in spe arat. Spe rare autem, non est possibilitatis propriæ, sed largitatis alienæ. Cum autem quis seminauerit, iactamque sementem in sinu terræ cultor absconderit, non habet ultra quod faciat, nisi vt oculos tendat ad cælum, oret non terram cui commisit, sed Deum cui credidit, vt labores eius vel matutino vel serotino imbri fecundet. Et vt spiritali testimonio etiam ad communes vsus perfruar, neque qui plantat, neque qui rigat quicquam sunt, sed qui incrementum dat Deus. Quantum ergo de Dei adiutorio gaudeam, per id metire, quod ministrari per singula etiam gentibus probo: vt manifestum nobis esset, quæ usque in finem cauere, & quem sine cessatione inuocare debeamus. Diabolus interrogatur à Domino, Vnde ades? At ille respondit: Circuiens terram & peragrans, quæ sub cælo sunt, adsum. Rogo te, sollicitudo ista diaboli bonæ voluntatis, an malæ est? Fatearis necesse est omnino malæ. Hoc enim & sequens

Amos 1.

1 Cor. 9.

1 Cor. 3.

Ier. 1.

quens postulatio eius ostendit. Manifestatio
ista diaboli tempore Iob facta est, scilicet
tempore Moyſi. Certè tunc nulla Iudæa, nul-
la Hieruſalem, nulla per orbem Eccleſiæ e-
rat. Adhuc vniuerſa gentilitas Dei notitiam
non habebat, & iam tamen diabolus circui-
ens terram, omnia quæ ſub cœlo ſunt pera-
grabat: atq; ad ſeducendum & diſpergendum
humanum genus inceſſabili malitiæ ſuæ ſol-
licitudine ferebatur. Itaque cum videas ho-
minibus ignaris tantam diaboli incubuiſſe
nequitiam in diſperdendum, nullam hinc
credis Dei in cuſtodiendo gratiam præſuiſſe?
Aut forè fruſtra dictum putas, Domini eſt *p. 12. d.*
terra & plenitudo eius, orbis terrarum & v-
niuerſi qui habitant in ea? At verò vt ad eſſe
adiutorium Dei, & per ſingula & per ſingu-
los maniſeſtius probes: en ipſe diabolus dum
teſtatur de vniuerſitate, de vno interroga-
tur. Animaduertiſti inquit Deus, in puerum
meum Iob, quia nō eſt quiſquā ſimilis illi ſu-
per terram? Nouit ſpeciatiim vnūquemque
Dominus, nouit & diabolus. Ille poteſtate
naturæ: iſte labore nequitie. Ille vt tentet:
ille vt probeat. Iob contradicente aduerſario
à creatore laudatur. Vult Dominus opus iu-
dicare hominis, quod ipſe operatur in eo: ac
verò de adiutorio etiam diabolus confite-
tur. Dicit enim. Nonne tu circumſepiſti quæ
ſunt extra domum, & intra domum eius?
Experiente inimico famulum ſuum Deus
ſpoliat per tentationem, non nudat: aufert
ſubſtantiam & dat gratiam: Ecce, inquit, om-

nia quæcunque habet do in manu tua, sed ipsum non tangere. Parum est. Invidus fuerit, mortem conatur inducere, sed è contrario dispensatione Dei mouetur, gratia non aufertur: expetita prædoni præda præmitur, & rursus prædæ suæ custos adhibetur. Dicitur enim ad eum, Ecce trado eum tibi, tantum animam eius custodi. Nemo ex hoc aestimet diabolus ad seducendam in corpore tantummodo animam laborare, nisi etiam ab ipso corpore vellendam: si non laucium infirmumque hominem misericordientis Dei tutela muniret, & obuia, cunctis insidiarum eius conatibus semper occurreret. Habes, ut arbitror, etiam in Gentibus sufficientem cooperatoris gratiæ probationem: accipe manifestam quoque significantiam de illo præcipue dono, quod Ecclesiæ & corpori suo peculiariter largitur. Paulus Apostolus ad Corinthios scribit, Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu: quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita ut nihil vobis desit in vlla gratia. Et iterum, Iustificatiigitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum: per quem & accessum habemus fidei in gratia ista, per quam stamus, & gloriamur. Unde & Petrus Apostolus admonet dicens, Recipientes finem fidei vestræ, salutem animarum. De qua salute exquisiuerunt atque scrutati sunt Prophetæ,

tæ,

1. Cor. 2.

Rom. 5.

1. Petr. 1.

ta, qui de futura in nos gratia Dei prophetauerunt. Ex quo euidentissime declaratum est, nemini hominum deesse Dei adiutoriū: præsertim cum & seductor insit, & insit infirmitas. Confusa euacuataque est calumnia cæci arguentis, qui ait, Forte tu Dei adiutorium negas? Sed quoniam de Iob fecimus mentionem, dicamus quod & superiori testimonio, recensitum est, Domino dicente, Homo sine crimine verax Dei cultor, abstinens se ab omni malo. Solet enim à vobis sapissime dictitari, ad probandum hominem sine peccato posse esse, quia fuerit, hoc est. quia & Iob testimonio Dei homo sine crimine est dictus & verax. Et Zacharias sine querela in Euangelio probatus ostenditur. Dixit Dominus ad Iob, Homo sine crimine, nunquid dixit sine peccato? Peccatum enim cogitatio concipit, crimen vero non nisi actus ostendit: Esse etiam sine querela eorum cognitioni iudicioque ascribitur, quibus in promptu est, in facie quidem mansuetudinē aspicere, sed cordis bella nescire. Vnde & Paulus confidenter iubet dicens, Oportet enim Episcopum sine crimine esse. Et alibi generale dat testimonium Corinthiis, atque asserit, Ita ut non indigeatis vlla gratia, expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi: qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine. Ecce Paulus quos testimonio suo usque in finem cōfirmat esse sine crimine, mox eosdem in eadem epistola corripit scribens;

Luc. 2.

Iob. 1.

Peccatum,

Crimen.

Tit. 1.

1. Cor. 2.

1. Cor. 2

Luc. 7.

Matth. 3.

quod iudicia habeatis inter vos. Sub vno titulo ijsdemque personis, ecce sine crimine, ecce delictum: vnde declarat, non statim sine delicto asseri, quem videas sine crimine nominari. Dixit enim & Dominus Iesus, Venit Ioannes non manducans neque bibens. Et iterum scriptum est, Esca illius erat locusta, & mel siluestre. Nunquid ex alterutro aut Ioannes non manducasse, aut Dominus sefellisse credendus est: sed e contrario in utroque veritas est: quia & Ioannes in substantiam carnis escæ aliquid sumpserit, & rursus verè dixerit Dominus in Ioannem, nec cum ceteris, nec id manducasse, quod ceteros probans se scripturasque sanctas, occultata sæpe scientia Dei, hominum manifestare sententias. Quamobrem obsequenter accipitur, quotiescunque scriptura commemorat, & iustū & sine querela pro captu temporis & secundum illud vltimum iudicium Dei, cui vniuersorum conscientia subijcitur, & lingua omnium confiteretur. Denique liquido intellige, quia iustificatio Iob, passionumque eius in carnem permissio, prouido consilio Dei confusionem diaboli arrogantis operata est: ut dum homo de honore creatoris, ipso domino probante laudatur, infidelitatis notam declinans angelus puniretur. Rursus autem ne famulo suo grauiorem plagam faceret, dū sanaret, & per curam carnis, animæ vulnus indigeret, hoc est, ne beatus Iob tanta tentatione superata, duplicatisque omnibus & restitutis in superbiam elatus, & iudicium in-

cide-

cideret diaboli, admonetur ab occultis suis,
 vt & si à foris de iusticia laudaretur, intus tñ
 ei se sciret subditū esse debere à quo custodire
 tur. Dicit n. ad eū Dominus. Quis est hic qui
 coelat me consiliū, cōtinens sermones in cor- *Iob. 37.*
 de, & me putat latere? Accinge tanquam vir *715 87 3*
 lumbos tuos. Interrogabo: tu autem respon- *ὁκρυπτον*
 de mihi, Vbieras cum fundarem terras, in- *μὲ βάλον*
 dica mihi, si nosti scientiam. Et post multam *Sic jēp. 22-*
 docendi correptionem, vel corripiendi do- *gma.*
 strinam: respondens Iob Domino dixit, Quid
 ergo iudicor commonitus & increpatus à
 Domino, audiens talia cum nihil sim? Talis
 & Zacharias, homo sine querela, dignus ho- *Luc. 2.*
 nore hominum, dignus testimonio scriptu-
 rarum, quem aliqua iam, vt arbitror, ex hoc
 indatio titillabat, incipiebatque plus crede-
 re famæ, quàm conscientia; per corripientem
 Angelum nota infidelitatis arguitur, & tem-
 perario silentio castigatur. Vnde & Paulus di-
 cit, Itaque qui se existimat stare: videat ne ca- *1. Cor. 10.*
 dat. Et quā forma hominum de se ipse pro-
 nuntiat dicens, Castigo corpus meum & in *1. Cor. 9.*
 seruitutem redigo: ne forte cum alijs pradi-
 cauerim, ipse reprobuse efficiar. Ita sine crimi-
 ne dici quenquam & sine querela: non est per-
 fectionis testimonium, sed conuersationis
 exemplum. De immaculato autem vbicum-
 que scriptura pronunciat, sicut Dauid ait,
 beati immaculati in via, qui ambulant in le-
 ge Domini, sanæ doctrina traditum reor, quia *p. 21. n.*
 vere beati sint, qui sunt immaculati in via,
 hoc

hoc est, perfecta fide in veritate gradientes, non declinantes hæretica prauitate, neque in dexteram, neque in sinistram. Via Christus est, qui per spiritum sanctum ducit ad patrē. Igitur qui sine macula atque lepra, nec conuiolatus ab his quorum sermo serpit vt cancer, venerandæ gloriæ trinitatis audit, credit, intelligit, beatus in fide immaculatusque consistit. Ex quo etiam dicitur ad Abraham, Ambula coram me, & esto sine macula. Necessario enim Abraham, qui credidit Deo & reputatum est ei ad iustitiā, vt sit in eo quod credidit, vidit & grauisus est, perfectus esse ac sine macula commouetur, multarum gentium pater constitutus in fide, & fidelium finis in reque vt simus omnes, qui speramus in Deo cum fidei Abraham. Beati immaculati in via, scriptum est: per fidem enim ambulamus non per speciem. At vero si vis de immaculato, qualem David orans querit audire, vanam impossibilitatis tuæ depone fiduciam, & prostratus in precibus cum Propheta oratione coniungere, flens pariter ac dicens Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Si enim mihi non fuerint dominati, tunc immaculatus ero. Infelix ego homo, delicta quæ nondum intelligo, quando vitabo? Petrus diligit Christum, nec vnquā à dilectione declinat, Testimonio dilectionis Domini, nunc petra fundamenti Ecclesiæ constituitur, nunc Satana vocabulo depranatur. Vnum atque idem semper operanti, nunc dicitur, Non reuel-

Gen. 17.

Psal. 18.

Matth. 16.

Ibidem 8.

uelauit hoc tibi caro & sanguis, sed pater me-
 us, qui est in cælis: Nunc rursus ingeritur, Nō
 sapiſ quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum.
 Apoſtolus diligendo electus eſt, diligendo
 conſuſus: habēs pro nimio amore peccatum.
 Siquidem annuntianti de paſſione ſua Do-
 mino amoris impatientia dixerat: propitiuſ
 tibi eſto domine, non erit iſtud tibi. O miſe-
 ria miſerorum. Si Petrus in aliquo Chriſtum
 amando peccauit, delicta quis intelligit? Cla-
 mat Propheta & clamat in Spiritu ſancto: cla-
 mat ille, de quo dixerat Dominus, Manus *Pal. 88.*
 mea auxiliabitur ei, & brachium meum con-
 fortabit eum, & nihil proficiet inimicus in
 eo: & quid clamet attende, Ab occultis meis *Ibidem 14.*
 munda me Domine. Dauid ille electus ſecu-
 dum cor, ille quem promiſit Deus facturum
 omnes voluntates ſuas, ille quem vnxit in re-
 gem, ille quem prophetici ſpiritus ſanctifica-
 tione donauit, ſtupens in obreptione pecca-
 minum clamat ad dominum, vt ab occultis
 ſuis mundetur implorat & dicitur ei à Domi- *1. Par. 17.*
 no in alio loco, Non ædificabis domum no-
 mini meo, eo quod ſis vir bellator & ſangui-
 nem fuderis, quali vero ſordium abolitione
 cunctarum ita emundare eum nequiuert, vt
 dignum digno operi præpararet, Dauid vsq;
 ad mortem non emundaret, ſed præſtato in
 templi conſtructione ſibi ſilio ſe ipſe condem-
 nat: & Goliath cum Armigero ſuo calumniat- *Peſagium de*
 tur mihi, cur Dominus non faciat in eo, quod *in 5. Calu-*
 nunquam fecit in ſeculo? Dicit & Eccleſia- *ſtica.*
 ſtes, Nihil ſub ſole nouum, nec ualet quiſquā *Eccleſ.*
 dicere

dicere, ecce hoc recens est, iam enim præcessit
in seculis quæ fuerunt ante nos: & nouorum
dogmatum instructor affirmat, potest fieri quod
nunquam factum est. Non requiras utrum
fuerit, quod posse esse non ambigis. Aedifi-
cari voluit Deus templum nomini suo, &
hoc ut non nisi innocens & bene immacula-
tus extrueret. Duo ad hoc Reges cunctis viri-
bus eliguntur, uterque ad adiutorium: de
custodia utrique promittitur. Ad David si-
quidem dicit Deus, Veritas mea & misericor-
pia mea cum eo. De Salomone vero testatur,
ipsum legi mihi in filium, & ego ero ei in pa-
trem. Ex his duobus templum Domini vnus
præparat, alter ædificat: præparat senex, per-
ficit puer, Dignum est enim ut sanctum Do-
mini templum sanctus ædificet. Præparat, ut
dixi, senex, sed quasi postquam peccare cessa-
uit: perficit puer, sed tamen pene cum adhuc
peccare non capit: Ille ante peccauit: hic post
ea. Ille multo peccato ædificare non me-
ruit: iste multum peccando quod ædificaue-
rat, dereliquit. Et inter hæc mirabiliter sibi
ordinatio sancta disposuit: ut inter duas æta-
tes, quod perpetuum in homine esse non po-
terat, pro capiti temporis inueniret. Uterque
aliquando non peccauit, tamen uterque sine
peccato esse non potuit: ut sit Deus verax, o-
mnis autem homo mendax: sicut scriptum
est, Vani filij hominum mendaces filij homi-
num in statutis. Habentes vtrique gratiam &
adiutorium Dei, tamen sine peccato esse, nec
obtinere David, nec Salomon valuit custo-
dire,

Psal. 88.

1. Par. 28.

Rom. 3.

Psal. 61.

dire, & Iouiniani filius vt omnipotens Deus pro ipso discipulisque eius tantum rerum ordinem mutet, sperat, quod si factum forte non fuerit, Deum impossibilitatis accuset? Potest, inquit, homo esse sine peccato; tamen cum Dei adiutorio. Quid faciam? Tolerabo interim pannum nouum, vestimento veteri colligatum, donec emendationis miseræ falsitatem peior scissura patefaciat. Concedo enim, vt contra ducem veritatis loquentis, cum dixerit, potest homo si velit, dixisse videatur, potest homo cum adiutorio Dei. Nunc demum, mihi veluti ad exordium propositionis sermo reuocandus est; & paulisper iniuriæ dolore seposito, cum reuerentia disputandi ad celsitudinem capitis recurrendum. Caput enim nostrum est Christus Iesus, quem, sicut Apostolus ait, Proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ, propter remissionem precedentium delictorum, in sustentationem Dei & ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore; vt sit ipse iustus & iustificans eum, qui ex fide est Iesu. Itaque propitiator per fidem in sanguine suo positus ad ostensionem formamque iustitiæ, ipse est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. De quo Ioannes vsque ad ipsam pene inaccessibilem lucem introductus exclamat; In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt. Ac post paululum expolita diuini operis veritate

*Rem. 8**Ioan. 1.*

*Esaiæ 51.**Psal 67.**Rom. 8.**Coloss. 2.*

ritate subiungit. Et verbum caro factum est,
 & habitauit in nobis : & vidimus honorem
 eius, gloriam tanquam vnici nati à patre, plenum gloria & veritate. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui tanquam agnus coram tondente, sic non aperiens os suum, cum flagellatus, crucifixus & mortuus est, qui aculeum mortis edomuit, qui à mortuis resurrexit, qui captiuam ducens captiuitatem, ascendit in celos. Hic est vnigenitus in patre, primogenitus in multis fratribus: in quo est omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic ergo Dominus Christus, hic inquam, filius Dei, in virtute patris & gloria: quæ in principio condidit, & redemit in medio, etiam in nouissimo iudicabit. Itaque post conditionem vniuersæ, quæ secundum voluntatem eius extitit creationis, compositionis modum rebus imposuit, vt quod rationale factum fuerat, ratione subsisteret: & quod libero donata arbitrio, ne in licentiam perditionis excurreret præcepti legere strinxit: vt cum creatura creatorem & Domini donum agnosceret, & præcepti stabilitatem in subiectione lapsus libertatem prospiciens, ad hoc tantum ipsa libertate vti vellet, vt per eam seruitium quo regeretur eligeret, digno habitus iudicio, vt ex prudenti seruitute defensionem, ita ex libera voluntate mercedem confirmante Apostolo qui ait: Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. Duo luminaria magna omnipotens Deus dixit & facta sunt, præcepitque vt diuidant diem ac noctem

noctem & sint in signa, & tempora, & dies, & annos; Nūquid hæc semel decreta distinctio, non vsque in præsentem permanet diem? Et tamen hæc ipsa, quæ sic ordinato motu feruntur, creatori mutare cum velit, potentia inerat, si ratio non teneret: quoniam in omnibus potentia Dei ratio coniuncta est. Si enim esset apud creatorem mutatio operum, qualiter à creatura expectari posset observatio mandatorum? Iussu à Deo est, vt germinet terra herbam, fœnum lignumque fructiferum, hoc etiam nunc annuis vicibus incessabili parturitione custodit. Et tamen iratus sæpissime Deus terræ, fructus negata imbriū vbertate diminuit, & quod auferre in totum potuit, maluit castigare, vt & correctionem plaga ostenderet, & ordinem natura seruaret. Fecit Deus hominem de limo terræ, & vitalis spiritus insufflatione vinētem posuit in paradyso deliciarum: libero insuper donauit arbitrio circumdatumque mandato medio immortalitatis & mortis; quamuis afferant tui, qui abundantiora de pectore tuo venena suxerunt, mortalem eum fuisse factum, nihilque eidem damni ex transgressionem contigisse præcepti. At verò præuaricante homine, terra maledicatur, laboribus ac doloribus homo ipse coonustatur, vt in sudore faciei panem adquirat iubetur: nota mortis circumscribitur, donec in terram, de qua sumptus est, reuertatur. Eijcitur Adam de Paradyso, generat filios trahētes secum seminis infidelis originale peccatū: peccatū humanū genus,

Deum quoque poenituit quod hominem fecisset in terra. O Domine sustine paulisper stultitiam meam, donec qui sapiens & prudens videtur, erubescat & sentiat imprudentiam. Peccante vno homine, ex quo in vniuersam successionem dira contagio transierunt, regnumque in vniuersos mortis inualuit, poenitet te, irasceris, doles, & vsquequo verbum caro factum passione, cruce, ac morte opus habeat commoneris. Forte satius fuerat vnum deleri ilico peccatorem, & mox alius secunda plasmatione sublituere, quo al omni sordē libera & immaculata propagare videretur. At hac te Deus omnipotens quare non fecisse agnoscimus, non potuisse credimus? O Petre supra quam petram Christus suam fundauit Ecclesiam, & o Paule qui fundamentum posuisti, prater quod aliud nemo potest ponere, qui est & Iesus Iesus, beat. Apostoli columnæ & firmamenta veritatis, vos saltem huic, qui consiliarius Deo est & mediator, sacris respondete sermonibus. At Petrus, Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, per quem vocati estis in hereditatem, incorruptibilem, & incontaminabilem, conseruatam in celis, vos qui in virtute Dei custodimini per eundem in salutem paratam, reuelari in tempore nouissimo. Deinde Paulus vas electionis, profert thesauros salutares, & ait Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritus alii in celestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso

ante

Mat. 26
1 Cor. 1.

2. Cor. 1.

2. Cor. 1.

ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate, qua prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum secundum propositum voluntatis suæ in latitudinem gloriæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum, secundum diuitias gratiæ eius, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia & prudentia: vt notum nobis faceret sacramentum voluntatis suæ secundum bonum placitum eius, quod disposuit in eo, in dispensationem plenitudinis temporum, restaurare omnia in Christo, quæ in cælis sunt & quæ in terra. Dicit Petrus in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo: restatur & Paulus, quod proposuit in eo in dispensationem plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo: & nunc nobis nescio quis qualis rana è cæno emergit & personat: Quid mihi est expectare tempus, expectare iudiciū? Deus si potest, semper potest: si semper potest, personarum acceptor non est. Potest ergo, & modo potest: & in te vere personarum acceptor probandus, si quod in omnibus potest: & utique acturus in tempore suo est, in te solo ante tempus faceret, quod neque in Moyse fecit, cui vnum tantum modo in hac vitæ peccatum exprobrauit, & tamen ante mortem remisit: quem ob hanc culpam mori iussit, ne terram repromissionis intraret. Audiat ergo Salomonem, super ordinatione tem-

Ecl. 2.

porum & Dei constitutione testantem, Omnia tempus habet, & suis spatiis transeunt vniuersa sub celo. Tempus nascendi & tempus moriendi. Tempus plantandi; & tempus euellendi, quod plantatum est. Tempus occidendi, & tempus sanandi. Deinde alio loco dicit; Vidi sub sole in loco iudicii impietatem, & in loco iustitia iniquitatem, & dixi in corde meo; Iustum & impium iudicabit Deus & tempus omnis rei tunc erit. Quamobrem o homo vacue, si quam fiduciam habes, patienter expecta ordinem Dei, quem dignatus est & ipse Dominus expectare qui fecit: factus sub lege, qui fecerat legem. Audi ipsum tibi dicentem, Non est vestrum scire tempora, quae pater posuit in sua potestate. Aut si vis apertius accipere testimonium, quia cum utique possit Deus, tamen pro ipsa sui ordinatione non faciat, dicit ad Petrum, An putas non posse me modò rogare patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum? Sed quomodo commovebuntur scriptura? Quia sic oportet fieri. Vides ergo quia operator temporis, temperat vires; & ratio dispositionis, miscet potentiae patientiam. Deinde ait Dominus, Reconde gladium in theca. Fieri enim non potest, ut calicem quem dedit mihi pater non bibam illum. Et tamen Deus nihil non potest: nec est quicquam quod non faciat nisi forte quod nolit, non oporteat, non proponat. Loquitur Paulus ad Thessalonicenses, significans de aduentu Antichristi: Non retinetis, quod cum adhuc essem apud

Matt. 6.

puđ vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid
derineat scitis: vt reueletur in suo tempo-
re. Tanta vis est decreti Dei, & tam irreuo-
lubilis status constitutorum in suis quibusq;
causis temporum, vt propter electos suos di-
es sæculi abbreviari dixerit dominus, nõ au-
ferri; vt faceret temporum statutorum pro-
maiestate plenitudinem, pro pietate breui-
tatem: simulque & compendium misericor-
dia caperet, & numerum mundus impleret,
& tu vis iam? Ecce ego cum dolore misericor-
dia loquor, tu, inquam, vis o homo similis
mei, vt tibi homines in hoc præfenti tempo-
re, quod nunquam antea dictum in sacris vo-
luminibus inuenitur, quenquam sine pecca-
to esse respondeant, & si in hoc forte consen-
ferint, de die momentoque subscribant: no-
uam calumniæ machinam instruēs, vt quod
non fieri dicimus, non posse fieri dixisse vide-
amur, & in quo præcipue operantem in dis-
positionem quam statuit omnipotentiam
prædicamus, ne impatienter infamare impo-
tentiam iudicemur? Vanum, quæso te, furo-
rem abijce: quoniam hoc ipsum ad peccatum
proficit, de quo abstergendo possibilitatem
temporis non clementiam iudicis cogitasse.
Hactenus de potentia Dei, quam prædica-
mus & colimus, & de præfinitione tempo-
rum, quæ profundissimo ipsius sunt statuta
consilio, dixisse sufficiat, de qua & si plura quæ
sunt sanctorum scripta non essent, demonũ
saltem responsio sola sufficeret, qui propria
damnati conscientia vociferantur ad Domi-

Mare, 3.

num. Quid tibi & nobis fili Dei? Quid venisti ante tempus perdere nos? Quos cum intelligas de constitutione iudicii confidentes cape certissimum ipsius contra te exemplū. Si illos in oppressione miserit homines comprehensos: ultimo tunc iudicio intelligis esse damnatos. Accipe & te ipsam hic imperturbabile emundatione purgandum. Sin autem, ut legitur, patientia Dei adhuc illis liberum indulget arbitrium: adhuc & te crede tentandum. Nunc ad aliam strictim transito quaestionem, quam tu aduersus omnes Catholicos vibrare saepius diceris. Nam etiam in epistola tua illa lucubratisima haec ipsa intelligere vix potuimus. Ita ista, inquam ad Demetriadem, puellam (ut audio) sacram & sanctam, homo verecundissimus scribere non erubuit: docens, ut credo, reuerentiam castitatis sub strophæ Ioseph luxuriantis dominae suae, ubi dixisti, contempta frequenter domina, propiores adolescenti tendit infidias, secretum ac sine testibus manu impudens apprehendit, in opportunitam historiam obscenissimo sermone contexens: quanquā hoc quod neque apte, neque decore dicitur, tibi imputare non debeamus, cui neque natales dederunt, ut honestioribus studiis erudireris, neque naturaliter prouenit, ut saperes, sed illis dictatoribus tuis, qui miserum sensum miserrimo sermone conscribunt, & te legendum cachinnis quasi titulum confusionis exponunt. Inter haec ergo huiusmodi sensum in eadem epistola indigestis sermonibus

nibus eructasti, quod plerique nostrorum dicere, Deum malam hominibus condidisse naturam. Quod etiam ille Phinees tuus perdetentum nobis tentavit intendere. Unde breuiter primum profiteor, deinde respondeo, Ante tribunal Christi in dextera inter agnos Dei non sit dignus assilire, nec mereatur videre Dominum in regione viuorum, nec in gloria resurrectionis vita Iesu manifestetur in mortali corpore eius, qui dicit Deum aliquam malam vel hominis vel cuiusque rei condidisse naturam, vel qui liberum in aliquo tollit arbitrium: cum scriptum legerit, omnia quaecunque fecit Deus, bona valde. Et de libero hominis arbitrio scriptum est: Deus creauit hominem inextinguibilem, & reliquit eum in manu consilij sui. Cæce & maligne, aliter enim tibi loqui nequeo, sensum dominicæ autoritatis, sensum propriæ fragilitatis, sensum communis intelligentiæ non habenti; nos naturam hominis infirmam dicimus esse, non malam. Nam si mala esset, bonum omnino non caperet, nec vero cum genuino affectu concupiscat bonum & adhæreat bono, malumque omnino fugiat, ubi in ea mala dicenda est esse substantia? Dominus clamat, Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Clamat Abraham, Ego autem terra & cinis. Clamat Iob, Homo putredo & filius hominis vermis. Clamat Esaias, Omiser ego quoniam cõpunctus sum quia cû sum homo, & immunda labia habeam, in medio quoque loqui immunda labia habêris habito.

Marc. 14.

Gen. 18.

Job. 25.

Ez. 2. 9.

Barth. 3.

Abac. 3.

Psal. 142.

Luc. 8.

1. Ioan. 1.

Iacob. 3.

Rom. 7.

Esa. 40.

Clamat Hieremias : Anima in angustijs , & spiritus anxius clamat ad te ; Vide Domine & miserere. Clamat Abacuc: Custodiu, & expauit venter meus, à voce orationum intra me turbata est habitudo mea. Clamat Dauid: Exaudi me in tua iustitia, & nō intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Clamant omnes Apostoli infirmitatis timore turbati: Domine libera nos, perimus. Clamat Ioannes: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Clamat Iacobus: In multis enim offendimus omnes. Clamat Paulus: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Et vt generaliter vniuersorum clamer infirmitas, clamat Spiritus sanctus in sanctis. Omnis caro fœnum, & gloria hominis sicut flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Cōtra has tam splendidas perspicuasque diuinorum nubes testimoniorum, audiat laborans in gemitu suo mundus vniuersus Pelagium reclamantem; atque humili veritati non solum verborum impudentia, sed etiam cauteribus resistentem. At enim in epistola, quam supra nominauimus, Verum è contrario remisso ac fastidioso animo ac nequam ore nos Domino reclamamus & dicimus: Durum est, arduum est, non possumus, homines

mines sumus, fragili carne circundamur. Et ò
 cecam infaniam! & ò profanâ temeritatem!
 Duplicis ignorantia accusamus scientia Do-
 minum: vt videatur nescire, quod fecit ne-
 scire, quod iussit. Et quasi oblitus fragilita-
 tis humanæ, cuius autor ipse est, imposuerit
 homini quod ferre non possit. Quid rogo
 hac præsumptione feralius? Quid hac incre-
 patione peruerlius? Exprobras Ecclesiæ Ca-
 tholicæ, cuius nos viscera sumus, quod quasi
 dicere desperando videatur, quod Deus au-
 thor hominis imposuerit homini, quod fer-
 re non possit: cuius tamen fidelissima est &
 ore & humilitate professio: Deum & primo
 omnia possibilia præcepisse, & nemine tamē
 possibilia complente, propter quod subdi-
 tus sit omnis mundus Deo, postea pondus
 præcepti substituta gratiæ indulgentia sub-
 leuasse. Veruntamen tu serue nequam, & *Matth. 18.*
 maligne; qui quod tibi Dominus tuus remi-
 sit, conseruis tuis conaris exigere: tuum pri-
 mum sensum discutio, & meum postea si vi-
 detur explano. Tu qui non posse ferre onus
 legis dixisse quosdam arguis, ergo tu ipsam
 ferre posse condis? O miser! qui secundum
 quod scriptum est, dicis in corde tuo. Diues
 sum & ditatus, & nullius rei ego, & nescis
 quia tu es miser & miserabilis & pauper, &
 cæcus & nudus. Nunquid ad te locutus est *Apo. 4.*
 Christus, Amen dico tibi, non tibi reuelauit
 caro & sanguis, sed pater meus qui est in cœ- *Matth. 16.*
 lis? Nūquid tibi dixit, tu vocaberis Cephis?
 Nunquid tibi spondit, super hanc petram

23.37.

fundabo Ecclesiam meam ? Attende enim quid Petrus Apostolos spiritu sancto docere commoneat, qui ait: Et nunc ergo vos quid tentatis Deum, imponere iugum collo discipulorum, quod neque nos ipsi, neque patres nostri potuimus portare? sed gratia Domini nostri Iesu Christi credimus nos posse saluari, sicut & illi. Petrus Apostolus dicit, quia ille verè Deum tentet, qui nunc homini onus legis molitur imponere: contra autem tu obijcis & minaris, quod ille criminetur iniustitiæ Deum, qui per confessionem propriæ infirmitatis, ad gratiam spiritus à litera occidente confugiat. Samuel, Helias, Heliseus, Esaias, Hieremias, Daniel, Zacharias, omnes sancti, vel Iudices, vel Reges, vel Prophetæ, patres sine dubio nostri sunt, & neminem Patrum Petrus affirmat, sed neque semetipsum, hoc est, Apostolos, cum essent Iudæi, onus legis ferre potuisse, sed fide Christi secundum spem gratiæ fuisse salvatos.

An fortè secundum te omnes isti sancti patres Dei adiutorium non habebant? Ecce Petrus increpat illos, qui graue iugum collo discipulorum ponere conabantur. tu è contrario scandalum Petri increpas eos, qui ad fidem Dei misericordiam confugiunt: & se per semetipsum onus legis ferre diffidunt. Sed tibi specialis inde portandi oneris fortasse fiducia est, quod balneis epulisque nutritus, latos humeros gestas robustamque cervicem: præferens etiam in fronte pinguedinem, sic-

ut

ut scriptum est. Tetendit enim aduersus Deum manum suam & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit aduersum eum erecto collo, & pingui ceruici armatus est. Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet: At illi tales esse non possunt, quibus semper in corde loquitur Christus: Contendite per angustam viam introire: lata est enim, quæ ducit ad mortem. Et Paulus Apostolus monet, Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis. Est in me veritas Christi, quia multum doleo pro vobis. Iuxta sententiam enim beati patris mei Augustini, Non est sani fiducia sed insani. De vno præcepto eodemque primo, te si dignaris interrogo. In lege Dominus per Moysen iubet, quod & in Euangelij Christi affirmat, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & secundum simile huic, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Rogo te, responde non mihi, sed Deo: non voce, sed conscientia: si ita ex toto corde Deum diligis, ut nullam vnquam in eo cogitationem, quæ absque timore & dilectione Dei intelligi possit, admittas: si ita in tota anima sequeris, ut suscepta semel cruce in nullam penitus oblectationem habita ad tempus iocunditatis succedas: si ita in totis visceribus tuis calore charitatis ardes, ut nulla penitus per augmenta necessitatis in firma concupiscentiis aut desiderijs adquiescas. Deinde cum scriptum sit, Omne quod non sit ex fide peccatum sit: & siue nobilius locorum Episcopos vide

Luc. 12.

Rom. 12.

Matt. 22.

Rom. 14.

ris, si.

ris, siue potentes seculi viros, siue diuites sub religione videas, vtrū omnino nihil vel adulationi, vel timori, vel spei acceptione personarum captus indulgeas, nec quicquam in quo te cor tuum reprehendat, & conscientia remordeat, vel si nulla verba temporis potius quàm veritati accommodata respondeat. Illud etiam consulo, vtrum æquè omnes Christianos sicut te ipsum diligas. Nos enim sub vno capite, quod est Christus: & sub vna Ecclesia, quæ est Christus, omnes fratres sumus, & vnum corpus in CHRISTO. Vtrum ergo sicut te ipsum diligas omnes qui misericordiam Dei sperant, quos tamen noueris, confitere. Non enim te de ignotis consulo: quos ex eo te diligere arbitraris, quod quia non noueris, non odisti. Sed quid ego hæc à confessione tua exigo, cum conuersationem tuam vulgus agnoscat? Tu perfectus sine infirmitate, tu omnem legis sarcinam ferre possibilis, tu, inquam, homo inflatus, sed vacuus: audi si dignaris Dominum saluatorem, te si tamen hoc poteris ad sancta reuocatem: Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei, velut infans, non intrabit illud. Infans nihil in se habet, nisi quod diligit blandientem, & quod panem suum non in sudore suo, sed in precibus sperans alimoniam vitæ, simplici petitione consequitur, quam fiduciali opere non mereatur: qua tu comparatione commoitus, conuertere ad infantiam vt reuertaris ad vitam. Et quoniam superius dixeram, de possibilitate oneris sustinendi,

tuum

Luc. 9.

rum primum sensum discutio, & meum po-
 stea si videatur, explano. Mea sententia est,
 quia & in hoc quoq; peccamus, qui cum in-
 firmi sumus, de infirmitate conquerimur,
 hanc esse intentionem legis arguentis, ut pro-
 pter illa, quæ perperam fiunt, confugiat ad
 gratiam Domini miserantis, veluti pedagogo
 concludere in eandem fidem, quæ postea re-
 uelata est: ubi & remittantur quæ malè fuit,
 & eadem gratia iuvante non fiunt. Profi-
 centium est enim via, quamvis bene profi-
 cientes dicantur perfecti viatores: illa est
 autem perfectio summa, cui nihil addatur,
 cum id quo tenditur, cœperit possideri. Iam
 vero illud quod eis dicitur, ipse tu sine pec-
 cato es: reuera non pertinet ad eam rem, de
 qua vertitur quæstio: sed quod dicit negli-
 gentiæ suæ potius imputari, quod non est si-
 ne peccato bene quidem dicit, sed dignetur
 inde & orare Dominum, ne illi hæc iniqua
 negligentia dominetur. Quam rogabat qui-
 dam quando dicebat: Itinera mea dirige se-
 cundum verbum tuum, & ne dominetur mi-
 hi omnis iniquitas: ne dum suæ diligentiae
 quasi proprijs viribus nititur, neque hic ad ve-
 ram iustitiam, neque illic ubi sine dubio per-
 fecta desideranda est & speranda, perveniat.
 Ecce illud quod eis à quibusdam dicitur, aus-
 quam esse scriptum his omnino verbis, posse
 esse hominem sine peccato, facile refellit:
 quia non ibi est quæstio, quibus verbis accu-
 tur quæque sententia. Non tamen forte scilicet
 ne causa, cum aliquoties in scriptum est:

Pal. 112.

2. Cor. 5.

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 1.

niatur, homines dictos esse sine que rela, non
 inuenitur, qui dictus sit sine peccato: nisi v-
 nus solus de quo aperte dictum est, cum qui
 non noverat peccatum. Et eo loco ubi de sa-
 cerdotibus sanctis agebatur. Etenim exper-
 tus est omnia, secundum similitudinem sine
 peccato: in illa scilicet carne, quæ habebat si-
 militudinem carnis peccati, quamvis non
 esset caro peccati. Iam illud quomodo acci-
 piendum sit. Omnis qui natus est ex Deo non
 peccat, & non potest peccare, quia semen eius
 in ipso manet, cum ipse Apostolus Ioannes
 quasi non sit natus ex Deo, aut eis loqueretur
 qui nondum essent nati ex Deo, aperte posue-
 rit, Si dixerimus quia peccatum non habem-
 us, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis
 non est: in libris quos ad Marcellium de hac
 re scripsi, sicut potui explicare curavi. Et il-
 lud quod dictum est: Non potest peccare, pro
 eo dictum est, ac si diceretur, non debet pec-
 care: non improbanda mihi videtur huius af-
 fertio. Quis enim insanus dicat debere pecca-
 ri, cum ideo sit peccatum, quia non debet fie-
 ri? Sanè quod Apostolus Iacobus ait: Lin-
 guā autem nullus hominum domare potest,
 non mihi videtur ita intelligendum, quasi
 per exprobrationem dictum tanquam dice-
 retur. Ergo ne linguam nullus hominum do-
 mare potest? Tanquam, obiurgans & dicens.
 Domare feras potestis, linguam non potestis?
 Quasi facilius sit linguam domare, quàm fe-
 ras. Non puto quod iste sit sensus in hoc loco.
 Si enim id sentiri vellet de facilitate doman-
 da

et lingue, cætera sequerentur in bestiarum
comparatione: Nunc verò sequitur. Inque- Sap. 11
tum malum plena veneno mortifero: utique
nocentio- re, quam bestiarum atque serpentū.
Nam illud carnem interficit: hoc vero animā.
O senim quod mentitur, occidit animam.
Non ergo quasi id esset facilius, quam man- Marc. 8.
suetudo bestiarum, sanctus Iacobus illam
sententiam pronuntiavit, aut ea voce voluit
pronuntiari: sed potius ostendens, quantum
sit in homine lingue malum, ut à nullo homi-
ne domari possit, cum ab hominibus domē-
tur & bestia. Neque hoc ideo dixit, ut huius
in nos mali dominationem per negligentiam
permanere patiamur: sed ut ad domandam
linguam diuinæ gratiæ poscamus auxilium.
Non enim ait, Linguam nullus domare po-
test, sed nullus hominum: ut cum domatur,
Dei misericordia, Dei adiutorio, Dei gratia
feri fateamur. Conetur ergo anima domare
linguam, & dum conatur, poscat auxilium:
& oret lingua, ut dometur lingua donante
illo, qui dixit ad suos: Non enim vos estis
qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui
loquitur in vobis. Itaque præcepto facere
commonemur: quod conantes & nostris viri-
bus non valentes, adiutorium diuinum pre-
cemur. Proinde & ipse cum exaggerasset lin-
guæ malum, inter hæc dicens, Non oportet
fratres mei hæc ita fieri: continuo monuit,
consummatis his, quæ hinc dicebat, quo ad-
iutorio ista non fierent, quæ dixit fieri non
oportere. Quis sapiens, inquit, & disciplina- tus

tus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientie. Quod si zelum amarum habetis & contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari & mendaces esse aduersum veritatem. Non est ista sapientia deorsum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio ibi inconstancia & omne opus prauum. Quæ autem deorsum est sapientia: primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia & fructibus bonis, non iudicans, sine
 *simulatione. Hæc est sapientia, quæ linguam domat, deorsum descendens, non ab humano corde proficiens. An & istam quisque abrogare audeat gratiæ Dei, & tam superba vanitate ponet in hominis potestate? Cur ergo oratur, ut accipiatur, si ab homine est, ut habeatur? An & huic orationi contradicatur, ne fiat iniuria libero arbitrio? Quod si sibi sufficit possibilitate naturæ ad implenda omnia præcepta iustitiæ, contradicatur ergo & eidem Apostolo Iacobo admonenti & dicenti, Siquis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus artem mercedis, & non improperat & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Hæc est fides ad quam præcepta compellunt, ut lex imperet, fides imperet. In multis offendimus omnes. Non enim & hoc ille Apostolus alio modo pronuntiavit, sicut & illud quod ait, Linguam nullus hominum domare potest. Nec illud quisquam

*simula-
tione.

ITAL.

quant

quam istis pro impossibilitate nou peccandi
 similiter obiecerit quod dictum est, Sapien- Rom. 8.
 tia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non
 est subiecta, nec enim potest: qui autem in
 carne sunt, Deo placere non possunt. Sapien-
 tiam quippe carnis dixit, non sapientiam de-
 sursum descendentem: & in carne esse non e-
 os, qui nondum de corpore exierunt, sed e-
 os, qui secundum carnem viuunt, signifi-
 cos esse, manifestum est. Non autem ibi est
 quaestio, quæ versatur. Illud est quod expe-
 cto ab isto audire, si qui secundum spiritum
 viuunt, & ob hoc etiam hic adhuc viuentes,
 iam quodammodo in carne non sunt, vtrum
 gratia Dei viuant secundum spiritum, an si-
 bi sufficiant, iam data cum crearentur possi- 1. Tim. 1.
 bilitate naturæ in sua propria volūtate: cum Rom. 5.
 plenitudo legis non sit nisi charitas, & chari-
 tas Dei diffusa sit in cordibus nostris, non
 per nosmetipsos, sed per spiritum sanctum
 qui datus est nobis. Tractat etiam iste de pec-
 catis ignorantiae, & dicit hominē prauigila-
 re debere ne ignoret, ideoque esse culpandam
 ignorantiam, quia id homo nescit negligen-
 tia sua quod adhibita diligentia scire debuif-
 set: dum tamen omnia potius disputer, quàm
 ut oret, dicat, Da mihi intellectum, ut dis- Psal. 118.
 cam mandata tua. Aliud enim est non curaf-
 se scire, quæ negligentiae peccata etiā per sacri-
 ficia quædam legis videbantur expiari: aliud
 intelligere velle, nec posse, & facere contra
 legem, non intelligendo quæ fieri velit. Vn- Iac. 1.
 de admonemur petere à Deo sapientiam, qui

dat omnibus affluenter: utique his omnibus qui sic petunt, & tantum petunt, quomodo & quantum res tanta petenda est. Diuinitus tamen expianda esse peccata commissa, & pro eis Dominum exorandum fatetur, propter veniam scilicet promerendam: quia id quod factum est, facere infectum multum ab isto laudata potentia illa naturæ & voluntas hominis etiam ipsa fatente, non potest, quare hac necessitate restat ut ore ignosci: ut autem adiungetur ne peccet, nusquam dixit, non hic legi. Mirum de hac re omnino silentium, cum oratio dominica utrunque petendum esse conmoneat: & ut dimittantur nobis debita nostra, & ut non inducamur in tentationem. Illud ut præterita expientur: hoc ut futura vitentur. Quod licet non fiat, nisi voluntas adiit: tamen ut fiat, voluntas sola non sufficit. Ideo pro hac re, nec superflua, nec impudens Domino immolatur oratio. Nam quid stultius, quam orare, ut facias: quod in potestate habeas? Iam nunc videte quod ad rem maxime pertinet, quomodo humanam naturam, tanquam omnino sine vitio vlllo sit, conatur ostendere: & contra apertissimas scripturas Dei luctetur sapientia verbi, qua euacuatur crux Christi. Sed planè illa non euacuabitur, ista potius sapientia subuertetur. Nam cum hoc ostenderimus, aderit fortasse misericordia Dei, ut & ipsum hæc dixisse poeniteat. Primo, inquit, de eo disputandum est: quod per peccatum debilitata dicitur & immutata natura. Vnde ante omnia querendum puto,

in-

inquit, quid sit peccatum : substantia aliqua, an omni substantia carens nomen, quo non res, non existentia, non corpus aliquod, sed perperam facti actus exprimitur. Deinde adiungit Credo ita est. Et si ita est, inquit, quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, quod substantia caret? Videte, quaeso, quomodo nesciens nitatur euertere medicinalium eloquiorum saluberrimas voces: Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Quid sanatur, si nihil est vulneratum, nihil sauciatur, nihil debilitatum atque vitiatum? Porro si est quod sanetur, unde vitiatum est? Audis confitentem, quid desideras disputantem? Sana, inquit, animam meam. Ab illo quaere, unde vitiatum sit, quod sanari roget: & audi quod sequitur: quoniam peccaui tibi. Hunc ille interroget, ab illo quaerat, quod quaerendum putat, & dicat, O tu qui clamas, sana animam meam, quoniam peccaui, quid est peccatum? Substantia aliqua, an omni substantia carens nomen, quo non res, non existentia, non corpus aliquod, sed tantum perperam facti actus exprimitur? Respondit ille: ita est ut dicis. Non est peccatum aliqua substantia, sed tantum hoc nomine perperam facti actus exprimitur. Et contra iste. Quid ergo clamas, sana animam meam, quoniam peccaui tibi? Quomodo potuit vitari anima tua? Medico indiget. quia sana non est. Omnia quidem bona quae habet in formatione, visa, sensu, mente, à summo Deo habet, creato-

Ephes. 2.

Rom. 9.

re & artifice suo, vitium verò quod ista naturalia bona contenebrat & infirmat, ut illuminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum est, sed ex originali peccato quod commissum est libero arbitrio: ac per hoc natura poenalis ad vindictam iustissimam pertinet. Si enim iam sumus in Christo noua creatura. tamen eramus natura filij ire sicut et ceteri. Deus autem qui diues est in misericordia propter multam dilectionem qua dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo: cuius gratia sumus salui facti. Hæc igitur gratia Christi, sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, non meritis redditur, sed gratis datur propter quod & gratia nominatur. Iustificati, inquit, gratis, per sanguinem ipsius. Vnde hi qui non per illam liberantur, siue qui audire nondum potuerunt: siue qui obedire noluerunt, siue etiam cum per ætatem audire non possent, lauacrum regenerationis quod accipere possent, per quod salui fierent, non acceperunt, iuste utique damnantur: quia siue peccato non sunt, vel quod originaliter traxerunt: vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerunt, siue in Adam, siue in se ipsis: & egent gloria Dei. Vniuersa igitur massa poenas debet. Et si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non iniuste proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur: non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordix nomi-

minantur. Cuius misericordix: nisi illius qui Christum Iesum misit in hunc mundum peccatores saluos facere, quos præsciuit & prædestinauit, & vocauit, & iustificauit, & glorificauit? Quis igitur vsque adeo dementissimè insaniat, vt non agat ineffabiles gratias misericordix, quos voluit, liberantis, qui rectè nullo modo possent culpæ iustitiam, vniuersos omnino damnantis? Hoc si secundum scripturas sapiamus, non cogimur contra Christianam gratiam disputare, & ea dicere, quibus demonstrare conemur naturam humanam, neque in paruulis medico indigere, quia sana est, & in maioribus sibi ipsam ad iustitiam, si velit, posse sufficere. Ac uerè ipsi videntur hæc dicere: sed in sapientia Verbi, qua euacuatur crux Christi. Non est ista sapientia desursum descendens, nolo quod sequitur dicere, ne amicis nostris, quorum fortissima, & acerrima ingenia, non in peruersum, sed in directum currere volumus, facere existinemur iniuriam. Quanto igitur maiori zelo accensus est libri huius quem multis conditor, aduersus eos qui peccatis suis patrocinium de natura humane infirmitatis perquirunt: tantò & multò ardentiori zelo nos oportet accendi, ne euacuetur crux Christi. Euacuatur autem, si aliquo modo præter illius sacramentum ad iustitiam vitamque æternam perueniri possè dicatur, quod in libro isto agitur, nolo dicere à sciente, ne illum qui eum scripsit, ne Christianum quidem habendum iudicem, sed quidem magis crede

à nesciente, magnis sanè viribus, sed eas sanas volo, non quales phrenetici habere consueverunt. Nam prius distinguit aliud esse, querere, an possit aliquid esse, quod ad solam possibilitatem pertinet: aliud, vtrumne sit. Hanc distinctionem veram esse nemo ambigit. Consequens enim est, vt quod est, esse poruerit: non est autem consequens, vt quod esse potest; etiam sit. Quia enim Dominus Lazarum suscitauit, sine dubio potuit: quia vero Iudam non suscitauit, nunquid dicendum est non potuisse? Potuit ergo, sed noluit. Nam si voluisset, etiam hoc eadem potestate fecisset, quia & illius, quos vult viuificat. Sed hac distinctione vera atque manifestata quo tendat, & quid efficere conetur, aduertite. Nos, inquit, de sola possibilitate tractamus: de qua nūc quid certum constiterit, transgredi ad aliud grauissimum esse atque extra ordinē dicimus. Hoc veritas multis modis & sermone diuturno: ne quis eum aliud, quam de non peccandi possibilitate querere existimet. Vnde inter multa, quibus id agit etiam hoc dicit. Idem iterum repeto. Ego dico, posse esse hominem sine peccato. Tu quid dicis? Non posse esse hominem sine peccato. De posse & non posse non de esse, & non esse contendimus. Deinde nonnulla eorum, quæ a hierosolymis de scripturis proferri solent, ad istam quætionem non pertinere, in qua queritur, an possit homo esse sine peccato, tam commemorat: Nam nullus, inquit, mundus est a sorde, & non est

* dicimus.

est homo, qui non peccet, & non est iustus in terra, & non est, qui faciat bonum, & exterahis similia, inquit, ad non esse, non ad non posse proficiunt. Huiusmodi enim exemplis ostenditur, quales homines quidam tempore aliquo fuerint: non quod aliud esse non potuerint. Vnde & iure inueniuntur esse culpabiles. Nam si idcirco tales fuerunt, quia aliud esse non potuerunt, culpa carent. Vide te quid dixerit. Ego autem dico paruulum natum in eo loco, ubi ei non potuit per baptismum subueniri morte praeventum, idcirco talem fuisse, id est, sine lauacro regenerationis exisse, quia esse aliud non potuit. Absoluat ergo eum, & aperiatur ei contra sententiam Domini regnum celorum. Sed non eum absoluit Apostolus, qui ait, Per vnam hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauerunt. Recte ergo ea damnatione, quae per vniuersam massam currit, non admittitur, in regnum celorum; quamuis Christianus non solum non fuerit, sed nec esse potuerunt. Sed non damnatur, inquit, quia in Adam peccasse omnes, non propter peccatum nascendi origine attractum, sed propter imitationem dictum est. Si ergo ideo dicitur Adam auctor omnium, qui subsequuti sunt peccatorum, quia primus in hominibus peccator fuit: cur non potius Abel, quam Christus ponitur caput hominum iustorum, quia primus in hominibus fuit iustus? Sed de infante nolo quor.

Rom. 5:

uenis vel senex in ea regione defunctus est, vbi non potuit Christi nomen audire, potuit fieri iustus per naturam & liberum arbitriū, an non potuit? Si potuisse dicunt, ecce quod est crucem Christi euacare, si sine illa quemquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium iustificari posse contendere. Dicamus & hic, ergo Christus gratis mortuus est. Hoc enim omnes possent, etiam si mortuus ille non esset. Et si iusti essent, quia vellent, essent: non quia iusti esse, non possent: Si autem sine Christi gratia iustificari omnino nō potuit, etiam iustum si audet absoluat secundum verba sua: quia idcirco talis fuit, quod alius esse non potuit, culpa caruit. Sed obijcit sibi quasi ab alio dictum: & ait, Potest quidē esse, sed per Dei gratiam, Deinde velut respondendo subiungit: Ago humanitati tuæ gratias, quod assertionem meam, quam dudum oppugnabas non modo non oppugnare aut non confiteri sed iam contentus non es, verū etiam non refutis comprobare. Nam dicere potest quidem, sed per illum, aut per illud, quid aliud est, quam non solum consentire quod posset esse, verum etiam quomodo vel qualiter posset ostendere? Nullus itaque magis ab us rei possibilitatem approbat, quam qui eius etiam qualitatem fatetur, quia nec absque re qualitas esse potest. His dictis iterum sibi obijcit: Sed tu inquis, hoc in loco Dei gratiam quandoquidem eam non commemoras videris abnuere. Deinde respondet; Ego ne abnuo, qui rem confitendo, confitear

ne-

necesse, & per quod effici res potest : an tu, qui rem negando, & quicquid illud est, per quod res efficitur, proculdubio negas ? Ob- litus est iam se illi respondere, qui rem non negat, cuius obiectionem paulo ante propo- fuerat, dicentis: potest quidem esse, sed per Dei gratiam. Quomodo ergo illam, pro qua iste multum laborat, possibilitatem negat, qui etiam dicit, potest esse, sed per Dei gra- tiam? Verū tamen quia illo dimisso, qui rem iam confitetur: agit adhuc aduersus eos, qui negant esse possibile hominem esse sine pec- cato, quid ad nos ? Contra quos vult a- gat, dum tamen hoc confiteatur, quod im- pietate sceleratissima negatur, sine gratia Dei hominem sine peccato esse non posse. Dicit ergo, siue per gratiam, siue per adiu- torium, siue per misericordiam, & quic- quid illud est, per quod esse homo absque peccato potest, confitetur quisquis rem ip- sam fatetur. Fateor dilectioni vestrae cum ista legerem, lætitia repente perfusus sum, quod Dei gratiam non negaret, per quam solam homo iustificari potest, hoc enim in disputationibus talium maxime detestor & horreo, sed pergens legere cætera, primò ex datis similitudinibus cœpi habere suspe- ctum. Air enim, Nunc si dixerò, homo dis- putare potest, avis volare, lepus currere, & non etiam per quæ hæc effici possint com- memorauero, id est, linguam, alas, pedes: num e- go officiorum qualitates negaui, qui officia ipsa confelusus sum ? Videtur certe hæc eum

commemorasse, quæ natura valent, creata sunt enim hæc membra huiusmodi naturis, lingua, alæ, pedes, nō tale aliquid posuit, quæ de gratia intelligi volumus, sine qua homo non iustificatur: vbi de sanandis, non de instituendis naturis agitur. Hinc iam ego sollicitus, cœpi legere & cætera, & me non falso comperi suspicatum: quod priusquam veniam, videte quid dixerit. Cum tractaret quæstionem de Differentia peccatorum, & obijceret sibi, quod quædam sæpè irruiant, non posse cuncta vitari, negavit debere argui, ne leui quidem correptione, si vitari omnino non possunt. scripturas utiq; non aduertēs noui testamenti, vbi didicimus, sicut Apostolus ait. Nanquid dicit figmentum ei qui se iunxit, quid me fecisti sic? Infirmi- tatis ei querela propriæ virtutis ambitio est, quoniam occulte adiutorium Dei fastidit, qui peculiarem fortitudinem quærit. Ethic diabolus est, qui dicit, viribus faciam. Ego autem secundum Apostolum gloriabor semper in infirmitatibus meis: vt semper dicat cor meum Deo, in velamento alarum tuarum exultabo, adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua. Vnde & scriptū est. Postulationes vestrae inuotescant corā Deo, & pax Dei quæ superat omnem mentem, custodiat corda & corpora vestra in Christo Iesu. Habeo itaque infirmitatem: & gaudeo in cognitione infirmitatis meæ. Cum enim infirmor, tunc potens sum, potentem inuocando Deum, qui me exaudit infirmum, qui nobis

Rom. 5.

2. Cor. 11.

1. Cor. 12. 62.

bis fidelissime repromisit : ego autem vobiscum sum omnibus diebus usque & consummationem sæculi. Peculiare opus infirmitatis est, in omni loco semper orare, ut omnipotens Deus, qui spondit non deserere, etiam iuuare non cesset. Ecce enim scriptura clamat infirmis : *Quærite dominum & confirmamini : quærite faciem eius semper.* Cui respondit vera & pia confessio : *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri.* Magna & certa est de perfectione fiducia, cum omnipotens facit quod optat infirmus. Rursusque magna & certa est de confirmatione securitas, cum omnipotens seruat, nec perdit infirmos, sicut scriptum est. *Ei autem qui potest omnia abundantius facere quam petimus & intelligimus, secundum virtutem qua operatur in nobis : ipsi gloria in Christo Iesu.* Quamobrem admonet Apostolus, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* mortui enim estis & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso, in gloria. Vitæ fructus est sanctitas : sanctitas vero est, esse sine peccato. Si ergo incorruptionis gloria abscondita est ab omnibus hominibus in hoc tempore, tu quomodo hoc eodem tempore in corruptione posse te superindui gloriari ? Sicut enim corruptionis principium fuit homini declinare in peccatum, ita incorruptionis inuti-

Matt. 28.

Psalm. 121.

Ephes. 3.

1. Cor. 13.

initium erit, non habere peccatum. Quis ergo illud ante iudicium Dei abscondit, aut de sinu Christi abstulit, & tibi tradidit? An forte quia non meretur eam in futuro de manu Domini intelligis? Hæc præsummus instruit Paulus, & dicit, Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam, Vbi est mors victoriæ tua? Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est. Per quod ostendit Apostolus, nullo modo eatenus quæquâ insultare posse mortui atq; peccato, donec mortalitatem immortalitas, & corruptionem incorruptio consequatur, & ubi infirmitate deleta virtus perfecta succedit, ubi non erit masculus & femina, sed erunt omnes similes angelis Dei. Porro autem, si quis iam in tantum cumulū sanctitatis exerceat, ut vivens in hac carne, vel masculum se esse, vel feminam nesciat, si iam plenissima sui puritate percepta, nec habens vestimenta sordida, similis est angelis Dei, & si iam illa quæ promissa est sanctis in speciem solis claritate circumdatur, digne hæc perfectionem non voce, sed habitu profiteatur. Veruntamen præsumptio ista perditio est: quin potius huiusmodi homini expedit, ut non suū cor, sed Paulum magistrum Gentium audiat & sequatur, simulq; oret cū eo, cui oranti respondeat Dominus. Sufficit tibi gratia mea: virtus autē in infirmitate perficitur. Itaq; quod solum & in quo solo liberum arbitriū pronici: præbeat se unusquisq; nostrum

2. Cor. 12.

firum Deo terram voluntariam: Dei autem agri
 cultura sumus, Dei ædificatio sumus. Mittat 1. Cor. 3.
 in agrum suum semen verbum, credat in corde,
 ipse plâtet, ipse rigeret, ipse fecundet, ipse tri-
 buat incrementum, qui est verus agricola.
 Quod solum tamen in nobis potest volunta-
 ria deuotio, ad continendam in se radicem se-
 minis & nutriendos vberes parat fideliter
 subministret semperque orationibus suis a-
 gricolam suum, ne inimicus zizania superse-
 minare possit excuscitet. Hec sit eius in opere
 Dei cooperatio, cum spe non dubia & chari-
 tate sincera. Ait enim Dominus Iesus: Ego Ioan. 19.
 sum vitis, vos estis palmites: quodcunque Rom. 11.
 habet, de vite habet. Non enim, inquit Ap-
 lûs, tu radicem portas, sed radix te. Quid se ergo
 extollit in fructibus, qui videntur in eo, cum
 totum pertineat ad vitam non solum ut pos-
 sit, verum etiam ut sit? Alioquin excidetur &
 in ignem mittetur. Non enim palmes, sed vi-
 tis potest & quod vitis potest, palmes osten-
 dit. Sufficit ergo vnicuique ut habeat. At ve-
 re vnde & ubi habeat, & humiliter agnoscat,
 & patienter expectat ne dum non habet, & ha-
 bere se credit, id ipsum quod habet auferatur
 ab eo. Primum hominem peccentem de para-
 dyso abiicit Deus, deinde in cruce credentem,
 primum in paradysum Christus induxit. Me-
 rito ergo quem diu in Paradyso non sum, &
 in terra peregrinationis Adæ maneo, sine pec-
 cato me esse non credo. Si autem in Parady-
 sum gratia Dei traductus fuero sibi perieccio-
 ne mea, & morte superata, peccatois delecto,
 ater-

* fortetitil-
lantur.

aternam in conspectu Dei potentia eius glo-
riam predicabo. Hæc ergo ut potui beatissi-
mi Sacerdotes, causa fidei & simplicitatis ex-
posui. Nō mihi succenseant, qui lēserunt, n̄ in
aliquo per comparationes nominum * titu-
lantur. De quæstionibus verò æquanimiter
ferant, magisque, si timorem Dei habent, gau-
deant responsum fuisse quod verum est. Ego,
teste Iesu Christo, odisse me fateor Hæresim
non Hæreticum; sed sicut iustum est, interim
propter Hæresim, Hæreticum vito; quia &
prohibui, & corripui. Detestetur & damnet
ore pariter ac manu & cunctis fraternitatis
vinculo hærebit; quia scriptum est, Inui-
cem onera vestra portate; & sic
adimplebitis legem
Christi.

F I N I S.

1
-
er
u
b
n
n
x
t
s

